

Printed by R. Y. Shedge, at the Nirnaya-Sagar Press,
23 Kolbhat Lane Bombay,

and

Published by Lalit Mohan Karamchand Datta & Adhyatma
Gnananandarak Mental Chaitanyagiri

COMPANY

વાચનથી મમનરો. શ્રીમદ યુદ્ધિસાગરમહારાજનો અધ્યાત્મ પ્રદે-
 મમા અનુમત દોષથી નેમને પડેનો અધ્યાત્મશૈલીએ જે ભાષા
 જાણે તે ને મનની નેમના કરતા વિશેષ જ્ઞાનિયો આત્મચના કરી
 મને એ પાત્ર મળના કમગચ્છાથી આત્માને અનેક પાત્રોથી વારંવાર
 કલકામા આત્મા દોષ તેથી ન્યા પુનરજિદોષની શકા કરતી નહિ
 અતઃ અધ્યાત્મ દોષ વગરે વિષયોમા એકની એક આત્મ વારં-
 વાર આત્મ દોષ નો નેમા પુનરજિદોષ માન્યતો નથી; એમ
 રાજાગણ અનંક કાળ ગયાયુ છે અધ્યાત્મજ્ઞાન એ શરૂ જ્ઞાનમાં
 માટે અતઃ અધ્યાત્મજ્ઞાનની આવશ્યકતા એ દેહિનિવાળા
 રાજા માત્રુમ રહે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રકૃત વિગંધ પ્રકારે મનુષ્યોના
 રૂપના આદર માટે શ્રીમદ શ્રીજી પુનરજિદોષ ન આવે એવી
 રીતે રાજાગણ અનંક કાળ ગયાયુ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની આવશ્યકતાનો તોષ
 રાજાગણ અનંક કાળ ગયાયુ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની આવશ્યકતાનો તોષ

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની કિમ્મત પાછળથી અંકાર્ય છે એમ સ્પષ્ટ રીતે સિદ્ધ થાય છે. તેમની વ્યવહાર અને નિઃસ્વમાર્ગપર પૂર્ણ યજ્ઞ હતી, તત્સંબંધી આ ગ્રંથના વાચનથી ખુલાસો થઈ શકે તેમ છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ વ્યવહારમાર્ગને ઉત્તરાર્થે નથી; એમ આ ગ્રંથ વાંચવાથી વાચકોને સ્પષ્ટ સમજી શકાશે. શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાય અને આનન્દધનજીનો જૈનશાસ્ત્રની સેવા કરવામાં અત્યંત પ્રેમ હતો; એમ શ્રીમદ્ જુહિસાગરજીએ લખેલા યશોવિજયજીના નિબંધથી અને શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના ચરિતવિભાગથી સ્પષ્ટ સમજી શકાય તેમ છે.

અમે વાચકોને આદિથી તે અંતમુધી-પૂર્વે ગ્રંથ વાચવા માટે ભક્ષાભણુ કરીએ છીએ. શ્રીમદ્ આનન્દધનજીનો 'અધ્યાત્મજ્ઞાનનો મુખ્ય વિષય હોવાથી તેમનાં પદોના ભાવાર્થમાં પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનને મુખ્ય પદ આપવામાં આવ્યું છે; તેથી વ્યવહારનો અનાદર કરવામાં આવ્યો છે એમ કદિ વાચકોએ માની લેવું નહીં. અધ્યાત્મવિષયક ગ્રંથમાં અધ્યાત્મની મુખ્યતા આપી શકે છે અને વ્યવહારમાં વ્યવહારની મુખ્યતા આવે છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાનની ગૌણતા થાય છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે અધ્યાત્મશ્રયોની ઉપયોગિતા છે એવું લક્ષમાં રાખીને વાચકોએ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરીને ધર્મક્રિયાવ્યવહારમાં દૃઢ રહેવું અને તપ-જપ-વ્રત-નિયમ અને પદ્મપાણુનો ખપ કરતા રહેવું એમ ગ્રંથ સ્પષ્ટ જણાવે છે. શુદ્ધ વ્યવહાર આદરવા માટે અધ્યાત્મજ્ઞાનની જરૂર છે. આત્મજ્ઞાન પામીને ચારિત્રમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ કરવી એજ ઉત્તમ ફલ છે. જૈન ધર્મના વ્યવહારમાર્ગને દર્શાવનારા અનેક ગ્રંથો છે અને તે ગ્રંથોના બહોળો ફેલાવો થાય છે તેની સાથે આધ્યાત્મિકશ્રયોના ફેલાવાની પણ જરૂર છે તેથી 'અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારકમંડળ' આધ્યાત્મિક ગ્રંથો બહાર પાડીને જૈનસમાજની સેવા હાથે છે તે પોતાની ફર્લ છે એમ ગણે છે. આવી રીતે જૈન ડોમની સેવા કરવામાં પ્રિય બધુએ સાદાથ આપે તો તે તેમની ફરજ છે, અને તેમની સાદાથ અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ હ'એ તે તે પણ સ્વાભાવિક છે.

મંપામણી, મુંબાઈ.
માવણુ શુદ્ધ ૧.
સં. ૧૯૧૯.

છી.

અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ.

નોંધ.

આ મન્યના પ્રગટાઈ નીચે મુજબ સાહાય્ય મળી છે જેની અત્રે નોંધ લેવી યોગ્ય ધારી છે; કેમ કે આવી રીતે જ્ઞાનના પ્રકાશાઈ, સ્વક્રમાઈના સદુપયોગ કરવો તે અરેખર ઉત્તમ અનુકરણીય-અને પ્રસસનીય કાર્ય છે.

૩૦૦) શેઠ-મગનલાલ કુંડુચંદ્ર શ્રી વીજપુરવાલા તરફથી તેમનાં સૌ. પત્ની આઈ ચંદનબાઈના હિતાર્થે;

૩૦૦) શેઠ વીરચંદ કીશાભાઈ શ્રી માનુસાવાલા તરફથી તેમનાં માતૃશ્રી આઈ વાલીબાઈના હિતાર્થે;

૩૦૦) શેઠ વાડીલાલ ગુલાલજી શ્રી માનુસાવાલા તરફથી; હા તેમના પુત્ર ડવરામ વાડીલાલ;

૧૦૦) શા. કુલચંદ બાદરદાસ શ્રી વીજપુરવાલા હરતકેના જ્ઞાનખાતા તરફથી;

૧૦૦) શા. ચીમનલાલ કુંગરની શ્રી પુનાવાલા તરફથી;

૫૦) મેતા રાવચંદ રવચંદ શ્રી સાણુદવાલા તરફથી.

ર. ૧૧૫૦

લી૦

મુબઈ,
ચંપાગડી.

} અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ.

મચારિત્રચૂડામણિક્રિયાપાત્ર મહુરુ શ્રી
૧૦૦૮ શ્રી મુગ્ધમાગરજી મહારાજ માહેવના
ષરણકમલમાં
મર્મર્પણ ॥

- વન્દન કરું શ્રી સદુર સંસાર તારક જગધણી,
સંસારથી ઉજારિયો અજાનનારાક જગમણિ;
આ કાલમાં ચારિત્રમાં લ્હારાસમાં વિરલા અરે,
ગુપ્ત આપવા ચિંતામણિ જગભાવથી દી! ખરે. ૧
- સાચરમણી મંભીર બાહુ અનુભવયથી મેં અનુભવ્યો,
વૈરાગ્ય ગુણની મળે તું વૈરાગ્ય સાચો મૂલ્યવ્યો;
પરભાવમાં પડવાવિયે વૃત્તિ જરા મનમાં નહીં,
નિન્દા નહીં વિકયા નહીં દિધ્યો નહીં સમતા વહી. ૨
- અકૃત્રિમ વાણી બોલતો આચારમાં ઉલ્લસી રશો,
શિશાવચન શીતલહરણુ પાને ધણો શીતલ યયો;
મીઠી મહાની વાણીથી સમજાવતો મુજને સદા,
ગુણાબ્ધિ સાચા સદુર વન્દુ સ્તવું બાવે મુદા. ૩
- પદ્માયની રક્ષા કરે સંયમવિયે રાચી રહે,
અહંકાર નહિ બળુયાતણો લધુતા સદા મનમાં વહે;
સેવા કરી લેં સદુરની દેખી તેં નયને અહો,
ઉપકાર કર્તા સદુર કરૂણા ખરી ચિત્તે વહે. ૪
- તેં સદુણો આપ્યા ઘણા ઉપકાર વિસરું નહિ કદી,
તવ સામ્યતા ધૃદયે રહે એ દિવ્યમંગા છે નદી;
તું તીર્થ જંગમ મોટકું લ્હારામણી શિષ્યો તરે,
સ્વાદ્વાદવાદી ચિત્તમાં એ વાત સાચી ઉતરે. ૫

ત્હારી સરગતા યોગથી કે સત્ત્વો મિત્રો બને,
ત્હારી સરગતા એકવી કે હોંગીઓ આવે કને;
એ હોંગીઓ તુજ સંગથી ધર્મો બન્યા એ દેખીયું,
આશયું શું! પારસ ચકી લોકું ચુરખુંજ ગેખીયું. ૬

તુજ ચિત્તમાં સત્ત્વ નહીં કો ખૂબ દેખી જાણીયું,
પુરે કરે નહીં કોઈ અન્યજ લક્ષ્ય એકું આણીયું;
તુજ ચિત્ત વાળી કાવમાં કૃત્રિમતા દેખાય ના,
સન્તો ખરા વિરતા જનો અનુભવવિના પરખાય ના. ૭

સચી રથો ચારિત્ર્યમાં તુજમાં ખરું દેખી અદો,
બોલે તથા ચાલે નહીં લોકો ધણા અનુભવ લદો;
પંચાન ના પરની કદિ નિજઆત્મમાં રંગાઈયો,
આવા પ્રદયના સદ્ગુરુ મેં ધ્યાનમાં તુજ ધ્યાઈયો. ૮

આત્મા મુરની પાળીને તેં ભજિમેવા સાચવી,
પાન રહી એઈ ધાતું મેં વાન એતો અનુભવી;
કે કારે આપર શર ત્હારા પાર પામું નહિ ખરે,
નુદયોન્ય ત્હારો માગ તારી મત્ત્ય સ્તુતિને કરે. ૯

તારી દશથી મન્ય આ રચીયો અદો સાદસ કરી,
અનન રૂઝે કન રમના કેવકારતા ચિત્તે ધરી;
અનન કનન મન્ય આ તુજ જાગ મન હરે ધાતું,
મ.ન.૬ આનન તાવુડતા તાલ જેતુ આ ભાતું. ૧૦

નુદય પ્રદયના આત્મ' એ મન્ય આ સ્વીકારમો,
જે ભવ પદ્ય દેવ તે માત્ર દેવ તારમો,
જે કુ મુકુ તુજ મનનુ ભજિયો કીતું ખરે,
નુદય.જય તે સ્વીકારીને આનન્દ પામો સદ્ગુરુ. ૧૧

કેમક,

ત. ૧૬૬૨.
૧૬૬૨. ૫ અન. ૧. ૬

શ્રીમુખમાનગુરુપદપંકજબુંગ,
મુનિ બુદ્ધિસાગર.

આવી ઉપાધિયુક્ત બાહ્ય ઉચ્છ્વર્તુતસાવસ્થામાં શ્રીમદ્ આનન્દધનનના પદોની ભાવાર્થરૂપી શીતલ હવાની સેવાથી અન્તરમાં સમાધિ રહી બપોરના વખતમાં એક વા બે કલાક મળતા તે વખતે પદોના ભાવાર્થ સખાતો હતો. જેઠ મારામાં આવનગરના આવક સા. મોતીચંદ ગીરધર કાપડીયાએ પોતે શ્રીમદ્ના પદોનું વિવેચન કરવાનું દર્શાવ્યું તેથી મને ઘણો આનંદ થયો. કારણ કે, શ્રીમદ્ના પદોનો અર્થ અને લેખકોના હૃદયમાંથી નીકળે ત્યારે તેમના પદોની મહત્તા વિશેષ અવગોળી સકાય તેમ છે. ગમે તેટલા લેખકો હોય તોપણ શ્રીમદ્ના પદોના અર્થમાં ભિન્નતા સાથે નવીનતા આવવાની. વાચકોને એકજ લેખકના વિવેચનથી સંતોષ ન થાય અને ઘણા લેખકોથી શ્રીમદ્નું હૃદય અવગાહી સકાય. આ ભાવાર્થ સખવાનું ખર્ચ કાર્ય વૈશાખથી તે સં. ૧૩૬૮ ના કારતક માસ પર્યન્ત બપોરના વખતે અનિયમિતપણે આપ્યું હતું અને છેવટના ચાર પદોનો ભાવાર્થ પાદરામાં વકીલ શા. મોહનલાલ દ્વિમચંદ વગેરે સંઘના આમહથી માસકરૂપ કરીને પૂર્ણ કર્યો છે. ઘણી વખત ધારેલ ભાવાર્થ સખતાં સંકોચાઈ જતો હતો. “ધાર્યો જેટલું સખી સકાતું નથી.”

શ્રીમદ્નાં પદોનો પરિપૂર્ણ ભાવાર્થ તો તે પોતે જાણી શકે, અર્થેન તેમના વખતના દેશકાલના સયોગો અને આત્મપરિણતિયોગે નીકળેલા પદોરૂપી ઉભરાઓનો લક્ષ્યાર્થ પરિપૂર્ણ જાણવાને અશક્યપણું છે; તોપણ અધ્યાત્મના પરિશીલનથી અને આત્માના પ્યાનપ્રતાપે તેમના વિચારોની દિશામાં ભાવાર્થ સખી સકાય એમ શાઓના પરિશીલનથી બનવા યોગ્ય છે.

શ્રીમદ્ આનન્દધનનાં પદોની ભાષા હિન્દુસ્તાની ભાષાને મળતી છે. તેઓ સજ, મારવાડી, ગુજરાતી વગેરે ભાષાઓના સાતા હતા. તેઓ ગુજરાત, મારવાડ વગેરે દેશમાં વિચરતા હોવાથી તેમજ સજબાષામાં તે વખતના કવિઓ મન્યો સખતા હતા તેથી, તેમના પદોમાં નિશ્ચ સજદોષ? યુક્ત પ્રાયઃ હિન્દુસ્તાની ભાષા જણાય છે. તેમના પદોની ભાષાના કેટલાક સજદોષ મારાથી નહિ સમજાય તેવા હતા. અને તેથી સજદોષો અર્થ ન સમજવાથી ભાવ ભાવનો કડિન યર્ષ પરે તેમ હોવાથી, સજદોષો ભાવ સમજવામાં સંઘવી નગીનદાસ પુરપોતમને કેટલાક પદોના સજદોષ સમજી પૂછવામાં આવ્યું હતું, જેમાં તેમને પત્તુ સ્વચ્છુદ્ધગુણરે સ્પષ્ટાપ્ય કરી હતી. શ્રીમદ્ આનન્દધનનના પદોના ભાષા ભૂની અને અપરિચિત દોષાથી કેટલાક સજદોષો અર્થ વિપરીત

યથો હોય તો અન્ય સાધારો તેવા રાજદોના અર્થસંગ્રહની સૂચના આપે
તો બીજી આવૃત્તિમાં તે સંગ્રહની મુદ્રા કરવામાં આવશે.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજનાં જનાવેલાં બહોતેર પદ છે કે
એકસો આઠ પદ છે, તેનો નિર્ણય કરવો એ એકદમ ઘણું દાખલાએ
અને દલીલો મેળવ્યા વિના બની શકે તેમ નથી. આવક લીમસિંહ માણેકે
નિર્ણયસાગર ગ્રેસમાં આનન્દધનજીનાં એકસો સાત પદો ઇપાચ્યાં છે,
તેથી અમે એ સર્વ પદોનો અર્થ લખ્યો છે. પદોના રાજદો મેળવ-
વામાટે અમદાવાદ હોવાના ઇપાચ્યમાંથી એક પ્રતિ મંગાવી હતી.
એક પ્રતિ પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજ પાસેથી મંગાવી હતી.
એક પ્રતિ મુનિરાજ પન્નાસ શ્રીવીરવિજયજી મહારાજ પાસેથી મંગાવી
હતી. એક પ્રતિ પાટણથી મંગાવી હતી. એક પ્રતિ અમારી પાસે
હતી. હવેર કયા મુજબ પ્રતો અને મૂળ ઇપાચેલી લીમસિંહ માણે-
કરાજા પદોની ચોપડી, એ સર્વને ભેળવે ઇપાચવી વખતે પદોના રાજદોમાં
ક્યામાં યોગ્ય લાગ્યો તે મુદ્રા કરવામાં આવ્યો છે. જૂની પ્રતિયોમાં
કોઈમાં બાવન, કોઈમાં સિતેર વગેરે પદો અવલોકવામાં આવ્યાં છે.
અમેને મળેલી તે પૈકી જૂની લખેલી કોઈ પ્રતિમાં એકસો ને આઠ
પદો ભેવામાં આવ્યા નથી. પરંપરાથી જનશ્રુતિ પ્રમાણે પણ આનન્દ-
ધનની બહોતેરી મબગાવ છે. બહોતેર પદોજ તેમનાં જનાવેલાં
હોય એમ ભે માનવામાં આવે તો તે બહોતેર પદોનો નિર્ણય કરવા-
માટે ઘણું વખત અને થડ માફિય જોડાઈ. લીમસિંહ માણેકે
ઇપાચેલા પુસ્તકના ૧૦ પદો છે. લીમસિંહ માણેકે શાંધક પુસ્તક
હતો. તેને અગ્રે ૫૦ ઇપાચા હશે ત્યારે લખેલી જૂની પ્રતિયો
મેળા કરા હશે પણ આજર મુનિરે. અને શ્રીપરજોની માથે તેનો
સખન્ધ તો ૧૫૦ નજર નેજાં નો સારે ૫૦ તેનો પારિચય હતો. તેથી
તેજુ શ્રીપરજો મુનિરે. અને ભાગ્યદર્શી નકાચ લાગા હશે અને
કેટલોક પ્રતો ૫૦ ને ૧૦૦ એક રજોના નકાચા તથા તેની
શાંધક દોષ. ભાગ્યદર્શી નકાચ અજીવન થાય છે. તેજુ કેટલી પ્રતિ-
યોના અગ્રે હજાર ૭૫૦ હોય તે જાનવાની તથા કરવી હતી.
પણ તે નજર આજને એક એક તેના હજાર નથી નથી. તેપણ
એટલું તો હોય પો કે કે જો ના પદો નજરના તે પૂર્ણ શાંધક
કરી છે. આનન્દધનજીના પદોની ઇપાચેલા એક નાજી નકાચી ચોપડી
અને માનવાગર ૧૦૦ નજરના શાંધક મેળે આવે. હવે પાત્ર તે
કપવાના પૂર્ણ તેજુ નજર. આનન્દધનજીના એકવાતેઆ
પદો કે કે તેના તે પૂર્ણ હવે ૫૦ ને ૧૦૦ નથી.

હજી શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના પદોની શોધ કરવાનું કામ રહે; તેમાં જો લાભ મળશે તો બીજી આવૃત્તિમાં સુધારો વધારો કરવોની શક્યો. કેટલાક લેખકો આનન્દધનજીના પદોના અનુક્રમમાં કંઈક અમુક પદ લખવામાં આવ્યું તેવું કારણ છે, એમ કહીને અવતરણ કરવા ધારે છે, પણ એવા અવતરણાનુક્રમના નિયમની વ્યવસ્થા બાંધી શકાય નહિ; કારણ કે તેમણે જે વખતે ઘૂંટણમાં જે ઉભરા પ્રકટ્યા તે-અઠ્ઠમિમ પદ તરીકે-બહાર કાઢ્યા છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના ઘૂંટણના અઠ્ઠમિમ આધ્યાત્મિક ઉભરાઓનાં બનેલાં પદોમાં સંલગ્નપણું ઝગઝી રહ્યું છે. પોતાના ઘૂંટણના ઉભરાપ પદકૃતિ પ્રતિમાને જમતમાં તેઓ સદાકાલનેમાટે જમતના કલ્યાણાર્યે મૂકી મથા છે.

શ્રીમદ્ના પદોનો ભાવાર્થ લખવામાં બને તેટલી કાળજી રાખી છે. “ભણ્યો જુવે અને તારો રૂમે.” વા આવતાં પ્રમાદથી રખણ થઈ જાય, એ ન્યાયની જેઠ, શ્રીમદ્ના પદોમાં મતિમાંધથી વા પ્રમાદ-દોષથી ને રખણ થયું હોય તેની સજ્જન પુરો પાસે ક્ષમા માગું છું અને તત્સમન્ધી મિથ્યાદુષ્ટન દઈ છું. શ્રીમદ્ના આશયો સમુદ્રની જેઠે ધણા જમીર છે તેમથી સાર ખેંચવો એ અતિ દુર્લભ કાર્ય છે. તેમના પદોનો ભાવાર્થ લખના દેશ-કાલ આજીઆજીના સંયોગો અને આત્માની તે વખતની પરિણામિ. એ સર્વની અગર તે વખતે થઈ હોય એમ મુશ્કેલી સમજી શકે. કેટલાક મન્ય વાચનાં પહેલા તે લેખક કેવી રીતેના મુશ્કેલી હતો અને આજીઆજીના કેવા મયોગો તેને મળ્યા હતા કેવી રીતેના તેને આ મા વળતો હતો એ આજીઆજીના આવે તો જ લેખકના ઘૂંટણનો સાં ખેંચો મળ્યો લેખકના જેવા વાચને સાક્ષરો. તે પુરે કંઈ રીતેના હતો તેની આજીઆજીના કેવા મયોગો હતા તથા તે વખતના તે કેવા રીતેના વા. ર. ર. ના નમન્ધના હતો તે સુધારક હતો કે કેમ? તે સર્વને અસૂને લેખકના ઉચ્ચ રૂપાતનાં મૂર્તિ ધરી કાઢે છે. તેમ શ્રીમદ્ના પદો. વાચને તેમના આ નાની કેવી દેશ હતો. આજીઆજીના દેશકાલપરતે કેવા સંયોગોના તે જગ્યા હતા? તે સંયોગો તમામ કરીને તેમનું ઉચ્ચરૂપાત પાડે તો તારી મેં છે.

તેમના પદોનો ભાવાર્થ લખના, પહેલા શબ્દચાતુર્ય કરતાં ભાવ પ્રાધાન્ય સાવવાની ધણી જરૂર છે. તત્પદોનાથી ભાવ ખેંચે ને વાચના આનન્દ તાત્પર્ય નથી દેવો તે અતિ દુર્લભ કાર્ય છે. પદોના નિર્ણય

અર્થ અમુક દોષ છે અને તેનો લક્ષ્યાર્થ અમુક દોષ છે. વજ્ર શબ્દનો
 ધ્વનિત્યાર્થ તો દેડકું વગેરે થાય છે પણ રૂઢ્યર્થ તો કમલ થાય છે,
 તે પ્રમાણે શ્રીમદ્ના જૂદવાણ્યપ્રમાણે પદોનો ભાવાર્થ ખેંચવો એજ
 વિખોનોનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. એટલું તો કહેવું પડે કે, શ્રીમદ્ અધ્યા-
 ત્મજ્ઞાનના રસિક હતા, અધ્યાત્મપણ એજ એમના જૂદવનો મુખ્ય-
 માન્ય ગિદ્દાન હતા, તેથી તેઓ અધ્યાત્મમાં ઉડા ઉતરીને આન્તરિક
 પાતેલી જે જે યોજના કરીને બોધ્યા છે તેનો સારાંશ તો અધ્યાત્મ-
 જ્ઞાનનો રમિક-નિશ્ચિપસાચળ કોઈ સારી મુનીશ્વર-બહાર લાવી શકે,
 પણ જે બાવડારમાર્ગનો મુખ્ય આમડી દોષ અને અધ્યાત્મમાર્ગથી
 જ્ઞાનના કવિચાળો છુટ દોષ, તે શ્રીમદ્ના પદો ઉપર ભાવાર્થ લખે
 તે તે પાનાના વિચારોની મુનિ ઘડવામાં શ્રીમદ્ના પદોનો ઉપયોગ
 કરી શકે. જેને ધાતું અધ્યાત્મગાઓનું મનન કર્યું દોષ અને જેણે અધ્યા-
 ત્મજ્ઞાનના પાનાના આત્માને રમીવો ક્યાં દોષ તે મહાપુરુષ શ્રીમદ્ના
 પદોને ભાવાર્થ લખવા બેને તો કડક ન્યાયમુખરસતાને રસી શકે.
 કવિના પદોઉપર અન્યન પ્રેમ દોષ તે મહાપુરુષ ખરેખર
 અધ્યાત્મજ્ઞ હોના જ્ઞાનમગરદે શ્રીમદ્ના જૂદવ પાસે જઈને પદ-
 વાચનપુણ્યના પ્રકાશ કરી શકે છે.

જાગીર મળવાકાંડ કરેલા દીકરાકારના પાત્ર જ્ઞાન હોય તો મૂળ ભાવને
તે દે.ક.ના આગળ મેળવ નકામ કરી શકે છે. સામાન્ય બાબતને પાત્ર
દે.ક.ના બંધ જાના હોય તો કલન રૂપમાં લાવી મૂકે છે. શ્રીમદ્ના
કવિના જન્મના ૧૩૧૫ માં પ્રગટવામાં આવેલા સામાન્ય મનુષ્યોની
જાગીર મળવાકાંડ છે.

પ્રે. નં. ૧૦૦૧ નો. જા. ૧૫ જાન્યુઆરી માનુષ માસથી કરાવું છે તેમાં
મુ. ૧૫ જાન્યુઆરીથી ૧૫ જાન્યુઆરી સુધી કરવામાં આવ્યું છે. શ્રીમ-
તે. ૧૫ જાન્યુઆરી ૧૯૩૩ નો પહેલાથી અન્યથા પ્રેમ હતો.
૧૫ જાન્યુઆરી ૧૯૩૩ નો ૧૫ જાન્યુઆરી માટે મને તેમાં સીન થઈ
જાયું. ૧૫ જાન્યુઆરી ૧૯૩૩ નો ૧૫ જાન્યુઆરી અને ૧૫ જાન્યુઆરી
૧૯૩૩ નો ૧૫ જાન્યુઆરી નો ૧૫ જાન્યુઆરી બ્રિટિશ મુખ્ય ભાગ ભાગ્યો.
૧૫ જાન્યુઆરી ૧૯૩૩ નો ૧૫ જાન્યુઆરી છે કે;

बुद्ध-चरितम्

अथानुप्रासः । अथानुप्रासः । अथानुप्रासः । अथानुप्रासः । अथानुप्रासः ।

४२ ६ १२४ विद्यमानः कृष्ण विष्णु, तत्त्वज्ञानप्रवर्धकानिहारीकहेतुः ॥ ६ ॥

સપાટીકપર ચાલતો એક આત્મા છે. આપણાથી દેશ અને કાલપરતે જુદા પડેલા પુરુષનો તે જીવતો વિચાર રહે છે. મનુષ્યો જતા રહે છે, સ્મરણચિહ્નરૂપી ગૃહસ્તંભ વગેરે પડી જઈ રજકણ થઈ જાય છે, પણ ને કંઈ રહે છે અને આપણા જીવન પછી પણ ટકી રહે છે તે મનુષ્યવિચાર છે. પ્લેટો એટલે શું? તેને તો મૃત્તિકારૂપ થયાને ધમ્મો સમય થયો પણ તેના વિચાર અને કૃત્યો હજી હયાત છે. દુષ્ટ મનુષ્યોનીતિને વિપર્યય છે અને તે દુષ્ટ પરિણામજ ફેલાવ્યા કરે છે. લખેલા મનુષ્યો હંમેશા રહે છે. હાનિકારક મનુષ્યકારો કબરમાં સુએ છે ત્યારે પણ પેટીદરપેટી આગામીની પ્રજાના આત્માનો ઘાત કરે છે. સારો મનુષ્ય જીવનને ખજાના જેવો છે અને નકારો મનુષ્ય એક અતિ પીડાકારક શક્તિ સમાન છે. સારા મનુષ્યો પ્રામાણિકપણું, સત્યતા અને સદાચાર શિખવે છે. મનુષ્યકારો મરણ પામે છે પણ તેમના મનુષ્યો જીવ્યા કરે છે. પુસ્તકોમાં કંઈ અમરત્વનો અંશ રહેલો હોય છે. કાળેકરી પુરાતની વસ્તુઓ નાશ પામે છે પણ પુસ્તકો જીવતાં રહે છે. મહાન વિચારો કાળના આરામાં આવતા નથી; તેઓ સંકટો વર્ષપર તેમના ઉત્પત્તિ-કર્તાના મગજની બહાર નીકળીને પુસ્તકના પાનાઉપર કોરાયા તે વેળાએ તે જેવા તાજા હતા તેવાજ તેઓ આજ તાજા છે. ગતકાળમાં જે પુરુષોએ જેવું વિચાર્યું અને કશું તે આજ પણ છાપેલાં પૃષ્ઠકપરથી તેવાજ તેજ પ્રકારે છે.” (સદ્ગતેન) હાઝીલિટ કહે છે કે “પુસ્તકો આપણી હૃદયમંથિની સાથે ગુંથાઈ જાય છે. સારાં પુસ્તક ઉત્તમ મિત્ર ગણાય છે. શેકસપિયર હજી મુઓ નથી. ઇ. સ. ૧૬૧૬ માં તેના શરીરને દાટવામાં આવ્યું ખરૂં, પણ તેનું મન ટપુડરવસના સમયમાં જેવું જામત હતું અને તેના વિચારો જેવા દીર્ઘદર્શી હતા, તેવાને તેવાજ આજ પણ ઈંગ્લાંડમાં તેના વિચારો પોષાય છે અને તેનું મન સજીવ છે.” (સદ્ગતેન.)

બધાં પુસ્તકોમાં અધ્યાત્મશાસ્ત્ર એ મહાન શાસ્ત્ર ગણાય છે. અધ્યાત્મશાસ્ત્રોમાં જીવનારા પુરુષોના હૃદયની વાનગી એ તેમણે ગાયેલાં પદો છે. એ પદોમાં અધ્યાત્મશાસ્ત્રોનો નિયોજ તરતો જણાય છે. શ્રીમદ્વા પદોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન, ભક્તિજ્ઞાન અને યોગજ્ઞાનનાં ઉંડાં રહસ્યો સમાવાં છે. તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનકોટીના મહાન પુરુષ હતા. તેઓ અસ-રદેદે અને ક્રિપ્તદેદે સદાકાલ જીવ્યા છે. તેમનાં પદોરૂપ કલ્પવૃક્ષોની સમગ્રીતે ઉપાસના કરવામાં આવે તો ઇચ્છિતફલની પ્રાપ્તિ થયાવિના રહે નહીં. શ્રીમદ્વા પદોનો ભાવાર્થ જાણતાં હજી પરિપૂર્ણ સન્તોષ થતો નથી; કારણ કે એટલું પરામાં પ્રકટે છે તેટલું વૈખરીમાં આવી શકતું નથી.

શ્રીમદ્નાં પદોનો ભાવાર્થ જેમ અને તેમ સરલભાષામાં લખાય
એવો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. પદોનો ભાવાર્થ લખતાં
સ્થિરતાપોગે હૃદયમાં પ્રકટેલા વિચારોના ઉભરાઓ બહાર કાઢવા
પ્રયત્ન કર્યો છે. આધ્યાત્મવિષયસંબન્ધી દરેક પદો હોવાથી પુનરુક્તિદોષ
આવવાનો સંભવ રહે છે, કિન્તુ સજ્જનોએ સમજવું કે આત્માને ઉદ્દેશી
આધ્યાત્મ-વૈરાગ્યાદિસંબન્ધે પુનઃ પુનઃ લખવાથી પુનરુક્તિદોષ ગણાતો
નથી. આધ્યાત્મના વિષયોસંબન્ધી પદોમાં ઘણું ગાંભીર્ય રજૂ હોય છે.
લેખકો પોતપોતાની સુરુષ્ણુસર ભાવાર્થ આકર્ષવા પ્રયત્ન કરે છે. શ્રીમદ્
આનન્દધનના પદોનો ભાવાર્થ સામરસમાન છે, તેમાં હંડા ઉતરીને
રત્નો કાઢવા સ્થાની પુરવો પ્રયત્ન કરે છે.

છેવટે રાન્તોને પ્રાર્થના કે, શ્રીમદ્ આનન્દધનના પદોદ્ધારા દુનિ-
યાનું ભક્તું કરવામાં જે કંઈ આરાધી સાઈં લખાયું હોય તેની અનુમોદના
કરશે અને આખી દુનિયામાં ઘેર ઘેર શ્રીમદ્ના વિચારો દેશાય એવો
પ્રયત્ન કરવામાં પ્રવૃત્ત થશે; અને તેમ કરી અન્યોને સાહાય્ય આપશે.

અમદાવાદ.
પોરા વદ ૧ સં. ૧૯૬૯. }

લી.
સુદ્ધિસાગર.

અધ્યાત્મજ્ઞાનની આવશ્યકતા.

(મૂળ ગ્રંથની ભૂમિકા રૂપે)

આ પદો અધ્યાત્મજ્ઞાનસંબંધી દોષાથી અધ્યાત્મજ્ઞાન વિચારો જણાવવા યોગ્ય જણાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનનો દ્રવ્યાનુયોગમાં થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનના બે ભેદ છે. જ્ઞાન અને લોકોત્તરમધ્યામજ્ઞાન. લૌકિકમધ્યામજ્ઞાનના માનનારાં દીઓ દોષ છે અને અનેકાન્તવાદીઓ. લોકોત્તરમધ્યામજ્ઞાન શ્રીવીરપ્રભુએ સમવસરણમાં બેસીને લોકોત્તર અધ્યાત્મ દીષો છે અને તેને ગણધરોએ સ્વીકૃત છે. હાલ ગણધરના રાજ્યે સંસ્કૃત, માગધી, ગુજરાતી આદિ ભાષામાં અધ્યાત્મ મધ્યામજ્ઞાનનો ઉપરામ, ક્ષયોપરામાદિ ભાવમાં સમાવેશ થા અધ્યાત્મજ્ઞાન-તીર્થકરોના પ્રવાહની અપેક્ષાએ-અનાદિકાલ આત્મામાં અધ્યાત્મજ્ઞાન રહે છે. ક્ષેત્રચક્રી પાંચ ભરત, અને પાંચ મહાવિદેહ એ પંચર ક્ષેત્રમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રકટે ક્ષયોપરામાદિભાવે પ્રકટે છે. મુનજ્ઞાનમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનો છે. યોગ્ય મુનિયો પાસેથી અધ્યાત્મજ્ઞાન મહણ કરાય છે. આત્માઓથી અધ્યાત્મજ્ઞાન મહણ કરાય છે. યોગ્ય એવું ખરેખર, યોગ્ય એવી વિધિવતઃ મહણ કરાય છે. જે અ દોષ છે તેમને અધ્યાત્મજ્ઞાનની વૃદ્ધિ અને અધ્યાત્મ છે. પાત્રની પરીક્ષા કરીને ગુરૂએ જ્ઞાતાના શિષ્યોને આપે છે. દુનિયા માગશીખના પ્રવૃત્તિ કરે છે અને જ્ઞાન અને ઉપમાવમા જ્ઞાન માને છે, પાત્ર દુનિયાના છેક્રી વખતે બાવબાવથી મળેલ દનાઓ તથી. દુનિયા જ્ઞાતાના અનુભવે મુખ-દુ ખની કલ્પના થયાં કરે છે. પ્રોં કથે છે કે .. ખરો ધન બાવબાવિક શ્રવન, આધ્યાત્મિક અને આધ્યાત્મિક કેળવણી છે અને જે કોઈ પુરુષમાં ને દોષ છે તેને દરેક સ્વ-અ અને સગ કાવનાટે ખાસ ઉ મળે છે, તોપણ આપણે સર્વને આ દુનીયાનો ત્યાગ ! “મૃત્યુ સર્વને આવે છે, આપણે દરેકેજ આપણા હાંતવડે છીએ” મોટા સાઈરને જ્ઞાતાની કમરપર આ શબ્દો ને “અરે મનુષ્ય ! તું નમે તે દોષ અને નમે તે સ્વયંથી તોપણ દંડની સમ્મતો સ્થાપનાર હું સાઈરસ છું. આજે મારા સરીરનું આચ્છાદન કરે છે તેની તું અદેખાઈ કરતે

આધ્યાત્મજ્ઞાનના પ્રનાયેજ સમજવું. કવિકાવસર્વજ્ઞ શ્રીહરિમયંદ્રાચાર્ય
 અને દેવેન્દ્રનૃસિંહાં દૃઢપ પણ આધ્યાત્મરંજથી રંજાયા હતાં. પત્રવલુ-
 સ્તવના કૃત્તે રચાયાચાર્ય આધ્યાત્મજ્ઞાનમાં રંજાયા હતા. પત્રવલુસ્ત્રવમાં
 દ્રવ્યાનુયોગની ઘણી વ્યાખ્યા આવે છે. દ્રવ્યાનુયોગને પણ અપેક્ષાએ
 આધ્યાત્મજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાનવિના આધ્યાત્મ-
 જ્ઞાનમાં હિતરી રાકાનું નથી. ભગવતીસ્ત્રવમાં પણ વિશેષ ભાગે દ્રવ્યા-
 નુયોગની અને આધ્યાત્મજ્ઞાનની વ્યાખ્યા ભેવામાં આવે છે. આત્માના
 સંબંધી જે જે કથવામાં આવ્યું હોય તે તે સર્વનો આધ્યાત્મજ્ઞાનમાં
 સમાવેશ થાય છે. આત્મામાં રહેલાં મનિ આદિ પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનનાં
 ક્રિયારૂપ કરનાર પુસ્તકોનો પણ આધ્યાત્મશાસ્ત્રમાં સમાવેશ થાય છે.
 હર્મમન્ય, હર્મપથની વગેરે મન્યોથી પણ આત્માના સ્વરૂપનો અવગોચ
 રહે છે, માટે તે તે મન્યોનો પણ આધ્યાત્મશાસ્ત્રમાં સમાવેશ કરી રાખાય છે.
 અસાંસિમ્બુત, સુવર્ણમ્બુત, સ્થાનાંમ્બુત, હિતશાધ્યયન, નંદીમ્બુત, કંકપ-
 મ્બુત, અનુયોગદ્વાર, વિશેષાવરૂપક વિગેરે પિસ્તાદીશ આત્મભોમાં જ્યાં ત્યાં
 આધ્યાત્મજ્ઞાન જગતી રહ્યું છે. શ્રીહરિભદ્રનૃસિંહ પોત્તદશિસમુચ્ચય અને
 દિગ્વિમુક્ત વગેરે મન્યોના અર્થ. ભગવત. કમલ. દેખાય છે.
 આધ્યાત્મજ્ઞાન ભર્યું છે. જેનું જગત. રૂપ. રંગ. રસ. સ્વાદ. ગુણ. વગેરે મન્યોમાં
 રહેલું ભર્યું છે. શ્રીભગ મુનિજીવનનાં જીવનનાં આ ૧૦ ભગવત. રમ્ય
 આધ્યાત્મજ્ઞાનનાં અવગણ્ય અર્થ. રંગ. રસ. સ્વાદ. ગુણ. વગેરે મન્યોમાં
 રહેલું ભર્યું છે.

જે અન્ય આત્માઓ ઉપર પ્રેમ અને દયા કરી શકાય છે, તેમજ અન્ય જીવોનું બંધું કરવા આત્મામાં પ્રેરણા થાય છે. અન્યોના આત્માઓની નિન્દા-દેહના કરવાથી તેઓના આત્માઓમાં દુઃખ પ્રગટે છે, તેથી તેઓની ક્ષિયા થાય છે એમ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી માન્ય પડે છે. આથી દુનિયાના જીવો પોતાના સમાન છે એમ જાણવાનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. આ માર્ગ છે અને આ ત્હારું છે ઈત્યાદિ ભેદભાવને કાળી અનેદમાવના માર્ગમાં પ્રવાગ કરવાનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. અજ્ઞાનરૂપ અપકારનો નારા કરનાર અને અહું-મમત્વ ભાવરૂપ બરફના ડુંગરોને પિનજાવનાર અને મનુષ્યોના હૃદયમાં સ્વચ્છ પ્રકાશ કરનાર અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સર્વેની જગતને ઘળી જરૂર છે.

પ્રાચીન સમયના મનુષ્યો અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં પ્રવીણ હતા, તેથી તેઓ ઘણા મહાગુણો મેળવી શકતા હતા. પ્રાચીન સમયના મુનિઓએ અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે આત્માની શક્તિયો ખીલવી હતી અને તેઓએ અમરકારિ કાવ્યો કયાં હતાં. પૂર્વેની આર્યવ્રજમાં ઘણા મહાગુણો હતા એમ આપણે પ્રાચીન પુસ્તકોના આધારથી જાણી શકીએ છીએ. અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં મેળવી શક્યા હોય તેથી જનક કે પદ્મનાભ મહાન કરીને પાળ્ય પ્રાચીન કાવ્યો કરવા પોતે નાજી રહ્યા હતા. આધ્યાત્મિક શક્તિયો પ્રવક્તાવરથી આત્મા કેવલેવરના ગુણુત્થાનકમાં પ્રવેશ કરે છે અને દુર્ગંધોના ન્યાય કર્યા આવે છે.

દેવશાક પેઠી અને ૩૬ ટીકે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અજવાર કરવાથી મનુષ્યોની અવસ્થા બલકેવલ મહા મદની તરીકે અને બાહ્યધાર્મિક ક્રિયાઓ કેવળી રૂપ કેવળી અવસ્થામાં આવે છે. આમ કહેનારાઓ સાચા બામ-તરફ નજાન રહ્યા હતા અને તેથી જ ન જાણે છે. શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર-શ્રીકૃષ્ણ અધ્યાત્મજ્ઞાનના નકલુ હતા અને તેનાનું ને કાલ અને આત્મા-કાલેજનાં બંધનથી મુક્તિ લેવા જુદા-વડે-કાલેજનાં પુરુષકર્યના બંધને કાપેલા અવસ્થા છે. આજેના જાનના સાંભળા એવા શ્રીમદ્-શ્રીકૃષ્ણએ જે નાજી રહ્યા હતા તેથી જાણે છે અને અવધારખમે તીર્થની સ્થાપના કરી હતી. અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે એવા શ્રીમદ્ શ્રીકૃષ્ણ અને નરક-વેદ-વિજયશક્તિ અને પુરુષો સ્વીકારે તથા ઉપદેશ દેધને જેવા બાહ્ય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનને અજવાર એવા શ્રીકૃષ્ણ અને જેને જાણે છે, જેને મેળવે, મુખ્યપ્રમાણના બંધને બાહ્ય ધાર્મિક નેદી હતી અને અવધાર પોતે એક પ્રેમ, ચક્રા, આદિ

તે તે ઉપાયોને કથનારાં શાસ્ત્રોને અધ્યાત્મશાસ્ત્રો કહે છે. અન્ય શાસ્ત્રોમાં તે શામાન્ય બુદ્ધિમાનો પણ પ્રવેશ કરે છે, પણ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ વિના અધ્યાત્મશાસ્ત્રમાંતો પ્રવેશ થઈ શકતો નથી. વેદધર્મવાગ્દેવો ઉપનિષદો અને ભગવદ્ગીતાને અધ્યાત્મશાસ્ત્ર તરીકે કહે છે અને તેઓ અધ્યાત્મશાસ્ત્રો પર અત્યંત પ્રેમ ધારણ કરે છે. જૈનશાસ્ત્રોમાં સમ્યક્પણે અધ્યાત્મ તત્ત્વનું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. અધ્યાત્મશાસ્ત્રો વાંચ્યાં એટલે તુનું અધ્યાત્મશાસ્ત્રો પ્રમાણે આચાર થઈ જાય એમ માનવું ભગમરેનું છે. જ્ઞાન અને આચારો પ્રાયઃ એકદમ સાથે ઉત્પન્ન થતા નથી.

પ્રથમ તો વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે. વિચારો જેવી જાતના હોય છે તેવા પ્રકારના આચારોને ઉત્પન્ન કરવા તે સમર્થ બને છે. વિચારો એ આચારોનું કારણ છે. વિચારો વિધુત્ શક્તિના કરતાં પણ અત્યંત બળવાન છે. વિચારો ગમે તે પ્રકારના મનઃક્રમાં ઉત્પન્ન થઈને પાતાના સંસ્કારો પાડે છે અને તે પાતાના જેવા વિચારો ઉત્પન્ન કરવાને માટે સમર્થ બને છે, માટે મનુષ્યોએ વિવેક ક્યાંવિના ગમે તે પ્રકારના વિચારો કર્યા કરવા નહિ. શુભ વિચારો શુભ આચારોને ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ બને છે અને અશુભ વિચારો અશુભ આચારોને ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ બને છે. જેણે પાતાના આચારોને મુધાગ્રવા દોષ તેણે માનસિક વિચાર સ્થિતિ પ્રતિષ્ઠાદક અધ્યાત્મશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. આચારોના મુખ્ય ઉદ્દેશોનું સ્વસ્થ નિમજ્જનના અધ્યાત્મશાસ્ત્રો છે. મુખ્યવિચારોથી મુખ્યઆચારોની સ્થાપનાઓ કે જાત કરી શકાય છે. શ્રીમદ્ ભગવાદ્ પ્રજુએ કવચગ્રન્થના અગ્રણી ગાથા અને આરંભ વર્ણનોનું ભિન્ન ભિન્ન આચારોને પ્રતિષ્ઠાદક કયા નુતા. પ્રથમ કોઈપણ કાર્ય કરવું હોય છે તેા તત્ત્વમયનો સ્વસ્થ વિચાર કરવો પડે છે પશ્ચાત્ આચારોને આદરવા પડે છે એ જ જા.વ.ર. મનુષ્યોના વર્તમાન કાલમાં દેખાય છે તે પૂર્વે વિચારોનું કાલ ઈ એવ અધ્યાત્મશાસ્ત્રથી વિચારોને જાણવા વિના રહેશે નહિ. કોઈપણ મનુષ્યના અશુભ આચાર ફેરવવો હોય તેા શુભ વિચારો તેના કુદરવા કે પક્ષ કરવા વિના તે ફેરવો નથી. આચારોના નવઃ નવા બેદોન કેવલવનાર વિચારો છે. કોઈપણ ઠેકાણે જ્યાં માટે મનુષ્ય પાવનું કરે છે તે પદ્ધતિ તેને વિચાર કરવો પડે છે. આરંભના આચારો અને અંતિમ આચારો ઉત્પન્ન થવાની પૂર્વે વિચારોની સ્થાપના અવશ્યક હોય છે. વિચારો પણ નોંધવા વિના અમુક પ્રકારના કાર્યને નિષ્ફળ કરવા સમર્થ થતા નથી. સરીર અને દન્દ્રિયો

તેના આધારોને આદરી શકાતા નથી, તેમ આત્માવિના વિચારો અર્થનું બન ઉત્પન્ન થતું નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આ સઘનું સમજાય છે અને જાનના સદ્યુલ્લેખ પ્રાપ્ત કરવા સંગ્રામી લક્ષ્ય બનેલ છે. આત્મજ્ઞાનથી સારમાં સાર મુખ પ્રાપ્ત કરવા વિવેક થાય છે.

[illegible]

મળાય? બવહારધર્મનાં અનેક પ્રકારનાં આચરણો આદરીને ઉત્તમ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાર્ગમાં પ્રવેશ કરી શકાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનનો સ્વાદ સડીને પછાત અન્ય જીવોના અધિકાર યોગ્ય ધર્માચરણોનો નિવેધ કરવા મંડી જવું! એ શાસ્ત્રથી તો શું પણ નીતિના માર્ગથી પણ વિરુદ્ધ કૃત્ય છે; એમ કથાવિના આવે તેમ નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનના જિજ્ઞાસુઓએ નીતિઆદિ બવહારનો પણ કદી ત્યાગ કરવો નહિ. શુદ્ધ અધ્યાત્મજ્ઞાનની ધૂનમાં ઉતરીને બાથના વિવેક કર્તવ્યથી કદી ભટ થવું નહિ; તે ઉપર એક સામાન્ય દર્શાવ કથવામાં આવે છે.

એક સંન્યાસી અદ્વૈતવાદના જ્ઞાનની ધૂનમાં ખુબ ચડી ગયો,

એક બકતે તેને જમવાનું નોતરું કળું, પેલા સંન્યાસીના

બવહાર ધર્મથી
જમવાનું બકતે
સંન્યાસીનું કાન.

પગ કાઢવથી બમડેલા હતા, તેથી શુદ્ધસ્થબકતે કળું કે

સંન્યાસી મહારાજ લોટો લેઈને તમારા પગ ધુવો.

સંન્યાસીએ કળું, જ્ઞાનનંગામાં મારા પગ ઘોઈ લીધા છે.

શુદ્ધસ્થ સમજી ગયો કે સંન્યાસી બિજકુલ આચારથી

દૂર થયા છે, તેથી તેણે સંન્યાસીને બોધ દેવાનેમાટે

તે સંન્યાસીને અનેક પ્રકારનું મિજાજ જમાડ્યા બાદ ખૂબ બજામાં

ખવરાવ્યાં અને તેને એક ફોટીનાં મુઠાની બહારથી તાળું માર્યું.

સંન્યાસી ફોટીકે જમવા ગયો અંદર જમવા ગયો અને તેણે કમાડ

ઉઘાડવા પ્રવળ થયાં પણ કમાડ ઉઘાડ્યું નહિ. ત્યાંથી તેનો જીવ ખૂબ

આકુલ આકુલ થયા ત્યારે શુદ્ધસ્થ કળું કે, કેમ સંન્યાસીમહારાજ,

બૂમ પાડો છો? સંન્યાસીએ કળું કે, ત્યારે જીવ જગવિના આકુલો

બન્ય છે. શુદ્ધસ્થ કળું કે, પછી જ્ઞાનનંગામાંથી જમ પી શાંત થાઓ!

સંન્યાસીએ કળું એમ કેમ બને, ત્યારે શુદ્ધસ્થ કળું કે કાદવ વગેરેને

જ્યારે જ્ઞાનનંગામાં ઘોઈ નાખ્યો ત્યારે, પાણી પણ જ્ઞાનનંગામાંથી

કેમ નથી પીતા? શુદ્ધસ્થના આજી પુકિતમાં ઉપરેમથી સંન્યાસીનું

મન ફોટીને આગ્યું. આ દર્શાવનો સાર અંદરો છે કે, કદી શુદ્ધ

અધ્યાત્મજ્ઞાની બનવું નહિ, તેમજ શુદ્ધ કિયાચારી પણ બનવું નહિ.

અંદરું તો કયવું આવશ્યક છે કે, કિયાઓના જ્ઞાનનો ખપ કથંવિના

ફોટીકે મનુષ્યોએ કિયાગ્રાંથ પ્રવૃત્તિ કરી દોષ છે; પણ નીતિના સાર-

મુજો, તેમજ ઉત્તમ આચારોની ખામીને ક્ષીરે નેઓની કિયાઓ દેખીને

ફોટીકે સંદેહ મનુષ્યો કિયામાર્ગના બવહારથી પગદૂખ થાય છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને ધર્મિક કિયાઓનું શુદ્ધ જમજનાં, તે કિયા-

ઓની અધિકારીને ઉત્તમતા મંજૂરી ફોટીકે મનુષ્યો રહેતી નથી.

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી રમૂર અને શુદ્ધ બનિકમાં, અંદર અંદર

માંથી પાપની પ્રવૃત્તિ ઘણી ન્યૂન થઈ જાય, અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્માના સન્મુખ મનની પ્રવૃત્તિ વળે છે, તેથી આલ્પદાર્થોમાં અહંમત્વ રહેતું નથી. પ્રારબ્ધક્રમના અનુસારે આલ્પદાર્થોને આહારાદિપણે ઉપયોગ પાપ છે, તોપણ તેમા અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રતાપે બંધાવાનું થતું નથી. જ્ઞાનીને માનના મન્દ-મન્દતર પરિણામે આલ્પદાર્થોને ભોગ પાત્ર કે મનુષ્યા, પાતાની ઉત્તમતા પરિધારી અવરોધે તો તેઓ અન્યથાના નાશ કરવા મન વચન અને કાયાથી પ્રયત્ન કરે નહિ. જનક પારી મનુષ્યા અધ્યાત્મજ્ઞાનના અભાવે દિરાના ઘોર બંધાઓ કમલ કમલો પશુઓ અને પશીઓના પ્રાણને હુણે છે; જો તેઓ જિજ્ઞાસુ થાતીના અનુસારે અધ્યાત્મજ્ઞાન પામ્યા હોત તો પ્રાણીઓની દિવા જમા પાપ કે અસા કનવખાના વગેરે દિરાક વધો ચક્ષાવન નહિ. હવે જનક દુઃખ અને નીર જનક બંધાં મળી નયા હોય છે તેને નિષ્કરે જ નીચ અધ્યાત્મજ્ઞાની પાપુ ધર્મ અને અધર્મને ભેદ કરીને અધર્મવત્તા ભજના અવખાઈ છે.

કુલપતિશ્રી ડૉ. વાલ્મીકી જીવિત મુખ્ય મંદિરે આત્મામાં પરિણમતું એ

૨. જામાના કાગળ નથી. કેવળી નદી તરફી સંદેશ છે.

જાન્યુરી ૧૦-૧૧ ૧૯૬૫ ત્રી, બહુ કુટુંબીય કરતું સારું છે,

이 글은 1974년 12월 10일 작성된 것으로 보인다. 이 시기는 김대중이 1974년 12월 10일 1차 연세대학교 재학 중인 박정희 대통령을 만났던 때와 거의 일치한다. 이 시기는 김대중이 1974년 12월 10일 1차 연세대학교 재학 중인 박정희 대통령을 만났던 때와 거의 일치한다.

જિંદગીમાં આ ૧૦ મુદ્દાઓ સમજી લેવા, આપને આપના જીવનમાં

[illegible][illegible]

22. 24. 26. 28. 30. 32. 34. 36. 38. 40. 42. 44. 46. 48. 50. 52. 54. 56. 58. 60. 62. 64. 66. 68. 70. 72. 74. 76. 78. 80. 82. 84. 86. 88. 90. 92. 94. 96. 98. 100. 102. 104. 106. 108. 110. 112. 114. 116. 118. 120. 122. 124. 126. 128. 130. 132. 134. 136. 138. 140. 142. 144. 146. 148. 150. 152. 154. 156. 158. 160. 162. 164. 166. 168. 170. 172. 174. 176. 178. 180. 182. 184. 186. 188. 190. 192. 194. 196. 198. 200. 202. 204. 206. 208. 210. 212. 214. 216. 218. 220. 222. 224. 226. 228. 230. 232. 234. 236. 238. 240. 242. 244. 246. 248. 250. 252. 254. 256. 258. 260. 262. 264. 266. 268. 270. 272. 274. 276. 278. 280. 282. 284. 286. 288. 290. 292. 294. 296. 298. 300. 302. 304. 306. 308. 310. 312. 314. 316. 318. 320. 322. 324. 326. 328. 330. 332. 334. 336. 338. 340. 342. 344. 346. 348. 350. 352. 354. 356. 358. 360. 362. 364. 366. 368. 370. 372. 374. 376. 378. 380. 382. 384. 386. 388. 390. 392. 394. 396. 398. 400. 402. 404. 406. 408. 410. 412. 414. 416. 418. 420. 422. 424. 426. 428. 430. 432. 434. 436. 438. 440. 442. 444. 446. 448. 450. 452. 454. 456. 458. 460. 462. 464. 466. 468. 470. 472. 474. 476. 478. 480. 482. 484. 486. 488. 490. 492. 494. 496. 498. 500. 502. 504. 506. 508. 510. 512. 514. 516. 518. 520. 522. 524. 526. 528. 530. 532. 534. 536. 538. 540. 542. 544. 546. 548. 550. 552. 554. 556. 558. 560. 562. 564. 566. 568. 570. 572. 574. 576. 578. 580. 582. 584. 586. 588. 590. 592. 594. 596. 598. 600. 602. 604. 606. 608. 610. 612. 614. 616. 618. 620. 622. 624. 626. 628. 630. 632. 634. 636. 638. 640. 642. 644. 646. 648. 650. 652. 654. 656. 658. 660. 662. 664. 666. 668. 670. 672. 674. 676. 678. 680. 682. 684. 686. 688. 690. 692. 694. 696. 698. 700. 702. 704. 706. 708. 710. 712. 714. 716. 718. 720. 722. 724. 726. 728. 730. 732. 734. 736. 738. 740. 742. 744. 746. 748. 750. 752. 754. 756. 758. 760. 762. 764. 766. 768. 770. 772. 774. 776. 778. 780. 782. 784. 786. 788. 790. 792. 794. 796. 798. 800. 802. 804. 806. 808. 810. 812. 814. 816. 818. 820. 822. 824. 826. 828. 830. 832. 834. 836. 838. 840. 842. 844. 846. 848. 850. 852. 854. 856. 858. 860. 862. 864. 866. 868. 870. 872. 874. 876. 878. 880. 882. 884. 886. 888. 890. 892. 894. 896. 898. 900. 902. 904. 906. 908. 910. 912. 914. 916. 918. 920. 922. 924. 926. 928. 930. 932. 934. 936. 938. 940. 942. 944. 946. 948. 950. 952. 954. 956. 958. 960. 962. 964. 966. 968. 970. 972. 974. 976. 978. 980. 982. 984. 986. 988. 990. 992. 994. 996. 998. 1000. 1002. 1004. 1006. 1008. 1010. 1012. 1014. 1016. 1018. 1020. 1022. 1024. 1026. 1028. 1030. 1032. 1034. 1036. 1038. 1040. 1042. 1044. 1046. 1048. 1050. 1052. 1054. 1056. 1058. 1060. 1062. 1064. 1066. 1068. 1070. 1072. 1074. 1076. 1078. 1080. 1082. 1084. 1086. 1088. 1090. 1092. 1094. 1096. 1098. 1100. 1102. 1104. 1106. 1108. 1110. 1112. 1114. 1116. 1118. 1120. 1122. 1124. 1126. 1128. 1130. 1132. 1134. 1136. 1138. 1140. 1142. 1144. 1146. 1148. 1150. 1152. 1154. 1156. 1158. 1160. 1162. 1164. 1166. 1168. 1170. 1172. 1174. 1176. 1178. 1180. 1182. 1184. 1186. 1188. 1190. 1192. 1194. 1196. 1198. 1200. 1202. 1204. 1206. 1208. 1210. 1212. 1214. 1216. 1218. 1220. 1222. 1224. 1226. 1228. 1230. 1232. 1234. 1236. 1238. 1240. 1242. 1244. 1246. 1248. 1250. 1252. 1254. 1256. 1258. 1260. 1262. 1264. 1266. 1268. 1270. 1272. 1274. 1276. 1278. 1280. 1282. 1284. 1286. 1288. 1290. 1292. 1294. 1296. 1298. 1300. 1302. 1304. 1306. 1308. 1310. 1312. 1314. 1316. 1318. 1320. 1322. 1324. 1326. 1328. 1330. 1332. 1334. 1336. 1338. 1340. 1342. 1344. 1346. 1348. 1350. 1352. 1354. 1356. 1358. 1360. 1362. 1364. 1366. 1368. 1370. 1372. 1374. 1376. 1378. 1380. 1382. 1384. 1386. 1388. 1390. 1392. 1394. 1396. 1398. 1400. 1402. 1404. 1406. 1408. 1410. 1412. 1414. 1416. 1418. 1420. 1422. 1424. 1426. 1428. 1430. 1432. 1434. 1436. 1438. 1440. 1442. 1444. 1446. 1448. 1450. 1452. 1454. 1456. 1458. 1460. 1462. 1464. 1466. 1468. 1470. 1472. 1474. 1476. 1478. 1480. 1482. 1484. 1486. 1488. 1490. 1492. 1494. 1496. 1498. 1500. 1502. 1504. 1506. 1508. 1510. 1512. 1514. 1516. 1518. 1520. 1522. 1524. 1526. 1528. 1530. 1532. 1534. 1536. 1538. 1540. 1542. 1544. 1546. 1548. 1550. 1552. 1554. 1556. 1558. 1560. 15

출판권은 저자 또는 저자의 유족에게 있다. 단, 이 법에 특별한 규정이 있는 경우를 제외하고는, 저작자가 사망한 때부터 50년 동안 그 기간 동안에 저작자의 상속인에게 귀속한다.

૬. ગાંધીજીના જન્મદિવસે આજીવન સેવા આપેલા શ્રી રામ, શ્રી

매일 2시간씩 공부하는 습관을 들이도록 한다. 그리고 1주일 동안 공부한 내용을 정리하고, 다음 주에 공부할 내용을 미리 준비한다.

[illegible][illegible]

2. 2000년 1월 1일부터 2000년 12월 31일까지의 기간에 걸쳐 발생한 모든 매출액에 대하여 10%의 매출세액공제를 받는다.

[illegible]

한글: 1. 1990년대 초반에 시작된 '민중미술' 운동은 사회적 현실을 비판하고 민중의 삶을 표현하는 데 중점을 두었다. 2. 이 운동은 1980년대 말부터 1990년대 초반에 걸쳐 활발히 전개되었다. 3. 주요 작가로는 임옥상, 박수근, 김홍도 등이 있다. 4. 이 운동은 한국 미술사에서 중요한 위치를 차지하고 있다.

[illegible]

အသံကောင်းမွန်စွာ ပြောဆိုနိုင်ရန် အားထုတ်ပေးပါ။

2014年12月10日

1. *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.

પોતાના આત્માની ઉચ્ચ દશા કરવા સમર્થ બનતા નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી
 દ્રવ્ય અને ભાવદશા કરવી એમ હૃદયમાં વિવેક પ્રકટે છે, તેમજ
 આચરના દેતુશ્રુત અન્નતો ટાળવાં જોઈએ એમ હૃદયમાં વિવેક પ્રકટે
 છે. મેષના જલમાં એવી શક્તિ રહી છે કે તે ગમે ત્યાં નદીના આકા-
 રને પાત્રી શકે છે, તેમ જ્ઞાનમાં પણ એવી શક્તિ રહી છે કે તે ઉપાયો-
 ક્ષેપ ધર્મક્રિયાને પ્રકટાવી શકે છે. શ્રુતજ્ઞાનીઓ પોતાના જ્ઞાનબળથી
 કર્તવ્ય આચારરૂપ ક્રિયાના અધિકારને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી
 જલ્પી શકે છે. આત્માના શુદ્ધ પર્ણોષરૂપ મોક્ષકાર્યમાં જ્ઞાનશક્તિ એ
 ઉપાદાનકારણ છે અને બાહ્યશક્તિ એ નિમિત્તકારણ છે. ઘટરૂપ કાર્યમાં
 મૂલિકા ઉપાદાનકારણ છે, અને કુંભાર, દંડ, ચક્ર વગેરે નિમિત્તકારણ
 છે. નિમિત્તકારણવિના એકલા ઉપાદાનકારણથી પણ કાર્યની સિદ્ધિ
 થતી નથી, તેમજ ઉપાદાનકારણવિના એકલા નિમિત્તકારણથી પણ કંદોરો
 ભવમાં કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી. જ્ઞાન અને ક્રિયારૂપ અધ્યાત્મ-
 તત્ત્વ હોવાથી તેની પ્રાપ્તિવડે મોક્ષરૂપ કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે. જ્ઞાનવિના
 ક્રિયાનું સ્વરૂપ પણ સમ્યગ્રીત્યા સમજાતું નથી. જે જીવો જ્ઞાન પામે છે
 તે જીવો ધર્મક્રિયા કરવાના અધિકારી બને છે. આજકાલના ધર્મને
 આદરનારા કેટલાક જીવો પોતાનો આધિકાર અમુક ધર્મોચારમાં
 કેટલો છે તે જાણવાને શક્તિમાન થતા નથી, તેથી ગાકરીયા પ્રવાહની
 પદ્ધતિને તેઓ સ્વીકાર કરીને વીતરાજના વચનોનું સમ્યગ્રીત્યા
 આરાધન કરી શકતા નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી કઈ ધર્મક્રિયા કરવામાં
 પોતાનો અધિકાર છે તેનો ખ્યાલ આવે છે અને તેથી જે જે આચારો
 આચરવા યોગ્ય છે તેનો પોતાની મેળે મનુષ્ય આચાર આચરે છે.
 અધ્યાત્મજ્ઞાનીએ જ્યેષ્ઠાદરમર્્યાદાને પોતાના અધિકારપ્રમાણે પાળવી
 જોઈએ. હાલમાં જ્ઞાનમાર્ગની વૃદ્ધિ થતી જાય છે તેથી પૂર્વચાર્યોએ
 લખેલા અધ્યાત્મમન્યો પ્રસિદ્ધિમાં આવવાથી, તે મંથાનુ વાચન ફેલાતું
 જાય છે અને તેથી અજ્ઞાનીઓ પણ “અધ્યાત્મજ્ઞાન એ જૈનશાસનની
 ભરી રૂઢિ છે” એમ અમુક અંશે સમજવા લાગ્યા છે. સમુદ્રની ભર-
 તીમાં જેમ તીથિની અવેશાએ તરતમતા છે, તેમજ અને અમાવાસ્યાના
 દિવસે સમુદ્રની ભરતી વધે છે—વંદમાન કિરણોથી સાગરની ભરતી
 ચડે છે, એમ પૂર્વચાર્યોના વચનથી અવલોકાયા છે; તદ્વત કેન્દ્રવલ્લીન
 પ્રતાપથી અધ્યાત્મજ્ઞાનનો ફેલાવો થાય છે તેને કોઈ નિવારવાને શક્તિ
 માન નથી. શીવીરભજનાની અધ્યાત્મચાલીને પ્રકાશ ધીમે ધીમે
 પૂરવીપટપર વિસ્તાર પામવા લાગ્યો છે. કેટલાક નાસ્તિક જરવાદીએ
 પાત્ર વીરામાં સંક્રામાં આત્માની નિત્યતા, પુનર્જન્મ અને કર્મવાદને
 સ્વીકાર કરવા લાગ્યા છે.

ત્રીજી સદીમાં જ્ઞાનનાં ફિરોની કંઈક ઝાંખી થઈ છે; તેનો ખરો જ્ઞાન તો એકવીસમી સદીના જ્ઞાને મળવાનો એમ તેમનેનો અભિપ્રાય છે. શ્રીવીરપ્રભુની અધ્યાત્મતાત્ત્વને આપણા પૂર્વજાઓએ પરંપરાએ વહેવરાવી આપણા જ્ઞાનમાં સમાર્પિ છે, માટે તેમનો જોડો ઉપકાર માનીએ તેટલો ન્યૂન છે. આપણા આચાર્યો તરફ

જી. મુખા સુ-
ભાગ્ય સુ-
ભાગ્ય સુ-
ભાગ્ય સુ-

[illegible][illegible]

નથી, યુવરાજ્ય પણ નથી ને રાજ્ય પણ નથી, માટે અસત્નો વ્યવહાર
 કેમ કરવો જોઈએ? રાજ્યએ કશું કે પુત્ર! આવી ગાંડી ગાંડી વાતો
 ન કર, તું હવે યુવરાજપદવીની સોબાને સારી રીતે વધાર! કે, જેથી
 આગળ ઉપર તું રાજ્યનો રાજ્ય બનવાને માટે સોમ્ય અધિકારી બની
 શકે. રાજ્યનાં ઉપર્યુક્ત વચનો સાંભળીને યુવરાજ જોડ્યો કે હિ રાજ્ય!
 તમે અસત્ માયાને સત્ માનીને ગાંડી ગાંડી વાતો કરો છો. જે વ-
 સ્તુજ નથી તેને સત્ માનીને મૂર્ખ બનો છો, અર્થાત્ તેથી તમે જ્ઞાન્ત
 થઈ ગયા છો. પ્રજાસભ્ય અગમિષ્વા મેહનાનાસિ કિશ્વર આ શ્રુતિનું જ્ઞાન
 હોત તો તમે અસત્ત્વ સંરક્ષણ કરવાનું મને કહેતજ નહિ. આ અવસાર-
 હીન અને પ્રસ્તુત વિષયપર અશ્ચર્ય અને ક્રોધ કરનારાં તેનાં વચનો
 સાંભળીને રાજ્યના મનમાં ઘણું લાગી આવ્યું. રાજ્યએ ક્રોધ કરીને
 સેવકને આજ્ઞા કરી કે, ભદ્રક યુવરાજે માફ અપમાન કર્યું છે માટે તેને
 દરરોજ પાંચ ખાસકાં મારવાં. પિતાના હુકમપ્રમાણે ભદ્રકને દરરોજ
 માર ખાવો પડતો હતો. સુમતિ દરરોજ ભદ્રકની આવી અવસ્થા
 દેખીને શોક કરવા લાગી. એક દિવસ રાજપુત્રી સુમતિ પેલા મહા-
 ત્માની પાસે બ્રહ્મજ્ઞાનની ચર્ચા કરતી હતી, તેવામાં રાજપુત્ર ભદ્રક પણ
 મહાત્માની પાસે આવ્યો અને નમસ્કાર કરીને બ્રહ્મચર્યા કરવા લાગ્યો.
 બ્રહ્મજ્ઞાનની ચર્ચાથી ભદ્રકને ઘણો આનન્દ મળતો હતો. સુમતિ મનમાં
 કંઈક વિચાર કરીને મહાત્માને વિનવવા લાગી કે, હે મહાત્મા!
 આપનો શિષ્ય રાજપુત્ર ભદ્રક, આપના આપેલા બ્રહ્મજ્ઞાન ઉપદેશથી
 દરરોજ પાંચ ખાસકાંનો માર ખાય છે માટે કૃપા કરીને હવે
 મારા બન્ધુનું દુઃખ ટાળો. આપ જાની છો, આપની કૃપાથી મારા
 ભાઈનું દુઃખ ટળી જશે એમ આજ્ઞા રાખું છું. લોકોમાં આપના
 શિષ્યની હેઠના થાય છે તે આપની થાય છે એમ હું માનું છું, માટે
 હવે ગમે તે ઉપાય કરીને મારા ભાઈને ખાસકાંનો માર પડે છે તે બન્ધ
 કરાવો. રાજપુત્રી સુમતિનાં એ તાદૃક્ વચનો શ્રવણ કરીને મહાત્મા
 જોડ્યા કે, હે સુમતિ! “તેરા જાતા પંચજીતેકા માર ખાતા હૈ સો ન્યાયકી
 બાત હૈ, ને મનુષ્ય ચારોકી બાત ગમારોમે કરતા હૈ ઉસકું પંચજીતિકા
 માર પડના ચાહયે; બ્રહ્મજ્ઞાનકી બાત બ્રહ્મજ્ઞાનકે અધિકારીયોકે કિયે
 હૈ. તેરા બન્ધુ બ્રહ્મજ્ઞાનકી બાત વ્યવહાર-કાર્યોમે કરતા હૈ ઈસ કિયે
 ઉસકું વ્યવહાર-અકુશલતાસે પંચજીતેકા માર પડતા હૈ વહ બરાબર
 ન્યાયકી બાત હૈ. રાજપુત્રી તુમ લકી હૈ કિન્તુ ચારોકી બાત ગમારોમે
 નહિ કરતી હૈ ઈસ કિયે તું બ્રહ્મજ્ઞાનકા આનન્દ પાતી હૈ, ફિર વ્યવ-
 હારદરશામેંશી તિરસ્કાર નહિ પાતી હૈ.” મહાત્માનાં ઉપરનાં વચનો

રાજપુત્રી મુખતિના હૃદયમાં બરાબર ઉતરી ગયાં અને તેથી તે રાજપુત્ર ભદ્રકને કહેવા લાગી કે, સાર્થ! આ બાળતમાં મહાત્માના વચનપ્રમાણે તું બવહારકુરાગ નહિ હોવાથી, બ્રહ્મજ્ઞની હોવા છતાં પાંચ ખાસકાને માર ખાય છે. જ્ઞાનીઓના અનુભવજ્ઞાનની વાતો અધિકારી છવે આગળ કરવાની હોય છે. જો તું બવહારકુરાગ હોત તો ત્હારી આવી દસા થાત નહિ, માટે હવે દુનિયાની રીતિપ્રમાણે અંતરૂપી ન્યાસ રહીને વર્તવાની ટેવ પાડ, કે જેથી બ્રહ્મજ્ઞાનની હેડના ન થાય. અનધિકારીને પ્રાપ્ત થયેલા બ્રહ્મજ્ઞાનથી, બ્રહ્મજ્ઞાનનો લોકો તિરસ્કાર કરે છે અને તેથી બ્રહ્મજ્ઞાની ગાંધા જેવા દુનિયામાં ગણાય છે. રાજપુત્ર ભદ્રકના મનમાં પણ આ વાત ઉતરી અને તેણે પોતાની બવહારઅનભિજ્ઞતાનો દોષ જાણી લીધો. રાજપુત્રે મહાત્માને અને પોતાની ભગિનીને કશું કે, હવેથી હું બવહારમાં કુરાગ થઈશ અને બ્રહ્મજ્ઞાનનો તિરસ્કાર કરાવીશ નહિ. બીજા દિવસે રાજપુત્ર ભદ્રક, રાજની સભામાં ગયો અને રાજને નમસ્કાર કરીને બવહારમાં બવહારકુરાગતાથી વર્તીને રાજની માફ માગી અને પ્રારબ્ધયોગે પ્રાપ્ત થયેલ કાર્યોને બાકાની રીતિથી કરવા લાગ્યો; તેથી રાજ તેનાડપર ખુશ થયો અને કહેવા લાગ્યો કે, ભદ્રક યુવરાજતું ગાંધપણ હવે આક્યું ગયું અને તે ડાહ્યો થયો છે. તેને ખાસકાં મારવાનો હુકમ બન્ધ કરી દીધો અને રાજ્યમાં જાહેર કપડું કે સર્વ પ્રજાએ યુવરાજની આજ્ઞાપ્રમાણે વર્તવું. યુવરાજ દુનિયાનાં કાર્યો દુનિયાના બવહારપ્રમાણે કરવા લાગ્યો અને વખત મળતાં બ્રહ્મજ્ઞાનનો આનન્દ લેવા લાગ્યો તેથી તે મુખી થયો.

યુવરાજ ભદ્રક પુત્રનું દૃષ્ટાંત સાંભળીને અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ ઘણે સાર ખેંચી શકે તેમ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની વાત મમારોમાં કરવાથી મમારો અધ્યાત્મજ્ઞાન સમજી શકતા નથી અને ઉલટું તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓને ખાસકાને માર મારવા જેવું કરે છે. બવહારકુરાગ અને શુશ્રુતારહિત અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ બવહારમાં બવહારપ્રમાણે પોતાના અધિકારે વર્તે છે અને નિશ્ચયથી અધ્યાત્મસ્વરૂપમાં રમણતા કરે છે તેથી દુનિયામાં તેઓ યશા ગણાય છે. કેટલાક શુશ્રુ અધ્યાત્મીઓ બવહારકુરાગતાના અભાવે જ્ઞાનીની વાર્તાઓ મમારોમાં કરીને અધ્યાત્મજ્ઞાનની હાંસી કરાવે છે. નિશ્ચયરૂપે ચિત્ત પરિજી વાલે જે બવહાર, પુણ્ય-વંતે વામતોજી મયમમુવનો જાત. શ્રીકૃષ્ણાધ્યાયની આ વાલીને પરમાર્થ હૃદયમાં ધારણ કરીને અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ વર્તે તો અનેક મનુષ્યોને તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો આસ્વાદ મખાડી શકે. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓની સૂક્ષ્મ ભુક્તિ હોવાથી તેઓ આત્મામાં જિજ્ઞા ઉતરી જાય છે તેથી તેઓને

મળે છે. એક પૂર્વાચાર્ય લખે છે કે, સર્વ પ્રકારના જ્ઞેયોને અવબોધવાની જ્ઞાનશક્તિ અને સત્યસુખ જાણવાની શક્તિ ખરેખર આત્મામાં રહી છે, ત્યારે આત્માનુંજ અવલંબન કરીને તેનું જ્ઞે જ્ઞાન કરવામાં આવે તો કેટલો બધો આનન્દ થાય ? અને તેને કોણ વર્ણવી શકે ?

આત્મતત્ત્વના જ્ઞાનસંબંધી અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ ખૂબ જડા ઉતરીને તેના સહજસુખનો સ્વાદ અનુભવે છે, તેથી શિરપર દુઃખનું આકાશ વટી પડે તોપણ તેઓ આત્મતત્ત્વનો આશ્રય કદી ત્યજતા નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનનો તિરસ્કાર કરવામાંટે એકાન્ત જડવાદીઓએ બાકી રાખ્યું નથી. જડવાદીઓએ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓને દુઃખ દેવાને પ્રાણોનો પણ નાશ ક્યો છે, તથાપિ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓએ બાહ્ય પ્રાણુમેશનો ત્યાગ કરવામાં-પોતાનું સહજસુખ અનુભવ્યા પછી પાછી પાછી પાની કરી નથી. આત્માના સત્યસુખનો જે જ્ઞાનીઓએ સ્વાદ ચાખ્યો છે તેઓ કદી ચક્રવર્તિ વા દેવતાઓને પણ હીસાબમાં ગણતા નથી. તેઓને તો આત્મતત્ત્વની ધૂન લાગી હોય છે તેથી તેઓને બાહ્યપદાર્થોપર આસક્તિભાવ રહેતો નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ સર્વ આત્માઓને પોતાના આત્મસમાન માનીને તેઓના ઉપર શુદ્ધપ્રેમ ધારે છે. તેઓના હૃદયમાં તૃષ્ણા, સ્વાર્થ અને વૈષયિકસુખની ઇચ્છા રહેતી નથી. આત્મતત્ત્વનો અનુભવ થયા પશ્ચાત્ મોહનું જોર ઘટવા માડે છે અને આત્માનું જોર વધવા માડે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ જગતના જીવોને પોતાના આત્મસમાન માને છે તેથી તેઓનો નાશ ન થાય તેમાંટે દયાવ્રતને અંગીકાર કરે છે. તેઓના મનમાં કોઈપણ જીવની લાગણી ન દુખાય એવો વિચાર પ્રગટે છે, તેથી તેઓ સત્યવ્રતને અંગીકાર કરે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ ભાવથી પરવસ્તુની ઇચ્છાભાવનો ત્યાગ કરવા પ્રયત્ન કરે છે અને દ્રવ્યચક્રી પર પુદ્ગલવસ્તુને મહત્ત્વ કરવા પ્રયત્ન કરતા નથી. અધિકારભેદ તેઓ અસ્તેષવ્રતને ધારણ કરે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓને પરવસ્તુના ભોગની ઇચ્છા રહેતી નથી. પરવસ્તુની રૂઢિને તેઓ નાકના મેશસમાન અવબોધે છે, તેથી તેઓ પરવસ્તુસંબંધી ઇચ્છાઓનો રોધ કરવા તથા પંચેન્દ્રિય વિષયોની ઇચ્છાઓઉપર કાબુ મેળવવાને માટે શક્તિમાન થાય છે. ઇચ્છાના ત્યાગરૂપ આન્તરિક બ્રહ્મચર્યને ધારણ કરવા ખરેખરી રીતે તેઓ સમર્થ બને છે. બાહ્ય જડ વસ્તુઓને ધનરૂપે માનવાની વૃત્તિને તેઓ કબુલ કરતા નથી. બાહ્યધનમાં મૂઝાં રહેતી નથી. તે સર્વ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો પ્રતાપ અવબોધનો. ચક્રવર્તિ આદિની પદવીઓ અને કરોડો રૂપેયોનો ત્યાગ કરીને જેઓ, આત્મતત્ત્વની આરાધના કરે છે તેમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનો મહિમા

સમય અવસોધાય છે. ત્યારે નમિરાજને દીક્ષા અંગીકાર કરી અને સર્વ વસ્તુઓનું મમત્વ દૂર કર્યું, ત્યારે દંદ્રમહારાજને તેમના ખરા ત્યાગની પરીક્ષા માટે તેમની આખી નમરી જગતી દેખાડી, અન્તાઃપુરની રાણીએને અગ્નિના ભયથી પોકાર કરતી દેખાડી, તોપણ નમિરાજ મુનિવર કહેવા લાગ્યા કે, આમાં મારું કંઈ જગતું નથી. તેઓ દંદ્રની દંદ્રલગ્નથી મોહન પામ્યા તેમાં ખાસ અધ્યાત્મજ્ઞાનજ કારણીયન હતું. સ્કંધકમુનિના પાંચમે સિષ્યોને ઘાણીમાં ઘાણીને પીણવા માંડ્યા ત્યારે, પ્રત્યેક મુનિએ આત્મતત્ત્વની ભાવનાવટે પીણતાં છતાં પણ શરીરદ્વારા યનાં દુઃખોને સહન કર્યું અને આત્મામાંજ ઉપ-પોષ ધારણ કરી પરમસમનાભાવ ધારણ કર્યો. ઘાણીમાં પીણતાં ફેટકું બધું દુઃખ થતું હશે ! તેના જેલે અનુભવ કર્યો હોય તે જાણે. શરીરના કોઈ અંગને જે ચપ્પુ લાગી ભય છે તો ફેટકું બધું દુઃખ થાય છે ! ત્યારે ઘાણીમાં પીણતી વખતે ફેટકીબધી વેદના પતી હશે ? તેથી અસમ્ય વેદનાને સહન કરવામાં સત્ત્વ અધ્યાત્મજ્ઞાનની ફેટકીબધી સમર્થના છે, તે સ્થનીપુરોષ જાણી શકે છે. સ્કંધકમુનિના સિષ્યોને અધ્યાત્મજ્ઞાનની ખરેખરી પકવદશા હતી, તેથી તેઓ આત્માથી શરીર છૂટું પડતાં પણ ઉત્તમ ધ્યાનને ધારી શક્યા. આપણે તેવા મુનિયોનાં દશતો લેઈને તેથી દશા ધ્યાનાનામાં પ્રવચાવવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. અધ્યાત્મજ્ઞાનના અસ્વાસીઓનું પ્રથમવસ્થાનું જ્ઞાન તો મુક્તા-ભના પુષ્પ જેવું હોય છે. મુક્તાભનું પુષ્પ જેમ મુર્ચ્ચે તાપ પામીને કરમ્મર્દ ભય છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનના અસ્વાસીઓનું પ્રાથમિક જ્ઞાન પણ અનેક પ્રકારના ઉપસાચ્યો આવનાં ટળી ભય છે. અનેક પ્રકારનાં દુઃખોના સામું જે અધ્યાત્મજ્ઞાન ટકી રહે છે અને જે આત્મના મુખેનું રક્ષણ કરવા સમર્થ થાય છે, તેજ પકવ થઈતું અધ્યાત્મજ્ઞાન અવસોધતું.

પ્રથમવસ્થામાં ઉત્પન્ન થતું અધ્યાત્મજ્ઞાન, સામાન્ય દોષાથી તે જ્ઞાનવટે જોઈએ તેથી સાંનિ જગતી નથી, તોપણ તે

પ્રથમવ-
સ્થાનું અધ્યા-
ત્મજ્ઞાન જ્ઞાનના જગતવટે પકવ એવા અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરી શકાય છે. અનેક પ્રકારના હેતુઓ પામીને પ્રથમ અવ-
સ્થામાં થતું એવું અધ્યાત્મજ્ઞાન પાણુ ટળી ભય છે, તેથી

તેવા જ્ઞાનવાળાઓ ઉત્તમ આચારો અને વિચારોવટે જગત્ત્વન દેવ તો તેમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનો દોષ જણાતો નથી. જેઓની અધ્યાત્મજ્ઞાન ધરી દોડી નથી તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનના આવેશથી ફેટકીબધી થઈ પડી ભય છે અને અધ્યાત્મની વિન્યા કરવા મંડી જાય છે.

મનમાં તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ઉત્તમ સમતાભાવની ભાવના ભાવવા લાગ્યા અને શરીરનો ત્યાગ કરીને પરમસુખ પામ્યા. શ્રીગજમુકુમાલનું દૃષ્ટાંત ખરેખર અધ્યાત્મભાવનાની પુષ્ટિમાં હેતુબુદ્ધ છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર માતાસમાન છે. માતા જેમ પોતાનાં બાળબચ્ચાંઓનું લાવનપાલન કરે છે અને તેઓને માતા અને બાળબચ્ચાંઓના અનુભવોથી બચાવે છે; પોતાનાં બચ્ચાંઓના પિતાનાસમાન શુન્હા સામું જોતી નથી પણ તેમના ભણાને માટેજ સદાકાલ પ્રયત્ન કરે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ ભવ્ય જીવોની પુષ્ટિ કરે છે અને ભવ્ય જીવોમાં રહેલા અનેક દોષોરૂપ મળને દૂર કરે છે; તેમજ ભવ્ય જીવોની પુષ્ટિ કરીને પરમાત્મપદરૂપ મહત્તાને અર્પે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર ભાવપિતાની ગરજ સારે છે. સાંસારિક પિતા, જેમ પોતાના કુટુંબનું પોષણ કરે છે અને કુટુંબને સુખી કરવા તનતોડ મહેનત કરે છે, રાત્રીઓથી પોતાના કુટુંબનો બચાવ કરે છે, પોતાના પુત્રો અને પુત્રીઓને ભણાવે છે અને તેઓને શુભ માર્ગમાં દોરે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ ભાવપિતા પણ વિરતિ આદિ કુટુંબનું પોષણ કરે છે અને અન્તરાત્માને જ્ઞાનાદિ પંચાચારનું શિક્ષણ આપીને તેની પુષ્ટિ કરે છે, તથા મૈત્રીઆદિ ભાવનાઓના અમૃતરસવડે અન્તરાત્માનું પોષણ કરે છે અને ઉચ્ચ ગુણસ્થાનરૂપ શુભ માર્ગમાં પોતાના કુટુંબને દોરે છે અને પોતાની ફરજ બજાવીને આત્માના આન્તરિક કુટુંબની ઉન્નતિ કરે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર એક ઉત્તમ મિત્ર સમાન છે. ઉત્તમ મિત્ર જેમ પોતાના મિત્રના હૃદયને પ્રકુલ કરે છે તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ અન્તરાત્માને પ્રકુલ કરે છે. ઉત્તમ મિત્ર જેમ પોતાના મિત્રનો, સકટ વખતમા સાથી બને છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ અન્તરાત્મરૂપ મિત્રને—અનેક પ્રકારનાં મોહરાજ્યો કરેલાં સંકટોમાં સાથી બનીને, મોહના દુઃખથી ઉઠારે છે. ઉત્તમ મિત્ર જેમ પોતાના મિત્રનો પ્રાણાંતે પણ વિશ્વાસઘાત કરતો નથી તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ અન્તરાત્માનો કદાપિ વિશ્વાસઘાત કરવા પ્રવૃત્તિ કરતું નથી. ઉત્તમ મિત્ર જેમ પોતાના મિત્રની દોષદૃષ્ટિ ટાળીને તેની સદ્ગુણ દૃષ્ટિ ખીલવે છે તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ અન્તરાત્મામાં રહેલા દોષો ટાળીને તેની સદ્ગુણ દૃષ્ટિ ખીલવે છે. અન્તરાત્માને પોતાનું શું કર્તવ્ય છે અને તે કેવી રીતે સિદ્ધ થાય? તે શિખવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. ઉત્તમ મિત્ર જેમ પોતાના મિત્રના ગુણો અને દોષો જાણે છે તો પણ તે દોષોની વાત કોઇ આગળ કરતો નથી અને ગુણોની સુગંધી સર્વેત્ર ફેલાવે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ સર્વ જીવોના ઉત્તમ મિત્રસમાન છે. જોનામાં અધ્યાત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે તે, સર્વ જીવોના

જરૂર રહેતી નથી. બધ, ખેદ આદિ અશુભ વિચારોને આત્મામાં ઉત્પન્ન થતાંજ મારી હઠાવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. જે મનુષ્યો અધ્યાત્મજ્ઞાનકેવળ વિશ્વાસ રાખીને, તેને પોતાના મિત્ર તરીકે સ્વીકારે છે તેઓને, શોક, ગિન્ના, બધ વગેરે દુઃશ્વભોગો જરામાત્ર બધ રહેતો નથી.

[illegible]

આપી શકાય છે. મેરૂપર્વતનું ધૈર્ય પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનની આગળ હીરા-
બમાં નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી મનુષ્યોમાં ધૈર્યશક્તિની ઉત્પત્તિ થાય છે
અને તેથી તેઓ મોટાં મોટાં ધર્મકાર્યો કરવાને શક્તિમાન થાય છે.
અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્મશક્તિનો વિશ્વાસ આવે છે અને તેથી ધર્મનાં
કાર્યોમાં જે જે વિદ્યો આવે છે તેઓને મારી-હડાવી દેવામાં આવે
છે, અને તેથી કરેલા નિશ્ચયથી મન પાછું હડતું નથી. હાથમાં લીધેલા
કાર્યને કાયર મનુષ્યો વિદ્યો આવે છતાં તજ દે છે અને ઉત્તમ અધ્યાત્મ-
જ્ઞાની મનુષ્યો તે, પ્રાણાંતે પણ હાથમાં લીધેલા કાર્યને તજ દેતા નથી.
પોતાની શક્તિમાં વિશ્વાસ ધારણ કરાવનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. મેરૂપર્વત
જેમ પોતાના સ્વસ્થાનનો ત્યાગ કરતો નથી તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાન પણ
આત્માને તજ અન્યત્ર જતું નથી. કટપવૃક્ષની પેઠે અધ્યાત્મજ્ઞાન
ખરેખર મનુષ્યોને યાંચિત ફલ આપે છે. કટપવૃક્ષ કરતાં અધ્યાત્મજ્ઞાનની
મહત્તા કર્મ જુદાજ પ્રકારની છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી નિત્ય સુખની પ્રાપ્તિ
થાય છે; એવું સોકોત્તર પદ કદી કટપવૃક્ષ પાળુ આપવાને માટે શક્તિમાન
થતુ નથી. બહિર્ બાહ્ય કરતા અન્તરમા રહેલ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ બાગની
શોભા ઉત્તમ અને જુદા પ્રકારની છે. બાગબાગમાં જેમ અનેક પ્રકાર-
ના વેલાઓ શોભી રહેવા દોષ છે અને તેમાં પ્રવેશ કરનારને જેમ
શીતજ્વળા અને મુગધનો ક્ષામ મળે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ બાગમાં
સમતાની શીતજ્વળા અને વ્યાનની મુગધ મહમદે છે; અધ્યાત્મબાગમાં
પ્રવેશ કરનારને તેના ક્ષામ મળ્યાવિના રહેતો નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર
મેઘના સમાન બન્ધ મનુષ્યોના ઇવનનો આધાર છે. મેઘથી આખી
દુનિયા ઇવે છે તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી બન્ધ ઇવે. બાવપ્રાણ ધારણ
કરીને ઇવી રહે છે. મેઘથી જેમ પૃથ્વીપર સર્વત્ર બીજો ઉગી નીકળે
છે અને તેથી પૃથ્વી લીલીછમ જેવી દેખાય છે, તે પ્રમાણે અધ્યાત્મ-
જ્ઞાનરૂપ મેઘથી અન્તરાત્મારૂપ પૃથ્વીમાં અનેક સદ્ગુણોનાં બીજો ઉગે
છે અને તેથી અન્તરાત્મામાં સર્વત્ર ગુણોની શોભા વ્યાપી રહે છે.
બન્ધજીવોમાં સર્વ પ્રકારના ગુણોના અકુશલોને પ્રકટાવનાર ખરેખર
અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. જેમ મેઘવિના જગતમાં દુષ્કાલ પડે છે અને જ્યાં
ત્યાં માસમારી પ્રસરે છે અને તેથી જગતમાં મરણ, ખેદ, શોક અને
અશાન્તિનું ભેર વધતું જાય છે તે પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ મેઘની
બન્ધજીવોપર વૃષ્ટિ થયાવિના મમત્વભાવરૂપ દુષ્કાલનું ભેર વધે છે,
અને રાગ-દ્વેષ-હિંસા-નિન્દા-કલેશ વગેરે ચોરોનું ભેર વધે છે.
બાવપ્રાણને ઇલાસનાર એવા ‘અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ મેઘવિના બન્ધજીવોના
બાવપ્રાણ રહેતા નથી. દયા વગેરે ભોજ્ય પદાર્થોવિના દુનિયા સાંતિ

સોયથી શક્તી નથી અને તેનાવિના ભાષ અને અન્તર એ બે દશામાં પણ જન્મતમાં અગ્રાન્તિ બાપે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ મેઘની સર્વ ભ્રમણરો હચ્છા ધારણ કરે છે. જેઓને અગ્રાન્તિમાં આનન્દની આનંદના દોષ છે તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ મેઘને ઇચ્છતા નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ મેઘની વૃદ્ધિ ખરેખર પુષ્કરવર્ત મેઘની વૃદ્ધિ કરતાં અનન્તવર્તી ઉત્તમ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનને નદીની કિપમા આપવામાં આવે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ નદીમાં મનુષ્યો સ્નાન કરે છે અને અમૃતપ્રદેશરૂપ સારીરે નિર્ભજ બને છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ નદીનો પ્રચલ જન્મતમાં વળા કરે છે અને તે અન્ય હરોને સદાચ આપે છે. નદીથી જેમ ખેતરોને પાણી મળે છે અને ખેતી પુષ્કળ પાકે છે, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ નદીના શુભ અધ્યવસાયરૂપ જલથી અનેક મનુષ્યોનાં હૃદયક્ષેત્ર પિયાર છે અને તેથી, મનુષ્યોના હૃદયક્ષેત્રમાં ધર્મની ખેતી પાકે છે. બાવનાચંદન કરતાં પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનની અકૌટિક ઉત્તમતા છે. કશામાં ઉપલુ કરેલા પંચમલુ તેજમાં બાવનાચંદનના રસને છાંટો પાડવામાં આવે છે તો, ઉપલુ યજ્ઞેણુ લાવ્યોગ તેજ પણ ઠંડું થઈ જાય છે; તે પ્રમાણે મનુષ્યોની હૃદયરૂપ કશામાં આત્માની પરિભૂતિ ખરેખર કોષરૂપ અગ્નિથી લાવ્યોગ બની જાય છે, પણ અધ્યાત્મજ્ઞાન બાવનારૂપ બાવનાચંદનરસના છાંટાઓને તેમાં પાડવામાં આવે છે તો, આત્મામાં અત્યંત શાંતતા ઉત્પન્ન થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ બાવના ચંદનને પામીને કુરમકુએ કોધને હતી કેવલજ્ઞાન પ્રમદામ્નું હતું. ચંદ્રદ્રાચાર્યના શિષ્યે, અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ બાવનાચંદનના રસવડે પોતાના હૃદયમાં ચીતગદા ધારણ કરીને કેવલજ્ઞાનરૂપ લક્ષ્મીને ધારણ કરી હતી.

મનુષ્યો, અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃતરસથી પોતાના આત્માને નવું જીવન અર્પે છે અને પોતાના આત્માને સદાકાલને માટે અધ્યાત્મ મુખી બનાવે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ અમૃતરસનું પાન જેઓ કરતા નથી તેઓ વિવશરૂપ ડોરનું પાન કરે છે

અને પોતાની હંદગીને દુઃખમય બનાવીને પરમવમાં પણ દુઃખના ભોક્તા બને છે. પંચેન્દ્રિય વિવશમુખ તો ખરેખર ડોરસમાન છે; તેમાં સદાકાલ રક્ત ચવાથી અનન્તકાલ પર્વન્ત દુઃખના ભોક્તા બનકું પડે છે. પંચેન્દ્રિય વિવશમુખ ભોજનવવામાં અનેક હરો સદાકાલ પ્રવશ કર્મ કરે છે; તેમાંથી મુક્ત કરાવનાર અમૃતરસ કરતાં અધિક અધ્યાત્મરસ છે. આત્મમુખની પ્રતીતિ કસરીને આત્મામાં રમણતા કરાવનાર ઉત્તમમાં ઉત્તમ અધ્યાત્મરસ છે. વૃક્ષમાં વહેતો રસ જેમ

સંપૂર્ણ વૃક્ષને પોષે છે તેમ, અધ્યાત્મરસ પણ આત્માના સકલ ગુણોને પોષે છે અને આત્માની શુદ્ધિ કરીને તેને પરમાત્મરૂપ બનાવે છે. આત્માના ગુણોનો બાગ સિંચનાર અને તેને વિકસિત કરનાર અધ્યાત્મજલ છે. અધ્યાત્મરસમાં મારેલી અનુભવરૂપ માત્રાનું સેવન કરનાર મનુષ્યો, પોતાના આત્માને પુષ્ટ કરીને નવું ચૈતન્ય પ્રગટ કરે છે. વૃક્ષોની અનેક શાખાઓ અને પ્રશાખાઓ હોય છે. શાખાઓ અને પ્રશાખાઓના આકારો ભિન્ન ભિન્ન હોય છે, કિન્તુ તે શાખાઓ અને પ્રશાખાઓમાં વહેનાર રસ તો એકસરખો હોય છે; તે પ્રમાણે ભિન્ન ભિન્ન ગરુડો, મતો, આચારો અને ધર્મની ભિન્ન ભિન્ન શાખાઓ અને પ્રશાખાઓને પોષનાર અધ્યાત્મરસ તો એકજ છે. મનુષ્યના મસ્તકપર તાપ તપતો હોય, ઉષ્ણ હુના વાયરાઓ ચારે તરફથી વાતા હોય, તૃષા લાગવાથી કંક મુકાર્ધ ગયો હોય, તૃષાથી શુષ્ક આકુલવ્યાકુલ થતો હોય, આંખો જડી ગઈ હોય, પગમાં ચાત્રવાની શક્તિ મંદ થતી હોય, એવામાં શીતજનલની વાવ મળે તો સર્વ પ્રકારની પીડા દૂર થઈ જાય અને શીતજનલથી તૃષાનું દુઃખ ટળે, તે પ્રમાણે મનુષ્યોને ચારે તરફથી અનેક પ્રકારની ઉપાધિયોના તાપ લાગતા હોય, તૃષ્ણાવડે અનેક પ્રકારનું દુઃખ અનુભવાનું હોય, આત્મબળની મંદતા હોય, તેવા વખતે અધ્યાત્મરસનો અમૃતધરો મળે તો ખરેખર સર્વ પ્રકારનું દુઃખ દૂર થવાયિના રહે નહિ. અધ્યાત્મરસમાં એવા પ્રકારની શક્તિ છે કે, તે પૃથ્વાબાદ આત્માના નવું ચૈતન્ય પ્રગટાવીને આત્મામાં આનંદનો આવિર્ભાવ કરે છે. જે મનુષ્યો અધ્યાત્મરસનું પાન કરે છે તેઓને અન્યરસોના સ્વાદો નિર્માલ્ય લાગે છે અને તેઓના મનમાં અધ્યાત્મરસ આમવાનીજ ભાવના વર્ત્યા કરે છે. એકવાર જેણે અમૃતરસનો લેરા પીધો તેને બાકસજુકસ ભોજન ગમે નહિ, તદ્વત્ એકવાર અધ્યાત્મરસનું પાન કરવાથી પૃથ્વાત્ અન્યરસો ઉપર રુચિ પ્રગટતી નથી, તેજ અધ્યાત્મરસની મહત્તા અવબોધથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનનું સિરોષત્ર જેના મસ્તકપર સદાકાલ હોય છે, તેજ આનંદરસનો ભોગી અને ત્રણ ભુવનમાં એક સત્તાધારી બળુવો. અધ્યાત્મજ્ઞાનની સત્તાવડે જેઓ પાંચ ઈન્દ્રિયો ઉપર અમલ ચલાવે છે તેજ ખરા રાજ્યકર્તા બળુવા. અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સૂર્યનાં કિરણોવડે જેના મુદપમાં પ્રકાશ યાય છે તે મનુષ્ય, દુર્ગુણોને છતવા સમર્થ બને છે. એક કવિ કહે છે કે “સ્વૂત્ર સામ્રાજ્ય કરતાં સૂક્ષ્મ અધ્યાત્મસામ્રાજ્યની લીલા જુદાજ પ્રકારની છે.” અધ્યાત્મજ્ઞાનની સદ્ગિની રમણીયતાને અવલોકવાયિના મનુષ્યની અંદરની નકામી છે. એક કવિ કહે છે કે, “તમે

અધ્યાત્મમાં ઉંડા ઉતરો. તમારા મનમાં રહેલી શંકાઓ પાતાની મેળે નહ યઈ જશે.” એક કવિ કહે છે કે, “અધ્યાત્મમાં એવો ભુરસો વહે છે કે તે ભુરસામાં ચઢેલો આત્મા આખા જગતની શહેનશાહીનો પાતે ઉપરી બનીને અપૂર્વ આનન્દરસની ખુમારીમાં દહેર મારે છે.” એક કવિ કહે છે કે, “દુનિયાના અનેક ધર્મપન્થોમાંથી સત્યરસને ઐચનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે.” એક મહાત્મા કહે છે કે, “મોક્ષ-માર્ગની ખરી નિરસરણી અધ્યાત્મજ્ઞાન છે.” અધ્યાત્મજ્ઞાનનો માર્ગ પ્રાપ્ત થયો એ કંઈ સામાન્ય કાર્ય નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનના માર્ગપર ટકી રહેવું તેમજ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો સ્વાદ લેવો એ કંઈ સામાન્ય વાત નથી. આખા જગતમાં સૂર્યની પેઠે સર્વને પ્રકાશ આપવાની ઇચ્છા થતી હોય તો, અધ્યાત્મજ્ઞાનના માર્ગપર આવો. અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર તમારા હૃદયમાં રહેલા અનેક દોષો ટાળવામાટે વૈધની ગરજ પુરી પાડશે.

અધ્યાત્મવશમાં રસીલા બનેલા મનુષ્યોએ પાતાનો અધિકાર પુનઃ પુનઃ નિરીક્ષવો જોઈએ અને અધિકારપરત્વે થોડા અનુધાનો આદરવામાં ખામી ન શખવી જોઈએ. મનુષ્યોના હૃદયને સ્વચ્છ બનાવનાર અધ્યાત્મવશ છે. આરે તરફ અશ્વિ બળતો હોય અને વચ્ચમાં કોઈ ઉભો રહીને શીતલતા અનુભવતો હોય ! તો તે અધ્યાત્મજ્ઞાની છે. મનરૂપ માંકડાને વશ શખવા માટે શાસ્ત્રોમાં અનેક પ્રકારના ઉપાયો વર્ણવ્યા છે, પણ તે સર્વમાં અધ્યાત્મશમાન અન્ય કોઈ ઉપાય નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ ભાંખને પીને જેઓ અજ્ઞમસ્ત બને છે, તેઓ જગતમાં કોઈની સ્પૃહા સખતા નથી. અધ્યાત્મભાંખને પીનારાઓ (બાહ્યદષ્ટિ-ઓની અવેક્ષાએ ઉત્તરી આંખે દેખનારા અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ) પરમાત્માનું દર્શન કરીને અખંડાનન્દમાં મસ્ત રહે છે. ત્યાં અન્તરથી આત્મધર્મની ઉપયોગ ધારા વહેતી હોય, ત્યાં આનન્દનું શું પૂછવું ? ત્રિવેણી મનુષ્યો છેજ્ઞામાં છેજ્ઞી આનન્દમય અધ્યાત્મજ્ઞાનની સોધ કરીને દમ્ભ બને છે. મનુષ્યોની જેમ જેમ સૂક્ષ્મ દષ્ટિ થતી જાય છે, તેમ તેમ તેઓ આત્મતત્ત્વના જ્ઞાનમાં ઠેક ઉંડા ઉતરતા જાય છે અને અન્તરનો પરમાનન્દરસ આસ્વાદે છે. જે મનુષ્યોની ઉત્તમોત્તમ અધ્યાત્મદષ્ટિ ખીલતી જાય છે તેઓની દષ્ટિમાં, ઘણી સુદૃઢતા ચઘાથી તેઓ મનુષ્યોના સદ્ગુણોને સોધી સકે છે અને દોષોથી દૂર રહે છે, તેમજ અનાદિકાવધી અન્તરમાં પરિણામ પામેલી એવી દોષદષ્ટિને મૂળમાંથી ઉખેડી નાખે છે.

કોઈના મનમાં એવો વિચાર આવે કે, “આખી દુનિયામાં સદ્ગુણો ફેલાવવા અને દુર્ગુણોનો મૂળમાંથી નાશ કરવો.” આ વિચાર નિષ્કેપાએ વિચારવાળાને ભગવાન છે કે, તેણે ઉત્તમ અધ્યાત્મ અધ્યાત્મજ્ઞાન. જ્ઞાનનો જગતમાં પ્રકાશ કરવો જોઈએ. અધ્યાત્મજ્ઞાન નિષ્કેપાની અપેક્ષાએ ચાર ભેદ પડે છે. નામજ્ઞાતમ, સ્વાધ્યાત્મજ્ઞાતમ, દ્રવ્યજ્ઞાતમ અને માત્રજ્ઞાતમ. એ ચારે નિષ્કેપાએ અધ્યાત્મજ્ઞાન કરવું જોઈએ. નામ, સ્થાપના અને દ્રવ્ય એ ત્રણ નિષ્કેપ કારણ છે અને ભાવનિષ્કેપો કાર્ય છે. નામાદિ ત્રણ નિષ્કેપાએ અધ્યાત્મ કહેવાય છે તે ભાવઅધ્યાત્મના હેતુપણે પરિણમે છે. આ ત્રણ નિષ્કેપો વ્યવહારમાં ગણાય છે અને ભાવઅધ્યાત્મનો નિષ્કેપ સમાવેશ થાય છે. અધ્યાત્મના મન્યો વચ્ચેનો દ્રવ્યમાં સમાવેશ થાય છે; કારણ કે અધ્યાત્મના મન્યો વાંચવાથી ભાવઅધ્યાત્મરસની પરિણામ જામત થાય છે. જે જે કાર્યમાં જે જે કારણપણે પરિણમે છે તે દ્રવ્ય ગણાય છે, અને કારણોત્કરે જે જે અસર કાર્યની પ્રગટતા થાય છે તે અસરો તે ભાવ ગણાય છે. જૈન શાસ્ત્રોમાં દરેક નિષ્કેપાની સાપેક્ષ ઉપયોગિતા દર્શાવી છે. વિશેષાવરંધકમાં ચાર નિષ્કેપાની ઉપયોગિતા સંબંધી ઘણું વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. દરેક નિષ્કેપાનું સ્વરૂપ ઉઠા ઉતરીને તપાસીએ છીએ તો, તેમાંથી કાંઈ જાણવાનું મળ્યાં વરહેતું નથી. પ્રત્યેક નિષ્કેપાની ઉપયોગિતા સમજવી એ કંઈ સામાન્ય વાત ગણાય નહિ. દુનિયામાં નામ, સ્થાપના અને દ્રવ્ય અધ્યાત્મજ્ઞાન પાતપોનાના કાર્યની અપેક્ષાએ અનન્તગતી ઉપયોગિતા છે. નામ સ્થાપના અને દ્રવ્ય નિષ્કેપાની ઉપયોગિતા સ્વીકાર્યાં વિના છુટકો થઈ જાય નથી. નૈમનનય અને વ્યવહારનય, દ્રવ્યની ઉપયોગિતા જણાવે દ્રવ્યનો અસ્વીકાર કરવામાં આવે તો, નૈમન, સમઘ અને વ્યવહારનય અપવાપ થાય, માટે સાપેક્ષ દૃષ્ટિથી ચારે નિષ્કેપાની ઉપયોગિતા સ્વીકારવા યોગ્ય છે. દ્રવ્યનિષ્કેપો જો ભાવને પ્રકટાવે તો તે ઉપયોગી બનેલું. શ્રીમદ્ આનન્દપત્રી ભાવઅધ્યાત્મની ઉપયોગિતા સંબંધી ભાર મૂકીને જણાવે છે કે, “નામ જ્ઞાતમ, ટવજ્ઞાતમ, દ્રવ્ય જ્ઞાતમ છંદો રે; આજ્ઞાતમ નિશ્ચયજ્ઞાતમ, તો તેહજું રદ મંદો રે-નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય એ ત્રણ નિષ્કેપોમાં ભાવનિષ્કેપાની સાધ્ય શૂન્યતાએ ત્યાગ કરવા સાધક છે. શુદ્ધ અધ્યાત્મજ્ઞાનિયો દ્રવ્યનિષ્કેપાના કારણની અપેક્ષા ઉપાસક છે, પણ જો તેઓ સદાચારો અને સદ્વિચારોવડે આત્મજ્ઞાન મેળવે તો ભાવઅધ્યાત્મના દ્વારમાં પ્રવેશ કરનારાઓ ગતી શકે આત્માના સદ્ગુણો પ્રકટાવવા એ ભાવ, અધ્યાત્મભાવ અવબોધો

કરવા હંમેશાં તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે. જેઓ જગતના
 દુષ્ટોનું ભયું કરવા હંમેશાં છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે. જેઓ
 પૃથ્વિ મહાતત્ત્વની આરાધના કરવા હંમેશાં છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ
 વળે છે. જેઓ કાળનું તત્ત્વ હંમેશાં છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ
 વળે છે. જેઓ જગતને નિર્દોષી બનાવવા હંમેશાં છે તેઓ અધ્યાત્મ-
 માર્ગ તરફ વળે છે. જેઓ પાતાનું ખર્ચ સ્વરૂપ અવગોળવા પ્રયત્ન
 કરે છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે. જેઓ શાન્તિ હંમેશાં છે
 તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ ગમન કરે છે. જેઓ સમાનભાવ પ્રાપ્ત
 કરવા હંમેશાં છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે. જેઓ ધર્મનાં
 મુદતલો ભળવા હંમેશાં છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે. જેઓ
 મિત્ર પ્રાપ્ત કરવા હંમેશાં છે તેઓ અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે. જે
 મનુષ્યો અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે તેઓ પાતાના આત્મસમાન અન્ય
 આત્માનાં માનતા હોવાથી, તેઓનાથી વસ્તુતઃ કોઈ અવનું અમુક
 વાંચક નથી. જે મનુષ્યો અધ્યાત્મમાર્ગ તરફ વળે છે તેઓ કર્મનાં
 બીજાં, બાળે છે અને આત્મમુદ્ધિમાં પ્રવેશ કરે છે. 'ભરાનું અને
 ભરતો ફાટી' એ બે કાર્ય જેમ કુતરાથી એકી વખતે થતાં નથી,
 તેમ મનુષ્યને વધારો અને મુનિમાર્ગના ભાવચારિત્રરૂપ અધ્યાત્મ-
 ભાવના વિચાર રહેતું, એ બે કાર્ય એકી વખતે થઈ શકતાં નથી.
 'અધ્યાત્મ અને મિત્ર' એ બન્નેને મેળ આપવો નથી.

આ બે કાર્યો, મારા આત્મામાં મુખ્ય પ્રવૃત્તિ; એકી હંમેશાં
 વચ્ચે મનુષ્યનાં મનમાં મળી અમુકવાચનાઓના મામે થતું ભેદ છે.
 મનના કોઈ એક વચ્ચે કલાવના પરિણામે અન્યો ભેદ છે. મનુષ્યોએ
 કોઈ એક મનને આત્મા તરફ વળતું ભેદ છે. કોઈ એક મનમાં
 વચ્ચે કોઈ એક વચ્ચે કોઈ એક વચ્ચે ભેદ છે. કર્મના મુખ્યમુખ્ય
 કાર્યો સ્વરૂપ અવગોળવાથી મહેતો આ મગાર તરફ મળી મનની
 મહેતો ભેદ છે. અજ્ઞાનદશામાં આજ કુનિવાદારીની હોવાથી
 મન પડે છે, પદ્ય પદ્ય અધ્યાત્મદશામાં આત્મરિકમુનોની પ્રાપ્તિ
 મહેતો પડે છે. અજ્ઞાનના મુખ્યકેપર જેમ પ્રકટ થા માટે એક
 મનુષ્યને, અજ્ઞાન છે, કોઈ એક દશા અજ્ઞાન છે, અજ્ઞાન અમે
 અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન વચ્ચે છે. જે વખતે પાતાના મુદ્દસ્સર
 મન પડે છે. અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન આત્માની પરિણામમાં થતાં ફેર-
 ફેર છે. અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન દેર: પડે. વચ્ચેમાં આત્મા અજ્ઞાન માં
 કયા પડે છે. અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન છે.
 અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન છે. અજ્ઞાન છે.

મારે તરફ વળી શકાય છે અને પોતાના મુદ્ધર્મની આરાધના કરી શકાય છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે પ્રાપ્ત થનાર અધ્યાત્મબળની અદ્ભુત શક્તિ છે. એકાંત બેઠાં વાદીઓના ઉપસર્ગરૂપ અગ્નિની વચ્ચે અધ્યાત્મબળ. વચ્ચે રહેનાર અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ સુવર્ણ પોતાનો મૂળરંગ કરી બદલતું નથી. જમે તેટલાં વાદળનાં આચરણોવડે આ-
ચ્છાદિત થએલ સૂર્ય જેમ પોતાના મૂળરૂપને બદલતો નથી, તેમ અનેક ઉપાધિઓ આજ્ઞા છતાં અધ્યાત્મજ્ઞાન પોતાનું સ્વરૂપ બદલતું નથી. અધ્યાત્મબળની તુલના કરનાર જન્મતમાં અન્ય કોઈ જડ પદાર્થ નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે અધ્યાત્મબળ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં એટલું બધું ભેર રજું છે કે, તે કર્મના હુમલાથી આત્માનું સંરક્ષણ કરે છે અને આત્માના ગુણોનો પ્રકાશ કરવા સમર્થ થાય છે. આત્માને સંવરના ઘરમાં લાવનાર ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. આત્માને ધંધસ-
મિતિવડે ઘુસ કરનાર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. મનુષ્યગુણોના સન્મુખ આત્માને કરેલો દોષ તો અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરવી જોઈએ. આ જન્મતમાં અલંકારદોષના તામે, ઘણા ટાવે ચર્ચા બધ છે. અલંકારરૂપ પર્વતનો નાશ કરવાને હંમેશીસમાન ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. આત્મરૂપ આકાશમાં સૂર્યનીપેટે પ્રકાશ કરનાર ઉત્તરોત્તર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. આત્મામાં ઉદા ઉતરવાને માટે જન્મતમાં કોઈ ઉત્તમ સાધન દોષ તો ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન જ છે. સમાદિ દશ પ્રકારના ધર્મની ઉત્પત્તિ કથાવચાને માટે અધ્યાત્મજ્ઞાન સમર્થ છે. મરણના સમયે આત્માને પોતાના ઉપપાદયમાં ઝીલાવનાર કોઈ ઉત્તમ જ્ઞાન દોષ તો તે અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. આ દુનિયાદારીનાં સર્વ દુઃખો ભૂધી જવાને કોઈ ઉત્તમમાં ઉત્તમ દવા દોષ તો ખરેખર તે અધ્યાત્મજ્ઞાન જ છે. સારીરને પુષ્ટિ આપ-
નાર જેમ કુષ છે, તેમ આત્માની પુષ્ટિ કરનાર ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાન છે. પાણીવિના જેમ કોઈપણ પ્રકારેનું જોજન બની શકતું નથી તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના કોઈપણ ધર્મનેક પ્રવૃત્તિ ચર્ચ શકતી નથી. આત્માને આત્મપણે અમર કરનાર. કોઈ રસ મનુષ્યો દોષ તો તે અધ્યાત્મરસ છે. આત્માને અલમર કરવા કોઈ કેતન પાક દોષ તો અધ્યાત્મપા-
ક જ છે. જે મનુષ્યો અધ્યાત્મજ્ઞાનથી હીન દોષ છે તેઓ આરોગ્યવડે આરોગ્યિત ધર્મને ખરા ધર્મ તરીકે સ્વીકારે છે અને પોતાના આત્માને મૂળધર્મ વિસરી બધ છે. જે મનુષ્યો અધ્યાત્મજ્ઞાનથી હીન દોષ છે તેઓ ઔદયિકમાવનાં કાળેમા ધર્મની પુણ્ય કરતું કરે છે. સાકંચની પૂન્યોને કોઈ મોટા બનેલો મનુષ્ય. ખરી સ્ત્રી માની છે, તેમ

અધ્યાત્મજ્ઞાનનું સ્વરૂપ અવગોચરે ■ તેઓ આગમના આસરેક જાણવા.
આ કાલમાં આગમોના આધારે અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે.

કેટલાક મનુષ્યો, પોતાની જૈનધર્મસંગ્રંધી સૂક્ષ્મશુદ્ધિના અભાવે કહે
છે કે “અધ્યાત્મજ્ઞાન થવાથી કુપન્થ કાઢી શકાય છે” આમ
જેઓ કહે ■ તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનનું સ્વરૂપ સમજ્યાવિના
સર્વ ક્રિયાના આધારભૂત એવા અધ્યાત્મજ્ઞાનને કલંક દેનાર
જાણવા; કારણ કે અધ્યાત્મજ્ઞાનથી કુપન્થ કાઢવાની શુદ્ધિ
થાય છે એવું જૈનશાસ્ત્રોમાં કોઈ ઉકાળે કદ્યું નથી. તેમ

છતાં જેઓ ‘ઉપર પ્રમાણે’ કુપન્થ કાઢવાનો આરોપ ખરેખર અધ્યાત્મ-
જ્ઞાન ઉપર મૂકે છે તેઓ જૈનાગમોથી વિરુદ્ધ બાપલુ કરનારા અવ-
ગોચરવા. એટલું તો કહી શકાય કે એકાન્તે જેઓ બ્યવહારવાદી હોય વા
એકાન્તે જેઓ અધ્યાત્મવાદી હોય તેઓ એકાન્તવાદરૂપ કુપન્થના સેવનારા
છે; પણ તેથી એમ ન સમજવું કે અનેકાન્તગમિત એવા અધ્યાત્મજ્ઞાન
વા બ્યવહારમાં પન્થ કાઢવાનું દૂષણ ઉત્પન્ન થાય છે. કેટલાક મનુષ્યો કહે છે
કે, જેને અધ્યાત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હોય તેના આચારો તો ઉત્તમજ
હોય અને તે પ્રત્યક્ષ હોય ! આમ કથનારને ઉત્તરમાં જણાવવું
પડશે કે, જેઓ એકાન્તે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો એવો અર્થ કરે છે તેઓ,
શુભસ્થાનકના સ્વરૂપને જાણનારા નથી. જૈનશાસ્ત્રોમાં કદ્યું છે કે “પહેલું
જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે અને પશ્ચાત્ શુભ આચારરૂપ ચારિત્ર ઉત્પન્ન
થાય છે.” ચોથા શુભસ્થાનકમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, પણ
પચ્ચમાણુ કરવાં, પ્રત્યે આહરવાં, ઇત્યાદિ ચારિત્રના આચારો
ઉત્પન્ન થતા નથી. પાંચ અનુત્તર વિમાનના કેવલાઓને સમ્યગ્-
જ્ઞાનરૂપ અધ્યાત્મજ્ઞાન હોય છે, પણ તેઓને મત પચ્ચમાણુરૂપ
ચારિત્રના આચારો નથી. “અધ્યાત્મજ્ઞાન અને શુભાચારરૂપ ચારિત્ર
બે સાથે હોય તો દૂષમાં સાકર બળ્યા જેવું સમજવું” અધ્યાત્મજ્ઞાન
છતાં મત પચ્ચમાણુરૂપ ચારિત્ર ન હોય તો ત્યાં કર્મનો દોષ છે, પણ
અધ્યાત્મજ્ઞાનનો દોષ નથી.

જૈનતત્ત્વનો અભ્યાસી, કોઈ મનુષ્ય દુરાચરણી હોય ! તેમાં જૈનત-
ત્ત્વજ્ઞાનાભ્યાસનો કંઈ દોષ નથી, તેમ કોઈ અધ્યાત્મજ્ઞાની મત પચ્ચ-
માણુ આદિથી રહિત હોય ! તેમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનો દોષ મળાય નહિ,
પણ કર્મનો દોષ જણાય. દીવો હાથમાં હોય અને ફૂવામાં કોઈ રીસથી
પડે તેમાં રીપકનો દોષ જણાય નહિ, પણ રીસરૂપ પ્રમાદનો દોષ
મળાય; તદ્વત્ કોઈ અધ્યાત્મજ્ઞાની ચારિત્રના આચારોથી વિમુખ હોય

(૧૩)

તો તેમાં પ્રત્યાજ્ઞાનાવરણીય કર્મ આદિ કરાવ પ્રમાદોને દોષ ભણવો
 હોઈ મનુષ્ય એમ કહે છે કે, “ સ્ત્રીને (વધા ભણુવીએ તો સ્ત્રી વ્યભિ-
 ચારિણી થઈ જાય ” એમ કહેનારના વચનમાં જેમ અજ્ઞાનરૂપ દોષ છે,
 તેમ આધ્યાત્મજ્ઞાન ભણુવાથી ચારિત્રાચાર શુભ મનુષ્યો થઈ જાય છે
 એમ કહેનારના વચનમાં પણ અજ્ઞાનરૂપ દોષ અવમોધવો. કેટલાક
 એકાન્ત બેવડારવાદીઓ ભાગ્યજીને કહે છે કે, ભાઈઓ! બંદોનો!
 આધ્યાત્મજ્ઞાનથી તો પ્રતિક્રિયાનુભવ મળી ઊઠી જાય છે. આધ્યાત્મજ્ઞાનિયો
 પ્રતિક્રિયા કરવા નથી માટે અમારા કહેવામાં મહા ભારણુ કરો. અને
 આધ્યાત્મજ્ઞાનના વાજરે પણ ન જાઓ, આ પ્રભાતે જે ભાગ્યજી બોલે
 છે તેઓને આધ્યાત્મશાસ્ત્રજ્ઞતાન હોવું નથી.

હે ભગવાન! આધ્યાત્મજ્ઞાન એમ કહી નથી કહેવું કે, તમે પ્રતિ-
બંધનના આધારસાથે ઉત્પન્ન કરાવે છે. ખરું પ્રતિ-
બંધન કયાંયના કોઈ પણ પ્રાણી નથી નથી અને ભવિ-
ષ્યમાં કોઈ જનના નથી; એમ આધ્યાત્મજ્ઞાન કદમારે છે.
તેજુએને રાહી સજાવ છે. દ્રવ્યપ્રાણીકમણી કિયામા ખરેખર
રેડીને દ્રવ્યપ્રાણીકમણી પશુ ભાવપ્રાણીકમણી તરીકે જના-

भारत आदिवासी समाजिक विकास विभाग द्वारा आयोजित कार्यक्रमों का विवरण

क्र.सं.	कार्यक्रम का नाम	स्थान	दिनांक
१.	आदिवासी समाज के विकास हेतु कार्यशाला	रायपुर	२०-०५-८३
२.	आदिवासी समाज के विकास हेतु कार्यशाला	बिलासपुर	२०-०५-८३
३.	आदिवासी समाज के विकास हेतु कार्यशाला	दुर्ग	२०-०५-८३
४.	आदिवासी समाज के विकास हेतु कार्यशाला	कोरबा	२०-०५-८३
५.	आदिवासी समाज के विकास हेतु कार्यशाला	महादेव	२०-०५-८३
६.	आदिवासी समाज के विकास हेतु कार्यशाला	जबलपुर	२०-०५-८३
७.	आदिवासी समाज के विकास हेतु कार्यशाला	रायचूर	२०-०५-८३
८.	आदिवासी समाज के विकास हेतु कार्यशाला	नरसिंहपुर	२०-०५-८३
९.	आदिवासी समाज के विकास हेतु कार्यशाला	झाँसी	२०-०५-८३
१०.	आदिवासी समाज के विकास हेतु कार्यशाला	मुरादाबाद	२०-०५-८३

ઉત્થાપે તો તે મિથ્યાત્વી અવગ્રોધવો. આત્માને સત્તાની અગેશાએ
પરમાત્મા માનીને ઉપરના નયોક્ષિત ધર્મનું આરાધન કરવામાં ન
આને તો આત્મા તે પરમાત્મા જની શકે નહિ. આત્માને પરમાત્મા
માનીને જેમી રહેવું ન જોઈ એ, પણ આત્મા એ સત્તાએ પરમાત્મા છે
એમ જાણવાનું, આવકરવ વા સાધુવત અગીકાર કરવાની જરૂર છે.
સાધુવન અને આવકરવ અગીકાર ક્યાબાદ તેને પાળવાની જરૂર છે.
આવક અને સાધુના વત પાળતા છતાં અન્તરમાં ઉપવેગ રાખવાની
જરૂર છે. આત્માની આ પ્રમાણે ઉચ્ચગુણસ્થાનક ભૂમિપર ચઢવા માટે,
નોંતની વિચારમોજી જતાવી છે ત ખરેખર સાગેશપણે માનવા યોગ્ય
છે. કીર્તીરસનું એ કમું છે કે, સાત નયમાથી એક નયને પણ જે
ઉત્થાપે છે તે મિથ્યાત્વી જાણવા. કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર સાત નય
ઉત્તરના મિષ્ટનું જોઈએ. આત્માઉપર પણ સાત નયો ઉત્તરવા જોઈએ.

આનંદજનક સ્થાન કરતું એ કઈ સામાન્ય વાત નથી. આનંદ-

૧૪૭૭ જ્ઞાન કરવા માટે સાત નવો અને સમર્થગીન

માનની જરૂર છે. સાત નથો અને સમઘંગીનું પલુ
ગુરુજી ૬૪૩ હોત મળે તે બંધ એ. ગુરુમનવિના તો
અત્રે કશું નહીં થાય. ત્રીજા તરફ શાસનમાં આજવારું

[illegible][illegible]

உருவம் பெற்ற பின்னர் - 1970-ல் 16-18 ஆக 34,444 க்கு விரிவு.

한글 100회 기념. 이번호는 100회 특집으로 한글의 발달과 한글의 보급을 소개하고 한글의 미래를 전망한다.

● 1980년 7월 1일 ~ 1981년 6월 30일까지의 기간에 대한 통계

[illegible][illegible]

제2 부속 제1호 「국립중앙도서관법」 제3조 제1항 제2호의 규정에 의하여

북경시 2011년 1월 1일 기준

한. 3-45011, 1-45012, 2-45013, 3-45014, 4-45015, 5-45016, 6-45017, 7-45018, 8-45019, 9-45020, 10-45021, 11-45022, 12-45023, 13-45024, 14-45025, 15-45026, 16-45027, 17-45028, 18-45029, 19-45030, 20-45031, 21-45032, 22-45033, 23-45034, 24-45035, 25-45036, 26-45037, 27-45038, 28-45039, 29-45040, 30-45041, 31-45042, 32-45043, 33-45044, 34-45045, 35-45046, 36-45047, 37-45048, 38-45049, 39-45050, 40-45051, 41-45052, 42-45053, 43-45054, 44-45055, 45-45056, 46-45057, 47-45058, 48-45059, 49-45060, 50-45061, 51-45062, 52-45063, 53-45064, 54-45065, 55-45066, 56-45067, 57-45068, 58-45069, 59-45070, 60-45071, 61-45072, 62-45073, 63-45074, 64-45075, 65-45076, 66-45077, 67-45078, 68-45079, 69-45080, 70-45081, 71-45082, 72-45083, 73-45084, 74-45085, 75-45086, 76-45087, 77-45088, 78-45089, 79-45090, 80-45091, 81-45092, 82-45093, 83-45094, 84-45095, 85-45096, 86-45097, 87-45098, 88-45099, 89-45100, 90-45101, 91-45102, 92-45103, 93-45104, 94-45105, 95-45106, 96-45107, 97-45108, 98-45109, 99-45110, 100-45111, 101-45112, 102-45113, 103-45114, 104-45115, 105-45116, 106-45117, 107-45118, 108-45119, 109-45120, 110-45121, 111-45122, 112-45123, 113-45124, 114-45125, 115-45126, 116-45127, 117-45128, 118-45129, 119-45130, 120-45131, 121-45132, 122-45133, 123-45134, 124-45135, 125-45136, 126-45137, 127-45138, 128-45139, 129-45140, 130-45141, 131-45142, 132-45143, 133-45144, 134-45145, 135-45146, 136-45147, 137-45148, 138-45149, 139-45150, 140-45151, 141-45152, 142-45153, 143-45154, 144-45155, 145-45156, 146-45157, 147-45158, 148-45159, 149-45160, 150-45161, 151-45162, 152-45163, 153-45164, 154-45165, 155-45166, 156-45167, 157-45168, 158-45169, 159-45170, 160-45171, 161-45172, 162-45173, 163-45174, 164-45175, 165-45176, 166-45177, 167-45178, 168-45179, 169-45180, 170-45181, 171-45182, 172-45183, 173-45184, 174-45185, 175-45186, 176-45187, 177-45188, 178-45189, 179-45190, 180-45191, 181-45192, 182-45193, 183-45194, 184-45195, 185-45196, 186-45197, 187-45198, 188-45199, 189-45200, 190-45201, 191-45202, 192-45203, 193-45204, 194-45205, 195-45206, 196-45207, 197-45208, 198-45209, 199-45210, 200-45211, 201-45212, 202-45213, 203-45214, 204-45215, 205-45216, 206-45217, 207-45218, 208-45219, 209-45220, 210-45221, 211-45222, 212-45223, 213-45224, 214-45225, 215-45226, 216-45227, 217-45228, 218-45229, 219-45230, 220-45231, 221-45232, 222-45233, 223-45234, 224-45235, 225-45236, 226-45237, 227-45238, 228-45239, 229-45240, 230-45241, 231-45242, 232-45243, 233-45244, 234-45245, 235-45246, 236-45247, 237-45248, 238-45249, 239-45250, 240-45251, 241-45252, 242-45253, 243-45254, 244-45255, 245-45256, 246-45257, 247-45258, 248-45259, 249-45260, 250-45261, 251-45262, 252-45263, 253-45264, 254-45265, 255-45266, 256-45267, 257-45268, 258-45269, 259-45270, 260-45271, 261-45272, 262-45273, 263-45274, 264-45275, 265-45276, 266-45277, 267-45278, 268-45279, 269-45280, 270-45281, 271-45282, 272-45283, 273-45284, 274-45285, 275-45286, 276-45287, 277-45288, 278-45289, 279-45290, 280-45291, 281-45292, 282-45293, 283-45294, 284-45295, 285-45296, 286-45297, 287-45298, 288-45299, 289-45300, 290-45301, 291-45302, 292-45303, 293-45304, 294-45305, 295-45306, 296-45307, 297-45308, 298-45309, 299-45310, 300-45311, 301-45312, 302-45313, 303-45314, 304-45315, 305-45316, 306-45317, 307-45318, 308-45319, 309-45320, 310-45321, 311-45322, 312-45323, 313-45324, 314-45325, 315-45326, 316-45327, 317-45328, 318-45329, 319-45330, 320-45331, 321-45332, 322-45333, 323-45334, 324-45335, 325-45336, 326-45337, 327-45338, 328-45339, 329-45340, 330-45341, 331-45342, 332-45343, 333-45344, 334-45345, 335-45346, 336-45347, 337-45348, 338-45349, 339-45350, 340-45351, 341-45352, 342-45353, 343-45354, 344-45355, 345-45356, 346-45357, 347-45358, 348-45359, 349-45360, 350-45361, 351-45362, 352-45363, 353-45364, 354-45365, 355-45366, 356-45367, 357-45368, 358-45369, 359-45370, 360-45371, 361-45372, 362-45373, 363-45374, 364-45375, 365-45376, 366-45377, 367-45378, 368-45379, 369-45380, 370-45381, 371-45382, 372-45383, 373-45384, 374-45385, 375-45386, 376-45387, 377-45388, 378-45389, 379-45390, 380-45391, 381-45392,

අප්ප ජ.ග ආරාමයේ සිට 6. ආ.ගමයේ සිදුවූ මත් ජනගහණ

특히 1970년대 이후에는, 이 시기에 들어서면서 이 시기에

સાચી જાણ સુઝાવતી આજીવન સેવા આપના સુચારુ પ્રયત્ન બદલાઈ

[illegible]

1994 年 12 月 31 日 12 时 30 分 12 月 31 日 12 时 30 分

2010-01-01 00:00:00, 2010-01-01 00:00:00

[illegible]

મળાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનિયો શ્રીવીતરામદેવનાં વચનોને અમૃતસામાન મળે છે અને તે પ્રમાણે વર્તવા પ્રયત્ન કર્યો કરે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનિયોનો ધર્મપ્રેમ પણ ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ રહે છે અને તેઓ કથાપના વીત્ર પરિણામને, ભાવના ભાવીભાવીને મન્દ કરી દે છે. બાહ્યદષ્ટિધારક મનુષ્યોનો વ્યાપાર તો બાહ્યનો હોય છે; પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનિયોનો વ્યાપાર તો અંતરમાં સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ કરવા માટે ફાળે ફાળે ચાલ્યા કરે છે. બાહ્યદષ્ટિધારકો ક્રોધાદિકના પરિણામની તોષ પોતાના તરફ ખેંચી કરીને ફાંટે છે અને અંતરદષ્ટિધારક અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ તો સમભાવરૂપ તોષવડે મોહરાગને મારે છે. બાહ્યદષ્ટિધારકો ખમે તે રીતે સ્વાર્થાદિના પ્રેર્યો એવા પ્રયત્નની પેઠે અનીતિ તરફ વૃત્તિ કરે છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ વિવેકના અમુવડે મોહપન્થ તરફ પ્રવૃત્તિ કરે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાની વિચારે છે કે, " પોતાની શુદ્ધ ભાવનાવડે પોતાના આત્માને પાવવાનો છે." આ સંસારમાં કોઈ વસ્તુ પોતાની નથી, સંસ્કારાગની પેઠે પદાર્થોની અનિત્યતા છે. જે જડ પદાર્થો માટે મરી મથવામાં આવે છે તે જડ પદાર્થો કદી પરભવમાં પોતાની સાથે આવતા નથી. જડ પદાર્થોને પોતાના મનાવનારી અમત્વની કલ્પના ખરેખર અનેક પ્રકારનાં દુઃખો દેવા સમર્થ થાય છે. અનેક પ્રકારોમાં મનુષ્યો રાત્રી-દિવસ મરી મથે છે, પાવુ તે આપારોથી મનુષ્યના આત્માને ખરી શાંતિ, ખરુ શુખ મળતું નથી, ત્યારે શા માટે બાહ્યપદાર્થના વ્યાપારમાંજ આયુષ્યની પરિભ્રમણ કરવી જોઈએ? જે જે વસ્તુઓને માટે પ્રાણ પાવરવામાં આવે છે તે તે વસ્તુઓ પ્રાણ પાવરવારના આત્માની કિંમત કરવાને શક્તિમાન નથી એક, પ્રત્યક્ષ નહીં તો ગાંધારી મનુષ્ય સંસારની વસ્તુઓમાં મમત્વ કહીને ખરી નાનિર્ભરતા નાક ન કરે? જનનના જડ પદાર્થોમાં મમત્વ કહેવાથી તે પદાર્થના નવક બનીને, એકતાથી જડ થઈ તેઓનું રક્તનું કરતું પડે છે. જે જે પદાર્થોવિના શાકતું નથી અને જે જે પદાર્થને નાથે રાખવાની આવશ્યકતા નિહા કરે છે. તે તે પદાર્થ અંતરદષ્ટિથી જુએ તો તેનાની પાને જ. જે પદાર્થ ખર કરતાં વિતરક હોય અને જેઓને પોતાની પાને રાખવાથી અન્યાને હરકત થતી હોય તે પદાર્થોને પોતે રાખીમુકીને અન્યાને ન આપત્ર દોષ, તેઓ અધ્યાત્મદષ્ટિથી દેવાનું સમ્બંધુતત્વ અવગતરવાને સમય થત નથી.

આ પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાની વિચાર કરીને પાત્રિવ્રત્તાદિમાં મમત્વથી બધાતો નથી. તે શરીરમાં તથા સંસારમાં છતાં સર્વે પદાર્થથી પોતાને

ફટો માને છે, અને તેઓ જડ પદાર્થોમાં બંધાયેલ ગણા દોષ છે તેઓને
 દોષાવવા પ્રયત્ન કરે છે. દુનિયાના મૂઠ મનુષ્યો જે જે પદાર્થોની પ્રાપ્તિ
 માટે અમુઓ પાડે છે તે તે પદાર્થોપ્રતિ, અધ્યાત્મજ્ઞાની મધ્યસ્થદષ્ટિથી
 નેહ રહે છે. મૂઠ મનુષ્યોની રાત્રીના કાલમાં આત્મજ્ઞાનીઓ જાગે છે અને
 તેઓને જગાડવા પ્રયત્ન કરે છે. ત્યારે અમુ મનુષ્યો જડપદાર્થો ઉપર
 રાત્ર ધારણ કરે છે અને જડપદાર્થોની પ્રાપ્તિ માટે મરી મથે છે, ત્યારે
 આત્મજ્ઞાનીઓ હવેના ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરે છે અને તેઓના
 આત્માનો જ્ઞાનપ્રકાશ ખીલવવા ઉચ્ચ ઉપદેશ આપે છે. અધ્યાત્મ-
 જ્ઞાનીઓ સદ્ગુણોનો આપાર કરવામાં મુખ્ય લક્ષ્ય રાખે છે અને તદ-
 યજ તેઓનું આમુખ વહે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ ઉપાધિના ત્યાગ કરીને
 દુઃસહ્યએ જમતમાં વિચરે છે. તેઓ જે જે કરે છે, જે જે દેખે
 છે, જે જે સાંભળે છે, જે જે જોવે છે, અને જે જે વાંચે છે તેમાં
 અશૌચિકતા અનુભવે છે. મૂઠ મનુષ્યોની દષ્ટિ કરતાં તેઓની દષ્ટિ
 અનન્તપ્રહી શુદ્ધ ધવાધી તેઓની આંખે અને તેઓના હૃદયમાં દેખ-
 વાનું અને ધારવાનું ઉચ્ચ પ્રકારનું દોષ છે. તેઓ ધર્મના વ્યવહાર-
 માર્મને લોપતા નથી અને ધર્મની ક્રિયાઓમાં ખરી પરમાર્થતાને અનુ-
 ભવ કરે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ પાંજરામાં પૂરેલા પંખીની પેઠે સંસાર-
 માંથી મુક્ત થવાની ઇચ્છા ધારણ કરે છે. સાંસારિક પદાર્થોમાં મુખની
 જુદી ન હોવાથી તેઓ આત્મમુખ તરફ વૃત્તિ વાળે છે, અને આત્મ-
 મુખ પ્રાપ્તિ કરવા દેવ ગુરુ અને ધર્મની આરાધના કરે છે. રાત્રદેવનો
 ત્યાગ કરીને અને સાંસારિક આશયમાર્ગોનો ત્યાગ કરીને, જેઓ આ-
 ત્માને ભાવના છતા વિચરે છે એવા મહા મુનિઓને ખરૂં અધ્યાત્મ-
 જ્ઞાન પ્રમટ યાવ છે. એવા શુભસ્થાનકવાળા અને પાંચમા
 શુભસ્થાનકવાળા હવેને સમ્મગ્જ્ઞાનરૂપ અધ્યાત્મજ્ઞાન ઉત્પત્ત યાવ છે
 અને તેથી તેઓ સસારરૂપ કેદખાનામાંથી છૂટવાને વારંવાર તીવ્ર ઇચ્છાઓ
 ધારણ કરે છે. એવા શુભસ્થાનકવાળા અને પાંચમા શુભસ્થાનકવાળા
 હવેને સાધુ ધવાની તીવ્રભાવના વર્તે છે, અને તેથી તેઓ એવા
 અને પાંચમા શુભસ્થાનકે રહી રહે છે. જેઓને સાધુની રીસા અખીકાર
 કરવાની ભાવના નથી તેઓ આવેરતિ મમ્મગ્દષ્ટિ શુભસ્થાનકમાં વા
 દેરાવિરતિ શુભસ્થાનકમાં રહી રહ્યા નથી. સાધુ ધવાનો એના મનમાં
 પરિભ્રમ ન હોવ તે આવકપણાથી જટ યાવ છે. ઉપરનું ઉચ્ચ શુભ-
 સ્થાનક ધારણ કરવાની ઇચ્છાવના એવા વા પાંચમા શુભસ્થાનકમાં
 રહી રાત્રનું નથી. આત્માને મુખનું સ્થાન અવજોડ્યાબદ્દ કોણ
 બંધનથી મુક્ત થવાની ઇચ્છા ન કરે !

ભારાભારી વગેરે કરીને જગતને અશાંત બનાવવા પ્રયત્ન કરતા નથી. ભારતદેશનો ચૈતન્યવાદ લાગુ, પોતાના સદ્વિચારરૂપ કિરણોનો આખી દુનિયા ઉપર પ્રકાશ કરવા સમર્થ બને છે. આજે એ ચૈતન્યવાદનો ભાગ મંદ પ્રકાશ કરે છે, પણ શ્રદ્ધામય આત્મવાદ થાય એવા ઉપાયો દેલાવવામાં આવે તો, આયો પૂર્વની ખરી ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરી શકે. આર્યાવર્તની ખરી લક્ષ્મી અધ્યાત્મવિદ્યા છે. આર્યાવર્તનો ઉદય ખરેખર આત્મવિદ્યામાં સમાયો છે. આત્મવિદ્યાધારક આયોમાં સર્વ પ્રકારની કાર્ય કરવાની શક્તિઓ પ્રગટી શકશે. શ્રીમહાવીર પ્રભુએ આત્માને આત્મરૂપે જણાવીને આર્યાવર્ત ઉપર જે ઉપકાર કર્યો છે તેનું માન થઈ શકે તેમ નથી.

આર્યદેશના મનુષ્યોમાં જેમ જેમ અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર છવાવા લાગ્યું તેમ તેમ તેઓ ખરા મુખના પ્રકાશથી દૂર આયોની અવ- રહેવા લાગ્યા અને તેથી તેઓનામાં મતમતાંતરે નિર્નિર્ણય. ઘણા ઉત્પન્ન થયા અને મનુષ્યો, પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ જાણીને માયાના પ્રદેશમાં મુખની લુહિ ધારણ કરીને-વ્યસનના પગમાં ફસાઈ ગયા. અજ્ઞાન મોહથી માંહોમાંહે જાદવાસ્થળી રચીને પોતાના હાથે પોતાની અવનતિનો ખાડો ખોદવા લાગ્યા, તેથી તેઓ ભવિષ્યની પ્રજામાં અસ્તતું ચક્ર આપવા લાગ્યા ! અને તેથી પરંપરા તમઃપ્રદેશમાં વધવા લાગી. આત્માની મહત્તા જાણી જવાથી, -મોહનું જોર વધવાથી, મનુષ્યજીવનના ખરા ઉદ્દેશથી મનુષ્યો દૂર જવા લાગ્યા, તેથી તેઓ ભવિષ્યની પ્રજાને ઉત્તમ વારમાં આપવા સમર્થ થયા નહિ, આવાં કારણોથી આયોનું આત્મજગ સદવા લાગ્યું. ધર્મની ક્રિયાના સામાન્ય ભેદોને મોહું રૂપ આપીને આયો પરસ્પર દ્વેષ, દુષ્ટા અને ક્રોધ કરીને શરીરોમાં રહેલા આત્માઓને વિકારવા લાગ્યા, અને તેથી ધર્મની ક્રિયાના મતભેદે અસહિષ્ણુતા વધવા લાગી. આવી સ્થિતિ થયા છતાં આત્મોન્નતિના મૂળ પ્રદેશમાં આવવા માટે જોઈએ તે પ્રમાણે પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો નહિ, અને એ કઈ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો નો તે પરિપૂર્ણ અને વિશ્વ-રહિત થયો નહિ, જેથી ભારતવાસીઓ આત્મોન્નતિના સ્થાનથી દૂર જવા લાગ્યા. ખરેખર ચૈતન્યવાદીઓ પોતાના સદ્વિચારો અને સદાચારો પ્રમાણે સદા રથ દોળ અને પોતાની દરજે જગતપ્રતિ સારી રીતે સ્વચરણપૂર્વક ભજવી દોળ તો આત્મોન્નતિના માર્ગમાંથી દૂર થઈ રાકત નહિ. શ્રીવીરપ્રભુએ કેવલજ્ઞાનવડે સ્વાધ્યાસથી આત્મનત્તવને ઉપદેશ આપ્યો હતો, તેનો ફેલાવો આખી દુનિયામાં

[illegible]

યદ્યપિ શકે નહિ. દેશ, કાલ, અને ક્ષેત્ર, એ ત્રણ અધ્યાત્મવિદ્યાની પ્રાપ્તિ માટે ઉપયોગી છે. અધ્યાત્મવિદ્યા એ આપણું ખરું જીવન છે અને એના જીવનથી જીવનું એજ આપણું અમરપણું બાળકું.

આખી દુનિયામાં અધ્યાત્મજ્ઞાનવટે સમાન ભાવ દેશાવી શકાય છે. દરેક ભરખાગાઓ ભાતુભાવ-મૈત્રી-સંગ્રહ-સંપન્ન અને ઐક્યતા, ભાવજોડાણ મળ્યાં ફરે છે પણ, અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉંડાણ પ્રદેશમાં પ્રવેશ્યાનિના સમાનભાવની દૃષ્ટિથી જન્મને દેખી શકાય નહિ, તેમજ તે પ્રમાણે જન્મમાં વર્તી શકાય નહિ. અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં ઉંડા ઉતરવાથી, સમાનભાવમાં આત્મા પ્રકાશે છે અને તેથી તે સ્વાર્થ માટે કોઈ પણ દુનિયાના જીવને ઉદ્દેશ પમાડતો નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાન કહે છે કે, સમાન ભાવ માટે પ્રયામ અને આવકાર આપો ! તું તમને સમભાવની સપાટી પર દોઈ જઈશ અને ત્યાં, તમને સર્વ દુનિયા સમાન લાગશે. જે અધ્યાત્મજ્ઞાનવટે સમાનભાવ ખીલે છે, એ સમાનભાવની દિશામાં મમન કરીને તનુવચનથી વિચાર કરવો જોઈએ.

સમાનભાવ એ જીવનનું મોટું સ્વરૂપ છે. તે દુઃખને દૂર કરે છે

અને નુખને દૂર કરે છે. તે વિરોધને ટાળે અને

સમાનભાવ. વિરોધતાને ખાળે છે કઠીનતા કઠીન હૃદયને પિત્તાળે છે

અને પવનના ગુન્દન અનન્ય સાંધે છે. આપે જૈનધર્મના

મોટા મિદ્ધાનોનું નામ સમાનભાવ છે. 'એકબીજાને સમાન મનો,

તત્ત્વરો અભ્યાસ તત્ત્વે આ ભાવના સ્વરૂપ છે એવા ભાવ રાખીને દુનિ-

યામાં પ્રવેશ કરવો જોઈએ. 'સમાન ભાવે સમાન મનો' એ કોઈની કોઈ કોઈની

આપણા ત્રીવેદના અને અને સદા ના.અ.અ.અ. સમાનભાવ તરફ કોઈનીનો

વિશ્વેશ્વરના છે અને. 'સમાન ભાવે સમાન મનો' એ કોઈની કોઈ કોઈની

સમાન છે. 'સમાન ભાવે સમાન મનો' એ કોઈની કોઈ કોઈની

સમાનભાવથી સમાનભાવ દુનિયામાં દરેકના હૃદયે સમાન ભાવે સમાન

સમાન છે. 'સમાન ભાવે સમાન મનો' એ કોઈની કોઈ કોઈની

સમાનભાવથી સમાનભાવ દરેકના હૃદયે સમાન ભાવે સમાન

સમાન છે. 'સમાન ભાવે સમાન મનો' એ કોઈની કોઈ કોઈની

સમાનભાવથી સમાનભાવ દરેકના હૃદયે સમાન ભાવે સમાન

સમાન છે. 'સમાન ભાવે સમાન મનો' એ કોઈની કોઈ કોઈની

સમાનભાવથી સમાનભાવ દરેકના હૃદયે સમાન ભાવે સમાન

સમાન છે. 'સમાન ભાવે સમાન મનો' એ કોઈની કોઈ કોઈની

સમાનભાવથી સમાનભાવ દરેકના હૃદયે સમાન ભાવે સમાન

સમાન છે. 'સમાન ભાવે સમાન મનો' એ કોઈની કોઈ કોઈની

સમાનભાવથી સમાનભાવ દરેકના હૃદયે સમાન ભાવે સમાન

સમાન છે. 'સમાન ભાવે સમાન મનો' એ કોઈની કોઈ કોઈની

સમાનભાવથી સમાનભાવ દરેકના હૃદયે સમાન ભાવે સમાન

સમાન છે. 'સમાન ભાવે સમાન મનો' એ કોઈની કોઈ કોઈની

રમાં રહેલા આત્માની ઉત્તમતા સમજી શકતા નથી. સમાનભાવ એ સર્વ પ્રકારની ઉચ્ચતાની નિસરણી છે. સમાનભાવથી ઈર્ષ્યા વગેરે દોષોનો તુર્ત નાશ થાય છે. શ્રીમદ્ કવિકાવસર્વજ્ઞ હેમચંદ્રાચાર્યમાં જૈનધર્મના પહેલા ગ્રંથના બેદપ્રતિ સમાનભાવ દોષથી, તેઓએ ગ્રંથબેદના કલેશમાં પોતાની લેખીનીનો ઉપયોગ કર્યો નથી. શ્રીહીર-વિજયસૂરિમાં પણ સર્વ ગ્રંથીય સાધુઓ પ્રતિ સમાનભાવ વધતો જતો હતો, તેથી તેઓ અન્ય ગ્રંથીયો સાથે ચર્ચા કરી કલેશની ઉદીરણ કરી નહિ એવો ઠરાવ કરવા સમર્થ થયા હતા. અકબર બાદશાહ અરૂપ એવા સમાનભાવથી હિન્દુઓ અને મુસલમાનોનો પ્રેમ જીતવા સમર્થ થયો અને ઇતિહાસના પાને તેનું નામ કીર્તિમય થઈ ગયું. ગમે તે સ્થિતિમાં મનુષ્ય સમાનભાવથી આત્મિકમુખ પ્રાપ્ત કરે છે. સમાનભાવના માટે જતાં આત્મમુખનો પ્રકાર થાય છે. સમાન-ભાવના મૂળમાં, આખી દુનિયાના સત્વધર્મનો પ્રકાર રહ્યો છે. જે મનુષ્ય, સમાનભાવને વર્તનમાં મૂકી જણાવે છે, તે મહાત્મા થાય છે. સમાનભાવના લેખો ઘણા જોવામાં આવે છે પણ તેને ધારણ કરનારા હયાત મનુષ્યો અરૂપ જોવામાં આવે છે. પોતાનું માન જાળવવામાં જ્યાં મરેઝા હોય અને અન્ય મનુષ્યો જ્યાં હક્ક જણાતા હોય ત્યાં સમાનભાવનો તિરસ્કાર છે, અને એ તિરસ્કારનો ઘોષ આખી દુનિયાને ખરાબ અસર કરે છે.

સમાનભાવથી દયા-શુદ્ધપ્રેમ, વગેરે ગુણો ઉચ્ચ ભાવમાં ખીસતા જાય છે અને તેથી મુદ્દ જનુઆ પાન આપણી સાથે હળીમળીને ગેજ કરે છે. સમાનભાવથી પશુઓ અને પખીઓપ્રતિ શુદ્ધ પ્રેમભાવના ખીસી ઉડે છે. તે સજાથી નીચેનું દહાત મનન કરવા યોગ્ય છે.

એરસા ન્યુનંદસમા કોન્કોડ નો ધારો, પ્રાણીઓ પ્રતિ સમાનભાવ રાખીને તેનની સાથે પ્રાણે રાખવામાં પ્રાચીન સાધુઓ જેવો હતો; ઇ. સ. ૧૮૪૫ માં મૉડન સેરોવર બાનગ તે જનસમાં ગયો, તેણે જંગલમાં એક ઘર બાવવા માંડ્યું, તેથી રંકુન અને ખીસકોડીને આશ્રય માંડ્યું, પાનુ પ્રાણીઓને તરતજ માનુષ પડ્યું કે તેનો ઈરાદો તેમને કરી ઈજ કરવાનો નથી. તે પરી નવજા માંડપર કે ખડકની કોરપર મનો અને બિજકૂલ દાહ્યાચાહ્યાવિના સ્થિર રહેતો. ખીસ-કોડી ને પૂંચક એની પાસે વધારે વધારે નજીક આવતાં અને એને અડકતાં પાનુ ખરાં જંગલમાં એવી ખજર ફેલાઈ કે આપણામાં

પશ્ચાત્ તમારા હૃદય સામું જુઓ, એ પહેલાં કરતાં ઉત્તમ બનેલું તમને જણાશે. દુનિયાના મનુષ્યો જે પોતાના આત્માને ઓળખે તો પાપપ્રવૃત્તિના ચક્રમાં ચડાવેલા પોતાના આત્માને શાન્તિ આપવા, સન્તોષનું આવાહન કરી શકે. મનુષ્ય પોતાની છંદગીપર ધારે તો પ્રકારા પાડી શકે અને પ્રમાદથી પ્રયત્ન ના કરે તો પોતાને અંધકારમાં રાખી શકે. દુનિયા પ્રભુને પૂજવા પ્રયત્ન કરે છે પણ હૃદયનાં બારણું ઉઘડ્યાવિના પ્રભુનાં દર્શન કરવા સમર્થ થતી નથી, તો પૂજની શી વાત કરવી ? સમજ્યાવિના મનુષ્યો લવણ અને લવણપમાં પોતાની છંદગીનો ઘણો ભાગ બર્થ ગાળે છે. જેણે પોતાની છંદગી માટે એકાંત પધારીમાં બે અથુ ઢાળ્યાં નથી અને જેણે પોતાના આત્માને ઓળખવા માટે અંતરમાં કાંઈપણ વિચાર કર્યો નથી, તેવા મનુષ્યો કિરાત કન્યાની પેઠે ‘ચણોઠીના હારસમાન’ બાહ્ય મુવર્ણાદિ બૂધણોથી પોતાને ઉત્તમ કહી લે છે અને પશ્ચાત્ તેઓ ઉત્તમ છંદગીને હારી આજ્ઞા ભપ છે. દયાભાવને દર્શાવવામાં અને શુભ કૃત્યો કરવામાં મનુષ્યો પાછળ પડે છે તેનું કારણ એ છે કે, તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનના પ્રકાશથી દયાની વેલડીની વૃદ્ધિ કરવામાં લક્ષ આપતા નથી. મનુષ્યોના દોષો કાઢવા મનુષ્યો રાત્રિદિવસ જીભને હજાબ્યા કરે છે, પણ તેઓને આત્મજ્ઞાનનો ઓધ દેવા, વા લેવા તો-જડ જેવા બનીને કાઠપણ સત્ય પ્રયત્ન કરી શકતા નથી. દુનિયાના મનુષ્યોને ઉત્તમ બનાવવા હોય તો અધ્યાત્મવિદ્યાની ફેળવણી આપવાની જરૂર છે. ઉપદેશકોને કેવળ ઉત્તમ બનાવવા હોય તો અધ્યાત્મજ્ઞાનનો ફેલાવો કરવાની જરૂર છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન એ હૃદયને શીતળ કરવા દિવ્ય શીતળ હવા છે. તેનો સ્પર્શ જંને થયો નથી તે બચે તેનાથી દૂર રહે જેને તેનો શીતળ સ્પર્શ થયો હોય છે તે દેહ છતાં-ખરૂં સુખ ભોગવવા બાંધસાથી બને છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન એ શ્રી વીરપ્રભુએ આપેલી સુખ પ્રસાદી છે. દુનિયાના મનુષ્યો ! તમે જરા આ દિવ્ય હૃદય તરફ દૃષ્ટિ કરીને તેનું આસ્વાદન કરો ! પશ્ચાત્ તેના શુણ્ણસંગથી તમારૂં હૃદય તમને સત્ય કહેશે.

અજ્ઞાની, દન્દ્રિયો અને શરીરના ધર્મોમાં ભેગો મળીને રહે છે તેથી શરીરની ચંચળતાથી પોતાની ચંચળતા કરે છે. જ્ઞાનીનો આત્મા મુકેશ નાળીયેર જેવો છે તેથી શરીરના ધર્મમાં પોતે મમતા આસક્તિ અને વારુનાઓથી પરિવ્રામ પામતો નથી. જ્ઞાનીનો આત્મા પોતાના ધર્મમાં મન વચન અને કાયાનું વીર્ય પરિવ્રામવે છે અને શરીરના ધર્મમાં નિર્વેપ રહી અંતરથી નિશ્ચય રહે છે. મરેલા મનુષ્યના મગદાને કોઈ હાર પહેરાવે, કોઈ પૂજે, કોઈ લાન મારે, મુકેતો

વસ્તુગતે ભેદને આત્મભાવે રહેવાની સમવૃત્તિને ઔદાસીન્યવૃત્તિ તરીકે અવબોધવી. ઔદાસીન્યવૃત્તિમાં આત્મતત્ત્વનો પ્રકાશ થાય છે, એમ શ્રીમદ્ હેમચંદ્ર પ્રભુ જણાવે છે.

શ્લોક.

યદિદં તદિતિ ન વર્તું સાક્ષાદ્ ગુણાઽપિ હન્ત શક્યેત ।

ઔદાસીન્યપરસ્વ પ્રકાશતે તત્ સ્વયંતત્ત્વમ્ ॥

(યોગશાસ્ત્ર.)

જે પરમતત્ત્વ છે તે આ છે, વા એ છે, વા આતું છે, વા તેવું છે, વા એવું છે, એમ-એટની વાત છે કે સાક્ષાત્ શુદ્ધી પણ કહી શકાતું નથી. ઔદાસીન્યભાવમાં તત્પર રહેલા યોગીને એ પરમતત્ત્વનો આપોઆપ પ્રકાશ થાય છે. જે વાણીથી અગોચર છે તેને, શુદ્ધ આમ છે અને આ આતું છે, એમ શબ્દોથી શી રીતે કહી બતાવે ? અને તેના શી રીતે ઉપદેશમાત્રથી હૃદયમાં નિશ્ચય થાય ? ધા વાગેલા હોય તે જાણે, બીજા તેવું દુઃખ શી રીતે જાણી શકે. ઔદાસીન્યભાવ અને અનુભવ એ બે ટેક પાસે રહે છે. પોતાના આત્મામાં ઔદાસીન્યભાવ પ્રકટવાથી પોતાને આત્મતત્ત્વનો અનુભવ-પ્રકાશ થાય છે. અનુભવને વાણીથી કહેતાં, કહેવાતો નથી. કહું છે કે,

ઘીરસનો તો અનુભવ જાણે મરુંઘનોફી છાતી,

વનિમળા વનિમનકું જાણે-કુલટા લાતો જાતી ।

મયા અનુભવ રંગ મર્જાટા રે, સ્વકી ચાલ ન ચલને યાતી ॥

મર્મેમાહિ તો ચોલતાને-ચહિર જનમ તથ મૂલે,

મૂંગે જાવા મોઝ કમકી, ચાલ કવુ ન કદતે. ॥ મયા ૦ ॥

અનુભવ પૂનો અટવરો તે, ચલને નહિ કહેવાતો,

ચાલ્યાં જાલકીયાં તે જાણે-અનુભવ જાતી પાતો. ॥

(સગત.)

આત્મતત્ત્વપ્રકાશને યોગવચાને ઉપાય ઉપર પ્રમાણે જણાવીને શ્રીમદ્ હેમચંદ્ર પ્રભુ ઉન્નતીભાવવટે આત્મતત્ત્વનો પ્રકાશ દર્શાવે છે.

શ્લોક.

વૃક્ષાસ્તેઽનિ વચિત્રે રમ્યે દેસે સદા શુભાસીનઃ ।

આચરણપ્રશિષ્ટાપ્રાપ્તિચિદ્દિઃમૃનામિકાવચઃ ॥ ૧૨ ॥

કર્ત્ત્વં કામ્યં વરણ્ણરિ ધૂન્વજ્જરિ ગિરં કલમનોજામ્ ।

ત્રિપ્રજ્જરિચ મુગંધોષ્ણરિ મુખાનો રસામ્વારં ॥ ૧૩ ॥

માવન્ કુશલરિ મૃદુલ વણ્ણજ્જરિ ચ ચેતસો વૃત્તિમ્ ।

વૃદ્ધિરિત્તોદાસીન્યઃ પ્રવૃદ્ધિરિવપ્રમો ક્ષિપં ॥ ૧૪ ॥

શરિરન્તઃ સમન્તાત્-ચિન્તાષ્ટેષાપરિચ્ચુતો યોગી ।

તન્મયમાર્ગં પ્રાપ્તઃ કલ્પયતિ મૃગમુન્નનીમાયસુ ॥ ૨૫ ॥

(યોગશાસ્ત્રે ચતુર્થિઃ કલાપકં)

એકાન્ત પવિત્ર રમ્ય પ્રદેશમાં સુખાસને બેસી, પગના અંગુઠાથી મસ્તકના અગ્રભાગપર્યન્ત સમગ્ર અવધવાને સિથિલ કરી, કાન્તરૂપને બેતો, મનોહર વાહ્યોને સાંભળતો, મુગ્ધીઓને મુગ્ધતો, રસસ્વાદને ચાખતો, મૃદુભાવોને રપસંતો, અને મનની વૃત્તિઓને નહિ વારતો છતો, ઔદાસીન્યભાવમાં ઉપયુક્ત અને નિત્ય વિવિધાસક્તિવિનાનો અને બાહ્ય તથા અન્તર્યેષ્ઠ ચિન્તાથી રહિત થએલો યોગી, પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપના તન્મયભાવને પ્રાપ્ત થઈ અત્યન્ત ઉન્મનીભાવને ધારણ કરે છે.

આધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાનું સર્વ જ્ઞાન ખરેખર વરવિનાની જાન જેવું છે.

વદ્વા ઘુળના સઘદિ ચૂઠા જઈ નહિ આવતમ વિવ્જાના ।

શરિના કયા કાલ તમાસા-સુય વિજ મોઝનકું જ્ઞાના ॥

મહત્ત દેશમેં જાસ હમાશા ॥

(સમ્પત્ત.)

આત્મજ્ઞાનવિનાનું ભણવું, ગણવું, આદિ સર્વે સંસાર હેતુભૂત છે. વરવિનાનો જાનનો તમાસો જેમ ચોખાણાચક થતો નથી, તેમ આત્મજ્ઞાનવિનાનાં સર્વ જ્ઞાનનો આક્રમર પોતાના આત્માની ચોખા માટે થતો નથી. છુછુવિનાનું ભોજન જેમ લુપ્ત હોય છે, તેવી રીતે આધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાનાં ખુસ્તકો પણ જ્ઞાનિઓને નિરસ હોય છે. સર્વે રસનો રાગ સાંતરસ છે. આધ્યાત્મજ્ઞાન એ જ્ઞાન્તરસનો સાર છે. આધ્યાત્મજ્ઞાનવિના રસાધિરાજ સાંતરસને કેઈ પ્રાપ્ત કરી શકતું નથી. આધ્યાત્મજ્ઞાનવિના ખરો સાંતરસ પારખી શકાતો નથી, તેથી મુગ્ધ, કૃત્રિમ સાંતરસને ખરો સાંતરસ ખાની લે છે, માટે સાંતરસનો મહિમા જણાવનાર એવા આધ્યાત્મજ્ઞાનની ઉપાસના કરવી જોઈએ. આધ્યાત્મજ્ઞાનથી પોતાના આત્માને સરીરથી ભુટો પાડી શકાય છે. જટિલાલ સર્વેજ ઈનવર્મોદ્ધારક, જગદીશ હેમચન્દ્રાચાર્ય યોગશાસ્ત્રના આરમ્ભ પ્રકારના ઉપદે, આધ્યાત્મજ્ઞાનપર પોતાની દૃષ્ટિ ફેરવે છે, ત્યાં તેઓથી આધ્યાત્મસંબંધી નીચેપ્રમાણે હોય છે.

જોઈ.

પૂજ્યાન્માર્ગં કાશાન્ પૂજન્ ચ વિપ્યાન્ સારાન્નકાઃ ।

શ્વશ્વોર્ધેન્ જ્ઞાનાન્નકિન્નરે ચ શ્વટેન્ ચોટી ॥

(સ્તોત્ર.)

આત્માને શરીરથી જુદો જાણવો અને શરીરને આત્માથી ભિન્ન અવબોધવું; આ પ્રમાણે ઉણપનો ભેદ જ્ઞાતા યોગી, આત્માના નિશ્ચયમાં રખજાયમાન થતો નથી. સારાંશ કે દેહથી પોતાના આત્માને ભિન્ન જાણીને ધ્યાન ધરનાર યોગી, આત્માનો પ્રકાશ કરવામાં આગળ વધતો જાય છે; તેને વિદ્યો નડે છે પણ તેની તે દરકાર કરતો નથી. દુનિયાના નામ અને રૂપના મળ-ધો યોગીને બંધનકર્તા થતા નથી. પોતાનો આત્મા આ ક્ષણિક શરીરથી ભિન્ન જાણતાં વાસનાઓનાં બંધનો છૂટે છે.

ઉન્મનીભાવ પ્રાપ્ત કરવા માટે, ધ્યાની મહાત્માઓ પ્રયત્ન કર્યો કરે છે. વાસનાઓમાં અહત્વ અને મુખત્વ પરિણતિ ટળે તોજ ઉન્મનીભાવની દિશાતરફ ગમન કરી શકાય છે. યોગીઓ ઉન્મની-ભાવને પામે છે. સંસારદશાથી વિપરીત યયાત્રિના ઉન્મનીભાવ આવતો નથી. સંસાર અને ઉન્મનીભાવને પરસ્પર વિરોધ છે. નદીના સામા-પૂરે ચિત્રાવેલી જાય છે, તેમ ઉન્મનીભાવને પામેલા યોગીઓ સંસારથી ઉત્તરી ગતિ કરે છે. સસારી જીવોને તેમનું સર્વ વિપરીત જાગે છે અને યોગીઓને, સંસારી જીવોએ કરેલી માસતાસપણાની વ્યવહાર ભેદભાગ બધી વિપરીત જાગે છે, તેથી 'મિયા અને મહાદેવની પેઠે' બંનેના એકસરખા વિચાર અને આચાર મળતા આવી શકતા નથી. સંસારનો વિવેક જુદા પ્રકારનો છે અને ઉન્મનીભાવનો વિવેક જુદા પ્રકારનો છે. ઉન્મનીભાવની ખુનારી પામેલા યોગીઓને, દુનિયાના સ્વાદ નરસા શબ્દોની અસર થતી નથી; કારણ કે તેમને ઉદ્દેશીને જે જે કહેવામાં આવે છે તેમાંથી અનુભવ તેમને ટળી નયુ હોય છે, તેથી તેઓ આકાશની પેઠે પદાર્થિક પદાર્થથી અન્નરદષ્ટિએ નિર્લેપ રહે છે. જે જે શબ્દો બાજુની પેઠે, વા અનુભવી પેઠે દુનિયાને અસર કરે છે, તે તે શબ્દોમાં યોગીઓને અસર કરવાની શક્તિ હોતી નથી. ઉન્મની-ભાવને પામેલા યોગીઓ દુનિયાની દષ્ટિએ રીકાપાત્ર થઈ પડે તોપણ તેમાં તેમને બંધાવવાનું વસ્તુતઃ હોતું નથી. જે જે આશયોના હેતુઓ છે તે ઉન્મનીભાવને પામેલા જ્ઞાન યોગીઓને સંવરના હેતુરૂપે પરિણમે છે અને જે જે સંવરના હેતુઓ છે, તે તે દુનિયા સમુખ મન રાખનારા અજ્ઞાની જીવોને આશયવપણે પરિણમે છે. " જે જામવા તે પરિવ્રજા, જે પરિવ્રજા તે જામવા. " આ મૂલના વચનથી સમજી શકાય છે કે, ઉન્મનીભાવને પામેલા જ્ઞાનીઓ ભોગ ભોગવનાં પણ નિર્જરા કરી શકે છે; કારણ કે તેઓ અન્નરથી ભોગોની સાથે આસક્તિવાળા હોતા નથી. તેઓ ઉન્મનીભાવમાં રમ્યા કરે છે. તેઓ ઔદાસીયભાવે જનતને અને ભોગોને દેખ્યા કરે છે તેથી તેઓ બાંધમાં પરિણમી શકે નહિ, એવી

રિપતિ, ઉત્તમ દશા પ્રાપ્ત થતાં જનવા બોધ્ય છે. શંખ, પંચવર્ણી માદી
 ખાધ છે તોપણ પરિજનનશાંતિપ્રભાવે તે પંચવર્ણી માદી ઉત્તમવત-
 પણે પરિભ્રમે છે, એ પ્રભાવે ઉન્મનીભાવને પામેલા જાનીઓ માટે
 અવબોધનું. ઉન્મનીભાવને પામેલા જાનીઓ ઇન્દ્રિયોદ્ધારા પદાર્થો
 મરણ કરવા આસક્તિ ધારણ કરના નથી. ઇન્દ્રિયોદ્ધારા ઇલાનિદ
 વિષયોના સંજન-ધમાં આવતાં હવે વા રોકથી રતિન યદને, તેઓ
 સામ્યભાવે રહે છે અને શુદ્ધ અધ્યવસાયને ધારણ કરે છે. આવી
 દશામાં તેઓ રહે છે ત્યારે તેમને આત્મનત્વનો સાક્ષાત્કાર થાય છે.
 શ્રીમદ્ કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચન્દ્ર પ્રભુ આ સંજન-ધમાં યોગરાજ્યમાં
 જણાવે છે કે,—

પૃથ્વિઃ ક્ષાણાન્નિ શ્વાનિ સ્વામીદિવાનિ નોરંપ્યાત્ ।

ન સ્તુ મ્મયંતેદ્વા પ્રજાતાને તામમચિરેન ॥ ૨૬ ॥

(દોહગાજ.)

પાતપોતાના વિષયોને મરણ કરતી એવી ઇન્દ્રિયોને ન રોકવી,
 વા તેમને ન પ્રવર્તાવવી. (પોતે તટસ્થ દશા તરીકે સામ્યભાવે દેખ્યા
 કરવું) આવી રિપતિમાં રહેતાં અલ્પકાળમાં તત્ત્વપ્રકાશ, અર્થાત્ આ-
 ત્મનત્વનો સાક્ષાત્કાર અનુભવ થાય છે. મન સંજન-ધી નીચે પ્રમાણે
 તેઓશ્રી જણાવે છે.

લેહોઽવિ ચત્રપત્ર મ્મયંતે જો તતસત્તો વાર્ય ।

અધિષ્ઠીમવતિ વારિતમવારિતં ક્ષામિત્તુપપાતિ ॥ ૨૭ ॥

મદ્મલોદ્દિગ્ધો વાર્યમાનોપ્પધિષ્ઠીમવતિ મદ્વત્ ।

અનિવારિતસુ કામાં છમ્પ્વા ક્ષામ્યતિ મનસાદૃત્ ॥ ૨૮ ॥

(દોહગાજ.)

મન પણ જ્યાં જ્યાં વિષયોમાં પ્રવર્તનું હોય તે તે રોકાણથી
 તેને પાછું વાળવું નહિ. કારણ કે તે તે વિષયોમાંથી વારવા મારેકું
 ચિત્ત પોતે તેમાં અધિક પ્રવૃત્તિ કરે છે, અને તેને નહિ વારવાથી
 પોતાની મેજે શાન્ત યર્થ જાય છે. જેમ મદોન્મત હાપીને વારવા
 જતાં તેમાં તે વિશેષ પ્રેરાય છે, અને જ્યારે તે નાગને રોકવામાં નથી
 આવતો ત્યારે તે પોતાની મેજે વિષયોને પામી શાન્ત બને છે, તેમ
 મનને પણ વિષયોથી પાછું હટાવતાં તેમાં અધિક પ્રવૃત્તિ કરે છે અને
 ન વારવાથી પોતાની મેજે અન્તે શાન્ત બને છે.

આ ત્રણ રજોકનો ભાવાર્થ અતિ સ્પષ્ટ અને શુદ્ધ છે. સામાન્ય
 બાળકોનો અધિકાર આમાં નથી, તેમજ આ ત્રણ રજોકનો સંજન-ધ

જરૂર છે. રાત્રી દિવસ મનને સ્થિર કરવા માટે લક્ષ રાખવાની જરૂર છે. “મન સાધ્યું તેલું સઘળું સાધ્યું એહ વાત નવિ ખોટી.” મનને વશ કરવું એ કંઈ બાગકનો ખેલ નથી; મનની ચપગતા માંકડાના કરતાં ઘણી વિશેષ છે. મૂળ તો મનરૂપ મર્કટ અને તેને મોહરૂપ દારૂ પાયામાં આપ્યો હોય અને તેને વિષયોરૂપ છાપરાઉપર દૂદવાનું મળે અને તેમાં મિથ્યાત્વરૂપ વૃથિક કરકષ્યો હોય, તો પછી કુંદકુંદા કરવામાં બાકી કેમ રાખે? અર્થેનું ચારાચીકાખ અવયોનિયોમાં કુંદકુંદા કરવામાં બાકી રાખે નહિ. “મન વચ મનુષ્યભાં કારણ જગમો-ક્ષયોઃ ॥ સંસ્કારાદિદ્વિતા કાન્તા સંસ્કારાદિદ્વિતા મુક્તા.” શ્રીમન્મુનિમુન્દરમુરિ મહારાજ સ્વરચિત આધ્યાત્મકલ્પદ્રુમના ચિત્તદમનાધિકારમાં સંસાર-જમલુનો મૂળ હેતુ મન છે, એમ જણાવતા છતાં લખે છે કે-

મુક્તાવદુત્તાવર્ચનંવદેવા મહારિદ્ધાસામુદ્ગરોગ્યવોદા ।

મહેર્સામાનસમેજગમ્વોઃ સંસારવદ્મમનૈકદેવુઃ ॥ ૪ ॥

(અ. વલ્લુન.)

આત્માને મુખ અને દુઃખને માટે સાક્ષાત્ દેવતાઓ થતા નથી. કાલ પલુ અવને મુખ દુઃખ આપવા સમર્થ થતો નથી, તેમજ મિત્રો અને શત્રુઓ પલુ મુખ દુઃખ આપવા સમર્થ થતા નથી. પરંતુ પ્રાણીને સંસારચક્રમાં પરિજમવાનો એક મૂળ હેતુ મનજ છે. મનજે પ્રાણીને મુખ દુઃખ થાય છે. મનના વશમાં પડેલા આત્માજ પાતે સ્વર્ગ અને નરક છે. રામક્રેષાત્મક મનના સંકલ્પો અને વિકલ્પોના ઉપર કમળ-પત્રો આધાર છે. મનોનિમલ થયો હોય તો સર્વ સિદ્ધિ થયું; એમ જણાવતા છતાં શ્રી મુનિમુન્દરમુરિ કહે છે કે,

જાતમનોવલ્લભમદિગંભીર કિન્નરકાર્વ મિવનૈવંદેજ ।

દાનં શ્વો વલ્લજુરિદ્ધરોઃ કિન્નરકાર્વ મિવનૈવંદેજ ॥ ૫ ॥

(અ. વલ્લુન.)

એનું મન સમ્પ્રાધવન દોહને પિન્નાવા વશમાં વરે છે, તેને પધાત્ જમનિવમધી શું? તેમજ એનું મન દુઃખિકલ્પો દાહુપુ છે તેને પલુ “જમનિવમધી શું?” જમનિવમ પાછોને મનને વશ કરવાની જરૂર છે. મનમાં રામક્રેષવા વિકલ્પસંકલ્પની પરપરાઓ વહેલી હોય તો જમ અને નિવમધી કાર્વમિદ્ધિ થતી નથી, માટે મનને વશ કરવાના મુખિ જાણે એ જાણ્ય મહાત્મ ઉપાય નથી. મનને વશ કરવાથી સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. સદ્ધર્મજાની શ્રી મુનિમુન્દરમુરિ મનોનિ-મલવેના દાહુરિ પમનું વર્ણવેલું નિરોધકાલું જણાવે છે.

દાન, શ્રુતશ્રાવણ, ધ્યાન, તપ, પૂજા વગેરે સર્વે ધર્માનુષ્ઠાનો મનો-

કરણચિન્તાકુલતોગ્નિઘ્નસ્ય પરોહિયોગોમનસોવશઃ ॥ ૧ ॥

(અ = કલ્પક્રમ.)

દાન, શ્રુતશ્રાવણ, ધ્યાન, તપ, પૂજા વગેરે સર્વે ધર્માનુષ્ઠાનો મનો-
નિમ્મલવિના વૃથા છે. કપાચ, ચિન્તા અને આકુલતાથી રહિત એવા મનનું
વશપણ એજ પરમ યોગ છે. મનમાંથી લય, શોક, ચિન્તા, રાગ, દ્વેષ,
વાસના, નિન્દાપરિણુતિ, ઈર્ષ્યા, ક્રોધ, અહંકાર, કષ્ટ, અહિંસા, હૃદમાત્ર
વગેરે દોષોને કાઢી નાખીને મનને નિર્મલ બનાવવું એજ મોટો યોગ
છે. મનની નિર્મલતા કરવી એજ પરમ યોગ જે સાધ્ય ન થાય તો,
યોગની ક્રિયાઓવડે શું? અર્થાત્ ધર્મેના અનુષ્ઠાનો પણ મનની નિર્મલતાએ
ફક્ત આપવા સમર્થ થાય છે. મનોનિમ્મલ જે ન થાય તો દાન કરવું,
ભણવું, ગણવું, તપશ્ચર્ય કરવી, પૂજા કરવી વગેરે નકામાં છે. ઉત્તમ
ધર્માનુષ્ઠાનો સાથે મનને વશ રાખતાં રાખવું જોઈએ, તેમજ મનના શુદ્ધ
પ્રલિધાનથી ધર્માનુષ્ઠાનો આચરવાં જોઈએ. સર્વે ધર્મક્રિયાઓનું ફળ
મનોનિમ્મલ છે. મનને વશ રાખવું એજ રાજયોગ છે અને તેજ
સદગુરુયોગ છે, મનને વશ કરવાથી મોક્ષ મળે છે, એમ શ્રીમદ્
મુનિમુંદરમૂરિ દર્શાવે છે.

કપો ન મુલ્લવૈ ન તપોદ્દિભેદ ન સંવલ્લોદાપિ ધ્મો ન મૌનમ્ ।

ન સાધનાથ પવનાદિકલ્પ કિન્તવેકમન્તઃકરણસુદાન્તમ્ ॥ ૨ ॥

(અ = કલ્પક્રમ.)

જનપ કરવાથી મોક્ષ મળતો નથી, તેમજ જે પ્રકારનાં તપ કર-
વાથી તથા સવન, દમનના ધારન અથવા પવનાદિકની સાધના પણ
મોક્ષ આપવા સમર્થ થતાં નથી, કિન્તુ સારી રીતે દમનું એવું એકલું
મન જ મોક્ષ આપવા શક્તિમાન થાય છે.

મનને શુદ્ધ કરવાથી મોક્ષ મળે છે. તપના કરનારાઓના તાબે
મન જે ન થાય તો તપથી તેઓ મોક્ષ મેળવવા શક્તિમાન થતા
નથી. જનપના જનપનારા અનુષ્ઠાનો મનમાં જે ક્રોધ, માન, માયા,
લોભ, તુષ્ટિ, ઈર્ષ્યા વગેરે છે તો તે જનપથી કેવી રીતે મુક્તિ મળી
સકે? અર્થાત્ મુક્તિ મળી સકે નહીં. મનમાં ઉત્પન્ન થનારી, અને રહેલી
એવી સર્વે પ્રકારની વાસનાઓ જ સુસારના બંધનમૂળ છે. મનમાં
રહેલી સર્વે પ્રકારની વાસનાઓ ટળી જતાં મોક્ષ મળે છે. મનને વશ
કરવાથી મુક્તાવસ્થા પામના હાથમાં આવે છે. મનમાં ઉત્પન્ન થએલી
સર્વે વાસનાઓમાંથી મારાપણની ભાવના કાઢી નાખે અને તેઓને કઢો

કે તમે મારાથી બિન્ન છો, તમારે અને મારે કંઈ સંબંધ નથી. આ પ્રમાણે તમે વાસનાઓ પ્રતિ શબ્દો ઉચ્ચાર્યો એટલે વાસનાઓનું બળ ઘટશે અને તેઓ મરી જશે. આપણે વાસનાઓને ઉત્પન્ન કરીએ છીએ અને તેનો નાશ પણ આપણે આત્મબળથી કરી શકીએ છીએ. મનમાં જે જે અશુભ વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે તેઓને હટાવવા આત્મ-પ્રદેશમાં મહા યુદ્ધ આરંભવું પડે છે, અને તેમાં સ્વશક્ત્યનુસારે વિજય પ્રાપ્ત થતો જાય છે. મનોનિમ્મલ કરવાથી ચાર ગતિમાં અવતાર લેવાની પરંપરા રહે છે, માટે મન વશ કરવાની અત્યંત આવશ્યકતા સ્વીકારવામાં આવે છે. શ્રી મુનિમુંદર મહારાજ મનોનિમ્મલથી મોક્ષ નીચે પ્રમાણે દર્શાવે છે.

યોગસ્યદેનુર્મનસઃસમાધિઃ પરંનિદાનંતપસઃચયોગઃ ।

તપશ્ચમૂર્હંતિવશમંવદ્યા મનઃસમાધિમજ્જતત્કપધિવ્ ॥ ૧૫ ॥

(ભૃ- કલ્પદ્રુમ.)

મનની સમાધિ, યોગનું કારણ છે. યોગ એ તપનું ઉત્કૃષ્ટ સાધન છે અને તપ, શિવ સુખ વેલગીનું મૂળ છે. તે માટે હે છત્ર ! કોઈપણ રીતે મનની સમાધિ રાખ ! મનની સ્થિરતા વિના સમાધિ પ્રાપ્ત થતી નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાન વિના મનને સ્થિર કરવાની ભાવના ઉત્પન્ન થતી નથી. મનને સ્થિર કરવાના અસંખ્ય યોગો છે. જે જે નિમિત્તે મન સ્થિર થાય તે તે નિમિત્ત અવગ્રંભન કરી આત્માનો અનુભવ પ્રકાર ખીલવવો જોઈએ. શ્રીમદ્ હેમચંદ્રપ્રભુ ઔદાસીન્યભાવવડે મનનો જય કરવાની કુંચીઓ બતાવે છે અને તેઓ મનને તાબામાં રાખવાથી અનેક લઙ્ઘિયો પ્રકટ થવાનું જણાવે છે. આચાર્ય શ્રીહેમચંદ્રપ્રભુ ઉન્મનીભાવની વિશેષ મહત્તા પાતાના અનુભવે જણાવે છે.

કર્દર્શવદાવિષ્ણુ કાલેન્દ્રિયવપ્રજ્ઞામયઃકંદરા ।

અમનસ્કલ્પલેટ્ટે નરવતિ સર્વપ્રકારેણ ॥ ૪૦ ॥

(યોગસાગ્ર.)

સપજ દન્દ્રિયરૂપ પત્રોવાળી અને મનરૂપ રકંદવાળી અવિધારૂપ કેળ, અમનસ્કતારૂપ ફળ દેખે છતે સર્વ પ્રકારે નાશ પામે છે. કેળને ફળો થયા બાદ તેને કાપી નાખવામાં આવે છે. કારણ કે તેમાં ફળો આવી શકતાં નથી. અવિધારૂપ કેળ ખરેખર અમનસ્કતારૂપ ફળ દેખ્યા પછી નષ્ટ થાય છે. અવિધાનો નાશ કરવો હોય તો અમન-સ્કતાની પ્રાપ્તિ કરવી જોઈ શ્રીમદ્દેવો અનુભવ છે. અમનસ્કતાનો ઉદય થતાં કેવી દશા થાય છે, તે હેમચંદ્રપ્રભુ નીચેપ્રમાણે જણાવે છે.

દેવ પદેણાં અનુક્રમે અભ્યાસ કરવાની સુરગમપૂર્વક વ્યવસ્થા ઉન્મનીભાવ યથા પડ્યાત્ તે વાયુનો સહેલે અવરોધ યાચવાત અનુભવીએ જાણી રહે છે. ચિરકાલ પર્યન્ત પણ પ્રવલ્લેવડે એ વાયુ ધારી શકતો નથી, તે વાયુ ખરેખર ઉન્પ્રાપ્ત થયે છે તે તનુકાલુ કંધાર્થ જાય છે. ઉન્મનીભાવમાં અભ્યાસ કરનારા યોગીએને સહેલે આ બાબતનો અનુભવ યજ્ઞવલ્ક્યનોવાસિ તત્તત્ત સમાધવા ઉપરોક્ત બાબત અનુભવ તેની ખાત્રી કરવી જોઈએ. ઉન્મનીભાવ પ્રાપ્ત થતાં વાયુ મેલે રિપર થઈ જાય છે. ત્રણરન્ધ્રમાં ચિત્ત રાખવાથી ના વહેતો વાયુ બંધ પડતો દોષ એવું જણાય છે. ત્યારે મન વિવશમાં જતું નથી અને મરેજાના જેવું થઈ જાય છે, ત્યારે મેજે હવ પામે છે અને તેની સાથે વાયુનો પણ અવરોધ આ બાબતના અભ્યાસમાં રિધરતા પ્રાપ્ત થયે છે તે નિ

નિષ્કલ્પ તત્ત્વ દેવ પામે છે, મૂળથી આસનું ઉન્મૂલન ક મુખ યજ્ઞેજ્ઞની જે રોલે છે. કીમદ હેમચંદ્રપ્રજુ પાતાના આ પ્રમાણે જણાવે છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે તેમના ભાવસંબંધી થલો અભ્યાસ હશે. તેઓ આ બાબતમાં ધ્યાનવાદથી સ્વાનુભવને પ્રમદ કરી જણાવે છે. ઉન્મનીભાવ યોગીની અવસ્થા કીમદ નીચેપ્રમાણે જણાવે છે.

એ યોગી જામન અવસ્થામાં સ્વસ્થ છે તે લઘાવસ્થામાં પી રહે છે. તે આયોદ્યાસ રહિત એવી લઘાવસ્થામાં યોગી ખરે સિદ્ધના હવથી કાઈ હીનતા પામતો જણાતો નથી. હવ દેવમાં રહેલા એવા આ સસારમાં કીરીરે છતાં અચીરિર એવા મુખનો અનુભવ કરીને અન્તે સિદ્ધપત્ર પ્રાપ્ત કરે છે. જેન મુખિના મુખનો નિશ્ચય ન થતો દોષ તેને હવ સમ્યાક કરીને તેનો નિર્નુવ કરે. લઘાવસ્થામાં મુખિના મુખનો જાણે છે. હવ સમ્યાપિની પ્રાપ્તિ મારે સુરગમપૂર્વક અભ્યાસ અને યોગદાએનો અભ્યાસ કરી નિઃસંશયસ્થ પરાનુભવ કરે છે. લઘસમ્યાપિના ચિત્તનો હવ યાચ છે. ચિત્તના સંકલ્પનો બાધ થવા વિના અત્યંત સુદૃઢ મુખનો નિર્નય નથી કીમદે, લઘસમ્યાપિનો અનુભવ પ્રાપ્ત કરે છે એવું તે રહેણ રહેણથી અનુભવ પડે છે. લઘાવસ્થામાં જાણ વસ્તુ રહેતું નથી મનને જાણ વસ્તુએની મારે સંબંધ દોષો ન

નિષ્ક્રિયાવસ્થાના મુખ્યનો આશાનકાર અનુભવ થાય છે. લગાવરણ દ્વારા
 ૧૮મ નિષ્ક્રિયાવસ્થાના મુખ્યનો અનુભવ કરીને, શ્રી હેમચંદ્ર પ્રભુ જોડોને
 આ દશામાં આવાનું મનોર્થ છે. ૫મોદયકારક શ્રી હેમચંદ્ર પ્રભુએ
 આમુખી વચાવસ્થાદ્વારા નિષ્ક્રિયાવસ્થાનો, સત્ય મુખ્યાનુભવ લીધો છે
 નેપોદય નેના જુદાના બરા આવને ખુલા શબ્દોમાં જાગતની આમગ
 નેવે રમા ૧ અંક કરે છે.

ਪ੍ਰੋਫ.

॥ १७॥ अन्तर्मातृगतिना वरदातमस्तुतेननेमस्तुत

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५१ ॥

(योगशास्त्र.)

[illegible]

નકામો કાગળજ તણને લયસમાધિના માર્ગે પડે, એટલે પોતાની મેળે મોક્ષનું સુખ ભોગવી શકાય; એમાં જરા માત્ર સંકા નથી. મોટા મોટા મુનિવરોએ લયસમાધિનો આશ્રય લઈ મોક્ષનો પરમાનન્દ અનુભવ્યો છે. લયાવસ્થાથી મોક્ષનો પરમાનન્દ સાક્ષાત્ સોગવરો અને તેથી પોતાના ભગપણની ખાતરી થયે, તેમજ યોગ ભવમાં મુક્તિની પ્રાપ્તિ થયે. લયાવસ્થામાં મોક્ષનો પરમાનન્દ સોગવતાં મુક્તિના સુખની પૂર્ણમદ્દા થાય એટલે, આત્માના ભવપણનો નિર્લય થાય એમાં શું આશ્ચર્ય? લયાવસ્થામાં મુક્તિના સુખનો અત્ર સાક્ષાત્કાર યવાધી સંસાર અને મુકાવસ્થામાં સમાનતા ભાસે છે. આ બાબતનો નિશ્ચય આવી દશામાં ચઢેલા મુનિવરોના કૃદયમાં ભાસે છે. આખી દુનિયાનું સાધ્યમિન્દુ સુખ છે, કારણ કે આખી દુનિયાના મનુષ્યો સુખને માટે રાત્રી દિવસ બધી ધમાક કયાં કરે છે, પણ તેમને જે સુખ મળે છે તે ક્ષણિક હોવાથી તેમને શાન્તિ મળતી નથી અને સંસારમાં સુખ મેળવવા પ્રતિજ્ઞા વિશેષ વિશેષ પ્રયત્ન કર્યાં કરે છે. તેમનાં શરીર ધસાર્ધ બધ છે, અને શરીર માટી જેવું મળી જઈને માટી થઈ બધ છે, તો પણ દુનિયાના મનુષ્યો ખરા નિત્ય પરમાનન્દના ભોગી બની શકતા નથી, પણ જો તેઓ શ્રીમદે ક્યેલી એવી લયસમાધિ તરફ પ્રવૃત્તિ કરે તો શ્રીમદના આત્માની પેઠે મોક્ષનો પરમાનન્દ અત્ર ભોગવી શકે. શ્રીમદ્ શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ આ પ્રમાણે પોતાને થતા મોક્ષના પરમાનન્દનો ઉભરો બહાર કાઢીને હવે સદાકાલ લયાવસ્થામાં થતા સુખનો ઉપદેશ આપતા છતાં, નીચેપ્રમાણે પોતાના મન મિત્રને શિખામણ આપે છે.

■ સ્લોક ૭

મણુ ન મણુરનૈતાઃ કીતાસ્તિવસ્તુદિવસુતે-

સ્મૃતમસ્મૃતંમાર્મિવાસ્વાઃ કલેતુમુષામુષા

સદસમમુનાસંરંભેય પ્રસીદસસેવકઃ

કલમવિકલ્પચર્યેવૈવન્ પ્રસાદમુરેણુષઃ ॥ ૫૨ ॥

(સ્તોત્રાન્ત્ર.)

આ લયાવસ્થાદ્વારા થતા પરમાનન્દની આગળ મધુ તે મધુર નથી, ચન્દ્રમાની કાંતિ તે ચીત્ર કાંતિ નથી, અમૃત તે નામ માત્ર અમૃત છે અને મુધાતો ફાગળ છે, માટે હે મનમિત્ર ! આ દુનિયાના પ્રવાસથી સર્વ. મારા ઉપર તું પ્રસન્ન થા ! કારણ કે લયાવસ્થાદ્વારા નિર્દોષ સદૃજ સુખરૂપ રૂગ મેળવતું તે તારા પ્રસન્ન થવા યકીજ મળી શકે તેમ છે. મનમાંથી અનેક પ્રકારના દોષો નીકળી જવા અને આત્મામિસુખ મનનું થવું, એજ મનની પ્રસન્નતા છે. આત્માના

શુભોમાં મન લીન થયાવિના આત્માનો પરમાનન્દ પ્રગટ થતો નથી, તેથી શ્રીમદે મનને પ્રસન્ન થવા માટે ઉપર પ્રમાણે સંબોધન કર્યું છે. શ્રી હેમચન્દ્ર મહારાજ કહે છે કે, શ્રી સદ્ગુરૂની મન વાણી અને કાયાદ્વારા, તેમની છાયા જેવા જની, ઉપાસના કર્યાવિના પરમાનન્દની પ્રાપ્તિ થતી નથી. જૈનશાસ્ત્રોમાં પંચ મહાવ્રતધારી સાધુઓજ ગુરૂ તરીકે મનાય છે. તેથી અત્ર સાધુઓનું મહત્વ કરવું, આ કાળમાં એકવીસ હજાર વર્ષપર્યન્ત સાધુરૂપ ગુરૂઓની અસ્તિત્તા રહેવાની છે. સાધુઓ સંસારથી મુક્ત થઈ મોક્ષમાર્ગે આરાધી શકે છે, માટે જૈનશાસનમાં ગુરૂપદના તે અધિકારી મહેત્વા છે. પરમાનન્દપ્રદ ગુરૂમહારાજની ઉપાસના કર્યાવિના પરમાનન્દ પ્રાપ્ત થતો નથી. નગુરાઓ ગુરૂગમ-વિના પરમાનન્દ શોધવા જતાં ભટકાર્થ પાછા પડે છે, અને તેઓની બ્રહ્મ સ્થિતિ યાય છે; માટેજ હેમચન્દ્ર પ્રભુએ ગુરૂની ઉપાસનાવડે પરમાનન્દ મળે છે એવો શાસ્ત્રીયાનુભવ દર્શાવ્યો છે.

સત્યેતક્ષિત્તરતિરતિદં શુદ્ધતેવસ્તુદૂરા
દૃષ્ટ્વાસદ્ગેષ્યસતિનુમન સ્વાપ્યતેનૈવકિશ્નિત્-
પુંસામિત્યપ્યવગતવન્તા મુન્મર્ગીભાવહેતા
વિષ્ટાવાઙ્મનમવતિકથ સદ્ગુરૂપાસનાપામ્ ॥ ૫૩ ॥

(ચોગશાસ્ત્ર.)

સદ્ગુરૂની ઉપાસના કરવાથી, અસ્તિને આપવાવાળી વ્યાપ્રાદિ વસ્તુઓ અને રતિને આપવાવાળી વદનાદિ વસ્તુઓ મનુષ્યોવડે, દૂરથી પણ મહાત્મ યા સ્વાધિન કરી શકાય છે, તેજ મનુષ્યો સદ્ગુરૂની ઉપાસનાના અભાવે નહક રહેલી વસ્તુઓ, મહાત્મ યા સ્વાધિન કરી શકતા નથી. આપું જાણુયા છતાં ઉન્મનીભાવના દેતુશ્રુત સદ્ગુરૂની ઉપાસનાના સંબન્ધમાં મનુષ્યોની નાદે હઠ્ઠા કેમ થતી નથી? આચાર્ય શ્રી મનુષ્યોને ઉન્મનીભાવ માટે ખાસ સદ્ગુરૂની ઉપાસનાની ભક્તિમય કહે છે, અને તે બલ્હીને પાત્ર સદ્ગુરૂની ઉપાસના કરવા હઠ્ઠા ધારણ કરતા નથી તેઓ અજ્ઞાનના દાસ બનેલા છે એમ અવબોધવું. શ્રી હેમચન્દ્રે પિતાના ગુરૂની સારી રીતે ઉપાસના કરી હતી. શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાય પણ સર્વ વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે ગુરૂ ઉપાસનાને મુખ્ય બતાવે છે. શ્રી ધર્મદાસમણિ પણ ઉપદેશમાલામાં સદ્ગુરૂની ઉપાસનાસંબન્ધી સારૂ વર્ણન કરે છે. યોગશાસ્ત્રના અન્તે આચાર્ય શ્રી સદ્ગુરૂની ઉપાસનાની ભક્તિમય કરીને ખરી સેવા બતાવે છે. “ ગુરૂવિના સમ્યગ્જ્ઞાન થતું નથી ” ઉન્મનીભાવની પ્રાપ્તિ માટે સદ્ગુરૂની ઉપાસના જ યોગ્ય છે. સદ્ગુરૂની ઉપાસનાથી શાસ્ત્રોનું જ્ઞાન થાય છે. અનેક પ્રકારના

અનુભવો મળે છે. ગુરુકુળવાસથી પરંપરાએ આલતા આવેતા અનેક બાબતના અનુભવોની પ્રાપ્તિ થાય છે. પૂર્વે સરિમંત્ર અને વર્ધમાન વિદ્યા, વગેરે ગુરુની કૃપાથી શિષ્યો મેળવતા હતા, ત્યારે તેઓ પ્રતાપશાસ્ત્રી થતા હતા. શ્રી હેમચંદ્ર તેમના ગુરુની કૃપાથી મહારામર્થ યથા હતા. ગુરુની કૃપા અને આશીર્વાદથી અપ્રાપ્ત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમાં જરામાત્ર શંકા નથી. ગુરુની કૃપાથી શ્રીયસોવિજય ઉપાધ્યાય પણ પ્રભાવક થયા છે. ગુરુની કૃપાથી અનેક શિષ્યોએ ઉચ્ચપદ મેળવ્યું છે. ગુરુની સેવા ભક્તિ અને વૈયાવચ્ચથી જે કંઈ પ્રાપ્ત થાય છે તે સદાકાલ રહે છે. ઉન્મનીભાવની પ્રાપ્તિ તો કદિ ગુરુની કૃપા અને આશીર્વાદ વિના થતી નથી. ગુરુએ નાભિના ઉછાળાથી આપેલ આશિષથી ઉન્મનીભાવના પ્રકાશને પ્રાપ્ત કરવા માટે શિષ્ય ભાગ્યશાસ્ત્રી થાય છે. ઉન્મનીભાવ વાલ્મીકિમાધિ તે એકજ છે; એ કંઈ પુરતકો વાંચવામાત્રથી પ્રાપ્ત થઈ શકે નહિ. નામાર્જુન જેવાને પણ ગુરુમંથરિના આકાશમાં ઉડવાની શક્તિ મળી નહિ; ન્યારે ગુરુની કૃપા મેળવી ત્યારે તેણે આકાશગમનની શિદ્ધિ મેળવી. મમે તેવો જ્ઞાની હોય તો પણ તેણે ઉન્મનીભાવની પ્રાપ્તિ માટેનાના બાજકની પેઠે ગુરુની ઉપાસનામાં તત્પર થઈ જવું. અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં હેંડા ઉતરેલા શ્રીમદ્ હેમચંદ્રપ્રભુની દ્વિતશિક્ષા વિરમરવા યોગ્ય નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાન અને યોગજ્ઞાન માટે તેમને જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો ન્યૂન છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનવું સાધ્યખિન્દુ સહજાનન્દાનુભવ છે; તેનો માર્ગ ખરેખર શ્રી હેમચંદ્રપ્રભુએ દર્શાવ્યો છે. આ બાબતપર શ્રી યસોવિજય ઉપાધ્યાયે પણ અધ્યાત્મસાર મન્ય રચીને સારો પ્રકાશ પાડ્યો છે. ઉપાધ્યાયજી અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોના આનન્દ બગીચાઓ પોતાની પાછળ છવતા મૂકી ગયા છે, તેથી તેઓ પણ શબ્દ દેહે છવતા છે. અધ્યાત્મસારમાં મનને વશ કરવા માટે તેમણે વૈરાગ્ય જ્ઞાન વગેરે ઉપાયો બતાવ્યા છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની મહત્તાસાચ્ચની નીચેપ્રમાણે તેઓ લખે છે.

વરપદ્મન્તર્ગતાન્માવાન્ પૂર્ણમાવસુપાતતઃ

મુજ્જાનોબ્બાલ્લસાગ્રાગ્મવશિદ્ધિનવરપતિ ॥ ૫૫ ॥

(જન સાર.)

અન્તર્ગત ભાવોને દેખતો અને પૂર્ણ ભાવ પામેલો, અધ્યાત્મ વૈભવને લોભવતો જ્ઞાની, અન્યને અવલોકતો નથી. શુદ્ધ નિશ્ચયનથી આત્મા પોતાના જ્ઞાનાદિક ગુણનો ભોક્તા ॥ અને અશુદ્ધ નિશ્ચયનથી કર્મકૃત ગુણ દુઃખનો ભોક્તા છે. નિદ્રાવસ્થામાં જેમ અહંકારરહિત મુખને ભારા થયો જણાય છે, તેમ શુદ્ધ વિવેક દશામાં તો સાક્ષાત્ મુખને

કદામદનાશથી જ્ઞાનઅભિન વૈરાગ્યની આશુભ પડે છે; તે સંબન્ધી યશો-
વિશ્વ ઉપાધ્યાય નીચે પ્રમાણે લખે છે.

જ્ઞાનગોષ્ઠાપચાદેવિ વ્યવહારેયમિદ્રયે
જ્ઞાનેદમ્ભેનિવાયંચેજ્ઞતાજ્ઞાનગર્ભતા ॥ ૩૫ ॥
સ્વાગમેશ્વ્યાગમાયોનો જ્ઞાતસ્થેવપરાદ્દેકે
જ્ઞાવતાવ્યવુષ્યંચે જ્ઞતાજ્ઞાનગર્ભતા ॥ ૩૬ ॥
જલેનુમાયેગલેનુ મોહેનુગરચાલને
માત્વસ્થંચરિત્રાપાતં જ્ઞતાજ્ઞાનગર્ભતા ॥ ૩૭ ॥
જ્ઞાતવાગમિકાયાંનાં યૌતિકાનાંવપુત્રિતઃ
જ્ઞતાનેયોજકાંચે જ્ઞતાજ્ઞાનગર્ભતા ॥ ૩૮ ॥
શીતાર્પેસંપદેશઃ જ્ઞાનગર્ભતતઃસ્વિતં
જ્ઞાતારાદગીતસ્યા વ્યભીદંતત્ત્વમિદ્રવા ॥ ૩૯ ॥

(અધ્યાત્મચાર.)

ઉપરનાં આગેમાં, અપવાદ આગેમાં. વ્યવહાર આગેમાં. નિશ્ચય
આગેમાં, જ્ઞાન નયમાં, અને ક્રિયા નયમાં, એ કદામદ હોય તો સમ-
જનું કે, તેને જ્ઞાનઅભિન વૈરાગ્ય નથી જ્ઞાનમોના અન્યાનમોના
અર્થનું જ્ઞાનનું;—જોમ પરામની નયમાંના નયમાં નયમાંના નયમાં જ્ઞા-
પાનું જ્ઞાન છે તદનુ અપમાનનું જ્ઞાનનું નું જ્ઞાન પાનું પાનું
અપમાનનું જ્ઞાન તો સમજનું કે જ્ઞાનનું જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન નથી
જ્ઞાનપાનના જ્ઞાનમાં સંજે નયમાં નયમાં છે જ્ઞાન નયમાં જ્ઞાન નયમાં
પર નયમાંની અપમાનનું તો નિષ્કલપતું છે એનું જ્ઞાન જ્ઞાન પાનું
જે આપવા ન અપાવું તો સમજનું કે જ્ઞાન નયમાં જ્ઞાન નયમાં
જ્ઞાન નયમાં અપમાનનું અપમાનનું અપમાનનું જ્ઞાન નયમાં જ્ઞાન નયમાં
કુલિપી જ્ઞાનમાં જ્ઞાનપાનું ન અપાવું તો જ્ઞાન નયમાં જ્ઞાન નયમાં
જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન નયમાં જ્ઞાનપાનું જ્ઞાન નયમાં જ્ઞાન નયમાં
જ્ઞાન અપમાનનું જ્ઞાનનું જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન
જ્ઞાનનું જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન
અપમાનના નયમાંની અપમાનનું જ્ઞાનનું જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન
જ્ઞાન છે, તે જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન જ્ઞાન

જ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાન

જ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાનજ્ઞાન ૩ ૩ ૩

કદાચેહનારાથી જ્ઞાનચર્ચિત વૈરાગ્યની માધુર્ય પડે છે; તે સંબંધી યથો-
વિચર ઉપાધ્યાય નીચે પ્રમાણે લખે છે.

સ્વર્ગલોકાવરણેરિ સ્વવહારેયનિશ્ચયે
જ્ઞાનેશ્વરમંત્રિવાયવેશ્વરજ્ઞાનગર્મતા ॥ ૩૫ ॥
સ્વાગમેન્યાગમાર્થોનાં શતસ્તેવરાર્દકે
શરતાપ્યકુષલ્લેષે શ્વરજ્ઞાનગર્મતા ॥ ૩૬ ॥
શ્વેતુમાર્ગયલેતુ મોષેતુરણાહને
માત્સ્વર્યવદિવાયાતે જ્ઞાનજ્ઞાનગર્મતા ॥ ૩૭ ॥
શ્વરજ્ઞાનગર્મતાનાં યોગિકાનાં વ્યુત્ક્રિતઃ
જ્ઞાનેશ્વરેશ્વરજ્ઞાનગર્મતા ॥ ૩૮ ॥
શીતાર્યેશ્વરજ્ઞાનગર્મતા ॥ ૩૯ ॥
શ્વરજ્ઞાનગર્મતાનાં વ્યમીરંતસ્તનિશ્ચય ॥ ૪૦ ॥

(અધ્યાત્મસાર)

ઉત્સર્ગે માર્ગમાં, અપવાદ માર્ગમાં, બ્યવહાર માર્ગમાં, નિશ્ચય
માર્ગમાં, જ્ઞાન નયમાં, અને ક્રિયા નયમાં, જો કદાચેહ હોય તો સમ-
જનું કે, તેને જ્ઞાનચર્ચિત વૈરાગ્ય નથી. સ્વાગમેમાં અન્યાગમેના
અર્થોનું જાણવું;—જેમ પરાર્થની અધ્યાત્મ અન્ય અધ્યાત્મ સમાધિ જવા-
પણું થાય છે તદ્દન અવગોચરું. સ્વાગમેનું તેટલું જ્ઞાન પામીને પણ
અભુધપણું રહ્યું તો સમજનું કે જ્ઞાનચર્ચિત વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયો નથી.
પ્રાપ્તિપાત્રના સ્વાર્થમાં સર્વ નયો અન્ય છે. સાર્થ સત્ય એવા નયોમાં
પર નયોની અપેક્ષાએ તો નિષ્કલપણું છે; એક જાણવા છતાં પણ
જો માધ્યસ્થ ન આપ્યું તો સમજનું કે જ્ઞાનચર્ચિત વૈરાગ્યપ્રાપ્ત પ્રાપ્ત
થયું નથી. આત્મિક અર્થોનું અજ્ઞાન; અને પ્રકૃતિરે નિષ્કલ થાય તેમાનું
ધુન્ધિથી સ્થાનમાં જોવાપણું ન આપ્યું તો સમજનું કે, જ્ઞાનચર્ચિત
વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયો નથી. ગીતાર્યનેજ જ્ઞાનચર્ચિત વૈરાગ્ય હોય છે.
પણ અજ્ઞાનીને જ્ઞાનચર્ચિત વૈરાગ્ય હોતો નથી, તો પણ અજ્ઞાનને
ગીતાર્યની નિજાએ જ્ઞાનચર્ચિત વૈરાગ્ય કહેવાય છે. અજ્ઞાનને જ્ઞાન-
ચર્ચિત વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે અને તેનામાં અધ્યાત્મ જ્ઞાન રહે છે.
અધ્યાત્મના જગતી સમ્યક્ત્વરતો સંસારના સર્વ બાહ્ય આગેથી ન્યારા
રહે છે, તે માટે એક કહેવન ચાલી છે કે—

સમદિત્તવન્તાગ્રીવદા—કરેકુટુંબનિરાશ

સ્વચ્છન્દાદીનિવારણે સ્વચ્છન્દાદીનિવારણ ॥ ૧ ॥

સમ્યક્ત્વવંતે જીવો ગૃહસ્થાવાસમાં રહીને કુટુંબની પ્રતિપાત્રતા કરે છે, પણ અન્તરથી ન્યાસ રહે છે. જેમ ધાવમાતા અન્યનાં બાળકોને ધવરાવે છે-રમાડે છે; પણ તેઓને પોતાનાં માનતી નથી, તેમ સમ્યક્ત્વવંત ગૃહસ્થો પણ અન્તરથી ન્યાસ રહીને સાંસારિક કાર્યો કરે છે. અન્તરથી ન્યાસ રહીને સાંસારિક કાર્યો કરવાં એ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિવિના બની શકે તેમ નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિવિના અન્તરથી ત્યાગદશા આવી શકે નહિ અને અન્તરથી ત્યાગદશા પ્રાપ્ત થયા વિના બાહ્યની ત્યાગદશા પણ સાર્થક થઈ શકે નહિ. અધ્યાત્મસારમાં નીચેના શ્લોકોમાં જે દશા વર્ણવી છે, તે અધ્યાત્મજ્ઞાનવિના ન બની શકે.

સેવતેઽસેવમાનોઽપિ સેવમામ્નોનસેવતે

કોઽવિપારમ્મોનસ્યા ચચ્ચન્નપરત્તજ્ઞાનપિ ॥ ૨૫ ॥

અતપ્ત્વમદ્વાપુષ્ય વિપાકોપહિતધિયા

ગર્ભાદારભ્યવૈરાગ્યં જોષ્માનાંવિદ્યમ્યતે ॥ ૨૬ ॥

દારુવદ્ધસ્યપાશ્ચાલી-નૃત્યગુલ્વાઃપ્રવૃત્તયા

યોમિનોનૈવજાપાર્યં જ્ઞાનિનોજોઽર્કવર્તિનઃ ॥ ૨૭ ॥

(અધ્યાત્મસાર.)

કોઈક, વિષયોને બાહ્યથી નહિ સેવતો છતો પણ અન્તરથી સેવે છે, અને કોઈક અધ્યાત્મપરિણતિવાળો જીવ બાહ્યથી ભોગો સેવતો છતો પણ અન્તરથી સેવતો નથી. પરજનોને આપતો છતો કોઈ પારકો થઈ શકતો નથી, તેમ ગૃહસ્થાવાસમાં રહેલા તીર્થંકરાદિ જીવો, ભોજાવધી કર્મના ઉદયથી શરીરને આહારાદિ પરવસ્તુનું દાન આપે છે તેથી, તે પરજક વસ્તુના દાસ બની શકતા નથી. તીર્થંકરો ગૃહસ્થાવાસમાં ગર્ભથી આરંભીને તીર્થંકર પદથી આદિને ભોગવે છે તોપણ તેઓ અન્તરથી ન્યાસ રહી શકે છે. કાણના યન્ત્રની પૂતલીઓની પેઠે ભોજમાં રહેનાર, જ્ઞાનયોગીની પ્રવૃત્તિઓ હોય છે, તે યોગીને બન્ધન માટે હોતી નથી. યોગી પ્રારબ્ધ કર્મોની પ્રવૃત્તિઓમાં આસક્તભાવ ધારણ કરતો નથી. તે પોતાનામાં હું કરું છું, હું ભોગવું છું, એવો અહંભાવ ધારણ કરતો નથી, તેથી તે બાહ્ય જગતની સાથે મમત્વના પરિણામરૂપ બન્ધનથી બધાતો નથી અને મમત્વની કલ્પના વિના તે પોતાના આત્માને બંધનમાં નાખી શકતો નથી. પોતાનો આત્મા કેવી દશામાં વર્તે છે તેનું અધ્યાત્મજ્ઞાનને સ્પષ્ટ જ્ઞાન થાય છે, તેથી તે પોતાની ઉચ્ચદશાનો માર્ગ પોતાના હાથે ખુલ્લો કરે છે અને તેમાં પોતે પ્રવૃત્તિ કરતો રહે છે. ગૃહસ્થાવાસમાં રહેલા અને ચક્રવર્તિ

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી યોગજ્ઞાનમાર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે. યોગમાર્ગમાં દૃઢ સ્થિર રહેવાને માટે અધ્યાત્મજ્ઞાન જોઈએ. અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાના હૃડ-યોગીએ મોહના માર્ગમાં ચડી જાય છે, અને તેઓના કૃદ્યમાંથી વાગનાનાં મુકમળ ખીજકો નહિ થતાં નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાના યમ, નિયમ, તપ, જપ વગેરે હૃડયોગથી આત્મજગ વધશે, પણ તેનો દુર-પયોગ થઈ જશે. તામડી તાપસ હૃડયોગી હતો;—શાપ આપનારા યોગીઓના મરિત્ર વાંચીએ છીએ તો પ્રાયઃ તેઓ હૃડયોગીએ દેખાય છે. કામળુ દુમળુ મારળુ મોહન ઉચ્ચાટન—અને સ્તંભન વગેરે મંત્રપ્રયોગ કરનારાઓનો માટેા ભાગ પ્રાયઃ અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાનો દોષ છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન એ મોક્ષનો રાજમાર્ગ ■ અને અધ્યાત્મજ્ઞાન-વિનાનો એકતો હૃડયોગ તે તો—ઑંધા પામેના પવનના ફેંડી ખાનગમાન છે. (તેપર અડનાં પત્ર ખસી જાય તો ઑંધાંમાં પડાય છે.)

ખરો જે યોગમાર્ગ છે તેનો ભેદ, ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ખુલ્લો થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન પશ્ચાત્ત યોગમાર્ગનું અવર્ણન કરવાની જરૂર છે. યોગમાર્ગ છે તે ખરેખર ચારિત્રમાર્ગ છે. જૈનશાસ્ત્રોમાં યોગમાર્ગના અન્ય અર્થો મેંડા મનાયા છે. આવક અને રાધુના આચારો એ યોગમાર્ગ નથી. યાનુષ્ઠનની ક્રિયાઓ અને આવકધર્મની ક્રિયાઓ એ યોગમાર્ગ નથી. મન, ચાલી અને કાયાનું જગ ખીલવીને તેવડે જગતનાં અવસ્થાના રૂપો તે યોગનો મુખ ભાવ છે. મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે યોગમાર્ગનાં અવસ્થાના રીતીકારવામાં આવી છે. વજ્રપત્ન-મંત્રના જીવજીવના માત્રની પ્રાપ્તિ થતી નથી; તેમાં પણ ખામ પડેલાં અવસ્થાના અવસ્થાવાચક છે. હૃડયોગ, મંત્રયોગ, ભક્તિયોગ અને જીવજીવન વગેરે યોગના ધાતુ ભેદો છે; તેનું વિશેષ વર્ણન અક્ષરીય શૌભદ્રવજ્ઞ જનના મનનાથી વાચ્યુ. હૃડયોગમંત્રમંત્રી શ્રીમદ્ દેવમંત્ર-પ્રચારે, શ્રી શિવદત્તત્રિય વગેરે આચાર્યોએ ધર્મ માર્ગ વિવેચન કર્યું છે. જૈનના દર્શનની પ્રક્રિયા પણ પૂર્વથી આવી આવે છે. ઉપધાનની ક્રિયાઓ અને યોગદૃષ્ટિની ક્રિયાઓનાં, તેમજ પ્રતિષ્ઠા વગેરેની ક્રિયાઓના દર્શનની ધર્મી ક્રિયાઓ ભુદા ભુદા રૂપે દેખાય આવે છે. દર્શનની ક્રિયાઓને પૂર્વના અચાર્યે ગ્રહણ કર્યા. સ. ૧૭૭૭ ની સરકારી વિજ્ઞાન એકાદમી અને મહામહર્ષિવિદ્યાન હૈમવત્પ્રક્રિયા, કંડા-સ્વ ભુદાવિદ્યા દીક્ષા અને સૌંદર્યક્રમ વગેરે અનેક મનનાં કન્યે શ્રી

વિનયવિજયેષુ ઉપાધિય પક્ષે હાલેના સંમન્થી ઉડું જ્ઞાન ધરાવના
હતા એમ નિયમ થાય છે. તેઓથી નીચેપ્રમાણે હાલેના સંમન્થી
પડું જ્ઞાન કરે છે.

૧૬ ૬વીમું. (૮૫ જાગરતી).

સાધુમાર્ગનો હેતુ જાગરતો, જાગીનુરતમૂળપુનઃજાગી ॥ સાધુ ॥ ટેક ॥
સોમપુષ્પકરમધુંજગદે, શૂરકાંધેષમંજાજા;
સોમંદ્રમધુકાલાપાંથે, ગંગાકરમજાજા. સાધુ ॥ ૧ ॥
દંડપુત્રકાલપનામને, અપાવદેગજકાજા;
છરીવજાવનપરુદ્ધે, લોહાકનેદુષ્કાજા. સાધુ ॥ ૨ ॥
અપમંદ્રાસોવિરિજાગે, શંકરાકરદેવુજા;
વંદિતદેવતાકોતરકોતો, લો જાગેવનદુનુજા. સાધુ ॥ ૩ ॥
વંદમૂળકાલમલિટાવા, છામાંદિપનાવા,
વિવરમધુનુંતોડિલિલિ ગજ, હિર સંપાર જ માવા. સાધુ ॥ ૪ ॥

૧૬ ૭મું. (૮૫ ધૈર્ય).

લોહાવન્દનારકરસંજો જાગનુનિજવજાગોરે. લો ॥ ટેક ॥
જાગરદશકમોલકરકરકે જંજાગકરમાગો. લો ॥ ૧ ॥
શંદુભૂત મારાપુત્રકર મુજનવારકાજાગો;
કુંજક રેવકાકમાથે જાગાજાગમાગો. લો ॥ ૨ ॥
જાગાજાગમાથિસાગ જાસરોજકરમાગો;
જાગરમજાગરુદુરોજાગરોગે સોમંસોમંદ્રમાગો. લો ॥ ૩ ॥
સોમંસોમંદ્ર રાવા રાગી જાગિજિસંવનમાગો;
જાગાજાગાગાગાગો, જાગર હાજકાજાગો. લો ॥ ૪ ॥

૧૬ ૮મું. (૮૫ ધૈર્ય).

જાગરનંદકરજાગરકરવિજાગોરે ॥ જાગર ॥ ટેક ॥
શંદુકરુંડો શંદુ જાગિમા, જાગિરમાજાગોરે; જાગર ॥ ૧ ॥
જાગિરમાથિજાગિરમાથિ, જાગરમાથિજાગોરે. જાગર ॥ ૨ ॥
જાગરમાથિજાગરમાથિ, જાગરમાથિજાગોરે; જાગર ॥ ૩ ॥
જાગરમાથિજાગરમાથિ, જાગરમાથિજાગોરે. જાગર ॥ ૪ ॥
જાગરમાથિજાગરમાથિ, જાગરમાથિજાગોરે. જાગર ॥ ૫ ॥
જાગરમાથિજાગરમાથિ, જાગરમાથિજાગોરે. જાગર ॥ ૬ ॥
જાગરમાથિજાગરમાથિ, જાગરમાથિજાગોરે. જાગર ॥ ૭ ॥
જાગરમાથિજાગરમાથિ, જાગરમાથિજાગોરે. જાગર ॥ ૮ ॥
જાગરમાથિજાગરમાથિ, જાગરમાથિજાગોરે. જાગર ॥ ૯ ॥
જાગરમાથિજાગરમાથિ, જાગરમાથિજાગોરે. જાગર ॥ ૧૦ ॥

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી યોગજ્ઞાનમાર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે. યોગમાર્ગમાં દૃઢ સ્થિર રહેવાને માટે અધ્યાત્મજ્ઞાન જોઈએ. અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાના હડ-યોગીઓ મોહના માર્ગમાં ચડી જાય છે, અને તેઓના હૃદયમાંથી વાસનાનાં સૂક્ષ્મ બીજકો નષ્ટ થતાં નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાના યમ, નિયમ, તપ, જપ વગેરે હડયોગથી આત્મગળ વધશે, પણ તેનો દુર-પયોગ થઈ જશે. તામથી તાપસ હડયોગી હોતા;-શાપ આપનારા યોગીઓનાં ચરિત્ર વાંચીએ છીએ તો પ્રાયઃ તેઓ હડયોગીઓ દેખાય છે. કામલુ દુઃખલુ મારલુ મોહન ઉચ્ચાટન-અને ર્ત્તમન વગેરે મંત્રપ્રયોગો કરનારાઓનો મોટો ભાગ પ્રાયઃ અધ્યાત્મજ્ઞાનવિનાનો હોય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન એ મોક્ષનો રાજમાર્ગ છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાન-વિનાનો એકલો હડયોગ તે તો-ઔઘા પાસેના પર્વતના ફંડી માર્ગસમાન છે. (તેપર ચડતાં પગ ખસી જાય તો ઔઘામાં પડાય છે.)

ખરે જ યોગમાર્ગ છે તેનો ભેદ, ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ખુલ્લો થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન પશ્ચાત્ યોગમાર્ગનું અવલંબન કરવાની જરૂર છે. યોગમાર્ગ છે તે ખરેખર ચારિત્રમાર્ગ છે. જૈનશાસ્ત્રોમાં યોગમાર્ગના અસંખ્ય ભેદો બતાવ્યા છે. આવક અને સાધુના આચારો એ યોગમાર્ગ છે. સાધુધર્મની ક્રિયાઓ અને આવકધર્મની ક્રિયાઓ એ યોગના માર્ગો છે. મન, વાણી અને કાયાનું બળ ખીસતીને તેવડે મોક્ષની આશંકના કરવી તે યોગનો મૂળ ભાવ છે. મોક્ષની પ્રાપ્તિ માટે યોગબળની આવશ્યકતા સ્વીકારવામાં આવી છે. વજ્રપલ-નારાય સંપ્રદાયવિના મોક્ષની પ્રાપ્તિ થતી નથી; તેમાં પણ ખાસ યોગનો મહિમા અવલોધાય છે. હડયોગ, મંત્રયોગ, ભક્તિયોગ અને ભયયોગ વગેરે યોગના ઘણા ભેદો છે; તેનું વિશેષ વર્ણન અક્ષરક યોગદીપક નામના ગ્રન્થમાંથી વાંચવું. હડયોગસંબંધી શ્રીમદ્ હેમચં-દ્રસરિ, શ્રી જિનદત્તસરિ, વગેરે આચાર્યોએ ઘણું સાદું વિવેચન કર્યું છે. જૈનોમાં હડયોગની પ્રક્રિયા પણ પૂર્વથી આથી આવે છે. ઉપધાનની ક્રિયાઓ અને યોગોદ્વહનની ક્રિયાઓમાં, તેમજ પ્રતિષ્ઠા વગેરેની ક્રિયાઓમાં હડયોગની ઘણી ક્રિયાઓ જુદા જુદા રૂપે દેખાવ આપે છે. હડયોગની ક્રિયાઓને પૂર્વના આચાર્યો સાધતા હતા. સં. ૧૭૩૭ ની સાલમાં વિદ્યમાન એવા અને મહાસમર્થ વિદ્વાન હેમચંદ્રપ્રક્રિયા, કલ્પ-સૂત્ર મુખ્યોપદેશ ટીકા અને લોકપ્રકાશ વગેરે અનેક ગ્રન્થના કર્તા શ્રી

વિનયવિજયે ઉપાધિય પશુ હરિયોગના સંગની કુંડ જ્ઞાન ધરાવના
હના એમ નિશ્ચય થાય છે. તેઓથી નીચે પ્રમાણે હરિયોગસંગની
પદ્ધતિ જ્ઞાન કરે છે.

१६ पंचमसुं. (एव कालावरी).

सत्यमात्रमोदेवैवहरणी, ज्ञानीमुरतनृन्नुपलब्धी ॥ साधु० ॥ टे६ ॥

होमशुभद्वारमहोदये, दूरवांछेनैसासाः

सोऽङ्गस्यैव भाग्यमपेक्षे, जनेष्वङ्गनामासा, सायु० ॥ १ ॥

संसाधनबालप्यपरमन्ति, अपरवहेअवपता;

हरिपञ्चनमगवदुद्घोषे, तोष्टाः कर्तुमसमर्थाः । सप्त० ॥ २ ॥

सादृश्यं नुराग्येति विराजते, संकजातमहेनूतः

पश्चिमदिमाडीगडहीखोले, हो बायेबनहददुता. साधु. ४३४

संभूतकालनिमित्ता, उदात्तदिग्गजा,

विदधन्नुमुंशोऽस्मिन्ति उव, हिर संभार न आया. साधु० ॥ ४ ॥

१६ पदेतुं. (एष भैरव).

बोलाबन्धुभादुरकारसंगी अरमदुनिहपठःशरे. दो० ॥ टंक ॥

अन्तराष्ट्रियमोक्षद्वारे संस्थापकसभासो. बो. ११

पं. सुरज भाग्यलुप्तकर मुचनवरवाहवाजी:

कुंभक रौचकप्राकभाहै श्रद्धाहारप्रभासो. श्लो० ॥ २ ॥

सत्यमेव जयते ॥

अनुदमभवद्वपुर्वीःअनुषोणे सोऽध्मोऽहंतावो. दो० ॥ ३ ॥

सौधुमैः रत्ना रत्ना नवनिधिसंयनमदोः

शिवानन्दसरनामरोहि, देवनागरसहस्रनामो. को० ॥ ४ ॥

જદ જોયું. (હવ મેલકો)

सामयनं हठगतदमिभ्रनसिमादौरे ॥ सामय० ॥ देह ॥

चंद्रकृतो चंद्र वनिसु, तामिस्रनवनिसुः; ५५५० ॥

तेहज्जिखःविबद्दन्तमिराणुं, जगन्महर्षिमुन्मदासोरे. ५५५. ॥ १ ॥

अनसनीरसमुग्धवन्धि, रहितरहिरदरमःशेते; ॥२॥

सुखदाम्बारीनः सहितान्ते, दयनद्वैमावहमादोरे. दयन० ॥ २ ॥

संहितायोगीश्वरप्रसादे, मित्रहृदयमन्त्रप्रदोरे, मन्त्र० ॥

आरहितिरसंवाहितजने, सहजमनाधिष्ठातरे. अथर्व० ॥ ३१

सप्तशतकीनरमन्मथो, सहस्ररुचिराचारो; ॥१॥

विधिभङ्गनाशवानन्दकोटी, अष्टादशिरासहरसाहारे. गद्यः ॥ ३ ॥

નાડીમાંથી પ્રાણવાયુનો રોધ થાય છે અને બ્રહ્મરન્ધ્રમાં સમાધિ લાગે છે ત્યારે, અમૃતધારાનો અનુભવ આવે છે. આત્માની અન્તરમાં જ્યોતિ હોય છે. વંકનાલથી બ્રહ્મરન્ધ્રમાં ગમન કરવાનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે. બ્રહ્મરન્ધ્રમાં સ્થિરતા કરવા માટે વંકનાલના મૂળ આધારચક્રથી ચડાય છે. આધારચક્રથી બરોડના હાડકાના મધ્ય ભાગ, વા પશ્ચિમદિશાની ખડકીના વા મેરુદંડના મધ્યભાગમાં થઈને પ્રાણવાયુ, ઉપર બ્રહ્મરન્ધ્રમાં ગમન કરે છે. મેરુદંડની આક્રમાં આધારચક્ર આવેલું છે, ત્યાંથી આગળનાં પાંચ ચક્રનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે. આધારચક્રની પાસે અને સ્વાધિપાનચક્રની પાસે કુંડલી છે. કુંડલીનું ઉત્થાન થતાં મેરુદંડમાં પ્રાણવાયુનો પ્રવેશ થાય છે અને મેરુદંડમાં પ્રાણવાયુનો પ્રવેશ થાય છે ત્યારે કુંઠક પોતાને ખબર પડે છે અને અનહદ ધ્વનિનું અવલુ થાય છે. કેવલ કુંભક પ્રાણાયામથી ષડ્ચક્ર ભેદાય છે અને બ્રહ્મદેહ વા મેરુદંડ પર્વતમાં પ્રાણવાયુનો પ્રવેશ થાય છે. કેવલ કુંભક પ્રાણાયામથી અને કેવલ કુંભકભાવ પ્રાણાયામથી માયારૂપ કુંડલી પોતાનું સ્થાન તણ દે છે અને બ્રહ્મમાર્ગમાં, આગળ ગમન કરવા માટે રોધ કરતી નથી. કેવલ કુંભકભાવ પ્રાણાયામથી આત્માના અમૃતનું માયારૂપ કુંડલી ભક્ષણ કરતી નથી. પશ્ચાત્ તો આત્માના ભાવામૃતનો આત્માજ ભોક્તા બને છે અને તેથી સ્વયં પરમપ્રસન્ન બને છે. આત્માની પરમ પ્રસન્નતાની અસર, વાહી-મુખ અને આંખદ્વારા બહાર પલુ દેખાય છે. શ્રીમદ્ વિનયવિજયોપાધ્યાયે આ દશાનો ખરેખર અનુભવ-અમુક અશે-લીધો હોય એમ અવબોધાય છે. પશ્ચિમદિશામાં મેરુદંડદ્વારા પ્રાણવાયુનો બ્રહ્મરન્ધ્રમાં સચાર થતાં, હડ સમાધિની પ્રાપ્તિ થાય છે. હડયોગ શાસ્ત્રોની, અન્તિમદશાનું સાધ્યબિન્દુ હડસમાધિ છે. ક્ષયોપશમભાવની હડસમાધિ અમુક અપેક્ષાએ બ્રહ્મરન્ધ્રમાં સ્થિરતા-લીનતા થએ છતે કહેવાય છે. ક્ષયોપશમભાવ સદાકાલ એકસરખો રહેતો નથી. ક્ષયોપશમભાવની સમાધિ માટે પણ તેમ અવબોધવું. હડસમાધિની સાથે ક્ષયોપશમભાવની સમાધિનો સંબન્ધ વર્તે છે, કારણ કે કારણવિના કાર્ય હોતું નથી; દ્રવ્યવિના ભાવ હોતો નથી. પ્રાણવાયુની સ્થિરતાની સાથે ક્ષયોપશમભાવની સમાધિનો પણ બ્રહ્મરન્ધ્રમાં આવિર્ભાવ થાય છે. બ્રહ્મરન્ધ્રમાં સુરતાવડે સ્થિરતા કરવાથી અદ્ય દિવસોમાં સમાધિની ઝાંખી થાય છે. મનનો જ્યાં, રાગદ્વેષના વિકલ્પ-સંકલ્પરહિત ખરો લય થાય છે ત્યાં સમાધિભાવ પ્રકટે છે. ક્ષયોપશમભાવની સમાધિનો આધાર ખરેખર કારણ સામગ્રીઉપર છે. શરીર સ્વાસ્થ્ય, મનઃ સ્વાસ્થ્ય, યોગ્ય આહાર, યોગ્ય વિહાર, યોગ્ય સ્થળ

જરેરે, કારણસરમહોધી સમાધિની પ્રાપ્તિ થાય છે. મહાપિતાગની કલ્પનદશામાં જન્મની સાથે મેંજન્મ રહે છે અને સમાધિદશામાં તે કલ્પવિના અન્ય વસ્તુઓની સાથે ઉપવેશમારે મેંજન્મ પ્રાપ્ત રહેતો નથી; હાથેયની સાથે રાજ્યોયની સમાધિને, સર્વોપશમમાવમાં મેંજન્મ હોય છે એમ અમેને અવખાને છે. સમાધિદશામાં પંચમનથી પિન્દનો આત્મા છોડે હોય છે એવો ભિન્ન ભોધ થાય છે. આવા ભેદજાનથી આત્માની મક્કા પ્રાપ્તિ છે અને આત્માની મક્કા પ્રાપ્તિથી આત્માના કુલો પ્રાપ્ત કરવા ખરેખરી કાગળ પેદા થાય છે. અને પશ્ચાન્ એ-મિલમણાનો રંધ લાગે કદિ દગળો નથી. આવી દશામાં રહેનાર સદ્ધુ પિન્દના કુલોની સુરતમાં હજી હયાત છે અને શરીરમાં રહેતો છતો. શરીર-જાળી અને મનમાં નાદિ પરિણમતાં, આત્મામાં પિન્દના શુદ્ધ ધર્મજો પરિણમ પામે છે. આવી પરમનન્દદશામાં વિચરનારા સદ્ધુ ધર્મોદ્યોજો જે દેશ પવિત્ર થાય છે, તે ભૂમિ પણ લીધેરૂપ થવાય છે. આત્માની સમાધિ પ્રાપ્ત કર્ણથી પરમાન્યપદની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તેથી આ સંસારમાં પુનઃ આવતું પાડું નથી. ત્યાં ત્યાં મનની સ્થિતિ થાય છે ત્યાં ત્યાં સમાધિ છે. પ્રદર-પ્રમાં સમાધિ થાય છે અને તેથી મોહની વાસનાઓથી આત્મા મુક્ત થઈને અન્તે મોક્ષસ્થાનમાં રહે છે.

જ્ઞાનનન્દવેળી. વેળસમાધિમાં જનુ કંઈ કંઈની મંદીરનાથી સમાધિનું આમેદુજ સ્વરૂપ દર્શવના છતાં નાશન કરે છે. વેળીએ વેળમાં વિત્ત રખાવતું. વેળીએ ત્રિપુટીમાં જ્ઞાન ધરતું. તેણે કંઈ પિયલ અને સરસાને નાનીતુ રાન કરતુ રેચક-પરક અને કુમકરૂપ પ્રજ્ઞાધમતુ સેવન કરતુ; પ્રજ્ઞાદર, ધારમ્. જ્ઞાન અને સમાધિના અર્થોનું શ્રોત્રો આધારે સુરતમૂર્તક જન કરતુ. અને સેકુ લખવા અર્થે સદ્ધુ સુરત હયાતીને સમાધિ પ્રાપ્ત કરવી. તે સમાધિ. એમ જ્ઞાનનન્દ પિન્દના અદુભવને કહે છે. જનનમાવમા રહેલો પ્રદરયા-નમાં મૂર્તી કાન્નિસમ્પન્ન પ્રકાશ દેખાય છે. એ પ્રકાશને. ચદ કંઈ તે ચન્દ્ર નથી, પણ તે પ્રકાશ કરતા પણ જુદા પ્રકારનો છે. તેમજ મૂર્ત્ય પ્રકાશ કરતાં પણ તે જુદા પ્રકારનો છે. તેને લીધક કપું પણ તે લીધક નથી, કારણ કે તેજ અને શિખાસહિત લીધક હોય છે અને પ્રદર-પ્રમાં પદ્યે પ્રકાશ છે તેથી જુદા પ્રકારનો છે. ત્યાં તે અવનય અવનય-અવનય અવનય જ્યોતિ વિદ્યો રહી છે. વાદળાં અને વહુવિન્યાદ અન્ય મદગમાં (જનનમાવમાં) જ્યોતિ અગતી રહી

કુતો.

મનવીજ પહટે નહિ, આવે જુગ અવન્ત ।

હંધનીષ પર અવતરે, અન્ત સન્તકો સન્ત ॥ ૧ ॥

ભગવદ્ગીતાના યોગાધ્યાયમાં કહ્યું છે કે, “યોગબ્રહ્મ સ્વર્ગમાં જાય છે અને ત્યાંથી તેવા પવિત્ર જ્ઞાનીઓ, હૃદયમન્ત મૃદુસ્થોના ઘેર ઉત્પન્ન થાય છે અને અન્તે પુનઃ યોગમાર્ગને પામી, -ચુર અને સામગ્રી પ્રાપ્ત કરીને સર્વ બન્ધનથી મુક્ત થાય છે.” આર્યાવર્તમાં પૂર્વે યોગમાર્ગનું દરેક વર્તુ શારી રીતે અવગ્રંબન કરતી હતી. હાલ યોગમાર્ગના શ્રેવનવિના આર્યાવર્તની અપોગતિ થએલી અવબોધાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન પામીને યોગમાર્ગમાં આગળ વધી શકાય છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી યોગપર્વનની ઔદયગુફામાં સહેજે પ્રવેશ થાય છે, માટે યોગીઓએ અધ્યાત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિપૂર્વક યોગમાર્ગમાં પ્રવેશ કરવો એમ અમારાથી સૂચના કરાય છે. ગમે તેવા રાગદ્વેષના પ્રસંગોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનથી યોગી પાતાના વિચારોમાં અડગ અને શુદ્ધાધિવસાયવાળો રહી શકે છે. જેમ જેમ શુદ્ધાધિવસાયની વૃદ્ધિ થાય છે તેમ તેમ અગુભકર્મની નિર્જ્ઞા થાય છે અને ગુભકર્મનો બન્ધ પડે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી, હું આત્મા છું એવો અનુભવ થતાં ચારિત્રયોગમાર્ગમાં પ્રવેશ થાય છે. ચારિત્રયોગની ઉપાસના કરતાં અધ્યાત્મજ્ઞાનની પરિપક્વતા થાય છે. મહામુનિયો જણાવે છે કે, “બાહ્ય અને અભ્યન્તર ચારિત્ર પામતાં શુદ્ધાત્મજ્ઞાનનો રસ પ્રકટે છે. સદાચારો પાળવાથી અધ્યાત્મજ્ઞાનનો શુદ્ધ ભાવ પ્રકટે છે.”

આગમોના યવળુ વાચન અને મનનથી સત્યાધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રકટે છે. પંચમહાત્મધારી મુનિયોના હૃદયમાં ખદેખર આવો ઉત્તમ અધ્યાત્મામૃતરસ રેણુ છે, અને તેથી તેઓ જગતના શુભોને તારવા માટે સમર્થ થાય છે, તેમજ પરમાત્મપદ પામવા માટે સમર્થ થાય છે. મૃદુસ્થો તો મુનિરાજોની શ્રેષ્ઠથી પોતાના અધિકારપ્રમાણે-અમુકારો અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે. બ્યવહારનય અને નિદ્રાપનપને જોડો માને છે તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનની ખરી દશા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્માની ઉત્તમવલ્લભ વૃદ્ધિ પામે છે. અન્ય દર્શનીઓ, એટલે વેદાન્તજ્ઞાનીઓ વગેરે પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનની મદતા દર્શાવે છે.

આત્માર્તં રવિર્નં શિદ્ધિ-સાર્તં રથ મેષ જ. ।

કુદિં તુ સાધયિ શિદ્ધિ-મનઃ પ્રમદમેષ જ ॥

દ્રિષ્ટવાણિ દ્રષ્ટાનાદુર્લિપ્યાન્નેષુ ગોષ્ઠરાત્ ।
 આત્મેન્દ્રિષ્ઠ મનોનુકં ઓકે સ્વાદુર્મનીનિનઃ ॥
 વસ્તુવિજ્ઞાનવાન્ મનસિનુકેન મનસા સદા, ।
 તસ્મેન્દ્રિષ્ટવાણ્યવગ્વાસિ કુદાચા દૃષ સારયો ॥
 વસ્તુ વિજ્ઞાનવાન્ મનસિ નુકેન મનસા સદા, ।
 તસ્મેન્દ્રિષ્ટવાણિ વરવાણિ સદાચા દૃષ સારયો ॥

કડ૦

ભાષાર્થ.—શરીરરૂપી રમ છે, અને તેમાં બેસનાર આત્મા રથી
 ઇ. બુદ્ધિરૂપી સારથિ ભાત્ય અને મનરૂપ લાભામ ભાત્ય. ઇન્દ્રિયોરૂપી
 અશ્વો છે અને આથ પૌરુષત્રિક વિષયોરૂપ પ્રદેશ છે. મુક્તો, ઇન્દ્રિય
 અને મનપુખ્ત આત્માને જોખા કથે છે. જેમ કુદ અશ્વો સારથીને
 અડીન થતા નથી, તેમ જે મનુષ્ય જ્ઞાની નથી તથા એકામ ચિત્ત-
 નૃતિભાત્ય નથી, તે ઇન્દ્રિયોને વસામાં કરી શકતો નથી. જેમ ઉત્તમ
 અશ્વો પીનાના સારથિના તાબે રહે છે તે પ્રમાણે જે જ્ઞાની છે અને
 એવામાં મન એટલે છે તેના તાબામાં ઇન્દ્રિયો રહે છે.

જગદ્દમલ્લસૌમ્યકમલમ્ભમ્ભ તત્વાદસં મિત્યમતમ્ભવત્ત વન્ ।

અનાદ્યમ્ભ મહત્ત વર્ત મુત્ત મિત્યાદત્ત તમ્ભુન્નુમુખાત્તમ્ભુત્ત ॥ કડ૦ ॥

તદેત્તત્ત તદેત્તત્ત તદુત્ત તદુત્તિત્ત

તદ્દમલ્લમ્ભ સર્વમ્ભ મધુ સર્વમ્ભાત્ત વાદમ્ભ ॥ રૂપ૦ ॥

વન્નુ સર્વમ્ભિ મુત્તમ્ભાત્તમ્ભેત્તમુત્તવત્ત ।

સર્વમ્ભુત્તેષુ વન્નમ્ભાત્ત તત્તો ન વિત્તમ્ભાત્તે—

(રેશન્તશાસ્ત્ર)

રૂપ૦, રૂપ૦, રૂપ, રૂપ, રૂપ અને વિનાશરતિત્ત-નિત્ય અનાદિ
 અવન્ન અવન્નરૂપી પર, પ્રત એવા આત્માને અનુભવ કરનાર મનુષ્ય,
 મુન્નુત્ત મુખમાથી મુક્ત છે. તે આત્મા અત્ત છે, અને તેજ આત્મા
 અત્ત છે. અત્તનીએથી દુર છે અને જ્ઞાનીએની પામે છે. તે
 સર્વ રેશન્ત અવન્નરૂપા રહે છે અને અવન્ન છે. પર્વતાર્થિક નવની
 અરેશન્ત આત્મા એક શરીર ત્વત્તને અન્ન શરીર ધારણ કરે છે,
 અરે તેની અરેશન્ત અત્ત કહેવાય છે. અવન્નરૂપની અવિશ્વાએ
 જાનેત્ત મરીતની અરે આત્મા પન્ન એક અવમાંથી અન્ન અવમાં યાતે
 છે અરે અત્ત કહેવાય છે. આત્માના જ્ઞાતિ પર્વતોનો ઉત્પાદ અવ
 વત્ત કરે છે તેની અરેશન્ત, આત્મા અત્ત કહેવાય છે. પર્વતાર્થિક
 નવની અરેશન્ત અવન્ન કરવામાં ન આવે અને એકથી રૂપાર્થિક નવની

અપેક્ષા પ્રદાય કરીને કહેવામાં આવે તો આત્મા અચલ છે. દરેક વસ્તુએ મૂળ દ્રવ્યરૂપે અચલ છે અને પશંવની અપેક્ષાએ ચલ છે. "આત્મા દ્રવ્યપણે અચલ ન માનવામાં આવે તો તે કૃષ્ણ કહે નહિ, અને મુચનાચિના આત્મા સત્ કરી શકે નહિ" એ ઉપનિષદનો અને કાન્તરૂપિણી અર્થે પ્રદાય કરવામાં આવે તો આત્મામાં અચલ અને અચલત્વ સિદ્ધ થાય છે. એકાન્તવાદથી વેદાન્તીએ પણ એનો અર્થ સમ્યક્રૂપિણિના બરાબર કરી શકે નહિ. સમ્યક્રૂપિણી અનેકાન્તાર્થે પ્રદાય કરનાર વસ્તુને સમ્યક્ બળી શકે છે. જે મનુષ્ય સર્વ પ્રાણી-એને પાતાના આત્મામાં દેખે છે અને સર્વ પ્રાણીઓમાં પાતાના આત્માને દેખે છે તે જાની છે, અને તે કોઈનો નિરરક્ષાર કરી શકતો નથી; એવો આત્મજ્ઞની મુખ થાય છે. સર્વ પ્રાણીઓને પાતાના આત્માની તુલ્ય સમજનાર જાની, સર્વ પ્રાણીઓમાં પાતાના આત્માને દેખે છે એમ અવબોધવું. તેમજ જે પાતાના આત્માતુલ્ય સર્વ પ્રાણી-ઓને દેખે છે તે કોઈપણ પ્રાણીનો નિરરક્ષાર કરવા પ્રેરાતો નથી અને તે કોઈ પ્રાણીના નિરરક્ષાર પાત્રભૂત બનતો નથી. સર્વ પ્રાણીઓમાં ભિન્ન ભિન્ન આત્માઓ છે. એવું પાતાના આત્માને મુખદુઃખ થાય છે તેવું અન્ય પ્રાણીઓના આત્માઓને પણ મુખદુઃખ થાય છે, એવું અધ્યાત્મજ્ઞાનથી બાપુશામાં આવે છે ત્યારે, સર્વ પ્રાણીઓની દયા કરી શકાય છે;—સર્વ જીવોની વગના કરી શકાય છે. એથી ઉત્તમ દશા પ્રાપ્તમાં પાતાનું અશુભ ચિત્તવનાર ઉપર પણ વૈરભાવ પ્રગટતો નથી.

અન્ય દર્શનીઓ પણ તેમના મન પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનને જાન આપે છે. જેનો સ્વક્રાંતની અપેક્ષાએ અધ્યાત્મજ્ઞાનને સ્વીકારે છે. એકાન્તરૂપિણી અધ્યાત્મજ્ઞાનને જે સ્વીકારે છે તે સમ્યક્-વ્યવસ્થાને કલ્પન કરવા સમર્થ થતા નથી. સ્વક્રાંતરૂપિણી સ્વીકારતા અને ઉપાસતાં અધ્યાત્મજ્ઞાનથી સમ્યક્પણે આત્મજ્ઞાન સમજાય છે અને તેથી અવ-હાર અને નિવેશન પ્રમાણે આત્મજ્ઞાનનું અ.ર.બન થાય છે. અ.ર.રૂપિણી અવદેશન જે દુનિયાના પદાર્થો અનન્યરૂપ હોય છે તેજ પદાર્થો ખરીબર અધ્યાત્મરૂપિણી અવદેશના નિરરક્ષાર હોય છે પદાર્થનું ચાલવિડા સ્વરૂપ તે અધ્યાત્મરૂપિણી અવદેશન છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી પાતાના અ.ર.ને એકાન્તરૂપિણી દેઈ શકાય તે કોઈપ્રમાણે કલ્પેલા વિચારે અ.ર.ને એકાન્તરૂપિણી વિચારે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની અવસ્થાનું સિદ્ધ થાય છે એકાન્તરૂપિણી ઉપાસના દ્વારા અ.ર.ને એકાન્તરૂપિણી અધ્યાત્મજ્ઞાનની કલ્પનાના દ્વારા નીચે છે.

इन्द्रेन्द्रो हव्यमुत्तरं मेतु रोक्ताम् ।
 कर्णो मेतुः ज्योत्सुः मेतुः सुतुर्गोमेतुः ॥
 इन्द्रो हव्यम् नव्यमुत्तरं मेतुः ॥
 इन्द्रो मेतुः हव्यम् नव्यम् ॥
 इन्द्रो मेतुः हव्यम् नव्यम् ॥
 इन्द्रो मेतुः हव्यम् नव्यम् ॥
 इन्द्रो मेतुः हव्यम् नव्यम् ॥

15

一、
 二、
 三、
 四、
 五、
 六、
 七、
 八、
 九、
 十、

॥ अथ अष्टांगसंज्ञा ॥ अथ अष्टांगसंज्ञा ॥

काव्यमाला

सुखं लब्धं सुखं सुखं सुखं सुखं

सुखदाम्यं चरितं ननु चरितं चरितं : सुखदाम्यं :

एतत् सत्यं हि जगत्सर्वम्

बलदेव कायदा हाने व विस्तारमात्रे-

~~SECRET~~

[illegible]

અપેક્ષા મહત્ત્વ કરીને કહેવામાં આવે તો આત્મા અચલ છે. દરેક વસ્તુએ મૂળ દ્રવ્યરૂપે અચલ છે અને પર્યાયની અપેક્ષાએ ચલ છે. “આત્મા દ્રવ્યપણે અચલ ન માનવામાં આવે તો તે દ્રવ્ય હરે નહિ અને દ્રુવતાવિના આત્મા સત્ કરી શકે નહિ” એ ઉપનિષદનો અને કાન્તદષ્ટિથી અર્થ મહત્ત્વ કરવામાં આવે તો આત્મામાં ચલત્વ અને અચલત્વ સિદ્ધ થાય છે. એકાન્તવાદથી વેદાન્તીઓ પણ એનો અર્થ સમ્યગ્દષ્ટિવિના બરાબર કરી શકે નહિ. સમ્યગ્દષ્ટિથી અનેકાન્તાર્થ મહત્ત્વ કરનાર વસ્તુને સમ્યગ્ જાણી શકે છે. જે મનુષ્ય સર્વ પ્રાણીઓને પોતાના આત્મામાં દેખે છે અને સર્વ પ્રાણીઓમાં પોતાના આત્માને દેખે છે તે જાની છે, અને તે કોઈનો તિરસ્કાર કરી શકતો નથી; એવો આત્મજ્ઞાની મુક્ત થાય છે. સર્વ પ્રાણીઓને પોતાના આત્માની તુલ્ય સમજનાર જાની, સર્વ પ્રાણીઓમાં પોતાના આત્માને દેખે છે એમ અવબોધવું, તેમજ જે પોતાના આત્માતુલ્ય સર્વ પ્રાણીઓને દેખે છે તે કોઈપણ પ્રાણીનો તિરસ્કાર કરવા પ્રેરાતો નથી અને તે કોઈ પ્રાણીના તિરસ્કાર પાત્રજન બનતો નથી. સર્વ પ્રાણીઓમાં ભિન્ન ભિન્ન આત્માઓ છે. જેવું પોતાના આત્માને મુખદુઃખ થાય છે તેવું અન્ય પ્રાણીઓના આત્માઓને પણ મુખદુઃખ થાય છે, એવું આધ્યાત્મજ્ઞાનથી જાનવાના આવે છે ત્યારે મરે પ્રાણીઓની દયા કરી શકાય છે, -સર્વ જીવોની પળતા કમી નહાય છે. એવી કેળવણી પ્રકટતાં પોતાનું અશુભ વિનવનાર કેપર પણ સંજ્ઞાવ પ્રગટતો નથી.

અન્ય દર્શનોમાં પણ તેમના નવ પ્રમાણે આધ્યાત્મજ્ઞાનને માત્ર આપે છે. જેનો ન્યાકાઈની અપેક્ષાએ અધ્યાત્મજ્ઞાનને નથીકારે છે. એકાન્તદષ્ટિથી આપા મનાય છે જે અવિદ્યા છે જે નાપકરવાઈને કેપર કરવા સમય થતા નથી. ન્યાકાઈદષ્ટિથી રચાયેલા અને રચાયેલા આધ્યાત્મજ્ઞાનથી અવિદ્યાપણે આત્મજ્ઞાન બનાવાય છે અને તેથી અવિદ્યાર અને નિઃશયન પ્રમાણે આત્મજ્ઞાન અવિદ્યા થાય છે. અધ્યાત્મદષ્ટિથી અવિદ્યાના જે દુનિયાના પદાર્થ આત્મજ્ઞાન નથી. જે પદાર્થ અરેખર અધ્યાત્મદષ્ટિથી અવિદ્યાના વિનવાર આત્મજ્ઞાન રચાયું વારંવાર તરફ તો અધ્યાત્મદષ્ટિથી અવિદ્યાના છે.

આધ્યાત્મજ્ઞાનથી પોતાના આત્માને મેકેલાનવને જે મોકાય છે. કેપરપ્રમાણે દર્શનેશ વિચારે. આદિ-અનેક મ. જાય વિચારે. જે આધ્યાત્મજ્ઞાનની આવશ્યકતા સિદ્ધ થાય છે. આત્મજ્ઞાનને વિનવાર ઉપાધ્યાયના મુખપાથી નીચેપ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનની કેળવણી. ૩૬ નાજો નીકળે છે.

અપેક્ષા મહત્વ કરીને કહેવામાં આવે તો આત્મા અચલ છે. દરેક વસ્તુઓ મૂળ દ્રવ્યરૂપે અચલ છે અને પર્યાયની અપેક્ષાએ ચલ છે. “આત્મા દ્રવ્યપણે અચલ ન માનવામાં આવે તો તે ધ્રુવ કહે નહિ, અને ધ્રુવતાવિના આત્મા સત્ કરી શકે નહિ” એ ઉપનિષદનો અને કાન્તદષ્ટિથી અર્થ મહત્વ કરવામાં આવે તો આત્મામાં ચલત્વ અને અચલત્વ સિદ્ધ થાય છે. એકાન્તવાદથી વેદાન્તીઓ પણ એનો અર્થ સમ્યગ્દષ્ટિવિના બરાબર કરી શકે નહિ. સમ્યગ્દષ્ટિથી અનેકાન્તાર્થે મહત્વ કરનાર વસ્તુને સમ્યગ્ જાણી શકે છે. જે મનુષ્ય સર્વ પ્રાણી-એને પોતાના આત્મામાં દેખે છે અને સર્વ પ્રાણીઓમાં પોતાના આત્માને દેખે છે તે જાની છે, અને તે કોઈનો તિરસ્કાર કરી શકતો નથી; એવો આત્મજ્ઞાની મુક્ત થાય છે. સર્વ પ્રાણીએને પોતાના આત્માની તુલ્ય સમજનાર જાની, સર્વ પ્રાણીઓમાં પોતાના આત્માને દેખે છે એમ અવગોચરું, તેમજ જે પોતાના આત્માતુલ્ય સર્વ પ્રાણી-એને દેખે છે તે કોઈપણ પ્રાણીનો તિરસ્કાર કરવા પ્રેરાતો નથી અને તે કોઈ પ્રાણીના તિરસ્કાર પાત્રભૂત જનતો નથી. સર્વ પ્રાણીઓમાં ભિન્ન ભિન્ન આત્માઓ છે. જેવું પોતાના આત્માને મુખદુઃખ થાય છે તેવું અન્ય પ્રાણીઓના આત્માઓને પણ મુખદુઃખ થાય છે, એવું અધ્યાત્મજ્ઞાનથી જાણવામાં આવે છે ત્યારે, સર્વ પ્રાણીઓની દયા કરી શકાય છે;—સર્વ જીવોની યતના કરી શકાય છે. એવી ઉત્તમ દશા પ્રકટતાં પોતાનું અશુભ ચિંતવનાર ઉપર પણ વૈરભાવ પ્રગટતો નથી.

અન્ય દર્શનીઓ પણ તેમના મત પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનને માન આપે છે. જૈનો સ્વાધ્યાદની અપેક્ષાએ અધ્યાત્મજ્ઞાનને સ્વીકારે છે. એકાન્તદષ્ટિથી અધ્યાત્મજ્ઞાનને જે રચાયાં છે તે સમ્યક્ત્વભાવને ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ યતાં નથી. સ્વાધ્યાદદષ્ટિથી રચાયેલાં અને લખાયેલાં અધ્યાત્મજ્ઞાનોથી સમ્યક્પણે આત્મતત્ત્વ સમજાય છે અને તેથી બચ-હાર અને નિષ્વયનય પ્રમાણે આત્મતત્ત્વનું આશયન થાય છે. બાહ્ય-દષ્ટિથી અવલોકતાં જે દુનિયાના પદાર્થો આનન્દમય લાગે છે તેજ પદાર્થો ખરેખર અધ્યાત્મદષ્ટિથી અવલોકતાં નિસ્સાર લાગે છે. પદાર્થોનું વાર્તાવિક સ્વરૂપ તો અધ્યાત્મદષ્ટિથી અવગોચર છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી પોતાના આત્માને મોક્ષમાર્ગપ્રતિ લેઈ શકાય છે. ઉપરપ્રમાણે દર્શવેદા વિચારો આદિ—અનેક સાત્ત્વીય વિચારોથી અધ્યાત્મજ્ઞાનની આવશ્યકતા સિદ્ધ થાય છે. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયના મુદ્દયમાંથી નીચેપ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનની ઉત્તમતાના ઉદ-ગારો નીકળે છે.

[illegible]

20

આચાર્ય.—શરીરરૂપે રૂઢ છે, અને તેમાં બેસનનાર આત્મા રૂઢી છે. જુદાં રૂપે આચાર્ય બધું અને મનરૂપ જગત બધું દર્શિયોરૂપે આત્મા છે અને બધું પોતાનાં વિષયોરૂપ પ્રદેશ છે. મુદ્દે, દર્શિય અને મનબુદ્ધિ આત્માને બેઠકા કહે છે. તેમ કુટ આત્મા મનરૂપે આત્માને ધરતી નથી તેમ જો મનુષ્ય ધરતી નથી તથા બેઠકા વિના. જુદાં આત્મા નથી તે દર્શિયને રમત્યા કરી શકતો નથી તેમ જુદાં આત્મા પાતળા આત્માને તમે રહે છે તેમજુદાં જો ધરતી છે અને બેઠકા, મન બેઠકા તેમજુદાં, દર્શિય રહે છે.

॥ अथ श्रीमद्भगवत्पञ्चमोऽध्यायः ॥

५० दृष्ट-१ अङ्क ३७ ५३ शिवालय वन्द्यवर्मा-पुत्रमण्डने । पृष्ठे ॥

• १५५५ • १५५५ • १५५५ • १५५५ • १५५५ •

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

६५० ५३ १३ अणु-वै वैश्वकृत्यकर्तृ

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

15-534

૧. ૧૯૫૬-૫૭ ના સરકારી કાર્યકરોની સંખ્યા ૧૦,૦૦૦ થી વધુ થઈ ગઈ હતી.
 ૨. ૧૯૫૭-૫૮ ના સરકારી કાર્યકરોની સંખ્યા ૧૨,૦૦૦ થી વધુ થઈ ગઈ હતી.
 ૩. ૧૯૫૮-૫૯ ના સરકારી કાર્યકરોની સંખ્યા ૧૪,૦૦૦ થી વધુ થઈ ગઈ હતી.
 ૪. ૧૯૫૯-૬૦ ના સરકારી કાર્યકરોની સંખ્યા ૧૬,૦૦૦ થી વધુ થઈ ગઈ હતી.
 ૫. ૧૯૬૦-૬૧ ના સરકારી કાર્યકરોની સંખ્યા ૧૮,૦૦૦ થી વધુ થઈ ગઈ હતી.
 ૬. ૧૯૬૧-૬૨ ના સરકારી કાર્યકરોની સંખ્યા ૨૦,૦૦૦ થી વધુ થઈ ગઈ હતી.
 ૭. ૧૯૬૨-૬૩ ના સરકારી કાર્યકરોની સંખ્યા ૨૨,૦૦૦ થી વધુ થઈ ગઈ હતી.
 ૮. ૧૯૬૩-૬૪ ના સરકારી કાર્યકરોની સંખ્યા ૨૪,૦૦૦ થી વધુ થઈ ગઈ હતી.
 ૯. ૧૯૬૪-૬૫ ના સરકારી કાર્યકરોની સંખ્યા ૨૬,૦૦૦ થી વધુ થઈ ગઈ હતી.
 ૧૦. ૧૯૬૫-૬૬ ના સરકારી કાર્યકરોની સંખ્યા ૨૮,૦૦૦ થી વધુ થઈ ગઈ હતી.

અપેક્ષા મહત્ત્વ કરીને કહેવામાં આવે તો આત્મા અચર હે. દરેક વસ્તુએ મૂળ દ્રવ્યરૂપે અચર હે અને પર્ણાવની અપેક્ષાએ ચર હે. "આત્મા દ્રવ્યપણે અચર ન માનવામાં આવે તો તે ધ્રુવ કરે નહિ, અને ધ્રુવના વિના આત્મા સત્ દરી રહે નહિ" એ ઉપનિષદનો અને કાન્તાદિત્થી અર્થ મહત્ત્વ કરવામાં આવે તો આત્મામાં ચરત્વ અને અચરત્વ સિદ્ધ થાય છે. એકાન્તાદિત્થી વેદાન્તીએ પણ એનો અર્થ સુખ્યગૃહિતિના ભરાબર કરી રહે નહિ. સુખ્યગૃહિતિ અનેકાન્તાર્થ મહત્ત્વ કરનાર વસ્તુને સુખ્ય જાણી રહે છે. જે મહત્ત્વ સર્વ પ્રાણીઓને પેતાના આત્મામાં દેખે છે અને સર્વ પ્રાણીઓમાં પેતાના આત્માને દેખે છે તે જ્ઞાની છે, અને તે કોઈના તિરસ્કાર કરી શકતો નથી; એવો આત્મજ્ઞની મુક્ત થાય છે. સર્વ પ્રાણીઓને પેતાના આત્માની તુલ્ય સમજનાર જ્ઞાની, સર્વ પ્રાણીઓમાં પેતાના આત્માને દેખે છે એમ અવલોકનું, તેમજ જે પેતાના આત્માતુલ્ય સર્વ પ્રાણીઓને દેખે છે તે કોઈપણ પ્રાણીનો તિરસ્કાર કરવા પ્રેયતો નથી અને તે કોઈ પ્રાણીના તિરસ્કાર પાત્રક્ષત જનતો નથી. સર્વ પ્રાણીઓમાં મિત્ર મિત્ર આત્માએ છે. જેનું પેતાના આત્માને મુખદુઃખ થાય છે તેનું અન્ય પ્રાણીઓના આત્માઓને પણ મુખદુઃખ થાય છે, એનું અધ્યાત્મજ્ઞાનથી જાણવામાં આવે છે ત્યારે, સર્વ પ્રાણીઓની દયા કરી શકાય છે; -સર્વ જીવોની જાનના કરી શકાય છે. એવી કૌતુહલ દશા પ્રકટતાં પેતાનું અત્યુક્ત વિનવનાર ઉપર પણ વૈરમાત્ર પ્રવરતો નથી.

અન્ય દર્શનીઓ પણ તેમના મન પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનને માન આપે છે. જૈને સ્વાકાદની અપેક્ષાએ અધ્યાત્મજ્ઞાનને સ્વીકારે છે. એકાન્તાદિત્થી અધ્યાત્મશાસ્ત્રો જે રચાયાં છે તે સમ્બન્ધમાત્રને કલ્પન કરવા સમર્થ થતાં નથી. સ્વાકાદદિત્થી રચાયેલાં અને હાવાયેલાં અધ્યાત્મશાસ્ત્રોથી સમ્બંધપણે આત્મનત્વ સમજાય છે અને તેથી અવહાર અને નિર્ધારનથી પ્રમાણે આત્મનત્વનું આરોધન થાય છે. બ્રહ્મદિત્થી અવલોકતાં જે દુનિયાના પદાર્થો આનન્દમય થાને છે તેજ પદાર્થો ખરેખર અધ્યાત્મદિત્થી અવલોકતાં નિસ્સાર થાને છે. પદાર્થોનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ તો અધ્યાત્મદિત્થી અવલોકાય છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી પેતાના આત્માને મોક્ષમાર્ગમાં વેડે શકાય છે. ઉપરપ્રમાણે દરેકેક વિચારો આદિ-અનેક શાસ્ત્રીય વિચારોથી અધ્યાત્મજ્ઞાનની આવરણના સિદ્ધ થાય છે. કીમદ્ વરોચિત્ત્વજી ઉપાધ્યાયના કૃત્તવ્યોથી નીચેપ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનની કૌતુહલના દૃશ્યો નીકળે છે.

इन्द्रियाणि ह्यानाहुर्विरवांलेषु गोचरान् ।
 आत्मेन्द्रिय मनोयुक्तं मोक्षे त्याहुर्मनीषिषः ॥
 यस्यविज्ञानवान् भवत्ययुक्तेन मनसा सदा,
 तस्येन्द्रियाण्यवश्यमि दुष्टाश्च ह्य सारथेः ॥
 यस्तु विज्ञानवान् भवति युक्तेन मनसा सदा,
 तस्येन्द्रियाणि वरयानि सदाश्च ह्य સારથેઃ ॥

કડ૦

ભાવાર્થ.—શરીરરૂપી રથ છે, અને તેમાં બેસનાર આત્મા રથ
 છે. ઇન્દ્રિયરૂપી સારથિ જાણુ અને મનરૂપ લગામ જાણુ. ઇન્દ્રિયોરૂપ
 અશ્વો છે અને બાહ્ય પૌંડ્રભૃતિક વિષયોરૂપ પ્રદેશ છે. સુજ્ઞો, ઇન્દ્રિય
 અને મનયુક્ત આત્માને બોક્ષા કહે છે. જેમ દુષ્ટ અશ્વો સારથી
 અધીન થતા નથી, તેમ જે મનુષ્ય જ્ઞાની નથી તથા એકાગ્ર ચિત્ત
 વૃત્તિમાન નથી, તે ઇન્દ્રિયોને વશમાં કરી શકતો નથી. જેમ ઉત્તમ
 અશ્વો પાતાના સારથિના તાબે રહે છે તે પ્રમાણે જે જ્ઞાની છે અને
 વિષયમાં મન જોડે છે તેના તાબામાં ઇન્દ્રિયો રહે છે.

अज्ञानमन्मार्शमरूपमध्ययम् तथाऽरसे नित्यमगम्यवच्च यत् ।

अनाद्यवच्च महत्; परं भुवं, निषादय तन्मृग्युमुत्વાत्प्रमुष्यते ॥ કડ૦ ॥

તદેવમિતિ તલ્લેવમિતિ તદૂરે તદ્ભૂમિતિ

તદ્ભૂમિતિ સર્વવ્ય તત્તુ સર્વવ્યાપ્ય વાદ્યતાઃ ॥ ફાં૦ ॥

યન્મુ સર્વાણિ ભૂતાભ્યાન્મયેવાનુરૂપાણિ ।

સર્વભૂતેષુ વાગમાર્ગ તનો ન વિદ્યુગ્મસતે—

(વૈશંતકાન્ત,)

રાજ્ઞ, રૂપરૂ, રૂપ, રસ, ગન્ધ અને વિનાશરહિત-નિત્ય અનાદિ
 અનન્ન અવકાશથી પર, પ્રવ એવા આત્માનો અનુભવ કરનાર મનુષ્ય
 મૃત્યુના મુખનાથી મુકાય છે. તે આત્મા અજ્ઞ છે, અને તેજ આત્મ
 અવજ્ઞ છે. અજ્ઞાનીઓથી દૂર છે અને જ્ઞાનીઓની પાછે છે. તે
 સર્વે દેહોના અન્નરૂમાં રહે છે અને બધારે છે. પર્યાપ્ત્યેક નયની
 અવેશાએ આત્મા એક શરીર ત્વજ્ઞને અન્ય શરીર ખાત્રુ કરે છે
 માટે તેની અવેશાએ અજ્ઞ કહેવાય છે. અવજ્ઞરૂપની અવેશાએ
 કાનજ્ઞ મગીમગી માથે આત્મા પણ એક ભવમાંથી અન્ય ભવમાં આ
 છે માટે અજ્ઞ કહેવાય છે. આત્માના જ્ઞાનાદિ પર્યાપ્તોનો ઉત્પાદ વ્યવ
 થાય કરે છે તેની અવેશાએ, આત્મા અજ્ઞ કહેવાય છે. પર્યાપ્ત્યેક
 નયની અવેશા પ્રવજ્ઞ કરવામાં ન આવે અને એકથી દ્રવ્યપ્રત્યેક નયની

काम्ताघरसुधाम्वादा-धूनो यज्जायते सुर्व ।
 विन्दुः पाथेतदध्वारम-शास्त्रम्वादमुखोदधेः ॥ ९ ॥
 अध्यामशास्त्रमभूत-सन्तोषमुखशास्त्रिनः ।
 गणयन्ति न राजानं न श्रीदं नागवि धामवम् ॥ १० ॥
 यः किलासिश्चिताध्वामशास्त्रः पाणिद्वयमिच्छति ।
 इक्षिद्वयंयुक्तीयंयुः सस्वद्वयमल्लिप्सया ॥ ११ ॥
 दृग्भयपर्वनदंभोतिः सौहाद्रीपुथिचन्द्रमाः ।
 अध्यामशास्त्रमुत्ताल-मोहजालवननिलः ॥ १२ ॥
 अध्याममस्यसुखःस्यात्पापघोरःपलायने ।
 अध्यामशास्त्रमौराये नय्यान्कश्चिदुपलभः ॥ १३ ॥
 येगामध्यामशास्त्रार्थ-सत्त्वं परिजगं हृदि ।
 कदाचकिदवावेसाहेसन्नेषां न कर्हिचिद् ॥ १४ ॥
 निर्द्वयः कामकाण्डालः पण्डितानि वीक्षयेत् ।
 यदि नाध्यामशास्त्रार्थे, बोधयोश्चकृगामवेत् ॥ १५ ॥
 विद्वत्सिखमा नृणां, कथंमानो मनोवने ।
 नाध्यामशास्त्रदात्रेण उन्मिन्नपरमवेत् ॥ १६ ॥
 वनवधमधनद्रीस्थ, नम्रोवाग्नेत्रमरी ।
 दुराधमावधन्यः, कलाध्यामवाद्ययम् ॥ १७ ॥
 वेदावशास्त्रविन्दुः, सममध्यामशास्त्रविद् ।
 नायभृद्भागमाप्नोति, वदनेचन्दनपरः ॥ १८ ॥
 भुक्ताभालनहृत्प्राप्त, विहाराभिनयाःपरः ।
 नाध्यामशास्त्रविज्ञान्मु, वदन्त्यविहृतेभ्रमाः ॥ १९ ॥
 अध्यामशास्त्रदमात्रि, मतिनादागमोदधेः ।
 भूयानिगुणरश्मि, प्राग्भन्तिशुभनेदिम् ॥ २० ॥
 रमाभोगाविवि.कामे, सद्भवभोगनाथविः ।
 अध्यामशास्त्रमेवाद्या, रमोनिरविवि.गुनः ॥ २१ ॥
 कुनकेप्रमथमर्षम्, गर्वउदाविहारीणी ।
 कर्नरिष्टमैर्जीमाय, मध्यामप्रमथभेजान् ॥ २२ ॥
 घनितागुप्तदारादि, वयामेवारदृष्टये ।
 यथावगिद्वयपानी, शास्त्रमध्याममार्गिणम् ॥ २३ ॥
 अध्वेनधनद्वयः, शास्त्रमार्गगुनःगुनः ।
 अनुद्वेयद्वयं, देवोद्योग्यवद्वयविद् ॥ २४ ॥

નાંખે છે. તુબ્બાફ પ વિષની વહિનું ઉત્પત્તિસ્થાન મન છે અને અજ્ઞાનરૂપ વાયુથી પોષાય છે. દરેક પ્રાણીને અજ્ઞાનાવસ્થામાં અને પ્રકારની તુબ્બા પ્રગટે છે અને તે પ્રતિજ્ઞા વધતી જાય છે. સાગરને અન્ત આવે છે, પણ તુબ્બાનો પાર આવતો નથી. તુબ્બા એ સંસાર પ્રવૃત્તિચક્રની જનની છે. તુબ્બાની વિષવહિનાં ફળો પણ વિષમ હોય છે અને તેમાંથી વહેતો એવો રસ પણ વિષરૂપ હોય છે જેના હૃદયમાં તુબ્બાફ વિષવહિ નથી, એવા મહાપુરૂષના હૃદયનું સ્વચ્છતા બુદ્ધ પ્રકારની હોય છે. જેના હૃદયમાં તુબ્બાફ વિષવહિ નથી તેને કોઈની સ્પૃહા નથી અને તેની આગળ કોઈ, દુનિયાનો અવર્તિ-ચન્દ્ર-ચન્દ્ર-પણ મહાન નથી. મનુષ્યનું શરીર ઘસાય છે; કૃષ્ણ દેશ ટળીને શ્વેત દેશ યાય છે પણ અજ્ઞાનયોગે તુબ્બા ટળતી નથી સત્તા, પદવી, અને ધન વગેરેની તુબ્બાઓનો કદી અન્ત આવતો નથી અને તુબ્બાનો નાશ થવાના સંતોષ પ્રાપ્ત થતો નથી, અને સંતોષ વિના ખરા મુખની આશા રાખવી એ તો બર્થ છે. ગરીબ વધનવંતને તુબ્બાના વિષપ્રવાહમાં વહેતાં કદી મુખની ઝાંખી થતી નથી તુબ્બાનો આદર ખરેખર અજ્ઞાનાવસ્થામાં થાય છે. અજ્ઞાની મનુષ્ય મુખની લાલચે તુબ્બાને દેવીની પેઠે પૂજે છે અને તુબ્બાફ હોળીમાં પોતે પનંગીઆની પેઠે જાળીને ભસ્મીકૃત થઈ જાય છે. તુબ્બાનો નાશ કદી બાહ્યદ્રષ્ટિથી થવાનો નથી. જ્ઞાની પુરૂષ જાણે છે કે તુબ્બાફ વિષવહિનું છેદન કરવું હોય તો અધ્યાત્મશાસ્ત્રરૂપ દાતરશાંત્ર મદલ કરે અને તેવડે તુબ્બાવહિને છેદી નાખે.

વનમાં ધર, દુઃખી અવસ્થામાં ધન, અધિકારમાં પ્રકાશ, અમરદેશનાં જેમ જેમ પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ છે; તેમ શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાય કહે છે કે ‘આ કલિકાલમાં અધ્યાત્મશાસ્ત્રની પ્રાપ્તિ થવી પણ દુર્લભ છે.’

આ કલિયુગમાં પાપપ્રવૃત્તિમય અને પાપમય પ્રવૃત્તિવટે સાધ્ય થતી એવી લાભિક બાબોત્તરિ અર્થે, દુનિયા પાપમય પ્રવૃત્તિશાસ્ત્રોત્તર છે, વાચે છે, બળે છે અને તે શાસ્ત્રોની ઉપારાના કાર્ય કરે છે અને તેવા પાપપ્રવૃત્તિમયશાસ્ત્રોને પ્રકટાવવા માટે લેખકોને ઉત્તેજ આપે છે જ્યાં જ્યાં બાહ્યપ્રવૃત્તિના બલુકારા થયા કરે છે અને તે તરફ જાણી પાંચે દિશાઓની અને મનની-પ્રવૃત્તિ રાત્રિદિવસ થયા કરે છે; એ અનુમતિ આપે છે. મનુષ્યો પાપમય પ્રવૃત્તિઓના દેતુઓમાં ઉત્તરિને મન છે એટલે બાહ્યદ્રષ્ટિથી દેખીને, ગાંધ્યોની પેઠે બાહ્યપ્રતિભાગેમ

નથી. માટેતોર કેજાનાં શાશ્વોનો અભ્યાસ કરવામાં આવે તોપણ, અ
ધ્યાત્મજ્ઞાનવિના આનન્દ મજાવાનો નથી. સત્યાનન્દરસની દિશા દર્શાવ
નાર અધ્યાત્મશાશ્વોનું પરિશીલન એજ ખરેખરું કર્મજ છે. દોમ વગેરે
અનેક ક્રમો કરવાથી કંઈ આત્માનો ખરો આનન્દ અનુભવાતો નથી.

મુખ્ય આરક્ષણ તેમજ હસ્તમુખના વિકાર આદિ નાટક-અ-
મિનયો કમ્પે મલ્યમુખની દિશા દર્શાવતા નથી, તેમજ હાસ્યાદિ ચેષ્ટાવાજા
ઓની પૂરવો વિકારજન્ય આનન્દ ભોગવવા પ્રયત્ન કરે છે અને
મુખાદિની વિકારજન્ય ચેષ્ટાઓ કરે છે પણ તેમાં તેઓ અંતે ક્યાય
છે અને મલ્યમુખથી દૂર રહે છે. અધ્યાત્મસાશ્વત્તાઓ તો ચમુઆ-
દિની વિકારિક ચેષ્ટાવિના ભાવે છે. ભોમીની વિકારચેષ્ટાઓમાં તેમને
આનંદ વાગે છે. અનવિકાર ચેષ્ટાજન્ય મુખ તો એક ફાળુમાત્ર ભાગે
છે અને અંતે તેનું ન તેનું ચર્ચિત્વ છે. નાટક વગેરેમાં પ્રેક્ષકોને
આનન્દ આપનારી અનેક ચેષ્ટાઓ થાય છે, તથાપિ અશ્વપૈન્ત પ્રેક્ષ-
કોને અને નાટકીયાઓને મલ્યમુખ થયેલું જણાતું નથી. મુઠ્ઠા છવો
તેની વિકારિક મૃતારિક ચેષ્ટાઓમાં મુખજનની પિંડે મુખની આનંદ
પ્રાપ્ત કરી મનથી દોષ્યા કરે છે અને અંતે અમલગતરતનની પિંડે
નિષ્કવતાન દેને છે, જ્યાં ક્યાં જુનારી અમાનું રમે તેની પિંડે વારંવાર
વેનના ને વેનના વિગ્નાના કીટકની પિંડે સન્ધ્યા ભાષ્યા રહે છે. મૃતારિક
અંતે ચેષ્ટાઓથી જાણાવજ કોઈને પ્રાપ્ત થવો નથી અને મનાર નથી,
નાટકે જ જાણનારનાં જાણવણ કરીને મલ્યમુખની મોખ કરીને તેમાં
મનન નવજ અજ ૧૯૩૧ ૩૧ ૭

૩૧મી ૪ ૨૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧
 ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

॥२॥ श्रीगुरुभक्तिः कर्मयोगोऽस्य ॥

ਸਾਹਿਬਾਨਾਮੁ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ੧ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

॥४॥ भूतल्लक्षणं चैव ।

॥३॥ अथ कर्मफलसंज्ञायाः ॥ ३ ॥

અધ્યાત્મશાસ્ત્રના આનંદરસની અગતિ નથી. જોએા અધ્યાત્મશા-
સ્ત્રારા આત્માના અનુભવમાં ડૂબા ઉતરી ગયા છે તેઓ અધ્યાત્મ-
મુખની ક્લેરીંગે અનુભવે છે, અને તેઓને આત્મમુખની પ્રતીતિ પાવ
છે, તેથી તેઓ ખાલ સદ્ગિ, સત્તા, અને પદ્ધતી વગેરેની ઉપાધિથી મુક્ત
પાર્વ સગીરમા િગત આત્માના ધ્યાનમાં મસ્ત થાય છે અને દુનિયાના
વાત્સન નિપા દેખે છે. અધ્યાત્મશાસ્ત્રે કમે છે કે, “તે દુનિયાના
મનુષ્યા’ તમા અમારી પામે આવેા; અમે તમારા ત્રિવિધતાઈને
તરીનં નિગાધિ મુખમા મમ્ત કરી દેઈમું.” અમારામાં શ્રદ્ધા રાખેા.

[illegible]

1. 1945년 8월 15일 일제 패망 후, 우리 민족은 35년간의 일제 강점기를 끝내고
 2. 1948년 8월 15일 대한민국이 수립되면서, 우리 민족은 35년간의 일제 강점기를
 3. 1948년 8월 15일 대한민국이 수립되면서, 우리 민족은 35년간의 일제 강점기를
 4. 1948년 8월 15일 대한민국이 수립되면서, 우리 민족은 35년간의 일제 강점기를
 5. 1948년 8월 15일 대한민국이 수립되면서, 우리 민족은 35년간의 일제 강점기를

ते कारण गुरुत्तरणआधीन-समय समय इण योगे लीन ॥

સાધુ જે કિરિયાણ્યવહાર-તેહિજ અમ મોટો આધાર ॥

(शुणपर्यायराम.)

તેની પ્રાપ્તિ અર્થે ગુરુચરણાધીન થઈને સમયે સમયે અધ્યાત્મ દ્રવ્યાનુયોગમાં ધીન થવું જોઈએ. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય પોતાના તપાગમ્મની મર્યાદામાં રહીને ગુરુની આજ્ઞાપ્રમાણે વર્તીને અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં મસ્ત બન્યા હતા. તે સ્વયં કહે છે કે, સાધુની કિયાનો આધાર તેજ અમારે મોટો આધાર છે. આ ઉપરથી ભ્રમ બંધુઓએ સમજવું કે, અવધારમાં મને બાવપૂર્વક બાથથી અનુસરી અન્તરમાં નિશ્ચય-દૃષ્ટિવડે સ્વસ્વરૂપમાં રમણના કરવી. દ્રવ્યાનુયોગનો જ્ઞાતા સર્વ ગીતાઓમાં મહાગીતામાં છે. દ્રવ્યાનુયોગ જાણે છે તે સમ્યગ્ અધ્યાત્મજ્ઞાનને અવ-ભાષે છે. દ્રવ્યાનુયોગ જ્ઞાનથી દરેક દર્શનવાળાઓ આત્માને કેવી રીતે માને છે અને તે કયા કયા નયની અપેક્ષાએ સત્ય છે વા તેમાં કંઈ અપેક્ષાવિના ખૂબ રહે છે તે જાણાય છે. માટે દ્રવ્યાનુયોગ જ્ઞાનમાં હંદ્ર કેતરીને અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં સ્થિર થવું એજ સમ્યગ્જ્ઞાનનો સમ્યગ્ ઉચિત છે. આ મનુષ્યની ન્યાહાત્માને પ્રતીતિ થવી એ સમ્યગ્દર્શન છે અને આ મનુષ્યની ન્યાહાત્માને પ્રતીતિ અને તેમાં સ્થિરતા એજ વસ્તુતઃ જ સત્ય નીચે મુજબ ઉદાહરણ આપવા મજાનની પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રતિદિન જ્ઞાનની અભ્યાસ કરી જ્ઞાનની આગવના કમ્પાથી આત્માના ગુણો સ્વસ્વરૂપમાં અવધારમાં રમણના કરવી. દ્રવ્યાનુયોગ જ્ઞાનમાં હંદ્ર કેતરીને અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં સ્થિર થવું એજ સમ્યગ્જ્ઞાનનો સમ્યગ્ ઉચિત છે. આ મનુષ્યની ન્યાહાત્માને પ્રતીતિ થવી એ સમ્યગ્દર્શન છે અને આ મનુષ્યની ન્યાહાત્માને પ્રતીતિ અને તેમાં સ્થિરતા એજ વસ્તુતઃ જ સત્ય નીચે મુજબ ઉદાહરણ આપવા મજાનની પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રતિદિન જ્ઞાનની અભ્યાસ કરી જ્ઞાનની આગવના કમ્પાથી આત્માના ગુણો સ્વસ્વરૂપમાં અવધારમાં રમણના કરવી. દ્રવ્યાનુયોગ જ્ઞાનમાં હંદ્ર કેતરીને અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં સ્થિર થવું એજ સમ્યગ્જ્ઞાનનો સમ્યગ્ ઉચિત છે. આ મનુષ્યની ન્યાહાત્માને પ્રતીતિ થવી એ સમ્યગ્દર્શન છે અને આ મનુષ્યની ન્યાહાત્માને પ્રતીતિ અને તેમાં સ્થિરતા એજ વસ્તુતઃ જ સત્ય નીચે મુજબ ઉદાહરણ આપવા મજાનની પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રતિદિન જ્ઞાનની અભ્યાસ કરી જ્ઞાનની આગવના કમ્પાથી આત્માના ગુણો સ્વસ્વરૂપમાં અવધારમાં રમણના કરવી.

११ विद्वत्सङ्ग्रहः

● ● ● ● ●

जनन माहकी मग विवाह ज्ञान सुशरम धारो ॥ ॥ येनन. ॥ १ ॥

महो महानिमग्न इति श्री भूमनि वरदास ॥

ਸ੍ਰੀਮਦ੍ਰਾਮਾਨੁਜ ਰਸਾਨੁਕ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਜਾਨਕਿਯਾਨੁਕ ॥ ੩ ॥ ਭੋਮਕੁ, ੩ ॥

ਸਾਨੀ ਸੁਖਮਸਨ ਚੰਡੀ ਆਸਾਨੁਦੇਸ਼ਨ ਕਾਵਯ ॥

विष्णु इत्यादि कृत्वा भूत-कर्मवशात् न हि होय ॥ ॥ अथवा ॥ १ ॥

ਸੰਨ ੧੧੫੫ ਈਸਵੀ-ਵ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ੧੧੫੫ ਈਸਵੀ ॥

॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

बहु संसार एव वहीरे ब्यो विविध प्रकार ॥

ਸਾਖੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ॥ ॥ ਪੰਨਾ ॥ ੫ ॥

[illegible]

10

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

• १६ •

[illegible]

1. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841.

1 of 1 (1 of 1)

doi:10.1017/S0007122612000111

[illegible]

આમ એકવાર
અહીંથી પ્રથમ
માનવો. આત્મજાણ
પરુષોમાં થતી
મગનાં વા
દૃઢતા
હિન્દુઓ દ્વારા
છે તેને ત્યજી
દેહની યજ્ઞ-
મુખના અંશરૂપ
આવીને
દેહ અને લેના માટે

આનન્દમાં તેમનું જીવન વહેતું તેથી તેઓને કાલકાળ પર લક્ષ રહેતું નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાન તો થઈ શકે, પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનને આચારમાં મૂકીને તેના પાત્રસ્થ બનનારા મહાપુરુષો તો વિરજા મળી શકે. બાલુનાર તો ઘણા મળી શકે પણ અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તેપ્રમાણે વર્તનારાઓ તો વિરજા મળી શકે. જે અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ અધ્યાત્મજ્ઞાનને આચારમાં મૂકીને નહિ જોવતાં છતાં અન્ય મનુષ્યોપર અધ્યાત્મજ્ઞાનની જે અસર કરી શકે તે તે અસર, ખરેખર સદ્વર્તન વિનાના અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ રાત્રી દિવસ બાજબોવડે જુઓ પાડી કરી શકવા સમર્થ થતા નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનની અસર, ખરેખર મુનિવરો, પ્રતો પાત્રોને અને આત્માને ધ્યાનને અન્યોપર કરી શકે છે તેથી મૃદુરથે કરી શકતા નથી. જેઓ મોડુઆશમાં ફસાઈ જઈને અધ્યાત્મજ્ઞાનનો સ્વરસાગંધ માટે ઉપયોગ કરે છે તે જ્ઞરાશયો જેવા અવ્યોધવા અધ્યાત્મજ્ઞાન પાત્રોને સ્વપુ થઈ જેઓ આત્માની આરાધના કરે છે; તેવા મુનિરાજો આ જગતમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનો સરો વહેવરાવવા સમર્થ થાય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની મુનિરૂપ મુનિરાજોની સેવા કરવાથી અધ્યાત્મજ્ઞાનનું આત્મામાં પરિણમન થાય છે.

પ્રતોની સાથે અધ્યાત્મજ્ઞાનના વર્તે તે આત્મામાં અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખરી રીતે પરિણમે છે. બાવીસ પરિવટો સંવન કરતી જખતે મુવર્તુરસનીપેઠે અધ્યાત્મજ્ઞાનની શુદ્ધિ થાય છે; માટે ચારિત્રની રૂપે અધ્યાત્મજ્ઞાન રેખાથી શકે છે. ચોક્કાના મુખમાંથી પુદ્ગરમ્બા જે છળો નીકળે છે અને તેમાં જે ધીરસ હગણી રહે છે તે, નારહીયાના મુખમાંથી નીકળતા વચનોમા ક્યાંથી આવે શકે? સતી સીના મુખમાંથી પાનિભાગિરસના જે વચનોફરે નીકળે છે અને તેમાં જે કંઈ દિવ્ય દોષ છે તેવું દિવ્ય ખરેખર સતી સીના વેષ લઈને આવેલા નારહીયાના દુરવધી નીકળે શકે નહિ. -કુરુપારસ. દુસ્વરમ અને જવરસનું જે એ સ્વભાવિક પાત્ર બન્યા દોષ તેના જેવું નારક કરીને રસ પ્રત્યક્ષથામા કુરુમના જલ્પવિષયના રહેતી નથી. આ ઉપરથી સમજાવતું કે અધ્યાત્મજ્ઞાન જેની મન-દમ્બી અને કાલ થઈ દોષ, અને જે અધ્યાત્મજ્ઞાનના દુરવધી સ્વભાવિક ઉદ્ગરો કાઢેલા દોષ, એવું પાત્ર ખરેખર મુનિયામાં અધ્યાત્મજ્ઞાનને વિષુદ્ધિને પ્રકટ કરવા સમર્થ થાય છે. જેના દોષોદ્ગ્રામ અધ્યાત્મજ્ઞાન બાધી મનું દોષ અને જેના દોષોદ્ગ્રામ બાધું અધ્યાત્મજ્ઞાન બાધી દોષ એવી જેની દોષ દોષ, તે મહાપુરુષના મહામયથી તેના જેવરથી, તેના દુરવધી અને તેની દિવ્યથી અધ્યાત્મજ્ઞાનને ઉદ્ગેહ મળ્યા કરે છે.

તેની ગમે તેવી પ્રાસંગિક ચેષ્ટાઓથી અધ્યાત્મજ્ઞાનનો બોધ મળ્યા કરે છે; આવો જે કોઈ મુનિવર હોય તદ્દ્વારા અધ્યાત્મજ્ઞાનનું પુનરુજ્જીવન થાય છે; અર્થાત્ કહેવાનું કે તેવા અધ્યાત્મજ્ઞાની મુનિવરવડે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો દુનિયામાં પુનરુદ્ધાર થાય છે. આવા મુનિવરોની અધ્યાત્મજ્ઞાન ફેલાવવામાટે આવશ્યકતા સિદ્ધ કરે છે.

જ્યારે જ્યારે જૈનધર્મ પાળનારાઓમાં એકાન્ત જડ ક્રિયાવાદનો માડરીયો પ્રવાહ વધી પડે છે અને આત્માના જ્ઞાનને દાબી દેવામાં આવે છે તે વખતે અધ્યાત્મજ્ઞાનના અભાવે જૈનોમાં રાગદ્વેષનું ભેર વધવા માટે છે. ધર્મક્રિયાઓમાં મતમતાંતર પડે છે અને લોકો કથા-ચની ઉદીરણ કરીને ધર્માધર્મ કરી મૂકે છે; તેવા વખતે અધ્યાત્મજ્ઞાનરૂપ પુષ્કરાવર્ત મેઘવડે જગતમાં શીતલતા પ્રસરાવનારા અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ પ્રગટે છે, અને તેઓ અધ્યાત્મબોધરૂપ મેઘની વૃદ્ધિ કરીને જૈનધર્મ પાળનારાઓને શાન્તિ સમર્પે છે. જ્યારે જ્યારે જૈનધર્મ પાળનારા જૈનોના મોટા ભાગમાં શુષ્ક જ્ઞાન વધતું જાય છે અને જ્ઞાનપ્રમાણે આચારોમાં કંઈ નથી દેખાતું ત્યારે શુદ્ધસંયમ ધર્મ પાળનારા ક્રિયાપોળી મુનિવરો પ્રગટી નીકળે છે અને તેઓ શુષ્કજ્ઞાનીઓને દહાવી દે છે, અને શિથિલાચારનો નાશ કરીને ક્રિયોદ્ધાર કરી જૈનશાસ્ત્રની રક્ષા કરે છે. જેમ જ્ઞાનમાર્ગમાં શુષ્કતા આવવાનો સંભવ છે તેમ ક્રિયામાત્રમા, અચાત ધર્મના અનુયાયીમાં શિથિલતા આવવાનો સંભવ છે જ્યારે અધ્યાત્મજ્ઞાનને ગૌણપદ આપવામાં આવે છે ત્યારે મુનિવરવડે જડવાદ ધરાવતા ડેગુઓ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેથી તીકુલું રંગવનરૂડ પ્રદેશમાં વડનો નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનનો પણ ધાતું વધેના પરિણામતાવના પાડેપાક થતો નથી, તેથી અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં પરિપક્વાનુભવ જ્ઞાન કલ્યાણના શુષ્કતા પ્રાપ્ત થવાનો પ્રસંગ આવે છે. પ્રાપ્ત બે થતકના અન્તરે અધ્યાત્મજ્ઞાનમાર્ગ અને ક્રિયામાર્ગનો ઉદ્ધાર કરનારા મુનિવરો પ્રગટી નીકળે છે. આચાર્યશ્રીના હાથે ક્રિયોદ્ધાર થાય છે મુનિવરસુરિ, જનવરસુરિ, આનંદવિમલસુરિ વગેરે મુનિઓએ ક્રિયાની નિશ્ચિતતાને દહાવવા જે ઉત્તમ ચારિત્ર પાળ્યું છે તેનો ખ્યાલ કરતાં મદામુરકેસ છે ક્રિયોદ્ધાર કરવાની જ્યારે જરૂર પડે છે ત્યારે (તે કાલમાં) ચારે તરફથી ક્રિયોદ્ધારના અવાજો સંભળાય છે અને તે વખતના તેવી ઉત્તમ સામગ્રીધારક આચાર્ય પ્રગટ થાય છે. અદારમાં મનકંમા આચાર્યે પાને ખાગ ક્રિયોદ્ધાર કયો નથી પણ, તપામચ્છ વિજયમાત્રમા પન્થામશ્રી સન્ધાવિજયચ્છએ ક્રિયોદ્ધાર કયો છે. તેઓ શ્રી વિજયસિદ્ધારિ અને શ્રીવિજયપ્રેમસુરિની આજ્ઞામાં હતા. અદારમાં

શતકમાં મોટા મોટા વિદ્વાન સાધુઓ ધણા હતા, તેથી તે સમયમાં જ્ઞાનની હાદોડવાધી હતી; કિન્તુ અધ્યાત્મજ્ઞાન તરફ સાધુઓનું ધણું ઘણું નહોતું. તેમજ ક્રિયામાં ધણું સિધિવતા આવી ગઈ હતી અને આચાર્ય-ગીતાર્થોમાં પ્રાચઃ કંઈક સિધિવતા, તથા અઘ કલેરાવડે સંકુચિતતા, વગેરે દોષો પ્રગટી નીકળ્યા હતા. તે વખતે મુખ્યતાએ અધ્યાત્મજ્ઞાનમાર્ગના ઉદ્ધાર તરીકે શ્રીમદ્ આનન્દધનન અને જ્ઞાન-ક્રિયા માર્ગના ઉદ્ધારક તરીકે ઉપાધ્યાય શ્રીયશોવિનયન પ્રગટ્યા.

અડોતણા વાટો વિષે તું મૌનધારી મ્હાલતો,
સાપેશદષ્ટિ દેખીને સાચા મૃદયથી ચાલતો;
ચર્ચા કરે કપટ કરે તેના ઉપર કરણા વહે,
આત્માર્થની ઇચ્છા થણી તકરારથી ન્યારો રહે. ૨૧

તું ભેદના ભડકાવિષે જ્વલતો નહીં સમતા ધરી,
આવે ઉદયમાં કર્મ તે સમભાવથી વેદ વળી;
જિનદેવની ભક્તિવિષે તન્મય બની ચાતો ફરે,
નિર્જનપ્રદેસે ભળીને નિજ આત્મતું ધ્યાનજ ધરે. ૨૨

તું ધોર જંમજમાં રહી પરમાત્મના ધ્યાને વહી,
વીતાવતો કાલજ થતો ઉપસર્ગે દુષ્ટોનો સહી;
અધ્યાત્મી ઇચ્છા નથી તે શાન્તરસ અંતર લક્ષ્યો,
ખેડે મૃદયના ખેડને તે ખેડમાં ઈશ્વર રહ્યો. ૨૩

તે ભેદથી ખેદજ થતો એ ભેદને ભેં ના વંચો,
નિજ આત્મભાવે સર્વને દેખી અભેદી થે રહ્યો;
ચાપી ખરી અનુભવમુધા, ભેતાં જરીએ નહિ મળ્યા,
શુભચિત્તમાંથી છાછળે આનન્દકોથો થણા. ૨૪

ઉન્મત્ત એ મુઠો કહે તું દેખતો અન્યો ખરે,
દુનિયા બિચારી બાવરી તુજ દિત દેખે કયાં અરે;
લ્હારા મૃદયના તારમાં ભણુકાર પ્રભુના નામના,
એ નામ શોધું નામતું ભાષા પરા જ્યાં કામ ના. ૨૫

ભાષા ભણીને પંડિતો બાધાવિષે કપટ કરે,
ચર્ચા કરે ખેદજ કરે માની બની ફરતા ફરે;
એ શાન્દિકોની વાણીમાં આનન્દ રસ નહિ જામીએ,
એ શબ્દથી ન્યારો ખરો આનન્દરસ તું પામીએ. ૨૬

અન્યો ભણીને તર્કના એ તર્કથી કર્કશ બન્યા,
એ તર્કના કપટવિષે મમતા અને માનજ બળ્યા;
એ તર્કમાંહિ શુષ્કતા ભય ખેદને રાગ થણી,
એ તર્કની મતિ જ્યાં નહિ આનન્દરસ લીધો છણી. ૨૭

ભેદજ થણા અડોતણા જે શુદ્ધિ નાના કદપતા,
ધાપી અદો નિજ માન્યના પરમાન્યના ઉત્થાપતા;
સુરિયો કરે શાસ્ત્રાર્થને સંપી રહે ના નેમથી,
કલિગણમાં એ દેખીને તે સાર લીધો પ્રેમથી. ૨૮

આગમતણા મન્ત્રવ્યમાં મધ્યસ્થ થઈને દેખતો,
તે ગચ્છને નિંધો નહીં નિજગચ્છ સાચો પેખતો;
જે ગચ્છના ભેદે લડે તેને સિખામણુ આપતો,
આનન્દધન તું ધન્ય છે સિદ્ધાન્ત ઘડ્યા સ્થાપતો. ૨૯

આગમ ભણી મતભેદથી મતવાદીઓ ખેદજ વડે,
તે આગમોને વાંચીને આનન્દમય તું થઈ રહે;
સાપેક્ષદષ્ટિ બોલતો ને ચાલતો જીવન ધરે,
આનન્દની છાયા છવાઈ રહી અરે મુખપર ખરે. ૩૦

અધ્યાત્મરસમાં ઝીણવે જે ઉમિયો દિત્ત આઈને,
તે ઉમિયોથી જીવતા સજ્જો નિકાળે ગાઈને;
તે સજ્જથી પદ જે બન્યાં તે જીવતાં આજે રજાં,
જીવડતાં એ જીવને આનન્દકર પુણ્યે લજાં. ૩૧

એ દેહ અક્ષર જીવતો ગાજે જગાડે સજ્જનો,
તુજ નામ અક્ષર દેહપર વારીજતા ફોદી જનો;
એ દેહઅક્ષરમાં રહી ચેતન્ય પ્રતિમા શોભતી,
આદર્શ એ પરમાત્મનો ઉપમા ખરી એ આપતી. ૩૨

નાભિયકી જે ઉડતો તે સજ્જનો મહિમા ધણે,
એ દેવશક્તિ દાખવે ભાગે બુદ્ધ્ય રજિયામણે;
મંજીર લ્હારી વાણીમાં ભાવાયે બહુ ઉડા છતા,
જે દીક્ષ તારૂ ભાગુતા તે ભાવ તારો ખંચતા. ૩૩

તુજ સજ્જની કિન્મન નથી એ સજ્જરત્નો શોભતા,
એ સજ્જરત્નોની પ્રજામા ચિત્ત ન્યોના શોભતાં;
તુજ વદનથી જે નીકળ્યા સજ્જો મની શોભાય છે,
એ સજ્જની સેવાયકી તુજ દીક્ષમાં ઉતરાય છે. ૩૪

જે સદ્વિચારજ, આત્મનો આચારમાં તે આચર્યો,
ઠાડેલી થયા રહેલી તથા એ ન્યાયને સાધો કયો;
તુજ પાટપક્ષજ ન્યાં થયાં તે દેશને પળુ ધન્ય છે,
એ નામ-પુરને ધન્ય છે એ માન કુળજ વન્ધ છે. ૩૫

લ્હારાં કયો દસંન અરે તે લોક પળુ કૂનપુણ્ય છે,
જે પાટથી સ્પર્શ્ય એવી ધૂલિને પળુ ધન્ય છે;
લ્હારી મનિ લ્હારી મનિ ચારિત્ર્ય લોકાનીન છે,
આદર્શ સાધુ તુ થયો વૈરાગ્ય વચનાનીન છે. ૩૬

શ્રીમદ્ આનન્દધન જીવનચરિતની રૂપરેખા.

શ્રીમદ્ આનન્દધન મુનિરાજનું જીવનચરિત કોઈએ લખેલું હિસાબ થતું નથી, તેમજ કોઈએ લખ્યું હોય એમ થવલ્લોગ્યર પણ થતું નથી. શ્રીમદ્ આનન્દધનનું જીવનચરિત, તેમના સંબંધી બાવલી કહેલીએ (કિંવદન્તીએ) અને તેમનાં બનાવેલાં સ્તવનો અને પદોમાં નિકળેલા કૃદધના ઉભરાઓયડી આવેખી સકાય.

શ્રીમદ્ની જન્મભૂમિ ક્યાં અને કઈ હતી અને તે કોના ત્યાં જન્મ્યા હતા તેનો નિર્ણય થઈ શકતો નથી. તેમની જન્મભૂમિ કેટલાક મારવાડ જણાવે છે. કેટલાક હિન્દુસ્થાન જણાવે છે. કેટલાક ગુજરાત જણાવે છે અને કેટલાક કાશીનાગર જણાવે છે. બાબાના શબ્દોવડે જન્મભૂમિનો નિર્ણય થાય છે; એમ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિથી ભાષાસાસ્ત્રીએ જણાવે છે. એક મનુષ્ય એક જ ભાષામાં કંઈ લખે તો તેવડે તે અમુક દેશનો છે એવા નિર્ણયનાં અનુમાનો ઉપરથી સમગ્ર પ્રતીતિ લાગી શકાય; કિન્તુ એક મનુષ્ય ચાર પાંચ ભાષા ઉપર કાબુ ધરાવતો હોય અને તે દરેક ભાષામાં સારી રીતે લખી શકતો હોય, ત્યારે તેના જીવનચરિતના અભાવે ક્યા દેશનો છે, એવો નિર્ણય લાવવા અનુમાનો કરવાં પડે અને તેમાં ઘણા પ્રયાસ કરતાં અમુક મતે અને અમુક અંશે સંદિગ્ધતા રહે એમ માનવું અને સંશયહરતું એ, અમુક અંશે સત્ય ગણી શકાય.

શ્રીમદ્ની રચેલી યોગીશી અને પદો છે, તેમાંથી જે આદ્ય કરે તેના અનુમાને જન્મદેશના નિર્ણય ઉપર આવી શકાય. શ્રીમદે પહેલી યોગીશી રચી એમ કેટલાંક અનુમાનોથી સંભાવના કરી શકાય છે. તે સમયમાં બાવલી એવી ગુજરાતી ભાષાના શબ્દોમાં તેમણે યોગીશી રચેલી છે. તે સમયના ગુર્જર ભાષાના સાક્ષરોએ જે ગુજરાતી ભાષાના શબ્દો વાપર્યાં છે તે શબ્દો, શ્રીમદ્ના કૃદધની સ્ફુરણાસાથે પરિણત થયા છે. તત્ સમયમાં ગુર્જર દેશમાં ઘણા સાધુઓ વિચરતા હતા; તેથી અમુક સાધુના સમાગમમાં આવતાં વૈરાગ્યથી તેમણે દીક્ષા મૂકી હોય અને પશ્ચાત્ કારણ પ્રસંગે પ્રથમ ભગવાનની સ્તવના કરી હોય. અન્ન દર્શનીય વિદ્વાનો જણાવે છે કે, પહેલાં સમુલૂની સ્તવના થાય છે અને અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં કંઈ ઉત્તમોનાદ નિર્ણય સ્તવના થાય છે. આથી પ્રાયઃ સૌથી જૈન વિદ્વાનોમાં દેખાતી નથી તથાપિ, કદાપિ તે અનુમાન ઉપર આવીએ તો ગુર્જર દેશના હોવાથી તેમણે પહેલી ગુર્જર ભાષામાં યોગીશી રચી અને પશ્ચાત્ હિન્દુસ્થાન, મારવાડ વગેરે દેશના લોકોના ઉપયોગાથે તેમનાથી, જન ભાષામાં આત્મા

અને સુમતિ વગેરે પાત્રના ઉદ્દ્યારોમય પદો જન્યાં હોય. સુર્જરદેવ-
માંથી મારવાડ અને મેવાડ તરફ તેમનો વિહાર થતાં તે તરફના વિદ્વા-
નોની પેઠે તેમણે હિન્દુસ્થાની—મિશ્રિત ભાષામાં, પદોના ઉદ્દ્યારો
કાઢ્યા હોય એવું અનુમાન કરી શકાય છે.

જૂની પ્રતિઓમાં, ચોવીશીમાં લખાવવા સજ્જોમાં કેટલેક સ્થાને
ફેરફાર થયો હોય એમ લાગે છે. સુર્જરદેવમાં તે સમયમાં ધરમય
યએજા કેટલાક સજ્જો તેમની ચોવીશીમાંથી નીચેપ્રમાણે નીકળી
આવે છે.

- ૧ રૂપમદેવ સ્તવન.—આતું. સમાર્ધ. મેજો. ઠામનકાય.
- ૨ અછતનાથ.—જિનતણો. નયણુ કરી. જોવતાં. જોઈએ.
પસાય. આગમેકરી. જોય. નયણુતણો. નિહાળશું.
- ૩ સંજવનાથ સ્તવન.—ધુર. સરે. લહિ. પહેલી. સાધશું.
- ૪ અભિનંદન સ્તવન.—તરસિવે. દરિસણુ. દોહિણું. કિમ. ધીમાર્ધ.
રટતો. સીજે.
- ૬ પદ્મપ્રભુસ્તવન.—આંતકે. વાજરો. વાધરો.
- ૮ અદ્રપ્રભ સ્તવન.—ભગનિ. નિમ. કિરિયા.
- ૯ મુવિધિનાથ સ્તવન.—પ્રીજે. ઉણટ. જઈએ. મુળીજે.
- ૧૦ શીતલનાથ સ્તવન.—પદસેતીરે.
- ૧૧ એવાંનનાથ સ્તવન.—કિરિયા સાધે. છંટો રે. રટ મંટો રે. આદર-
એરે. લખાની
- ૧૨ વામુપૂજ્ય સ્તવન.—મનાવી. વખતુનતે.
- ૧૩ ત્રિમલનાથ સ્તવન.—જિનનાજું. ત્રીજની.
- ૧૪ અનંતનાથ સ્તવન.—ગોદિલી. દોદિલી. છાર પર લીંપણું.
- ૧૫ ધર્મનાથ સ્તવન.—કુકડી. એકપખી. પરવટે.
- ૧૬ માન્તિનાથ સ્તવન.—મુજ. કનું. આપણો.
- ૧૭ કુંયુનાથ સ્તવન.—આંકું. ઘટકનું. કાવો. સાતો. અમરિજ.
- ૧૮ અરનાથ સ્તવન.—છાંવડી. એકપખી.
- ૧૯ મણિનાથ સ્તવન.—ગાળી. રીમાળી. પરખી. વિસરાખી.
- ૨૦ મુનિમુવત સ્તવન.—દિને. છંડી. મંડી.
- ૨૧ નમિનાથ સ્તવન.—મજીએ. દેએ.
- ૨૨ નેમિનાથ સ્તવન.—મવજણુ. ઝાવે. કુણુ. એકાંવનું રે. છાંડનાં.

પદોમાં ગુજરાતી રાજદો.

૫૯ ૬ મું—માકુરો. બાકુરો. સીચે. તારી.

૫૯ ૧૬ મું—પ્રબુ. આવશે.

૫૯ ૧૭ મું—કોણ. વેણ. બોલે છે.

૫૯ ૧૮ મું—કોણ. હોય.

૫૯ ૨૧ મું—સનાતન બે કહું રે.

૫૯ ૨૫ મું—વાતણી. અન્તરગતની.

૫૯ ૩૩ મું—રહું.

૫૯ ૪૮ મું—એક પખો મેં કોઈ ન દેખ્યો. કોઈનું. ને ને કીધું
ને ને કરાખું.

૫૯ ૪૯ મું—દેહડી. ખારી.

૫૯ ૫૪ મું—હાટડું. માંડું. માલુકચોકમારે.

૫૯ ૭૧ મું—પંચ પ્રકારનો. દરશનના. પરમામયકી. મુજ.

૫૯ ૯૦ મું—ભેવતાં એકે નહીં. કીધું. દીધું. મીઠું બોલે. ઈયું. કીધું.

૫૯ ૯૧ મું—વારોરે કોઈ. રમવાનો. ભૂડા બોલી. ફાગટ ખાચો માળ.

૫૯ ૯૪ મું—મૂકી. નેહનો. તમારી.

૫૯ ૧૦૫ મું—પ્રગટ કરે.

શ્રીમદ્નાં હિન્દુસ્થાની પદોમાં પણ ગુજરાતી રાજદો ઉપર
લખ્યાપ્રમાણે દેખવામાં આવે છે. હિન્દુસ્થાનમાં જોના જન્મ થયો
હોય તે ગુજરાતી ભાષાના ધરમધુ રાજદો વાપરી શકે નહિ. કદાપિ
મારવાડ દેશમાં જન્મ થયો હોય! એમ માનીએ તો ચોક્કસ
એમ ન કહી શકાય કે તેઓ આવે ગુર્જર ભાષાના રાજદોનો પ્રયોગ
કરી શકે. બે તેઓ મારવાડના હોય તો ગુર્જર ભાષામાં-મારવાડી
રાજદોના મિશ્રણ વિનાની-ચોવીથી લખી શકે નહિ એમ અનુમાન
કરાય છે. ગુર્જર ભાષાના ધરમધુ રાજદો વાપરવા તે ગુર્જર દેશમાં
જન્મવિના બની શકે નહિ એમ અનુમાન કરાય છે. મારવાડ દેશમાં
જન્મ હોય અને ગુર્જર દેશમાં દીક્ષા મહાજ્ઞાનનંતર પણ વર્ષપર્વનંત
રહીને બે ચોવીથીની રચના કરી હોય તો શ્રીમદ્ની રચનામાં ગુર્જર ભાષાના
ધરમધુ રાજદોની પેઠે મારવાડી ધરમધુ રાજદોનો પ્રયોગ આશ્ચર્યજનક
રહેત નહિ. તેથી ગુજરાતી ભાષાના ધરમધુ રાજદોના પ્રયોગથી તે ગુજરા-
તના હતા એમ સિદ્ધ થાય છે. શ્રીમદ્નું દીક્ષાબાદપણુ પ્રથમ ગુર્જર દેશમાં
વિરોધતઃ વિચરતું થયું હોય એમ લાગે છે. પ્રથમ ચોવીથીની રચના તેમણે

અને સુખતિ વગેરે પાત્રના ઉદ્ધારોમય પદો બન્યાં હોય. ગુર્જરદેસ-
માંથી મારવાડ અને મેવાડ તરફ તેમનો વિહાર થતાં તે તરફના વિદ્વા-
નોની પેઠે તેમણે હિન્દુસ્થાની—મિશ્રિત ભાષામાં, પદોના ઉદ્ધારો
કાઢ્યા હોય એવું અનુમાન કરી શકાય છે.

જૂની પ્રતિઓમાં, ચોવીશીમાં લખાયેલા શબ્દોમાં કેટલેક સ્થાને
ફેરફાર થયો હોય એમ લાગે છે. ગુર્જરદેસમાં તે સમયમાં ઘરમધુ
યએલા કેટલાક શબ્દો તેમની ચોવીશીમાંથી નીચે પ્રમાણે નીકળી
આયે છે.

- ૧ ક્ષબદેવ સ્તવન.—ચાહું. સગાર્ધ. મેળો. કામનકાય.
- ૨ અણ્ણતનાથ.—જિનતણો. નયણુ કરી. જોવતાં. જોઈએ.
પણાય. આગમેકરી. જોય. નયણુતણો. નિહાળશું.
- ૩ સમવનાથ સ્તવન.—ધુર. સરે. લહિ. પહેલી. સાધશું.
- ૪ અભિનંદન સ્તવન.—તરસિયે. દરિસણુ. દોહિણું. કિમ. ધીમાઈ.
રટતો. સીજે.
- ૬ પદ્યપ્રભુસ્તવન.—આંતરૂ. વાજસો. વાધસો.
- ૮ ચંદ્રપ્રભ સ્તવન.—ભગતિ. તિમ. કિરિયા.
- ૯ મુવિધિનાથ સ્તવન.—કીજે. ઉલટ. જઈએ. મુળીજે.
- ૧૦ શીંગણનાથ સ્તવન.—પદમેતીરે.
- ૧૧ શ્રેયાંમનાથ સ્તવન.—કિરિયા સાધે. છંટો રે. રઠ મટો રે. આદર-
જોરે. લખામી.
- ૧૨ વામુપૂજ્ય સ્તવન.—મનાવી. વચ્ચુનતે.
- ૧૩ વિમલનાથ સ્તવન.—જિનનાનુ. ગ્રીણતી.
- ૧૪ અનનનાથ સ્તવન.—સોહિલી. દોહિલી. છાર પર મીંપણું.
- ૧૫ ધર્મનાથ સ્તવન.—દૂકડી. એકપખી. પરવટે.
- ૧૬ શાન્તિનાથ સ્તવન.—મુજ. કનું. આપણો.
- ૧૭ કુંયુનાથ સ્તવન.—આંકુ. હટકયું. કાગો. સાગો. અચરિજ.
- ૧૮ અરનાથ સ્તવન.—છાંવડી. એકપખી.
- ૧૯ મહિનાથ સ્તવન.—ગાળી. રીગાળી. પરખી. વિરાસમી.
- ૨૦ મુનિગુવન સ્તવન.—દિલે. છંડી. મંડી.
- ૨૧ નમિનાથ સ્તવન.—મજીએ. દેએ.
- ૨૨ નેમિનાથ સ્તવન.—મનપણુ. જાગે. કળુ. એકકુંદનું રે. છાંડનાં.

શ્રીમદે જ્ઞાન અને વૈરાગ્યયોગે કોઈ તપાગચ્છીય મુનિવરપાસે સાધુ
મનની દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી. અઢારમા સૈકાના પૂર્વભાગમાં તેમનું
પૂન્ય તનુ આ દુનિયામાં વિદ્યમાન હતું. તેઓ શ્રીમદ્ યશોવિજય-
ચંદ્ર ઉપાધ્યાયના સમયમાં વિદ્યમાન હતા. શ્રીમદ્ યશોવિજયચંદ્રના
દેહોત્સર્ગ પશ્ચાત્ તેઓશ્રી જીવ્યા હશે કે કેમ ? તત્ સંબંધી કોઈ
આધાર મળી આવતો નથી.

તેઓશ્રીએ તપાગચ્છમાં દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી અને તેમનું
નામ લાભાનન્દન હતું. તેમનું ચિત્ત વૈરાગ્ય અને અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં
રંગાયકું રહેતું હતું. તેઓશ્રી સ્વભાવે શાન્ત અને નિરપૃહ હતા. મ-
ધ્યસ્થદૃષ્ટિથી સત્યનો આદર કરવામાં સદાકાલ તત્પર રહેતા હતા.
તેમણે જૈન શ્વેતાંબર અને દિગંબર માર્ગનાં અનેક શાસ્ત્રો વાંચ્યાં હતાં.
પંચાસ સત્યવિજયચંદ્રની પેઠે તેમણે પીતવસ્ત્ર ધારણ કર્યા હોત તો
પંડિત જિનહર્ષગણિ વગેરે વિક્ષાનો તે વખતમાં વિદ્યમાન હતા તેથી
તે બાબતને પ્રસંગોપાત્ જણાવત. તેમજ યતિની જુની પદ્ધતિમાં
પણ તત્ સંબંધી દર્શાવે કર્યા હોત. પાતાના ગુરૂની પેઠે તેઓ તપા-
ગચ્છની સમાચારી પ્રમાણે સાધુધર્મની આવશ્યકાદિ ક્રિયા કરતા
હતા. ગચ્છબેદની તકરારોથી તેઓ દૂર રહીને, અધ્યાત્મજ્ઞાનવટે
પાતાના આત્માની મુક્તિ કરવા પ્રયત્ન કરતા હતા તેમના વખતમાં તપા-
ગચ્છમાં પણ શ્રી વિજયદેવસૂરિથી દેવસૂરિ (દેવસૂર) અને વિજયભાગવતસૂરિથી
ભાગવતસૂરિ (બગસૂર) એવા બે માટા સજ્જત પદ્મબેદ પડ્યા હતા.
સાગરગચ્છનું પાણી ને વખતના ધાતુ બેર હતું શ્રીયશોવિજયચંદ્ર
ઉપાધ્યાયે અને શ્રીવિનયવિજયચંદ્ર ઉપાધ્યાયે સદેરમા જ્ઞાનગચ્છનો
આશ્રય લીધો હતો. પછી તેઓને દેવગિરિના પદ્મમા શેવામાં આવ્યા હતા,
એવો દર્શારો યતિની જુની માટી પદ્મવિભા બેવાના આવે છે. આ
ઉપરથી અવબાધાએ કે તનુનયના માટા માટા વિક્ષાનોમા પણ અનેક
કારણોથી દ્રવિયા ખટખટ ક્રિયાચાર મન્તવ્ય બેદકેસરા વગેરેનું ઉત્થાન
યથુ હોય એમ જાણે છે શ્રીમદ્ યશોવિજયચંદ્રને પણ સૂરિ અને
યતિયો તરૂંથી એનુંક ન્તવન બનાવતા ઉપાયે થઈ હતી અને તેમને
અઢાર દિવસ સૂરિની નજર તમે ઉપાધ્યયની કોટડીમા રાખ્યા હતા !
એવું કિલ્લનાથી પગપરાએ સામગ્રામાં આવેછે; પણ સત્ય તો સર્વજ્ઞ
જણે શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયચંદ્ર અપરથી શ્રીસત્યવિજયચંદ્રના પક્ષી હ
તેમના રૂપર પણ વિચરૂ વિચારધારકોએ ઉપદ્રવ કર્યા હોય
જાણે છે. અને તેથી તેઓએ તત્ સમયે સખેશ્વર પાર્શ્વપ્રભુનાં
કરી નીચપ્રમાણે હૃદયનો ઉભરો બહાર કાઢ્યો છે એમ સમ

४२ श्रीलक्ष्मी.

અવ સોરી મૈની આનવની ઓમનંચાત્માગતિએના મેટે ભું મુદ
વની ॥ અવવ ॥ ૩ ॥ કોપાલવ વપુનાવન દુરેવ, મનવ વપવ
અની ॥ તામ જાઉં જલધાર વિદી ભુવ, આઠ પુ ના હરની ઇન્ધાદિ

શ્રીમદ્ કવિ છે કે, મનિષર પાપનાથ ! માગ રૂપર ઓઠી આવી
ખની ૭ કે મરણમાટે લુજા એક માટે પાતી રેખાવ છે, વચનપુ
અર્થોદ્ધારને મળીને લુજાનોત્તર કાપરપ અર્થિ કેપજારેછે. આવી
રજામા તારા નામરૂપ અપની મિથ્યાસાથ દુઃખ લલનારી માથે છે
આ ઉપરથી અપકીરતા તે સમયમા જેનાચાતેમાં-માયુઆમાં પગ
નચ્છકિયા મળ્યાજી જનરેમા ખરપડો રેવેલી દિગ ! એમ માથે છે.
પણ જેનસાસનની રજા અથે મહત્ત સમનો અંકમરેખા વિચાર
નરો.

[illegible]

હોઈ ખટપટ જગી દોષ! દંત્યાદિ અનેક કારણો ભેતાં અદારમા સૌમાં મુનિઓમાં ખટપટ જગી દોષ એમ સિદ્ધ થાય છે. મનભેદ ક્ષેત્રથી અને કુસંપથી મુખ્યત્વે નારા થાય છે અને દોષદિ દુર્મુ-
ક્તો-વેચની જે દેશો ત્યાં દેશો થાય છે અને તેથી સંપમાં અવરથા, અશાન્તિ અને અવનનિનાં વિન્દો દેખાવ આપે છે.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ આવા-અદારમા સૌમાં વિધ-
માન હતા. તેમના સમકાલીન શીશ્યોવિજયજી ઉપાધ્યાય, શીવિન-
વિજયજી ઉપાધ્યાય, શીમાનવિજયજી ઉપાધ્યાય, શીજાવપ્પવિજય-
વિજી, શીવિજયદેવસુરિ, શીવિજયપ્રભસુરિ, શીજ્ઞાનવિમલસુરિ, શીસત્ત-
વિજયજી પન્નાસ, શીવિજયરત્નસુરિ, શીચિનદુર્ગમજી, શીરાજસામર-
સુરિ, શીસકલચંદ્રજી ઉપાધ્યાય, શીવિજયમિત્રસુરિ વગેરે મુનિવરો હતા.
અન્વદર્શનીયોમાં તેમના સમકાલીન શ્રેમાનન્દ કવિ હતા.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ કમળાવરથામાં ઘણું મન્છના સાધુઓનો
પરિચય કર્યો હતો. આમોનો તેમણે અભ્યાસ કર્યો હતો. તર્કશા-
સ્ત્રોમાં અને અલંકાર શાસ્ત્રોમાં તેમણે આતુષે મેળવ્યું હતું. પદોમાં
વિરહી શ્રીની વર્ણવેલી દશાને તેમણે અધ્યાત્મમાં કતારી છે તે ઉપ-
રથી સમજાય છે કે તેઓશ્રીએ અલંકાર શાસ્ત્રમાં દક્ષતા મેળવી હતી.

પૂર્વેમવના સરકારપોને તેમજ અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોનરક મન મધું અને
અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોના તેમનો આત્મા કંથે મન્છનેદની ક્રિયાઓની તક-
શરોથી તેઓ કટાંગેલા હતા તેથી તેઓને અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોદ્ધાર આન-
ન્દરસ લેવાના વિશેષ હાથે પ્રવરવા લાગી.

શ્રીમદ્ના હૃદયના એજ વિચારો થવા લાગ્યા કે-કર્મમન્થ
કર્મવચી પંચસમક વગેરે મન્થોમા કર્મનું સ્વરૂપ
શ્રીમદ્નો વેર. દર્શનુ છે તે કર્મની સાથે અનાદિકાલથી આત્માનો
જ અને શાસ્ત્ર નખેન થયો છે તે કહે કેન અને કયા ઉપાયોવરે મુક્તિ-
લાથી બેસે. મુક્તિ થવાય? સત્કેવ જ સંચારનું મૂલ્ય
કારણ છે સાધુ થવા બાદ આત્માના મુક્તિની સાધના કરવાની છે. સાધુ
થવા બાદ પણ એ સાસન રજા ખટપટોમાં પડવામાં આવે તે અનુભવે
મુક્તિ થમે સાચી શકાય નહિ. એવી શ્રીમદ્ના હૃદયમાં વૈદ્યમન્થવના
વહેવા લાગી. શ્રીમદ્ના મનમાં એવા વિચારો પ્રવરવા છતાં કે સત્-
કેવના સયોગથી વિમુક્ત એવા સાધુએ અપ્રમન દશને વરો
અધ્યાત્મરસમા શ્રીવી રાકે છે. સત્કેવના મુદેનેથી અમર તેનું
આસપાસના પ્રાણીઓ ઉપર થવાવિના રહેતી નહીં. મન્થ અન્થ
અ. ઉ ૨૦

માનતા હતા કે મારા ગયા વિના વ્યાખ્યાન વંચાવાનું નથી માટે હતા-
 વળ કરવાની કંઈ જરૂર નથી. શેકને બોલાવવાને વારંવાર તેમાં આવવા
 લાગ્યાં પણ શેકતો વારજ લગાડતા હતા. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી
 અકળાયા અને ઓતાઓને કહેવા લાગ્યા કે હવે તો હું વ્યાખ્યાન વાંચુ
 છું. ઓતાઓએ કહ્યું; જરા વાર કરો, શેકને આવવા દો. “જે તમે
 વ્યાખ્યાન ચલાવશો તો શેકના મનમાં ખોટું લાગશે.” આનન્દધનજી
 મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે આવી રીતે આનંદોના પ્રતિબંધમાં
 આગમેથી વિરૂદ્ધપણું રહેતું એ ચોખ્ખું મણકું નહિ. આ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ
 ચાલે તો ગૃહસ્થોના ગૌરના જેવી સાધુની દશા યદ્યંત્ય.
 માતાપિતા વગેરેના પ્રતિબંધમાંથી છૂટીને આત્મકલ્યાણ કરવા સાધુ
 અવસ્થા અંગીકાર કરી અને આનંદોના આધાર પ્રમાણે સૂત્ર સ્વાધ્યા-
 યકાગની દરકાર રાખ્યા વિના ગૃહસ્થોની દરકાર રાખવી ! એ તો
 શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ મણકું એમ વિચારવા લાગ્યા. ભલે તે શેકને ખોટું લાગે
 અને તેના ઉપાશ્રયમાં વસતિદાન ન આપે; મારેતો આગમેના આધારે
 ચાલવું જોઈએ એવો દૃઢ સંકલ્પ કરીને તેઓશ્રીએ કલ્પસૂત્રનું વ્યા-
 ખ્યાન શરૂ કર્યું. વ્યાખ્યાનારંભના સમાચાર પેલા શેકને અન્યોએ
 આપ્યા, તે સાંભળીને શેક ગુસ્સામાં આવી નવા. મારા ઉપાશ્રયમાં
 મારા ગયા વિના કોણ વ્યાખ્યાન રાખ્યા શકે ? હત્યાદિ તે બોલતા બોલતા
 ઉપાશ્રયમાં આવ્યા અને શ્રીમદ્ની પાનં આવી તે શેક બોલ્યા કે મારા
 આશ્રયવિના તમારાથી કેમ વ્યાખ્યાન રાખી શકાય ? શ્રીમદે કહ્યું કે
 આનંદોના પ્રતિબંધન કરેલા સ્વાધ્યાય કાંતે મૂત્ર રાચતું જોઈએ. તે
 પ્રમાણે મેં વ્યાખ્યાન આરંભ્યું છે. શેક બોલ્યા કે મારા ઉપાશ્રયમાં તો મને
 તેમ હોય પણ મારા આશ્રયવિના વ્યાખ્યાન રવાનું નહિ. શ્રીમદે કહ્યું
 હે શેક ! મારે તો આનંદોના આધારે સાધુ થવું પાગવાની જરૂર છે;
 અન્યની દરકાર નથી. તું તમારા જેવાના પ્રતિબંધથી નાર ચારિત્ર ખુદીએ
 છટકાવવા હન્ટો નથી. આનંદોથી વિરૂદ્ધ વતવા તું હન્ટો નથી.
 ગૃહસ્થના પ્રતિબંધમાં હું રૂસાવાનો નથી. આ પ્રમાણે સામળી શેકે કહ્યું
 કે મારા ઉપાશ્રયમાં રહેનારે તો મારા કહેવા પ્રમાણે વર્તવું પડશે;
 અન્યના ઉપાશ્રયમાં રહેવું સારૂં નથી. આ પ્રમાણે શેકનું બાવળ યથા
 બાર શ્રીમદ્ના મનમાં ઘળું લાગી આવ્યું અને કલ્પસૂત્રનું વ્યાખ્યાન
 ધનુ કલ્પાદ તેઓશ્રી એવા નિશ્ચયપર આવ્યા કે ગૃહસ્થનો પ્રતિ-
 બંધ અને તેની દરકાર રાખ્યાવિના આગેનામ વિદ્યાર કરવો,
 આનંદ ધનુ અને સાધુની કિષ્કિંદ્રમાં તત્પર રહેવું. પાતાના મનમાં
 દૈવ્ય વચન દૃઢ નિશ્ચયને તેમણે ગુરુ આજ્ઞા નિવેદન કર્યું. ગુરુએ

માનના હના કે મારા ગયા વિના વ્યાખ્યાન વંચાવાનું નથી માટે ઉતાવળ કરવાની કંઈ જરૂર નથી. શેડને બોલાવવાને વારંવાર તેડાં આવવા લાગ્યાં પણ શેડતો વારજ લગાડતા હતા. શ્રીમદ્ આનંદધનજી અકળાયા અને ઓતાઓને કહેવા લાગ્યા કે હવે તો હું વ્યાખ્યાન વાંચું છું. ઓતાઓએ કહ્યું; જરા વાર કરો, શેડને આવવા દો. “જે તમે વ્યાખ્યાન ચલાવશો તો શેડના મનમાં ખોટું લાંબરો.” આનંદધનજી મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે આવી રીતે ચારકોના પ્રતિબંધમાં આગમોથી વિરૂદ્ધપણું રહેવું એ યોગ્ય ગણાય નહિ. આ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ ચાલે તો ગૃહસ્થોના ગૌરના જેવી સાધુની દશા થઈ જાય. માતાપિતા વગેરેના પ્રતિબંધમાંથી છૂટીને આત્મકલ્યાણ કરવા સાધુ અવસ્થા અગ્રીકાર કરી અને આગમોના આધાર પ્રમાણે સૂત્ર સ્વાધ્યાયકાળની દરકાર રાખ્યા વિના ગૃહસ્થોની દરકાર રાખવી! એ તો શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ ગણાય એમ વિચારવા લાગ્યા. બન્ને તે શેડને ખોટું લાગે અને તેના ઉપાશ્રયમાં વસતિદાન ન આપે; મારેતો આગમોના આધારે ચાલવું જોઈએ એવો દૃઢ સંકલ્પ કરીને તેઓશ્રીએ કલ્પસૂત્રનું વ્યાખ્યાન શરૂ કર્યું. વ્યાખ્યાનારંભના સમાચાર પેલા શેડને અન્યોએ આપ્યા, તે સાંભળીને શેડ ગુસ્સામાં આવી ગયા. મારા ઉપાશ્રયમાં મારા ગયા વિના કોણ વ્યાખ્યાન વાંચી શકે? ઈત્યાદિ તે બોલતા બોલતા ઉપાશ્રયમાં આવ્યા અને શ્રીમદ્ની પાસે આવી તે શેડ બોલ્યા કે મારા આવ્યાવિના તમારાથી કેમ વ્યાખ્યાન વાંચી શકાય? શ્રીમદે કહ્યું કે આગમોમાં પ્રતિપાદન કરેલા સ્વાધ્યાય કાલે સૂત્ર વાંચવું જોઈએ. તે પ્રમાણે મેં વ્યાખ્યાન આરંભ્યું છે. શેડ બોલ્યા કે મારા ઉપાસરામાં તો ગમે તેમ હોય પણ મારા આવ્યાવિના વ્યાખ્યાન ચલાવજ નહિ. શ્રીમદે કહ્યું હે શેડ! મારે તો આગમોના આધારે સાધુ ધર્મ પાળવાની જરૂર છે; અન્યની દરકાર નથી. હું તમારા જેવાના પ્રતિબંધથી માફ ચારિત્ર ખુંદીએ લટકાવવા ઇચ્છતો નથી. આગમોથી વિરૂદ્ધ વર્તવા હું ઇચ્છતો નથી. ગૃહસ્થના પ્રતિબંધમાં હું ફસાવાનો નથી. આ પ્રમાણે સાંભળી શેડે કહ્યું કે મારા ઉપાશ્રયમાં રહેનારે તો મારા કહેવા પ્રમાણે વર્તવું પડશે; અન્યના ઉપાશ્રયમાં રહેવું સારું નથી. આ પ્રમાણે શેડનું ભાવણુ થયા બાદ શ્રીમદ્ના મનમાં ઘણું લાગી આવ્યું અને કલ્પસૂત્રનું વ્યાખ્યાન પૂરું કર્યાબાદ તેઓશ્રી એવા નિશ્ચયપર આવ્યા કે ગૃહસ્થનો પ્રતિબંધ અને તેની દરકાર રાખ્યાવિના ગામોગામ વિહાર કરવો, ધ્યાન ધરવું અને સાધુની ક્રિયાઓમાં તત્પર રહેવું. પેતાના મનમાં ઉત્પન્ન થયેલા દૃઢ નિશ્ચયને તેમણે ગુરૂ આગળ નિવેદન કર્યો. ગુરૂએ

શ્રીમદ્ભૂત સાધુ અવસ્થાનું નામ તો લાભાનન્દન હતું, પરન્તુ
 જ્યારે તેઓની આવી આત્મદશા વધવા લાગી અને
 આત્માના આનન્દમાં તેઓ મસ્ત રહેવા લાગ્યા ત્યારે
 લોકો તેમને આનન્દધનના નામથી ઓળખવા લાગ્યા
 અને બોલાવવા લાગ્યા. પોતે પણ સ્તવનો વગેરેના ઉદ્ધ
 ગારો કાઢતાં આનન્દધન તરીકે પોતાનું નામ જણાવવા
 લાગ્યા. આનન્દનો ઘન-આત્મા એવું નામ પોતાને પણ યોગ્ય લાગ્યું
 કારણ કે તેથી આત્માનો વારંવાર ઉપયોગ રહેવા લાગ્યો. આનન્દધ
 નન એ પૂર્વે જે આગમો અને મન્યોનો અધ્યાસ કર્યો હતો તેનું તેઓ
 ધ્યાનવડે પોતાના આત્મામાં સમ્યક્ પરિણમન કરતા હતા, અને કોઈ
 અપૂર્વમન્ય આપતું હતું તો તેનું તેઓશ્રી વાચન મનન ને
 સ્મરણ કરતા હતા. આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપનું વારંવાર ગાન કરીને
 તેમાં ચિત્તવૃત્તિને રમાવતા હતા અને આત્માના ઉત્તમ સ્વ પરિણામ
 કરતા હતા. તેમની પાસે જે જે મનુષ્યો આવતા હતા તેમને
 ધ્યાનદશાના ઉત્થાન સમયે આત્માસંબંધી ઉપદેશ દેતા હતા અને
 અધ્યાત્મજ્ઞાનના ઉદ્ગારો કાઢીને પોતાનું હૃદય ખુલ્લું કરતા હતા; તેથી
 સાધુઓ અને સાધકો તથા જૈનેતરો આ અધ્યાત્મજ્ઞાની સાધુ છે
 એમ કયવા લાગ્યા. આનન્દધનનું તો અધ્યાત્મજ્ઞાની છે, એવી વાચક
 પ્રસરવા લાગી. અધ્યાત્મજ્ઞાની આનન્દધનનું એ પ્રમાણે દુનિયામાં
 તેમની પ્રસિદ્ધિ થઈ નહીં. અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં અત્યંત રમણ કરવાથી
 આત્માસંબંધી તેમનો અભિનવ અનુભવ સ્ફુરવા લાગ્યો. પોતાની
 કુવામાંથી જેમ ઘણા કોયેથી પાણી કાઢવામાં આવે તો પણ તે શરત
 યોગે જેમ જલથી ભરેલો જ રહે, તેમ શ્રીમદ્ પણ અનુભવજ્ઞાનના
 યોગે અધ્યાત્મજ્ઞાન સંબંધી પોતાની કૂવા જેવા હતા. જેમ જેમ
 શ્રીમદ્ અધ્યાત્મજ્ઞાનથી આત્માનું સ્વરૂપ કથન કરતા તેમ તેમ તેમને
 નવો નવો અનુભવ પ્રગટવા કરતો હતો. જેઓ તેમના સમાગમમાં
 આવતા તેમને એમ લાગતું કે અહો! શ્રીમદ્માં કેટલું બધું
 અધ્યાત્મજ્ઞાન ભર્યું છે કે, જેનો પાર ખમાતો નથી? શ્રીમદ્
 આનન્દધનનું પોતાના આત્મામાં નિર્ભયતા કેટલા અંશે ઉત્પન્ન
 થઈ છે તેમની પરીક્ષા કરવા માટે ગામની બહાર રમસાનમાં
 રાત્રીના વખતમાં ધ્યાનમાં રહેતા હતા. જૂત-ત્રેન-પિશાય-વૈતાલ
 વગેરેના ડરાકાથી તેઓ ડરતા નહોતા-તેમજ ધ્યાનના પ્રતાપ
 પથી જૂતો વગેરે પણ તેમને ઉપદ્રવ કરી શકતા નહોતા-પ્રારબ્ધના
 ઉપર શરીરનો આધાર સખીને તેઓ પહોંની પેઠે પ્રારબ્ધ કર્મયોગે

[illegible]

श्रीयशोविजयजीए करेजी आनन्दधनजीनी स्तुतिरूप अष्टपदी.

पद पहेलुं.

(राग कानडो.)

माराय चलय चलय गाय, आनन्दधन प्यारे ॥

रदन आनन्द भरपूर आ० ॥

ताको मज्ज भूर त्रिहुं कोऊये प्यारे

बरनन सुन्दर नूर ॥ १ ॥

सुमति सन्धीके धंग, निननिग दोरन ॥

कवहु न होनही नूर

अगरिअय कदे सुनो आनन्दधन,

इसगुम मिटे हार ॥ २ ॥ हुनि

पद बीतुं.

आनन्दधनको आनन्द सुनगही गायन ॥

रदन आनन्द सुमना धंग आन० ॥

सुमति सन्धी ओर न बल आनन्दधन,

मिळ रहे मंगनरीग आन० ॥ १ ॥

मन मज्जन करके निर्मल बीयोदे भिन,

नारर कगावो हे अविदुड रंग ॥

अगारिअय कदे सुनगही दनार,

भुन रागो वंग मभन आन० ॥ २ ॥

पद श्रीतुं.

(राग न गही म० ६ ग० ४.)

आनन्द कोर मही राग, अह रागे मीह आनन्दधन प्यारे ॥ आ० ॥

आनन्द कोर कद कोर आनन्दधन, आनन्दधन कोर प्यारे ॥ आ० ॥ १ ॥

अह रागे मीह आनन्दधन मज्जन, अह वृत्ति हा मिह रागे ॥

अह कद मीह आनन्दधन राग, अह रागे मीह आनन्दधन ॥ आ० ॥ २ ॥

पद श्रीतुं.

(राग म० ६ ग० ४.)

आनन्द कोर कोर मही राग-आनन्द आनन्दको मज्जन ॥ आ० ॥

अह रागे मीह आनन्दधन, अह रागे मीह आनन्दधन ॥ आनन्द ॥ १ ॥

[illegible]

શ્રીમદ્ આનન્દધનનિ અધ્યાત્મદશાનો રંજ શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયના હૃદ-
યમાં રંખાઈ ગયો હતો અને તેપણુ આનન્દધનનિ સમાન બની ગયા
હતા, અર્થાત્ તેઓ પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનના અત્યંત રસિક બની ગયા
હતા, તેજ બાજને આનન્દધનનિ મળતાં, ઉપાધ્યાયનિ આપ્રમાણે
“જ્ઞાનન્દધનદેવેન મુક્તમહી મિલે જવ, તવ જ્ઞાનન્દસમ મયો મુક્તમ, વાસંતગ
મોહા મો જલમ, લંકા હોનહી તાહેજમ” હૃદયોદ્ધાર કાઢીને આનન્દધનની
સંતતિથી પોતાના વિચારો પણ અધ્યાત્મરૂપે થયા એમ દર્શાવે છે.
આનન્દધનનિ સંગતિથી શ્રીમદ્ ધર્મોચિન્મયનિ ઉપાધ્યાયનું અધ્યા-
ત્મજ્ઞાન તરફ વલણ થયું અને અધ્યાત્મ રંગ લાગ્યો એમ સિદ્ધ કરે છે,
શ્રીમદ્ ધર્મોચિન્મયનિ આનન્દધનનિ સંતતિ પશ્ચાત્ અધ્યાત્મ-
જ્ઞાનના મન્યો રચવાનું કાર્ય આરંભ્યું. અધ્યાત્મસાર, અધ્યાત્મોપનિષદ,
જ્ઞાનસાર અને પદો જ્યેષ્ઠમાં શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયનિ અધ્યાત્મજ્ઞાનનો રસ
પૂર્ણ છે, કે ને મન્યો શાંતનાં, બન્યું છે આનન્દમાં લીન થઈ બધ
છે. ઉપાધ્યાયનિ શ્રી આનન્દધનનિ સ્તુતિ કરી તેવી રીતે શ્રી
આનન્દધનનિ પણ શ્રીમદ્ ધર્મોચિન્મયનિ વાચકની સ્તુતિની અદ-
પરી બતાવી છે.

શ્રીમદ્ આનન્દધનનિ શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયનિ મુલેના રાત્રવટ તે-

ઉપાધ્યાયનિ
ની જ્ઞાન-
ધનનિ રસ
સ્તુતિ પાઠ
થી

મની અદપરી હૃદયોદ્ધારક રચી છે. ધણુ જોને તર-

ફથી શ્રીઆનન્દધનનિ ઉપાધ્યાયની અદપરી રચી

છે એવું મયાનું હતું છે. વિભાગરચના શા. મુરચદ

સરપચદે અમને કશું હતું કે ને મુરતમા સ. ૧૬૪૫ની

સ. ૭ લગભગ આનન્દધનનિ ઉપાધ્યાયનિ રચેલી

અદપરી વાંચી છે. અમોએ મુરતમા તપાસ કરે હતો. પણ અમને

હાથ લાગી નથી. એ અદપરીના ઉપાધ્યાયના મુલેના રાત્રવટ ઉપા-

ધ્યાય શ્રીનાથ અને આનન્દના આધારે મન્યોપદેશક છે. ઉપાધ્યાયમાં

બહુ ભુગ છે મુખ્યુરતમા રચ. ૭૭૩ હૃદયધ્યાન છે. જૈનશાસનના

રસક પ્રવચક અને પૂજ્ય છે જૈનશાસનના હૃદય કરવાના પરી-

પૂર્ણ આત્મભાવ આપના છે અદપરી અને નિમિષ નવથી જૈનધર્મ

પ્રવચક છે. જૈન શાસનનું હૃદયના કાઠી હાથ પાડવું કરનાર અને

વિદ્યાર્થીય પાઠ્ય કરનાર છે રંગના અને નાના નાપર રહેનાર

અને આત્મના મુલેના પ્રવચક કરનારી પાઠ્યના અન્તરના છે, મુર-

તમા સમા રહીને પૂર્ણને અનુભવી જૈનધર્મ દેશ. ૭૭૩ના અન્તર રાત્ર

પાઠ્ય કરનાર છે; અત્યંત ઉપાધ્યાયના અનેક મુલેની સ્તુતિ કરી છે.

એકરાગ અને દહિરાગ એ ત્રણ પ્રકાર છે. તેમાં વિષ્ણુ-
શ્રીના ઉપર વિદ્યમયસ રાગને કામરાગ થયો હતો. દામ-
તકના સરાસતું-પાતાના પુત્રનું મરણ સાંભળીને એકરાગને
લીધે હૃદય ફાટી ગયું હતું, અને કપિલને દહિરાગ (દર્શનનો
રાગ) થવાથી પ્રભાવેલોકમાંથી આવીને પાતાના મતના
રાગથી પાતાના શિષ્યોને 'આમુરે રમસે' ઇત્યાદિ કહ્યું
હતું. આ ત્રણે પ્રકારના રાગનું ધ્યાન કરવું તે રાગધ્યાન
જાણવું.

૬ અપ્રીતિધ્યાન—અપ્રીતિ એટલે અન્ય ઉપર દ્રોહનો અધ્યવસાય
અથવા દ્વેષ.—તે ધ્યાન ધરાવી રાગ્યાત કરાવનારા મધુપિત્ત
અને પિત્તક્રિયોને થયું હતું, તથા હરિવંશની ઉત્પત્તિમાં
વીરકદેવને થયું હતું.

૧૦ મોહધ્યાન—વામુદેવના રાગને ઉપાડીને હમાસ મુખી ફરતાર
બલભદ્રને થાય છે તે રાગજનું.

૧૧ ઈન્ધ્રાધ્યાન—ઈન્ધ્રા એટલે મનમાં પારેયો લાભ મેળવવાની
ઉત્કટ અભિલાષા, તેનું ધ્યાન તે ઈન્ધ્રાધ્યાન. તે એ મારા
મુવાનુંના અર્ધાં કપીલને કોરિ મુવાનુંના લાભમાં પાત્ર ઈન્ધ્રાનો
અંત આપ્યો નહોતો તેની જેમ રાગજનું.

૧૨ ત્રિધ્યાધ્યાન—ત્રિધ્યા એટલે વિપર્યય (અવળી) દહિપાત્ર
તેનું ધ્યાન તે ત્રિધ્યા ધ્યાન. તે જમ્બુવિ, ગેર્વદ વિગે-
રેએ કયું હતું.

૧૩ મુર્છાધ્યાન—મુર્છા એટલે પ્રાપ્ત થયેલા રાગચારિક ઉપર અત્યંત
આસક્તિ, તેનું ધ્યાન તે મુર્છાધ્યાન. તે પુત્રોને ઉત્પન્ન થતાં
જ માલી નામનાર, અથવા બોઃ આપલુવાળા કરનાર
કનકાવજ રાગને થયું હતું.

૧૪ શાંતધ્યાન—શાંત એટલે સમય કરવો તેનું ધ્યાન. તે આ-
વાદમુનિના અન્યકાવાલી શિષ્યોને થયું હતું.

૧૫ શંકાધ્યાન—એટલે અન્ય અન્ય દર્શનનો મોહયથી આમલ
અર્થે શંકા. તેનું ધ્યાન તે શંકાધ્યાન તે, દે કપિલ!
તોયેનું ધર્મ ॥ અને અહો આપ મનમાં પશુ ધર્મ ॥ એમ
એકનાર મરીચિને થયું હતું.

૧૬ મુદીધ્યાન—એટલે અદ્યારિકને વિષે અત્યંત આકર્ષણ
ધ્યાન. તે મધુસૂતાની મધુમુદિને તથા મનને તથા કરનાર
કંડીક રાગને કયું હતું.

નહિ સહન કરનાર પીઠ અને મહાપીઠને તથા સૂચ-
ભદ્રની પ્રશંસાને સહન નહિ કરી શકનાર સિદ્ધપુરાચારી
મુનિને યથું હતું.

૨૭ કષ્ટધ્યાન—એટલે કલેશ કરાવવાનું ધ્યાન. તે રૂઢિમણી
અને સત્વભામાના સંગ-ધર્મ તથા કમકામેવાના દર્શનમાં
નારદને યથું હતું.

૨૮ મુક્ધધ્યાન—એટલે યાત્રુના પ્રાણપરોપણના અધ્યવસાયરૂપ
ધ્યાન. તે હક્ક તથા પિઠક્ક નામના ભયુના વિનાશ માટે
દેવ રાજાની સારે મુક્ક કરનારા કેલિષ્ઠિને યથું હતું.

૨૯ નિમુક્ધધ્યાન—પ્રાણના અપહારરૂપ અધમ મુક્કરદિન થટિમુદિ
વમેરેષી જે બધ મેગવશે તે નિમુક્ક કહેવાય છે, તેનું ધ્યાન
તે નિમુક્ક ધ્યાન. તે ધ્યાન બાદુબચી તથા ભરત રાજાને
યથું હતું.

૩૦ સનધ્યાન—તમ એટલે ત્યામ કર્યા છતાં પણ ફરીથી તેના
સંપે.વર્તી આભિષે.વા. તેનું ધ્યાન તે મનધ્યાન. તે રાહમલી
અને રહે.ને.ને. નર. ના.ને.કે.ને. ભવદેવને યથું હતું.

૩૧ નમક-ધ્યાન—અર્થ એ નવરે રત.તે.કે.ને. સમક કરવાનું
ધ્યાન તે નમક ધ્યાન. તે નમક ધ્યાન. તે નમક ધ્યાન. તે નમક ધ્યાન.
૩૨ અરક-ધ્યાન—અર્થ એ રત.તે.કે.ને. સમક કરવાનું
ધ્યાન તે અરક ધ્યાન. તે અરક ધ્યાન. તે અરક ધ્યાન. તે અરક ધ્યાન.
૩૩ નરક-ધ્યાન—અર્થ એ રત.તે.કે.ને. સમક કરવાનું
ધ્યાન તે નરક ધ્યાન. તે નરક ધ્યાન. તે નરક ધ્યાન. તે નરક ધ્યાન.

૩૪ રેક-ધ્યાન—અર્થ એ રત.તે.કે.ને. સમક કરવાનું
ધ્યાન તે રેક ધ્યાન. તે રેક ધ્યાન. તે રેક ધ્યાન. તે રેક ધ્યાન.
૩૫ રેક-ધ્યાન—અર્થ એ રત.તે.કે.ને. સમક કરવાનું
ધ્યાન તે રેક ધ્યાન. તે રેક ધ્યાન. તે રેક ધ્યાન. તે રેક ધ્યાન.

૩૬ રેક-ધ્યાન—અર્થ એ રત.તે.કે.ને. સમક કરવાનું
ધ્યાન તે રેક ધ્યાન. તે રેક ધ્યાન. તે રેક ધ્યાન. તે રેક ધ્યાન.
૩૭ રેક-ધ્યાન—અર્થ એ રત.તે.કે.ને. સમક કરવાનું
ધ્યાન તે રેક ધ્યાન. તે રેક ધ્યાન. તે રેક ધ્યાન. તે રેક ધ્યાન.

- ૪૭ આત્મપ્રસંગધ્યાન—પોતાની પ્રસંગ કરાવવાનું ધ્યાન, રાક-
રાત મંત્રીના મુખથી પોતાની કવિતાની પ્રસંગ કરાવવા
ઇન્દ્રનાર વરુણને થયું હતું. તથા દેશાવેશ્યાને પોતાની
કળાકુસળતા જતાવનાર રથકારને થયું હતું.
- ૪૮ પરિવેદધ્યાન—તે કુરુક્ષુ પ્રત્યે આર સાધુને થયું હતું.
- ૪૯ પરમહંધ્યાન—પારકી ગર્હ એટલે અન્ય જનો પાસે પરના
છતા ના અછતા દોષ પ્રગટ કરવા તે. આ ધ્યાન સંપ્રસંગ
દુર્ભવિકા પુષ્પમિત્રની ગર્હ કરનાર ગોપ્તમાદીકને થયું હતું.
- ૫૦ પરિમહધ્યાન—ધનધાન્યાદિક પરિમહ નવો મેળવવાનું ધ્યાન
અથવા અપેક્ષી સમૃદ્ધિને પાછી મેળવવાનું ધ્યાન તે પરિમ-
હધ્યાન. તે ધ્યાન આરૂપને થયું હતું. તથા મુનિપતિ સાધુ
વિહાર કરતાં તેનો રોધ કરનાર કૃષિક એલીને થયું હતું.
- ૫૧ પરપરિવાદધ્યાન—અન્યના અછતા દોષો અન્યજન પાસે
પ્રગટ કરવા તે, પરપરિવાદ કહેવાય છે. તેનું ધ્યાન તે
પરપરિવાદધ્યાન. તે મુમદ્રા પ્રત્યે તેની સામુ તથા નહું-
દને થયું હતું.
- ૫૨ પરદુષણધ્યાન—પોતે કરેલા દોષનો બીજા નિર્દોષ પ્રાણી
ઉપર આરોપ કરવો તે પરદુષણ કહેવાય છે. તે સંબન્ધી
ધ્યાન તે પરદુષણ ધ્યાન. તે પતિની હત્યારૂપ પોતાના
દોષને ભદ્રક વૃષભ ઉપર આરોપણ કરનાર જિનદાસની
ત્રીને થયું હતું.
- ૫૩ આરંભધ્યાન—આરંભ તે બીજાને ઉપદ્રવ કરવો. તે સંબન્ધી
ધ્યાન તે આરંભધ્યાન. તે કુરુ અને ઉકુરુમુનિને તથા
દ્વિપાપન રૂપિને થયું હતું.
- ૫૪ સંરંભધ્યાન—સંરંભ એટલે વિષયાદિકનો તીવ્ર અભિગ્રાપ તે-
સંબન્ધી ધ્યાન તે સંરંભધ્યાન. તે માતાના ઉપરોપથી વ્રત પાળતાં
છતાં પણ વિષયની અભિગ્રાવાવાગા હુલ્લકુઆરને થયું હતું.
- ૫૫ પાપધ્યાન—પર સી સેવન વિગેરે પાપકર્મનું અનુભાદન
એટલે તેવે પ્રસંગે ‘આણે આ દીક કરું’ એમ ને ભોક્તું
તે પાપ કહેવાય છે. તેનું ધ્યાન તે પાપધ્યાન. તે ‘આ
ભોગી જમરણુ સજ્જને ધન્ય છે’ ઇત્યાદિ અનુભાદન કરનારા
લોકોને થયું હતું.
- ૫૬ અધિકરણધ્યાન—પાપની ઉત્પત્તિના કારણરૂપ ને અધિકરણ
શ. ઉ. ૨૩

અથ ચલો સંગ હમારે, કાયા અથ ચલો સંગ હમારે,
 રહ્યો બહોત વત્ત કરી રાણી, કાયા અથ ચલો ॥ ૧ ॥
 તોયે કારણમેં જીવ સંહારે, થોલે જૂઠ અપારે;
 ચોરી કરી પરનારી સેવી, જૂઠ પરિગ્રહ ઘારે. કાયા ॥ ૨ ॥
 પટ આમૂષણ મુંઘા ચૂઝા, અસનપાન મિત્ર ન્યારે;
 હોર દિને છટરસ સોયે મુન્દર, તે સવ મલકર ઢારે. કાયા ॥ ૩ ॥
 જીવ મુળો યા રીત અનાદિ, કહા કહત વારંવારે;
 મેં ન ચલુંગી તોયે સંગ ચેતન, પાપપુણ્ય દો છારે. કાયા ॥ ૪ ॥
 જિનવર નામસાર મજ્જ આતમ, કહા મરમ સંસારે;
 મુગુરુવચન પ્રતીત મધે લખ, આનન્દધન રૂપારે. કાયા ॥ ૫ ॥

આ પદમાં ચેતન મરતી વખતે કાયાને પોતાની સાથે આ
 માટે અનેક યુક્તિયોથી પ્રભોધે છે; તેના પ્રત્યુત્તરમાં કાયા કહે છે કે
 ચેતન ! મારી અનાદિકાલથી એવી રીત છે કે, હું એક ભવથી
 ભવમાં ગમન કરતાં સાથે ગમન કરતી નથી. હે ચેતન ! તારી
 મારા સંબંધે તે કરેલું પુણ્ય અને પાપ એ બે સાથે આવશે,
 તેથી હું પરભવમાં પુણ્ય પાપના પોમે શુભાશુભ શરીર ધારણ કરું
 મુખદુઃખ ભેગપીશ. આ જગતમાં જિનવરનું નામ સત્ય છે. મુ
 વચનથી આત્મધર્મની પ્રતીતિ થાય છે, માટે આનન્દધન છ કહે
 કે, તે સર્વ ઉપગ્રસ્ત મુગુરુને છે.

પદ ૨.

(વિદ્યા.)

કમ્પ ચતુર વિઠ જાની-હો મેરો કમ્પ ચતુર વિઠ જાની ।
 જો હમ વહેની સો તુમ કહેની, મીત બધિક વીઠાની. કમ્પ ॥ ૧ ॥
 વૃક મુન્દકો મહેલ બનાવો, તામે ઝવોત સમાની ।
 દોષ હોર લો શુભલ મહેલમે, વાત કમ્પુ મદિ છાની. કમ્પ ॥ ૨ ॥
 પાંચ અથ તિન ત્રિવા જો મન્દિરમેં, રાજ્ય કરે રાજધાની ।
 વૃક ત્રિવા સજ અગ વશ કીનો, જ્ઞાનધર વશ જાની. કમ્પ ॥ ૩ ॥
 ચાર પુણ્ય મન્દિરમેં મૂલે, કલકુ ત્રિપત ન જાની.
 દસ અસલી વૃક અસલી પુઝે, પુઝે જ્ઞાન જાની. કમ્પ ॥ ૪ ॥
 જર ગણિમેં રહતા વીઠે, કર્મકી કિયકુ ન જાની
 આનન્દધન હમ પદકું પુઝે, પુઝે અધિક જન જાની. કમ્પ ॥ ૫ ॥

પદ ૩.

(રત્ન દુનવ.)

તત્ત્વ મત્ત કુન્નતા કુટિલજો સંગ

ઘાઠી સંયતે કુવુદિ જવજન દે, વહત અગ્નમેં મંચ. ॥ તત્ત્વ. ॥ ૧ ॥

કોરેકું જ્યાં કપુર પુણ્યત, કાવહો મ્હાવત સંગ.

સાહું કીનો આગવા હેનવ, મહંત આમૂચન મંગ. ॥ તત્ત્વ. ॥ ૨ ॥

જ્યાં મયો વપગવ રિહાવત, વિવદુ ન તત્ત્વ મુગંગ.

જાવમ્હવન દસુ કાલી કાંચલીયાં, જડત ન દુગ્ધો સંગ. ॥ તત્ત્વ. ॥ ૩ ॥

શ્રીમદે આ પ્રમાણે આ બે પદમાં પસુ આધ્યાત્મરસનો પ્રવાહ વહેવ-
રાયો છે. તત્ત્વ મત્ત કુન્નતા કુટિલજો સંગ એ પદમાં, આત્માને નહિ માનનાર
કુમતિ-કુટિલજનોની સંપ્રતિભા ત્યાજ કરવાની હિતચિંતા જણાવી છે.
કુમતિકુટિલ મનુષ્યોની સંપ્રતિધી પ્રભુના ધર્મથી બાગાઇવો જાણ થાય
છે. કુસંપ્રતિધી મમેતેવા મનુષ્યની બુદ્ધિ જતડે છે. નાસ્તિક મનુ-
ષ્યોની સંપ્રતિધી મહાન અનર્થ થાય છે, માટે જૈન શાસ્ત્રોમાં કુમતિવાગા
અને કુટિલ મનુષ્યોની સંપ્રતિભા ત્યાજ કરવાની હિતચિંતા દર્શાવી
છે. કાંઈ કાંબઘીને બીજે રંગ ચઢતો નથી; એમ મીઆન-દધનજી
ઉપદેશો છે, તેનો જાવાઈ-સાક-કુટિલ જનોના મનમાં સન્તના ઉપ-
દેશની અસર પડી નથી; એમ અનુભવમાં આવે છે-નાસ્તિક બુદ્ધિથી
કાંઈ કાંબઘીની પેઠે જોનાં દુદય પાપકર્મથી કાળાં ધર્મ પ્રધાં છે તેના
દુદય ઉપર ધર્મનો શેન રંગ ચઢી શકતો નથી. દુર્ભક્ષ અને અમમ
પ્રાણીઓને ધર્મની વાત ક્યારી નથી. તેઓની કુતર્કવાળી કુમતિથી
તેઓની પાસે બેસનારને પ્લેચના જંતુની પેઠે ખરાબ અસર થાય છે.

દુર્ધાનથી અને કુસંપ્રતિધી શુભધ્યાનમાંથી જાણ થાય છે, માટે
અધ્યાત્મતાનીઓએ શ્રીમદ્ના પદનો વિચાર કરીને નાસ્તિક-સાક
મનુષ્યોથી દૂર રહેવું જોઈએ.

ધ્યાન કરનારા યોગીઓએ ધ્યાનનામાં યોગ્ય મુલ્યે પ્રવર્તાવવા
સદાશય પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જો ધ્યાનનામાં યોગ્ય મુલ્યે નથી હોતા
તો ધ્યાનની ધારા જોડી નથી અને અધ્યાત્મરસનો સ્વાદ અનુભવાયો
નથી. નીચેના સ્વેચ્છાથી ધ્યાનીની યોગ્યતા અને ધ્યાનીને ધનું મુખ
અનુભવી શકાય તેમ છે.

સંકોચ.

મિતેન્દ્રિયસ ધીરસ કમન્તસ સિતાન્નવઃ

સિતાન્નવસ વાસઃપ્ર અહનેન્નસોદીવઃ ॥ ૧ ॥

સ્વદ્વાદ્યમનોવૃત્તેર્ધારણાધારણાભ્યાત્
 પ્રસન્નસ્યામ્રમત્તસ્ય ચિદાનન્દસુષાલિહઃ ॥ ૨ ॥
 સાધ્યાજ્યમપ્રતિદ્વન્દ્વમન્તરેષુ વિતત્સ્વતઃ
 ધ્યાનિનોપમાલોકે સદૈવમનુજેપિહિ ॥ ૩ ॥

(જરૂર પ્રાપ્ત)

જેણે ઇન્દ્રિયોનો જય કર્યો છે એવો, તથા જે ધીર છે, જે અત્યંત શાન્ત છે, જેણે પોતાના આત્માને સ્થિર કર્યો છે, જેનું સ્થિરાસન છે, નાસિકાના અગ્ર ભાગપર દૃષ્ટિ સ્થાપન કરી છે, ધ્યેયમાં ચિત્ત સ્થિર કરવું તે ધારણા અને તેના ધારણથી જેણે વેગે બાહ્યમાં જતી મનોવૃત્તિને રોકી છે; એવો અને જે પ્રસન્ન છે તથા જે અપ્રમત છે, જેણે ચિદાનન્દરૂપ અમૃતનો સ્વાદ લીધો છે, જેણે બાહ્યાશ્વન્તર ત્રિપક્ષરહિત જ્ઞાનાદિનું અપ્રતિહત સાધ્યાજ્યને અન્તરમાં વિસ્તાર્યું છે; એવા ધ્યાની મુનિવરની દેવલોકમાં વા મનુષ્યલોકમાં ઉપમા નથી.

ધ્યાની સર્વ દુઃખનો હાય કરે છે તથાચોક્તમ્.

શ્લોક.

ધ્યાતા ધ્યાનં તથા ધ્યેયમેકતાવગતં ત્રયમ્ ।
 તસ્ય જ્ઞાનમ્વચિત્તસ્ય સર્વદુઃસ્રવણો મયેન્ ॥ ૧ ॥
 શ્રુત્યધ્યાનોપયોગેન વિશતિત્ત્વાનજ્ઞાચયિ ।
 કલ્પમાત્રં ત્વમધ્યાનામપિ નો કુર્લેમં મયેન્ ॥ ૨ ॥

(જરૂર પ્રાપ્ત)

સર્વ દુઃખનો હાય કરનાર ધ્યાન છે; એમ અનેક ગ્રન્થોની સાક્ષી આપી શકાય છે, માટે કુલનતિ ત્યાગીને જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર મુનુવટે પુણ એવા આત્માનું સદાકાળ ધ્યાન થવું.

અધ્યાત્મજ્ઞાનથી ધ્યાનની કેળમ ઢોટીપર પાદ મૂકી શકાય છે, માટે આનંદમગ્નચક્ર બંધુઆએ ધ્યાનની પ્રાપ્તિ માટે ઉપયુક્ત ઉપાયો આચારમાં મુક્યા એક એ. ધ્યાનના વિચારો પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કર્યો વિના ધ્યાનનું જ્ઞાન ધ્યાનને આત્મિક મુખરૂપ રૂઝ આપવા સમર્થ થવું નથી. અધ્યાત્મજ્ઞાનવટે ધ્યાનનું સેવન થાય છે અને ધ્યાનવટે આત્મા તથા પરમાત્માનો ભેદ ટાળી શકાય છે અને આત્માને પરમાત્મરૂપ બનાવી શકાય છે.

ધ્યાનને ખરો અધિકાર ત્યાગી પંચમન્યત્રન ધારી એવા મુનિવરોને છે.

પેશાબમાં મુત્તનું સિદ્ધિ છે તેને રસસિદ્ધિનું શું કામ છે. ધન્ય છે આનન્દધનજીને!! એમ કહી આવતો ગયો. એના સંકેપબળવડે પેશાબ પણ સુવર્ણ બનાવવા સમર્થ થાય છે, તેમાં યોગ્યમહાત્મ્યવિના અન્ય કશું હંધી નથી;—યોગના અભ્યાસથી એવી સિદ્ધિ કોઈ મહા-યોગીને સંપ્રાપ્ત થાય છે.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના ચમત્કારોની ખબર સર્વત્ર વાયુવેગે-બાવા જગેરે લોકો દેશવશ લાગ્યા. સારી અને જુરી વાત સર્વત્ર વાયુવેગે પ્રસારી જાય છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મારવાડનાં ગ્રામમાંએમાં અને પર્વતોમાં વિચરવા લાગ્યા. એધપુરના રાજ્યમાં વિચરતાં એક વખત કોઈ પર્વતપાસેના ગ્રામની બહાર-દેવદૂધમાં શ્રીમદ્ આનન્દધનજી રજા હતા; તેની એધપુરના રાજાને ખબર પડવાથી તે મુનિરાજનાં દર્શન કરવા આવ્યો. આનન્દધનજીના શરીરમાં તે વખતે તાવ ભરાયો હતો. રાજાનું આવાગમન અચળ કરી શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પોતાના કપડામાં તાવને ઉતારી જવા દુર કોઈ વસ્તુપર કપડો મૂક્યો અને પોતે શાન્તપણે રાજાને ઉપદેશ દેવા લાગ્યા. આત્માના ગુણોની પ્રાપ્તિ માટે જે જે ઉપાયો લેવા જોઈએ તે દર્શાવવા લાગ્યા.

જ્યારે ૧૪-
૧૫માં ઉગ્યો.

આત્માની કિંમત અવગણ્યા વિના શરીરની ઉપયોગિતા શમજાવી નથી. સાધુ-સન્તોની સેવાભિજ્ઞ કશું વિના રાજ્યત્વની સંસ્કૃતિ થતી નથી. સન્તસાધુઓની સેવાભિજ્ઞી રાજાની જુદી નિર્મલ રહે છે. સન્તસાધુઓના ઉપદેશથી રાજ્યમાં શાન્તિ દેશવશ અને લોકો ધર્મી બનવાથી રાજાને તેનો લાભ મળે છે. સાધુઓની સેવાભિજ્ઞ અને ઉપામનાથી રાજાનું કલ્યાણ થાય છે. દાન, સીવલ, તપ અને બાક એ ચાર બેઠે ધર્મની આરાધના કરવી. આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને પોતાના અધિકાર પ્રમાણે સ્વ અને પરનું કલ્યાણ કરવું; દંત્યારિ ધર્મગ્રંથોના ઉપદેશ અપોલ ઉપદેશ પૂર્વક પણ પદ્માનુ નુપની દિષ્ટિ, સામા-સરથર મુજબ કપડા ઉપર પડી રાજાના મનમાં વિચાર થવો કે, આ કપડો કેમ મુજબો હશે? રાજાના મનમાં નિર્મલ થવો નહિ તેથી તેણે શ્રીમદ્ને જુલુ. શ્રીમદે કહ્યું કે કપડામાં તાવનાં પુટકો છે. રાજા! તારી શરિયે થત કરવી હતી તેથી મેં કપડાને દુર કાઢ્યું હતો. હવે તેને લેદરા. શ્રીમદ્ના જ્ઞાને દુર કરવાની દક્ષિણ હતી. આ બાબતમાં સત્કેટકું હશે તે ચાલો વિચારી દાગો, પણ બેરકું તો ખરી છે કે શ્રીમદ્માં અનેક પ્રકારની દક્ષિણ પ્રતી હતી.

શ્રીમદ્ વિષે કિંવદન્તી એવી સાંભળવામાં આવે છે કે, તેમને વચન

વચનસિદ્ધિ. સિદ્ધિ પ્રગટ થઈ હતી. જે મનુષ્ય, વચન સમિતિનું સમ્યક્

પરિપાલન કરે છે અને વચોગુણમાં વિશેષકાળ રહે છે

તેમજ નાભિકમલમાં ધ્યાન ધરી પરાભાષામાં કલાકોના કલાકો પર્યન્ત
હીન થઈ જાય છે તેને વચનસિદ્ધિ પ્રગટે છે. જે ધ્યાની વા સમાધિકારક
પુરૂષ, કદિ શાપને દેતો ન હોય, કોઈનું છુદ્ કરવામાં જેને સૂક્ષ્મ
પરાભાષામાંથી એશમાત્રની પલ્લુ સ્ફુરણા ન થતી હોય અને હૃદય
તથા વાણીમાં ઐક્ય ધારણ કરતો હોય, તેમજ પરાભાષાની સત્ય
સ્ફુરણાને વૈખરીમાંથી બહાર કાઢવા ઉપયોગપૂર્વક અવ્યાસ સેવતો
હોય છે તે આત્મધ્યાની મનુષ્ય, વચનસિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ થાય છે.

એક વખત શ્રીમદ્ ભેદપુર પાસેના હુંમરોની ગુફાઓમાં ધ્યાન
ધરતા હતા અને પાસેનાં ગામડાંઓમાં ગોચરી લેવા બહાર આવતા
હતા. ભેદપુરના રાણાની પટ્ટરાણીને અને રાજાને કેટલાક દિવસથી
અણબનાવ થયો હતો. રાણીએ રાજાને વરા કરવા અનેક ઉપાયો કર્યા

પણ રાજાને વરા કરી સકી નહિ. કોઈ મનુષ્યે રાણીને
રાજ-રાણી
દો મિલે હસમે
આનન્દધનજી
કયા ?
કહ્યું કે જો આનન્દધનજી મહાત્માની કૃપા થાય તો
તારું કાર્ય સિદ્ધ થાય. રાણીના મનમાં એ વાતની શ્રદ્ધા

થઈ અને તે પોતાના રસાસા સાથે આનન્દધનજીનાં દર્શન
કરવા ચાહી. આનન્દધનજી જ્યાં રહેતા હતા તે સ્થાનની શોધ મળી
અને તેણે શ્રી આનન્દધનજીનાં દર્શન કર્યા. કેટલાક દિવસપર્યન્ત રસાસા
સાથે દર્શન કરવા આવવા લાગી. એક દિવસે તેણે પોતાની વાત
પ્રગટ કરી, અને કહ્યું કે 'મહાપુરૂષ' મારા ઉપર કૃપા કરીને કોઈ યંત્ર
કરી આપો કે જેથી રાજાનો મારા ઉપર ખ્યાર થાય. આનન્દધનજીએ
કહ્યું, લાવ પત્ર. રાણીએ પત્ર આપ્યો તેમાં આનન્દધનજીએ લખ્યું કે
"રાજારાણી હો મિલે રસમેં જાનમ્દધનજી કયા" રાણી લખેલો કામળ યંત્રપૂ
માનીને ઘેર લેઈ ગઈ અને પોતાના માદળીયામાં ધાડ્યો; તે દિવસથી
રાજાની પ્રીતિ રાણીના ઉપર વધવા લાગી અને રાજા જાણે રાણીના
વરામાં થઈ ગયો હોય એમ થયું. એક દિવસ અન્ય રાણીઓએ રાજાને
કહ્યું કે, પટ્ટરાણીએ તો આનન્દધનજી પાસે યંત્ર કરાવી આપને વરા
કર્ષે છે. રાજાએ કહ્યું, એ જાણતની હું તપાસ કરીશ. એક દિવસ
કળાવડે પટ્ટરાણીના માદળીયામાંથી પેલો 'યંત્ર' કાઢી રાજા વાંચવા
લાગ્યો અને તેમાં લખેલા રાજદો દેખી આશ્ચર્ય પામ્યો, અને આનન્દ-
ધનજીની આત્મદર્શાસળ-થી રાજાને ઉચ્ચ ખ્યાલ આવ્યો.

જેધપુરના રાજાને પુત્ર ન હતો. તેના મનમાં રાજ્યપ્રાપ્તિના વારસ સંબંધી વારંવાર ચિન્તા રહેતી હતી. દિવાન અને કારભારીઓ જાણતા

હતા કે રાજાને પુત્રની ચિન્તા રહે છે. પ્રધાનની સાથે રાજાને પુત્ર-પ્રાપ્તિ વાતચિત કરતાં રાજાએ એક દિવસ પોતાના મનમાં

રહેલી ચિન્તાનો પ્રકાર ક્યો. પ્રધાને કહ્યું કે, પુત્ર થવો એ પૂર્વજવના સંસ્કાર ઉપર આધાર રાખે છે. જૈનચતિતરીકે પ્રસિદ્ધ એવા આનન્દધનજી મહારાજ મહાયોગી-અમલકારી પુરુષ છે તેની સેવાભક્તિ કરવાથી લાભ થાય એમ આશા રહે છે. જેધપુરના રાજાએ પહેલાં અનેક બાવાઓ-મંત્રવારીઓ અને વૈદ્યો વગેરેનો આ બાબત માટે સંબંધ રાખ્યો હતો. છેવટે હવે પ્રધાનના કથન ઉપર વિશ્વાસ મૂકીને આનન્દધનજીની સેવાભક્તિ કરવાનો ખરા અન્તઃકરણની અડ્ડાથી નિશ્ચય કર્યો. અડ્ડા વિના મંત્ર-મંત્ર અને ઔષધીઓનો પ્રભાવ જણાતો નથી. અડ્ડા વિના મહાત્માની સેવા કરવાથી ફલસિદ્ધિ થતી નથી. અડ્ડા ભક્તિ વિના મહાત્માઓની આંતરગીનો આશીર્વાદ લેઈ શકાતો નથી. પોતાના આત્માનું સમર્પણ કર્યો વિના અન્યના આત્માનું આશીર્વચન મળી શકાતું નથી. મહાત્માઓને વૈરાગ્ય, ભક્તિ, સેવા, ઉપાસના-વિનય વગેરેથી પોતાના કરી શકાય છે, તેમજ પ્રસન્ન કરી ને તેમના હૃદયનું સર્વસ્વ લેઈ શકાય છે. જેધપુરના રાજાએ આનન્દધનની ખરા અન્તઃકરણથી સેવા કરી. અન્તે-સેવાભક્તિના પ્રતાપે રાજાની રાહીને પુત્રરત્નની પ્રાપ્તિ થઈ. રાજાઓના માનથી શ્રીમદ્ કદિ કુશર્ણ જતા નહોતા, તેમજ તેમનામાં શું છે તે અન્યને જણાવતા નહોતા. “શાલો મલો વાગે ઘલો” કાંસાના જેવી મુવલુંમાં ધનિ પ્રગટતી નથી. “દીતમુલ્લસે જા કહે છાજ દમારા મોલ” તેમ, મહા પુરુષો પોતાના ગુણોનું પ્રાકટ્ય કદિ પોતાના મુખે કરતા નથી. મેડાના રાજાએ પણ શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની સેવાભક્તિ કરી હતી. શ્રીમદ્ના પરિચયથી મેડાના રાજાનો જૈનધર્મપ્રતિ રામ થયો હતો. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પોતાની પૂજા કદિ ઇન્છતા ન હતા. જૈનસાસનની સેવા કરનારાઓની સદા પ્રસંસા કરતા હતા.

પન્થાસ શ્રી સત્યચિન્મયજી ક્રિયાપાત્ર અને આત્માર્થી પુરુષ હતા. પોતાની પથાસક્તિએ સાધુની ક્રિયાઓ કરવામાં પ્રવ્રજ થીવ રહેતા

શ્રી સત્યચિન્મયજી હતા આનન્દધનજીની સાથે તેઓ ઘણા વર્ષ પર્વેન્ત જનવાસમાં રહ્યા હતા અને અધ્યાત્મજ્ઞાનીની સંપત્તિનો આનન્દધનજી લાભ લીધો હતો. શ્રીમદ્ આત્માસમજી મહારાજ પણ સાથે વિદાર જણાવે છે કે ‘શ્રી સત્યચિન્મયજીએ કેટલાંક વર્ષ આનન્દ-

ગચ્છનાજો સાધુ, પીતાના ગચ્છમાં ધર્મ છે અને અમારો જ ગચ્છ ખરેખરો આગમોના આધારે=જિનાશા પ્રમાણે વર્તે છે; એમ કથીને અન્ય ગચ્છના દોષો કાઢીને સ્વગચ્છનું સ્થાપન કરતો. કેટલાક આવડો આવી દશા દેખીને સરાયમાં પડ્યા અને કોઈ પ્રામાણિક જ્ઞાનિની શોધ કરવા લાગ્યા.

ઘણા જોનાના મનમાં એમ આવ્યું કે, આનન્દધનજીને ગચ્છનો

પક્ષપાત નથી. જોનાગમોના અને અનેક મુવિવિત

જિનાશા પ્ર-
માણે પર્વોપ-
દેશા શી ઉપા-
ધ્યાયછ.

આચાર્યોના અન્યો તેમજે વાંચેલા છે તેથી તેમની પામે

આપણે મમન કરીને ખુલાસો મેળવવો જોઈએ. તેઓ

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની પાસે ગયા અને વિનય વંદના કરીને પ્રામાણિક ગીતાર્યવકતા હાજર કોણુ છે? તે સંવ-ધી પ્રશ્ન કયો. શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ કહ્યું. હાજરમાં ઉપાધ્યાય યશોવિજયજી સર્વ સિદ્ધાન્તોના જ્ઞાતા અને ઉપદેશક છે. બ્યવહારમાં અને નિશ્ચયમાં તેમની બરાબર દૃષ્ટિ પડ્યોયે છે. તેમની પામે વ્યાખ્યાન સાંભળીને ખુલાસા કરો. અન્યગચ્છોમાં પણ ગીતાર્યો સરો, પણ પરિચય વિના જાણાય નહિ. સાધુઓએ ગચ્છકિયાના ભેદોની ઉદ્ધારણા કરીને-કયેસ કમી આત્મકલ્યાણના પીતાના ત્રાયે વિમ્ન ન નાખતું જોઈએ. સાધુઓએ ગચ્છમાં રહી બ્યવહાર અને નિશ્ચય નય પ્રમાણે ચાલી આત્માના શુદ્ધ પનેના ક્ષણ મખડુ, કિન્તુ ગચ્છ સમથી અન્યગચ્છપર હૃદયે ન કરી જોઈએ. ગચ્છેનો નામ કરવા માટે સાધુના સમુદાય અને સમાચારી વિગતે ન ગચ્છના આચર્ય કરવાની જરૂર છે, કિન્તુ કયાયોની ક્ષીણતા-એજ આખ્યામન્દુ અવગતપણાતુ છે, છતાં-શ્રીમદ્ આનન્દધનજીને ઉપદેશ બતાવું કરીને આવડોના મનમાં આનન્દ થયો. શ્રીમદ્ની અવ્યામદગાના રમણુના છતાં બાગજીવોને તેમના અધિકાર પ્રમાણે, પોત્ત નુકતી નૂચના આપના અને પીતાના શુદ્ધપર્મનું જ્ઞાન કરવામાં વિચરે કે રવોની રહેતા હતા. શ્રીમદ્ના પરિચયથી યશોવિજય ઉપાધ્યાયની કેલગવનયા અધ્યાત્મજ્ઞાનની રમણુનામાં અને આધ્યાત્મજ્ઞાનનાં પુરવડો બજવાના સતીત થઈ હતી.

શ્રીમદ્ એક વખત વિચાર કરતા મેડામાં પધાર્યો-ત્યાં એક યોની

પુરુષ પુત્રી સંડી હતી તે પિતૃના પતિની મિનામાં બગી

જીવન-
પ્ર-
પ્ર-
પ્ર-

જવા માટે નેપાર થઈ, તેનામાં સત્ (શનિત્વ) આવ્યું

તે મેડાની બહાર રાત્રીના બેઠે નીડળી. શ્રીમદ્ આન-

ન્દધનજી નામની બહાર રમજ્ઞાન તરફ એક ડેકાણે બેસા હતા. પછી

ચોની પુત્રી ત્યાં થઈને નીકળી. શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના મનમાં તેને દિવેરા દેવાની ઐકદમ સ્ફુરણા થઈ. શ્રીમદ્ પેલી સતીની પાસે ગયા અને કહેવા લાગ્યા કે, દે ચોની પુત્રી ! તારા પતિને ઓગળ્યા વિના તું કોની સાથે બની મગવા પ્રયત્ન કરે છે ?

ચોપુત્રી—મારો સ્વામી-ચિન્તામાં ભાગવાને આ લેઈ જવામાં આવે છે તે-આજ જ મરી ગયો છે, માટે તેને ભેટવા હું તેની પાછળ જવા તૈયાર થઈ ગઈ છું.

આનન્દધન—ચોની પુત્રી ! તારો પ્રિયતમ સ્વામી, શરીર છે કે શરીરમાં રહેલો આત્મા છે ? જો તું શરીરને પ્રિયતમ સ્વામી ધારી તેને ભેટવા જતી હોય તો તે અશુભ છે. કારણ કે શરીર તો જડ છે અને જાણવિનાયી છે. શરીર કોઈનું થયું નથી અને થવાનું નથી. શરીર સમધાનુષી ઉપજાયું છે. જેનો ઉત્પાદ છે તેનો નાશ છે. શરીરની ઉત્પત્તિ હોવાથી શરીરનો નાશ થાય છે. શરીર કંઈ તારા પ્રેમને સમજી શકતું નથી. માટે શરીર તો સ્વામી પ્રત્યક્ષ નહિ. જો તું શરીરમાં રહેલા આત્માને સ્વામી માનતી હોય તો શરીરમાં રહેલો આત્મા તો પિતાના કર્મના અનુસારે પરમવમાં ગયો; તેના શરીરની સાથે બની જવાથી મિત્ર કર્મોને મિત્ર નિઃસ્વપ્નર થવાથી તેને ભેટવાનું કાર્ય થયું હુલ્મ છે, માટે હવે તું કોને ભેટીશ ?

ચોપુત્રી—હું સી છું અને મારો પતિ દેવલોકમાં ગયો છે, માટે હું પણ તેની ચિન્તામાં બની બસમ થઈ મારા પતિ પાસે જવાની.

આનન્દધન—તારા શરીરમાં રહેલો આત્મા સી છે કે તારું શરીર સી છે ? તું તો આત્મા છે. શરીરના અવદારથી તુ સી ગણાય છે. તારો પતિ દેવલોકમાં ગયો એવો કેવડી વિચાર કોણ નિર્ણય કરી શકે ? તું ખરા પતિને અને તેના પ્રેમને ઓગળાયા માટે સમર્થ થઈ નથી, તેથી તુ જાણિયા પરી ખરા પતિની ભાજી કરી શકતી નથી.

ચોપુત્રી—ખરો પતિ કોણ અને તેની ખરી સી કોણ ?

આનન્દધન—ખરો પતિ પ્રત્યેકના શરીરમાં રહેલો આત્મા છે અને આત્માનું સર્વપતિની શુદ્ધ સેવનરૂપ ખરી સી છે. તારા શરીરમાં તારો આત્મા એક-સત્ત્વ-ગુણ ખરો પતિ છે અને શુદ્ધધર્મ-વાળી મનિરૂપ સુમતિ એક શરીરમાં રહેલા આત્માની ખરી સી છે; માટે શરીર અને હાસ્યવ્યંસ પતિ અને સીપતું ધારણ એ જાણી છે.

ચોપુત્રી—તમારું કહ્યું સત્ય છે પરંતુ પર આત્મા તે સત્યને પતિ કેમ ન ગણાય ?

આનન્દધન—સરીરધારી એવો પરનો આત્મા ભિન્ન છે અને પોતાનો આત્મા ભિન્ન છે. અન્ય પ્રિયતમ તે કદિ પોતાનો પ્રિયતમ ધર્મ શકતો નથી. સત્તાએ પરમાત્મરૂપ પોતાનો આત્મા તેજ પ્રિયતમ કાન્ત છે અને તેની શુદ્ધ ચેતના તેજ સત્ય પ્રિયતમા કાન્તા છે. પરમાત્મા જે રૂપભદેવ ભગવાન કે જે આદ્યકર્મથી રહિત-શુદ્ધશુદ્ધ પરમાત્મા થયા તેજ આપણા આત્મામાં રહેલી ચેતનાના નિમિત્તકારણરૂપે પતિ માનવામાં આવે તો આત્માની શુદ્ધતા થાય. સંસાર વ્યવહારથી મનાયલા પતિયો અને સ્ત્રીઓમાં પતિત્વ અને સ્ત્રીત્વનો સંગ્રન્ધ વસ્તુતઃ અવલોકતાં જ્ઞાન્તિરૂપ હરે છે.

શેઠપુત્રી—આપણું કહેવું સત્ય છે અને પરમાત્મા શ્રી રૂપભદેવ ભગવાન તેજ શુદ્ધચેતનાના સ્વામી છે એમ અને સમજાય છે, પણ તે રીઝવાથી મારું શું કહ્યાણુ થાય ?

આનન્દધન—પરમાત્મા શ્રી રૂપભદેવને રાગ અને દ્વેષ નથી. તેમની, શુદ્ધ પ્રેમભક્તિ અને ધ્યાનથી ઉપાસના કરવાથી આપણો આત્મા કે જે સત્તાએ રૂપભદેવ સમાન છે તે પોતાના શુદ્ધ શુભો પ્રગટ કરીને પરમાત્મા બને છે; એજ સ્વકલ્યાણ અને એજ નિમિત્તાત્મનની અપેક્ષાએ રીઝ અવશેષથી.

શેઠપુત્રી—પરમાત્મારૂપ સ્વામીને કેવી રીતે મળાય ? તેના માટે તપ-જપ અને અગ્નિ યજ્ઞેરેનું સેવન કરવું જોઈએ કે કેમ ?

આનન્દધન—શેઠપુત્રા ! હું જે કયું હું તે તું એકાગ્ર ચિત્તથી સાંભળ. આપણો આત્મા તે સત્તાએ પરમાત્મા છે અને તેની શુદ્ધ-ચેતના સ્ત્રી પણ આત્માની પેઠે અરૂપી છે. રૂપભદેવ પરમાત્માને સ્વામીરૂપ ધારીને તેની સેવા કરવાની આવશ્યકતા છે. આ પ્રમાણે ઉપદેશ દેતાં દેતાં, શ્રીમદ્ આનન્દધનજી રૂપભદેવ પરમાત્માની પ્રેમ-ભક્તિ સેવામાં તણીન થઈને, હૃદયના ઉદ્દગારરૂપ સ્વકૃત ચોપીસીમાંહે પ્રથમ સ્તાવન બોલવા લાગ્યા.

॥ રૂપમદેવ સ્તાવનમ્ ॥

રૂપમજિનેષ્ઠ પ્રીતમ માણ્યો રે, બોલ ન વાદું રે કંત.

રીઝ્યો સાદિય સંગ ન પરિહરે રે, માર્ગે સાદિ બનંત. રૂપમ૦ ॥ ૧ ॥

પ્રીત સગાહ રે જગમાં સદુ કરે રે, પ્રીત સગાહ ન કોવ.

પ્રીત સગાહ રે નિરુપાધિક કરી રે, સોપાધિક ધન કોવ. રૂપમ૦ ॥ ૨ ॥

કોઈ કન્તવારણ કાઢમણ્ય કરે રે, મલકું કન્તને ધાવ.

૫ મેલો કહીયું મરિ સંભવે રે, મેલો ટામ ન ટાવ. રવમ૦ ॥ ૩ ॥

કોઈ પતિરજન મરિ ઘણું તપ કરે રે, પતિરજન તનતાવ.

૬ પતિરજન મેં મરિ ચિત્ત ઘરું રે, રજન ઘાતુ મિલાવ. રવમ૦ ॥ ૪ ॥

કોઈ કહે હીલા રે મલક મલકતગી રે, હસ પૂરે મન આસ.

દોપરહિતને હીલા મરિઘટે રે, હીલા દોપવિલાસ. રવમ૦ ॥ ૫ ॥

ચિત્ત ઘસણ રે પૂનવપલ કમું રે, પૂવા બસગિડત પહ.

કરદરહિત ઘડે આતમ ભરપણા રે—આનન્દપન પદ રેહ. રવમ૦ ॥ ૬ ॥

ભાષાર્થ—શુદ્ધચેતના કંઠે છે કે, વસ્તુતઃ શુદ્ધનિશ્ચયનયથી અવલો-
કતાં મારા પ્રિયતમ સ્વામી શ્રી રૂપભ જિનેશ્વર છે. હું તેમનાવિના
અન્યને ઇચ્છતી નથી. તે સપ્તેભ મારા ઉપર રીઝ પામે તો, (આ-
ત્માની પરમાત્મદરાશ્વ રીઝ યાવ તો) પરમાત્માની સાથે શુદ્ધિમાં
સાદિ અનંતમાભાંગે વધું.

જગત્માં સર્વ લોકો પ્રીતિની સગાઈ કરે છે પણ કોઈ પ્રીતિની
સગાઈ નથી. જે પ્રીતિ સગાઈથી ઉપાધિ યાવ, તે પ્રીતિ સગાઈની
કિમ્મત અદ્ય છે. જેમાં કોઈ ભતની ઉપાધિ રહે નહિ એવી ખરી
પ્રીતિની સગાઈ હોય છે; એવી ખરી સગાઈ તો આત્માશ્વ પરમાત્મા-
ની જ હોય છે; બાકી આત્માશ્વ પરમાત્મા વા રૂપભદેવ વિના
બાહ્ય પદાર્થોની પ્રીતિસગાઈ તો કમની વૃદ્ધિ કરાવનારી હોવાથી
જ્ઞાનાદિક ધનનો નાશ કરનારી છે. જગત્, પ્રીતિની સગાઈ કરવા લાક્ષ
રાખે છે કિન્તુ ખરી પ્રીતિ અવબાધે તો સદ્ગુણનન્દનો લાભ દેનારી
શુદ્ધ પ્રીતિ જ બાંધી શકે. પરમાત્માની સાથે શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરવામાં
આવે તો તેથી આત્માના જ્ઞાનાદિક ગુણરૂપ ધનની પ્રાપ્તિ યાવ. રજે-
શુદ્ધી પ્રેમ અને તમેગુણી પ્રેમ હ્રદ છે, માટે તે બે પ્રેમનો ત્યાગ
કરવાની જરૂર છે. સત્ત્વગુણી પ્રેમ પણ શુદ્ધ ભેદભે સત્ત્વગુણી શુદ્ધપ્રેમ-
વડે પરમાત્મસ્વામિની ઉપાસના કરવાની જરૂર છે. ક્ષેપ-માન-માયા-લોભ-
સ્વાર્થ-દ્વેષ અને ઇર્ષ્યા વગેરે દોષો જેમાં નથી એવા શુદ્ધપ્રેમથી પરમાત્મ-
સ્વામિની સાથે સગાઈ બાંધી શકાય છે. પરમાત્માના સ્વરૂપમાં
તક્ષીન યઈ જવાની રૂચિ તેજ શુદ્ધપ્રેમ ગણાય છે. ગુણોના પ્રેમને
શુદ્ધપ્રેમ કહે છે. પરમાત્મા શુદ્ધ હોવાથી તેમની પ્રેમવક્ષણ સેવાની
ઉપાસના કરવાથી પોતાની શુદ્ધિ યાવ છે.

કોઈ પોતાના કાન્તની પ્રાપ્તિ માટે કાષ્ટ બક્ષણુ કરે છે, અર્થાત્
અગ્નિમાં બળીને ભસ્મ યઈ બાવ છે. તે મનમાં ધારે છે કે દોરીને

સ્વામીને મળશું; પણ એ મેળો કરવાનું સ્થાન નથી. શરીરની અપેક્ષા એ બાહ્યના સ્વામી છે તે વસ્તુતઃ શુદ્ધનિશ્ચય દૃષ્ટિથી અવલોકતાં સ્વામી નથી. . સતી સ્ત્રીઓ વગેરે અગ્નિમાં બળી શરીરને બસમીભૂત કરે છે, પણ તેથી તે એક સ્થાને કરીને શાંતિપૂર્વક બેસી શકતી નથી; કારણ કે સગાદિ પ્રતિબંધથી જન્મ જરા અને મૃત્યુની પરંપરા કરવી પડે છે. સ્વામિની પ્રાપ્તિમાટે હિમાળો ગંગનાર, પર્વત ઉપરથી ઝંપાપાત કરનાર, અને કાશીનું કરવત મૂકાવનારાઓ પણ, ખરા સ્વામિને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. ખરા સ્વામીની પ્રાપ્તિ અર્થે હિમાળો ગંગવો વગેરેની આવરંધ્રતા સિદ્ધ કરતી નથી.

કેટલાક લોકો પતિરંજનાર્થે અત્યંત તપ કરે છે, પણ પતિને રંજન કરી શકતા નથી, અને તેઓ ફક્ત તનને તાપ આપે છે; એવું પતિરંજન મેં ચિત્તમાં ધાર્યું નથી. બાહ્ય તનતાપથી પતિનું રંજન કરી શકાતું નથી. રંજ ધાતુનો શુદ્ધાર્થ જે મિત્રાપરૂપ થાય છે; એવી રીતે અન્તરૂમાં શુદ્ધધર્મના રંજન ધાતુની ધાતોધાતે પરમાત્માની સાથે મળવાથી રંજનની સિદ્ધિ થાય છે. પરમાત્મસ્વામિને અન્તરૂથી મળી શકાય છે. રંજનધાતુના વાસ્તવિક સ્વરૂપથી પરમાત્માને રીઝવી શકાય. શરીર-મન અને વાહીની ક્ષણિક બેધાઓવડે પરમાત્માની સાથે મેળ થઈ શકે નહિ. શરીર વાહી અને દ્રવ્યમન તો જડ છે. જડવડે પરમાત્માની સાથે રંગાર્થ શકાય નહિ.—ચેતન પોતે પરમાત્માની સાથે રંગાર્થ જાય, અર્થાત્ શુદ્ધધર્મમાં મળી જાય. શરીરમાં રહેલો આત્મા તેજ પોતાની રમણતારૂપ રંજનતાવડે પરમાત્માની સાથે મળી શકે. આત્મામાં સત્તાએ પરમાત્મત્વ રજું છે તે અન્તરૂની શુદ્ધરમણતાવડે મેળવી શકાય. વસ્તુતઃ આત્મા એજ સત્તાએ પરમાત્મા છે અને તેની સાથે મળવાનો ઉપદેશ રંજન માર્ગ છે. પરમાત્માના શુદ્ધસ્વરૂપની સાથે આત્માનું તન્મય બની જવું એજ ખરૂં રંજનપણું છે. એવી રીતે શુદ્ધરંજનપણુના યોગે પરમાત્મસ્વામીને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

કેટલાક તો એમ કહે છે કે, “આ જગત્ ખરેખર પરમાત્માની લીલા છે. પરમાત્મા લીલાને અર્થે જગત્ રચે છે. અલ્પ એવા પરમાત્માની અલ્પ લીલા છે, તેનો પાર આવે નહિ. જગતના બનાવનાર એવા પરમાત્માની બક્ષિ કરીએ તો મનની લક્ષ આશાઓ પૂરાય. વા મનમાં લક્ષેલી આશાઓ પૂરાય.” આવી રીતે કોઈ પરમાત્મસ્વામીને માને છે પણ, વસ્તુતઃ તત્ત્વદૃષ્ટિથી અવલોકતાં સૃષ્ટિકર્તા એવા પરમાત્મા સિદ્ધ કરતા નથી અને તેમની લીલા પણ સિદ્ધ કરતી નથી. કારણ

ኢትዮጵያ
ከገብረክርስቲያን
ጳጳሳዊት
ድህረ ምረቃ

[illegible][illegible]

दम्पभाय शुषिभाय धरीने-हरणे वेदरे जइए रे,
 इतिग पण भइगम साचरता, एक मना पुरि भइये रे. सुविधि० ॥ २ ॥
 कुगुम भइत वर वास गुगंधो, भूयसीय मनसाधी रे,
 भंगरूता पण भेद सुजी एम, मुकुगुन आगम भाधी रे. सुविधि० ॥ ३ ॥
 एइतुं कळ होय भेद सुज्येते, अनम्यरने परंर रे,
 भाजा पाकन चित्तप्रसधी, मुगति मुगति गुरमभिर रे. सुविधि० ॥ ४ ॥
 'कुळ भइत बरहू पइयो, गंध नैरेय कळ जळ भरी रे,
 भग भंगरूता मजी भइविध, भाजे भइक शुभगति वरी रे. सुविधि० ॥ ५ ॥
 सगरनेव एकरीम प्रकारे, भडोसर जल भेदे रे,
 भांगरूता वहुकिज मितासी, होइग गुंगति उंदे रे. सुविधि० ॥ ६ ॥
 पुरिगभेद पत्रिचणी रूता, उपसम ग्योळ सवोमी रे,
 चरहा रूता हम उतरअपण, भागी केरळ भोगी रे. सुविधि० ॥ ७ ॥
 एम रूता वहुनद सुमीने, मुग्नदावळ गुन करणी रे,
 भविष्य कीव करी ने कंदरी, आनमपण पद परणी रे. सुविधि० ॥ ८ ॥

[illegible][illegible]

આ સ્તવનની ત્રીજી માયામાં તને સંકા પડી છે. તે એ છે કે, ગુરુપરંપરાએ જે માર્ગ જેવામાં આવે છે તો આધ્યાત્મિક પાછળ અન્ધ ગમન કરતો માણસ પડે છે. આગમોના આધારે જે મોટા માર્ગનો વિચાર કરવામાં આવે છે તો પણ મૂકવાનું ઠેકાણું નથી પણ ચારિત્ર ધારણ કરવાનું ઠેકાણું નથી.” સંકાપાદિનું! આવો અર્થ કરીને તું મનમાં એમ નિશ્ચય કરે છે કે, હાલ આગમોના આધારે ચારિત્ર ધારણ કરી શકાતું નથી! આવી તારી સંકા ખરેખર આગમોથી વિરુદ્ધ છે અને તે અયોગ્ય છે. શ્રીમદ્ આરાધના બેરખર નહિ બળવાથી તને એ સંકા થઈ છે. શ્રીમદ્ તો એમ કહે છે કે, આગમો અને દ્રવ્ય દ્વેષ કાલ બાવે પૂર્વોચ્ચોથી ચાલતી આવેલી ચારિત્રમાર્ગની પરંપરા એ બેયથી મોક્ષમાર્ગ છે. જે બેમાંથી એક—આગમોને ન માનવામાં આવે તો એકથી પરંપરાએ શું થાય? તે સંક્રાન્તી પોતે શ્રીમુખે કહે છે કે “પુરુષ પરંપરા મનુષ્ય જોવાનો રે મધોમંથ પુલાય.” જે પુરુષ પરંપરાના એકલા અનુભવે દેખીએ તો અન્ધ ને અધ દોરે તેનું દેખાય છે. અને જિત કક્ષો—જિત વ્યવહાર પરંપરાને ઊડી એકલા આગમે મોક્ષમાર્ગને દેખીએ તો ચારિત્ર ધારણ કરવાનું ઠેકાણું નથી. સારાંસ કે ગુરુપરંપરા-જિતકક્ષ વ્યવહાર અને આગમોવડે મોક્ષમાર્ગનું એવા ચારિત્રની આરાધના કરી નકાય. જે આ પ્રમાણે અર્થ ન માનવામાં આવે તો, બનવનીનૂત્ર અને કલનૂત્ર વગેરે સૂત્રોમાં જણાવ્યું છે કે “શ્રીધીરનું માનવ એકવીના નૃતરે વરપવન્ત સાધુ-સાધ્વી-આવક અને આધિકારી વાલમે એના વિનાર આરે અને નિયમનો એવો છે કે, સૂત્રો-મન્યા-વનન અને વિવેચનનીત્યાં એ સંક્રાન્ત અભિપ્રાયથી અવિરુદ્ધ એક જ વચન આનમાના તાત્પર્ય પડે. શ્રીમદ્ તો આગમોના પૂર્વે અધ્યાત્મિકતા અને નેત્રી ન નૃત્ર અને પરંપરા વિરુદ્ધ બોલે છે કેમ? એનાં નૃત્રાં તો માન્ય ર્યાં છે નેત્રી નેત્રના પૂરવનો આરાધનો એવો મ્યંત્ર પ્રવર કરે છે કે, એકાન્ત આગમ વા એકાન્ત પરંપરાથી ચારિત્રરૂપ મોક્ષપ્રથ ચાલી શકે નહિ. અનેકાન્તપણે એટલે આનન્દ અને નુર્વિકાન્ત પરંપરાએ જ ચારિત્રરૂપ મોક્ષપ્રથની પ્રિદ્ધિ થાય છે; અને એજ ચાલને તેના “તતમ વોગ રે તતમ વામદાર, વાલિન વોગ માધાર” એ વાક્યથી જણાવે છે. તતમવોગને વાલિનવોગ આધારે-તતમવોગને હાલ ચારિત્ર પામી શકાય છે તેમજ પામી શકાય છે. હાલ તેના આધાર છે એમ જણાવે છે. હાલના દ્રવ્ય દ્વેષ કાલ અને બાક પ્રમાણે સાધુરૂપ છે, ચારિત્ર છે. હાલ બહુસ અને કુચીત એવા બે પ્રકારના આરેત્રીયા વર્તે છે અને તે બનવની સૂત્રના આધારે એક

“ આગમવાદે હો ગુરુગમ કો નહીં ” એ વચન કોઈ કોઈ બાબતોની અપેક્ષાએ અવબોધવું. અથવા સંકાશીલ મનુષ્યોના મનમાં દર્શનસંબન્ધી આગમોના આધારે નિર્ણય કરવામાં આગમ વાદે હો ગુરુગમ કો નહીં એવો વિચાર આવે છે અને તેથી તેઓને એ સમજા વિપવાદ લાગે છે. અથવા આગમોનો પરિપૂર્ણ-પરંપરા સૌથીએ-ગુરુગમ પ્રવાહે-પરિપૂર્ણ અર્થ કરનાર ગુરુની પરિપૂર્ણ ગુરુગમ હાલ જોઈએ તે પ્રમાણમાં જોવામાં આવતી નથી. તરતમ ભેદે આગમવાદમાં ગુરુગમવાળા ગુરુઓ મળી શકે પણ ગણુધરોની પેઠે પરિપૂર્ણ ગુરુગમવાળા ગુરુઓ તો આ કાલમાં મળી શકતા નથી, તેથી ભિન્ન ભિન્ન ગમ્મોની-આગમોમાં કથેત્તાં અમુક તત્ત્વો બાબતે-ભિન્ન ભિન્ન માન્યતા ઉભી થએલી છે. આગમોમાં પરસ્પર કોઈ કોઈ બાબતોમાં વિરોધ પાડો આવે છે તેથી તેનો પરિહાર કરવા માટે પૂર્વના ગણુધરો અને તેમના શિષ્યોની પેઠે-પૂર્વધારી ગુરુઓની ગમ જોવી, હાલના કાલના ગુરુઓમાં ગમ નથી, તેથી-પૂર્વધરોના અભાવે જોઈએ તેટલી પરિપૂર્ણ સંકા ટાળે એવા ગુરુઓની ગુરુગમ ન હોવાથી-ખેદ થાય છે; એમ એમના કહેવાનો આશય લાગે છે, આ પ્રમાણે તેમના આશય પ્રમાણે પૂર્વધરોની પેઠે હાલ આગમવાદમાં પરિપૂર્ણ ગુરુગમવાળો કોઈ ગુરુ નથી, પણ પૂર્વધરોની અપેક્ષાએ ન્યૂન એવા તરતમ યોગે-પરંપરાએ ગુરુગમને ધારણ કરનારા ગુરુઓની ગુરુગમતા તેમના વખતમાં હતી. તે તો સહેજે સિદ્ધ થાય છે. ગણુધરો અને પૂર્વધરોના ગુરુગમપણાનો હાલ વિરહ છે તેથી કેટલીક બાબતોમાં સંકાતું જોઈએ તે પ્રમાણે સમાધાન થતું નથી, તેથી સ્વંદ કેવલિ ગમ્મં વગેરે વાક્યો આચાર્યો કથે છે, અને તેથી પોતાનો તેમણે તે બાબતમાં ખેદ દર્શાવ્યો છે. શ્રીમદ્ના સમયમાં અને આ સમયમાં આગમવાદમાં તરતમયોગે ગુરુગમતા છે. ગણુધરોની પેઠે પરિપૂર્ણ ગુરુગમતા નથી એવું અવબોધ્યાથી શકાનો પરિહાર થાય છે અને તેથી શ્રીમદ્ને આગમોના વાદમાં તરતમયોગે ગુરુગમતા હતી અને તે વખતના મહા ગીતાર્યોને પણ તરતમયોગે ગુરુગમતા હતી એમ સિદ્ધ થાય છે. આ પ્રમાણે યથામતિ કથી શકાય છે; તેનો ખરો નિર્ણય તો કેવલી જાણે. તે સંબન્ધી વિશેષ અભ્યાસ પાડી શકાય એવું ભવિષ્યમાં જણાશે તો દ્વિતીયાવૃત્તિમાં જણાવવામાં આવશે. વિશેષ ખુલાસો ગીતાર્યોને પુછી કરવો.

સંકાવાદી—હે સદ્ગુરો ! આપે સ્તવનની કડીઓના અર્થ કથીને મારા હૃદયનું સમ્યક્સમાધાન કર્યું છે; પરંતુ એકવીસમા નમિનાયના સ્તવનમાં—

પૂર્વના જેવા અધુના-તથાવિધ મુગુરઓની જોગવાઈ મળતી નથી, પણ વર્તમાન દ્રવ્યાદિક અપેક્ષાએ બહુશ અને કુશીલ નિર્ગ્ન્ય મુગુરઓની-તરતમયોગે જોગવાઈ મળે છે. પૂર્વધર આદિ મુગુરઓના અભાવે જોઈએ તેવી રીતે આગમોના આધારે સંક્રાઓનું સમાધાન થતું નથી તેનો ખેદ તેમણે દર્શાવ્યો છે, પણ વર્તમાન કાલમાં તરતમયોગે બહુશ અને કુશીલ નિર્ગ્ન્યો વર્તે છે અને તે મુગુરઓ ગણાય છે તેનો તેમણે નિવેધ કર્યો નથી. કારણકે વર્તમાનમાં વિદ્યમાન એવા બહુશ અને કુશીલ નિર્ગ્ન્ય એ બે પ્રકારે મુગુરઓનું પ્રતિપાદન આગમોમાં તેમજ ચૂર્ણિ-ટીકા-ભાષ્ય વગેરેમાં કર્યું છે; અને પંચાંગીને જે ઉચ્છેદે તે તો દુર્ભગ્ય છે એમ શ્રીમુખે-સ્વયં જણાવે છે, તેથી “ક્રુત મનુસાર વિચારી જોઈ, મુગુર તથાવિધ ન મિલે રે” એ વાક્યનો એવા અર્થ મહણ કરવો કે, શ્રુતના અનુસારે તેવા પ્રકારના-કે જે પૂર્વકાલમાં હતા તેવા મુગુરઓની હાલ જોગવાઈ મળતી નથી, પણ વર્તમાનકાલમાં તરતમયોગે જોગવાઈસૂત્ર વગેરેના પાઠ પ્રમાણે બહુશ અને કુશીલ નિર્ગ્ન્યોની-તરતમયોગે મુગુરપણની જોગવાઈ મળે છે. અદારમાં સૈકામાં વિદ્યમાન સાધુઓમાં તે કાલ-શ્રેયની અને બહુશ-કુશીલ નિર્ગ્ન્યની અપેક્ષાએ, મુગુર-વ કનું અને તતકાજાનુસારે મુગુરત્વયોગ હતો; એમ શાસ્ત્રોના આધારે અને શ્રીમદ્ના રચનાનુસારે પણ સિદ્ધ કરે છે.

શ્રુતઅનુસાર વિચારીને જોતા, તા વિચારીને જાણુ છું તો, તથાવિધ (જેવા શાસ્ત્રોમાં કર્યા છે તેવા) ગુરની જોગવાઈ મળતી નથી અને (જેવીરીતે જોઈએ તેવીરીતે) આગમોના આધારે પીનાની ક્રિયાવડે મોક્ષમાન આગથી નાજાત નથી. એમ સ્વયં એટલે સવત્ર મુગુરની જોગવાઈ સર્વત્ર મળતી નથી, તેથી નવજાત્માને ખેદ રહે છે; એમ પણ અપેક્ષાએ ભાવાય આકર્ષી નકાવ.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પેતાની જે દશા વર્તે છે તેમાં અધિકતા કરાવનારા એવા ગુરનો પેતાને જોન મળતો નથી એમ કથી ચિત્તમાં ખેદ દર્શાવે છે. તેમને સિદ્ધાન્તોનો બાંધ ધાંતો હતો, તેમ જ અધ્યાત્મ-જ્ઞાનમાં તથા દ્રવ્યાનુયોગમાં ઘણા કંડા ઉતરી નથા હતા, તેથી તેમને આપૂર્વ આપૂર્વ અભિનવ શ્રુતજ્ઞાન અને અધ્યાત્મજ્ઞાનમાં અભિનવ અનુભવ આપીને, આગળ ચઢાવે એવા-તથાવિધ ગુરની જોગવાઈ મળી નથી; એમ ઉપરુક્ત ચરણનો અર્થ અવબોધવો. તેમની જ્ઞાનદશા અને અનુભવદશાના કરતાં આગળની દશા પ્રાપ્ત કરાવનાર ગુર તેમને મળ્યા નથી; એટલું માત્ર ઉપરોક્ત વાક્યમાંથી હાઈ નીકળે છે, પરન્તુ તેમના કરતાં તરતમયોગે જિજ્ઞાસુપ્રસન્નચારિત્ર ધારણ કરનારા બહુશ

વીરની પેઠે ભક્તિથી પૂજી, માનવી અને વીરપ્રભુનાં વચનો ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારણ કરવી. શ્રી આનન્દધનજી મહારાજને આગમની પૂર્ણ શ્રદ્ધા-માન્યતા હતી, તેમજ ગચ્છની માન્યતા હતી; એમ પ્રસંગોપાત્ત સિદ્ધ કર્યું.

શ્રીમદ્-‘ક્રિયા કરી નવિ સાધી શકીએ’ એ વચન બોલીને એમ જ્ઞાપન કરે છે, કે તથાવિધ શાસ્ત્રોક્ત ક્રિયા કરી શકાતી નથી અને શાસ્ત્રોક્ત કર્યાવિના ચારિત્ર સાધી શકાતું નથી. તેઓશ્રી વ્યવહાર-પ્રતિક્રમણ પ્રતિવેખનાદિ ક્રિયાઓ શાસ્ત્રોના કંથન પ્રમાણે યથાતથ્ય જેવી જોઈએ તેવી રીતે ન કરી શકતા હોય એવું લાગે છે. વા સાંભળવાપ્રમાણે વ્યવહાર પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયાઓ પહેલાં વા વનમાં વિહાર કર્યા બાદ તેમનાથી આગમોમાં કલાપ્રમાણે ન કરાતી હોય! તેનો ખેદ દર્શાવે છે હોય એમ લાગે છે; અને તેમ હોય તોપણ તે પાતાની વાસ્તવિકદશા વર્ણવીને સંવેગપાશિકભાવધારક બનીને સત્યોપદેશતાવડે આરાધકપણાને આગળ કરીને મુક્તિમાર્ગમાં અડગ રહી પ્રવૃત્તિ કરે છે.

તેઓશ્રી સંવેગપક્ષી હતા. સંવેગપક્ષીનાં જે વક્ષણો જોઈએ તે સંવેગપક્ષી. તેમનામાં હતાં, એમ સંવેગપક્ષીનાં વક્ષણ આગમોના આધારે અવલોકતાં દેખાય છે. કશું છે કે,

સાવજ્ઞગોગ જિરમણામો, સમ્યુત્તમો જહ ધમ્મો ।

સીમો સાવગધમ્મો, તદ્દમો સદિગ્ગપત્તપદ્ધો ॥ ૧ ॥

(ઉપદેશ રત્નાકર)

શ્રીમદ્ યોગાવેશ્યજી સંવેગપક્ષી નાનું નજન્દે કયે છે કે,

તેહવા ગુણ ધરવા અણધારા, ગોરણ મૂખુ માધી ।

જિનદાસન ક્ષોભાવે તેવજ, મુધામવેગ વારી ॥ ધન્વ ॥ ૮ ॥

જે મુનિરાજ, સાધુઆના પૂજાકત નાનું ધારવાને અસમર્થ હોય, તોપણ-જે શુદ્ધ પ્રપંક હોય અને દેશના પ્રમુખ ગુણોએ જિનશાસનને શોભાવે છે તે, શુદ્ધ સંવેગપાશિક અવલોધવા. યતઃ

સંવિમાવસ્મિવાણં, હસ્યમંથં સમાસન્નમો મનિયં ॥

ઓસપ્તચરણકરનારિ, જેઝ કમ્મં વિમોહંતિ ॥ ૧ ॥

મુદ્ધં મુમાદુધમ્મં, કહેહ નિદ્ધં ય નિયમમાવારં ॥

મુતવસ્મિવાણપુરજો, હોહ વ સમ્બોમરાવજિમો ॥ ૨ ॥

(ઉપદેશમાઝા ॥)

સરહયા અનુમોદનકારણ, ગુચથી સંયમકરિયા ॥

ધ્યવહારે રહિયા છે કરણે, જે નિશ્ચયનયવૃત્તિયા ॥ ધન્વ ॥ ૯ ॥

રનેહ હોતો. આગમોના આધારે મુક્તોપદેશ દેનારા હતા-અધ્યાત્મજ્ઞાન
વા દ્રવ્યાનુયોગ જ્ઞાનરૂપ નિશ્ચયનયના દરિયા હતા, તેથી તે શ્રી
સરોગપાશિક બાવંસારક હતા. શ્રીમદ્ ગોતે આગમોના આધારે ધર્મ-
સંપન્ની બાવતા હતા. જ્ઞાનાનામા ગુણની ન્યૂનતા દેખતા હતા અને
આગમોના આસાર મુક્તપદેશ દેઈને તથા મુક્તપદુની પ્રસંસા કરીને,
બાવથી ચાલતી ક્રિયાનું નિષ્પાત્ત હતા; આટે તે સરોગપાશિક હતા
એમ મિત્ર ૧૨૭. આગમોના મુક્તધર્મનું તેઓ ધ્યાન ધરતા હતા
અને પદસમુદાયનું ધ્યાન હતા, તેથી તેમની દશા ઉચ્ચ હતી એમ
મિત્ર ૧૨૮. જ્ઞાનની મુક્તિ, ધર્મની ક્રિયાઓ કરતો હતો ૧૨૯
પદસમુદાય ૧૩૦. કૃષ્ણ ૧૩૧—

વસ્તુવિજ્ઞાનિ ધોતારાની માને, ચરને આરતપ્રધાને ॥

६२४ માંથી કારણ ન વિઠાણે, તે વહિએ ગુણકાણે ॥

ધમ્મ ને પુનિવસા'દે મે જાને સમભા'દે ॥

[illegible]

ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ । ଶ୍ରୀମତୀ । ଶ୍ରୀମତୀ । ଶ୍ରୀମତୀ । ଶ୍ରୀମତୀ । ଶ୍ରୀମତୀ ।

[illegible]

정리: 1. 1월 1일: 100원, 2월 1일: 110원, 3월 1일: 121원, 4월 1일: 133원, 5월 1일: 146원, 6월 1일: 160원, 7월 1일: 176원, 8월 1일: 193원, 9월 1일: 211원, 10월 1일: 230원, 11월 1일: 250원, 12월 1일: 271원, 1월 1일: 294원, 2월 1일: 319원, 3월 1일: 346원, 4월 1일: 375원, 5월 1일: 406원, 6월 1일: 439원, 7월 1일: 474원, 8월 1일: 511원, 9월 1일: 550원, 10월 1일: 591원, 11월 1일: 634원, 12월 1일: 679원, 1월 1일: 726원, 2월 1일: 775원, 3월 1일: 826원, 4월 1일: 879원, 5월 1일: 934원, 6월 1일: 991원, 7월 1일: 1050원, 8월 1일: 1111원, 9월 1일: 1174원, 10월 1일: 1239원, 11월 1일: 1306원, 12월 1일: 1375원, 1월 1일: 1446원, 2월 1일: 1519원, 3월 1일: 1594원, 4월 1일: 1671원, 5월 1일: 1750원, 6월 1일: 1831원, 7월 1일: 1914원, 8월 1일: 1999원, 9월 1일: 2086원, 10월 1일: 2175원, 11월 1일: 2266원, 12월 1일: 2359원, 1월 1일: 2454원, 2월 1일: 2551원, 3월 1일: 2650원, 4월 1일: 2751원, 5월 1일: 2854원, 6월 1일: 2959원, 7월 1일: 3066원, 8월 1일: 3175원, 9월 1일: 3286원, 10월 1일: 3399원, 11월 1일: 3514원, 12월 1일: 3631원, 1월 1일: 3750원, 2월 1일: 3871원, 3월 1일: 3994원, 4월 1일: 4119원, 5월 1일: 4246원, 6월 1일: 4375원, 7월 1일: 4506원, 8월 1일: 4639원, 9월 1일: 4774원, 10월 1일: 4911원, 11월 1일: 5050원, 12월 1일: 5191원, 1월 1일: 5334원, 2월 1일: 5479원, 3월 1일: 5626원, 4월 1일: 5775원, 5월 1일: 5926원, 6월 1일: 6079원, 7월 1일: 6234원, 8월 1일: 6391원, 9월 1일: 6550원, 10월 1일: 6711원, 11월 1일: 6874원, 12월 1일: 7039원, 1월 1일: 7206원, 2월 1일: 7375원, 3월 1일: 7546원, 4월 1일: 7719원, 5월 1일: 7894원, 6월 1일: 8071원, 7월 1일: 8250원, 8월 1일: 8431원, 9월 1일: 8614원, 10월 1일: 8809원, 11월 1일: 8996원, 12월 1일: 9185원, 1월 1일: 9376원, 2월 1일: 9569원, 3월 1일: 9764원, 4월 1일: 9961원, 5월 1일: 10160원, 6월 1일: 10361원, 7월 1일: 10564원, 8월 1일: 10769원, 9월 1일: 10976원, 10월 1일: 11185원, 11월 1일: 11396원, 12월 1일: 11609원, 1월 1일: 11824원, 2월 1일: 12041원, 3월 1일: 12260원, 4월 1일: 12481원, 5월 1일: 12704원, 6월 1일: 12929원, 7월 1일: 13156원, 8월 1일: 13385원, 9월 1일: 13616원, 10월 1일: 13849원, 11월 1일: 14084원, 12월 1일: 14321원, 1월 1일: 14560원, 2월 1일: 14801원, 3월 1일: 15044원, 4월 1일: 15289원, 5월 1일: 15536원, 6월 1일: 15785원, 7월 1일: 16036원, 8월 1일: 16289원, 9월 1일: 16544원, 10월 1일: 16801원, 11월 1일: 17060원, 12월 1일: 17321원, 1월 1일: 17584원, 2월 1일: 17849원, 3월 1일: 18116원, 4월 1일: 18385원, 5월 1일: 18656원, 6월 1일: 18929원, 7월 1일: 19204원, 8월 1일: 19481원, 9월 1일: 19760원, 10월 1일: 20041원, 11월 1일: 20324원, 12월 1일: 20609원, 1월 1일: 20896원, 2월 1일: 21185원, 3월 1일: 21476원, 4월 1일: 21769원, 5월 1일: 22064원, 6월 1일: 22361원, 7월 1일: 22660원, 8월 1일: 22961원, 9월 1일: 23264원, 10월 1일: 23569원, 11월 1일: 23876원, 12월 1일: 24185원, 1월 1일: 24496원, 2월 1일: 24809원, 3월 1일: 25124원, 4월 1일: 25441원, 5월 1일: 25760원, 6월 1일: 26081원, 7월 1일: 26404원, 8월 1일: 26729원, 9월 1일: 27056원, 10월 1일: 27385원, 11월 1일: 27716원, 12월 1일: 28049원, 1월 1일: 28384원, 2월 1일: 28721원, 3월 1일: 29060원, 4월 1일: 29401원, 5월 1일: 29744원, 6월 1일: 30089원, 7월 1일: 30436원, 8월 1일: 30785원, 9월 1일: 31136원, 10월 1일: 31489원, 11월 1일: 31844원, 12월 1일: 32201원, 1월 1일: 32560원, 2월 1일: 32921원, 3월 1일: 33284원, 4월 1일: 33649원, 5월 1일: 34016원, 6월 1일: 34385원, 7월 1일: 34756원, 8월 1일: 35129원, 9월 1일: 35504원, 10월 1일: 35881원, 11월 1일: 36260원, 12월 1일: 36641원, 1월 1일: 37024원, 2월 1일: 37409원, 3월 1일: 37796원, 4월 1일: 38185원, 5월 1일: 38576원, 6월 1일: 38969원, 7월 1일: 39364원, 8월 1일: 39761원, 9월 1일: 40160원, 10월 1일: 40561원, 11월 1일: 40964원, 12월 1일: 41369원, 1월 1일: 41776원, 2월 1일: 42185원, 3월 1일: 42596원, 4월 1일: 43009원, 5월 1일: 43424원, 6월 1일: 43841원, 7월 1일: 44260원, 8월 1일: 44681원, 9월 1일: 45104원, 10월 1일: 45529원, 11월 1일: 45956원, 12월 1일: 46385원, 1월 1일: 46816원, 2월 1일: 47249원, 3월 1일: 47684원, 4월 1일: 48121원, 5월 1일: 48560원, 6월 1일: 49001원, 7월 1일: 49444원, 8월 1일: 49889원, 9월 1일: 50336원, 10월 1일: 50785원, 11월 1일: 51236원, 12월 1일: 51689원, 1월 1일: 52144원, 2월 1일: 52601원, 3월 1일: 53060원, 4월 1일: 53521원, 5월 1일: 53984원, 6월 1일: 54449원, 7월 1일: 54916원, 8월 1일: 55385원, 9월 1일: 55856원, 10월 1일: 56329원, 11월 1일: 56804원, 12월 1일: 57281원, 1월 1일: 57760원, 2월 1일: 58241원, 3월 1일: 58724원, 4월 1일: 59209원, 5월 1일: 59696원, 6월 1일: 60185원, 7월 1일: 60676원, 8월 1일: 61169원, 9월 1일: 61664원, 10월 1일: 62161원, 11월 1일: 62660원, 12월 1일: 63161원, 1월 1일: 63664원, 2월 1일: 64169원, 3월 1일: 64676원, 4월 1일: 65185원, 5월 1일: 65696원, 6월 1일: 66209원, 7월 1일: 66724원, 8월 1일: 67241원, 9월 1일: 67760원, 10월 1일: 68281원, 11월 1일: 68804원, 12월 1일: 69329원, 1월 1일: 69856원, 2월 1일: 70385원, 3월 1일: 70916원, 4월 1일: 71449원, 5월 1일: 71984원, 6월 1일: 72521원, 7월 1일: 73060원, 8월 1일: 73601원, 9월 1일: 74144원, 10월 1일: 74689원, 11월 1일: 75236원, 12월 1일: 75785원, 1월 1일: 7

ବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ଏହି ପ୍ରକାର କରୁଛନ୍ତି । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହିପରି ଆଶା ଏ ପ୍ରକାର ଥାଏ ।

[illegible]

નિષેધ, એ પ્રમાણે પ્રવચનની ભક્તિરૂપ ઉત્કૃષ્ટ સિદ્ધાન્ત છે. અધ્યાત્મ-ભાવનાવડે નિર્મલ થએલી ચિત્તવૃત્તિથી ઉચિત હિતકૃત્ય કરવું અને સાધુ ધર્મની પૂર્ણક્રિયાનો અભિલાષ, એ બે આત્માની મુક્તિ કરનાર છે. એક શક્યનો આરમ્ભ અને બીજો મુદ્ધપક્ષ એ બે શુભાનુબંધી છે. અને તથી ઉલટો તે અહિતકારી છે;—એ અનુભવ સંગથી પ્રાપ્ત થએલ માર્ગ છે. ઈત્યાદિ—આવા ઘટ્ટયના ઉદ્ગારોવડે શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજીની સંવેગ પાક્ષિકભાવના સ્પષ્ટ ભાસે છે. શ્રી આનન્દધનજીની સંવેગપાક્ષિકભાવનાના પ્રસંગે, ઉપાધ્યાયજીનું પણ સંવેગપાક્ષિકભાવપણું પ્રસંગોપાત્ત દર્શાવ્યું છે.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના—પરમાત્માની સેવાના ઉચ્ચ વિચારો હતા. શ્રીમદ્ના સેવા જે કંઈ પ્રાપ્ત કરવામાં આવે છે તે સેવાથીજ અવ-વિચારો, બોધવું. સેવા! સેવા! એમ સર્વ કોઈ વડે છે, પણ સેવાની ભૂમિકાની પ્રાપ્તિ વિના પરમાત્માની ખરી સેવા કરી શકાતી નથી. ત્રીજા સંમતવનાથના સ્તવનમાં અમ્બ-અદ્રેપ-અલ્લેદ એ ત્રણ શુભોની પ્રાપ્તિથી ખરી સેવા કરી શકાય છે એમ શ્રીમદ્ દર્શાવે છે—

અયંચંચલતાહો જે પરિણામની રે, દ્રેષ અરોચકભાવ ॥

લેદમવૃત્તિહો કરતાં ધાકીચેરે, દોષ અબોધ છલાવ ॥ સંમત ॥

આત્માના પરિણામની અચલતા તેજ ભય છે; તેનો ત્યાગ કરીને આત્માનો સ્થિર પરિણામ કરવો તેજ અમય છે. પરમાત્માના શુભોપર અરૂચિભાવ તેજ દ્રેષ જાણવો. પ્રભુના શુભોપર અત્યંત રૂચિ થાય છે તે અદ્રેષશુભ જાણવો. પ્રભુના શુભોની પ્રાપ્તિ કરણાર્થ વૃત્તિ કરતાં જે ધાક લાગે છે તે ખેદ જાણવો. પરમાત્માના શુભોની પ્રાપ્તિ અર્થે પ્રયત્ન કરતાં ધાકી ન જવું તે અખેદ જાણવો. આ ત્રણ શુભોની પ્રાપ્તિવડે જો સેવા કરવામાં આવે તો, સેવક પોતાના ઇષ્ટની સેવાવડે ઇચ્છિત ફલ પ્રાપ્ત કરી શકે છે ભયદ્રેષ અને ખેદને પરિહારીને જે મનુષ્યો સેવા કરે છે તેજ ખરેખરા સેવક જાણવા. અચલતા-અરૂચિ અને ખેદનો જ્યાં અભાવ છે ત્યાં ખરી સેવા અવબોધવી. આવી ઉત્તમ સેવા વિના સેવક બનવું દુર્લભ છે. સેવકોમાં જો પૂર્વોક્ત ત્રણ દોષ ન હોય તો તે દેવ-શુર અને ધર્મના ખરા સેવક અવબોધવા. ઈત્યાદિ વિચારોવડે શ્રીમદ્ પોતાની આન્તરિક સેવાનું સ્વરૂપ પ્રકટ કરે છે અને જગતને ખરી સેવાના વિચારોનો લાભ આપે છે.

લમાં લખાયેલી પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયવાળી પ્રતિભાંથી ઉતારી લીધું છે. એકથો ને નવમું “ ચિરંજીવના મોંઘે કંમે મિલેંગે ” એવું મયાગાવાળું પદ પાટણવાળા બોજક હરિજાજની પાસેથી ઉતારી લેવામાં આવ્યું છે અને તે આ ચરિત્રવિભાગમાં પ્રવેશ થયું છે. આ પ્રમાણે શ્રીમદે દૃઢચત્ર ઉભરાઓથી નાએલાં અકૃત્રિમ પદોના ભાવની સામાન્ય પ્રકારે સંક્ષેપથી દિગ્ગમાત્ર સ્તુતિ કરવામાં આવી છે. તે પદોપર લખેલા ભાવાર્થથી વાચકોને વિશેષ અવબોધ થશે એમ સંભાવના કરવામાં આવે છે.

શ્રીમદ્દનાં બે ચાર પદો કળીર અને મુરદાસનાં પદોની સાથે મળતાં આવે છે, એમ કેટલાક વિદ્વાનો કહે છે. અરજી-
શ્રીમદ્દના ચાર પદોની સખ્યા
લીરામું પદ-સડસડમું પદ-અકાણુમું-અને નવાણુમું આ ચાર સંજન્ધી રાકા રહે છે. અમાએ તો નિર્ણયસાગર ગ્રેસમાં છપાયેલાં પદોની ચાપડીમાં એકથો ને સાત પદો વાંચ્યાં અને તેમાં એ ચાર પદો છાપેલાં હોવાથી ઉપર્યુક્ત ચાર પદો શ્રીમદ્દનાં રચેલાં છે એવું બહીને તે પદોપર જૈનામમ શૈલીએ ભાવાર્થ લખ્યો છે. કળીરના અને મુરદાસનાં સર્વ પદો છપાયેલાં હોય એવું કુસ્તક અવપર્યન્ત અમારા વાચવામાં આવ્યું નથી. કળીર અને મુરદાસના છાંન્ના પદોમા આ ચાર પદો હોય તો તે સંજન્ધી રાકા કરવાનું કારણ મળી શકે. કદાપિ માનો કે મુરદાસ અને કળીરના પદોવાળી ચાપડીમા એ ચાર પદો મળી આવે તોપણ આનન્દધનના કેકાને કળીર અને મુરદાસનું નામ આપી આનન્દધનના પદો કળીર અને મુરદાસના ભક્તોએ પોતાના ગુરુના નામથી દેરવી નાના હોય તો તેમા બાધક અનુમાન કયું રાખું છે તેનો ઘણી શંકાકદાદિથી તપાસ કરવાવિના કેમ એકદમ નિર્ણય કરી શકાય ? આ સંજન્ધી અમાએ ઘણી શંકાકદાદિથી તપાસ ચલાવી નથી.

કિંવદન્તી પ્રમાણે શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ એક ચોકની સ્ત્રીને સતી થતાં વારી હતી અને તે ચોકની સ્ત્રી, શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પાસે મારવાડના કોઈ ગામમાં અશ્વાસ કરવા આવતી હતી. શ્રીમદ્ આનન્દધનજીની પાસે તે ઘણો વખત રહેતી હતી અને અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અનુભવ લેતી હતી અને તેવડે પોતાના આત્માને ઉચ્ચ કરતી હતી. કેટલાક હાવદાદિથી દેખનારા લોકોએ શ્રીમદ્ની એવી ખોટી અફવા ફેલાવી કે, શ્રીમદ્ને

શ્રીમદ્ને ક-
રવા નહિ દે-
વાનો દુર્જનો-
નો પ્રવન.

માર્ગમાં સંચરતા હતા, તેથી એકાન્ત ક્રિયાને માનનારા સાધુઓએ એવો ઉપદેશ કર્યો કે, શ્રીમદ્ નિશ્ચયવાદી છે, તે લોકોની શ્રદ્ધા ઉઠાવી દે છે, માટે કોઈએ તેમને રહેવાને ઉપાશ્રય આપવો નહિ, જૈનોએ તેની પાસે જવું નહિ; આવા ઉપદેશની અસર બાળ જીવોને થઈ અને તેથી આનન્દધનજીને કેટલેક ઠેકાણે ઉતરવાને ઉપાશ્રય પણ જૈનો આપતા નહિ. આનન્દધનજી નિશ્ચયવાદી છે એવી કિંવદન્તી દેવાવાથી અતઃ જૈનો આનન્દધનજીપર દ્વેષ કરવા લાગ્યા અને અનેક પ્રકારના કઠિન શબ્દો કહેવા લાગ્યા. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી લોકોના શબ્દો સહન કરવા લાગ્યા અને મઠો-મઢીઓ વગેરેનો આશ્રય લેઈ ચારિત્ર પાળવા લાગ્યા. પૂર્ણશ્રદ્ધાવારી મહાપુરુષ શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ અતઃ લોકોએ કરેલા પરિવહો સહન કર્યા. શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ જૈનાગમ દષ્ટિવડે આત્માના ગુણો પ્રકટાવવા જે જે પરિવહો સામા આવતા હતા તેને સાક્ષા તેથી તેમનો આત્મા, સાધુના આન્તરિક ચારિત્ર્યની કેટલી બધી ઉચ્ચ કોટિપર હતો તેની કંઈક ઝાંખી જણાઈ આવે છે.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી આનન્દી સ્વભાવના હતા અને તેઓ, સાધુપણામાં જે નિર્ભયતા એઈએ તે દશામાં આરૂઢ થયા હતા. લોકોના બકવાદથી તેઓ ખડીતા નહીં. જૈન ચેતાબર સાશ્વતોમાં કયેલી એવી ધ્યાનદશામાં ભયથી મુક્ત થઈને પ્રવેશ કરતા હતા. ભયથી વિમુક્ત થઈને તેઓ ધોર જનનના પાનો કરતા હતા. નિન્દા વગેરે શુદ્ધ પ્રાણીઓની મુદામાં જઈને રાગ કરતા હતા. મનના વખતના સ્મરણમાં કાકે-સગન ધ્યાને રહીને નિનય દશામાં આનન્દ વધતા હતા. સરીર આદિનું મમત્વ દબાવિના નિર્ભયપણુ પ્રાપ્ત થવું નથી. શ્રીમદ્ ત્યાગ અને વૈરાગ્યદશામાં દરરોજ આનન્દ વધતા હતા અને સ્વાત પ્રકારના ભયથી રહિત પોતાના આત્માને ભાવતા હતા. દુનિયા પોતાની નિન્દા કરશે એવા પ્રકારના સકલ્પને તેઓ મનમાં લાવતા નહોતા. પોતાના આત્માની સમક્ષિએ વીતરાગ વચ્ચેને વચાસક્તિ આરાધવા તત્પર રહેતા હતા. પોતાના વિચારો અને આચારોમાં શ્રીમદ્ નિર્ભય હતા. અતઃ લોકો તેમને સન્માનવા હતા તોપણુ શ્રીમદ્ અતઃ લોકોપર કરુણાભાવ ધારણુ કરતા હતા અને પોતાના આત્માને સાન્તરસથી પોતીને ઉચ્ચ બનાવતા હતા.

શ્રીમદ્ના પરિવ્રજમાં આવનાર શ્રીમદ્ યસોવિજયજી ઉપાધ્યાય

શ્રીમદ્ પાતાના ખર્ચ છતરથી પ્રભુની સ્તુતિ કરતા હતા, પ
એક કવિ તરીકે સ્તુતિ કરતા નહતા. શ્રીમદે પ્રભુ
સેવા કરવાના શ્રી સંભવનાથના સ્તવનામાં અભય-અદે
અને અખેદ એ ત્રણ મુખ્ય ઉપાય જણાવ્યા છે. ભય
ખેદ-અને દ્વેષ કરનાર મનુષ્ય, શ્રી જિનેશ્વરની સેવાના
માર્ગમાં પગ મૂકી શકતો નથી. તરચારની ધારપર નાચ કરવો મુશ્કે
ઉપલુ પ્રભુની સેવા કરવી એ કુર્વભ છે. રાજ્ય-બાદશાહ અને ઠાકોરની
સેવા કરવી કુર્વભ છે તો પરમાત્માની સેવા કરવી એ તો કેટલી બધી
મુશ્કેલ છે, તેનું રહસ્ય સ્વામીએ સમજાવ્યું છે. પરમાત્માની
આરાધના અને તેમના મુલ્યને મૂલ્યમાં ધારણ કરીને અભય-અદેષ અને
અખેદને ધારણ કરનાર, પ્રભુની સેવા કરી શકે છે. શ્રીમદે પ્રભુની
કેટલી સ્તવનામાં, તેમના મૂલ્યના ઉદ્દાહરણ નીચે પ્રમાણે છે.

કાઠકલિય હરી પંચ નિદાહનું રે, ૫ આપા અવિહંબ ॥

૫ જન જીવે રે જિનજી જાનજો રે, જાનન્દુષન મલ અંબ ॥ પંચજો ॥ ૫ ॥
(અગ્નિનાથ સ્તવન.)

મુગધ મુગમ કરી સેવન આરે રે, સેવન અગમ અનૂપ ॥

રેજો કદાચિત સેવક ધાવના રે, જાનન્દુષનરસરૂપ ॥ સંમદ ॥ ૬ ॥
(સંમદનાથ સ્તવન.)

મુઝ મુઝ અંતર અંતર આઝસે રે, આઝસે મંગલ તૂર ॥

જીવ સરોવર અતિથય વાપસે રે, જાનન્દુષનરસરૂપ ॥ ૬ ॥
(પદ્મપ્રભ સ્તવન.)

મુઝ નર મુઝ પદ્મપંકજે રે, હીનો ગુપ્તકરમ્પ ॥

૬૬ ગમે મંદિર ધરા રે, હંરવંદ વાગિંદ ॥ વિમલ-દોશ ॥ ૭ ॥

સાદિય સમરય મું પવો રે, પામ્યો પરમ ગદાર ॥

મલ વિસતાની શાહો રે, આતમજો આધાર ॥ વિમલ-દોશ ॥ ૮ ॥

પૂક અરજ સેવક તવો રે, અવધારો જિવરેષ ॥

કૃપા કરી મુઝ હીજિયે રે, જાનન્દુષનરસરૂપ ॥ વિમલ-દોશ ॥ ૯ ॥
(મિત્રનાથ સ્તવન.)

કલ્યાણ પ્રભુસ્તવનાનાં વાક્યોથી શ્રીમદે પ્રભુ ઉપર કેટલી બધી
મહિમ હતી તેનો ખ્યાલ આવે છે. શ્રીમદ્ પાતાના સખદોમાં મૂલ્યના
માવને લાવે છે. પ્રભુની સાથે મળવાનો અને પ્રભુની સાથે એકમેક
વાવનો, અર્થાત્ અન્તરૂહિત થવાનો ખ્યાલ શ્રીમદેનો અપૂર્વ હતો, તે
લ. ૬. ૩૦

પદ્મપ્રભુના સ્તવનથી જણાઈ આવે છે. પ્રભુની સાથેનું પોતાનું અન્તર ટળશે એમ શ્રીમદ્ને નિશ્ચય થવાથી “તુજ સુજ અન્તર અન્તર ભાગસે રે, વાગસે મંગલ તૂ” ॥ એવા ઉદ્ગારો બહાર કાઢ્યા છે. શ્રીમદ્ના હૃદયના ઉભરાઓમાં તેમની આધ્યાત્મિક દશા અને ભક્તિ ઝળકી ઉઠે છે. રાત્રી પોતાની કૃતિયોમાં પોતાનું હૃદય ક્યાં, કેવી રીતે ખાલી કરે છે તે અનુભવી જનો, કૃતિયો વાંચીને કહી દે છે. “ભાલમષો આધાર” એ વાક્યમાં શ્રી પ્રત્યય મરાઠી બાધા બાધા હતા અને તેમનો દક્ષિણમાં વિહાર પણ થયો હોય, એમ સંભવે છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનની પેઠે ઉપાધ્યાય પણ સંવેગ પક્ષની ભાવના ભાવતા હતા.

શ્રીમદે ચોવીશીમાં તીર્થકરોના ગુણોની વાસ્તવિક સ્તુતિ કરી છે. પ્રભુને ઉદ્દેશીને અનેક પ્રકારે સ્તવના કરી શકાય છે. શ્રીમદે તીર્થકરોની કૃતિયોમાં સ્તવિક સ્તુતિ પ્રભુની આગળ પોતાના દોષોને દર્શાવી, પ્રભુની આગળ ક્ષમા માગવી તે સ્વદોષ પ્રકટન સ્તવના કહેવાય છે. પ્રભુની આગળ તેમના કહેલા ઉપદેશવડે કંઈ સ્તુતિ કરવી તે સ્વદેશસ્તવના કહેવાય છે. ચૌદમા શ્રીઅનન્તનાથના સ્તવનમાં ઉપદેશમય સ્તવના દેખવામાં આવે છે. અધ્યાત્મમતસ્તવના વિચારોવડે પ્રભુની સ્તવના કરવી તે અધ્યાત્મસ્તવના કહેવાય છે. શ્રીશ્રેયાંસનાથના સ્તવનમાં અધ્યાત્મનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. મનને વશ કરવા અને મનનું સ્વરૂપ વર્ણવવાના આશયથી જે સ્તવના કરવામાં આવે છે તે આજ્ઞાતરિક સ્તવના કહેવાય છે. શ્રીકૃષ્ણનાથના સ્તવનમાં મનસંબંધી વિચારો દર્શાવીને કૃષ્ણનાથની સ્તવના કરવામાં આવી છે. રાગોમાં કહેલા દર્શનભેદ હેતુનયો અને દર્શનભેદ હેતુનયોવડે, શ્રીમુનિમુગ્ધ અને નમિનાથની સ્તવના કરવામાં આવી છે. રાજમલીએ આપેલા પ્રેમશિષ્ટાપાવનમર્મિત સ્તવના તેમણે શ્રીનેમિનાથની કરેલી છે. ચેવાના વાસ્તવિક ઉદ્ગારમય વિચારોવડે તેમણે શ્રીસંવનાથની સ્તવના કરેલી છે. રામાન્યરીતે કહીએ તો તેમણે શ્રીતીર્થકરોની વાસ્તવિક સ્તુતિના પ્રદેશોમાં વિચરવા સ્વાભાવિક પ્રયત્ન કર્યો છે. તીર્થકરોએ કહેલા ગુણોને ઉદ્દેશીને જે જે પ્રકારની ઉદ્ગારમય વચ્ચે વડે-સ્તુતિ કરવામાં આવે છે, તે વાસ્તવિક વર્ણન કહેવામાં આવે છે; તે સંબંધી અધ્યાત્મચારમાં શ્રીયશોવિજય નીચે પ્રમાણે કહે છે.

1. 이 조약은 1919년 11월 17일 서울에서 체결된 것으로, 조선의 독립을 선언하고, 조선의 주권을 회복함을 목적으로 함.
 2. 이 조약은 조선의 독립을 선언하고, 조선의 주권을 회복함을 목적으로 함.
 3. 이 조약은 조선의 독립을 선언하고, 조선의 주권을 회복함을 목적으로 함.
 4. 이 조약은 조선의 독립을 선언하고, 조선의 주권을 회복함을 목적으로 함.
 5. 이 조약은 조선의 독립을 선언하고, 조선의 주권을 회복함을 목적으로 함.
 6. 이 조약은 조선의 독립을 선언하고, 조선의 주권을 회복함을 목적으로 함.
 7. 이 조약은 조선의 독립을 선언하고, 조선의 주권을 회복함을 목적으로 함.
 8. 이 조약은 조선의 독립을 선언하고, 조선의 주권을 회복함을 목적으로 함.
 9. 이 조약은 조선의 독립을 선언하고, 조선의 주권을 회복함을 목적으로 함.
 10. 이 조약은 조선의 독립을 선언하고, 조선의 주권을 회복함을 목적으로 함.

$$d_1 = d_2 = \dots = d_n = 0$$

11. *See* *supra* note 1, at 100-101.

Journal of Management Education 30(6)

87-100

[illegible]

1000 1000 1000 1000 1000

$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

[illegible]

1. *Chlorophyll a* (Chl *a*)

$\frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} \right) = \frac{1}{4}$

k_1, k_2, \dots, k_n

$$f_{ij} = \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n x_{ijk}^2$$

... ..

1. *Journal of the American Medical Association*, 1997; 277: 1033-1036.

...the ...

1. $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

[illegible]

તેમની દેરીનાં દર્શન કરવા જાય છે. કેટલાક જૈનો કહે છે કે, શ્રીમદ્ આનન્દધનજી સ્વર્ગમાં ગયા છે અને કેટલાક કહે છે કે તેઓ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉપજ્યા છે. કેટલાક કિંવદન્તીના ત્રીજાને પુરાવાના આધારે એમ બોલે છે કે શ્રીમદ્ દેવલોકમાં ગયા છે અને તેઓ મહાવિદેહક્ષેત્રમાં જન્મી કેવલી યર્થ મુક્તિપદ પામશે. શ્રીમદ્ની અધ્યાત્મદશા અને તેમનો જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્ય લક્ષમાં લેતાં તેઓ ત્રીજા ભવમાં મુક્તિ જાય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય જણાતું નથી. શ્રીમદ્ના મનમાં વૈરાગ્ય રસની ઘણી રાક્ષિ હતી અને તેથી તેમણે તરતમયોગે કથાવતી મન્દતા કરી હતી; તેથી તેઓ ત્રીજા ભવમાં મુક્તિ જાય તો તેમાં કંઈ વિરોધ જણાતો નથી. નિષ્ક્રિયા ભાવમાં પરાયણ એવા અને અધ્યાત્મભાવમાં સદાકાલ રમણતા કરનારા શ્રીમદ્ આનન્દધનજી ત્રીજા ભવમાં મુક્તિપદ પામશે એમ દન્ત-કથાઓથી અવળુ કયાં પ્રમાણે અત્ર લખવામાં આવ્યું છે.

શ્રીમદ્નું આત્માની ઉપાસના તરફ અત્યંત લક્ષ હતું. પરમાત્માની ભક્તિ કરવામાં તેઓ સદાકાલ મગ્ન રહેતા હતા. ભક્તિ. મારવાડ વગેરે દેશમાં તે કાલમાં વૈષ્ણવ ધર્મમાં

મીરાંબાઈના ચરિત તથા ભજન વગેરેથી રાધાકૃષ્ણની ભક્તિનો ઘણો પ્રચાર થયો હતો. શ્રીમદે આત્માને કૃષ્ણ અને કુમતિને રાધાની ઉપમા આપીને તથા કુમતિને કૃષ્ણની ઉપમા આપીને અનેક રીતે આત્મપ્રયત્ન માન કર્યું છે.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના સમયમાં આગમોના જ્ઞાતાઓ એવા મહાવિદ્વાનો હતા અને તેઓ જૈનેતર વિદ્વાનોની સાથે ધર્મચર્ચા કરવામાં કદિ પાછા પડતા નહોતા. સામાન્ય વર્ગમાં એકાન્ત કિયાજડપણું વિશેષ હતું અને ગચ્છોના કલ્લે

શ્રીમદ્ના સમ-
યની સ્થિતિ.
પણે અને મુનિઓમાં પ્રાયઃ કુસપ ઈર્ષ્યા અને કિયાતું સૈયિસ્થ થયું હતું. અધ્યાત્મજ્ઞાનપર મોટા ભાગે લોકોની રુચિ અછપ હતી અને તેથી કેટલાક જૈનો તો અધ્યાત્મજ્ઞાનપર તિરસ્કાર બતાવતા હતા. એવાંબર જૈનોમાં એકએ તે પ્રમાણે સંપ નહોતો. જૈનોની ધર્મપ્રતિ પૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી. તે વખતમાં સંવેગી પીતૃવચ્ચારી પણ નીકળ્યો હતો. આચાર્યોનું જોર ઘણું હતું પણ તેમના વધી પડેલા ધામધૂમોના આડંબરોથી લોકોનું લક્ષ ત્યાંની વૈરાગી સાધુઓ તરફ ખેંચાતું હતું. અદારમુ રાતક સામાન્ય દૃષ્ટિથી વિચારીએ તો જ્ઞાપના ઉદયવાળું હતું. એમણીસામું રાતક દર્શનના નિયતિ હતું. એમણીસામા રાતકમાં સિદ્ધાચર વગેરે ટેકાણે ઘણાં

પવિત્ર કરતા છતાં વિચરે છે. તથાગચ્છસાગરસંઘાટકના પ્રવર્તક ગુરુ મહારાજની કૃપાથી, બહોતેરી વા અઢોતરીની પ્રસ્તાવના અને આનન્દ-ધનચરિત આશયી હજારું છે. ■ ઓ શાન્તિ: ”

(કબાલિ.)

પદો ત્હારાં સહુ વાચ્યાં, વિચારીને ઘણી વેળા,
અમોએ હાઈ ખેચ્યું ને, કયાતું નહિ કધ્યાથી તે. 1

રચ્યાં ને આશયોથી તે, કયં તે આશયો જાણું,
અરે તે સર્વે ના જાણું, કયંચિત્ આશયો જાણું. 2

અપેક્ષાઓ કઈ લેઈ, કયા ઉદ્દેશથી જાણું,
બધું ના જાણુતો એવું, કયું હું બાવ સી રીતે. 3

અમારા આશયો બૂદા, ઉઠે છે કાળ પામીને,
જમાનાતું તક્ષાવતને, મૂદય અન્તર પડે છે એ.

જિનાગમના અનુસારે, તમારા આશયો સર્વે,
કરી નિશ્ચય મૂદયમાંથી, કયું બાવાર્યને પ્રેમે.

તમારૂં ધ્યાન કીધું મેં. પદો ધ્યાયાં તમારાં
કયો સંયમ મૂદય લેવા, ધરી બક્ષિ મૂદય પે

મૂદયનો સાર લીધો મેં, સમાધિમાં કરી
બને છે બક્ષિથી ધારું, રચ્યો બાવાર્ય એ

મૂદયમાં ધ્યાન ધારીને, પદોનો બાવ મેં
તમારા આશયો નાચ્યા, અરે તેની કામા

અમારા દીવમાં આચ્યા, જમાનાના
અરે તે આશયો પૂર્વા, જમાનાતું દીવમાં

બલે તે સત્ય હોડે ના, અમારી
તમારો બાવ એવું એ, કયું હું

અઢો ત્હારા મૂદય રમનો, જનન
રચ્યો બાવાર્ય ઉપચાને, સદી

પડે ને નિમા, બને ના
ગને દીવ, ઉ

કરી

થયું

ના

ના

લખ્યું સૌ સર્વના માટે, અવસ્થાના અધિકારે,
 અપેક્ષાઓ પદોમાંથી, લખ્યા એ ભાવમાંથી છે. ૧૫
 અપેક્ષાએ વિવેક કોઈ, કદી છે ગોણુ મુખ જ એ,
 લખ્યું સ્વાદાદદિએ, ઘણા આશય ઘૂંટણ સખી. ૧૬
 લખાતું નહિ ઘૂંટણ સઘળું, ઘણું બાકી રહી જાતું,
 વિચારી અત્ર પલ્લ એતું, ધરો આશયવિષે દષ્ટિ. ૧૭
 નથી પાંડિત્ય દર્શાવ્યું, થયા જાણ્યું લખ્યું તેતું,
 ધરીને હંસની દષ્ટિ, લખ્યાનો સાર ખેંચી લ્યો. ૧૮
 ભુલે લેખક ભણ્યો ભૂલે, કુલે તારો ચક્રો પડતો,
 ભુલે નહિ કેવલજ્ઞની, ભુલાયું દરગુજર કર્યો. ૧૯
 રૂચે નહિ સર્વને સરખું, રૂચિ ભેદે રૂચે ભૂંડું,
 જમે નહિ તો અધિકારી, નથી આના વિચારો એ. ૨૦
 દયા હાથી ઘૂંટણ આજી, ઉપાડ્યો એક મેંજાને,
 બગીચામાં મુકયો જમરો, બધાં દેખાડીયાં પુષ્પો. ૨૧
 બગીચામાં ફરીને સો, નિહાળી વૃક્ષવલ્લિયો;
 મઝા તેને થઈ નહિ કંઈ, નિહાળ્યું સ્થાન વિદ્યાતું. ૨૨
 જલુઆયું ત્યાં કંતરવાતું, રૂચે છે એ મુને ચિત્તે,
 અપો વિદ્યવિષે ચાંચી, અધિકારી હતો તેને. ૨૩
 ભુલે કામરો ચાંદાં ભુલે છે દુર્લભો દોષો,
 કપે એ દુર્ગમમાં પૂરા, પશુપાનજ ફણી પેટે. ૨૪
 અધિકારે રૂચે કીધું, અધિકારે રૂચે વાચ્યું,
 અધિકારે રૂચે બેયું, પરીક્ષા છે અધિકારે. ૨૫
 બહી છે સન્તાની દષ્ટિ, મહે સારૂ તલે ખોડુ,
 ભુલે છે મેન બાજુને, તણેને કૃષ્ણ બાજુને. ૨૬
 રૂચે છે સન્તાને સારૂ, તલે છે દોષની દષ્ટિ,
 અહો એ સત્જનો સત્યા, ભલું કરતા હોવાનું તે. ૨૭
 ખુશી થાતા ખરું દેખી, ચરે છે ચોતિયો ચારો,
 ખરા એ હંસ જલુવાના, ધરે છે દષ્ટિની મુદ્દિ. ૨૮
 ખરું બેચા ખરૂં લેવા, ખરાને એ ખરૂં કહેવા,
 ખરા તે સન્તા લોકો છે, અધિકારી પદોના એ. ૨૯
 પદોના ભાવ વાચોને, ખુશી થાતા મુલો ચાતા,
 ખરાને તે ખરૂં કહેતા, ધરે છે મૌન દોષોનાં. ૩૦
 ઘણા જભીર મનના તે, મુધારે સરને પ્રેમે,
 ઘૂંટણના આશયો ખેંચો, વિચારે લેખ્યમાચાર્ય. ૩૧
 જ. ઉ. ૩૨

પવિત્ર કરતા છતાં વિચરે છે. તથામચ્છસામરસંધાટકના પ્રવર્તક મુર મહાસાગરની કૃપાથી, અદોલેગી જા અડોલરીની પ્રસ્તાવના અને આનન્દ-ઘનચરિત આરાથી રૂખાયુ છે. " ૐ જ્ઞાન્તિઃ "

(५५५५)

પટેલ તપ્પરા માડુ તાઆ, વિચારીને ધણી વેશા,
અમાએ હાઈ ખચુ જે, કર્યાનું નહિ કપ્પાથી તે.

૨૫૫ જે આશયોથી તે, કય તે આશયો જાણું,
અરે તે મને ના જાણ, કમીયેત આશયો જાણું. ૨

અગેશાઓ કઈ વેઈ, કયા કેવેશી નાનુ,
બાનુ ના જાનુઓ એકું, કયુ નુ બાવ શી રીતે. ૩

અમારા આશયો જૂદા, કે જે કાળ પામીને,
જમાતાનું નિઃકલને, મુદ્દય અન્તર પડે છે એ.

જિનાવમના અનુસારે, તમાગ આસપોસપે,
કરી નિઝવ કુદવનાડી, કયુ આવાયને પ્રેમે.

૧૫૩ ધ્યાન સીધું એ પડે છે ધ્યાનના ૧૫૩ મંત્રો
 ૧૫૪ નવમ પૂજ્ય સેવા, ૧૫૫ ભક્તિ પૂજ્ય પેડે

ਸੂਰਮਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੜਕੇ ਅਭਿਵਿ, ਅਤੇ ਤੇ ਸਾਜ਼ਾਈ ਪਾਰ, ਤੇ-ਪਰ ਸਾਫਲਤ ਦੇ ਹੀ। ੭

불교의 전통은 한국에 있어서는 매우 중요한 의미를 지니고 있다. 그러나 현대 사회의 변화와 함께 불교의 전통은 점차 사라져가고 있다. 이에 따라 불교의 전통을 되찾고자 하는 움직임이 나타나고 있다.

[illegible]

1. 1990년 1월 1일부터 1991년 12월 31일까지의 기간에
 걸쳐, 1990년 1월 1일부터 1991년 12월 31일까지의 기간에

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

[illegible]

১৯৭৬ সালের ২০-এই মাসে
 ১৯৭৬ সালের ২০-এই মাসে

১৬

વખ્યું સૌ સર્વના માટે, અવસ્થાના અધિકારે,
અપેક્ષાઓ પદોમાંથી, વખ્યા એ જાતમાંથી છે.	૧૫
અપેક્ષાએ વિષય કોઈ, કરી છે જોણ મુખ્ય જ એ,
વખ્યું સ્વાદ્વાદદષ્ટિએ, ઘણા આસય કૃદય રાખી.	૧૬
લખાતું નહિ કૃદય સઘળું, ઘણું બાકી રહી ભતું,
વિચારી અત્ર પલ્લુ એવું, ધરો આસયવિષે દષ્ટિ.	૧૭
નથી પાંડિત્ય દર્શાવ્યું, થયા બાણ્યું વખ્યું તેવું,
ધરીને હંસની દષ્ટિ, લખ્યાનો સ્થાર ખેંચી લ્યો.	૧૮
ભુલે લેખક ભણ્યો ભુલે, હુલે તારો ચક્રયે પડતો,
ભુલે નહિ કેવલસાની, ભુલાયું દરગુજર કરસો.	૧૯
રૂચે નહિ સર્વને સરખું, રૂચિ ભેદે રૂચે ભૂદું,
ખમે નહિ તો અધિકારી, નથી આના વિચારો એ.	૨૦
દયા લાવી કૃદય ઝાઝી, ઉપાણ્યે એક ગેમાને,
બગીચામાં મુકયો જામરે, બધાં દેખાડીયાં પુષ્પો.	૨૧
બગીચામાં ફરીને સૌ, નિહાળી વૃક્ષચલ્લિલયો;
મઝા તેને પડી નહિ કંઈ, નિહાળ્યું સ્થાન વિદ્યાનું.	૨૨
જણાવ્યું ત્યાં ઉત્તરવાતું, રૂચે છે એ મ્હને ચિત્તે,
ખયો વિદ્યાવિષે રાચી, અધિકારી હવે તેને.	૨૩
ભુલે છે કામરો ચાંદાં. ભુલે છે દુર્લભો દોષો,
કપે જે દુઃખમાં પૂરા, પથપાનજ ફણી પેટે.	૨૪
અધિકારે રૂચે કીધું, અધિકારે રૂચે વાચ્યું,
અધિકારે રૂચે લેયું, પરીક્ષા છે અધિકારે.	૨૫
ભલી છે સન્તાની દષ્ટિ, મહે સાડ તલે ખાડુ,
હુએ છે શ્વેત બાણુને, તણે કૃષ્ણ બાણુને.	૨૬
રૂચે છે સન્તાને સાડ, તલે છે દોષની દષ્ટિ,
મહો એ સજ્જનો સાચા, ભણું કરતા ટોચાનું તે.	૨૭
ખુસી થાતા ખડું દેખી, ચરે છે મોતિનો ચારો,
ખરા એ હંસ ચલુવાના, ધરે છે દષ્ટિની મુક્તિ.	૨૮
ખડું લેવા ખડું લેવા, ખરાને એ ખડું કહેવા,
ખરા તે સન્તા લોકો છે, અધિકારી પદોના એ.	૨૯
પદોનો જાણ વાચીને, ખુસી થાતા મુલ્યે જાતા,
ખરાને તે ખડું કહેતા, ધરે છે મૌન દોષોમાં.	૩૦
ઘણા જગીર મનના તે, મુધારે ભૂલે પ્રેમે,
કૃદયના આસયો ખેંચી, વિચારે લેખ્યભાષાઓ.	૩૧

પવિત્ર કરતા છતાં નિમરે છે. તપાચમ્પસાગરસંપાટકના પ્રવર્તક ગુરૂ
મહારાજની કૃપાથી, બદોતેગી ચા અડોતરીની પ્રસ્તાવના અને અપાનન્દ-
વનચરિત્ર માસથી લખાયું છે. “ ઐ શાન્તિ: ”

(કબ્જાતિ)

- પદો તમારાં સખુ વાચ્યાં, વિચારીને ઘણી વેળા,
અમોએ તારું ખેંચ્યું જે, કથાતું નહિ કથ્યાથી તે. ૧
- રચ્યાં જે આસવોથી તે, કથ તે આસવો જાણું,
અરે તે સહે ના જાણું, કથવિત્ આસવો જાણું. ૨
- અપેશાઓ કઈ કૈઈ, કથા ઉદેસથી ચાલુ,
ખાંડુ ના જાણુનો એતું, કયું તું જાણ રી રીતે. ૩
- અમારા આસવો જૂદા, કોં છે કાળ પામીને,
જનાનાનું તફાવતને, પુદય અન્તર પડે છે એ. ૪
- જિનાનમના અનુસારે, તમારા આસવો સર્વે,
કરી નિમિષ પુદયમાંથી, કયું જાવાયેને પ્રેમે. ૫
- તમારૂં જ્ઞાન કીધું મેં. પદો જ્ઞાયાં તમારાં મેં,
કયો રાજ્ય પુદય લેવા, ધરી જિજ્ઞાસુ પડો. ૬
- પુદયનો આર લીધો મેં, સમાધિનાં કરી જિજ્ઞાસુ,
બને છે જિજ્ઞાસુ પાણું, રચ્યો જાવાયે એ રીતે. ૭
- પુદયમાં જ્ઞાન ધારીને, પદોનો જાણ મેં વારો,
તમારો જ્ઞાનોનો વાચ્યા, અરે તેની જ્ઞાના જાણુ. ૮
- અમારા કીડના વાચ્યા, જનાનાના અનુસારે,
અરે તે જ્ઞાનોના કાળ, જનાનાનું કીડના એતું. ૯
- જાડ તે જાણ પેદાકે ના, અમારી જિજ્ઞાસુ ખેંચ્યો,
તમારો જાણ એતું એ, કયું જુ નજિના જાણે. ૧૦
- અરે જ્ઞાનો પુદય રચ્યો, જનાને જ્ઞાન જાણાને,
જ્ઞાન જાણા ઉદયને, રચી જ્ઞાનો જ્ઞાન કરજે. ૧૧
- ૧૨ એ જ્ઞાન જિજ્ઞાસુ, તમે નહિ જ્ઞાન જ્ઞાનો એ,
જ્ઞાન કીડના જાણુ, જ્ઞાને છે જ્ઞાન જિજ્ઞાસુ. ૧૨
- અમારી જિજ્ઞાસુ જાણે, કયું પેદાકે તમારું જાણું,
જ્ઞાન જાણા કીડના જાણું, જુજુજુજુજુજુ જાણું. ૧૩
- જ્ઞાનો જાણા જાણે, વિચારી જે જ્ઞાનો એ,
જ્ઞાનો જાણા જાણે, તમારો જ્ઞાનો જાણે. ૧૪

લખ્યું સૌ સર્વના માટે, અવસ્થાના અધિકારે,
અપેક્ષાએ પદોમાંથી, લખ્યા એ ભાવમાંથી છે.	૧૫
અપેક્ષાએ વિવશ કોઈ, કદી છે એણે મુખ્ય જ એ,
લખ્યું સ્વાદ્વાદદિએ, ઘણા આરાધ્ય કૃદ્ય રાખી.	૧૬
લખાતું નહિ કૃદ્ય સમજું, ઘણું બાકી રહી બાતું,
વિચારી અત્ર પલ એવું, ધરો આરાધનિયે દિષ્ટિ.	૧૭
નથી પાંડિત્ય દર્શાવ્યું, થયા બલ્યું લખ્યું તેવું,
ધરીને હંસની દિષ્ટિ, લખ્યાને સાર ખેંચી હ્યો.	૧૮
જુએ લેખક ભણ્યો જુએ, કુએ તારો ચક્રયો પડતો,
જુએ નહિ કેવલસાની, જુઠાણું દરગુજર કરતો.	૧૯
રૂએ નહિ સર્વને સરખું, રૂએ ભેદે રૂએ ભૂદું,
અને નહિ તો અધિકારી, નથી આના વિચારો એ.	૨૦
દયા લાવી કૃદ્ય ઝાડી, ઉપાડ્યો એક એમાને,
બગીચામાં મુક્યો જામરે, બધાં દેખાડીયાં પુષ્પા.	૨૧
બગીચામાં ફરીને સૌ, નિહાળી વૃક્ષવશિષ્ઠ્યો;
મઝા તેને પડી નહિ કંઈ, નિહાળ્યું સ્થાન વિદ્યાનું.	૨૨
જલ્દાવ્યું ત્યાં ઉતરવાનું, રૂએ છે એ મહુને ચિતે,
ગયો વિદ્યાવિયે રાત્રી, અધિકારી હુતો તેને.	૨૩
જુએ છે કામરો ચાંદાં. જુએ છે દુર્જનો દોષો,
કયે જે દુઃખમાં પૂરા, પયઃપાનજ રૂલી પેટે.	૨૪
અધિકારે રૂએ કીધું, અધિકારે રૂએ વાચ્યુ,
અધિકારે રૂએ બેધું, પરીક્ષા છે અધિકારે.	૨૫
ભડી છે સન્તાની દાષ્ટિ, મહે સાફ તલે ખાડુ,
ભુએ છે સ્વેન બાબુને. તજીને કૃષ્ણ બાબુને.	૨૬
રૂએ છે સન્તાને સાફ, તજી છે દોષની દાષ્ટિ,
અહો એ સજ્જનો સાચા. ભકુ કરતા ઇશોનુ તે.	૨૭
ખુશી યાતા ખડું દેખી, ચરે છે માનિને ચારો,
ખરા એ હસ ચલુવાના. ધરે છે દાષ્ટિની મુદ્દિ.	૨૮
ખડું ભેગા ખડું લેવા. ખરાને એ ખડું કહેવા,
ખરા તે સન્તા લોકો છે, અધિકારી પદોના એ.	૨૯
પદોને ભાવ વાચીને, ખુશી યાતા મુલે નાતા,
ખરાને તે ખડું કહેતા, ધરે છે મૌન દોષોમાં.	
ઘણા વહીવટ મનના તે, મુધારે સૂઝને પ્રેમે,
કૃદ્યના આરાધ્યો ખેંચી. વિચારે લેખ્યભાવ્યો.	
જ. ઉ. ૪૨	૩૦

अकारायक्षरानुक्रमणिका.

पृष्ठ.	पृष्ठ.
५ भवधू नटनागरकी बाजी०	८
१३ अनुभवहमतो रापरीशमी०	३०
१४ अनुभव मुं हें हेनु हमारो०	३३
२३ भवधू अनुभव कलिकाजागी०	६२
२६ भवधू क्याभागुं गुनहीना०	६८
२७ भवधू राम राम जगगावे०	७२
२९ भवधू नाम हमारा राखे०	८०
४२ भव हम भ्रमर भवे न मरेंगे०	१२४
५० अनुभव प्रीतम कैसे मनासी०	१४८
६० भव मेरे पति गतिदेव, निरञ्जन०	२५६
६४ भव जागो परम गुरु परमदेव प्यारे०	२७६
७१ भवन्त अरुपि भविगल सासतोहो०	३०८
९० भव जोवतो सास, जोवतो एक नही० (महोटी वहुवे मनगमनु की ३०)	३८८
९६ भरी मेरो ना हरी भतिवारो०	४१६
९८ भवधू सो जोगी गुरु मेरा०	४४०
९९ भवधू पसो ज्ञान बिचारी. वामे कोण पुरुष कोन नारी० ..	४४१
१०५ भवधू बैराग बैठ जाया०	४४४
२० भाव मुहागन नारी०	४९
६ भातम अनुभव रसिककी० (महारो बालुडो सम्शायी०)	११
८ भातम अनुभव फूलकी० (अनुभव नाथकुं क्यु न जग रे०)	१९
११ भातम अनुभव रीति बरीरी०	२२
२० भातम अनुभव रसकथा० (छवीले साठन नरम कहें०)	३०३
२८ भाता भारनकी क्या कीजे०	३३
१०२ पं त्रिनके पाय लागरे०	५०६
७९ ऐसी कैसे परबन्धी०	३४८
९५ ऐसे त्रिनचरने चित्त लाव रे०	४१३
३५ करे जारे जारे जारे जा०	१००
३३ कित जान मते हो माननाथ० ..	८९
१०६ किन गुन भवोरे बदासी, भयरा०	५३०

पदाङ्क.

१२	कुबुद्धि कुबजा कुटिलमति० (खेले चतुर्गति चोपर०)	...	...
४९	कंचन वरणो नाहरे, मुने कोई मिलावो०	...	...
१	क्या सोवे उठ जाग बाजरे०	...	...
२५	क्यारे मुने मिलसे महारो संत सनेही०	...	...
४६	चेतन चतुर चोगान लरीरी०	...	...
५५	चेतन बापा कैसे लहोई०	...	...
८०	चेतन ! शुद्धात्मकुं प्याधो०	...	...
८१	चेतन पेसा ज्ञान विचारो०	...	...
८९	चेतन सकल विद्यापठ होई०	...	...
१७	छोराने क्युं मारे छे रे०	...	...
७	जग आशा जंजीरकी० (भयभू क्या सोवे तन मदमें)	...	...
७८	जगत गुरु भेरा में जगतका चेरा०	...	...
३	जीय जाने मेरी सफल घरीरी०	...	...
४५	जगोरी भगोरी छगोरी जगोरी०	...	...
३९	तरसकी जइ दइ को दइकी सवारीरी०	...	...
३७	ताजोंमें चित्त छाउं रे बाहाला०	...	...
१०७	तुम ज्ञानविभो कूली बसन्त०	...	...
४४	तेरी हुं तेरी हुं एती कहूँ०	...	...
९२	हरिसन प्रान जीवन मोहे दीजे०	...	...
१९	हुलहनारि तुं बडी बावरी०	...	...
३४	देखो आली नटनागरको सांग०	...	...
५७	देखो एक अपूरब खेला०	...	...
९	माथ निहारो आप मताक्षी०	...	...
१६	निशदिन जोउं तारी वाटही०	...	...
२१	निसानी कहा बछाउं रे०	...	...
३२	निठुर भये क्युं ऐसैं, पिया तम०	...	...
८३	निरुद्धदेन सोहामणो०	...	...
९४	निराधार केम सूकी०	...	...
१०	परम नरम मति और न आवे०	...	...
४१	पिया बितुं मुद युद मूली हो०	...	...
४७	प्रियविन निशदिन छुहं छरीरी०	...	...
६२	पीया विन मुधबुध मुंदी हो०	...	...
६९	प्रीतकी रीत नहीं हो प्रीतम०	...	...

पं.सं.	श्लो.
५८	प्यारे भाव निखो कहीं पेते जात० ... २३८
५९	प्यारे भाव जोवन ए साथ जात० ... ३२२
६०	प्रभु तोसम अवरन कोई० ... ३५४
६६	पूरीये भावी खबर नहीं० ... ३८४
१०३	प्रभु अजबे भेरा हील राखी०... ५०८
५९	बालुही अवल जोर कियुं करे० ... ३९३
१००	बेहेर बेहेर नहीं भावे अजसर० ... ५०३
५१	भानुकी राति कतिमी रहे० ... १५०
७३	भोले छोया हुं राहुं गुन भला हाँमा० ... ३१३
१०३	भनु प्यारा भनु प्यारा, रीषभदेव भनु० ... ५०५
३८	भवसा बरबागरासुं जोरी हो० ... १०९
४८	भाषही मुने बिरस्य किनही न मुझी० ... १३८
३३	निछारी भाव निछारी रे० ... ९४
४०	नोठरो साये कंठहोने, छाटो साये खोह० ... ११६
१४	मुने महारो कब मिलसे, मवमसुं० ... ६५
९३	मुने महारा बाहलीदाने मकवानो कोइ० ... ४०१
५४	मूछही थोही भाई भावही खोरे० ... १५९
१०८	मेरे ए प्रभु चाहोए० ... ५४१
१५	मेरे घर ग्याव भानु भरी भीर० ... ३५
४३	मेरी मुं मेरी मुं कहीं दंसी०... १३८
५९	मेरे भाव आवगएव आव आवगएव०... १०४
६३	मेरीसु मुमडि डुका० ... ००३
७३	मेरे माथी मथीये मुन एक बात० ३१०
५९	मोहू कोर केमी दुखी० ... ०५०
७४	वा कुतुहि कुमरी केव जात० ११६
९०	वा दुखछा कवा किलवासा० ४४३
६०	राम कहीं रहेनाव कही कोइ० २८४
६५	राम छडी ताता कछा० (विद्या विव केव विव ३४.) २०९
१८	रीषावी भाव बकादोरे० ... ४३
२	रे परिचारी काँरे, मड परिष बकादे० ... ३
७५	काठन दिन मेरी कुन इकात० ... ३३०
८४	सपरी कदव हमाती बिराज मुख मुखी मे० ... ३९०
६३	बजरापछे मुखन दिव, हाथो हाथ दिखरी० ... २०३

પરિચ્છ.

૧૩.

૮૫	વારી હું ઘોલકે મિઠકે...	...	...	...	૨૧૩
૯૧	વારો રે કોદ પરધર રમવાનો ઢાલ...	...	...	...	૨૧૬
૨૧	વારે નાહ મંગ મેરો...	...	...	...	૧૦૨
૨૨	ચિવારી કહા ચિવારે...	...	...	...	૫૭
૮૭	ચિવેકી ધીરા સહો ન પારો...	...	...	...	૨૩૭
૮૧	સાદુણે સાહેવ અધિગે મેરો...	...	...	...	૨૩૧
૧૧	સાપુ ભાઈ ભવના રૂપ જવ દેસા...	...	...	...	૨૬૨
૧૮	સાપુ સજ્જતિ ચિનુ કેમે પર્વ...	...	...	...	૨૬૧
૫૩	મારા દિલ છગા દે ચંપી વારેમું...	...	...	...	૧૫૭
૩૦	સાપુ ભાઈ મમતા રજ રમીએ...	...	...	...	૮૮
૪	ગુલાગળ ગામી અનુભવ પ્રીત...	...	...	...	૭
૭૭	હમારી હવ છામી પ્રભુ નામ...	...	...	...	૩૬૪
૧૦૪	હરીહી બાળપો દેહ ન મેટે...	...	...	...	૫૦૯

નીચેના ચાર પદ ચરિત રિભાગમાં છેની સાથે ગજાવેલી પુટીમાં છે.

૧૦૯	નિરંજન વાર મોવે કેમે મિલેન...	...	...	...	૧૬૬
૧૧૦	ભર જાહો સગ હમારે, કાપા...	...	...	...	૧૬૦
૧૧૧	કમ્પ જનુર દીલ જાનો...	...	...	...	" "
૧૧૨	૮૬ મન કુમતા કુટિલકે લેવ,	...	...	...	૧૬૧

શ્રીમન્મુનિરાજ શ્રીબુદ્ધિસાગરહૃત, શ્રીઆનન્દધનપદસંગ્રહ ભાવાર્થ.

પદ ૧.

(સવ વેલ્લરહ.)

ચયા સોવે ઉઠ જાગ ચાડ રે ચયા૦ ॥
અંજલિ જલ ગ્યું આયુ પટવહે
દેવ પહોરિયાં પરિય ષાડ રે. ચયા૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—દે ઘેતન! જાગત થા. અરે મૂખે. ભોગ્યા. તું તું મોહનિ-
દ્રાપી કવે છે! અંજલિમાં રહેલા જલની પીએ આયુષ્ય પટે છે. પહેર-
નીરો પડીઆડ ઉપર વખત જાણવવાને દોહરા આરે છે. અને તેથી
તારે સમજવાનું કે આયુષ્ય હામે હામે પટે છે, ત્યું આયુષ્ય કરી પાકું
આવવાનું નથી ચિન્તામાંનું રહ કરતાં આતિ દુર્લભ નગુપ્યભવ મળ્યો
છે, ત્યાં દાખાને દુર્લભ એવા મગુપ્યજન્મને મોહકપના વ્યતીત કરેલો
તે તને કલિત નથી તું એમ ધારતો દોહરા કે નમ્યારના તુ મરીર
વટે અમર રહેવાનો છું આમ ધારતુ પાતુ મિત્રકૃત અપે. ૧ ૭. કારણ
કે, સંસારમાં અને તે મનિમાં વ્યવહાર કરે. પડે તે. પાતુ ત્યાં આયુ-
ષ્યની નિષ્પા છે. આયુષ્ય હામે હામે અરે છે અને નામ તેનું સરીર
ધારતુ કરવામાં આરે તો પાતુ તેવો જન્મે કાલ યથા વિન્તા રહેતો
નથી તું એમ જાણતો દોહરા કે. આર સરીર તો વજ છેતુ છે, તેથી
મને કોઈ જાતનો ભજ નથી આમ પાતુ ધારતુ જાન નથી કારણ કે
અમે તેનું વજ છેતુ સરીર દોહ તો પાતુ આયુષ્યનો તો કાલ યથા
વિન્તા રહેતો નથી નરાયણ ભજથી કોઈ જન્મનથા વિન્તા તો પાતુ કાલ,
તેને ઇલાલો નથી કરેલો કોઈએ કહે તો પાતુ કાળીયા પરજીવની

પેટે દેવતાઓ જેવાનાં શરીરો પણ છૂટી જાય છે માટે હરે હે આત્મન!
જમત યા ! જમત યા ! ઇન્દ્ર જેવા દિવ્ય શરીરધારીઓ પણ શરી-
રને છોડી અન્ય ગતિમાં ચાલ્યા જાય છે તે જણાવે છે.

ઇન્દ્ર ચન્દ્ર નામેન્દ્ર મુનીન્દ્ર ચલે,
કોણ રાજાયતિ સાહ રાઝ રે ॥
મમત મમત મવજલધિ પાયકે,
ભેગવંત મજનચિન માઝ નાઝ રે. વ્યાઠ ॥ ૨ ॥
કહા ધિલંચ કરે અવ ઘાઝ રે,
તરી મવજલનિધિ પાર પાઝ રે ॥
આનન્દપન ચેતનમય મૂરતિ,
શુદ્ધનિરઘ્ન દેવ ધેયાઝ રે. વ્યાઠ ॥ ૩ ॥

ભાષાંત.—રામરોપમ આયુષ્યવાળા, વૈભાવિક દેવતાઓના
સ્વામી ઇન્દ્ર, તેમજ જ્યોતિષચક્રના મહાન્ દેવતા ચંદ્ર, બુધનયતિના
ઇન્દ્ર નાનેન્દ્ર, અને મુનિવરોના ઇન્દ્ર તીર્થંકર જેવા પણ શરીર છોડીને
ચાલે છે. ઇન્દ્રાદિક ધાન્ય જનકાગમાં ગયા, અને ભવિષ્યમાં ધાન્ય
જશે. કોણુ રામ, કોણુ ચક્રર્થિ, કોણુ બાદસાહ, સાહ અને કોણુ
શાનુઓ, મુનુની આનજા ગિરજાઓમાં છે? અર્થેન્દ્ર, અને તીર્થંકર
જેવાઓના શરીરો પણ આયુષ્યના ફરે છૂટી જાય છે. તેઓનાં પણ
મુનુના આનજા કંઈ પણ આગતું નથી તો હું જાણા, મૂઠ તારા જવાબમાં
મુનુના આનજા કંઈ પણ નાનુતરીનાં નથી એન નિશ્ચય મનજ.
રામરોપમ પારેજનનું કરેજા કરેજાં મનુષ્યના અવતારના પ્રમુની ભક્તિ.

૧ જા. જાનનજ ને રનુ નવરણત્રી પ્રવિણના ભગવત્પ્રજ્ઞાનિનું જાઈ
કાઈ રે ભવનનું પદ ક તે ભવને પાવે પ્રાન ક જગત્તરે વનુદેવના મોઢે
જનકને માટે નવરણત્રી ભજિતર નાઈને ભવનને કે ભવનત્રી ભજિતર
નવરણે વનુદેવનું પદ ક તે ભવને.

૨ જા. જા. જા. જા. નવરણત્રી ભજિતર મુદ્ધનિરઘ્ન દેવ જાઈને માટે
મુદ્ધનિરઘ્ન દેવ જાઈને પદ ક તે ભવ ૨૦ ભવને પાવે પ્રાન ક ભવનને ભ
મન ક ભવ ૨૦ નિરઘ્ન જગત્તરેને ક ભવ ૨૦ ભવ ૨૦ મુનુ
૨૦ ક તે ભવનનું ભવનનું નિરઘ્ન દેવે કુ ૨૦ ક પાવનનું
ભવ ૨૦ નિરઘ્ન જગત્તરેને પદ ક તે ભવ ૨૦

વ (આગભાટ) સંસારસાગરનો પાર પામવાને માટે મળી છે
 ઉપયોગ કરી લે. સંસારસાગર તરવા માટે પ્રભુભક્તિરૂપ ના-
 મ બેસતો નથી. નવધાભક્તિનું સ્વરૂપ બાલુકું. અરે ભોળા !
 મ વિવંશ કરે છે ? પ્રભુની ભક્તિરૂપ નાવથી સંસારસાગરનો પાર
 સંસારસાગર તરવાની સામગ્રી પામીને હવે કેમ પ્રમાદ કરે છે.
 દેવો ધન લેખાં છ એવી શુદ્ધ નિરજન ચૈતન્યમય મૂર્તિનું ધ્યાન
 લે. હે ચેતન ! તારા શુદ્ધસ્વરૂપને ઝોળાથી તેનું ધ્યાન ધર,
 તું પેતાની સનાદિ સક્રિયોનું ધ્યાન ધર. એમ શ્રીઆનંદધનજી
 આત્માને કહે છે.

પદ ૨.

(છમ વેઠાવઠ દૃષ્ટાન્તી.)

રે ઘરિયારી ઘાડ રે, મત ઘરિય વજાવે ॥

નરસિર ઘાંધત પાધરો, તું વયા ઘરિય વજાવે, રે. ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—હે ભોળા ઘડીયાલી ! તું ઘડીને વચાડીસ નહીં. કારણ
 યો તો ઘડીના ઘાથા ભાગ્યું સુચન ધાય અને વૈરાગ્યની અસર
 તે માટે મસ્તકપર પા ઘડી બાધે છે, અને તેથી તે એમ સૂચવે
 , જનતમાં પા ઘડીના ઇવનનો પલુ વિચાસ નથી, કોઈ પેતાને
 માની લેયો નહીં. મનુષ્યોના માથે કાગ ભમે છે, તે કાગ,
 યોના પ્રાણનું અપહરણ કરતાં પા ઘડીનો પલુ વિવંશ હાડનાર
 , માટે ચેતનું હોય તો ચેલી લે. પા ઘડીનો પલુ ભરસો નથી
 પુરો માથે પાધડી ધાધીને હરતાંફરતાં. ખાતાંપીતાં, ચોરામાં,
 માં, અને ઘરમાં વગેરે સર્વત્ર મનુષ્યોને ચેતાવ્યા કરે છે માટે હે
 યાલી ! તારે ઘડીયાલ વચાડવાનું હવે કઈ પલુ પ્રયોજન નથી. શ્રીમદ્
 આનંદધનજી આ પ્રમાણે ગાંધને એમ હાઈ પ્રકાશે છે કે આ જનતમાં
 ઘડી ઇવનનો પલુ ભરસો નથી ઘડી ઘડી કરતાં આતુષ્ય આપ્યું
 છે. કોણ બાલે કઈ વખતે, ક્યાં, કેવી સ્થિતિમાં, પ્રાણ નીકળી
 , તે મનુષ્યે બાલી શકતા નથી. માટે મૃત્યુપૂર્વે ધર્મસાધન કરી લેવું
 એ. હે આત્મન ! તું ચેલી લે. તું ઘડીયાલીના દક્ષાંતરે તને કા-
 યાદી દેવણું છું. માટે હવે ફાલુમાત્ર પલુ પ્રમાદમાં ગાન નહીં.
 મહાવીરસ્વામીએ ઐતમને કમું હતું કે, હે ઐતમ ! તુ ફાલુમાત્ર પલુ
 પ્રમાદ કર નહીં. શ્રીમાત્ર આનંદધનજી પલુ વીરપ્રભુના ઉપદેશને મૂદ-
 નાં તાલે રાખવાને આ પ્રમાણે ગાંધને પેતાના આત્માને ચેતાવે છે.

કેવલ કાલ કલાકલે, વૈ તું અકલ ન પાવે ॥

અકલ કલા ઘટમેં ધરી, મુજ સો ધરી માવે, રે. ॥ ૨ ॥

આતમ અનુમત રસમરી, પામે ઔર ન માવે ॥

આનન્દધન અવિચલ કલા, વિરલા કોઈ પાવે, રે. ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ.—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી ધડીયાણીને કહે છે કે, હે ધડીયાણી ! તું જલનો વાટકો ભરીને ધડીતું માન કરે છે તે રૂઝ બાથકાલને જાણવાની કલાને તું કળી રાકે છે. મુદૂર્તાદિ કાળ માપવાની અનેક પ્રકારની કળાઓને અનેક પુરોષ જાણે છે પણ અન્તરમાં જે કાળ માપવાની અકલકળા છે તેને તું પામી શકતો નથી. આત્મામાં અનંતગુણો ઉત્પાદ, અને વ્યય થાય છે. સમયે સમયે અનંતગુણ હાનિ વૃદ્ધિ થયા કરે છે. અશુર લગુગુણથી પરગુણ હાનિ વૃદ્ધિ આત્મામાં પરિણમે છે, તેથી અકલકળાને હે ધડીયાણી ! તું પામી શકતો નથી. મને તે આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણોનું ધડીયાણ રચે છે. સરીરમાં રહેલા આત્મામાં એવી અકલકળા છે એવા પ્રકારની ધડીયાણને તું હમ્મું હું, અન્તરની ધડીયાણ ન્યારી છે, આત્માનો અનુભવરસ તેવડે તે ભરી છે, આત્માના અનુભવરસ વિના તેમા અન્ય માર્ગ સકતું નથી તેની કળા અવિચલ છે, અર્થાત્ ચૈતન્યગુણ ધડીયાણની કળા કદી બાષધડીયાણની પેઠે અઘાયમાન થતી નથી, બાદે અન્તરની ધડીયાણ મેહ છે. તેમાં આનંદનો ધન (સમૂહ) વ્યાપી રચે છે. બાષધડીયાણમાં આનંદ જ ખુલ્લો નથી બાદે હે ધડીયાણી ! તું બાથની ધડીયાણ હાડીને અન્તરની જ્ઞાનાદિ ગુણોનું ધડીયાણના ધન પારખુ કર. અનુભવ રસવડે તે

૧ મ અને ૬ પ્રોત્તમ શ્લોક—

મેં મેરે વિવાલે રાજ રમુ મન રવન ઘણું, રે

જે ને ધાડ નેં દિલે ધરીવારે પાલી,

હોં તનુ આલે મેરુંદ દુઃખીરે મંતાવી રે.

અર્થ—કહે છે કે હે ધડીયાણી ! તું માસ ચૈતન્યગુણની ધનને રે રમુ મન રે રવન ઘણું નહિ રે બાથ ધડીયાણી પાલી ન જોડા વડવાકાર વડ દિવા દેશ તાલે દરીરમાં કાન્થા છે દુઃખરૂને તે ધડીયાણ છે હે ધડીયાણી ! તારી બાથ ધડીયાણના વાતપણી માસ ચૈતન્યગુણની બાથ રહિથી બાથ વડ છે અને તેથી વારો વડ હોડી છે તેથી અને બાથ દુઃખ પાન છે. તારે રૂપ કદીને બાથ વડવાકાર વડવાકાર નહિ કાળજી કે બાથના બાથના રૂપકાવતી રહેવા વડવાકાર વડવાકાર છે

મહેલી છે અને અનંત આનંદથી ભરેલી છે, તેની અકાંગ્ક્ષા છે. હે આત્મરૂપ ધરીયાલી ! તું તારી સદૃશમૂળ આનંદરૂપ ધરીયાલને વળાડ, વેમાં તને મુખ છે એમ ક્ષીઆનંદધનનું મહારાજ કહે છે. ૩

पृष्ठ ३.

(एव संलग्न.)

धीरे-धीरे मेरी सफल परीरी.

भुव बनिता धन यौवनमातो, गर्भतर्षा वेदन वित्तरीरी. जीय० ॥१॥

मुपनको राज साच फरी माचव, राचव छांह गगन बदरीरी ॥

आह अथानक काल तोपची, ग्रहेगो गुं नाहर बकरासी. जी० २

ભાવાર્થ.—મોહરશ્મિથી દેખનાર એવ એમ. જ્યારે તે કે આજની
પણી મારી સફળ છે. પુત્ર, સ્ત્રી, ધન અને સ્ત્રીવતમાં મોહાનમય થ-
એવ એવ બાલ પુત્રાદિ વસ્તુઓમાં અદ્યત્ત અને મુખ્યભુક્ષિ પારાત્પ
રીને મનમાં પ્રગ્ન થાય છે. મનમાં જ્યારે તે કે અદો' મારો અવ-
તાર સફળ છે, અને સમગ્રમાં કેટલું બાકી મુખ છે' પણ મુખ એવ
પિત્રાને વર્તમાં થએલી વેદનાને જાણી આવ છે. માત્રના કારણના નવ
માસ પૂર્વે અત્યંત મહત્ત્વ કેટલું મુખ તેમજ આકાર નીકળના થએલું
અત્યંત મુખ જાણી મેળા અદો' એવની કેથી અત્યંત' અદો. કેથી
જાગરાતા પૂર્વે' વર્તમાં વેદના જાણી મેળા અત્યંત' અદો. કેથી
મુખ નથી પણ તે સ્વપ્નના સ્વપ્નના સ્વપ્નના સ્વપ્નના સ્વપ્નના સ્વપ્નના
સ્વપ્ન આવે છે. અદો કેથી અત્યંત' તેમજ તે વચનના થએલી
જાગરાતાની જાણના કાળે રહી મુખ થાય છે. વચનની જાગરાતાની
જાણ સમગ્ર સ્વપ્ન વેદની છે અને સ્વપ્ન સમગ્ર અત્યંત. ૧-૧
છે. સ્વપ્નને મેળાએ પુત્ર થવાની મળે તે વચનને ૧-૧ મેળા ૧-૧
સમગ્ર છે. સ્વપ્નના જાગરાતા વિષયના ૧-૧ સ્વપ્નના ૧-૧ ૧-૧
જાણી રહે છે. સ્વપ્નના એવ સ્વપ્નના જાગરાતા ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧
આને છે એ કેથી અત્યંત' સ્વપ્નના મેળા. ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧
રહે છે પણ એ ૧-૧ સ્વપ્નના મેળા ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧
નાદો (૧-૧) એવ ૧-૧ કે છે તેમ ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧
આથી ૧-૧ એ ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧ ૧-૧

[illegible]

પદ ૪.

(૫મ પંચાવત.)

મુદાગળ જાગી અનુભવ પ્રીત. મુદા० ॥

નિન્દ અઘ્ઘાન અનાદિકી, મિટગઈ નિજ રીત. મુદા० ૧

પટ મંદિર દીપક કિયો, સહજ મુગ્યોતિ સરૂપ ॥

આપ પરાદ આપહી, ઠાનત વસ્તુ અનુપ. મુદા० ૨

ભાષાંત.—આત્મા, શુદ્ધ ચેતનાને કહે છે કે, હે સૌભાગ્યવતી ! મને તારાપર અનુભવસ્થાનપ્રીતિ લાગતુ યહ છે. ત્યાંથી અનુભવપ્રીતિ લાગતુ યહ છે ! તેના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે, અનાદિકાળથી લાગેલી અજ્ઞાનનિદ્રા હવે ટળી ગઈ છે અને પૂર્વેની મારી પ્રવૃત્તિ અજ્ઞાનમય હતી તે હવે ટળી ગઈ છે હવે હું લાગતુ થયો છું તેથી હે શુદ્ધચેતને ! તારા ઉપર ખરેખર અનુભવથી પ્રીતિ લાગી છે. તુંજ મારૂં સત્ય હિત કરનાર છે એમ લાગતુ થતાં અનુભવ આપ્યો છે, મારે તારા ઉપર નવે રચાભાવિકરીત્યા પ્રીતિ થાય છે હવે ને શુદ્ધ ધર્મેની રીતે ખલાયુ કરી છે. હવે મારી શુદ્ધધર્મ રીતિપ્રમાણે આવીશ.

કેવળ જિજ્ઞાસા અનુભવ મિત્રને કહે છે કે હે નિવ ' પદ્યાન ને મુલ્યમદિરમ્બ વિરેકહાનરૂપ રચાભાવિક લખેતિવાળો દીપક કયો આ ના કહે છે કે. હે અનુભવ ! જાનરૂપ દીપકવડે ન જિજ્ઞાસા અને પર જડ વસ્તુઓને. જો પરથી લીધા ને એને કેળવી ઉપના ન અપાય એથી જિજ્ઞાસી મુખારિ વસ્તુઓને જિજ્ઞાસી આપી અને તેની અવરજી કરી મારી વસ્તુઓને ને મારી આપી અને પરવસ્તુઓને પરવડે. જાનરીપથી આપી તેથી હવે મુ રેકાંતુ આપે.

કહા દિસાનું ધ્રીરનું, કહા મમજાડું ધોગા.

હોર અપૂક હે પ્રેમકા, લાગે સો રહે ટોર. મુદા० ૩

નાદરિતુહો યાચઈ, મિત્રે ન વૃષ મૃગનોચ ॥

માનન્દપનમહ પ્રેમકો, અરૂપ કહાનો ઘોર. મુદા० ૪

ભાષાંત.—આત્મા કહે છે કે હે શુદ્ધચેતને ! તારી જાહે મારો પ્રેમ મળેલો તે પ્રેમને અનુભવ એ આપે છે તેજ આપે છે. અનુભવ

૧. હેડી વડીલે જીવે એવો જડ ઉપર અવરજીવેલી અજ્ઞાનની નિદ્રા જોઈ જોઈ અને પેટના દુદ્ધ પેન્ટે રીતે મળુ કરી એવો જડ હોય.

વજ્ઞાનપ્રીતિ ત્હારી સાથે જે થઈ છે તે કેને દેખાડી શકું. અને તેને ખ્યાલ મૂર્ખને શી રીતે જણાવી શકું? અનુભવજ્ઞાનપ્રીતિ કંઈ અશુધી દેખાતી નથી, વાણીથી પણ અનુભવપ્રેમનું સ્વરૂપ કંઈ શકાતું નથી. અનુભવપ્રેમનું ચૂકે નહીં એવું તીર છે તે જેને લાગે તે સ્થિર થઈ જાય છે. મ્હને તારા અનુભવપ્રેમનું તીર લાગ્યું છે તેથી હું સ્થિર થઈ ગયો છું. અન્યોને પણ અનુભવજ્ઞાનપ્રેમનું તીર લાગશે ત્યારે તેઓ જાણશે. એ વાત દેખાડી શકાય નહીં તેમ મૂર્ખને સમજાવી પણ શકાય નહીં. આત્મા કહે છે કે, હે શુદ્ધચેતના સી! ત્હારા અનુભવપ્રેમના બાણથી જેનાં કૃદય ઘાયલ થયાં છે તે સ્થિર થઈ જાય છે. તે વાત અનુભવપ્રેમીજ જાણી શકે અનુભવજ્ઞાનપ્રેમ જેને લાગ્યો છે તેની દસા તેજ જાણે છે. તેમ છતાં એક બ્યાવહારિક વિષય પ્રેમનું દૃષ્ટાંત આપીને ચેતનજ જણાવે છે કે નાદ (સ્વર)માં આસક્ત થએલા મૃગ પોતાના પ્રાણને એક તુલુખલા સમાન પણ ગણતો નથી. ગાયન સાંભળવામાં એકતાન બનેલું હરણુ પોતાના પ્રાણને પણ કોઈ નાશ કરે તેની પરવા રાખતું નથી. તેમજ જેને અનુભવજ્ઞાન પ્રીતિ હે ચેતના! ત્હારી સાથે લાગી છે તે દુનિયામાં કોની દરકાર કરે? અર્થાત્ દુનિયાને હિસાબમાં ગણે નહિ. ચેતન કહે છે કે હે ચેતને! મ્હને તારી આગળ તન, ધન, મન, અને પ્રાણ, આદિ સર્વ વસ્તુઓ ધૂળ જેવી લાગે છે માટે હવે હું તારા પ્રેમમાંજ લયલીન થઈ જઈ છું. આનંદનો ધન એવો આત્મારૂપ સ્વામી કહે છે કે, હે ચેતને! ત્હારી સાથે થએલા અનુભવપ્રેમની કોઈ અકથ કથા છે કે જેની વાત અન્ય આગળ થઈ શકતી નથી, એમ આનંદધનજી શુદ્ધચેતનાની સાથે લાગેલા પ્રેમના ઉદ્ગાર કાઢે છે.

પદ ૫.

(રાગ બાજાવરી.)

અવધૂ નટનાગરકી વાઝી, જાણે ન ચામળ કાઝી. અવધૂં ॥

થિરતા એક સમયમે ઠાને, ઉપજે વિળસે તવહી ॥

ઉલટ પલટ ધ્રુવસત્તા રાસે, યા દમ સુની ન કવહી. અવધૂં ॥૧॥

એક અનેક અનેક એક ફુની, કુંડલ કનક સુમાવે ॥

જલવરદ્ર પટમાટી રવિકર, અગનિત તાહિ સમાવે. અવધૂં ॥૨॥

સાવાર્ય.—શરીરરૂપ નગરમાં રહેલા આત્મારૂપ નાનરિક નટની બાજી આશ્વર્યકારી છે. અવધૂત આત્માની બાજીને વેદના પારંગામી

આદ્યજ્ઞ અથવા કુસાનનો પૂર્વ અરણ્યસી એવો કાળ પણ સમ્યગ્ જાણી શકતો નથી. આત્માની બાહ્યત્વ સ્વરૂપ વર્ણવે છે, આત્મામાં જે સમયમાં ધ્રુવતા છે તેજ સમયમાં જ્ઞાનાદિ પર્યાયોનો ઉત્પાદવ્યય થાય છે, આત્માના જ્ઞાનાદિ પર્યાયોનો સમયે સમયે ઉત્પાદવ્યય થાય છે પણ આત્મા પોતાની દ્રવ્યરૂપ સત્તાને તો ધ્રુવ (સ્થિર) રાખે છે. ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવમય આત્માની વાત શ્રીઆનંદધનજી કહે છે કે, કોઈ વખત સાંભળી નહોતી. દ્રવ્યત્વની અપેક્ષાએ આત્મામાં એકપણું રજું છે અને પર્યાયોની અપેક્ષાએ આત્મામાં અનેકપણું રજું છે. આત્માએ વ્યક્તિની અપેક્ષાએ અનન્ત છે, માટે તે વ્યવહારની અપેક્ષાએ આત્માએ અનેક કહેવાય છે. તે આત્માઓની એ સંમતનયની અપેક્ષાએ વિવક્ષા કરીએ તો અનેક આત્માઓ પણ આત્મત્વજાતિની અપેક્ષાએ એક કહેવાય છે અને જાતિની અપેક્ષાએ એક આત્મા પણ વ્યવહારની અપેક્ષાએ ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિરૂપ આત્માઓ હોવાથી અનેક કહેવાય છે. દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ જે સમયમાં આત્મામાં એકપણું રજું છે તેમાંજ પર્યાયની અપેક્ષાએ તેજ સમયમાં અનેકપણું રજું છે. આત્મ-દ્રવ્યમાં અનેક જ્ઞાનાદિ શુભો રહ્યા છે તેથી એક એવો આત્મા. પર્યાયો-વડે અનેકરૂપે કહેવાય છે અને અનેક પર્યાયો પણ એક આત્મામાંજ રહે છે માટે તે આત્મારૂપ હોવાથી એક છે. આત્મામાં એક, અનેક, ભિન્ન, અભિન્ન, નિત્ય, અને અનિત્ય, આદિ અનેક ધર્મો રહ્યા છે. આત્મામાં દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયની અપેક્ષાએ ધ્રુવ. ઉત્પાદ. અને વ્યય કહેવાય છે, આત્મામાં જે સમયમાં અન્ય પર્યાયનો ઉત્પાદ છે તેજ સમયમાં પૂર્વપર્યાયનો વ્યય છે અને તેજ સમયમાં આત્મસત્તાનું ધ્રુવ્ય છે. આ પ્રમાણે આત્મામાં સમયે સમયે અનંતધર્મોનો ઉત્પાદવ્યય થાય છે અને સમયે સમયે સત્તારૂપ ધ્રુવ્ય હોય છે. જે સમયમાં નિત્ય છે તેજ સમયમાં અનિત્ય છે. હતાંદિ આત્માનું સ્વાદ્વાદ પ્રમાણે આશ્રય-કારી સ્વરૂપ છે તેનું અન્ય એકાંત દર્શનમાં આત્માનું સ્વરૂપ કહ્યું નથી. આત્મામાં ઉત્પાદવ્યય થાય છે તેને દર્શન દ્વારા જાણવે છે. કનક- (મુવર્ણ)ના અનેક આકારો જોઈ છે. કુણ્ડ જાનીને કેયુર બનાવવામાં આવે છે ત્યારે કુણ્ડ આકારનો વ્યય અને કેયુરઆકારનો ઉત્પાદ થાય છે અને મુવર્ણપણું તો બેમાં હોય છે; તે માટે મુવર્ણત્વની અપેક્ષાએ ધ્રુવ્ય એમ ત્રણ અનુભવવામાં આવે છે. જલતરંગોમાં પણ પૂર્વ-તરંગાકારનો વ્યય અને અન્ય તરંગાકારની ઉત્પત્તિ અને જલત્વ તો બેમાં ધ્રુવપણું રહેલું દેખવામાં આવે છે. મૃત્તિકાનો ઘટ આકારરૂપે ઉત્પાદ અને તેને ભાંગી નાખીએ તો શકડ (શિકરો)રૂપે ઉત્પાદ અને

ઘટપર્વાયનો વ્યય અને મૃત્તિકાના પરમાણુઓનું દ્રવ્યત્વની અપેક્ષાએ સ્થિરપણું (ઘૌઘ) એમ મૃત્તિકામાં ઉત્પાદ, વ્યય અને ઘૌઘ છે. સૂર્યન કિરણોમાં પણ ઉત્પાદ વ્યય અને ધ્રુવતા આ પ્રમાણે અનુભવમાં આવે છે, આવાં અગણિત દૃષ્ટાંતો છે તેવડે આત્મામાં ઉત્પાદ વ્યય અને ઘૌઘ સિદ્ધ કરે છે.

है नाही है वचन अगोचर, नयप्रमाण सत्तमंगी ॥

નિરપરક હોય લહે કોઈ બિરલા, ક્યા દેશે મત જંગી. અ૦ ॥ ૩ ॥

सर्वमयी सरवंगी माने, न्यारी सत्ता मावे ॥

આનન્દધનપ્રભુ વચન સુધારણ, પરમારથ સો પાવે. અ૦ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ,—આત્મામાં ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રુવતા, એક અને અનેક આદિ સ્વરૂપ દર્શાવીને હવે આત્મામાં સત્તત્તમંગી, નય અને પ્રમાણ પણ ઘટાવે છે. સ્વાત્ ભક્તિ, સ્વાત્ નાસ્તિ, સ્વાત્ અવક્લમ્યન્, સ્વાત્ અસ્તિ નાસ્તિ, સ્વાત્ અવક્લમ્યન્, સ્વાત્ અસ્તિ નાસ્તિ નુગપત્ અવક્લમ્યન્ ૫ સમ્ભંગીતું વિશેષ સ્વરૂપ અસ્મદ્વિયકૃત આત્મપ્રકાશપ્રથમાંથી જોઈ લેવું. નૈગમ, સંમહ, અવધાર, રૂઝુમૂત, શબ્દ, સમભિરૂઢ અને એવંમૂત આ સાત નયવડે આત્માનું અને આત્મામાં રહેલા ગુણોનું સ્વરૂપ અવબોધવું જોઈએ. આ સાત નયોનું વિશેષ સ્વરૂપ, સમ્મતિતકં નયચક્ર, આગમસાર તથા અસ્મદ્વિયકૃત આત્મપ્રકાશ ત્રયમાંથી જોઈ લેવું. આત્માના ધર્મોનું સત્તત્તમંગીથી, સાત નયથી અને પ્રત્યક્ષ તેમજ પરોક્ષપ્રમાણથી સ્વરૂપ સમજવા મા આવે છે ત્યારે આત્મારૂપ નાતરિક નદની કળાનો અદ્ભુત દેખાવ અનુભવવા મા આવે છે. આત્મામાં આત્માના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવની અપેક્ષાએ આત્મધર્મની અભિવ્યક્તિ છે. પણ પુદ્ગલદ્રવ્યના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવની અપેક્ષાએ આત્મામાં પુદ્ગલદ્રવ્યની નાસ્તિતા છે. તે પણ અપેક્ષાએ વચન અગોચર એટલે અવકાશ્ય છે. એક સમયમાં આત્મામાં સ્વકીય દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવની અપેક્ષાએ સાનાદિતું અસ્તિત્વ છે અને તેજ સમયમાં પરદ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવની અપેક્ષાએ નાસ્તિપણું છે. એક સમયમાં અસ્તિત્વ અને નાસ્તિત્વ રમું છે તેમાં પણ કયંચિત્ અપેક્ષાએ અસ્તિત્વ અવકાશ્ય છે અને તેમાં કયંચિત્ અપેક્ષાએ નાસ્તિત્વ અવકાશ્ય છે. તેમાં કયંચિત્ અપેક્ષાએ અસ્તિત્વ અને નાસ્તિત્વ યુગપત્ અવકાશ્ય છે. આત્માના અનન્તધર્મોમાં સત્તત્તમંગી ઘટી રહે છે. સિદ્ધસ્વરૂપમાં નય ઘટતા નથી પણ સત્તત્તમંગી તેા સિદ્ધપરમાત્માના ધર્મોમાં પણ ઘટે છે, કોઈ એકાંતવાદરૂપ પક્ષનો ત્યાગ કરીને અનેક-

ભાષાર્થ.—આત્માનુભવ રસિકનું આશ્રયકારક વૃત્તાંત છે. પુરુષ વેદાદિના ઉદયથી રક્ષિત એવો નિર્વેદી આત્માનો અનુભવ કરે છે તે તે આત્માના અનન્ત ગુણનું વેદન કરે છે. વસ્તુવિષાદભવાતે, મન વામે રિ-સામ, રસમ્ભાવન સુખ અનુભવે, અનુભવ તાકો નામ ॥ ૧ ॥ આત્માનુભવી નિર્વેદી છતાં (જાણ પુરુષાદિ વેદના ઉદયરક્ષિત છતાં) અનન્ત ગુણનો અનુભવ કરે છે ॥

શ્રીમાન આનન્દધનઽ કહે છે કે મારો જાગૃદો આત્મારૂપ સં-જ્ઞાતી દેવરૂપ દેવજમાં વાસ કરનારો છે અથવા દેવ મહામાં મારો આત્મારૂપ સંજ્ઞાતી જને છે. હજી (ઇશી નાગિકાનો સ્વર-ચંદ્રસ્વર) વિનય (જમખી નાગિકાનો સ્વર-મૂર્ચસ્વર) એ બે નાદીઓના સ્વરનો ત્યાગ કરીને ગુપ્તમ્ભા (એ નાગિકારાવે વહે છે તેને ગુપ્તમ્ભા કહે છે) ના ધરમાં વાસ કરે છે. યોનિયો ગુપ્તમ્ભા નાદી આવતાં પ્રભુનું જ્ઞાન ધરે છે, શ્રી આનન્દધનઽ ગુપ્તમ્ભા નાદી આવતાં જ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરીને તેનો અનુભવ જાગૃદે છે. ગુપ્તમ્ભામાં જ્ઞાન ધરીને પ્રક્ષરન્દ્રમાં આગમ જમાગું, અર્થેત આનન્દધનઽના આત્મારૂપ યોગીએ પ્રક્ષરન્દ્રમાં અર્ધ વિચરતા કરી તે પ્રક્ષરન્દ્રમાં નિચરતા ચલાવેમાટે યોગના અણ અંગોની જરૂર છે તે જાણ જમાવે છે જમ નિચમ, આગમ, યાગ્યાયમ, પ્રજ્ઞા-હાર, યોગ્યા જ્ઞાન અત વળાતી આ રમાનુ યોગના અનુક્રમ અંગોરૂપે અનુપ્રમે કરનાર પ્રક્ષરન્દ્રમાં અનન્દન જ્ઞાન અનુભવે છે અને યમાતિની પ્રાપ્તિ કરીને જ્ઞાનમય ગુણ જમાવે છે યોગના અણ અંગોનું વિરોધ સ્વરૂપ સમ્પ્રદાયકૃત વાગદીકૃત નામના મન્યવી જ્ઞાતી પ્રજામાનુ કરીએ હીન અત . ૧૪૨૧ના ૨૪૩ ૧ ૧૦૬ ક. આતમવનઽએ યોગમાં વેદારો પ્રક્ષરન્દ્રમાં . ૧૪૨૧, ૨૪૩ ૧ ૧૦૬ ૨ અનુભવીન આ ૧૧૧૧ પ્રકૃત છે.

મૂલ ડનઃ શૂણ મૃદાધામી, પર્વદામન સમી ॥

રેચઠ પૂઠઠ કુંદઠ મામી, મન રંદ્રિય ઝવદામી ॥ મ૦ ॥ ૩ ॥

ચિન્તા ઝોમ યુગતિ અનુદામી, પ્રાપ્તોત્રાય રિમામી ॥

પ્રાતન પગ્વાતન અનુમામી, મીઝે દાઝ મમામી ॥ મ૦ ॥ ૧ ॥

ભાષાર્થ.—પ્રાતને હજી અને દેવને વિનય. અનુભવમાં તેની અ-રૂપને કહેવામાં આવે છે. પ્રાત અને દેવના વચે તાડને વનપરૂષ ગુપ્તમ્ભામાં જાવેવા અણે આગમ અણે છે અણે પ્રક્ષરન્દ્રમાં (અણ-અણ કનદનમાં) આગમની જગ્યા રેવે અનુભવ જાવે છે. અને તે હી અ-સ્વરૂપે રવાં અવદદ જ્ઞાન અણે અણે ૧૨ વિનયે આનન્દરૂપ ઉપદેશ જાવે છે, અણ ૬૫ અનુભવમાં તેનો અવગમ અણ કરી રાજાવે છે.

શ્રીમાન્ આનંદધનજી યોગસમાધિ પામવાને માટે આત્મરૂપ બા-
હુધને કહે છે. મૂલગુણ, જ્ઞાનાદિ. અને ઉત્તર ગુણ, વિનય, ભક્તિ
વગેરેને ધારણ કરવા, તથા મુદ્રાઓને ધારવી. યોગમાર્ગમાં મુદ્રાઓનું
સારી રીતે વર્ણન કર્યું છે. મૂલગુણ (પંચમહાવ્રત.) ઉત્તરગુણ
(ચરણકરણસિત્તરી) મુદ્રા, પર્યાકાસન, અને સિદ્ધાસન વગેરેની જરૂર પડે
છે. આનંદધનજી પર્યાકાસને બેસી સમાધિ કરતા હતા એમ આ લેખથી
સ્પષ્ટ સમજાય છે. રેચક, પૂરક અને કુંભક એ ત્રણ પ્રકારના પ્રાણુ-
મામ કરવા. મનને છતીને પ્રત્યાહાર કરવો. સ્થિરતારૂપ સમાધિયોગની
યુક્તિઓને આદરવી અને પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપનો વિચાર કરવામાં આવે
તો આત્મા તે પરમાત્મપદને અનુસરે છે અને શુદ્ધસ્વરૂપ સિદ્ધકા-
ર્થની સિદ્ધિ થાય છે એમ આનંદધનજી યોગસમાધિનો અનુભવ કરીને
ઉદ્ધાર કાઢે છે. યોગસમાધિ પામવાના જે જે ઉપાયો છે તેનો અત્ર
અનુભવ ઉદ્ધારથી સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કર્યો છે. અલ્પદીપકૃત યોગદીપક અન્ય
વાંચતાં આ પદને સારી રીતે અનુભવ થયો એમ જાણી અત્ર સંક્ષિ-
પ્તી અર્થની દિશા જણાવી છે.

પદ ૭.

(સાચી.)

જગ આગા જંજીરકી, ગતિ ઊલટી કુલ મોર ॥

જકર્યો ધાવત જગતમે, રહે છુટો રૂક ઠોર ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—જનતમાં અનેક પ્રકારના દંધ મનાયલા પદાર્થોની આ-
શારૂપ બેડીની જનત મર્ષદા વિરહ કંઠડી નતિ છે. કારણ કે આશા-
રૂપ બેડીથી બંધાયેલા પ્રાણી ચક્રેદ રાજગોચર જનતમાં પરિવ્રમણ
કરે છે. અર્થાત આશારૂપ બેડીથી બંધાયેલા જીવ. ચાર મનિમાં દોરે
છે અને જે આશારૂપ બેડીથી છૂટે છે તે એક મુક્તિરૂપ સ્થાનમાં
સ્થિર થાય છે. જનતમાં લોહાની બેડીથી જકડાયેલા પ્રાણી ત્યાં ત્યાં
દોડી શકે તો નથી અને એક દેકાવે રહે છે ત્યારે લોહાની બેડીથી
છૂટો થાય છે ત્યારે જનતમાં મુખ્ય દોડી શકે છે. આશારૂપ બેડી
ખરેખર લોહાની બેડીથી ભુદાજ પ્રકારની છે. તે ઉપર અનુયાયી દીધ
છે. શ્રીમદ્ આનંદધનજી કહે છે કે આશારૂપ બેડીથી ચારાચી લાખ
જીવોનિના જીવો જનતમાં દોડ્યા કરે છે, જનતમાં આશા સમાન
અન્ય કોઈ બંધન નથી. મનુષ્યો અનેક પ્રકારની આશાથી સંસારમાં
ત્યાં ત્યાં દોડ્યા કરે છે, આશાથી પ્રવૃત્તિમાર્ગનું ચક્ર રાત્રી દીવસ
મનુષ્યો ચલાવ્યા કરે છે. મનુષ્યોની આશાને સંસારી જીવો સુરમ-

હાશાનના ઉપદેશને પણ હૃદયમાં ધારણ કરી શકતા નથી. મનુષ્યે આશાના ઉપાસક બની સન્તોષદેવની ઉપાસનાને ભૂલી જાય છે. જ્યાં-સુધી આશારૂપ દાવાનત્ર અગ્નિ, મનમાં સગવ્યા કરે છે ત્યાંસુધી આત્માને ખરેખરી શાંતિ મળતી નથી. જે જે પદાર્થોની આશા ધરવામાં આવે છે તે તે પદાર્થો ક્ષણિક હોવાથી આશા કરવી બ્યર્થ છે. આશાથીજ સર્વ પ્રકારનાં દુઃખો ઉદ્ભવે છે માટે આશાનો ત્યાગ કરીને સન્તોષગુણને ધારણ કરવો કે જેથી આત્માનું અર્જુન પ્રાપ્ત થાય.

(રાગ ભાગવતો.)

અવધૂ વ્યા સોવે તન મઠમેં, જાગ વિલોકન ઘટમેં ॥ અ૦ ॥

તન મઠકી પરતીત ન કોજે, ઢહિ પરે એક પલમેં ॥

હલચલ મેટ સ્વર લે ઘટકી, ચિન્હે રમતા જલમેં ॥ અ૦ ॥ ૧ ॥

મઠમેં પંચભૂતકા વાસા, સાસાધૂત સ્વીસા ॥

છિન છિન તોહી છલનહું ચાહે, સમજે ન વૌરા સીસા ॥ અ૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ.—હે અવધૂત આત્મન! તું તનુમઠમાં કેમ હજી સુધી મમત્વનિદ્રાથી મુર્છ રહ્યો છે. આત્માના ઉપયોગે જાગીને હૃદયમાં જે, આત્માના શુદ્ધોપયોગે જાગીને પોતાના સ્વરૂપને દેખ. શરીરરૂપ મઠ ક્ષણિક છે, વિનાશી છે માટે તેની પ્રતીત (વિશ્વાસ) કરવો નહીં જોઈએ. કારણ કે એક પલમાં આયુષ્ય ખૂટતાં શરીર નષ્ટ થઈ જાય છે. માટે મનમાં ડહાંતી રાગદ્વેષની ચચળતા (હલચલ) ને મટાડીને તું પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપની ખબર લે. અર્થાત્ તું પોતાનું શુદ્ધસ્વરૂપ વિચાર. આત્મારૂપ ઘટમાં સમતારૂપ જલ ભર્યું છે તેથી સમતાજલમાં આત્મા રમે છે, એવા ક્ષણભૂષી આત્માને બખુલો. તનુરૂપ (શરીરરૂપ) મઠમાં પૃથ્વી, અપ્, તેજસ, વાયુ અને આકાશ એ પચભૂતનો વાસ છે, અને આસો-આસરૂપ ધૂર્ત ખવીસ તનુમઠમાં છે, તે કાણે કાણે આત્માને છળવાનો પ્રયાસ કરે છે. પચભૂત અને ખવીસ શરીરરૂપ મઠમાં રહે છે અને કાણે કાણે આત્માનો છળ કરે છે ત્યારે તેમાં કેમ ઉધડું જોઈએ? અલબત્ત ન ઉધડું જોઈએ. આ પ્રમાણે તનુમઠની દર્યા છે છતાં મૂર્ખ શિષ્ય સમજી શકતો નથી અને તનુમઠની મમતા રાખીને પોતાના આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપને બંધન થતો નથી. હે આત્મન! તું જાગૈયો! અને પંચભૂતોથી ચેતતો રહે. અધ્યાત્મની અપેક્ષાએ પાંચ દિન્દિ-ચરૂપ બૂતો અને માદરૂપ માયાવિનાનો ખવીસ તનુમઠમાં છે માટે હે આત્મન! તું આ પ્રમાણે જાગીને હવે કેમ ઉધે છે? હવે તો ચેત.

આવા પ્રસંગે તને ડંધતું ઘટતું નથી, ત્યારા શિરપર પંચપરમેશ્વર
પંચપરમેશ્વિ ॥ તેનું સ્મરણ કર કે જેથી શ્વત અને ખચીશતું કંઈ પણ
માટે નહીં, તે બતાવે છે.

શિરપર પંચ વસે પરમેશ્વર, ઘટમેં સૂઝમ વારી ॥

આપ અભ્યાસ લેશે કોઈ તિરલા, નિરલે ધૂંકી વારી ॥ અ૦ ॥૩॥

આશા મારી આસન ઘર ઘટમેં, અવપાજાપ વપાવે ॥

આનન્દપન ચેતનમય મૂર્તિ, નાથ નિરજ્ઞન પાવે ॥ અ૦ ॥૪॥

ભાષાર્થ.—ત્યારા મસ્તકપર પંચપરમેશ્વર વસે છે, મસ્તકના મધ્યમા-
મમાં ત્રણરંધ્ર છે. ત્યાં ધ્યાનવટે આત્માની સ્થિરતા થાય છે. શ્રીમદ્
દેવમન્દ્ર ત્યાં ધ્યાનનું સ્થાન બતાવે છે તેમજ અન્ય આચાર્યો પણ દર્શાવે
છે. ત્રણરંધ્રમાં આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશો વ્યાપી રહેલા છે. ત્યાં
આત્માના પ્રદેશોરૂપ આત્માજ છે. નિઘ્રપનયથી આત્મા પોતે અરિ-
હંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, અને સાધુ એ પંચપરમેશ્વિરૂપ છે. ત્યાં-
મુખી પરમેશ્વિના મુલુ પ્રગટયા નથી ત્યાંમુખી સત્તાએ આત્મા પંચપર-
મેશ્વિરૂપ મહુપ છે અને મુખો પ્રકટતાં આવિર્ભાવે પંચપરમેશ્વિરૂપ બને છે.
આત્મા સારીરઆપક હોવાથી પણ શિરપર વસે છે અને તે પંચપરમેશ્વિરૂપ
છે માટે શિરપર પંચપરમેશ્વર વસે છે એમ નિઘ્રપનયથી કહેવાય છે.
શિરપર આત્મામાં સાધુપદનું ધ્યાન ધરતાં સાધુના મુલ્લા પ્રકટે છે અને
તેથી તે સાધુ કહેવાય છે. શિરપર ત્રણરંધ્રમાં ઉપાધ્યાય પરમેશ્વિનું સ્વરૂપ
પોતે વિચારી ઉપાધ્યાયરૂપ બને છે. શિરપર આત્માજ પોતે આચાર્ય-
રૂપ પોતાનું ધ્યાન કરીને ભાવાર્થરૂપે પ્રકટે છે. શિરપર આત્મામાં
અરિહંતનું ધ્યાન ધરતાં ધ્યાતિકર્મનો ફાય કરીને આત્માજ અગિનુન પાય
છે. અને આત્માજ સિદ્ધરૂપ પોતાને ધ્યાદને સકલ કર્મના ફાય કરીને
પોતેજ સિદ્ધરૂપ બને છે. આત્માજ પંચપરમેશ્વિરૂપ છે તે અત્ર જ-
ણામું છે અને તેનુંજ શિરપર ત્રણરંધ્રમાં પંચપરમેશ્વિરૂપ દરખામું, અને
તે જણાવીને કહે છે કે હૃદયમાંથી ત્યાં જવાની મુરતાજ એક મુલ્લો-
પયોગતારૂપ બારી છે આવેા અર્થ અધ્યાત્મમાર્ગની અપેક્ષાએ કરવેા
યોગમાર્ગની અપેક્ષાએ હૃદયમાંથી શિરપર આવેલા ત્રણરંધ્રમાં જવા
માટે મુખમુખાનાડી, બકનાલરૂપ બારી છે ત્યાં યદને ત્રણરંધ્રમાં જવાય
છે અર્થેનું હૃદયથી ત્રણરંધ્ર મુખી જવાને મુખમુખાનાડીરૂપ બારી છે
તેમાં આત્માનો ઉપયોગ રાખીને દેક ત્રણરંધ્ર મુખી આત્માના ઉપ-
યોગે ચડતું. હૃદયથી એમ મુખમુખાનાડીમાં ધ્યાન કરવો કરવો ત્રણ-

૨૦૫ કે જે સિંચર ધ્યાનસ્થાન આનેનું છે ત્યાંગુપ્તી આત્મા આને ત્યારે આત્માનો પ્રકાશ વધતો જાય છે, અને કોઈ વિરક્ત સ્વાદેશાનિયો આ પ્રમાણે યોજાના મુદ્ધ આત્માસ્વારાથી યોજાના આત્મા ત્યા પુનઃના તારાની પેઠે સિંચર દેખે છે. આશાનો નારા કરીને પુદ્ગલ રૂપ પરમાં સિંચર કેપયોન આગન જે આત્મા ક્રમાને અને વૈષ્ણવ યાત્રી વિના, સ્વમાને જે હસ હસ શબ્દ કહે છે તેને અપવા ચોઈ શબ્દને જાણ કરે અપવા આત્માના મુદ્ધાપોગરૂપ અજ્ઞાપાજાને જે કોઈ યોગ જોયે તેા આનંદધનજી મહારાજ કહે છે કે તે આનંદસમૂહ જેમાં જે અંતી ચેતન્યમુર્તિરૂપ નિરંજન પરમાત્મદેવને પામે છે.

पृष्ठ ८.

(गद्य-श्लोक)

आत्म अनुभवा कृष्णी, नाली कोड रीत ॥

नाह न पहरं वागना, कान प्रहं न प्रतीत ॥ ३ ॥

(ଏମ୍ ପଦ୍ମାବତୀ ଭବନ ଶାନ୍ତି)

अनुभव नाथ हं कर्म न जगति,

ममता मंगमो पाय अत्रागळ, धन नें दूध दुसोने ॥ ३० ॥ १ ॥

मेरे कहने को मान न लीये, तुं ऐगीही सोभाये ॥

ब्रह्मो न ब्रह्मै न्नागतं ऐर्ष्या, अंगुली मय दिशोरे ॥ ५० ॥ २ ॥

[illegible]

વિષયમાં અનુભવજ્ઞાન આવતું નથી એવું આત્માનું અનુભવજ્ઞાનરૂપ પુખ્ત કંઈક જુદાજ પ્રકારનું છે.

ચેતનારૂપ સ્ત્રી, અનુભવને કહેશીને કહે છે કે હું અનુભવ ! તું ત્હારા આત્મારૂપ સ્વામીને કેમ જાણતો નથી ? મમતાની સંગતિથી તે બકરીના ખગામાં રહેલા સ્તનમાંથી શું દૂધ દોહી શકશે ? અર્થાત્ કદાપિ બકરીના ખગામાં રહેલ સ્તનમાંથી દૂધ કાઢી શકાતું નથી તેમ તારો સ્વામી આત્મા, મમતારૂપ કુવડાના સંગથી કદાપિ મુખ પામવાનો નથી. હે અનુભવ ! મારા ઉપર તું આ પ્રમાણે કહેવાથી ખેદ લાગી શકે નહીં. કારણ કે તુંજ મને જાણીએ છે કે મમતાના સંગે ચેતન, મુખ પામી શકતો નથી. તું પોતે એમ જાણે છે અને હું પણ તને કહું છું તેથી તું કરી મારા ઉપર કોપાયમાન થા નહીં ! તને ઘણું કહેવાથી કદાપિ અંબુલી સર્પન્યાય પ્રમાણે ખેદ થાય એમ લાગે-કોઈ મનુષ્ય કોઈને શિખામણ આપે છે ત્યારે જાંઘણી કંચી કરીને શિખામણ આપે છે પણ ચારંચાર શિખામણ આપવાથી અંબુલી સર્પના બેથી લાગે છે તેને અંબુલીસર્પદંશન ન્યાય કહે છે.—દક્ષિણદેશમાં સર્પો ઘણાં ઉછી દોષ છે. સર્પના સામી જે મનુષ્ય અંબુલી કરે છે તેને સર્પ કરે છે તેથી રીતિ દક્ષિણમાં એવામાં આવે છે તેથી અંબુલીસર્પન્યાય પણ અત્ર લાગુ પાડી શકાય. ચારંચાર ભાગ સ્વામીને શિખામણ દેવાથી તેઓ મારા ઉપર દોષી નથી તથા એમ પણ નમવ મટે છે તોપણ હું અનુભવ ! તારા અત્ર માટે છે તેથી તું ચેતનને નાનીને કોઈને લાવ.

औरनके मंग गते चेतन. चेतन आप बतावे ॥

आनन्दधनकी मुमति आनंदा. मिद सरूप कहावे अ० ॥३॥

જાવાઈ.—હે અનુભવ ! આ માટે તારા ન્યાયના નમતાના સનમાં રાખે છે તે પાનની મેજેજ પરમારૂપ ૧૭.૩. ૧૭.૪. આરે છે. એ તેને આનન્દવાળી નુનાતેની નનાતે કહે છે. આવી તેમની દરમિયાન થાત નહીં. નુનાતેની સનાતે એ આ ના. દરે તે આનન્દનો ધન અને સિદ્ધસ્વરૂપનય કહેવાય. આનન્દધનના નુનાતે આનન્દસ્વનાયવાળી છે માટે મમતાની નનાતેને તનાન દેને નુનાતેનો સન આત્મારૂપ સ્વામી કરે. એમ હું અનુભવ ! તું આ ના. ૩.૪ ના. ૪.૫. કેમ કહેતો નથી અને તેને કેમ જાણતો નથી. એમ ૧૭.૩.૪. આત્મારૂપ સ્વામીને જાણવા બેઠો. નુનાતેના નનાતે આ ના. ૩.૪. ૧૭.૫. મુદ્ધસ્વરૂપને અવખોધી શકે છે. અન્ય પુદ્ધસ્વામી ચેતન રાચી માચીને રહે છે

તે તેમનાથી યતી પરભાવની ચેષ્ટાથી પોતેજ બતાવી આપે છે, પણ આનન્દસ્વભાવવાળી સુમતિની સંગતિ કરે તો ખરેખર તે સિદ્ધસુદ્ધ પરમાત્મા થાય. ચેતનની આનન્દસ્વભાવવાળી સુમતિ ॥ માટે તે ખરી સ્ત્રી છે અને મમતા છે તે આનન્દસ્વભાવવાળી નથી. કુમતિને અને તેમની અન્ય સ્ત્રી મમતાનો દુઃખમય સ્વભાવ છે, એમ સાક્ષાત્ કેવલીએ જણાવ્યું છે અને તે અનુભવમાં આવે છે, માટે હે અનુભવ ! તું મહારા આત્મસ્વામિને મારી સર્વ હકિકત જણાવ ! મારા સ્વામી મૂળ સ્વભાવે તો સરસ છે અને તેમને શાન્તપણે સમન્તવચામાં આવે તથા તેમના અનુભવમાં સર્વ હકીકત લાવવામાં આવે તો, ખરેખર તે સમ્યક્ત્વ આદિ ગુણો પામીને સિદ્ધસુદ્ધ પરમાત્મા થાય. કુમતિ અને મમતાના સંગથી વચ્ચેલી કર્મભલીનતા દૂર થતાં મારા સ્વામીની સરખામણી ત્રણ ભુવનમાં કોઈ કરી શકનાર નથી એમ નિશ્ચય છે અને તે ત્રણ ભુવનના નાથ થઈને સમયે સમયે અનન્ત સુખ લોગવી શકે છે; માટે હે અનુભવ ! મારી વાત તું સ્વામીના મળે ઉતાર.

પદ ૧.

(રાગ સારંગ.)

નાથ નિહારો આપ મતાસી, વંચક શઠ સંચક સ્ત્રી રીતે ॥

હોટો છાતો છતામી ॥

॥ નાથ૦ ॥ ૧ ॥

આપ વિગૂચન જગકી હાંસી, સિયાનપ કૌન વતાસી ॥

નિજજન સુરિજન મેલા એમા, જૈસા દૂધ પવાસી ॥ નાથ૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ.—હે વિદાનન્દમય ચેતન ! તમે પોતાની શુદ્ધસુદ્ધિથી પોતાનું સ્વરૂપ જુઓ એમ શુદ્ધચેતના આત્માને કહે છે. હે આત્મસ્વામિન ! યદિ તમે પોતાનું શુદ્ધસ્વરૂપ વિચારશો તો વંચનારી, હુમ્મી, મમતા કેવી રીતે આપને છેતરીને આપનું જ્ઞાનાદિક ધન ભક્ષણ કરવા ખોટું ખાતું ખતવે ॥ તે સ્વયમેવ અવગ્રાહી શકશે.

સમતા—પોતાના આત્મારૂપ સ્વામીને વિશેષતઃ ઉપાલંભ આપતી કહે છે કે,—હે સ્વામિન ! મમતાની સંગતિથી જગતમાં આપનું વગોવણું થાય છે ને, જગત તમારી હાંસી કરે છે. જ્યાંસુધી હે સ્વામિન ! આપ મમતાના સંગમાં રહેશો ત્યાંસુધી તમને શાણપણું (દક્ષપણું) કોણ બતાવશે ? તેમજ મારા વિના આપને શાણપણું કોણ જણાવશે ? મમતા કદી આપને સારી શિખામણ આપનાર નથી. આપ જ્ઞાની છો તેથી પોતાની મેળે વિચારી જોશો તો સત્યતત્ત્વ જાણશેજ.

હે સ્વામિન! મારૂં કશું માની આપનું મૂળ સ્વરૂપ વિચારો. આપનું મહા-
કાળ બહું ઇચ્છનારી હું છું તેથી મારા વિના આપને શિખામણુ કોણ
બતાવશે ! મારી વિહ્વલિનો સ્વીકાર કરો, અને આપની ખરી સ્ત્રીનો
મેળાપ કરો. તેમજ સમ્યગ્જ્ઞાન આદિ પોતાના સંબંધીઓનો મેળાપ
કરો, અને મમતાને છોડો. પોતાની સ્ત્રીરૂપ નિઃશ્વનનો મેળાપ, દૂધમાં
પતારાની પેઠે વિશેષ મિષ્ટ, મુખકારક અને તન્મયપણું કરનાર
છે. માટે હે સ્વામિન! મારા મેળાપથી આપને ખરું મુખ મળશે અને
પરમાનન્દ પદની પ્રાપ્તિ થશે. દૂધમાં પતારાનું તુર્ત મળી જાય છે તેમ
હે નાથ ! મારો અને તમારો સ્વભાવ દૂધમાં પતારાની પેઠે તુર્ત મળી
જાય છે, અર્થાત્ મારો અને તમારો એક શુદ્ધ સ્વરૂપ સ્વભાવ છે, મારી
અને આપની એક સ્વરૂપ પરિણતિ છે. આપશ્રીની સાથે મારો સ્વ-
ભાવ તુર્ત મળી શકે છે માટે હે નાથ ! આપ આપની મતિથી વિચાર
કર્યો તો મારા ઉપર આપનો અત્યંત પ્રેમ થશે, અને તેથી આપ
અનન્તશુખભોગી થશો.

મમતા દાસી અદિત્ત કરિ હરવિધિ, વિવિધભાંતિ સંતાસી ॥

આનન્દધન પ્રમુ, વિનવિ માનો, ઔર ન હિતુ સમતાસી ॥નાથ૦૦૩૥॥

ભાવાર્થ.—હે આત્મન! મમતાદાસી અનેક પ્રકારે આપનું અદિત્ત
કરવાવાળી છે. અનાદિકાળથી આપ તેની સંજ્ઞામાં રહ્યા પણ અદ્યાપિ-
પર્યંત તેના સંબંધથી સત્ય મુખ પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી અને મમતાના
સંબંધી ભવિષ્યમાં પણ કદાપિ સત્યમુખ પ્રાપ્ત કરી શકવાના નથી.
મમતાના સંબંધથી આપ જન્મ, જરા, અને મૃત્યુનાં અનેક દુઃખો પુનઃ
પુનઃ ચતુર્મતિરૂપ સંસારમાં સહો છો. અને અધુના પણ આપની કેવી
દશા થઈ છે તે હે ચેતન ! આપ સારી પેઠે જાણો છો. હે ચેતન ! નહીં
સમજ્યો કે મમતા અનેક પ્રકારની ભ્રાંતિથી આપને સતાપશે. માટે
હવે હે આનન્દના ધનમૂલ ચેતન ! મારી શિખામણુ માનો કે સમતારૂપ
આપની સ્ત્રીની પેઠે બીજી મમતા વગેરે દાસીઓ દિત્ત કરનાર નથી. સમ-
તાના સરખી આપની ખરી હિતકારક સ્ત્રી કોઈ નથી એમ તમે મનમાં
વિચાર્યો તો જણાશેજ; એમ આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે. તેઓ
પોતાના આત્માને કહે છે કે,—હે ચેતન ! તું મમતા દાસીની સંજ્ઞા
ત્યાગીને સમતાનો સંજ્ઞ કર. હે ચેતન ! આવી ઉત્તમ વિહ્વલિ માન.
એમ પોતેજ પોતાના આત્માને પ્રયોગીને સમતાસગમાં પ્રેરે છે. પો-
તાના આત્માને સમતાના સગમાં રાખવા માટે પોતાના આત્માને
આનન્દધનજી જે સિદ્ધિ આપે છે તે ખરેખર અપૂર્વ છે, આવી તેમની

ઉત્તમ ભાવનાવડે તેઓશ્રી સમતાને સારી રીતે ધારણ કરી શકે અને અન્યભવમાં પણ સમતાની ઉત્કૃષ્ટ દશાને પામે તેમાં કંઈ પણ આશંકા નથી. ખરેખર વસ્તુતઃ વિચારી બોધ્યે તો મમતાના સંગથીજ અણદા પાપસ્થાનકોને સેવવામાં આવે છે. સર્વ પદાર્થોમાંથી મારાપણાની કલ્પના ઉડી ગઈ તો નામ અને રૂપની ઉપાધિથી પણ કંઈ આત્મા હું એમ યતું નથી. જેમ જેમ મમત્વ પરિણામ ઘટે છે તેમ તેમ સમતાના પરિણામ વધે છે. કોઈ પણ વસ્તુમાં અહંત્વની સૂક્ષ્મ કલ્પના પણ ન ઉડે તો ખરેખર આત્મા સમતાને પરિપૂર્ણપણે ધારણ કરી શકે. આત્મા પોતાના મૂળ સ્વભાવનો ઉપયોગી યદને વિચારે તો તેને સમતાના સમાન અન્ય કોઈ મુખપ્રદા સ્ત્રી જણાય નહિ. મમતા આત્માને ચતુર્ભુજમાં પરિભ્રમણ કરાવવાના સ્વભાવવાળી છે, ત્યાં સમતા આત્માને મુક્તિમાં લેઈ જવાના સ્વભાવવાળી છે. મમતા મનના ચંચળતા કરાવીને આત્માને શાંતિ આપી શકવા સમર્થ થતી નથી ત્યાં સમતા મનને સ્થિર કરીને આત્માને શાંતિ આપે છે માટે સમતાને આદર કરવો બોધ્યે. આપણે દરરોજ સમતાની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરવો બોધ્યે. મમતાના વિચારો જે જે વખતે આવે ત્યારે તે વખતે સમતાના વિચારો કરી મમતાનો નાશ કરવો.

પદ ૧૦.

(રાગ ટોમી.)

પરમ નરમ મતિ ઔર ન આવે. ॥ પરમ૦ ॥

મોહન ગુન રોહન ગતિ સોહન, મેરી વૈરન એસેં નિહુર લિખાવે ॥૫૦॥૧॥

ચેતન ગાત મનાત ન એતેં, મૂલ વસાત જગાત ઘડાવે ॥

કોઝ ન દત્તી દલાલ વિસીઠી, પારસ્વી પ્રેમ સ્વરીદ વનાવે ॥૫૦॥૨॥

ભાવાર્થ.—મુદ્ધચેતના પોતાની સખી શ્રદ્ધાને કહે છે કે હે શ્રદ્ધા મારો આત્મારૂપ સ્વામી મારી પાસે આવી શકતો નથી. શા કારણથી નથી આવતો ? એમ શ્રદ્ધાએ પ્રશ્ન કર્યો તેના ઉત્તરમાં મુદ્ધચેતના કહે છે કે મારી વૈરિણી અને નિહુર (દયાના પરિણામશૂન્ય કઠોર હૃદયવાળી) કુમતિ મારા ચેતનસ્વામીને એવી જુરી શિશ્યાથી જમાવે છે કે જેથી તે મારી પાસે પ્રયાણ કરી આવી શકતા નથી. મુદ્ધચેતના પોતાની વાત આગળ ચલાવીને કહે છે કે એ સચળો દોષ કુમતિનો છે. મારા સ્વામીનો મૂળ સ્વભાવ એવો નથી. મારા સ્વામીની તો પરમદયાજી બુદ્ધિ છે, અને તે તો પોતાના સદૃષ્ય ગુણોને મને આકર્ષણ કરે છે.

જાન્યુર્ય (લંપટ) આવીને મનને સંતાપે છે. વિરહજ્વરને ખબર પડે
અર્થ છે કે, મારો પતિ, મારા ઘેર આવતો નથી તેથી તે મને સઘળા
રાત્રીમાં સંતાપે છે. સ્વામી નથી આવતા તેથી આખી રાત્રી મને
વિરહજ્વર પીડા કર્યા કરે છે. સ્વામીના વિયોગથી સ્ત્રી રાત્રીમાં વિરહ
સંતપ્ત રહે છે. આતું મારું દુઃખ જાણી કોઈ મારા સ્વામીની સાથે મેળ કરાવે
આપનાર જણાતું નથી. તે કુમતિના સગમાં સઘળું જીવન વ્યર્થ ગુમાવે
છે. આવી મારી વાત સાંભળીને પણ જો આનન્દધનરૂપ ચેતન મારું
પાસે ન આવે તો પછી શું દોષ વગણવે? શુદ્ધચેતના કહે છે કે
સ્વામીના વિયોગે પરભાવ, રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન વગેરે દુષ્ટો મને દુઃખ
આપે છે, જો મારા સ્વામી કુમતિનો સંગ છોડીને ઘેર આવે તો દોષ
દુષ્ટોથી મારો પરભાવ થાય નહીં. આટલી આટલી વાત સાંભળીને
પણ હવે જો મારા સ્વામી ઘેર ન આવે તો શું કરું? હું દુઃખને હવે સહન
કરી શકતી નથી. હવે તો અન્ય કોઈ દોષ વગાડે તો જીવી વાત!!! મારું
વિતક વાત ગાવાથી કંઈ વળે તેમ લાગતું નથી. આ પ્રમાણે શ્રીમા
આનન્દધનજી મહારાજ, શુદ્ધચેતનાએ ચેતનને વિનંતિ કરી છે તે અન્તરના
અનુભવજ્ઞાનના ઉદ્ગારોને કાઢી પાતાની આન્તરિક સ્થિતિ પ્રકટ કરે છે.

પદ ૧૧.

(રાગ માલકોશ-વૈલાલ ટોશી.)

આતમ અનુભવ રીતિ વરીરી.

આતમ ॥

મોર વનાઈ નિઝરૂપ નિરૂપમ,

વિચ્છન રુચિકર તેગ ધરીરી ॥

આતમ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—શુદ્ધચેતનાની વિજ્ઞાતે રાજાજીને આત્મા સચેતન થયો
અને જાગીને જાણ્યું તો માત્રુમ પડ્યું કે અરે હું મોહરાજાની બેઠી કુમ-
તિના વરામા પડ્યો છું અને આ તો મોહરાજા મારી ઝડિનો નાસ
કરવાના પ્રયત્નાજ કરે છે, માટે હવે તો મારે દુષ્ટોનો નાસ કરવો જોઈએ.
આવો આત્માએ વિચાર કર્યો અને તેમજ પાતાના શુદ્ધસ્વરૂપના અનુ-
ભવની રીત વરી.

શુદ્ધચેતના કહે છે કે હે અરે! તું મારા સ્વામીની આકૃતિ તો
દેખ. હવે તો તે અસહ્યમાં આવ્યા છે તેઓશ્રીએ કંઈમા ન આપી

૧ શ્રીધરવિજયજી પન્થાસની પ્રતિમા સાખીને દુદા ૩ તે નીચેપ્રમાણ.

આતમ અનુભવસકયા, પ્યાલા મજબ વિચાર

મમથી જાણ વિદો મોરે, પુમે સવ સંસાર ॥ ૧ ॥

શકાય એવો નિરૂપમ એવા નિરૂપનો મોર-મોડ (માંડ) પોતાના મસ્તક-
પર ધારણ કર્યો છે. પોતાનું રૂપ હું કદી બૂલીશ નહીં એમટે જ પો-
તાના રૂપનો મોડ મસ્તકપર ધારણ કર્યો છે અને પોતાના સ્વરૂપની અનુ-
યાયી યજ્ઞેશી જે તીક્ષ્ણ રૂપિ તે રૂપ સત્ત્વ મસ્તક વિન્હોદ કરનારી તીક્ષ્ણ
તરવારને ધારણ કરી છે, આ વખતની મહાશ સ્વામીની યોભા અપૂર્વ
બની છે. કોઈ મનુષ્ય લક્ષ્યપ્રસંગે સીને વરચા લય છે તે વખતે
મારવાડ દેશ વનેરેમાં મસ્તકે મોડ ધારે છે. મારા આત્મરૂપ સ્વામીના
મસ્તકે મોડ એકને એમ નિશ્ચય થાય છે કે કેવલ જ્ઞાનરૂપ લક્ષ્મી
સીને, બાળે પ્રાપ્ત કરવાનો વેશ દોષ એવો નિશ્ચય થાય છે. પોતાના
રૂપનો મોડ ધાવવાથી એમ લાગે છે કે હવે તે કદી જ્ઞાનિમાં પક-
વાના નથી, તેમજ આત્માએ પોતાના શુદ્ધધર્મપ્રાપ્તિરૂપ રૂપિ તરવારને
ધારણ કરી છે તેથી એમ લાગે છે કે હવે તે તેઓ મોહસત્ત્વના
રોગને ઉદી નાખવાનાજ. મોહસત્ત્વ અને ધર્મસત્ત્વનું શુદ્ધસ્વરૂપ વાંચતું
દોષ તે જલ્પરોગરૂપમામહર્ષવ્રત્ર્ય વિચોક્તે. શુદ્ધ મેતના કહે છે
કે મારો આત્મરૂપસ્વામી આટલુંજ કરીને બેસી રહ્યો નથી. હવે
તે તે મારા રૂપ ઉપર આવી ગયો છે. તે કંઈ અન્ય સત્ત્વને હિસાબમાં
બાળે તેમ જાણતું નથી. પોતાના બજાઉપર શુદ્ધ કરવાના શુદ્ધ સંક-
રૂપથી તે અન્ય પણ શુદ્ધના સાથે સમે છે, તે હવે હું જાણતું છું.

ટોપ સમાહ શૂરકો શાનો, એક તારી શંકરી પહિરીરી;

સવા પલમે મોહ વિદારત, એંએ મૂરિવ્રન મુહ-નિસરીરી ॥આત્મન૦॥૨॥

ભાવાર્થ.—શુદ્ધમેતના કહે છે કે હે મહે! મારા સ્વામીએ
સમતારૂપ ટોપ (સિરચાણ) ને મસ્તકપર ધારણ કર્યો છે. દુરમતોના
સાથેથી જ્ઞાનરૂપ મસ્તકનું રક્ષણ કરવા માટેજ તેણે સિરચાણ મ-
સ્તકપર ધાર્યું છે. અને પરપારિણતિ જ્ઞાનરૂપ મહાઅવરૂપ દુર્લભ
કવચ (સમાહ) ને અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ શરીરપર ધારણ કર્યું છે. ડો-
ભાદિ સત્ત્વોનાં બાળેથી દુર્લભ કવચ. આત્મરૂપજ્ઞાના શરીરનું રક્ષણ
કરે છે. તેમજ દ્રવ્યસુખપર્ણત્વ જે જ્ઞાનમા એકજ જ્ઞાને છે એથી
એકરૂપ એક તારવાળી ચેરી (અવરૂપ ને ધારણ કરી છે. એક
તારવાળી ચેરી પહેરી છે તેથી એમ સમજવું કે હવે સત્ત્વની મારે શુદ્ધમાં
એકતાનવાદ થતું. આત્માને મોહસત્ત્વની મારે શુદ્ધ કરવાનું છે તે
પોતાના ઉપરોચની એકતાનવાદ થયો એકજ જ્ઞાનના ઉપરોચની
એકતાનવાદ થવાથી અન્યથ કશું જાણતું નથી. આજા ઉદેશ્યજ તેમણે
એક તારી ચેરી પહેરી દોષ તેમ જાણ્યો છે. જ્ઞાનના સ્વરૂપમાં

ધારણ કરી છે, હવે મને આનંદનો પાર નથી. મુખની અપાર લીલાને
હું હવે ભોવુંહું. આ પ્રમાણે શ્રી આનંદધનજી વેળના અને આત્માની
ગુણ દશા વર્ણવે છે.

પદ ૧૨

(કલ્પ)

કુવુદિ કુવજા કુટિલગતિ, મુવુદિ રાધિકા નારી;
ચોપર સેલે રાધિકા, જાંતે કુવજા હારી. ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—જાત દેવના સ્વભાવથી કુવુદિ ધારણ કરનારી અને
લેની વડા શક્તિ છે એવી કુવજા દાંતી છે—અને મુવુદિ ધારણ
કરનારી રાધિકા નારી છે. બંને ચોપાટ ખેડે છે તેમાં મુવુદિરૂપ રા-
ધિકા છતે છે અને કુવુદિરૂપ કુવજા હારે છે. અન્તરાત્મરૂપ કૃષ્ણ છે.
તે ધારણરૂપ દ્વારિકામાં વાસ કરે છે. આરિતરૂપ વસુદેવનો પુત્ર છે.
આકાશની પેઠે નિર્વેપ હોવાથી આકાશ સમાન તે ચામે છે. તે સદુ-
પદેશરૂપ સંખને ધારણ કરે છે. ખાનરૂપ ચક્રને તે વદ્યમાં ધારણ
કરે છે. મોહરૂપ સમુદ્રના ઉપર સ્થિત ભયરૂપ સર્પને છતી તેના ઉપર
સમનારૂપ લક્ષ્મીની સાથે પાડે છે. એવા શ્રીકૃષ્ણની મુવુદિરૂપ રાધિકા
ખરી સી છે. કૃષ્ણને ફરમાવનાર કુવુદિરૂપ કુવજાની સાથે રાધિકા
ચોપાટ રમે છે. બંને અનેક પ્રકારની કળાઓ કેળવીને દાવ નામે છે.
ચોપાટરૂપ દાવ નાખતાં અન્તે ધર્મથી જય થાય છે. ચતુર્ધનિરૂપ
ચોપાટ છે. દેવચતિ. મનુષ્યચતિ. નિર્ધમ અને નારકી આ ચતુર્ધનિ-
રૂપ ચોપાટપર સર્વે છવો કુવુદિના પ્રવેશ અનન્નાકાગથી પરિભ્રમણ
કરે છે. ચતુર્ધનિરૂપ ચોપાટપર એક સ્થાને સ્થિર થઈને ઈરા નથી,
અને કર્મના પોમે જન્મ જરા અને મૃત્યુના દુખને ધાગણ કરે છે.
જગન્માત્ર પણ સકલજ્ઞાન્તિનો અગુમવ કરી રાક્ષા નથી. કુવુદિથી
ચારણી શાખ અવયોનિમાં જવાના પાંચા પડે છે અને મુવુદિથી
મુકિતરૂપ ધરમાં પ્રવેશ થાય તેવા પાંચા પડે છે. ચોપટને ચારણી
ખાનાં હોય છે અને સસારમાં પશુ ચારણી શાખ અવયોનિ હોય
છે. આત્મા ચોવણીની પેઠે કુવુદિના વેળે ચાર ચતિમાં પરિભ્રમણ
કરે છે, માટે ચોપટને સસારની ઉપમા આપી વસ્તુસ્વરૂપ આનંદગના
પદમાં દેખાડવામાં આવશે. અન્તે મુવુદિરૂપ રાધિકા છતે છે અને
કુવુદિરૂપ કુવજા હારે છે. મુવુદિથી આત્મા મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે માટે
આત્માએ મુવુદિવડે સસારરૂપ ચોપટની બાજુ છતી લેવી એકાંએક.

શેલે ચતુર્ગતિ ચોપર, પ્રાની મેગે શેલે,

નરંદ ગંજિફા કાંન ગિનત હૈ, માને ન લેશે બુદ્ધિવર. પ્રા॥૧૥

ભાવાર્થ.—આ ચતુર્ગતિરૂપ ચોપાટપર મુદ્રારે આત્મસ્વામી ખેલે છે. દરેક સંસારી જીવો ચતુર્ગતિરૂપ ચોપાટને ખેલી રહ્યા છે, પણ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિ થયા વિના કેવી રીતે અન્તરથી મુખ્યદ્વિ અને દુર્બુદ્ધિની પ્રેરણાથી ચોપટ ખેલાય ■ તે બાહ્યદૃષ્ટિધારક જીવો સમજી શકતા નથી. બુદ્ધિ-માનુષ્યિત ચતુર્ગતિરૂપ મંજીફા આગળ બનાવેલો નજીક કશી મણતરીમાં લેખાતો નથી. નરંદ, (સોમકાં-) મંજીફા (પાનાં)ને કયા આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિવાળા વિદ્વાનો અન્તરના ચોપાટ આગળ મણતરીમાં મણી શકે વાર ? અજબત કોઈ પણ હિસાબમાં મણી શકે નહિ. ચતુર્ગતિરૂપ ચોપટને આધ્યાત્મજ્ઞાનિયો સારી રીતે ખેલી શકે છે અને ચાર ગતિમાં આત્મા પરિભ્રમણ ન કરે તે માટે તેઓ પૂરતું શક્ત આપે છે. દુર્બુદ્ધિના યોગે રાગ અને દ્વેષના પ્રપંચમાં આત્મા ફસાય છે. દુર્બુદ્ધિના યોગે મોહના ઘેનમાં ઘેરાય છે અને સર્વ પ્રકારનાં પાપકૃત્યોને આવરે છે. સર્વ પ્રકારના આશ્રવના હેતુઓને દુર્બુદ્ધિના યોગે આદરવામાં આવે છે. દુર્બુદ્ધિથી આત્મા જે વસ્તુઓ પોતાની નથી તેને પોતાની માનીને અનેક પ્રકારની ઉપાધિઓને વેઠે છે. દુર્બુદ્ધિથી ધર્મના ઉપર અપ્રીતિ થાય ■ અને અધર્મના ઉપર પ્રીતિ થાય છે. પોતાના આત્મસમાન અન્યોના આત્માઓ છે પણ દુર્બુદ્ધિના યોગે અન્ય આત્માઓ ઉપર વૈરની બુદ્ધિ પ્રગટે છે અને અન્ય આત્માઓનું બુદ્ધ કરવા પ્રવૃત્તિ થાય છે. અનેક પ્રકારના કપટોના ભેદોની ઉત્પત્તિ કરાવનાર દુર્બુદ્ધિ છે. દુર્બુદ્ધિના યોગે આત્મા દેવગુરૂ અને ધર્મને હીસાબમાં ગણતો નથી અને આત્મા પોતે ચેતન છતાં જાણી પેઠે આવરણ કરે છે. દુર્બુદ્ધિ, મોહની અકાળીરા પ્રકૃતિયોમાં આત્માને ફસાવવાની પ્રેરણા કરે છે. દુર્બુદ્ધિથી આત્મા પોતાના ઉપકારીઓનું પણ બુદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. દુર્બુદ્ધિથી પ્રેરણાએ આત્મા સાત નરકોમાં ચારંચાર ગમન કરીને અસહ્ય દુઃખોને ભોગવે છે. દુર્બુદ્ધિથી આત્મા જન્વાદીઓના મતને અનુસરી નાસ્તિક બનીને પુણ્ય અને પાપની માન્યતાની અજ્ઞા કરતો નથી. દુર્બુદ્ધિના યોગે આત્મા પાખંડી લીલામાં ગુસ્તાન બને છે. ચતુર્ગતિના ચોરથી ચડેલમાં પરિભ્રમણ કરાવનાર કુબુદ્ધિ છે, એમ શ્રી રામગુરુના ઉપદેશથી આત્મા સમ્બદ્ધ પ્રકાર બાળે છે ત્યારે તે અન્તરની

સંસારબાહુ છતવા માટે પ્રયત્ન કરે છે. વિવેકદ્વિધી શુદ્ધસ્વરૂપને ઉપયોગ સખીને ચેતના કયે છે કે માણે ચેતનસ્વામી ચાપટની બાહુ ખેલે છે, કુર્બુદિના પ્રયત્નને નાશ કરે છે અને સદૃશ લાભની પ્રાપ્તિરૂપ રસધી રસીકો બની સંસારબાહુ છતવાજ રૂપ આપે છે.

રાગ દોષ મોહકે પાસે, ગ્રાપ વનાઈ દિવકર ॥

વૈષ્ણ દાવ પર પાસેકા, સારો ચલાવે સિલકર. પ્રા० ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ.—અન્યદિકાગ્રંથી રાગ, અને દ્વેષના પાશાને આત્માએ સ્વયં દિવકર બલ્લીને બનાવ્યા છે. અને જેવા પાશાના દાવ પડે છે તથા ખેલ રમનાર કર્મભેદાકુ સ્વયં ક્ષાત્રીને ચકારે છે. પરવસ્તુમાં હંદપણની બુદ્ધિથી રચાતું તે રાગ બલુચો. પરવસ્તુપર અનિદ્ધ પરિભ્રામ થાય છે તેને દ્વેષ કહે છે. મિથ્યાત્વના ઉદયે જ્ઞાન પણ અજ્ઞાનરૂપ બસાય છે. દર્શનમોહનીયના સદ્ભાવે આરિત્ર પણ કર્મને નાશ કરવા સમર્થ થતું નથી. અજ્ઞાનના સમાન અન્ય કોઈ રાગ નથી. અજ્ઞાની પશુના આત્મસમાન છે. અજ્ઞાનથી આત્મા પાતાના શુદ્ધસ્વરૂપ સંસ્પૃખ થઈ ચકાયે નથી. આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ વિના મુક્તિમાર્ગપ્રતિ પ્રયાણ થતું નથી. આત્મામાં જે જે અયો લીન, લીન-તર, લીનગમ, મદ, મદતર, મદનમ, પરિભ્રામની ધારાએ રાગ અને દ્વેષ ધાય છે તે પ્રમાણે કર્મરૂપ ખેડાડી ચતુર્વર્તિરૂપ ચાપટપર આત્માને ફેરવે છે. રાગ દ્વેષ અને અજ્ઞાનના પાશમાં લ્લામુધી આત્મા સંમંથચાને છે ત્યાંમુધી તે સદાકાલ સંસાર ચાપટપર પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે. પરવસ્તુમાં હંદબુદ્ધિથી રચાતું તેને રાગ કહે છે. રાગની દર્યાને એકદમ નાશ થઈ ચકાયે નથી. તેમજ દ્વેષપરિભ્રામિત્વે પણ એકદમ નાશ થતો નથી. રાગદ્વેષને નાશ કરવા માટે આત્મજ્ઞાનસ્થાનની આશરવાળા છે. જે જે વસ્તુઓપર રાગ અને દ્વેષ ધાય તે તે વસ્તુ-ઓનું સુકૃતસ્વરૂપ વિચારવાથી રાગ અને દ્વેષ મન પડે છે. રાગ અને દ્વેષને નાશ કરવા માટે જ્ઞાનું જ્ઞાન આત્માને ઉપયોગ સખીએ જી વખતે આત્મા જિનના શુદ્ધસ્વરૂપને ઉપયોગ થારણ કરે છે તે વખતે રાગ અને દ્વેષ પ્રવડી ચકાયે નથી. રાગ અને દ્વેષરૂટે આ સંસારની બાહુ સદાકાલ ચાલ્યા કરે છે. રાગ અને દ્વેષના બનવડે સંસાર છે. ચેતરી કામ ઉચ્ચાનેના પરિભ્રમણ કથવનાર રાગ અને દ્વેષ છે, માટે સંસારરૂપ ચાપટની બાહુ છતવો દોષ તે રાગદ્વેષને છતવા બોલે, એમ અન્યરૂપ સનજનુ.

પાંચ તલે હૈ દુઆ માદ, છકા તલે હૈ એકા ।

સવ મિલ હોત વરાવર લેલા, યહ વિવેક ગિનવેકા. પ્રા૦ ॥૨૦॥

ભાવાર્થ.—પાસા ઉપર પંજ નીચે દુઆ છે અને છકાની નીચે એકા છે. આ સર્વને મેળવતાં બરાબર સંખ્યામાં ચતુર્દશ યાપ પાંચનો અર્થ પાંચ ઇન્દ્રિયો લેવી. તેનો બેભે જય ક્યે તે રાગ દ્વેષરૂપ દુઆનો પણ જય કરે છે અને તે છ લેશ્યાનો પણ જય કરે છે અને ■ લેશ્યાનો જય થતાં મન પણ સ્વયમેવ છતાં પાંચ પીછ રીતે આત્મા, અનંતાનુબંધી કયાય, અને અપ્રત્યાખ્યાની કયાય એ બે પ્રકારના કયાયને છતીને પાંચમા ગુણુસ્થાનકને પ્રાપ્ત કરે છે અને પછી તેમાં બે ગુણુસ્થાનક ઉમેરવામાં આવે તો સાતમા અપ્રમતગુણુસ્થાનકને પ્રાપ્ત કરે છે અને ત્યાંથી આમજ પ્રપન્ન કરે તે ઉપરનાં છ ગુણુસ્થાનક ઉલ્લંઘીને તેરમા સયોગી કેવલીગુણુસ્થાનકમાં કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનને પ્રાપ્ત કરે છે; ત્યાંથી પછી એક ચક્ર દમ્બુ સ્થાનકજ રક્ત બાકી રહે છે તેને પામી પરમાત્મા સિદ્ધિ પુરૂષ, યાપ છે. આ પ્રમાણે ગણુચનો વિવેક અન્તરમાં ઉતારવો. પાંચ અપ્રમતને રાગ અને દ્વેષ એ બેથી સેવવામાં આવે તો નરક, એકેન્દ્રિય વિકલેન્દ્રિય, સમુદ્ધિમપચ્ચેન્દ્રિયનિર્વચ, જર્ભજપચ્ચેન્દ્રિયનિર્વચ, મનુષ્ય ગતિ, અને દેવગતિ એ સપ્તગતિમાં આત્માને પરિબ્રમણુ કરવું પડે છે પણ અહમી મોક્ષગતિની પ્રાપ્તિ થતી નથી. તેમજ પદ્માવતી ક્રિસાદૃષ્ટ એક અન્યથાને મેળવામાં આવે છે તો, નપુત્રકલેહની એકગતિ (એકેન્દ્રિય, દ્વાન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અને નરક એ નપુંસક ગણાય છે) પચ્ચેન્દ્રિયનિર્વચના ત્રાપુરૂપની બે ગતિ. પચ્ચેન્દ્રિય મનુષ્યગતિમાં પુરૂષ અને ત્રાવિહની બે ગતિ. તેમજ દેવતામાં બે ગતિ એમ સપ્તગતિમાં આત્મા પરિબ્રમણુ કરે છે એ પ્રમાણે પણ અરેશાએ વિવેકથી નાનુતરી કરવી.

ચડગમી માંચે ફિરે નોલી, સાહ ન ધોરી જોરી ।

હાલ જરદ ફિર આવે ધર્મ, કચઢુંક જોરી વિહોરી. પ્રા૦ ॥૪૧॥

ભાવાર્થ.—કૃપ્ત, નીચ, કાપોત, તેજ, પદ્મ, અને મુકુટ આ છ લેશ્યાઓનાં નામ આનુષાં. મનદ્વારા થતા આત્માના પરિભ્રમ (અપ્રવસાય)ને લેશ્યા કલેશમાં આવે છે. છ લેશ્યા મનની સદચારી

છે. તેરમા ધ્રુવસ્થાનકમાં ભાવમન હોતું નથી તેથી ત્યાં ભાવવેરયા પણ હોતી નથી. વેરયાના પરિણામોનો આધાર મનોવર્તણુના સંબંધને લેઈ બાલુવે. મનોવર્તણુ પાંચ પ્રકારના રંગની હોય છે. કૃષ્ણવર્ણની વર્તણુની હીલચાલ ચાલ છે ત્યારે હવના મનોદ્વારા યતા આયવસા-યોને કૃષ્ણવેરયાના પરિણામ તરીકે ઓગળવામાં આવે છે. અનુક્રમે રંગપ્રમાણે વેરયાઓ બાલુચી, કૃષ્ણ, કાપિત અને નીલ એ ત્રણ અશુભ-પરિણામવાળી વેરયાઓ છે. તેલેવેરયા, પદ્મવેરયા અને શુક્રવેરયા એ ત્રણ અનુક્રમે શુભતર પરિણામવાળી હોય છે. આ છ વેરયાનું સ્વરૂપ, ઉત્તરાયણ, કર્કેપ્રકૃતિ અને પંચસંમંહ વમેરે મનોમાંથી બહી લેવું. કૃષ્ણ-વેરયાના પરિણામવાળા હવો, હિંસક, મહાઆરંભી, કૂર, વૈરી, અને ક્રોધ વમેરે દોષવાળા હોય છે. નીલ વેરયામાં પણ એવા પરિણામ વર્તે છે પણ પ્રથમ વેરયા કરતાં નીલમાં જરા મન્દ દુષ્ટ પરિણામ હોય છે. તેલે-વેરયાથી દયાના પરિણામ આદિ ભાવ વર્તે છે. ચોપાટમાં ચોરાથી ધર હોય છે. અનુર્ભતિરૂપ ચોપાટમાં ચોરાથી વક્ષ યોનિરૂપ ચોરાથી ધર અવભોધવાં. કૃષ્ણ અને નીલ વેરયાવાળા હવો ચોરાથી વક્ષ યોનિમાં ભમે છે. અને કૃષ્ણવેરયા નીલવેરયાની જોડીથી રૂપ હરે છે, જોડીનો નાશ થતો નથી. લાલ-(૨૩) પદ્મના રંગ જેવી વેરયાવાળા અને જરદ-પીત વેરયાવાળા હવો, સમ્યક્ત્વરત્નના યોને મોક્ષરૂપ ધરમાં આવી શકે છે. અને તે કદાપિ જોડીનો નાશ કરી શકે છે. કૃષ્ણ, નીલ, કાપિત અને તેલેવેરયાવાળા હવો યથાર્થ વિવેકને પરિપૂર્ણપણે મૂઢપમાં ધારણ કરી શકતા નથી. કાપિત અને તેલેવેરયાવાળા હવો કદાપિ પિતાના મોક્ષધર પ્રતિ પ્રયાણ કરવા આધિકારને પ્રાપ્ત કરે છે પણ કૃષ્ણ અને નીલ વેરયાવાળા તો કદી સ્વસ્થાન પ્રયાણના આધિ-કારી તે પરિણામમાં ત્યાંનુથી હોય ત્યાંનુથી થઈ શકતા નથી.

ભાવ વિવેકને પાઠ ન આવત, તવ લગ કાંચી ગાર્જી ।

આનન્દયન પ્રભુ પાઠ દેસાવત, તો જીતે જિય ગાર્જી ॥પ્રાગ્ ॥૫॥

ભાવાર્થ.—ત્યાંનુથી ભાવવિવેક પ્રાપ્ત થતો નથી ત્યાંનુથી બાહ્ય કાંચી બાલુચી. અર્થાત્ સારાસ કં ત્યાં નુથી અનુર્ભતિરૂપ ચોપાટ હતી શકાતો નથી. અને ત્યારે ચોપાટ રમતાં પાડે આવે છે એટલે બાહ્ય હતાય છે. પાર પમાડનાર અકને પાડે કહે છે. પડેલા ગાર આવી એકપા-સમાં એક આવે તે પાડે કહેવાય છે, પાડે આવવાથી બાહ્યની રમ-તમાં જય મેળવી શકાય છે તેમ અત્ર પણ ચોરાથી કામ હવયોનિમાં પરિજનમણુ કરતાં કરતાં કોઈ વખત દસદશાવે દુર્લભ એવો મનુષ્યનો

અવ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેમાં પાપુ મહાદુર્લભ સમ્યક્ત્વરત્નરૂપ ભાવ-
વિવેકની દૃષ્ટિરૂપ પાડ આવે છે; તો ચારાસી કાળ જીવ્યોનિમય સમ્યક્
ચતુર્વિતિરૂપ ચોપાટનો પાર આવે છે અને આત્મા, ભોક્તરૂપ પરમા
સહેલાઈથી પ્રવેશ કરી ત્રિબુવનચિજ્જી બનીને અનંતગુણનો સમો
સમયે ભોગ કરે છે. શ્રીમદ્ આનંદધનજી મહારાજ કહે છે કે હે પ્રભો!
સમ્યક્-નાવિરેકદૃષ્ટિરૂપ પાડને દેખાડો કે જોથી ચતુર્વિતિરૂપ સંસાર ચો-
પાટને જીતીને નાજી કેડીએ અર્થાત્ અનન્ત આનન્દ પ્રાપ્ત કરીએ.
સમ્યક્-નાવિરેકદૃષ્ટિરૂપ વિવેકની જે પ્રાપ્તિ થાય તો આનન્દનો પન
અને ગામન્યપારક એવો આત્મા તે પરમાત્મરૂપ બનીને બાજી જાયો!
બાજી જાયો! એમ નાજી કહે છે. આવી આધ્યાત્મિક ચોપાટની રત્ન
સમૃદ્ધમાં જોડા ઉતરવાથી વિશેષ અનુભવજ્ઞાન થાય છે અને બાધની
બાજી જીતવા કરતા અન્તરની બાજી જીતવામાં વિશેષ લક્ષ્ય રહે છે
અને દેવનુરતી ભક્તિથી અન્તે બાજી જીતાય છે.

पद ३३.

(1) *after order*)

अनुभव हम तो गवनी दामी ॥ ३० ॥

आइ कहा ने माया ममता, जानुं न कहीही रागी ॥४०॥१॥

[illegible]

પ્રપંચમાં ફસાયા છે. અનાદિકાચી પરિમિત સંજ્ઞા એસને લાગી છે. મનસ્પતિ પણ મમતાના યોગે પત્રોવટે ફળોને આચ્છાદન કરે છે. મમતાથી એવો મારું તારું કરે છે. મમતાના યોગે એવો પ્રાણનો નાશ કરે છે, રૂબે છે, કુટે છે અને હાથવશગ કરે છે. મમતાના યોગે મનુષ્યો સ્વપ્નમાં પણ મુખ પામી શકતા નથી. મમતાના વશમાં પડેલા પ્રાણીઓ અનેક પ્રકારની જાનિતને ધારણ કરે છે. મમતા મનુષ્યોના હૃદયની જ્ઞાનાદિક કાફીને ફાંચી ખાય છે. હે અનુભવ ! માયા અને મમતા એ બે દુષ્ટાઓ ચેતનસ્વભાવીને ફસાવીને દુઃખ આપે છે. એ બેના વશમાં પડવાથી મારા સ્વભાવીને કદી સહજમુખ પ્રાપ્ત થનાર નથી એમ હું તમને જણાવું છું.

રીઝ પરે વાંકે સંગ ચેતન, તુમ વયું રહત ઉદાસી ।

વરગ્યો ન જાય એકાંત કંવકો, લોકમે હોવત હાંસી ॥૪૦॥૨૧॥

ભાષાર્થ.—સમતાને અનુભવ જણાવે છે કે હે સમતે ! ચેતનને માયા અને મમતાની સાથે આનંદ પડે છે. તેથી તે માયા અને મમતાનું કુળ અને સ્થાન, વગેરે જાણવાની હંધાજ કરતા નથી. સાકર, ચેતગી, અને દ્રાક્ષા, આદિ અધુર પદાર્થો કરતાં જેને જેના ઉપર રમ લાગે ॥ તેને તે વસ્તુ વધારે મિષ્ટ-પ્રિય લાગે છે મારે ચેતનને પણ માયા અને મમતાની સંપત્તિથી જમયોગે આચ્છાદ ઉદ્ભવે છે. અતએવ તેની સમતિમાં રહે છે તેથી હે સમતે ! તું કેમ ઉદાસ થાય છે ? અનુભવનું આપું ભાવણુ અવણુ કરીને સમતા કહે છે કે, હે અનુભવ ! મારાથી આત્મ-પતિનો એકાંત સંબંધ ત્યજી શકાતો નથી. હું પતિવ્રતા સ્ત્રી છું. ત્રણ જીવનના પદાર્થો જે આત્માના કેવલજ્ઞાનમાં એકસમયમા ભાસે છે તેવા ઉત્તમ આત્માની હું સ્ત્રી છું. હુ કદાપિ કાળે રાગદ્વેષાદિ દુષ્ટ કે જે મારા પતિને ભવોભવમાં અનતદુઃખના દેનાર છે તેને આહતી નથી. તેની સંપત્તિ પણ કરતી નથી. તેથી જનનમાં મારી ઉત્તમ પ્રતિજ્ઞા નાણાય છે. હંસલી હંસને ઊડીને કદાપિ કાનને સંબંધ કરે નહીં; હંસ વિના હંસલી છત્રી સહે નહીં, તેમ મારા પતિ વિના હુ રહી શકતી નથી. તેઓ મહેને ઊડીને માયા અને મમતાની સાથે રહે છે તેથી લોકના તેમની તથા મારી હાંસી થાય છે. અને હું પૃથ્વીમા પેની જલકે એવું મન થાય છે. હું દુનિયામાં મારી આવી દશાથી કોને મુખ દેખાડું ? જેને માથે પડે છે તેજ જાણે છે. હે અનુભવ ! હવે મહેને બીજકુલ મારા પતિ વિના નમનું નથી. લોકોમાં હાંસી થવાથી જાનુ જલજ્ઞ આવે છે, મારો અને મારા ચેતનસ્વભાવીનો એકાંત સંબંધ છે, મારો અને તેમનો સંબંધ એક

પદ ૧૪.

(સપ સ્તવ.)

અનુભવ તું હૈં હેતુ હનારો, અનુભવ૦ ॥

જાવ ઉપાય કરી ચતુરાઈ, ઝાંઝો સંગ નિવારો. ॥ અનુ૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—અનુભવે અનુભવના દૃષ્ટમાં આત્માની હું ખરી પાનિવન્ય સ્ત્રી હું એમ ક્રિયાનું અને અનુભવે તે વાન ક્રિયુક કરી; ત્યારે પુનઃ સમગ્ર કહે છે કે, હે અનુભવ! મારા આત્મપતિની રાધે મેન્નાપ કરાવવામાં તું મને પુષ્ટ હેતુ છે; તારા વિના કોઈ મને આત્મપતિની રાધે સંતોષ કરાવનાર નથી. તું અનુભવ નામને સ્વાર્થ ધારણ કરે છે, આત્માને પાતુ હું તેની ખરી સ્ત્રી હું એમ અનુભવ કરાવનારજ તુંજ છે. ખટે ખારે તો ભે કંઈ કહેતું હશે તો તે તને કહીય; ખટે હે અનુભવ! તમે મારા આત્મસ્વામિની પ્રાપ્તિને અને તે કપાલ થા અને તે ચતુરાઈ કેવલે અને મધ્ય, મમતા, આશા, પ્રેમ, વગેરે અને સ્ત્રીઓને સંવ યોગ્ય અને મારા સંતોષમાંજ આત્મા રહે એમ ક્રિયા કેવલે હે અનુભવ! મારા સ્વામીને મધ્ય સ્ત્રી દુષ્ટ કુટલા સ્ત્રીઓપર પ્રેમ ન રહે, તેઓમાં મુખની લુહિ ન રહે, તેઓની આડ ખચલ ભાવે, તેઓએ તેમને દુષ્ટ આપ્યું અને તેમનું પન કુટી લીક ક્રિયાઈ મંદે વા. તેમના ક્રિયાના આવે એમ તમે મારા સ્વામીને સમજાવે. તેનાગ સમજાવવામાં નહીં. સ્વામીને સ્વામી ખરી જાણે અનુભવ આવશે ખટે ભે ભે ક્રિયાઈ તેમના દૃષ્ટ-માં મારાપર ખરી પ્રેમ પ્રવર થાય તે તે ક્રિયાઈ નહીં. ન્યામને તમે સમજાવે અને કુટલાના પાગમાંથી મારા સ્વામીને ક્રિયાઈ અનુભવમાં અનુભવે સમજાવે રમું છે એવું સ્વામીને નહીં. અનુભવને પિત્રુ કુલાગ જણાવે છે અને તેથી તે અનુભવને અનુભવે સમજાવે અને આત્મા એ એને સમજાવે પ્રવર નહીં. અનુભવે અનુભવ છે કેવલસ્વામી અનુભવસ્વામી એવું કહી નહીં. પાતુ તારાને અનુભવ સ્વામી વિના રમું કે રમું નહીં. અનુભવે સ્વામી છે ત્યારે અનુભવસ્વામી પ્રવરે છે નહીં. અનુભવસ્વામી પ્રવરે હેતુ તેને પ્રથમ સમજાવે પ્રવર ક્રિયાઈ. કેવલ અનુભવને નહીં ક્રિયાઈ.

તુષ્ણા રાંડ નાદોં જાહ, કહા ધર કોં મજાગો ।

હઠ ઠગ કચટ કુટુંબહી પોલે, નેનને સ્યું ન સિવાગો ॥ અનુ૦ ૨

ભાવાર્થ,—સંતોષ નહીં પામતાં પર વસ્તુ
 તીવ્રેચ્છાને તૃષ્ણા કહે છે. મોહરૂપ ભાંડ (નીચું)
 તૃષ્ણા છે. તૃષ્ણાના યોગે મારો આત્મપતિ
 બેસતો નથી. તૃષ્ણાના યોગે મારા આત્મ
 પદાર્થો ભોગવ્યા, ખાધા અને પીધા, પણ
 નહીં, હજી પણ તૃષ્ણાના સંબન્ધથી સત
 આત્માને દુઃખના ખાણમાં નાખનારી
 અજવાળું કરી શકનાર છે? અદ્વયત
 ઉલટી અજ્ઞાનરૂપ અંધકાર કરનાર તે
 તે શક છે—હુઆઈ છે; તૃષ્ણામાં જેટ
 હુઆઈ દેખાઈ છે તેટલા દુઃખ
 માટે ઠગાઈ પડે છે.
 ભુરી આદતથી
 છે; માટે તે મ
 સ્વામીને સમજ
 તમાં સર્વ પ્રકાર
 ઠગારી સ્ત્રી દેખ
 અને અજ્ઞાન અ
 સ્વરૂપ હે અ
 મારા સ્વામીને
 છે, તેથી સમજ
 તેજ નાગથી
 વિચાર કે ન

કુલટા

આનન્દપદ

ભાવાર્થ

સ્વામીને કંઈ

અનુભવી નામન

આનન્દને નમ

માગ એટલે ન

ત્રણ સુવચના અ

મને, સકલ કલને

તૃષ્ણાની નાને

-તુષ્ણાનું વિશેષ સ્વરૂપ જોવું હોય તો અસદૃશ્યરૂપ પરમાત્મદર્શન પુસ્તક વિચારવું. જગતમાં સર્વ આત્માઓ તુષ્ણાના યોગે અનેક પ્રકારની કુબુદ્ધિને ધારણ કરી. હિંસા, વ્રૂક, ઘોરી, અભિચાર, યુદ્ધ અને વિચારાપાત વગેરે પાપોને એવે છે. તુષ્ણાસંબન્ધમાં એક ઠેકાણે જણાવ્યું છે કે, દુઃખ કોઈપણ દરિયો પીખો, તોપણ તરછો યાવ ॥ વાર મેઘનાં પાણી પીધાં, નદીમાં ડૂબી જાય ॥ મહા જગ સાંભળો સંતો રે, કે માવપર દરિયો વાળ્યો જાય ॥ જુદિયા જાવા યતિ સંમ્પાસી, શાસ્ત્રી જોગી ઘડીર ॥ જલમય દુનિયા દેહી ગપારે, રહી નહીં કોઈની ખીર ॥ મહાં ॥ ૧ ॥ તુષ્ણારૂપ કીડી, સમુદ્ર પી જાય છે, બાર મેઘનાં પાણી પી જાય છે, પણ સમતારૂપ નદીમાં તે આવે છે તો ત્યાં બુડી વ્થ છે ઇત્યાદિ. સમતા કહે છે કે હે અનુભવ ! તું મારા આત્મારૂપ પતિને કહે જે કે તમે નીચ, કુદરત એવી તુષ્ણાના સંગે પોતાના કુળની પ્રતિષ્ઠા, આબરૂ, ધન, બળ અને બુદ્ધિ વગેરેને છારે છે; તમારી તેથી શોભા વધતી નથી. આનન્દધનજ મહારાજ કહે છે કે, અનુભવ એ આત્માને સમજાવે અને તે સમતાના ઘેર આવે તો જીતનગારાં વાગે અને આનન્દ આનન્દ થઈ જાય.

પદ ૧૫

(રાગ સારંગ.)

મૈર ઘટ ગ્યાન માનુ મયો મોર ॥ મેરે ॥

ચેતન ચક્રવા ચેતના ચક્રવી, માગો ચિરહકો સોર. ॥ મેરે ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—અનુભવી કહે છે કે મારા હૃદયમાં જ્ઞાનરૂપ સૂર્યવર્ત પ્રભાત થયું; ચેતનરૂપ ચક્રવાક અને શુદ્ધ ચેતનારૂપ ચક્રવાકી એ બેનો અજ્ઞાનરૂપ અધકારના યોગે વિરહ થયો હતો, તે વિરહનો શોર (રાજદનો અવાજ) બન્ધ થયો. ચેતન પોતે ચેતના વિના રહી શકતો નથી અને શુદ્ધ ચેતના પોતે ચેતન વિના રહી શકતી નથી. ત્યાંમુધી અજ્ઞાનરૂપ અન્ધકાર હોય છે ત્યાંમુધી પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપનો અવબોધ થતો નથી. અનન્તાગુણધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ તેમજ, સમ્યક્ત્વમોહનીય, મિથ્યમોહનીય અને મિથ્યાત્વમોહનીય એ ત્રણ મોહનીય, એવં સર્વ મળી એ સાત પ્રકૃતિનો ઉપશમભાવ પ્રાપ્ત થતાં ઉપશમસમ્યક્ત્વ પ્રગટે છે અને એ સાત પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમભાવ થતાં ક્ષયોપશમસમ્યક્ત્વ પ્રગટે છે, તેમજ એ સાત પ્રકૃતિનો સંપૂર્ણ ક્ષય થતાં ક્ષાયિકભાવે સમ્યક્ત્વ પ્રગટે છે. ઉપશમાદિ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થતાં સમ્યજ્ઞાનની દશા પ્રગટે છે અને પોતાના શુદ્ધસ્વરૂપનો પોતાને નિશ્ચય થાય છે, ત્યારે સરીસાદિ પદાર્થોમાં ઉત્પન્ન થએલી અહંત્વ અને મમત્વ-

બુદ્ધિનો નાશ થાય છે અને પોતાની શુદ્ધચેતના પ્રગટે છે અને તેથી બંનેનો વિરહ ભાગે છે. શુદ્ધચેતના અને ચેતનની વિરહદશામાં દુઃખન સાગરો પ્રકટે છે, સાન પ્રકાશના ભયતું દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે, જન્મ જરા અને મરાનુના ભયથી હૃદય ધડકે છે, જસમાત્ર પણ શાંતિ મળતી નથી; આંધળાની પેઠે અગમ્યસ્થાનમાં પણ ગમન કરવું પડે છે અનુભવી કહે છે કે, હવે નો હૃદયમાં જ્ઞાનસૂર્યનો પ્રભાત થવાથી શુદ્ધ ચેતના અને ચેતનનો સમ્બન્ધ થયો; બંનેનો વિરહ ભાગતાં આનન્દનો ઉભરો ઘટમાં પ્રગટે છે.

फैली निहुं दिसि चतुरा भाव रुचि, मिथ्यो भरम तम जोर ॥

आपकी चोरी आपही जानत, और कहत न चोर. ॥ मेरे॥॥॥

ભાવાધે.—જ્ઞાનરૂપ સૂર્યનો હૃદયમાં ઉદય થવાથી ચારે દિશાએ ચતુર શુદ્ધધર્મરમણ ભાવરૂચિરૂપ પ્રકાશનો ફેલાવો થયો, અને મિથ્યાત્વ ભ્રમરૂપ અન્ધકારતું જોર ટળ્યું, તેથી પોતાનામાં રહેલા ગુણોનું દર્શન થયું; વિવેકદષ્ટિવડે સર્વ પદાર્થો જોવા રૂપમાં છે તેવા રૂપમાં સમ્યક્ષણે જોયા. જડપદાર્થો જડના લક્ષણવડે ભિન્ન જલુપા અને આત્મા પોતાના જ્ઞાનાદિ લક્ષણવડે ભિન્ન દેખાયો. પરજડવસ્તુઓમાં અનાદિકાળથી અજ્ઞાન ભ્રાંતિથી આત્મા અહં અને મમત્વભાવને ધારણ કરે છે. જડવસ્તુમાં દૃષ્ટિ અને અનિદ્રત્વરૂપ ભ્રાંતિને ધારણ કરી નાહક સુખ અને દુઃખની કલ્પના કરી પોતાના આત્માને પોતે -મૂર્ખ હવ, જંબળમાં નાંખે છે. અજ્ઞાનાવસ્થામાં આત્મા પોતેજ આશા-માર્ગે ચાલવાથી પોતાનો શત્રુ અને છે, તેમજ પોતેજ પોતાના ગુણોનો ચોર અને છે. આત્મા પોતેજ પોતાનો બન્ધુ છે, અને પોતેજ પોતાનો ઉદ્ધાર કરે છે, આત્મા પોતેજ ચતુર્નાવરૂપ સરસારમાં પોતાની ભૂલથી પરિભ્રમણ કરે છે. હાડકામાં લોહી નહીં હોવા છતાં જ્ઞાન તેને ચૂસે છે અને પોતાનું લોહી હાડકામાં પડે છે તેને આખીને એમ માને છે કે હું હાડકામાંથી રક્ત ચૂસું છું. તેમજ જ્ઞાન આરીસામાં પોતાના પ્રતિબિમ્બને દેખી ભસે છે અને તેથી ભય પામી પ્રસંગે નાશી જાય છે. સિંહની સુકામા સિંહ, મેઘની ગર્જનાને અન્ય સિંહની ગર્જના માની પોતાની મેઘે માયું પછાડી મરાયું પામે છે, તેમ આત્મા ભ્રાંતિથી પોતાના ગુણોનો પોતેજ ચોર અને છે અને અજ્ઞાનરૂપ ભ્રાંતિથી પોતાના ગુણોનો સ્વયં નાશ કરનારો બની પોતેજ પોતાનો શત્રુ અને છે. પોતાની બુદ્ધિનો અજ્ઞાનદશામાં પોતેજ ધુપાવનાર હતો તેથી પોતે ચોર હતો, પાનું કોઈ અન્ય ચોર નહોતો એમ હૃદયમાં જ્ઞાનરૂપ સૂર્ય પ્રગટ થતાં જલુપું.

પુણ્ય, પાપ, આશ્રય, સંવર, નિર્જરા, બંધ અને મોક્ષ આ નવ તત્ત્વમાં પણ જીવની પ્રથમ ગણના છે, ધર્મસ્થિતકાય, અધર્મસ્થિતકાય, આક્ર-શસ્થિતકાય, પુદ્ગલસ્થિતકાય, કાલ અને ચેતનાસ્થિતકાય એ છ દ્રવ્યોમાં ચેતન દ્રવ્ય, ચેતના શક્તિવડે સર્વ દ્રવ્યોને બાંધે છે અને દેખે છે. ચેતનવિના કોઈ દ્રવ્યને બાંધી શકાય નહીં અને દેખી શકાય પણ નહીં. અનેક પ્રકારનાં પુણ્ય અને પાપનો કર્તા આત્મા છે પુણ્ય અને પાપનો ભોક્તા પણ આત્મા છે, ધર્મધ્યાનાદિવડે પુણ્ય અને પાપનો ફાયકર્તા પણ આત્મા છે. આત્માની સમભિરૂઢનયવડે પ્રાપ્તિ તેરમા ગુણસ્થાનકમાં થાય છે. આત્માને પોતાના ઘરમાં આવવાનો માર્ગ પ્રથમ ગુણસ્થાનકથી છે, ગુણસ્થાનક ચક્રે છે તેનાં નામો નીચે મુજબ છે. ૧ મિધ્યાત્વ ગુણસ્થાનક, ૨ સાસ્ત્રાદન ગુણસ્થાનક, ૩ મિથ્ય ગુણસ્થાનક, ૪ ભવિરનિસમ્યગ્દષ્ટિ ગુણસ્થાનક, ૫ વેદાવિરતિ, ૬ સર્વેવિરતિ, ૭ અપ્રમત્ત, ૮ ત્રિવૃત્તિ ગુણસ્થાનક, ૯ અત્રિવૃત્તિ ગુણસ્થાનક, ૧૦ સૂક્ષ્મસંવરાય, ૧૧ ઉપશાન્ત ગુણસ્થાનક, ૧૨ ક્ષીણ-મોહ ગુણસ્થાનક, ૧૩ સયોગિકેયલી ગુણસ્થાનક અને ૧૪ અવોગી કેવલિ ગુણસ્થાનક. આ ચક્રે ગુણસ્થાનક છે તે મુક્તિનો માર્ગ છે. મુક્તિરૂપ મહેલનાં ચક્રે પગથીયાં છે, ગુણસ્થાનકમાં રહેલી સમતારૂપ સ્ત્રી પોતાના ચેતનસ્વામીની ગુણસ્થાનકરૂપ વાટથી રાહ જુએ છે અને પોતાના ત્યાં પધારવાની વિરૂપિ કરે છે.

जवहरी मोल करे लालका, मेरा लाल अमोला ।

ज्याके पटंतर को नहीं, उमका क्या मोला. ॥ निघ० ॥ २ ॥

ભાષા.—ઝવેરી, જાડા માણેકની કિંમત કરે છે, પણ મારા આત્મપતિ જાડાની તો કિંમત જ વધી નથી માટે તે અમૂલ્ય ગણાય છે. ઝવેરી આત્મમાણેકની કદી કિંમત કરી શકતો નથી; તેથી મારા સ્વામીની મહત્ત્વાનો પાર રહેતો નથી. માણેક વનેરેને તો શરીરપર ધારણ કરવામાં આવે છે, તેમજ જાડા માણેક વનેરેને છાતી વિનેરે પર આમૃતપાનમાં ધારણ કરવામાં આવે છે પણ હૃદયમાં ધારણ કરી શકાતું નથી તેથી પટતર રહે છે, પણ મારો આત્મજાડ તો હૃદયમાંજ રહેતો દોષથી કોઈ બંધનું પટતર નથી; તેથી જેનું હૃદયથી પટંતર (આંતર) ન દોષ તેનું શું મૂલ્ય? અર્થેત તે અમૂલ્ય ગણાય છે. દુનિયામાં હૃદયથી પટંતર નહિ રાખનારા મિત્રો પણ દુર્લભ છે અને તેથી તે અમૂલ્ય ગણાય છે. બાકમાણેકની એકસરખી કિંમત દોષી નથી, અને તેઓનું તેજ પાનુ માણેક પ્રાપ્તિ મિત્ર મિત્ર દોષ છે.

સ્નેહ રહે છે તેથી સમતા કહે ॥ કે સ્વામીને ચમુષી રિય
અવગોષ્ટી મેં મારા સ્વામીને સત્ય સ્નેહનો નિશ્ચય કરાવ્યો.

કૌન મુને કિનહું કહું, કિમ માંડુ મેં છોલા ।

તેરે મુલ્ક દીઠે હલે, મેરે મનકા ચોલા. ॥ નિશ્ચં ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ.—સમતા કહે છે કે હે સ્વામિન્! તારાવિના મારી
કોણ સાંમગી શકે? અર્થાત્ અન્ય કોઈ સાંમગનાર નથી
અન્યને મારી વાત સમજાવવી પણ સોચ નથી, તારાવિના મારી
અન્યને શું કહું. મારા સ્વામીવિના ખરેખર અન્યને વાત કહી શકાય
નથી, સાંમગનાર અને કહેવાનું સ્થાન તું જ છે. આગ્રમાણે મુદય ખે
આપની આગળ વાત કરું છું. કેમ હવે તું શું ખોજા પાવે? મારા
સ્વામિન્! વિશેષ શું કહું, ત્યાં મુખ દેખતાં મારા મનનું
કોણનું ટળી જાય છે. હે આત્મસ્વામિન્! મુદયની મુલ્ય વાતો
વિના અન્યની આગળ કહી શકાય તેમ નથી, હે આત્મસ્વામી
તમારા વિના અન્ય ધર્મસ્થિતિવાદિ જડ દ્રવ્યોમાં મારી કુખની
સાંમગવાની સક્તિ નથી અને તેમ જ તેઓનાથી મને કિન્નિર
મુખ થવાનું નથી. પુદ્ગલ દ્રવ્યની સંવત્તિમાં મુખની લાગણ્યને
અથવા અનાદિ કાળથી ચલચાય છે, પુદ્ગલ દ્રવ્યને ધન કાળને
ચાંચી માંચી રહે છે, પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં મુખની પ્રાન્તિથી અનેક
પારપર જ્યાં ત્યાં પરિભ્રમણ કરે છે, પણ કોણ કુખની પા
પ્રાપ્ત કરે છે. પોતાનાથી મિત્ર પુદ્ગલ દ્રવ્ય બંને જડ છે અને તેવામાં
નુન નથી ચેતના કયે છે કે મારું અવન સદૃશ મુખરૂપ છે,
અવન મારા આત્મવ્યતિની સાથે તાદાત્મ્ય રાખીથી સમીપ
મારી અને મારા મુદ્ગલવ્યતિની એક જાતિ અને એક સ્વભાવ
અનાદિ કાળથી દ્રવ્ય, સ્ત્રેષ, કાળ અને કાળથી મારું અને મારા
ચેતન દ્રવ્યનું અવન ધર્મની અસ્થિતિ અને નાસ્થિતિના
એકત્રેય છે. જડ અને જડનો સ્વ, ગતરના ગતરની
અસ્થિતિને અને ઠ કદાચ તેની નિશ્ચય પાવ પણ મારી અને
હે સ્વામિન્! મિત્ર અનંદગત્ય દેવથી નિશ્ચય થઈ નથી.

નિષ શિઠ શાને દરે, મુનતા મુનિ પોના ।

શાનંદજન રૂઠું, શાનં, મેરડી રંગરોના. ॥ નિશ્ચં ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ.—જનતા ના આત્મસ્વામીવ્યતિ આપ સંવત્તિ
અનંદને નિશ્ચય ૫ હે છે કે, હે મુનતા! તું દરે, ખેડે

કરવી, સત્ય બોલવું, આજ્ઞા માગીને કોઈની વસ્તુ લેવી, બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું, પરિવ્રજની મમતા ત્યાગવી, સ્વાર્થેતા ત્યાગ કરવો, જગત્ની દૃશ્ય વસ્તુઓમાં અહ અને મમત્વ કલ્પવું નહીં, મનમાં અગુભ વિચારો કરવા નહીં, મનોગુપ્તિ ધારણ કરવી, વિચારીને બોલવું, કાયાને વશમાં રાખવી, પચ્છન્દ્રિયોના વિષયોને છૂટવા અને જે જે ખરાબ ઇચ્છાઓ થાય તેને દાણી દેવી; ઇત્યાદિ અમૃત જેવા બોલ બોલે છે, તેની વૃત્તિ બહુ સારી લાગે છે, તેનું હૃદય નિર્દોષ છે, જેનું જીવે છે અને કરે છે તેનું સરસ્વતાથી-વિશુદ્ધપ્રેમથી આપણી આમજ કાઢી દે છે. આપણા ઉપર નિર્ભર પ્રેમ અને વિશ્વાસની દૃષ્ટિથી જીવે છે માટે એવા સંયમપુત્રને મારવો ન જોઈએ. ઓર કુહોર થાય પણ માથાપ કુમાવીતર ન થાય એ કહેવત હે સ્વામિન્ ! ધ્યાનમાં રાખો. હે સ્વામિન્ ! એનું કેવું સુંદર સ્વરૂપ છે ? આવા ગુણમૂર્તિરૂપ ઓકરાને મારતા કેમ લજ્જા આવતી નથી ? જગત્માં સન્ત પુરોહો તને કેવો કહેશે ? તેનો હે મારા સ્વામિન્ ! વિચાર કર !! વિચાર કર !!!

લેવ લઠુટિયાં ચાલણ લાગો, ત્રવ કાંઈ ફૂટા છે નેણ ।

તૂં તો મરણ સિરાણેં મૂતો, રોટી દેસે કોણ. ॥ છોરા૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ.—હે સ્વામિન્ ! તું તો હવે શાકીનીએ ચાલે છે. શાકીનીના અવસંખન વિના તું ચાલી શકતો નથી. તો પણ નારી આંખો કંઈ દૂદી નહીં છે કે સંયમપુત્રને મારે છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ, વિશેષ શુદ્ધસામાં આવીને કહે છે કે, તું તો હવે મરણની પથારીએ (સંખ્યામાં) મુતો છે. હવે તને પુત્ર વિના કોણ રોટી આપશે ? માટે હે વૃદ્ધ સ્વામિન્ ! તું મમજ અને અચિરતિરૂપ શાકીની પુત્રને માર નહીં. પુત્ર છે તો તેનાથી જ્ઞાન, અને આનન્દાદિક આધાર આપવાને મગશે; વૃદ્ધાવસ્થામાં સંયમરૂપ પુત્રનોજ ખરેખરો આધાર છે. સંયમરૂપ પુત્રમાં એવી સક્તિ છે કે, તે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર અને અન્નરાય એ અષ્ટપ્રકારના કર્નેરૂપ દેવાને થોડા વખતમાં સુકવી દેશે; આપણી ખરા અન્તઃકરણથી સંભાવ સખશે. પુત્રના સમાન માતાપિતાની અન્ય કોઈ સમ્યગ્રીત્યા સંભાવ સખી સકવું નથી. વૃદ્ધાવસ્થામાં દેખવાની આંખ, ચાલવાની શાકીની, અને વિશ્વામનું સ્થાન, પુત્ર દોષ છે. માટે હે સ્વામિન્ ! વિષય, કાયા, મિથ્યાત્વ, આકરશ અને અજ્ઞાન વગેરે પ્રનાદોના વશ થકને સંયમ ઓકરાને ધમકાવી દુઃખ દેઈ નહીં. પરમવમા પાત્ર તેનાવડે આપણે સુખ પામીશું, સ્વર્ગીય સુખ અને દિવસુખને અડકને ગ્રાસ કરીશું. માટે હે સ્વામિન્ ! હવે મારી શિખામય

માની, મોહના ભાવ્યાથી ભમી જઈને સંયમ પુત્રપર કુદિ કરીરા નહીં. સર્વે એવો પુત્રને ઇચ્છે છે, પુત્ર વિના કરોડો દીવા ક્યાં છતાં ધર શૂન્ય જેવું લાગે છે. આપણને તો તે ભવિત્યતાયોગે પ્રાપ્ત થયો છે, તો તેનાપર પ્રેમ ધારણ કરી તેવું રક્ષણ કરવું બેઈએ.

પાંચ પચીસ પચાસાં ઉપર, બોલે છે મૂઠા વેળ ।

આનન્દધન મધુ દાસ વિહારો, જનમ જનમકે સેજ. ॥ છો ૦ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ.—સંયમપુત્ર. પાંચ પચ્ચીસ અને પચ્ચાસ વર્ષ ઉપરનો થાય છે ત્યારે શુદ્ધ વચનને બોલે છે. જેમ જેમ વિશેષતઃ સંયમનો પર્યાય થાય છે તેમ તેમ ભાષા સમિતિની પણ ઉચ્ચતા અને મધુરતા થાય છે. તેના સત્ય મુલ વચનથી હલરો, અને લાખો મનુષ્યોનું બહું થાય છે. હે આનન્દના સમૃદ્ધ્યત આત્મરૂપ સ્વામિના! તારા દાસને ભવો-ભવ તારું શરણુ છે. સંયમપુત્રની પાંચ વર્ષની, પચ્ચીસ વર્ષની, અગર પચ્ચાસ વર્ષની ઉપરની ઉમર, જેમ જેમ થશે તેમ તેમ તે અનુભવ-જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતો જશે અને તેથી તે અન્તરના સદ્ગુણોને શણે શણે ખીલવતો જશે. સંયમ, પંચમહાવ્રત અને તેની પચ્ચીસ ભાવના, તથા તપના પચ્ચાસ ભેદ અને સડસડ ભેદ, આદિ ભેદોને ધારણ કરેછે તેમ તેમ તેની વાણીમાં શુદ્ધ શબ્દો બોલવાનું સામર્થ્ય વૃદ્ધિ પામે છે અને આત્મસ્વભાવ રમણતાવડે આનન્દના ઉદ્ભાર કહાડે છે. હે આનન્દધન પ્રભો ! આ સંયમ તમારો પુત્ર હોવાથી તમનેજ સેવનાર થેવક છે. જ્યાંમુઘી સંસારમાં જન્મ ધારણ કરવા પડશે ત્યાંમુઘી ભવોભવ આપનો આધાર છે; આપના વિના તેને કોઈનું શરણું નથી માટે હવે કૃપા કરીને સંયમરૂપ પુત્રનું દ્રવ્યક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવયોગે પાલન કરો. સંયમરૂપ પુત્રને ચાર અને બાર ભાવનાવડે પાપો, સ-મતારૂપ જલથી તેને નહવરાવો, શુદ્ધ પ્રેમભાવથી તેને દેખો.

પદ ૧૮.

(રાવ માલકોચ-રાગણી ગોરી.)

રીસાની આપ મનાવો રે, વિચ વસિઠ ન ફેર ॥ રી૦ ॥

સૌદા અગમ હૈ પ્રેમકા રે, પરસ ન વૂલે કોય ॥

લે દેવાહી ગમ પડે પ્યારે, ઔર દલાલ ન હોય. ॥ રીસા૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—શુદ્ધચેતના અદરય રહે છે. આત્મા તેની પાસે ન રહેવાથી તે રીસાલી છે. આત્માના મનમાં એવો અધ્યવસાય ઉત્પન્ન

નિસિ અંધિયારી ઘન ઘટારે, પાડં ન વાટકે ફંદ ।

કરુણા કરો તો નિરવહુ પ્યારે, દેસું તુમ મુખ ચંદં ॥રીસા॥૪૪॥

ભાવાર્થ.—શ્રી આત્મસ્વામીએ મુખતિની શિખામણુ ધ્યાનમાં લીધી અને પોતે મુખતિના કથિત ઉપાયપ્રચાર વર્તવા લાગ્યા. મુખતિએ આત્માનું સદ્વર્તન દેખી તે વાત શુદ્ધચેતનાને જાણી અને કહ્યું કે આત્મપતિ તારા ઉપર બહુ પ્રેમ રાખે છે અને હવે તને મનમાં માટે આવવા ધારે છે, માટે તમારે હવે તો આત્મસ્વામિને મળવું જોઈએ. સતિ સ્ત્રીની ફરજ છે કે, તે પોતાના સ્વામિના મન પ્રમાણે વર્તે. મુખતિની આવી ઉત્તમ શિક્ષાને શુદ્ધચેતનાએ સ્વીકારી અને પોતાના સ્વામીને નમ્રતાથી વિનંતિ કરી કહેવરાવ્યું કે, હે સ્વામિન! આપની કૃપા હોય તો આપની આજ્ઞાનું નિર્વહન કરું-અથવા આપ કૃપા કરીને અન્ન પધારણો; કારણ કે હું સ્ત્રી બતિ છું તેથી અંધકારવાળી સત્રીમાં મારાથી આવી સમ્પત્તિ તેમ નથી. તેનું કારણ બતાવતાં કહે છે કે, અજ્ઞાનરૂપ અંધકારવાળી સત્રી છે તેમાં અંધકારની ઘનઘટા છે, અને રસ્તામાં ગમન કરતાં યોગાદિક અનેક દુષ્ટ સંબંધોના ફંદ-(કપટરચના) હોય છે. તેથી રસ્તામાં આવતાં સ્ત્રીજન ઉપર અનેક પ્રકારની આપત્તિઓ આવી પડે. તેમજ હું સ્ત્રીજન અનેક પ્રકારના ફંદોના પાર પામું નહીં માટે હે સ્વામિન! અપ્રમત્ત, અપૂર્વ કરાવું આદિ ગુણુસ્થાનકનો માર્ગ ઉઘાડીને, તેરમાં ગુણુસ્થાનકરૂપ પદ્મના આવવા કૃપા કરો તો તમારા શુદ્ધ મુખરૂપ ચંદ્રમાનાં દર્શન થાય અને તેથી અનાદિકાગનો વિરહ બાગે. સત્રીના વખતમાં સતી સ્ત્રી અંધકારવાળી સત્રીના બાથ તો તે વેગ્ય નથી. પણ-તમે પુરૂષ છો તો પુરૂષ, સત્રીની સ્ત્રીના ઘેર અંધારી સત્રીમાં સંબંધોના અનેક કપટફંદોના માર્ગ કરીને આવી શકે છે. માટે હે આત્મસ્વામિન! બહુ કૃપા કરીને પધારો તો આપના મુખચંદ્રનાં દર્શન થાય.

પ્રેમ જહાં દુઃખિયા નહીં રે, મેટું કુરાહિત રાજ ।

આનન્દઘન પ્રભુ આપ વિગજે, આપહી સમતા સેજ ॥રીસા॥૫૫॥

ભાવાર્થ.—શુદ્ધચેતનાની વિનંતિ સાંભળી ચેતનસ્વામીના મનમાં આજે તમ નવરસ. જ્યાં પ્રેમ હોય છે ત્યાં દ્વિધામાત્ર હોતો નથી, પ્રેમ એકસાથેના મનના ભિન્નરૂપ રહેતું નથી, મનમાં જુદું અને સ્વ. ન. ન. મુદ્ધુ નાની દ્વિધામાત્રની દશા રહેતી નથી અને દુઃ, અદિત.

કરનાર દ્વેષ, વિશ્વાસપાત, અધક્ષા, મુસંપ અને કલેશ, વગેરે અહિત કરનારા દુઃખોનું સંખ્ય ટોળે છે. જ્યાં પરસ્પર શુદ્ધ પ્રેમ હોય છે ત્યાં દ્વિધાભાવનું દૂર સંખ્ય કદી પ્રવર્તનું નથી; શુદ્ધ પ્રેમમાં સ્વાર્થનો છાટો રહેતો નથી. શુદ્ધ પ્રેમમાં દોષદૃષ્ટિને સદાકાલ ચિરહ દોષ છે. શુદ્ધ પ્રેમમાં નાના અને મોટાનો ભેદભાવ રહેતો નથી. શુદ્ધ પ્રેમમાં પરસ્પરનું એક જ મન હોય છે. શુદ્ધ પ્રેમમાં પ્રાણ, તનુની પણ દરકાર રહેતી નથી. શુદ્ધ પ્રેમમાં પરસ્પરની એકદૃષ્ટિથી સર્વને દેખવાનું હોય છે. શુદ્ધ પ્રેમની કદી કોઈનાથી કિંમત યઈ ચકતી નથી. શુદ્ધ પ્રેમમાં દુઃખનું બિન્દુ પણ રહેતું નથી. શુદ્ધ પ્રેમની ખુમારી જોલે અનુભવી હોય તેણે અનુભવી છે. ક્ષણિક પદાર્થોની પ્રાપ્તિ સાર અનેક પ્રકારની ઇન્છા ધારણ કરનારા આના મનમાં શુદ્ધ પ્રેમનું સ્વપ્ન પણ હોતું નથી. શુદ્ધ પ્રેમમાં દ્વિધાભાવનું સામ્રાજ્ય રહેતું નથી; પણ આનન્દનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તે છે. હવે આત્માનો શુદ્ધ ચેતના ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ થયો, શુદ્ધ ચેતનાનો આત્મસ્વામી ઉપર શુદ્ધ પ્રેમ પ્રગટ્યો અને દ્વિધાભાવ મર્યો; તેની સાથે મનની મોહદોષ-રૂપ અશુદ્ધતા (મલીનતા) નષ્ટ થઈ. શુદ્ધ ચેતનાની વિનંતિથી આનન્દના સમૂદરપ આત્મસ્વામી પાતેજ સમતાની સેજે (રાખ્યામાં) પધાર્યો અને પોતાના અનંતપ્રજ્ઞના ભોક્તા થયા.

પદ ૧૯.

(તાલ ચેતાવલ.)

દુલહ નારિ તું ચંડી માવરી, પિપા જાગે તું સોવે ।

પિપા ચતુર હમ નિપટ અયાની, ન જાનું કયા હોવે. ॥દુલ૦॥૧॥

ભાવાર્થ.—આત્મા યોથા શુભસ્થાનકમાં સમ્યક્ત્વ પામે છે. આત્મા યોથા શુભસ્થાને સમ્યગ્મતિજ્ઞાન અને સમ્યક્કૃતજ્ઞાન પામે છે. શુભતિ યોથા શુભસ્થાને ઉદ્ભવે છે. કેવલજ્ઞાનની દૃષ્ટિ તેરમા શુભસ્થાનકે પ્રાપ્ત થાય છે. અનુભવ કહે છે કે હે દુર્લભ કેવલજ્ઞાનદૃષ્ટિ! તું કેમ સોવે છે? તારા સ્વામી યોથા શુભસ્થાનકમાં જાગે છે. જ્યાંમુધી આત્મા તેરમા શુભસ્થાનકમાં પ્રવેશ ન કરે ત્યાંમુધી કેવલજ્ઞાનદૃષ્ટિ પ્રગટતી નથી. કેવલજ્ઞાનાવરણીય કર્મેના ઉદયથી કેવલજ્ઞાનદૃષ્ટિ પ્રગટતી નથી. યોથા શુભસ્થાનકે આત્મા હોય છે, ત્યારે કેવલજ્ઞાનાવરણીય કર્મેના ઉદયથી કેવલજ્ઞાનદૃષ્ટિ આચ્છાદિત થઈ હોય છે, તેથી તે આત્મસ્વામી જાગતાં છતાં પણ ઉંધી નયેલી ચમ્પાય છે. અનુભવ.—દિખામણુભાવે કહે છે કે તું કેમ મુઈ રહી છે? ત્યારે કેવલજ્ઞાનદૃષ્ટિ કહે છે કે મારો સ્વામી આત્મા ત્રણ પુવનનો નાથ છે પણ હું તો કેવલજ્ઞાનાવરણીય

વર્ણન કરે, તારા સુંબારતું તું પાતે વર્ણન કરે તેમાં વિશેષતા: આ
 પ્રગટે છે; માટે તારા સુંબારતું તું પાતે વર્ણન કર. આ પ્રમાણે ચેત
 કથન સાંભળીને સમતા કહે છે કે, તું મારા સ્વામિની કૃપાથી ર
 અવંતી યદ્ય તેથી ચરીતની યોભા કરવા લાગી, મેં મારા બે હાથે
 હજ સ્વભાવરૂપ બે સુડીઓ પહેરી છે. મારી સુડીઓ સહજ સ્વ
 વરૂપ છે, પોતાના સહજ સ્વભાવે રહેવું એજ માફ શુદ્ધ કાર્ય
 એ તેવા સંપોગોમાં રાજ અને દ્વેષરૂપ વિભાવ પદ્ધતિમાં પડવું
 એમ સુડીઓ યાદી દેવરાવે છે. હે ચેતના સખી ! જે સ્ત્રી પો
 સહજભાવે રહેતી નથી અને ઘડીમાં માસો અને ઘડીમાં તોડો યદ્ય
 છે, તે પોતાના સ્વામિની હેલના કરાવે છે; માટે પોતાને સહજ સ્વ
 મૂકીને કદી કૃત્રિમ સ્વભાવ ધારણ કરવો યોગ્ય નથી. મારી સુડી
 પર ફાળે ફાળે દૃષ્ટિ પડે છે તેથી તું પૌદ્ગલિક ભાવમાં રંજાતી
 સહજ સ્વભાવે રહેવામાં મને અનન્તગુપ્તની ખુમારી પ્રગટે છે. સ
 સ્વભાવ એમ સૂચવે છે કે, કદી કોઈ વસ્તુપર વિભાવ દૃષ્ટિથી
 નહીં. સહજ સ્વભાવે સદાકાલ વર્તવું એજ મારી સુડીઓ
 મેં સ્થિરતારૂપ ભારી અર્થાત્ બહુ મૂલ્યવાળાં કંકણ ધારણ કર્યાં
 મોહનીય કર્મેનો ફાલ યતાં સ્થિરતા શુભ પ્રગટે છે. પ્રમાદ
 સ્થાનક કરતાં અપ્રમાદ આદિ ઉપરના શુભસ્થાનોમાં ઘણી સિમ
 પ્રકટે છે. મોહનીયનો ફાલ કરીને સ્થિરતારૂપ કંકણ ધારણ કર્યાં
 સ્થિરતારૂપ કંકણ એમ સૂચવે છે કે સદાકાલ આત્મસ્વામિની આ
 સ્થિર રહેવું, કદાપિ ફાળે ચંચળ થવું નહીં અને મેરુ પર્વતની પે
 નને વરા કરી સ્થિર થવું. હે સખી મેં મૂલ્યમાં ધ્યાનરૂપ ઉર્વે
 ધારી છે. સ્ત્રીઓ પોતાના મૂલ્યમાં શોકમાદળીયાને ધારણ કરે
 ધ્યાનરૂપ ઉર્વેથી છાતીમાં ધારણ કરવાથી કોઈ તરફથી પીડા થતી
 ધ્યાનના યોગે મોહરાત્રતું બેર ચાલતું નથી. ધ્યાનથી અનેક ક
 નિર્જર થાય છે. ધ્યાનથી પરમાત્મપદ પામી સકાય છે. ધ્યાનરૂપ
 વેંથીએ મારી અત્યત્તયોભા અને મારા શુભો સિખવા માટે
 છાતીમાં આવીને વાસ કર્યો છે. મારા પ્રિય આત્માના શુભોરૂપ મો
 માળા મેં મૂલ્યમાં ધારણ કરી છે.

સુરન સિંદૂર માંગ રંગરાત્રી, નિરતે વેની સમારી।

ઉપજી જ્યોત ઉઘોત ઘટ ત્રિભુવન, આરસી કેવલ કારી. અવધૂં

ભાવાર્થ.—પોતાના સ્વામિના શુદ્ધશુભોમાં રમવું. પોતાના સ્વા
 રાથે અસંખ્ય પ્રદેશોરૂપ અંગને ભેટવું, તેને સુરત કહે છે. સુર

નહીં. મનની વ્યવસ્થાથી ઉત્પન્ન થતા અનેક પ્રકારના ચિત્તારો સમી
 મયા અત્યંત દુઃખને પીડનારી દર્શાવે છે. પાતુ સમી નહીં અને મારા
 અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ પરમાં સ્થાનાં અનેક મુલ્યો પ્રકાશ કરવા લાગ્યા;
 તેથી ખરેખરી તું આજ સ્વભાવચંદી જી બની. તે અવપૂર્ણ આત્મનું !
 મારી આવી ઉત્તમ દશા થઈ તે આપની કૃપાનું જ ફળ છે. આપની
 કૃપાદર્શિથી દુઃખી મનુષ્યો પાતુ સત્ય મુખના ભોજ્ય બને છે. મારી
 આવી ઉચ્ચ મુખમય દશા થઈ તેમાં આપની ચોક્કસ છે, એમ શ્રી
 અનન્દધનજી કહે છે.

પદ ૨૨.

(૮૫ લોભી.)

નિસાની કહા થતાવું રે, તેરો અગમ અગોચર રૂપ ।

રૂપી કહું તો કહું નહીં રે, વંધે કેમ્મે ગ્રરૂપ ॥

રૂપારૂપી જો કહું પ્યારે, એસે ન નિદ્ધ અનૂપ ॥ નિસા ૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—શ્રીમદ્ અનન્દધનજી મધ્યરાત્ર કહે છે કે હે આ-
 ત્મન ! મારી પાછે આવીને પૂરું કરનારા ચિત્તમુખેને હું તારી રી
 નિસાની (ચિહ્ન) જાણુ. કામનું કે તારું મન પડે નહીં એક સ્વરૂપ
 છે; તેમજ તું બાહ્યદર્શિથી અગોચર છે તેથી એકાંતે હું તારું સ્વરૂપ
 કયા ઘટાણુથી જોગાવી શકું' એ કહીને કે તારું કહું છું તો તું
 આંખે દેખાવો એ-એ, તેમજ રીતો તો જડ વસ્તુ હોય છે તેથી તમે રૂપી
 તો કશું તપ્ત પ્રાપ્ત થતુ નથી. એ કહીને અરૂપ છે એમ કહું
 તો અનાદિકાગથી એકાંતે અરૂપો આત્મા આકાશનાં પડે તથાવો ત
 એ-એ, અરૂપો આત્મા શી રીતે અરૂપ કે તારું પદ્મવર્ણ તથાવો ત
 પી અને અરૂપો એ કહું તો સિદ્ધિપ્રેક્ષાનાના એક જ નાડ સત્તાનું
 રૂપું નથી. વર્ણાભિમયરૂપો વસ્તુ છે તેવ. જો અરૂપ તો નેકપ્રેક્ષાનાના
 પી. આટલે એમ પાતુ કહેવા નિવેશવ્યવસ્થા કે. નહીં. કુનેશના જડ-
 હીએ શરીર રક્ત અને શ્વાસ વગેરે કે તપદેવને જ. ના નાને છે અને
 સંયોગ રહે છે તેને આત્માનો નાનો નાને છે જારાદીએ પચ-
 થી સિત્ત આત્માને માનવા નથી. પચ્ચત્તના સંયોગથી આત્મા
 થાય છે અને પચ્ચત્તનો સંયોગ રંગના રંગો એવા આત્માનો
 થાય છે. આવા પ્રકારના રંગો આત્માને માનો વા ન માનો તે
 નથી. એવા આત્માને માનવાથી શું' અથવા કમું કઈ નહીં
 દર્શકાગથી દેવડ શુદ્ધ અરૂપ આત્મા છે, બધું અને મુક્તિની તો

निद्रा सनातन ओ कहूं रे, उपजे बिनसे कौन ।

उपजे विनसे जो कहूं रे, नित्य अबाधित गौन. ॥निसा०॥३॥

આવાર્ય.—જે આત્માને સિદ્ધસનાતન કહું તે તે પણ યોગ્ય નથી કારણ કે કર્મના યોગે સંસારમાં ઉત્પન્ન થનાર અને નષ્ટ થનાર તે વિના અન્ય કોણુ માની શકાય ? આત્મામાં ઉત્પાદ અને વ્યય થાય છે, કોઈથી હજી યોગિમાં આત્મા કર્મના યોગે જન્મ જસ અને મૃત્યુ પામે છે, અમુક ચતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને અમુક ચતિમાંથી અવરે છે; તે કર્મ આત્માવિના પછી શકે નહીં, આત્માની સાથે કર્મના સંબંધ માનતાં ઉત્પાદ અને અવનતી સિદ્ધિ થાય છે. અન્ય ચતિમાં ઉત્પાદ અને અન્ય ચતિમાંથી અવનન, આત્મા વિના અન્ય કોઈનું નથી. આનંદપત્ત હો છે કે આત્માને સિદ્ધસનાતન માનતાં કર્મયોગે ઉત્પાદવ્યયની દશા આત્માને થાય છે તે ન યતી જ્ઞેઃ સ્વે આદિ વિરોધ આવે છે માટે મેકાંત, પ્રથમથી, અનાદિકાગથી આત્માને નિષ્ક (અજકનરોહિત) બ્રહ્મ (અનાદિકાગથી રહિત) નથી શકાય નહીં.

[illegible]

वर्षा भी नर नर धनो रे, दाने नर एगदान ।

बबारी पड़ो ब्रह्म प्यारे, को तगाइं शान. ॥ निमा० ॥ ४ ॥

[illegible]

તેનો સમ્બન્ધ, અનુભવજ્ઞાનમાં કિંચિત્ જાણ થાય છે. અમેએ તે પ્રમાણે આત્માના સ્વરૂપને બાનુચાનો કંપાવ બાળી લેા. અનુભવનો અનોચર આત્મતત્ત્વને બાનુચું લેઈએ; કહેવા અને સાંભળવા કંઈ નથી અર્થાત્ કહેવા સાંભળવા માત્રથી આત્મા કંઈ અનુભવ પ્રાપ્ત થતો નથી. આત્માનું સ્વરૂપ બાલુચામાટે અનુભવ જ્ઞાન કરવું લેઈ અનુભવ જ્ઞાનમાં જો બાને છે તે સત્ય બાને છે. આત્માના સ્વરૂપ અનુભવ આવશે જોઈએ. અનુભવ યથાચિન્તા આત્માનું કથન થવલું કંઈ લેખે આવતું નથી; અનુભવજ્ઞાન યથા પછી આત્માનો નિર્ણય થાય છે. આત્મતત્ત્વનો અનુભવ આન્યાચિન્તા આત્માની પરિણામ સુધરતી નથી; માટે આનન્દધનશ્ચ કહે છે કે આનન્દનો સમુદ્ધા જો છે, એવા આત્માનો અનુભવ કરવો જોઈએ. સાતત્યોદ્ધાર કલાકે કલાકોપર્યંત, આત્મતત્ત્વનજથી વિચારો મુકાઓ વગેરે એકાન્ત સ્થાનોમાં કરીને આત્મતત્ત્વનો અનુભવ કરવો જોઈએ. ન્યાયમાત્રની ભાર દોટીઓથી સાત્ત્વ્ય કરીને આત્માની માન્યતા નિર્ણય કરી એ અનુભવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું એમ અમજવું નહીં. અનુભવ ચાલીથી ન બાનુચો નથી અનુભવજ્ઞાન કહેવા અને સાંભળવા માત્રના નથી. અનુભવ કથન અને અવગતની રેડી તો જ્ઞાતાની નેજે જ્ઞાતાનો આત્મા અનુભવ કરે. એવું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતા આત્માની નિન્તાનીની પ્રતીતિ થાય છે.

પદ ૨૬

। गान गेह ।

विचारी कहा विचारि रे, तेगे आगम अगम अधाह. ॥ वि०

विनु आधे आधा नहीं रे, विन आधेय आधार;

मुरगी विन इंडा नहीं प्यांग. वाचिन मुग्गकी नार. ॥वि०॥

ભાવાર્થ.—શ્રીનર આનન્દવનદ નર, નર, કહે છે કે તે નર તારા આનન્દનું સ્વરૂપ સંતોષ મુકેશે ના નીતે વિચારો નો શ્રીમદ્ કંઈ છે કે તે અનવન 'ત્વદુચ્ચત્ત્વ આનન્દના કાન્ત નન નહીં એમ છે એવેવેની અનન્દરૂપિ બાલી ને નિચ. કે. વિન્તા નીચો તારા અનવનો નાર ખચો નો છે નર. આનન્દરૂપ નમુ પાર નથી તેનો કો 'ત્યાન પાન. મકનુ નથા ન નરેવા થાય છે કેવલ જ્ઞાનરૂપિથી પ્રવરેરે નર વન્નુઆને ને ખરવા નર એવો પ્રાપ્ત છે. તે પ્રતો 'તારા આનન્દના ને ને ભાવો વન્નુ છે તે યમા સમ્બન્ધ પરિણુમે છે. આધેચાચિન્તા આધાર નથી તેમ દ્રવ્ય આધારચિન્તા નુનુ પર્થાયરૂપ આધેચ નથી. વન્નાસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકા

ની સિદ્ધિ થતી નથી; તેમ જ્ઞાનવિના આત્મા નથી અને આત્માવિના જ્ઞાન નથી. જ્ઞાન એ આત્માનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે. તેઓ જ્ઞાનને આત્માનો ધર્મ માનતા નથી તેઓ મોટી ભૂલ કરે છે. અતંત જ્ઞાન-મય આત્મા છે એમ સિદ્ધાન્તોથી સિદ્ધ થાય છે.

આનન્દધન પ્રભુ વચનકારે, પરિણતિ ધરી સચિવંત ।

શાશ્વત ભાવ વિચારકે પ્યારે, છેલો અનાદિ અનન્ત. ॥વિ० ॥૫॥

ભાવાર્થ.—સહજ આનન્દના સમૃદ્ધમત એવા સર્વજ્ઞ વીતરાગ પ્રભુનાં વચન, કે જે આખાં વચેરેમાં ગુંથાયલાં છે તેનો પાર પામી શકાય તેમ નથી; દ્વાદશાંગીરૂપ જિનવાણીનો આધાર સર્વે ભગ્ય હોયોને છે; ભગવાનના આખાંમાં સર્વે પદાર્થોનું સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે. કલિકાલમાં જિનેશ્વર આખાંનો આધાર છે. હે રૂચિમન્તો ! પ્રભુવચનની મહારૂપ પરિણતિને ધારણ કરો, તેમજ વીતરાગ પ્રભુના વચન પ્રમાણે આત્માની ચારિત્ર પરિણતિને ધારણ કરો, વીતરાગ પ્રભુનાં વચનોને વિચારીને વીતરાગદયા થાય તેમ પ્રયત્ન કરો, પ્રભુ વચનની પ્રતીતિ યથાવિના મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશ થઈ શકો તો નથી. પ્રભુની વાણીમાં વિશ્વાસ ધારણ કરીને જે મનુષ્યો પોતાના આત્મામાં રમણતા કરે છે, તે અકૃપ કાલમાં મુક્ત થાય છે. પ્રભુના આનંદ ઉપર રૂચિ થતાં પ્રભુની ઉપર પ્રેમ થાય છે અને તેથી આત્મા, પ્રભુના સહયુક્તો બેવાને સમર્થ બને છે. આત્મા, પ્રભુનું આલંબન પામીને સાલંબન ધ્યાનમાં મગ્ન થાય છે. પ્રભુનાં વચનો વિચારીને તેનાં રહસ્યોને વિચારવાને સમર્થ બને છે અને તેથી તે જિનાખાંમાં કહેલા, અનાદિ પ્રચાલપ્રચલિત શાશ્વત ભાવોને વિચારી શકે છે. આધાર અને આરેય શાશ્વત છે. દ્રવ્ય અને પર્યાય શાશ્વત છે. પંચદ્રવ્ય શાશ્વત છે. નવ તત્ત્વ શાશ્વત છે. દ્રવ્ય, દેવ, કાક અને ભાવથી લોક શાશ્વત છે. બીજ અને અકુરનો પ્રચાલ શાશ્વત છે. રાત્રી અને દિવસનો અનાદિ પ્રચાલ શાશ્વત છે, અનાદિ કાળથી સિદ્ધ અને સત્યાર શાશ્વત છે. કર્તા અને ક્રિયા એ જે શાશ્વત છે. જન્મ અને મૃત્યુ, તેમજ દીપક અને પ્રકાશ વચેરે સર્વ પદાર્થો દુનિયામાં અનાદિ અનન્તકાળ સ્થિતિવાળા છે; તેથી તે શાશ્વત ભાવો છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે, પ્રભુને ઉપદેશો શાશ્વતભાવે વિચારીને દેવ, ગ્રેષ્ઠ અને ઉપદેશનો વિચેક કરીને અનાદિ અનન્ત એવા આત્મામાં ખેડો. અર્થાત્ આત્માનુકૂળ ન કરો, આત્મામાં તફોન બંધો.

મૂંઠની નાની તેના ઉપર દણ્ડાં આપીને આ ચાતની પુષ્ટિ કરતા હતા. શ્રીમદ આનન્દપ્રસન્ન કહે છે કે, કોઈ મોંમાં બાજમાં લંબિડીએ પી-
મુત્તા હતા, મીઠી લંબિડીના ડાઠની મીઠી લંબિડીએ પીમુત્તા
ત્યા લેમજ કંચી લંબિડીના ડાઠની કંચી લંબિડીએ પીમુત્તા હતા. (તે
આ પાત્ર પારત્રિક રીતે જોતાં દોઢ આઠ માસ.) આવી રિવાજોમાં મોંમાં
જતા, તેના ઘરે કોઈએ જોઈને આવીને પુછ્યું કે, મોંમાં ક્યાં તથા
છે, ત્યારે જોઈએ કશું કે મોંમાંસદેખ બાજમાં તથા છે. બાજ તે શી
વાત !!! પાત્ર મોંમાંમાર્ગ લંબિડી પીમે છે તેવી રીતે આ સંસ્કારમાં હવે
દુઃખને જોતવતા હતા મુખનો રોગ પારત્ર કરે છે. આત્મા કહે છે
કે આંદા! ને પાત્ર અજ્ઞાન બ્રહ્મિયો મોંમાંના બાજની પેડે વેદનીય કન-
કપ લંબિડીની કંચી લંબિડીએ પીતી, પાત્ર કંચાસુપિના કંઈ અન્ય
સ્વાદ અનુભવે નહીં. લંબિડી મમાન કપા સાંસ્કારિક પદાર્થો પર
આટલી બધી મનતા હવે મારે પારત્ર કરવી જોઈએ? અજ્ઞાન કોઈ
પાત્ર પદાર્થ કંપર મનતા પારત્ર કરવી જોઈ નથી. મુખનિય જોને
હવે જાણ્યું કે. સંસ્કારક પૂજાનું મૂળ મનતા છે. મનતાનું ન્યાયનું
આખું જગત્ જાને છે. હવે અગરપુજન ન્યાયનું કોઈના કંપર ન-
મતા કરવી જોઈ નથી. જોન મુખનિય જોને જાણ્યું કહે છે.

અનુભવ રમમે રોગ ન મોગા, લોકરાદ નવ મેદા ।

કેરલ વ્રજલ અનાદિ અરાધિત, શિવચંકરકા મેદા. ॥ અસ્થૂળારે

બારાણ - આજના અનુભવ કોઈના અજ્ઞાન થવાથી પદાર્થ
અનુભવ રમ મેદા થાય છે. અનુભવ રમજુ જાન કરવાથી અજ્ઞાન તે
પરીમાણ થાય છે. અનુભવ રમજુ રોગ અને રોગ નથી. અજ્ઞાનને
અનુભવ થતા મનતા કંપર છે. કંચી અજ્ઞાન અજ્ઞાન થવાથી
રજરજાત જગત્ કહે છે અને મનતા રજરજાત જગત્ કહે છે. કંચી
રાહીરજ પુનિરોગ કહે છે અને અજ્ઞાનરજાત પાત્ર રોગ. રોગ નથી
છે. મનતા જગત્ રોગ. અજ્ઞાન રોગ કંચી કંચી જગત્ રોગ અને
પદાર્થ રજરજાત રોગ. અજ્ઞાનરજાત અજ્ઞાનરજાત રોગ રોગ છે અને જ-
ગત્ અજ્ઞાન રોગ અને અજ્ઞાન પદાર્થ રોગ છે. અનુભવ રમ મેદા
થતા મનતા અજ્ઞાનરજાત રોગ નથી અને તેથી મનતા નિર્વેદ રજા
રોગથી રજાજાત રોગ અને અજ્ઞાનરજાત રજાજાત રોગ રોગ
રોગ રોગ નથી. તેમજ અનુભવ રજાત પુનિરોગ પાત્ર રોગ
મનતા રોગ રોગ રોગ નથી. રોગની રોગ અને રોગ રોગ
રોગ રોગ અનુભવ રમજુ જાન રોગ રોગ રોગ અનુભવ રોગ

ક્યારે મુને મિલસે મહારો સંત સનેહી ॥ ક્યારે ॥
 સંત સનેહી મૂરિજન પાસે, રાસે ન ધીરજ દેહી ॥ ક્યારે ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—મુદ્ધચેતના, અનુભવને કહે છે કે હે અનુભવ ! સન્તા
 યોનો એકી એરો મારો આત્મસ્વામી મને હવે ક્યારે મળશે. સન્તા-
 હી સ્વજનવિના હવે તો દેહમાં-રહેનારો મારો પ્રાણ પલુ ધીર્ય ધારણ
 શકતો નથી. હે અનુભવ ! તું જરા વિચાર તો કર કે મારા
 સ્નેહ ચેતનવિના મને શી રીતે રહેવાય ? સન્તાસ્નેહી વિના આખું
 જાત મને સૂન્ય લેવું હાગે છે. પિરહીણી સતી સ્ત્રીની લેટલી દશાએ
 પ્રાણોમાં વર્તુલવામાં આવી છે તેટલી સર્વે દશાનો મને સનાપ છે તે
 અનુભવ ! મું તું નથી. જાણતો ? મારા સન્તાએકી મુદ્ધાત્મસ્વામી
 વિના અસપ્પાત પ્રદેસરૂપ ધરમાં જાનાવરલીય કર્મની પચપ્રકૃતિનો
 ક્યારે ચઢ્યો છે. દર્શનાવરલીય કર્મની નવ પ્રકૃતિરૂપ ક્યારે ચઢ્યો
 છે. વેદનીય કર્મની એ પ્રકૃતિ. તેમજ મોક્ષનીય કર્મની અકુલીય
 પ્રકૃતિ તેમજ આયુષ્ય કર્મની ચાર પ્રકૃતિ તેમજ નામકર્મની
 એકેકા પ્રાણ પ્રકૃતિ તેમજ ગોત્રકર્મની એ પ્રકૃતિ તેમજ અન્તરાય-
 કર્મની પાંચ પ્રકૃતિરૂપ કથંગના હનસા નવર ધરના આપી નયા છે
 તે સ્વરે. કારણે ધર નાક કરેલુ છે મારા સ્વ.ના જે મારા-
 પ્રાણ પ્રધાનુ કરે તો ચારેત્ર અને જ્ઞાન વગરની મર્યાદી ધરની
 કુન્તવલગ કરી મારા મારા સ્વ.નાવેના કુ મેમાન તેની મર્યાદા
 હું એકે જાણનાર પાનુ મારા સ્વાનાવેના જેત પાનુ નથી. મુદ્ધ-
 તનસ્વાન. વિના મારી નિષ્કળા રહેના નથી મારા સ્વાનાવેના ચાર
 મનિના પાંચેકમાન કર્મને અનન્યકાળ મે ગુના-પો અનન્યા કુઃખ
 પાની. અધ્યાપિ પચન્ટ નવ કુ નાનો અનન્ય અનન્ય. ન... હે અનુભવ !
 કૃપા કર્મને કહે કે મારો સ્વાના હવે ક્યારે મળે ? તે તુ દિવસ,
 વાર અને સ્વાના વગરે જાણુ. તે કુ અનન્ય નવ તની કાકે અને
 શેડીએ મારીએ તોગનુ વિચારુ અને અનેક હરપારે-પ્રેમના પુષ્પો
 વિજાતુ આ પ્રના ? અનન્ય મુદ્ધચેતના રેનાથી આનન્દધનક
 અનન્યની જેતનાની દશા જાણુ છે

જન જન આગલ અન્તરગતની, વાતલડી કહું કેહી ।

આનન્દધન પ્રસુ વૈય વિયોમે, કિમ જીવે મધુમેહી ॥ ક્યારે ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ.—આનંદધનનું કહે છે કે હે આત્મનૃ! કું ધી યાચના કરું? આરામાં યાચના કરવાની દોષ પલ્લુ પ્રકારની યોગ્યતા જણાવી નથી. આનંદધનનું કહે છે કે કું ગુણવડે હીન છું. હે આત્મનૃ! તારા ગુણનો ગણ ગણવાને કું પ્રતીક્ષુ નથી. જેનામાં ગુણ હોય તેની યાચના સફળ થાય છે. ગુણોથી ઇચ્છિત વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થાય છે. જે જે વસ્તુઓની પ્રાપ્તિમાટે ઇચ્છા હોય તે પૂર્વે તે તે વસ્તુઓની પ્રાપ્તિમાટે કયા કયા ગુણનો અધિકાર ભેગવવો જોઈએ તેનો પ્રથમ નિર્ણય કરવો જોઈએ. સદ્ગુણોવડે અધિકાર પ્રાપ્ત કર્યા વિના કોઈ વસ્તુ મળનાર નથી. પરમાત્મપદ પ્રાપ્તિની યોગ્યતા આરામાં જણાવી નથી. તેનું કારણ જતાને છે કે, પ્રભુના ગુણોને યાચાની સાતતાચક્તિ પલ્લુ દેવી દોષી જોઈએ તેનો સમ્યગ્ અવબોધ નથી. કોઈ વાચ વચાડીને પરમાત્મપદને પ્રાપ્ત કરવાની કળા પલ્લુ બાબતો નથી. વરજ, કાચમ, ગાંધાર, માયમ, પંચમ, ધૈવત, અને નિપાદ સ્વરો તથા ચન્દ્ર અને સૂર્યનાડી સ્વર વગેરેના બેદોને પલ્લુ પરિપૂર્ણતા અવબોધી શકતો નથી. રીજ પલ્લુ બાબતો નથી અને રીઝાવવાનું સ્વરૂપ પલ્લુ સમ્યગ્રીત્યા અવબોધતો નથી. પરમાત્મ પ્રભુના ચરણકમલની શેષ પલ્લુ ભરાબર બાબતો નથી. પ્રભુની શેષાના અનેક બેદ છે. પ્રભુની શેષ કરવી એ કઈ સ્વભાવ્ય વાત નથી. મન વચન અને કાચાનું અપેક્ષા કર્યું વિના પ્રભુની શેષ થઈ શકતી નથી. સ્વચર્યનો ત્યાગ કર્યું વિના પરમાત્મપદની શેષ થઈ શકતી નથી. ગુરુ પ્રેમ અને નિષ્કામ કરતી એ બેની જ્યારે પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે પ્રભુપદની શેષાના અધિકારી બની શકાય છે. પ્રભુપદની શેષાએ હૃદયગુહ્યની આવરણ-કાયા છે; કમલના જેવું હૃદય બનાવવું જોઈએ. શેષાની કપની કરવી તે સિદ્ધ થઈ છે અને શેષામાં રહેતું તે ગુરુ ખરોબર છે. આરામાં પ્રભુ-પદની શેષાની યોગ્યતા નથી. તેમ શેષાને યોગ્ય એ ગુણો જોઈએ તેઓને પરિપૂર્ણ જ્ઞાનવડે આરાધી શકતો નથી; એમ આનંદધનનું કહે છે.

વેદ ન જ્ઞાનું કિઠાવ ન જ્ઞાનું, જ્ઞાનું ન ઠચ્ચન હંદા ।

ઠરક વાદ વિવાદ ન જ્ઞાનું, ન જ્ઞાનું કારિ કંદા. ॥અરપૂનારા॥

ભાવાર્થ.—સર્વવેદ, વલ્લુવેદ, સ્વામવેદ અને અપરંવેદ એ ચાર વેદને પલ્લુ કું બાબતો નથી. હિન્દુધર્મના એટલા બેદો છે તે સર્વ વેદાનંત છે. અમુક વેદ અને અમુક મુનિની મુખ્યત્વે અમુક વેદાનંદધન કીર્તિ થતું છે. પ્રથમના ચાર વેદોઓથી કલ્પી મુનિએ નહ

પૂર્વતથા બાહ્યતા નથી. પરમાત્માના સ્વરૂપવિષે કોઈ પ્રશ્ન કરે તો તેનો કેવી રીતે ઉત્તર દેવો તે પણ હું સમ્યગ્ પરિપૂર્ણ અવબોધી શકતો નથી. ભાવના પરિપૂર્ણ સ્વરૂપને પણ અવબોધી શકતો નથી. ભક્તિના નવ ભેદ છે અને ભક્તિના આર પણ ભેદ છે. સાત નયથી ભક્તિનું સ્વરૂપ વાચ્ય છે. પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર યાપ તેથી ભક્તિ પણ હજી બોધ્ય છે તે પ્રમાણમાં પરિપૂર્ણપણે બાહ્યી શકતો નથી. ભક્તિના પરિપૂર્ણ સ્વરૂપને કેવલજ્ઞાની વિના અન્ય કોઈ બાહ્યી શકતું નથી. હું ઉપલુ અને ચીત્તવું પણ પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ બાહ્યી શકતો નથી. આત્માને રતિ અને અરતિ કેવા કારણથી યાપ છે, ધરીમાં આત્મા હરેને ધારણ કરે છે અને ધ-
ડીમાં આત્મા શોકને ધારણ કરે છે તેનું પણ પરિપૂર્ણસ્વરૂપ અવબોધાતું નથી; ત્યારે હે આત્મનૃ! હું ગું મગી શકું! ગુણહીન એવા મારે શું માગતું બોધ્યે. ગુણવિનાનો ઘડાટોપ અકંટ વન્ધ્યા આયનીપેકે ફલપ્રદ થઈ શકતો નથી. પૂર્ણોક્ત કથન પ્રમાણે મારી દયા છે, તેથી યાચના કરવી જ્ય છે. મુદયમાં સદ્ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે સ્વય-
મેવ સર્વ વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થાય છે. ગુણોથી ઇષ્ટપદાર્થની પ્રાપ્તિ સત્વર થાય છે. પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રાપ્ત્યે સદ્ગુણો મેળવવાની અત્યંત આવ-
શ્યકતા છે. અનન્ત જ્ઞાનાદિક ગુણો આત્મામાં છે. માઆથી કંઈ મળ-
વાતું નથી પણ સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવાથીજ પરમાત્મપદ મળવાતું છે. મારી શક્તિવડેજ પરમાત્મપદ પ્રગટ કરવાતું છે; માટે સદ્ગુણો મેળ-
વવા પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. એક વિદ્વાન કહે છે કે, “ તમે જેની ઇચ્છા કરો છો તે માટે ગુણો મેળવો, જરા માત્ર પણ યાચના કરો છો નહીં યાદ રાખો છો કે સ્વયમેવ તે ઇચ્છિત વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ થવા-
નીજ. ”

ગ્યાન ન જ્ઞાનું વિગ્યાન ન જ્ઞાનું, ન' જ્ઞાનું મજ નામા ।

આનન્દયન પ્રમુકે ધર દ્વારે, રટન કરુંગુણધામા ॥અવધૂં ॥૪॥

ભાવાર્થ.—હું જ્ઞાનનું સ્વરૂપ પણ સમ્યગ્રીત્યા અવબોધી શકતો નથી. મતિજ્ઞાન, મુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાન એ પાંચ જ્ઞાનના એકાવન ભેદ થાય છે. મતિજ્ઞાનના અડાવીરા ભેદ થાય છે. મુતજ્ઞાનના ચૌદ ભેદ છે. અવધિજ્ઞાનના છ ભેદ થાય છે. મ-
નઃપર્યવજ્ઞાનના બે ભેદ થાય છે. એક અને અલેક સર્વ પદાર્થના સર્વ ગુણપર્યયોનો સાક્ષાત્ એક સમયમાં બાહ્યનાર કેવલજ્ઞાન એકજ છે. પંચ-
જ્ઞાનનું પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ તો મી કેવલીસત્યજ્ઞાન બાહ્ય છે. મતિજ્ઞાન અને

આપણે કરીને એકાંતે પોતાની માન્યતામાંજ સત્વ સમાવડું છે, તમારુંપણી બાંધ કરે છે. જ્યારે ધારણ કરનારા મતચાગા બાવાઓ પક્ષમાં રાંચી રહ્યા છે. લોકનીના પક્ષ અને સ્ત્રીપીઠા વચ્ચેને ધારણ એ પોતાના મતમાં રાંચી રહ્યા છે અને પોતાને મત સ્થાપન એ અનેક યુક્તિયો કરે છે. છત્રને ધારણ કરનાર છત્રપતિ પોતાપોતાના પક્ષમાં કદામહુ કરીને રાંચી રહ્યા છે અને રાજ્યસભામાં અહુત્વ ધારણ કરીને પોતાનો કાંઈ ખરો કરવા અનેક જીલ્લા કરે છે. પોતે લીધેલી સજ્જાને મૂકતા નથી. એક સ્વામી, અહંકારી મનુષ્ય-એક રોડ દારૂ પીધા બેટલી પેન મનુષ્યમાં રાંચે છે, ત્યારે છત્રપતિ ચલ્લઓ કે લેઓ અહંકાર જાત બન્યા છે અને લેના ખર્ચે આંખો આવી છે તેઓ માયાના છાકી જઈને રાંચને ઓગળવાના અધિકારી થી રીતે બની છત્રને ધારણ કરનાર દેટલાક મંત્રા મહાનો અને સન્માસીઓ પક્ષમાં ઉભા અભિમાન ધારણ કરનારાઓ અલક્ષ સ્વરૂપમય ઓગળી રાંચતા નથી. મત કદામહુના ચોમે પોતાપોતાના મતમાં રાંચી રાંચી માંચી રહ્યા છે.

गम पढ़ी आगमधर धाके, माया धारी छाके ।

नेपांदार हुनीसँ लागै, दासा सब आशाके ॥ अ० ॥ २ ॥

સાધાર્થ.—કેટલાક આજમને ભલુનારા આજમ ધરો પણ યાકયા; પાતાના પ્રમાદના થોને આજમો ભલુને પણ જે સાર ખેંચીને ફની મન્દતા કરવાની હતી તે કરી નહીં અને મનત્વથોને મન્દતા રોકાવે બકનમદનમાં પડીને આજમોના આધારે લેવી રીતે ચાલ-તું તેવી રીતે ચાલી શક્યા નહીં. સર્વસ્થિત આજમોનું પરિપૂર્ણ થયું છે, તે આજમોનો અસ્થાય કરીને સમાક્રિતપૂર્વક પાતાના પ્રેમ અનુભવ મેળવીને અન્તરદષ્ટિ ધારણ કરવી જોઈએ અને આમાં ચત્તારક્રિ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. કલ્યાદિ કશું ન લેસાડું આજમ ભલુને યાકયા જેવું કરું કહેવાય છે, તેમાં આજમોનો નથી કિન્તુ તે પ્રમાણે ન વર્તે તેનો દોષ છે. મુક્તામસ્તવરૂપની કરવી તેજ આજમોની શિક્ષા છે. માયાને ધારણ કરનારાએ મા-છાડી ત્યા છે. માયા મહાદેવીએ જનતાના સર્વ જીવોને પા-કબલમાં લીધા છે. બાજમર જેમ પૂતળીઓને નાચ નચાવે તે માયા સર્વ જીવોને નાચ નચાવી રહી છે. જીવો માયાના વસમાં છે અને કરાંડના બકરાની પેઠે મનમાં કુણાય છે, જે પણ એક

લ. ૧૦

સમજે છે, તેઓ દુનિયાદારીની જંજાળમાં ફસાઈ જઈને આત્મદેવને અવગોળી સકતા નથી. મૂઢ જીવો પાપાલુ અને વજના લેવા કદા-
મદી દોષ છે. મૂઢ મનુષ્યો બાહ્યવસ્તુઓમાં આત્મશુદ્ધિને ધારણ કરે
છે. મૂઢ મનુષ્યો બાહ્યવસ્તુઓમાં તુખની શુદ્ધિ ધારણ કરીને બાહ્યવ-
સ્તુઓ માટે લટે છે, મરે છે અને દુર્નૈતિમાં બાજ છે, તેમજ કુદેવ, કુચુર
અને કુધર્મમાં ફસાઈ જઈને આત્માને સમ્યક્પણે અવગોળી સકતા
નથી. મૂઢ મનુષ્યો જક અને ચેતનની ભિન્નતાને બંધી સકતા નથી.
પોતાના કૃદયમાં આત્માને ઓગાળીને તેની ભાવના કરે એવા મનુષ્યો
જનતમાં દુર્લભ છે. પોતાના કૃદયમાં આત્મારૂપ વિદાનન્દ પરમાત્મા
વિદ્યારૂપ છે. આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન કરવાથી સત્યતત્ત્વનો અવગોળ
ધાય છે. આત્માત્મશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ કૃદયમાં પરમાત્મતત્ત્વની
ભાવના કરે છે; એઓએ તત્ત્વજ્ઞાની ગુરૂની ઉપાસિતથી આત્મતત્ત્વજ્ઞ-
ાંધી જ્ઞાન મળે છે, તેઓજ કૃદયમાં પરમાત્મસ્વરૂપની ભાવના કરી શકે છે.
પરમાત્મતત્ત્વની ભાવના માટે અન્ય ધણા સદ્ગુણો મેળવવાની જરૂર
છે. આત્મતત્ત્વનો અનુભવ કરવા માટે અનેક સાધ્યો કે જેમાં આ-
ત્માની શક્તિયો સંબંધી ધણું વિવેચન કરવામાં આવ્યું હોય તેવાં સાધ્યોનું
ધ્યાન, મનન અને નિદિધ્યાસન કરવું જોઈએ. જ્ઞાન નવોદ્ધારા આત્માની
માન્યતાનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરવો જોઈએ. જનતની સર્વ દૃષ્ટ વસ્તુઓ
ઉપર રાત્ર અચર અનિષ્ટ વસ્તુઓ પરદેશ ન કરવો જોઈએ. દયા, દાન, વિવેક,
સન્તાપેશ, ગુરૂની નેશ ચાકરી. ગુરૂનું બહુમાન અને ગુરૂનું વૈશાવલ્ય
કરવું જોઈએ નૈત્રી. પ્રભાદ. આધ્યસ્થ અને કાર્કશ્ય એ ચાર ભાવના આદિ
ભાવનાઓને ભાવથી જોઈએ. કીર્તિ અને પ્રતિષ્ઠાપ્રાપ્તિ અને તેના નાશમાં
સમાન વૃત્તિ રાખવી જોઈએ. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રને પરમધન
સમજવું જોઈએ. નિઃશયનશ અને વ્યવહારનયથી આગ્રિનું સ્વરૂપ અવ-
ગોળવું જોઈએ. આત્માની શક્તિયો ખીલવવાના ઉપાયો અવગોળવા
જોઈએ. સાધ્યદષ્ટિ અનરમાં રાખવી જોઈએ. સામાયિક પદાઓની અક્રિય
રહેવાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. યાત્રીયા પ્રવાસની પો પ્રવૃત્તિ ન
કરતાં દરેક બાબતોને બચાવર બંધીને પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. સર્વ
વસ્તુઓમાં સારમાં સાર આત્મા છે એમ નિશ્ચય કરવો જોઈએ. આ-
ત્મતત્ત્વજ્ઞાની સત્યરૂપોની સત્તિ કરવી જોઈએ. સદ્ગુરૂને ચારંચાર
તત્ત્વની પૂજા કરવી જોઈએ. સદ્ગુરૂની સાથે કલ્પા લાંબા કાળપર્યંત
સાથે વસવું જોઈએ. કારણ કે ગુરૂની સાથે દરરોજ રહેવાથી પ્રતિદિન
અમિતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે. આ પ્રભાણે ઉપાયોને આદરમાં
રોડ વિરત્ય મનુષ્યો આત્માનો અનુભવ કરીને કૃદયમાં આત્મરૂપ પર-

આશા ઝાંરનકી વ્યા કીઝે, જ્ઞાન સુધારસ પીઝે. ॥ આ૦ ॥

મટકે દ્વાર દ્વાર લોકનકે, ફૂકર આશા ધારી ।

આવમ અનુભવરસકે રસિયા, ઉતરે ન કવહુ સુમારી. ॥ આ૦ ॥ ૧ ॥

ભાષાર્થ.—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે હે ચેતન ! તારે અન્યોની આશા સા આટે કરવી જોઈએ? હે ચેતન ! તારે તો જ્ઞાનરૂપ અમૃતરસ પીવો જોઈએ. એકના બારણે બારણે રોટલાના કંકણની આશાએ ચારંચાર ભટકતા ફૂતણની જેમ તે અનાદિકાળથી આશાને ધારણ કરી, પણ તેમાં જરામાત્ર પણ સન્તોષ મળ્યો નહીં. ધનની આશા, કીર્તિની આશા, માનની આશા, આજીવિકાની આશા, પુત્રારા, લગ્નનારા, કામારા, વૈભવારા અને પૌત્રવિકા શુભારા, વગેરે અનેક પ્રકારની આશાઓ ધારણ કરીને ચેતન અનુભવરૂપ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. આશાના ચોળે ચેતન તાઢ અને તડકાનાં દુઃખોને સહે છે. આશાના ચોળે ચેતન, અનેક પ્રકારનાં મરણાંત કણોને સહે છે. ધાંચીની ધાણીના વૃષભની જેમ આશાના વશમાં ચેતન ત્યાં ત્યાં અન્યોને કરગરતો કરે છે. બાલવસ્તુઓની આશાએ અનેક પ્રકારનાં પાપાચરણોને ભેગે છે. આશામાં દુઃખપણે ચેતન અનેક પ્રકારના ચિકકણ અને સકકણ કરીને આસવમાં ધસાડતો જાય છે; આશારૂપ ખાડીનું તળીયું દેખાતું નથી. હે ચેતન ! આશાના વશમાં પડીને તું કેમ પોતાનું મુક્ત ધન ભોતો નથી તું ચૈતન્યવશણુ લક્ષિત છે. પર વસ્તુઓ મને તેથી દુનિયામાં પ્રિય ધન તરીકે મનાવવી હોય પણ તે જડ છે. જઃથી તું મિત્ર છે. જડ વસ્તુઓની ઇન્છા કરવી તે વિપક્ષમાન છે. જઃ વસ્તુઓનો અધ્યત્મ આશારૂપ વિધનો ત્યાગ કરીને આત્માનો અનુભવરૂપ અનતરંગ પીવો જોઈએ. પરવસ્તુની પ્રાપ્તિ અર્થે યતી આશાની કાનિક શુભખુમારી અકપજાળમાં ટળી જાય છે. આત્માના અનુભવરૂપ અમૃતરસના પાનથી આત્માનુભવ રસિકોને જે ખુમારી ચઢે છે તે તો ઉતારવાથી પણ કદાપિ ઉતરતી નથી અને તે આત્માનુભવ અમૃતરસપાનથી જે સહજશુભનું યેન ચઢે છે તેની આમળ કન્દ્ર. ચન્દ્ર અને નાગેન્દ્રનાં શુભ પણ એક બિન્દુ માત્ર પણ નથી. આટે હે ચેતન ! તારામાં સહજ શુભ છે તેને મૂકીને તારે અન્ય વસ્તુઓની આશા સા આટે કરવી જોઈએ?

ભાવાર્થ.—મનરૂપ પાઠામાં આત્માના ગુણ સ્વરૂપનો પ્રેમ
મથાલો ભરીને અને તે તનરૂપ ભરીમાં મનપાઠામાંના પ્રેમમથાલોને
સ્વરૂપ આત્મિયો ભાગીને અને તેને સારી પેઠે ઉકાળીને તે મથાલોને
કાઢીએ તો અનુભવ સ્થાનરૂપ લાગી આત્મામાં લગત યાવ છે. જ
ત્યાં હવે મુખની આગાએ અનેક પ્રકારના રસના પાઠાઓને ઘટ
રાવી લય છે પણ જાન હવે અરૂપકાન પદ્યાત્ તેનું યેન ઉતરે
ઐરહે, પૂરે હવે તેમાં આગમુ અને ચોક્કસત બની લય છે; માટે શ્રીમ
આનન્દપનન મહારાજ કહે છે કે હે જનન્યા હવે! તમો પુરૂષ
સના ભરેલા પાઠાઓને પી પીને થાકી યથા પણ તમને કીવત પ્રા
પ્યું નહોં અને આનન્દની ખુશી પાણ રહી નહીં, માટે હવે બાહ્ય
ઉપાધિ પારિદરીને મનપાઠામાં આત્મગુણ સ્વરૂપનો પ્રેમરૂપ મથા
ભરીને પ્રલભાત્મિયો ઉકાળીને પીએ કે લેધો. હે ભગ્ન હવે! તમને આ
ભવ લાગી પ્રાપ્ત થયો. એ રસપાનથી વૃક્ષાવસ્થા, મૃત્યુ અને જ
વનેરેની ઉપાધિયો ભૂલી જયો. રોગ, યોગ, ચિન્તા, રાગ, દ્વેષ અને ભ
વનેરેનો નાશ થયો. આત્માનાં અપૂર્વ સાંતિ પ્રવરશે, બાહ્યવસ્તુઓ
આગાએ વિરૂપ પામશે, મનમાં આગાની ભરમ પણ રહેવા પામ
નહોં; મનમાં નિરસ્પૃહભાવ ઉત્પન્ન થવાનો આ અલુતમ ઉપાધ
ગુણાત્મસ્વરૂપ પ્રેમ ગુણપ્રેમ ઉત્પન્ન થતાં આગાએસ્વરૂપ લાકમાં ખ
ખર સ્થાનરૂપ આત્મિયો ભાગીને ભરમ થશે. માટે આત્મસ્થાનરૂં ગુણ
સ્વરૂપનો આત્મ પ્રેમ પારાણ કહે. તેનાથી અનુભવસ્થાન પ્રાપ્ત થ
અનુભવ ભગત થતાં આગાના તરેયો સાંત થઈ જવાના. એ અનુ
આથ અલુતમ ઉપાધને પારાણ કરી તે પ્રભાલે વર્તે છે તેઓ આ
લુપ્ત-સ્પૃહા જનેરેનો જાણ કરે છે અને આત્માનો અનુભવ કરે
અનુભવ મુખ ખુશીના ભાગ્ય બને છે. અનુભવજ્ઞાન પ્રેમ થતાં આ
ત્મામાં આનન્દ પ્રવરે છે અને મુખ પણ પ્રાપ્ત રહે છે સર્વર
પણ આમે આનન્દ ઉત્પન્ન થશે હોય તેન બાગ લય છે.

અગમ વિચારા પાંચો નવકાલા, ચિન્હો અપ્પાત્તમ રાના ।

આનન્દપન પેવેન ર્દે રોહ, દેસે લોક તમાના. ॥ જા૦ ॥૪

ભાવાર્થ.—શ્રીમદ આનન્દપનન આ પ્રેમને ઉકાળે કાઢીને
આગમ જાણે છે કે અનુભવજ્ઞાને પીરના વિચારજ્ઞાને હે
તમ! કોઈ બાહ્યરૂપરૂં અનુભવે લેવી જન પ્રવરણ) પડે ન
લેવા અનન અનુભવ પ્રેમરેત્રના પાઠાને ગુ પી લે આત્માનસ્વ

૧ હાથ ર્દેને કોઈ કોઈને તેમાં નન પ્રેમિય ૧૩ છે.

ઉત્તર આલેખ કરીને કહે છે કે, અમોને કોઈ જોગખવાને વિરહ સમર્થ ગાય છે. નિઃશયનપદી અમારું અવકૂલ સ્વરૂપ છે. દુનિયાના બાહ્યદૃષ્ટિમાં ન આવે એવું સ્વરૂપ છે. અમારા મૂળ સ્વરૂપને જોગખી અમારું જ નામ રાખે છે તે પરમ આનન્દરૂપ મદારસને આસ્વાદ્ય છે. પિતા વમેરેન્દ્ર નામને રાખનારા પુત્રો પરમ આનન્દ મદારસને આસ્વાદ્ય રાકતા નથી; તે તો ત્રિચારા દુર્વિધા, ચોક્કી, ભય અંતર્યામીમાં ક્ષણે જ અંતર્યામી દેખાય છે. મુક્ત નિઃશયનપદી અધ્યાત્મજ્ઞાનમય કંઈક ઉતરીને અમારું નામ સાર્થક રાખનારાઓ તો કાલે કાલે પરમ આનન્દરૂપ અનુભવસને આસ્વાદ્ય છે. શ્રીમદ્ આનન્દધન કહે છે કે, મને કોઈ, પુરૂષ તરીકે બાલુચો નહીં. કેમકે હું પુરૂષ નથી; અમુક સરીરના અવયવોથી પુરૂષ બન્યા છે અને અમુક સરીરના અવયવોથી જગત્મા નારી બન્યા છે. હે મનુષ્યો ! યદ રાખ્યો કે હું પુરૂષ થા ત્તી નથી બન્યાંમુથી હું પુરૂષ અથવા તું ત્તી હું એવો અદ્ભુત પ્રમટે કે રાજા ત્યાંમુથી આત્માના મુક્તિમંત્રી પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. અવધારમાં પુરૂષ થા ત્તી એમ રાજદોષો જાણવામાં આવે પણ અંતરથી પુરૂષ થા ત્તી ત્તી ધર્મનો અદ્ભુત પ્રમટે ન એકંએ, એવી દસા જેને પ્રમટ થઈ છે તે અમારું નામ રાખી શકે છે. આજગ વધીને તેઓશ્રી જણાવે છે કે અદ્યાર વાનું આદિ દુનિયાના બાહ્યદૃષ્ટિથી લેટલી વાનું અને બાહ્ય કહેવાય છે તદ્દરૂપ હું નથી. આજાનુ વેરૂષ, કાચિય અને સુદ્ર એ આ બાહ્યો મારી જીવે કૃપા રહે છે. તે હું નથી. હું કોઈ પાંડિત્ય નથી હું બાહ્યદૃષ્ટિના જાણનાર. સાચક નથી તેમ હું હું અનન્દ નારે નથી.

નહીં હમ તાને નહીં હમ મીરે, નહીં દીયે નહીં છોટા ।

નહીં હમ માડ નહીં હમ મગિની, નહીં હમ વાપ ન વેટા. ॥ અં ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ.—હું આ જા. ... નહીં હમ તાને નહીં હમ મીરે, નહીં દીયે નહીં છોટા ।

... નહીં હમ માડ નહીં હમ મગિની, નહીં હમ વાપ ન વેટા. ॥ અં ॥ ૨ ॥

દેવતા હોય તેણે વિશેષાવરણકે, તત્ત્વાર્થ, તથા અક્ષરવચ્ચ પરમાત્મન્યોતિ વગેરે ગ્રંથો પાંચવા અગર સાંમગવા. સષ્ટ પાત્ર ૪૩ છે. કેટલાકે “સમ્પૂર્ણમાકાનામ્.” શબ્દ, આકાશનો ગુણ છે એમ કહે છે પણ તે યોગ્ય નથી. સ્વાદાદરજાદાવજારિદા અને સમ્પતિરૂઢ વગેરેમાં સષ્ટ, આકાશનો ગુણ નથી એમ અનેક પ્રમાણોથી બતાવ્યું છે. દેવીદેવ વગેરેમાં શબ્દોની એક રચાણથી અન્યત્ર ગતિ થતી પ્રત્યક્ષ જોવામાં આવે છે, માટે અ-રૂપી એવા આકાશનો સષ્ટ ગુણ નથી. આકાશ અક્રિય ॥ અને સષ્ટ તો ગતિ કરે છે માટે તે પુદ્ગલરૂપ રૂઢરૂપ છે, એમ અવલો-ધવું. સચિત્ત, અચિત્ત અને નિઃચ એમ ઉપાધિ બેદથી સષ્ટના ત્રણ પ્રકાર થાય છે. સષ્ટવર્જાશ્રુતું વિશેષ સ્વરૂપ વિશેષાવરણમાં છે. તેમજ તેનું ક્રિયિત્વ સ્વરૂપ અક્ષરવચ્ચ તત્ત્વવિનુમાં છે. પુદ્ગલરૂપ સષ્ટ હોવાથી સષ્ટથી ભિન્ન આત્મા છે. આત્માનો વાચક સષ્ટ છે તેથી સષ્ટ પાત્ર અપિજ્ઞાએ ત્રણ કહેવાય છે. સમ્પૂર્ણ એ નામથી વેદાં-તિયો સષ્ટને માને છે અને પૂજે છે. સષ્ટ એ ભાવમુતનું કારણ હો-વાથી દ્રવ્યમુતરૂપ છે અને ભાવમુતની કારણતાથી જોનો પાત્ર સષ્ટરૂપ શાસ્ત્રને નમે છે અને પૂજે છે. પણ અત્ર કહેવાનું એ છે કે સષ્ટરૂપ આત્મા નથી, માટે સષ્ટવૃન્દથી ભિન્ન આત્મા છે એમ નિશ્ચય કરવો. ધારા જોનાપર ડગે છે એથી પૃષ્ઠી પાત્રું આત્મા નથી, તેમજ વે-વથી પાત્રું ભિન્ન છું, વેગને પારણ કરનાર તો સરીર છે, પાત્રું આત્મા વેગને નિશ્ચય ધારણ કરતો નથી, તેમજ બાહ્યવસ્તુઓનો છું કતો નથી અને કરાડી-કિયા તેથી પાત્રું (આત્મા) ભિન્ન છું.

નહીં હમ દરમન નહીં હમ પરમન, રમ ન ગંધ કહુ નહીં ।

આનન્દપન ચેતનમય મૂરતિ, સેવક જન વલિ ગાહીં ॥૩૦॥૪॥

ભાવાર્થ.—તું દર્શન નથી: સાત નયમાંથી એકેક નયને (એકાને) માનીને એ દર્શન ઉત્પન્ન થયાં છે તરૂંપ તું નથી. તનુગદિ એકેક નયથી ઉત્પન્ન થએલાં દર્શનો તે સાગરમાં કેડા તરનો જેવા છે. તરનોનો સાગરમાં સમાવેશ થાય છે પણ સાગરનો તરનના ગમ્યારેશ થતો નથી. આત્મરૂપ સાગરનાં અન્ય દર્શન તે બિન્દુરૂપ છે. માટે તેમાં સંપૂર્ણ સાગરરૂપ આત્માનો સમાવેશ થાય નહીં. અનેકાન્ત દર્શનરૂપ સાગરમાં અન્ય સર્વ દર્શનોનો સમાવેશ થાય છે, માટે એકાન્ત એકેક નયથી ઉત્પન્ન થએલાં દર્શનો તે સંપૂર્ણ આત્મરૂપ નથી. કાળો, અને પીડો વનેદે વાનું તે તું આત્મા નથી ભારે. હલકો, કપ્પ, ચીત, ચોકો, છુબો, મુચાળો અને બરસ્ટ એ આક પ્રકારના સ્વર્ગ છે, તેથી આત્મા ભિન્ન

પ્રત્યેક આત્માઓ ભિન્ન છે અને પુદ્ગલો પણ ભિન્ન છે. પુદ્ગલો તે આત્મા નથી અને આત્મા તે પુદ્ગલ નથી; બેનાં ત્યારાં કૃત્ય બેના સંબંધ મૂન્ય છે; એમ જો દેખે છે તેજ ખરો દેખનાર બાલુવે ધતુરા અને મદિરાનો પાની તે વખતે લેમ ખરાનો ખ્યાલ કરી શકતો નથી, તેમ સમતાવંત પણ સત્ય દેખી શકતો નથી.

સમતા રતનાગરકી ગાઈ, અનુમત ચંદ મુખાઈ;

કાલકૂટ તર્જી ભાવમે થેળી, આપ અમૃત લે આઈ. ॥ સા. ૦ ॥

ભાષાર્થ.—ભાવજ્ઞાનરૂપસમુદ્રની સમતા પુત્રી છે. અને અનુમત ચંદ તે સમતાનો ગાતા છે. કાલકૂટ વિષ તથાને પાતે સમ અમૃતને જોઈ આવે છે. સમતાની આપી અપૂર્વશક્તિ છે કે જે વિષ તથાને પાતે અમૃતનું આકર્ષણ કરે છે અને અમરપદ પ્રાપ્ત કરી માટે અમૃતનો સંબંધ કરે છે; માટે સમતાની લેટથી પ્રસંસા કરી તેટલી ઓછી છે. સમતાથી બે ઘડીમાં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય. સમતાની પ્રાપ્તિ થતાં અનુમત ચંદજો આવે છે. સમતાની આપી અમૃત પ્રાપ્ત કરવાં માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. શ્રીમદ્ધ્યશોધિન્ય ૭૫ ધ્યાય ભગવાન સમતાનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે વર્ણવે છે.

॥ શ્લોકાઃ ॥

કિં દાનેન તપોભિર્વાં યમૈશ્ચ નિપમૈશ્ચ કિમ્,
યૈકૈવ સમતા સંખ્યા તરિઃ સંસારચારિર્ધી ॥ ૧ ॥

ભાધિત્ય સમતામેકાં નિર્વૃત્તા ભરતાદયઃ,
નહિ કષ્ટમનુષ્ઠાનમમૃતેષાં ॥ કિંચન ॥ ૨ ॥

ક્ષયં ચંતઃ સમારુપ્ય સમતા યદિ સંખ્યતે,
સ્યાત્તદા મુક્તમન્યસ્ય યદ્વક્તું નૈવ પાર્યતે ॥ ૩ ॥

કુનારી ન યથા વેત્તિ મુક્તં દયિતભોગજમ્,
ન જ્ઞાનાતિ તથા લોકો યોગિનાં સમતામુક્તમ્ ॥ ૪ ॥

મન્યલિહ્વાદિસિદ્ધાનામાધારઃ સમતૈવ હિ,
રક્તત્રયફલપ્રાપ્તે યથા સ્યાદ્ ભાવજનતા ॥ ૫ ॥

પ્રફલસ્ય વિષયો યઃ સ્યાત્ સ્વાભિપ્રાયેણ પુષ્ટિકૃત્,
અન્યસ્ય દ્વેષતામેતિ સ યવ મતિભેદતઃ ॥ ૬ ॥

વિકલ્પકલ્પિતં તસ્યાદ્વિદ્યયમેતદ્ધ તાર્ત્વિકમ્,
વિકલ્પોપરમે તસ્ય દ્વિત્વાદિબદુષણયઃ ॥ ૭ ॥

દાનવડે શું ? તપવડે શું ? યજ્ઞવડે શું ? નિષ્ક્રમવડે શું ? એક સમતા સંસારસમુદ્રમાં પહોણુ સમ્પન્ન છે. એક સમતાને અંગીકાર કરી

જ છે અને ભવિષ્યમાં અનેક મનુષ્યો સમગ્રગટે મુક્તિપદ પ્રાપ્ત થશે. સમગ્ર સમો ! સમગ્ર ખરી છે ! એમ બોલવા માનવી કંઈ એક ન સમગ્ર પ્રવરતી નથી, પણ આત્મા અને જડ વસ્તુઓને વિશેષ પ્રેમ કરી દુઃશની શુદ્ધિ કરવાની જરૂર છે. દરેકને પોતાને કેટલાક પ્રેમ પદાર્થો ડાવતા હોય અને પોતાને કેટલાક અપ્રિય પદાર્થો લાગતા હોય. તે સંબંધી વિચાર કરીને પ્રિય અને અપ્રિયત્વપલું ન પ્રવરે તેવો સ્થાનપૂર્વક માનસિક અસ્થાય કરવાની આવશ્યકતા છે. હવેના દેશ દેશની તથા નિન્દા કરવાની રીતિને હાથથી બેઠે એ સમગ્ર એજ આત્માનું શુદ્ધ ચારિત્ર સમજીને તેને પ્રાપ્ત કરવા મધ્યસ્થ દૃષ્ટિને ખોલવાની જરૂર છે. સમગ્ર એજ આત્માને વસ્તુતાઃ શુદ્ધ થઈ છે, એમ સમજીને દરેક કાષ્ટ કરતાં, બેસતાં, ડાંગતાં, ચાલતાં અને પાત કરતાં, અભારમાં સમગ્રને પારિણામ ધારણે બેઠે એ એમ શ્રી આનંદધનજી પોતાને તથા આત્માને કહેતાં છે.

પદ ૩૧.

ધોતાય.

કિત જ્ઞાન મતે હો પ્રાન નાથ,

હવે આપ નિહારો ઘરકી સાય૦ ॥ કિ૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—કિતના કહે છે કે, હે પ્રાણનાથ ! તમે સંસારમાર્ગ અને મુક્તિમાર્ગ એ બે માર્ગ બાંધીને કેમ સંસારમાર્ગ પ્રાપ્તિ પ્રપાલુ કરો છો ? સાચાં કે તમે સાંસારિક માર્ગની કેમ અભિગ્રાહ કરો છો ? હે આત્મસ્વામિન ! તમે મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્તિ જમન કરીને આપણીના સહજ મૂળધરના કુટુંબને દેખો; આત્માને વિવેકનુસાર પ્રવરે થતા કિતના આગ્રમાણે સ્વકીય સ્વામીને સત્ત્વ અને અસત્ત્વ માર્ગનું સ્વરૂપ અવગમ્યે છે સાંસારિક માર્ગ અનેક પ્રકારનાં સંકટોથી ભરેલો છે. સાંસારિક માર્ગમાં પડેલા છો જરા માત્ર પણ સહજ ચાલિ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. સંસાર ભગવા આત્મિ સંચાલ છે. સંસાર દંડબળની મધ્યા સમાન સમુદાયુર છે. સંસારના માર્ગે છો અભાદિકાગથી જમન કરે છે. પણ કોઈ જ સંસારમાં રહીને તુખ પામ્યો નથી અને પામવાનો નથી. નાન સંસાર, સ્વાસ્થ્ય સંસાર, દ્રવ્ય સંસાર અને નાશ સંસાર, એ ચાર ભેદે સંસાર છે. મનુર્મતિરૂપ સંસારમાં છો આપ અવગત પરિજ્ઞે છે, કિન્તુ એક સ્થાનમાં રહીને સહજ તુખ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. મેલવા.

જાતની રાજધાનીભૂત સંસ્કારનો ત્યાગ કરીને અનેક છવોએ માથા
દીક્ષા અંગીકાર કરી; જ્ઞાની પુરુષો અસાર એવા સંસ્કારના માથે
ત્યાગ કરીને ધર્મમાર્ગનું મંડળ કરે છે. ક્રોધ, માન, માયા, કામ,
દંબ્યો, કલેશ, વિદ્યા, મૃક ચોરી, અભિચાર, કીર્તિચાંદા, પરિવ્રાજ
વિષયબુદ્ધિ, નિન્દા અને નિઃચાલ્ય, જનેરે રાજ સંસ્કારના માથે છે. મનોદમ
વચનદમ, કાવચદમ, આતમ્યાન, સૌદમ્યાન અને કૃબદાદિક અગુમ કેર
એ સંસ્કારના માથો છે. અગુરુ પરિવૃત્તિ તરફ પ્રયાણ કરે છે, તેને
ત્યાગ કરીને મુક્તિ મળતી યોગના ઘરમાં આવીને સ્વપુરુષને જે જે
તત્ત્વ 'તત્ત્વ દેખો.

उत माया काया कर न जात, पदु जड तुम भेतन जग शिष्यात ।

उत हरम भरम विग पेन्दी अंग, इत गरम नरम मति मेदि रंग.॥३॥

જાણીએ, કે એવન સ્થાપિત ' ગોળી તરફ કાપાની આપણ' થી

[illegible]

આત્મસ્વામિન! મારી તરફ પધારવાથી આપની નિર્મલ છુદ્ધિ થશે. આપ શ્રી પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી શકશો. હે આત્મસ્વામિન! તે તરફ આપ શ્રી ઝમન ન કરો. કૃપા કરીને આપના મૂળ પર તરફ પધારો.

ઉત કાન કપટ મદ મોહ માન, इत केवल अनुभव अमृत पान ।

अलि कहे समवा उत दुःख अनंत, इत खेले आनन्दपन वसंत. कि. ३

ભાવાર્થ.—હે આત્મસ્વામિન! તમે સંસાર પ્રતિ ઝમન કરશો નહીં. તેથી તરફ કામ નામનો મદા લુંટારો જવો છે તે સર્વ પ્રાણીઓને વિષયવાસનાની શાલ્યમાં મુખની જાંતિ દેખાડીને કહે છે. મનુષ્યોનાં કૃદ્યને તે બાળીને ભસ્મ કરે છે. પુરુષ ભોમવવાની ઇચ્છાને સ્ત્રીવેદ કહે છે. સ્ત્રી ભોમવવાની ઇચ્છાને પુરુષવેદ કહે છે. બંનેને ભોમવવાની ઇચ્છાને નપુંસક વેદ કહે છે. પદોડા શુભુસ્થાનકથી તે નવમા શુભુસ્થાનક પર્યંત પુરુષ, સ્ત્રી અને નપુંસકવેદનો ઉદયદોષ છે. નવમા શુભુસ્થાનકના અન્તે તે ઠમે છે. વેદોદયરૂપ કાનથી સજ્જા, ચક્રવર્તિનો, અને ઇન્દ્રો પાત્ર મુદ્રાય છે. વિષયવાંછાના ત્યાગરૂપ બ્રહ્મચર્યની પ્રાપ્તિ કોઈ વિરઝા મુનિવરોને થાય છે. કાનથી બ્રહ્મચર્ય પારખુ કરી શકાય છે, પાત્ર વેદ અભિલાષાના ત્યાગરૂપ આનાસિક બ્રહ્મચર્યનું પાત્રન કોઈ વિરઝા પોનિંચ કરી શકે છે. કામના દંભમાં અનેક પ્રાણીઓ ફસાય છે. કામ નમે તેવા બ્રહ્મચારીઓની શાલ્ય લુટે છે. હે આત્મસ્વામિન! તમે સરસ્વત્યન્યા નવન કરશો તો કામના વેગમા સપડાશો અને તેથી આપ કુ ખાનારના પ્રવેશ કરીને કુ. ખી થશો. સરસ્વત્યન્યા તરફ કપટનુ અત્યત ભગ છે. સર્વ પ્રાણીઓને કપટ પોષાના વરામાં રાખે છે અને અત્યત કુ ખ અપે છે. અદ્યકારનો અદ્યકાર પાત્ર તનને અત્યત પીડ કરશે. મોહના સંભાન કોઈ પ્રજાત કુ ખ દેવાર નથી મોહ કેસરિયિલકસંભાન જનનમા છે. મોહના નામ પત્રા નવનો નામ રાષ છે. મોહના દંભા આપ કન્ધરો તો કરી કૃત્યાના નથી ત્યાગરિક માને તરફ પૂજ્ય સંતકાર અભિલાષરૂપ નાન નામનો આરે રહ્યો છે. માન પૂજની શાલ્યમાં આપ શ્રી કન્ધરો તો કરી ખર મુખ દેખી શક્યાના નથી. તેથી સમજની સખી નેત્ર્ય કહે છે કે હે કાનુભાય! સરસ્વત્યન્યા તરફ અનન્ન કુ ખ રમ્ય છે અને મુક્તિમાન તરફ તો સદાશન વસત સત્તુ છે અને તેવો આનન્દનો સમૃદ્ધ પ્રાપ્ત થાય છે, અદ્યે નમારી તરફ હે આત્મન! પધારો એન શ્રી આનન્દપન કહે છે.

નિઠુર મયે ક્યું એસેં, પિયા તમ૦ ॥ નિઠુ૦ ॥

મેં તો મનવચ ક્રમ કરી રાઝરી, રાઝરી રીત અનંસેં૦ ॥ નિઠુ૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ.—સુમતિ પોતાના આત્મસ્વામીને કહે છે કે દે મારા પ્રિય ! તમે એવા કેમ નિઠુર, (દયાહીન) બની ગયા છો ? હે શુદ્ધ ચેતનસ્વામિન ! કેમ મારા સામી દૃષ્ટિ પલુ કરતા નથી ? હું મન વચન અને કાયાવડે તમારી છું. તમારી પ્રાપ્તિ માટે દુર્ધારામિતિ, ભાષાસમિતિ, એપલુસમિતિ અને આદાનમંદમત્તનિદ્રોપનાસમિતિને ધારણુ કરું છું. તેમજ મનોગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાપગુપ્તિને ધારણુ કરું છું. તમારી પ્રાપ્તિ માટે પંચ મહાવ્રતને પાળું છું. તમારી પ્રાપ્તિ માટે મૈત્રી, પ્રમોદ, માધ્યસ્થ અને કારુણ્ય એ ચાર પ્રકારની ભાવના મનમાં બાવું છું. મનમાં હે સ્વામિન ! તમારું શણે શણે સ્મરણુ કરું છું. મારા મનમાં તમોજ છે. મારા મનમાં તમારા વિના અન્ય સર્વ દેવાદિને પ્રવેશ કરવા દેતી નથી. સ્વપ્નામાં પણુ હે સ્વામિન ! તમેજ બાંના છો. નમે તેવા દુ.ખના સંયોગોમાં તમારા વિના અન્યનો આધાર કદાપિ હું મનયત્રી પાનુ ઇચ્છવાની નથી. હે મારા પ્રિય સ્વામિન ! મારા મનમાં આપની આત્માને ધરી છે, તેથી મારું મન આપનું ક્યું છે. તેમજ વાણીમાં પાનુ તમારા વિના અન્યનું રટન નથી. વાણીરૂપ તપુસથી આપના ગુંગાનુ પૂનમાં રહીને જાન કર્યો કરે છું. પરા, પં-ર્યન્તી, મધ્યમા અને વૈષ્ણવી એ ચાર પ્રકારની ભાષા પાનુ આપનીજ કરી દીધી છે. કાયા પોનવડે પાનુ આપનેજ અનુસરણુ છે તેમ છતાં હે સ્વામિન ! કેમ તમે હવે દયા કરીને દરોન દેતા નથી. શું હજી પાનુ સ્વામિની સેવા બજાવવામાં કંઈ ખામી છે ? જો મારી પાને હવે તે સર્વ ને તો આપનું ક્યું છે, માટે હવે દયા ગ્રાપી દરોન આપો.

ફૂલે ફૂલે મમર કેમે માઝું રી મરત હું, નિર્વહ ગ્રોત ક્યું એસેં ।

મેં તો પિયુ તે એમીં મિલોં આલોં, કુમુમ વામ સંગ ઝેસેં૦ ॥ નિઠુ૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ.—સુમતિ કહે છે કે દે સ્વામિન ! હું ફૂલફૂલ પ્રતિ જ-મરો બમરી (કેરો) ખાઈને જોન બમે છે, તેમ તમારા મૂનોની મુનંદી લેવા બનુ છું. તેમ છતાં હે સ્વામિન ! તમે કેમ દરોન આપતા નથી આમ કરવાથી તમારી અને મારી પ્રીતિ થી રીતે નબી સકે ? સુમતિ પિતાની બ્દેન સમજાને કહે છે કે દે સમિ ! હું તો સ્વામીને કુમુમને

તેમ વાસ મળે તેમ મળી હું. કુચુમ અને કુચુમની વાસ એ બે
 બુદ્ધિ નથી તેમ હું પણ મારા પતિને એવી રીતે મળીને રહું છું અ-
 ચોત મારા સ્વામીના ધ્યાનમાં તબીબ બની છું. મારા સ્વામીરૂપ
 દ્રવ્યમાં રહેલા ગુણધર્મોરૂપ અંગોનું ધ્યાન ધર્યું કરે છું. મારા સ્વા-
 મીમાં રહેલા પ્રત્યેક ગુણોનું એક સ્થિતર ઉપયોગથી સ્મરણ કરું છું.
 મારા સ્વામીના ગુણોમાં એવી ધીન બની ગઈ છું કે એક ક્ષણમાત્ર
 પણ બાહ્યમાં લક્ષ્ય દેવું એ મને રૂચતું નથી. મારામાં રહેલી સમજ-
 તારૂપ લોહચુંબક શક્તિવડે મારા સ્વામીને આકર્ષું છે. કારણ કે આ-
 કર્ષણશક્તિ વિના સ્વામીનું મન ખેંચી ચકાતું નથી. મારી મારા સ્વામી
 ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસથી પ્રીતિ છે તો મારા સ્વામીને મારાપર ભાવ
 થવાનો એમ નિશ્ચય સિદ્ધાંત છે. સ્ત્રીના મનમાં સ્વામી ઉપર પૂર્ણ
 પ્રેમ હોય છે તોજ સ્વામીનું મન આકર્ષવા શક્તિમાન થાય છે. પોતાના
 સ્વામીનું પૂર્ણ બાવથી આરાધન કરનારી સ્ત્રી પોતાના સ્વામીને પ્રાપ્ત
 કર્યો વિના રહેલી નથી. ગુરૂ પ્રેમભાવ લેવો સંભવન અને આકર્ષણ
 મન્ત્ર કોણ નથી, એવો જ નિશ્ચય કર્યો છે તેથીજ હું મારા સ્વામીના
 ગુણોની સાથે તન્મયતાથી પરિભ્રમી છું.

एँटी जान कहा पर एँटी, नीर निवहियँ मैसँ ।

गुन अवगुन न विचारो आनन्दधन, कीजिये तुम वसँ० ॥ नि० ॥ ३ ॥

ભાવાર્થ.—ભૈસાએ (પાદ્યએ) એકું કરેલું નીર લાલીએ છીએ
 તોપણ તેથી નિર્ચાંડ કરવો પડે છે. એટલું લાલીને હે સ્વામિન! તમે
 મારામાં ગુણ છે અને અવગુણ છે તેનો વિચાર ન કરો. તમે
 મને મને તેથી પણ પોતાની લાલીને માફ નિર્વેદન કરો, અને આપની
 સાથે સદાકાલ રાખો. હે સ્વામિન! આપ તો રાખરની પેઠે બની
 છે. આપ સર્વ વાતોને પોતાના હૃદયમાં સમાવી રાકો છો. તેથી
 મારા ગુણ અને અવગુણનો વિચાર કર્યો વિના મારો સ્વીકાર કરો.
 પાર્યમણિના સંબન્ધથી લોહ લેખ મુગ્ધ બની બાધ છે. તેમ હું પણ
 આપના સંબન્ધથી ગુરૂ કેવલ ચેતનારૂપે બની જઈશ. પાપાણુ લેવા અહો
 પણ જ્ઞાનિયોની સંમતિથી જ્ઞાની બને છે. સત્સંગતિઃ કયથ હિ ન કરોતિ
 કુલાં. ઉત્તમ પુરુષોની સંમતિ કહો કે શું કરી શકતી નથી. હે સ્વામિન!
 આપ લેવા છો તેથી મને આપ કરવાને સમર્થ છો. આપની અનન્ત
 શક્તિ છે. હે આત્મસ્વામિન! આપના અસાધ્ય પ્રદેશ છે. આત્મ-
 સ્વામિના એકેક પ્રદેશે અનન્ત જ્ઞાન, અનન્ત સુખ અને અનન્ત વીર્ય આદિ
 અનન્ત ગુણો છે. આપના અનન્ત ગુણો અસ્તિભાવે રહ્યા છે અને

જાપ જપવાનું શિખ્યો દોષ તેમ જણાય છે. મારા બપની અસર જડ એવા આત્મસ્વામીને થઈ પણ હે અનુભવ! મારા આત્મસ્વામી હજી મને મળ્યા નથી હવે હું શું કરું?

દુઃસ્થિયારી નિસદિન રહુરે, ફિરુ ત્તવ સુધ વુધ હોય,

તન નનકી કવહુ હહુ પ્યારે, કિસે દિશાઉ રોય. ॥ મિં ॥ ૨ ॥

ભારાર્થ.—સમતા કહે છે કે હે અનુભવ! હું સતી દિવસ દુઃખી-યારી, દુઃખને ધારણ કરી રહું છું અને મારા તન મનની શુદ્ધિ તથા મારી શુદ્ધિને તજી ન્યાં ત્યાં ક્યાં કરું છું. હવે આથી મારી સ્થિતિ કેને રૂદન કરી દેખાડું? હે અનુભવ! તું સર્વે મારી સ્થિતિ જાણે છે. તારી આમજ માં દુઃખ કહેવાથી તું મારા સ્વામીને મેળવી આપે તેમ છે. તારા ઉપર મારો પૂર્ણ વિશ્વાસ છે. તું અતિ અંધાર છે અને મારા મનમાં અને તનમાં થતી વિચોગની પીડને તું સારીપેઠે અનુભવે છે. તારા સમાન જનતામાં કોઈ દુઃખને નાશ કરનાર નથી. તારી અનુભવશક્તિનું વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી. તારા હૃદયનિવા કોઈ પણ આત્મસ્વામીને મળવા સમર્થ થતો નથી. તારાવિના કોઈને અનન્ત સુખ પ્રાપ્ત થયું નથી અને ભવિષ્યમાં થનાર નથી. હે અનુભવ! તું અમારો પૂર્ણ વિશ્વાસી છે માટે હવે અમે તેમ કરી મારા આત્મસ્વામીને સાક્ષાત્ મેળવી આપ, અનન્ત શક્તિના સ્વામી વિના મને કોઈ પણ દેઝાણે સુખ થતું નથી. હે અનુભવ! તુ મળ્યો છે તેથી હવે આરામ રહે છે કે મારા સ્વામી ખરેખર તારું કશું માનશે. મુતજ્ઞાન શાસ્ત્રેનું ધણું કાગપર્યત સેવન કરતાં હે અનુભવ! તારું દર્શન થાય છે. તારા મેળાપથી મારો હસ તને દુઃખની વાત કથવા તૈયાર થયો છે. હે અનુભવ. પેતાના સ્વામીવિના મને જરાયાર પણ જપ વગતો નથી. કાતાં, મેસતાં, ખાતાં અને પીતાં અસમાવ પણ ચિત્ત કરતું નથી. હે અનુભવ! દુઃખીયારી સ્ત્રીના આથી રીતે ક્યાંમુઠી દિવસ જાય? તે તુ સુદમ જુદધી વિચાર!

નિતિ અંધારી મુંહિ હનેરે, તારે દાંત દિશાય;

માદો કાદોમ કિયો પ્યારે, અમુઅન ધાર વહાય ॥ મિં ॥ ૩ ॥

ભારાર્થ.—હે અનુભવ! અંધારીયારી પેતાના મુખના તારાડપ દાંતને દેખાડીને મને હસે છે. અંધારી સતી કહે છે કે અરે મૂર્ખા! તું એકપક્ષી પ્રીતિને કેમ ધારણ કરે છે? તું પેતાના પતિને માટે આટ-

હું બધું દુઃખ સહન કરે છે અને તારા પતિને તો તારો હોસાખ નથી. અરે તું ગાંડી છે. તું બાવરી બની ગઈ હોય, એમ જાણે બોલતી હોય, તે પ્રમાણે આચરણ કરીને અંધારી રાત્રી મને હસે છે. અંધારી રાત્રી આ પ્રમાણે મને દેખી હમે છે તે વાતને પણ હું સહન કરું છું. હરે તો મારે માથે દુઃખના પોટલા એટલા બધા પડ્યા છે કે તેનો પાર પામી શકતી નથી. મેં મારા પતિના વિયોગથી રોઈ રોઈને અધુની ધારા વહાવીને બાદરવા મારના કાદવની પેટે કાદવ કરી નાખ્યો, તેથી અશુભું તેજ પણ ઘટી ગયું, પણ અશુધારાસાદુ રૂઢન કરવાથી પણ મારા આત્મસ્વામીને બિલકૂલ મારી દયા આવી નહીં. સ્વામી વિયોગીની સ્ત્રીનું મુદય દુઃખના સાગરમાં ડુબી ગયેલું હોય છે તેથી તેને સાદજ મુખનું સ્વપ્ન પણ આવતું નથી, તે હે અનુભવ ! તુ સારીપેટે જાણે છે માટે તું મારા સ્વામીનો મેળાપ કરી આપ. સ્વામી વિયોગીની સ્ત્રીના મનમાં અસંખ્ય વિચારો પ્રવટે છે અને વિઘટે છે. સમગ્ર પરમાત્મ સ્વામીને મળવા માટે સદાકાળ આતુર રહે છે. પરમાત્મ સ્વામીને મેળવે છે ત્યારેજ તે ઠરીને સ્થિર થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ સમતાથી બે ઘડીમાં પરમાત્મ સ્વામીનો ત્રયોદશમા ગુણુચ્ચાનકમાં મેળાપ થાય છે. છત્રસ્થાવરસ્થાનાં સમતાના ગુણુ ગુણુચ્ચાનકની અપેક્ષાએ બેઠ પડે છે. અનુભવ મિત્રને પામી સમતા આ પ્રમાણે મુદયના ઉદ્ધાર માટે છે. સમતા પાતાના સ્વામીનો જાપ જાપે છે તે પાતુ હરે બતાવે છે.

ચિંત ચાતક પીડ પીડ કરે રે, વ્રણમે દોહર પીમ ।

અવળા થું જોગવર્ગ વ્યારે, ઈની ન કીજે રીસ૦ ॥ મિ૦ ॥ ૪ ॥

જ્ઞાપાયે. હે અનુભવ ! મારૂ ચિતરૂપ ચાતક મારા આત્મરૂપી મેધને મગસન માટે પિકે પિકે એવા સજ્જની રટના રટયા કરે છે અને જ ક્યય બેડીને નિવાનિત્ય ધર્મેનય મુદ્ધ ચેતન સ્થાનીને પ્રાપ્ત છે, અને કય ઝંકે 'વદ્ય' અવગાથી એરાવરી કરીને આટલી બધી રીસ ન કરવી એવું આ પ્રમાણે મારા સ્થાનનો કું કુંને કુંને ત્રિષ ત્રિષ આત્મ એવા તુષ્ટોથી ચાતકની પેટે જાપ જાપા કરું છું. મન પાળી અને કાપાએ તાતુ ચેતના બગવટે મારા સ્થાનને રીઠવવા કું બને તેટલા પ્રયત્ન કરું છું. હે સ્વામિન ! હરે તો કૃપા કરીને મારા પેર પધારો અને સ્વચ્છ દર્શન આપે તમારે કું અનેક પ્રહરનાં તપ તાં છું તપ

૧ ચિત્રચાતક ચિતુરુદ્ધે ચિરો નેસા :દેવતી પ્રાપ્તિ ૫૪ ઇ. ચિત્રા ૫૪૦ ૫૪૨ દિવસ ૪૩ ઇ. બોધના બેઠે હોય.

માટે અનેક પ્રકારનાં અનુગ્રાહ કરે હું, તને મગવાને માટે હું અનેક પ્રકારની ધર્મની ક્રિયાઓ કરે હું, તારા ગુણોનાં ગીત પ્રેમ ધારીને ત્યાં ત્યાં અવસર પામીને આજે હું, તારી ચોક્કાસ વહુન કરે હું, હે શુદ્ધ ચેતન ! હવે મને મગ આપના એ એ અપરાધો કર્યા હોય તદર્થે અનેક પ્રકારનાં પ્રાર્થના કરે હું, આપના મેગાપના માટે સર્વ વસ્તુનો ત્યાગ કરી ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરી તને, વનમાં, ગુફામાં, પહાડમાં અને આકાશમાં જોયા કરે હું, હે શુદ્ધ ચેતન ! આપની પ્રાપ્તિમાટે મેં જટવસ્તુઓમાં યદી પ્રિયાપ્રિય જુદીને પણ ત્યાગી છે, હવે તો એક આધાર તારો છે. તારા દર્શનવિના એક ક્ષણ પણ કરોડ વર્ષ ભેટવો હાથે છે, માટે હે શુદ્ધ ચેતન ! હવે તું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી દર્શન આપ. આ પ્રમાણે હું કહે કહે શુદ્ધ ચેતનના લપ જામીને પ્રાર્થના કરે હું એમ સમતા પાતાના અનુભવ મિત્રને કહે છે.

આનુર ચાતુરતા નહીં રે, મુનિ સમતા ટુક વાત ।

આનન્દપન પ્રમુ આપ મિલે પ્યારે, આવ ધરે હર માત. ॥ મિ० ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ.—સમતા અનુભવ મિત્રને કહે ॥ કે, હે અનુભવ ! તું કદાપિ એમ કપીશ કે આટલીબધી પાતાના શુદ્ધ ચેતન સ્વામીને મગવાની આતુરતા રાખવી તે યોગ્ય નથી, કારણ કે ઘણી આતુરતામાં આતુરીનો વિશેષ રહેતો નથી. આના ઉત્તરમાં હું એટલું કહું હું કે હે અનુભવ ! પાતાના શુદ્ધ ચેતન સ્વામીને મગવાને આતુર થએલી સ્ત્રીને આતુર ન રહે તો તેથી પ્રેમમાં હાનિ નથી, કારણ કે ઘણી આતુરતા યથા હોય ત્યારે જોઈએ તેવું આતુર દેખાડી શકાતું નથી અને રહેતું પણ નથી; માટે મારા સંમંથી તમારે અલ્પ વિચાર કરવો ઘટે છે અને મારા શુદ્ધ ચેતન સ્વામીને મેગાપ કરાવી આપવો ઘટે છે. તમે જાની છે. હવે વિશેષ હું કંઈ પણ તમારી આમગ કહી શકતી નથી, આ પ્રમાણે સમતાનું જોડતું સામગ્રીને અનુભવે તેલીની સર્વ વાત તેલીના સ્વામી શુદ્ધ ચેતનને કહી. તેથી સમતાને પડતા દુઃખની વાત સામગ્રીને શુદ્ધ ચેતનના મનમાં ઘણું લાગી આવ્યું, અને આનન્દના સમૃદ્ધિના એવા આત્મપ્રભુ સમતાના ઘેર આવી અનેક પ્રકારે સમતાને મુખના દાતાર બન્યા સમતા પાતાના સ્વામી, શુદ્ધ ચેતનના સમાનમથી મુખી બની.

૧. આતુરતા કહી આતુરી જે એવો દેહબદી પ્રતિભા પાડ છે. સમતા કહે છે કે, જ્યાં પ્રિયત્વ નિમે મગવાની મનમાં આતુરતા છે ત્યાં આતુરી રહેતી નથી, તેથી મારી આતુરી વરસ કદા ન હોવા મારી આતુરતાને કદામાં રાખીને હે સ્વામિન ! હવે મને ૧૫૫ કરીને મગો.

ખેલમાં રમણુતા કરે છે તેથી આત્મસ્વામીને અસંખ્યાત પ્રદેશે અનન્ત કર્મવર્તણુા રૂપ મલીનતા લાગે છે અને તેથી બહુ મલીન થવાથી તેમને રંગ શીકા લાગે છે, અર્થાત્ તેઓ પોતાના સ્વરૂપે શુદ્ધ દેખાતા નથી.

ઔરહ તો કહા દીવે ચહુત કર, જીવિત હૈ રહ ટંગ ।

મૈરો ઔર વિચ અન્તરણી, જૈતો રૂપે રંગ ॥ દેહો ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ.—હવે આના કરતાં વિશેષ શું કરવું જોઈએ? મારો પ્રાણુ સ્વામીને અપ્યો છે, મારું યુવન આવા પ્રકારનાં ઢંગવાળું છે. મારા અને મારા સ્વામી વચ્ચે એટલું જ અંતર છે કે જેટલું રૂપું અને રૂપાના રંગમાં અન્તર છે. કહેવાનો સારાંશ એ જ કે જેમ રૂપું અને રૂપાના એવ રંગ વચ્ચે કિચિત્ પણ અન્તર નથી તેમ મારા અને મારા સ્વામી વચ્ચે વસ્તુતઃ જોનાં જગમાત્ર અન્તર નથી, તેમ છતાં મારા સ્વામી પરભાવમાં રમણુતા કરે છે અને પોતાના શુદ્ધ ઉપ-યોગમાં રમણુતા કરવાની પ્રવૃત્તિ આદરતા નથી. અનાદિ કાળથી અશુદ્ધ પરિણતિના બળે એકદમ મારા સ્વામી પોતાની પરિણતિ મુધારી નાખે તેમ જણાવું નથી, તો પણ જો તેઓ પોતાની શુદ્ધતા કરવા ધારે તો હું પણ સહાય કરવા તૈયાર થઈ ગઈ છું. મારા સ્વામી એવી જાંતિમાં પડી ગયા છે કે, તે ખરી વસ્તુને ખોટી જાણે છે અને અસત્ એવા સંસ્કાર પ્રપંચને સત્ માને છે; આથી તેમની સ્થિતિમાં પણ મારે તેમના ઉપર અત્યંત પ્રેમ ધારીને તેમની શુદ્ધિ કરવી જોઈએ. સતી સ્ત્રીઓ પોતાના સ્વામી જાનિત થઈ ગયા હોય જ તો પણ તેઓનાપર અત્યંત પ્રેમ ધારણુ કરે છે અને પોતાના સ્વા-મિની સેવા કરે છે. પોતાના સ્વામિની સેવામાં જ સતી સ્ત્રીઓ મીઠા મેલા માને છે. રૂપાનો રંગ જેમ રૂપાથી જુદો પડતો નથી તેમ સતી સ્ત્રી પોતાના સ્વામિથી ત્રણે કાલમાં જુદી પડતી નથી. (પરમાર્થ સં-બન્ધમાં આનન્દનો સાગર રહેલો છે.) સતી સ્ત્રી પોતાના સ્વામિની સાથે તાદાત્મ્યસબન્ધથી વર્તે છે. ચેતના કહે છે કે. હું નરક અને નિગ્રો-હમાં પણ મારા સ્વામિની સાથે રહું છું, પણ મારા ચેતન સ્વામીને કદાપિ ત્યાગ કરતી નથી. મારા સ્વામી જો આત્મચીર દૈરવે તો ખરેખર સકડ કર્મનો હાથ કરી સકે, પણ તેઓ મોહ ઉંધમાં ધોરે છે તેથી હું બહુ દુઃખિની થઈ ગઈ છું.

તનુ મુખ સોય ધૂમત મન એસે, માનું કહુરક છાઈ મંગ ।

એવે પર આનન્દચન નાવત, ઔર કહા કોડ દીવે સંગ. ॥ દેહો ॥ ૩ ॥

તે મનમાં વિચારવા લાગી કે, અહો ! આવા વખતે ગુરુ ચેતનસ્વા-
મિનો વિયોગ થયો છે, આનું કારણ શું ? ખરેખર પૂર્વભવમાં કરેલ
કર્મ આ વખતે સ્વામિને મળવામાં વિષ્ણુ કરે છે. સામ્રોમાં કષ્ટું છે
કે, લાભાંતરાય કર્મના ઉદયથી લાભની પ્રાપ્તિ થતી નથી. દાનાંતરાય
કર્મના ઉદયથી દાન દેઈ સંક્રાંતું નથી. ભોજનાંતરાય કર્મના ઉદયથી
ભોજની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ઉપભોજનાંતરાય કર્મના ઉદયથી ઉપભોજની
પ્રાપ્તિ થતી નથી. વીર્યાંતરાય કર્મના ઉદયથી વીર્યશક્તિની ખીલવણી
થતી નથી, તેમ મારા પતિનો આવા યાદે વિયોગ થાય છે તેનું કારણ
પૂર્વભવનું અન્તરાયકર્મ છે. મારા સ્વામિને મળવામાં અન્તરાયકર્મ
વચ્ચે આવે છે. અન્તરાયકર્મના ઉદયથીજ નિમિત્તો પણ પ્રતિકૂળતાને
ભણે છે. રામ અને સીતા વચ્ચે વિયોગ પદ્મવનાર કર્મ હતું, નગ
અને દમયંતી વચ્ચે વિયોગ પદ્મવનાર કર્મ હતું, પવનકુમાર અને
અંજના વચ્ચે વિયોગ પદ્મવનાર કર્મ હતું, રૂકિમણી અને તેના પુત્રો
વચ્ચે વિયોગ પદ્મવનાર કર્મજ હતું, શ્રી ઋષભદેવને એક વર્ષ પર્વત
આહાર અને જડનો સંબંધ તબાવનાર કર્મ હતું, તેમ મારા સ્વામિની
મતિ દેરવનાર પણ કર્મ છે અને મારા ચેતનસ્વામિથી મારો વિયોગ
કરાવનાર પણ કર્મ છે. સમતા કહે છે કે દે કર્મ ! તને કેમ બિલકૂલ
દયાજ આવતી નથી ? તું કેમ આટલું બધું નિષ્વર બન્યું છે ? હવે તો
તે દુઃખ દેવામાં બાકી રાખી નથી. હજી તારી હમ્મસ દોષ તે કર્મ
તું કર ! કર !" તારૂં યાચ તેટલું કરી લે. હે કર્મ ! મારા પતિથી
વિયોગ કરાવીને તારે મને લેટલી પીડાવાની દોષ તેટલું પીડવા તારૂં
કાર્ય કરવા કર !

વિરહ વ્યથા કહુ એમી વ્યાપતિ, માનું કોઈ મારતિ યેજા ।

અંતક અંત કહાલું લેગો વ્યાર, વાહે જીવ તું લેજા. ॥ કોરબારા ॥

ભાવાર્થ—અમળા કહે છે કે. હે ગુરુ ચેતના સ્વામિ ! મને જાણે
કોઈ ખરડીના ભાગા મારીને પીડનું દોષ તે પ્રમાણે મારા ગુરુ
ચેતન સ્વામિના વિરહથી પીડા થાય છે. સારીરિક પીડના તો
આવશે છે. પણ વિયોગરૂપ માનસિક પીડના અંધાર ખરેખર
મારા સ્વામિના મેઝાપ વિના અન્ય કોઈ નથી. બાવના નદનથી પણ
આત્મસ્વામિના વિયોગનો તાપ ચમતો નથી સનાદે અનંત સદ્ગુણ
પણી એવા ગુરુ ચેતન નરજા વિના અન્તરના થતો વિરહતાપ ચમ-
વાનો નથી. મારા અમળા પ્રદેસે પ્રદેસે, આગેના બાલુ તે
વેદના યાચ તેના કરતાં અનન્તગુણી વેદના યાચ તે

અધિકારથી સિદ્ધદશાની ખુમારી) ગુપ્તને દેઈ બ. અર્થાત્ આત્મિક સહજગુપ્તને અત્ર આવીને આપ. તું બાહ્યપ્રદેશમાં પરિભ્રમણ કરે છે તે અસત્ય છે, દુઃખકર છે, માટે બાહ્યપ્રદેશમાં વૈરાગ્યપણું ગમન કર નહીં. પરસ્વભાવમાં રાચતું અને માચતું એજ બાહ્યપ્રદેશગમન છે. બાહ્યપ્રદેશગમનથી કદી ગુપ્ત મળ્યું નથી અને ભવિષ્યમાં મળનાર નથી. આત્માના સ્વભાવમાં રમણતા કરવી તે અન્તરપ્રદેશ છે. અન્તરપ્રદેશમાં, આવીને હે અન્તરાત્મ નવસનાચર ! મને ગુપ્ત આપ !! અન્તરમાં આત્મા, રમણ કરે છે તો અનન્તગુપ્ત પ્રગટે છે એમ આનન્દધનજી કહે છે.

પદ ૩૬.

(રાગ માલવીયી.)

વારે નાહ સંગ મેરો, ચૂંદી જોવન જાય. ।

ए दिन हसन खेलनके सजनी, रोते रैन बिहाय. ॥ वारे० ॥ १॥

ભાવાર્થ.—શાયિક શુદ્ધચેતના કહે છે કે, હે સમતા સખિ ! હું તને મારી દુઃખવાર્તા શુણ્ણું છું. મારા ચેતનસ્વામી ક્ષયોપશમભાવના અરિત્રધારક હોવાથી તથા છદ્મસ્થ દશાવાળા હોવાથી હજી અન્તરાત્મ-દશામાં છોટા છે અને હું તો તેરમા ગુણસ્થાનકમાં રહેનારી શાયિક શુદ્ધચેતના અર્થાત્ કેવલજ્ઞાનદૃષ્ટિ છું. મારા સ્વામિ હજી અન્તરાત્મ-દશાવાળા હોવાથી મારી દશાને બાહ્યી શકતા નથી. મારું પૂઠવ નહીં બાલુવાને લીધે અને મારા સબન્ધમાં નહીં આવવાના લીધે મારું ભર-યૌવન વય ચાક્યું બય છે. મારા તેરમા ગુણસ્થાનકનો સમય અનન્ત આનન્દની રમત રમવાનો છે. અનન્ત શુદ્ધ રમણતાનો ખેલ ખેલવાનો આ વખત છે. અને આવા પ્રસંગે આનન્દ મળે નહીં તેથી તેવા અનેક પ્રકારની ચિન્તાઓમાં આકુળત્રાકુળ બની ગઈ છું અને મારા દિવસ રોવામાં પીતે છે, એ શું ઓછી ખેદજનક વાત છે ? હે સમતા સખિ ! મારા દુઃખની વાત બાહ્ય સ્વામી બાહ્યી શકતા નથી. હું તે-મની આજળ દુઃખનાં રોદણાં બેટલાં રડુ તેટલાં ફોક છે. કારણ કે મારા દુઃખને બાહ્ય નહીં તેની આજળ દુઃખની વાત કરવી તે અર-ણ્યમાં રૂદન બરોબર છે. અંધા ભાગ્ય ભરણી, બહેરા ભાગ્ય મીઠા. મૂ-રછ ભાગ્ય રસકયા, ગ્રણે વૃક્ષ રીઠા ॥ આ કહેવતની પેઠે મારી પીતક વાર્તા બાહ્ય સ્વામિની આજળ સમજવી. હે સખી ! યૌવનવય જે ગાળે છે તેનેજ તેનું જ્ઞાન થાય છે. મારા સ્વામિ હાલ તો છાદ્મસ્થિત

છે. આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુક્રધ્યાન, તેમાં આધ્યાન બે ધ્યાન ત્યાગ કરવાયોગ્ય છે, માટે આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનનો ત્યાગ કરીને ધર્મધ્યાન અને શુક્રધ્યાનને ધ્યાનરૂપે અને તે ધ્યાનવડે કર્મ બાળી ભરત કહેલું. આરા મનને હું એક ધ્યેય વસ્તુમાં સ્થિર રાખું છું ત્યાગ અને દ્વેષનો ત્યાગ કરીને, આત્માનું ધ્યાન ધરીને, અન્તરંગયોગ ભૂમિકામાં પ્રવેશ કહેલું. તત્ત્વગુણમાં સિદ્ધ થવાને સિદ્ધાસન લગાવ આપ્રમાણે યોગમાર્ગને સેવું છું.

આદિ ગુરુકા ચેલા હોકર, મોહકે કાન ફરાડે,
ધર્મ શુરુ દોય મુદ્રા સોહે, કરુણા નાદ વજાડે રે, વાહાલા. ॥૧૦૭॥

ભાવાર્થ:—ધર્મની આદિ કરવાથી સર્વે તીર્થકરો આદિકર-તે તીર્થની અપેક્ષાએ-મનાય છે, તેથી નમુષ્યર્ણસૂત્રમાં આહ્વાન એવો પદ સર્વ તીર્થકરને સાધારણપણે લાગુ પડે એવા વિશેષણરૂપે મૂકયો છે. તીર્થકરો આદિકર છે; તેઓ તીર્થકર ગણાય છે અને શુદ્ધોની પરંપરા અપેક્ષાએ તે શુદ્ધ પણ ગણી શકાય છે. તેઓની આજ્ઞા માનીને મોહકાન ફાડીશ, અર્થાત્ મોહનો તારા કરીશ. (વ્યવહારની અપેક્ષાએ દીક્ષા આપનાર શુદ્ધ ગણાય છે. આ આધ્યાત્મિક પદ છે તેથી આધ્યાત્મ નયની અપેક્ષાએ ભિન્ન અર્થ કરવામાં આવે તો તેથી વ્યવહાર ધર્મ ઉત્પાપનની આજ્ઞા કરવી નહીં, કારણ કે વ્યવહારનયની અપેક્ષાએ વ્યવહાર શુદ્ધ સત્ય છે અને નિશ્ચયનયની અપેક્ષાએ નિશ્ચય શુદ્ધ સત્ય છે.) સર્વે ગુણોની આદિમાં સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે. સમ્યક્ત્વના દેનાર શુદ્ધ આદ્યશુદ્ધ ગણાય છે, તેમની આજ્ઞામાં રહી કર્મનો તારા કરીશ. સર્વે ગુણોમાં સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરનાર વિવેક ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે, તે વિવેકગુણવડે સર્વે ધર્મકાર્યો કરી શકાય છે, માટે તે પણ આદ્યશુદ્ધ નિશ્ચયથી ગણાય છે; તેમ યોગીઓ શુદ્ધ આદિનાથ ગણાય છે. મત્સ્યેન્દ્ર, ગોરખ, વગેરે યોગીઓ પોતાના ગુણ તરીકે આદિનાથને માને છે. જૈનશાસ્ત્રમાં ઋષભદેવને આદિનાથ કહે છે. યોગીઓના શુદ્ધ આદિનાથ છે અને તે અષ્ટાદશ દોષરહિત આદિનાથ તે શ્રીઋષભદેવ સ્વામી છે, માટે તે પણ પૂર્વોક્ત અપેક્ષાએ શુદ્ધ છે. તેમનો આજ્ઞાધારકરૂપ શિષ્ય બનીને, મોહમહામહાના કાન ફાડીને ધર્મ અને શુક્ર ધ્યાનરૂપ બે મુદ્રાને બે કહુંમાં ધારણ કરવાથી કાન યોગે છે, કરૂણારૂપ સૃજનાદ બબલવાથી સર્વે મનુષ્યોના ક્ષુધામાં દયાભાવને ઉત્પન્ન કરાય છે, કારૂણ્યભાવનારૂપ નાદવ આત્માની દયાવૃત્તિ ખીંચે છે અને પરમાત્મદેવની અન્તરમાં પ્રસન્ન

પ્રગટે છે, અર્થાત્ આત્મા તે પરમાત્મારૂપે બને છે; માટે હું આવી યોગની દશાને ધારણ કરવા ઇચ્છું.

રૂઢવિધ યોગ મિહામન વૈઠા, મુગતિ પુરીકું ધ્યાનું રે;

આનન્દધન દેવેન્દ્રમે જોગી, વહુર ન કલિમે આડું રે, વાહાલા તા. ॥૪॥

ભાવાર્થ:—આ પ્રમાણે યોગસિદ્ધાસનપર બેસીને હું મુક્તિપુરીનું ધ્યાન ધરું. પમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ, એ યોગનાં આઠ અંગ ગણાય છે. યોગસિદ્ધાસનમાં બેસીને યોગનાં અન્ય મેઝાથી અનેક પ્રકારની લક્ષ્મિઓ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. યોગનાં અંગ સમ્યગ્રીત્યા સેવવાથી અકાપીશ લક્ષ્મિઓ પૈકી અમુક લક્ષ્મિઓની પ્રાપ્તિ થાય છે. પચમ આશમાં પાળુ કેટલીક લક્ષ્મિઓની પ્રાપ્તિ થાય છે. શ્રીમદ્ દેવચન્દ્રાચાર્યે યોગશાસ્ત્રમાં યોગના અંગોનું સારી રીતે વર્ણન કર્યું છે, તેમજ શ્રીહરિભદ્રશરિએ (ભૈદરો સુખાલીશ મન્ય બનાવનાર પૂર્વચાર્ય) યોગમિદુમાં યોગનું આડું સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે. શ્રીહરિભદ્રશરિએ યોગદૃષ્ટિસમુચ્ચય ગ્રંથમાં યોગની દૃષ્ટિઓ ભાગી રીતે વર્ણવી છે. શ્રીમદ્ધિદાનન્દજીએ ચિદાનન્દ સ્વરોદયના નાનનુ સ્વરૂપીત્યા સ્વરૂપ વર્ણવ્યું છે. આનન્દનો ધન એવો આત્મા કહી ૭ ૬ ૬૪-૨ની પેઠે હું યોગસિદ્ધાસનારૂઢ થઈને આડુંવારે ઋત્રિપુત્રના ન આડું અહીં નિર્માતેને પ્રાપ્ત કરું; એવી શ્રીમદ્ આનન્દધનજી વાનગનાની આભિવાદના વચન છે. યોગદશાનાં વર્ણનશાળુ નીચનું ૧૬ ૧૭ ૧૮-૧૯ ન ૨૦-૨૧ ના ક્રમમાં કરવી જોઈ એ.

યોગ વદ

મનભાજી ૪૫૫૬૪ ૬૪૫૫૫ ૭ ૧ ૪

જોગી થઈને શ્રલસુ હું જગાડું રે, મોઢ્ઠમોઢ્ઠવમ્મવ્રબુધ્યાડું રે. જોગી૦

ઉદાસીનતા કંપા પહેલું, વૈરાગ્યની મમૂતિ ચોઢાડું રે. જોગી૦ ॥૧॥

દયાનાયની ચામુડીશ્રોધકું, શીલવ્રતનો લંગોટ ઝગાડું રે. જોગી૦ ॥૨॥

સર્વભાગરૂપ શીવ મુંઢાડું, વ્રજગરના મખર ધગાડું રે. જોગી૦ ॥ ૩ ॥

ધ્યાનદંડને પ્રેમે ધારું, પરનશરડી ઉપયોગ લાડું રે. જોગી૦ ॥૪॥

અન્નર આન્નપ્રદતો ચિત્તકું, દયામંગનાં શ્રાને મુદાડું રે. જોગી૦ ॥૫॥

અભિનામિમવ પરવ્રજનાં, વ્રજાંડ આડું હું મમાડું રે. જોગી૦ ॥૬॥

વ્રતુનરવ્રતનિધા નાડું, ફૂનો પૂની મંચનનો ઝગાડું રે. જોગી૦ ॥૭॥

માત તાત અરુ સજ્જન જાતિ, વાત કરત હૈ મોરી હો;
 ચાહે રસ મયું કરી છૂટે, સુરિજન સુરિજન ટોરી હો. ॥ મ૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—શુદ્ધચેતના કહે છે કે, મારી માતા તથા પિતા અને સ્વ-
 જન ભતિ, મને બાલ જડપદાર્થોમાં લલચાવી સંસારમાં રાખવાને માટે
 ભોળી ભોળી વાતો કરે છે, અર્થાત્ નાનાં બાળકને સમજાવવા જેવી વાતો
 કરે છે. તેઓ એમ બોલે છે કે, શુદ્ધચેતનાને આપણે બાલ દુનિયાના
 ખેડોમાં લલચાવી આપણા સંબંધમાં રાખીશું, પણ હું તો સર્વ પ્રકારની
 વાતોને અવગણું, તેથી બાલ જડ પદાર્થોમાં રાગ અને દ્વેષ
 ધારણ કરીને ફસાઈ બેઠે તેમ સ્વપ્નમાં પણ કોઈએ આશા રાખવી
 નહીં. જડ પદાર્થો વાનું, ગંધ, રસ અને સ્પર્શવાળા છે, જડ પદાર્થોમાં
 ત્રણ કાલ જડતા બાપી રહી છે. પુદ્ગલ દ્રવ્યના અનેક પ્રકારના પદાર્થો
 યથા કરે છે. ધરીર, વાહી અને મનના પુદ્ગલ સ્કંધો પણ અનેક આ-
 કારોને ધારણ કરે છે અને પાંચ ઇન્દ્રિયોદ્વારા માલ જડ પદાર્થો અનેક
 પ્રકારના આકારોને ભવિષ્ય કાલમાં ધારણ કરશે, તેવા જડ પદાર્થોને
 અનન્ત કાળપર્યંત અનુભવ્યા, આખ્યા, પણ તેનાથી નિત્ય સુખની ગંધ
 પણ આવી નહીં, પણ મારા ચેતન સ્વામિના પરિચયમાં હું જેમ જેમ
 આવવા લાગી તેમ તેમ, હું કંઈક નિત્ય સુખની કાંખી અનુભવવા
 લાગી. અસંખ્યાત પ્રદેશી એવા ચેતન સ્વામિનો અનુભવ જેમ જેમ
 વધતો ગયો તેમ તેમ, મારા હૃદયમાં આનંદનો સામર પ્રગટવા
 લાગ્યો. મારા આત્મસ્વામિસાથે સ્થિરોપયોગે સ્થિર થઈ ત્યારે, અનન્ત
 સુખની કાંખીને સાક્ષાત્કાર થયો. અર્થાત્ અપૂર્વ આનંદરસનો સ્વાદ
 અનુભવવા લાગી. હવે મેં આનંદરૂપ અમૃત રસ આપ્યો છે.
 સન્તજનોનાં ટોળેટોળાં મળીને જે આનંદ અમૃતને આસ્વાદે છે,
 તેઓ આનંદરસ-અમૃતરસ મેં શુદ્ધ ચેતનની સન્નિધિ આસ્વાદ્યો
 છે. કરોડો દેવતાઓ હોડાવવા આવે તો પણ, હવે મારા પતિનો સંન
 છૂટે નહીં. હવે તો મારા શુદ્ધચેતન પતિના સમાગમમાં સદાકાલ
 લયથી રહેવાની.

औरहनो कहा कहावत औरपैं, नाही कीनी चोरी हो;
 कालकलयो सो नाचत निबहै, और चाचर चर फोरी हो. ॥ म० ॥ ४॥

ભાવાર્થ—શુદ્ધચેતના કહે છે કે, હે સમતાસખી! અન્યની વાત
 અન્યને આ માટે બીજાની પાસે કહેવરાવવી બેઠ્યો? તેમ મારી વાત

અન્યોને હું શા માટે કહું? કેમકે મારા હૃદયમાં જેવો અનુભવ પ્રગટ્યો છે, તેવો અનુભવ અન્યોના હૃદયમાં ન્યામુધી પ્રગટ્યો નથી, ત્યાંમુધી તેઓ મારી વાતને અન્તઃકરણથી સ્વીકારી શકે નહીં, પણ જે સત્ય છે તે ઝગનમાં ચટ્ટીને જાણે છે. સત્ય ગમે ત્યાં ગમે તેવા પ્રસંગે સત્ય તરીકે ભાસ્યાવિના રહેતું નથી, અસત્યના ઢગલાઓમાં પણ સત્યનો અલ્પ પ્રકાર ક્યાંવિના રહેવાનો નથી. ધુવડો સૂર્યને ન દેખે તેમાં કંઈ સમ ખાવાની જરૂર નથી. સાકર ખાવાથી ગળી લાગે, પણ જેણે સાકરને ખાધી નથી તે ગળી ન માને, તેથી કંઈ સમ ખાવાની જરૂર રહેલી નથી. મેં જે મારા ચેતનસ્વામિનો સંબન્ધ કયો છે, તેમાં ઢોઈની મંચોરી કરી નથી. સ્વામી જે પ્રકારના છે, દ્રવ્ય સ્વામી અને દ્વિતીય ભાવસ્વામી. અન્ય શરીરધારી જીવને અન્યજીવ સ્વામી તરીકે કહ્યો છે; સ્ત્રીઓ પુરૂષોને જગત્ વ્યવહારમાં સ્વામીતરીકે કહ્યો છે, પણ તેવા પ્રકારના સ્વામિનો તો ક્ષાન્તિક સંબન્ધ ટળી જાય છે. દ્રવ્ય સ્વામીઓ તરીકે અનેક જીવો થયા, પણ તેથી નિત્ય મુખ્ય પ્રાપ્ત થયું નહીં. દ્રવ્યસ્વામિઓને શરીરસંબન્ધથી ધારણ કરવામાં આવે છે, સરસારમાં અનેક જીવો દ્રવ્યસ્વામિઓના સંબન્ધ કહીને અન્તે નિરાશ થયા; એકેક જીવની સાથે અનેકવાર દ્રવ્યસ્વામિના સંબન્ધાને ધારણ કર્યા, પણ સ્વપ્નના સ્વામિની જેકે ક્ષાન્તિક સ્વામિની બાજુ, મત્સ્ય મુખ્ય આપણ સમર્થ થઈ નહીં શુદ્ધચેતના કહે છે કે, આત્મારૂપ સ્વામી તે ભાવ સ્વામી ગાનાય છે. આત્મસ્વામિનો નયનન્ય નિત્ય નયન મુખ્ય અર્પે છે, માટે મેં તો આત્મસ્વામિની સાથે નયનન્ય જોડ્યો તે કદાપિ કાળે જોડવાની નથી. કાંઈ કહ્યું તે નાચીને નિભાવવો જોઈએ; અર્થાત્ લીધેલો વેપ બજારવો જોઈએ, બાચગની ચગ બચાગ ચકેટાના લોકોની ચરને (વાતને) મંદોદરી નાખી, અર્થાત્ દુનિયા શુ કહેશે તે મારે જોવાનું નથી, મારે તો મારા શુદ્ધ ચેતનસ્વામીના સંબન્ધના વ્યક્તિન થવાનું છે.

ગ્યાન સિંધૂ મથિત પાર્શ્વ, પ્રેમ પીયૂષ કટોરી હો;

મોદત આનન્દધન પ્રભુ ઘડિધર, દેસત દષ્ટિ ચકોરી હો. ॥મગા॥૫૦

ભાવાર્થ:—શુદ્ધચેતના કહે છે કે, હું સમતા સખી! મેં જ્ઞાનસિંધુનું મથન કર્યું અને તેમાંથી પ્રેમામૃતને કાઢી તેની કટોરી બરી અને આનન્દધનસ્વામીરૂપ ચંદ્રમાને દેખી દષ્ટિરૂપ ચકોરી પ્રમુદિત થઈ અને તે પ્રેમામૃત કટોરીનું પાન કરવા લાગી. તાત્પર્યથી કે જ્ઞાનજ્ઞાનરૂપ સિન્ધુનું મથન કર્યું ત્યારે, તેના સ્પર્શમાં ગ્રહણ કર્યું કે આત્મામાં રમજૂતા કરવી, સર્વ જડ વસ્તુઓનો પ્રેમ અસત્ય છે, આત્માના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરવાથી

આપ વસ્તુઓએ પ્રેમ છૂટે છે અને આત્મામાં આનન્દ અમૃતરસની પ્રમાણી પ્રગટે છે. જગતમાં આત્માવિના કોઈપણ વસ્તુપર પ્રેમ કરવો ઉચિત જણાતો નથી, કેમકે જગતવસ્તુઓના પ્રેમથી ઉદ્ભવે પ્રાન્તે દુઃખ પ્રગટે છે, ખાટે આત્માપર પ્રેમ ધારણ કરવો તેજ ખરેખર ઉચિત છે. શુદ્ધ ચેતનની હાશિષ ચોકરી તે આનન્દધન એવા ચન્દ્રને દેખી અત્યંત હર્ષ પામે છે. શુદ્ધચેતનની હાશિ ખરેખર જાણે જાણે આત્મામાં લાગી રહી છે. ચોકરી ચંદ્રના સામી હાશિ ધારણ કરીને અમૃત પાન કરે છે, તેમ શુદ્ધચેતનના પાત્ર આત્માને દેખીને આનન્દશય અમૃતનું પાન કરે છે. શુદ્ધચેતનના પિતાના આત્મપતિનું સ્વરૂપ નિહાળે છે, અનુભવે છે અને જાણે જાણે અનન્ત કર્મની નિર્બંધ કરે છે. શુદ્ધ ચેતનના નવીન કર્મ આજવા દેતી નથી અને પ્રાચીન કર્મનું પારિણામ કરે છે. શુદ્ધચેતનના પિતાના આત્મસ્વામીના અસંખ્યાત પ્રદેશમાં યાજ કરીને સ્વામીના અંતરે નિર્બંધ કરે છે. પિતાના સ્વામીની મહી-નતા ટાળીને ખારખા યુત્તરધાનકના અન્તે તેમને શુદ્ધ, શુદ્ધ, પર-આત્મા બનાવે છે. સદિ અનંત કાળપરંત સ્થાયિ જ્યારે શુદ્ધચેતનના આત્મપ્રભુની સાથે સિદ્ધસ્થાનમાં રહે છે; એમ ધીઆનન્દધનના પિતાના કુઆરોથી જાણાવે છે.

પદ ૨૯.

(તબ ગર ગદગતી)

તરનથી ગર દર કો દરકોં સવારીસો,

વિધવ કટાઈ ઉટા ઠાપત કટારીસો. ॥ તર૦ ॥ ૧ ॥

આવાઈ :—શુદ્ધચેતનના કહે છે કે, દે સમજા સખી! આજ શુદ્ધચેતન-વધતિ આજ જે આજવા નથી, પણ કુચિત મનના અને વૃષ્ણ વનેરેરે ત્યાં ધારધાર ભવ છે અને અદ્ભુત પરીભુતિના જે પડી રહે છે. આજ પાને ખાઈ રહેજું કંઈ પણ કોઈજવા નાજુગ નથી. આજ ચેતનસ્વામી પિત્રનું શુદ્ધસ્વરૂપ ચર નિહાળા કોઈ મનેકાની જે નથી નથા છે. દે સમજા સખી! કું સખીવિરકાશ તુજાથી જાણી બક પુ. મરીમત કીસ જાણી દેવની સ્વામી મરી આજે છે, તેમ કંઈ પણ જેનું કીસમાં આજુ છે કે, તે મહત્ત્વ સખીને આજ હર પ્રતિ આજવા વહે છે; આજ જેનવ પતિની પુષ્પિયાં હોવાને કરે છે. દન્ધ જા કીસ જેન દન્ધ મરવે છે તેમ જેની મરી અવરધ જા છે. કંઈની સ્વામી આજ કીસ દેવ દન્ધ છે, અન્દ મને આજે તથા પડે છે. મરી શુદ્ધને હરી હોઈ દોર તેજુ

સેતન સ્વામીની આથે એકતાનો અગ્રમવ કરે છે, તોપણ તેરમા ગુણ-
સ્થાનકની પ્રાપ્તિ વિના પાતાના સેતન સ્વામિને આશ્વર્યપણે મળી શકતી
નથી, તેમ પાતાના સેતન સ્વામિને આશ્વર્યપણે પ્રાપ્ત કર્યા વિના સેતન
હરીને દામ બેસી શકતી નથી. પાતાના સ્વામિનો આશ્વર્ય સંબન્ધ યથા
વિના સેતનના ઉપરુક્ત ઉદ્ધારો નીકળે છે. મોહનીયકર્મના ઉદયથી સેતન
ઉપરના ગુણસ્થાનકમાં સરીને પાછા પડી જાય છે, તેથી તેમને
નિરહ યથાથી સેતનની આથી દસા થઈ છે, જેમ સેતન પાતાના
ઉદ્ધારોને જાણે છે.

મોહની મોહન ટંગ્યો, જગત ટંગારીરી;

દીગિયે આનન્દધન, દાહ હમારીરી. ॥ તર૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—ગુણસેતન કહે છે કે, હે સમતાસખી ! મોહ પમાડ-
નારા એવા મારા સેતન સ્વામીને, દારી એવી મોહિનીએ ઠગ્યો છે.
મોહિની સર્વ જીવોને જડ વસ્તુઓમાં મુંઝાવીને પાતાના કબજામાં
રાખે છે. ત્રણ ભુવનમાં મોહિનીનું એર બાપી રહ્યું છે. મોટા મોટા
મુનિઓને પણ મોહિની દેહજ પાડે છે. મોહિની સર્વ જનતાને ઠગે છે.
દુનિયા આંધળી થઈને મોહિનીના પાસમાં ફસાઈ જાય છે. રજુતમામમાં
કરોડો મનુષ્યોનો નાશ કરનારા એવા ચેદાઓ પણ, મોહિનીના દાસ
બનીને મોહિનીને પને લાગે છે. જનતાના લોકો મોહિનીના પાસમાં ફ-
સાઈ જઈને પાતાનું ગુણ સ્વરૂપ અવલોકવા સમર્થ બની શકતા નથી.
મોહિનીના પેટમાં અસાન જીવો કીડાની પેટે પરભાવરૂપી વિદ્યા મુંધી
રહ્યા છે. જનતાના લોકો દેખતી આંખે પણ આંધળાની પેટે મોહિ-
નીના સુખમાં મુખ માની પ્રાણને પણ નાશ કરે છે. અનાદિ કાળથી
લાગેલી એવી મોહિની પાતાનું સમય બળ વાપરીને જીવોને પુતળીની
પેટે પંચેન્દ્રિય વિચયનાટકમાં નચાવે છે. જનતાની મોહિનીના પાસમાં
ફસાએલા જીવો, જડવત્ની પેટે ઉડે છે, બેસે છે, ખાપ છે અને પીએ છે.
મોહિનીના તાબામાં જનતાના સર્વ જીવો છે, તેનામાં એવી ઉદ્ભવજ
ચક્તિ છે કે, લોકો સત્યને અસત્ય કરી માને છે અને અસત્યને સત્ય-
તરીકે માને છે. હે આનન્દધન સેતન સ્વામી ! આપ હવે મોહિનીની
માયાબળને તોડી નાખો અને મારા હૃદયમાં આપના પરોક્ષપણાથી
વિચારરૂપ દાહ ઉત્પન્ન થયો છે માટે, પુષ્કરવર્ત મેઘસમાન એવું આ-
પનું દર્શન દો, કે જેથી મારા હૃદયનો દાહ શાન્ત થાય અને આનન્દની
હાથા ઉચાઈ જાય; જેમ શ્રી આનન્દધનજી કહે છે.

રહી છે કે, તેના સામું દેખવાથી જાણે કંઈ કામણુ કર્યું હોય તેની પેઠે, કું તેનામાં હીન જની જાડું હું અને તેથી આનન્દની છાયા છવાઈ જાય છે. મારા આત્મપતિના સ્વરૂપને નિરખતાંજ જે આનન્દ યાય છે તે આનન્દ વૈખરી વાણી કથી ચકલી નથી. દુનિયામાં તો ચોક્ક જણાય છે. દુનિયા સામે દષ્ટિ કરે હું તો, જ્યાં ત્યાં સર્વ ગ્રાણીઓને અનેક પ્રકારની ચિન્તારૂપ ચિત્તામાં જગત્તા દેખું છું. દુનિયા સામું દેખતાંજ ચોક્કું વાતાવરણુ પ્રમટ્ટ યાય છે. દુનિયામાં જે દષ્ટિ પદાર્થો મનની ક-લ્પવાના થાયે મનુષ્ય છે, તેનો વિશેષ યતાં ચોક્ક ઉત્પન્ન યાય છે. દુનિયામાં અનિષ્ટ પદાર્થોએ સંધાન યતાં ચોક્ક પ્રમટ્ટી નીકળે છે. અનેક પ્રકારના રોગ ચવાથી તથા તેનું સ્વરૂપ સાંભળવાથી પણ બધા અને ચોક્ક યાય છે. દુનિયામાં ભવિષ્યતઃકાલ સંબન્ધી ચોક્ક યવા કરે છે. દુનિયામાં સર્વ ઇવોની ભિન્ન ભિન્ન મતિ પ્રવર્તે છે, તેથી એક કાર્ય એકને સાફ થાયે છે તો, તેજ કાર્ય અન્યને ખોટું થાયે છે. દુનિયામાં યમે તેરજા કપાલો કરવામાં આવે છે તોપણ, ચોક્ક તો રક્ષા કરે છે. દુનિયાદારીને વગવળાં આત્મસ્થાનો મગત્તા નથી, માટે આત્મસ્થામીને મગવા પ્રવળ કરવામાં આવે તો દુનિયાદારીએ ત્યાગ કરવો પડે છે. આત્મસ્થામીની સેવા અને દુનિયાદારીમાં પ્રવૃત્તિ, એ બે કાર્ય સાથે યતાં નથી. ભસડું અને આટો ફાલો, એ બે સાથે યઈ ચકતાં નથી, તેમ દુનિયાદારી અને આત્માની સેવા, એ બે સાથે રહી ચકતાં નથી. જેમ કૃષ્ણ કાંઈનો ચોક્ક (સમૃદ્ધ) એ બે એક સ્થાનમાં રહી ચકતાં નથી, તેમ મારા મનરૂપ સ્થાનમાં આત્મસેવા ભક્તિ અને દુનિયાદારી, એ બે એકી વખતે રહી ચકતાં નથી.

કંઠ વિન ચરગતિ, ગ્રાણું માણું છોકઃ

ઉપરાણી સિરડ ફિરડ, નાણું તે જે રોક. ॥ મી० ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—સમગ્ર કહે છે કે. દે મહા સખી ! મારા આત્મસ્થામી-વિનાણું વગુરેણું આણું જે અનન્તાચાર કર્યું અને કરશે તો પણ તે મિથ્યા છે. મારા આત્મસ્થામીની પ્રતિવિધા હું અને તે ચાલિયા મનન કરું પણ તે મિથ્યા છે. આત્મસ્થામીવિના કોઈ પણ પ્રતિભા જપચારો નથી, ઉપચારો સિરડ ફિરડ અર્થેન દ્રવ્યપ્રતિભા નિષેવચારો નથી. દ્રવ્ય મને જા મને પણ નહીં એથી ઉપચારોરૂપ કહેણું મને. તેરડે મનેની પ્રતિભા દ્રવ્ય જા ન દ્રવ્ય, તેનો વિશેષ કહેણું નહીં આત્માનો કપનો કરશે, હર્ષ સંમન્થી નેહી નેહી જલો કરશે, પણ તે કપની

ઉધરાણીના જેવી છે—કયની કયે સદુ કોઈ, રહેણી મતિ દુર્લભ હોઈ,
જવ રહેનીકા ઘર પાવે, તવ કયની લેસે આવે ॥ કયની તો ઘણા કરે છે, પણ
જ્ઞાનાદિ ગુણોવડે આત્માની ઉચ્ચ સદ્વર્તનરૂપ રહેણીને તો કોઈ વિરક્ત
પામે છે. સદ્વર્તનની પ્રાપ્તિ થયાવિના કયની લેખે આવતી નથી. શુક,
રામનું નામ જાણે છે, પણ તેનો પરમાર્થ જાણતો નથી. પડત્રીય પ્રકારની
રસોઈની વાતો કરવામાં આવે તોપણ ખાધાવિના શું? નાતું બાગક
રસોઈના બેદનાં નામ જાણતો નથી તોપણ રસોઈ આસ્વાદીને તૃપ્તિ પામે
છે. બદીજન ભાટ ચારણુ વગેરે યુદ્ધમાં કડખા ગાયે છે, પણ તેઓ લગ્ન
માંથી ભાગી જાય છે, શુરાઓજ મસ્તક કપાવે છે. કહણીતો જગત મટુરી
રહણી હે સંઘી હટુરી, કહેણી સાકરસમ મીઠી, રહણી મતિ હામે મનીઠી ॥ કયની
તો જગતની મજુરી સમાન છે અને રહેણી તે બંદી હજુરી છે.
કયની તો સાકર સમાન મીઠી લાગે છે, પણ બોક્ષા પ્રમાણે વર્તતું
તો અનિષ્ઠ લાગે છે. શુષ્કજ્ઞાની બનીને મોટી મોટી શાસ્ત્રોની વાતો કર-
વામાં આવે, તેમજ સભાઓમાં લાંબા લાંબા હાથ કરીને લાંબાં હથક
ભાષણ કરવામાં આવે, તોપણ કઈ રહેણી આવ્યા વિના આત્મ
સ્વામિની પ્રાપ્તિ થતી નથી. આવકનાં વ્રત અને સાધુનાં વ્રત અંગીકાર
કરીને આત્માના ગુણોનો પ્રકાશ કરવા માટે, આત્મ સ્વભાવમાં રમણતા
કરી સદ્ગુણો પ્રાપ્ત કરવા, દુર્ગુણો ટાળવા, જ્ઞાન ધ્યાનની પ્રાપ્તિ
કરવી અને આત્માના સદ્ગુણો ખીંચવીને અતે નિરૂપાધિક મુખ
જોગવતું. આત્મજ્ઞાનવડે આત્માની પ્રાપ્તિ માટે, અણગ યોગની સાધના
કરવી તે, રોકડા નાણાની પેઠે રોકડો ધર્મ છે. અથવા તેજ આત્મસ્વામીની
પ્રાપ્તિમૂલક ધર્મ છે. પર જાવમા અર્ચાત્ દેવ રોકડા વિષય મુખ જોગ-
વવા માટે જે કરવામાં આવે છે તે, ઉધરાણી મનાન છે; માટે રોકડા
નાણાની પેઠે આત્મસ્વામીની પ્રાપ્તિના ઉપયોગમાં વર્તવું. આત્માનું સદ્જ
મુખ પ્રાપ્ત કરવા માટે, જ્ઞાન ધ્યાનમાં રમણતા કરવી એ રોકડો
ધર્મ છે.

કંઈ વિના મતિ મારી, અહવાડાની ચોક;

ધોકે યું આનન્દધન, અવરને ટોક, ॥ મી૦ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ—સમતા પોતાની અદ્વાસપીને કહે છે કે, મારા શુદ્ધાત્મ
સ્વામીને પ્રાપ્ત કર્યો વિનાની મારી મતિ અહવાડાની બોક જેટલી છે,

૧ હોક એવો પણ પાયાનર છે. તેનો અર્થ એવો છે કે તું અવરને ધક્કો મારી
ને કાઢી દેડે છે અને સેવનને નમસ્કાર કરે છે.

અર્થાત્ બહુ ટુંકી છે. અહવાયની બોકમાં ચોડું જવ રહી રહે છે, તેમ અહવાયમાં પણ કુવાનું પાણી રેવામાં આવે છે, તેથી અહવાયનું જવ પણ ખુદી બપ છે, અર્થાત્ અહવાયની બોકનું પાણી ક્યાં સુધી પહોંચી રહે? તે પ્રમાણે આત્મસ્વામીને પ્રાપ્ત થયા વિનાની, અર્થાત્ આત્માનું સ્વરૂપ જેના વડે પ્રાપ્ત થાય છે, એવા અનુભવ જ્ઞાન વિનાની મતિ તે અહવાયની બોક પેઠે ટુંકી છે. આત્મા પ્રત્યક્ષપણે પ્રાપ્ત થતાં કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. કેવલ જ્ઞાનવડે લોક અને અલોકનું એક સમયમાં જ્ઞાન થાય છે. જન્મતા સર્વ પદાર્થો શ્રી કેવલજ્ઞાનવડે એક સમયમાં ભાસે છે, આવા ક્ષારિકભાવના કેવલજ્ઞાનનો પાર પામી શકાતો નથી. ૫૦ રોજપણે આત્માની પ્રાપ્તિરૂપ જે અનુભવ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, તે અનુભવવિનાના જ્ઞાનના કરતાં ઉચ્ચ છે. જે બુદ્ધિવડે આત્માની પ્રાપ્તિ થઈ નથી, તે બુદ્ધિ ખરેખર અહવાયની બોક પેઠે ટુંકી છે. આત્મા જેનાથી જણાય છે, એથી મુતબુદ્ધિનો વા મતિનો પાર આવતો નથી. પાતાથી કુવાનું જવ જેમ ખુદનું નથી, તેમ આત્માના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થએલી બુદ્ધિનો પણ અન્ત આવતો નથી. પ્રતિદિન આત્મજ્ઞાનતો બુદ્ધિ પામ્યા કરે છે; આત્મજ્ઞાનનો પાર પામી શકાતો નથી. બાહ્ય જડ વિધાના મોટા મોટા પ્રોઈસરો બને તોપણ, અબાધ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાનું નથી. આત્મજ્ઞાન વિના બાહ્યકારિક જ્ઞાનથી કદી આત્મસ્વામિની પ્રાપ્તિ થવાની નથી. આત્માનું સમ્યક્ સ્વરૂપ ઓળખાય અને આત્મસ્વામિની પ્રાપ્તિ થાય, તેજ જ્ઞાનની આવરૂપના છે; દુનિયાની બુદ્ધિયોની મારે જરૂર નથી. સમતા કહે છે કે, અનન્દનો સમૂહ જેમાં છે એવા આત્મસ્વામિ વિના અન્ય સર્વ અદિતકર, દુઃખકર, ઉપાધિકર. લાગે છે; એક રૂક્ષ આત્મસ્વામિ મને મુખકારી લાગે છે, માટે તેને હું નમું છું અને અવરને તરછોડું છું, અર્થાત્ આત્મસ્વામી વિના સર્વ અદિતકર લાગે છે, એક આત્મામાંજ રમણના કરવી તેજ એક-મુખકારી-લાગે છે, એમ શ્રી આનન્દધનજી કહે છે.

પદ ૪૧.

(રાગ નાદ.)

પિયા રીનું શુદ્ધ શુદ્ધ ખૂલી હો.

આંહ લગાઈ દુઃખ મહેલકે જરૂરે શુલીહો. ॥ પિયા ૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—સમતા કહે છે કે, હે ચેતને ! મારા આત્મપતિ વિના હું શુદ્ધતા શુદ્ધતા, ભૂલી ગઈ છું. પતિના વિયોગથી મારી આંતરિક દશા

આપે છે તેટલું દુઃખ, અન્ય કોઈ આપવા સમર્થ નથી. સ્નેહીઓ સ્નેહનું સ્વરૂપ બહુી રાકે છે. ગર્ભિણી સ્ત્રી ગર્ભની વેદનાનો અનુભવ કરી રાકે છે; પણ વન્યાઓને ગર્ભિણીના દુઃખનો અનુભવ થઈ શકતો નથી. પતિ વિયોગી સ્ત્રીના પતિ વિયોગી સ્ત્રીના દુઃખનો અનુભવ બહુ છે. પ્રેમમય પતિનું સ્વરૂપ જો બાલે છે તે સ્ત્રી, પતિના વિયોગથી અત્યંત દુઃખી થાય છે. ગુહ્યવેતનપતિ પર પ્રેમ થયા બાદ ગુહ્ય વેતનના વિયોગથી બિઝહૂઢ મમનું નથી, આરે પાત્ર એવું થયું છે, તેથી હે સમતે ! હવે એટલું કહું છું કે, કોઈ એક કરચો નહીં. સ્નેહિત સ્નેહની કિમ્મત આંધી રાકે છે. ગુહ્ય વેતનના પ્રેમના યોગે આ પ્રમાણે કહે છે. પ્રિય પ્રેમી વિયોગી સ્ત્રીના આવા ઉદ્દનારો નીકળે છે. વેતનએ પોતાના સ્વામીનું સ્વરૂપ ઓગળ્યું ત્યારે તેને ગુહ્યત્વપતિપર પ્રેમ પ્રમદ્યો. આત્મા ઉપર પ્રેમ તો પ્રમદ્યો, પણ પરોક્ષ દશામાં સાક્ષાત્ આત્મસ્વામી દેખાતો નથી, તેથી સ્મૃતિરૂપ હરખામાં બેસી વેતનના, આત્માને સાક્ષાત્ દેખવાની શક્ય જોઈ રહી છે. વેતનના એટલા બધા સ્થિર ઉપયોગમાં રહીને દેખે છે કે, તેને યાકે બાને છે. સાક્ષાત્ આત્માને દેખવાના અભાવરૂપ વિયોગથી વેતનના પુર્ણ કરે છે અને તે સમયને પોતાની સ્થિતિ જણાવે છે. વેતનને પરોક્ષ બાવેસ્નેહ થાય છે, પણ તેરમા ગુપ્તસ્થાનકની પ્રાપ્તિ વિના આત્મા સાક્ષાત્ દેખાતો નથી. તેથી એક ક્યારેક છતાં પણ ગુપ્તસ્થાનકના અભાવે દર્શન થતાં નથી. આદે દર્શનના અભાવે દુઃખ થાય છે, તેથી તે પોતાનો બગાડો બહેર કરે છે.

પ્રાંતમ પ્રાણપતિ વિના પ્રિયા કેસે જીવે હો,

પ્રાન પવન વિરહાદઘ્ના મુવંગમ પાવે હો. ॥ પિયા૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—ગુહ્યવેતન કહે છે કે, આરા ગુહ્યવેતનરૂપ પ્રિય પ્રાણ-પતિ વિના હે સમતે ! તું તેની વગરથી સ્ત્રી રીતે જીવી રાકું' આરા પ્રાણ આરા પતિ છે, આરા આત્માન્દુરત પણ આરા સ્થાનક છે; નારી આંખો અને પાંખો આરા પ્રાણપતિ છે. સતી સ્ત્રીએ સર્વસ્વ તેનનું નથી પણ તેમના સ્વામીએવું છે. સતી સ્ત્રીએ પોતાનું સર્વસ્વ પોતાના પ્રાણ-પતિનું માને છે. તેઓ પોતાના પ્રાણ પાત્ર એવા નજરેના જોઈ છે કે, પોતાના પતિની સ્થાયે બિરહસ્વરૂપ થઈ બેસે છે, તેથી પતિના વિયોગે પ્રાણ રહે નહીં એમ બને છે. હે સમતે ! આરા આત્મપતિના વિરહે, વિરહ દશરૂપ સર્પ. પ્રાણ પવનનું પાન કરી બેસે છે. આરાંના કે વિરહ દશાધી પ્રાણનો નાશ થાય છે, નહીં હવે તું જીવી રાકું તેમ નથી. જન-
લ. ૧૬

તમાં પણુ ઘણું દૃષ્ટાંત વાંચવામાં તથા સાંભળવામાં આવ્યાં છે કે, પતિના વિરહે ઘણી સ્ત્રીઓના પ્રાણ તુર્ત આક્રમ્યા ગયા છે. અન્તરમાં પણુ વિચારીએ તો શુદ્ધ ચેતન પતિવિના, શુદ્ધ ચેતનાના ચૈતન્યત્વ પ્રાણ રહી રાકતા નથી. શુદ્ધ ચેતના અને શુદ્ધ ચેતન કદાપિ કાળે પુષ્પ અને પુષ્પની વાસ, તેમજ મળિના પ્રકાશની પેઠે જુદાં પડી રાકતાં નથી. શુદ્ધ ચેતન સ્વામી જેમ જેમ અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ ઘરપ્રતિ પ્રચાલુ કરવા જાય છે અને ચોથા ગુણુસ્થાનકથી ઉપરના ગુણુસ્થાનકની ભૂમિ ઉલ્લઘતા જાય છે, તેમ તેમ શુદ્ધ ચેતનાના ચૈતન્યરૂપ પ્રાણ બળવાન થતા જાય છે અને શુદ્ધ ચેતનાનું વાન વળતું જાય છે, શુદ્ધ ચેતનાને આનન્દનો પાર રહેતો નથી, પણુ જ્યાંશુધી શુદ્ધ ચેતન સ્વામી પોતાની સ્ત્રીને દર્શન આપે નહીં ત્યાંશુધી શુદ્ધ ચેતના સતી, ખરેખર આ પ્રમાણે પતિના વિરહથી અન્તરમાં પ્રગટતી દશાને જણાવે તે ચોખ્ખું છે. આત્મસ્વામીના વિયોગથી શુદ્ધ ચેતનાના પ્રાણ ફણે ફણે નીકળે છે, તેને વિરહ દશારૂપ સર્પ પીવે છે, એમ અન્તરમાં જોતાં જણાશે. શુદ્ધ ચેતના કહે ॥ કે, હે સમતે ! હવેતુ આગળ વધીને કઈક કહું છું તે તું સાંભળ

ગીતલ પંજા કુમકુમા, ચંદન કહા લાવે હો,

અનલ ન વિરહાનલ પેરે, તનતાપ ચઢાવે હો. ॥ પિયા ૦ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ:—સમતાએ જાણ્યું કે, અહો ! શુદ્ધ ચેતનાના પ્રાણ નીકળવા માડ્યા છે, તેને મુઝાં આવે છે, તેની આંખો ઠેકાણે-સ્થિર જાગતાં નથી, હવે શું કરું ? આમ વિચાર કરતા તેને મુજબ આમું કે, શીતળ કેપચાર કરવાથી કઈક શુદ્ધ ચેતનાને શાન્તિ વળશે. એમ નિશ્ચય કરીને સમતાએ જગ જાહેરા રખાથી પવન નાખવા માંડ્યો અને શરીરે આવના ચંદનના ઝેર કયા આવના ચંદન ગમે તેવા તાપને શાન્ત કરે છે. ત્યજ પ્રકારના ચંદનના કેતભોજન આવના ચંદન નાખાય છે. કુમકુમ આદિથી તેના મર્મરને શીતળ કરવા અનેક પ્રયત્ન રના પ્રયત્ન કર્યા, પણ શુદ્ધ ચેતનાને જરા માત્ર શાન્તિ વધી નહીં, ઉત્તરું શીતળ કેપચાર હેતુઓથી વધારે તાપ થવા લાગ્યો અને હૃદય બળવા લાગ્યું અને આંખોઝૂલસ પણ કેપણુ નીકળવા લાગ્યો. સમતા તો વિચારમાં પડી નહીં અને પૂછવા લાગી કે, હે સખી ! શીતળ કેપચારો તને કેમ ગુણુ કરી રાકતા નથી ? ત્યારે શુદ્ધ ચેતના કહેવા લાગી કે, હે સખી સમતા ! આ કઈ અનલ (અગ્નિ) નથી, પણ આ તો પતિના વિયોગરૂપ વિરહાનલ છે, અનલની પેઠે તને તાપ વધારનાર માત્ર આ વિરહાનલ નથી, પણ આ વિરહાનલ જુદા પ્રકાર

રો એ, તેથી હે સખી ! તે કરેલા શીતોપચાર કેવળ શરીરનો તાપ વધારે છે. ગુરૂ ચેતના ત્રીની આત્મપતિરિના જે દરજા થાય છે, તે બરાબર અત્ર વાનું છે. ગુરૂ ચેતનાની શાન્તિ બાહ્યોપચારથી થતી નથી. પોતાના આત્મપતિની પ્રાપ્તિ વિના ગુરૂ ચેતનાને આનન્દ મળતો નથી.

ફાગુનચાચર રક્તનિશા, હોરી સિરગાની હો,

મેરે મન સર્વદિન ઝેરે, તન સાચા ઉડાની હો. ॥ પીયા ૦ ॥૫૥॥

ભાવાર્થ:—ગુરૂચેતના કહે છે કે, હે સખી મળતે ! ફાગુણ ગુરી પૂર્ણિમાની એકજ રાત્રીએ ઘેરીયાએ દોળી સગવાવે છે. ગુજરાત અને મારવાડ દેશમાં આ રીવાજ ઘણો પ્રચલિત છે. મારવાડમાં તો દોળીનું એક મોટું પર્વ જણાય છે; પરદેશમાં ત્યેજાં મનુષ્યો પણ પ્રાપ્ત મારવાડમાં દોળીના ટાંકણે ઘેર બાંધે છે. જે વાલુ ચાર રસ્તા ત્યાં ભેગા થતા હોય, ત્યાં મોટા મોટા ચોરા હોય, ત્યાં ઘેરીયાએ લોકડાં ડંચકી લાગીને દોળી સગવાવે છે અને તેથી મોટા મોટા ભડકાએ થાય છે; તે દોળીની ભરમ લેઈને મૂઠ મનુષ્યો પોતાના શરીરે લગાવે છે; કોઈ કપાળે લગાવે છે. કેટલાક દોળીની ચાપ ઘેર લેઈ ધાન્યના કોણારમાં પ્રસૂષે છે. સમતા કહે છે કે, ફાગુણ માસની પૂર્ણિમાએ તો ઘેરીયાએ એક રાત્રીનીજ દોળી સગવાવે છે, પણ માસ મનમાં તો સર્વ રાત્રી અને દિવસમાં પતિના વિશેષરૂપ દોળી સગવા કરે છે અને શરીર, રક્ત આદિને બાળીને ભરમ કરે છે. મારી આ કેવી દુર્દશા થઈ છે. મારું મન ચિન્તારૂપ દોળીથી બળ્યા કરે છે અને તેથી બગતી અગ્નિમાં પડેલા મનુષ્યની જે મને ઇવતાં છતાં પણ, અનન્તરણ્ય દુઃખ થાય છે; આવી મારી દુઃખદશાથી વિશેષ વખત ઇતી શકું તેમ હવે જણાતું નથી. ગુરૂચેતના આ પ્રમાણે પોતાની આન્તરિક સ્થિતિ સમતાને જણાવે છે. સ્વામીવિના ગુરૂ ચેતનાની આવી દરજા લેઈને, સમતાએ ગુરૂ ચેતનને સર્વ હકીકત જણાવી અને ગુરૂ ચેતનને ખૂબ ઉપાસન આપ્યો અને કયું કે, સતી સીને દુઃખ આપતું એમાં તમારી કઈ પણ યોગ્ય વધતી નથી. પોતાની ત્રીને મૂકીને તૃપ્ત આદિ; વેરયા ત્રીએના ઘેર જતું એમાં તમને કદી શુખ મળનાર નથી; એમ સમજવાથી ગુરૂ ચેતન બોધ પામ્યા પછાત શું બન્યું તે આજગ જણાવે છે.

સમતા મહેલ ચિરાગદે, વાર્ષારસ રેગાહો,

વલિ જાડ આનન્દધન પ્રમુ, એમે નિદુરન વહેગાહો. ॥ પીયા ૦ ॥૬૥॥

ભાવાર્થ:—સમતા કહે છે કે પૂર્વોક્ત દશાને અવલુ કરી, શુદ્ધ ચેતન પતિ શુદ્ધચેતનાના મહેલમાં બિરાજ્યા અર્થાત્ પધાર્યા, તે વખતે વાલી રસના રેખાઓની શોભા કરવામાં આવી. શુદ્ધચેતનાની સાથે શુદ્ધ ચેતનનો સંબન્ધ થયો તે વખતે શુદ્ધ ચેતનની અમૃતમય વાલી શોભવા લાગી. સમતા પોતે ચેતનની સ્ત્રી છે, તે આત્માની સાથે અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ મહેલમાં બિરાજી એમ ચેતના કહે છે, એવો પણ અર્થ નીકળે છે. આત્મપતિનાં વચનો અવલુ કરીને સમતા આનન્દમય બની ગઈ. પોતાના સ્વામીના ગમન્યે પોતાની સફલતા માનવા લાગી. સમતાના સંબન્ધે ચેતનની શોભામાં અનંતગણે વધારો થયો. સમતાનાં યોગે આત્મપતિને સર્વ જીવોપર એક સરખી દૃષ્ટિ વહેવા લાગી અને સર્વ જીવોની સાથે અનાદિકાળથી બાંધેલાં વૈરઝેર ટળી ગયાં. સમતાના યોગે આત્મપતિની ત્રાણુ લોકના જીવો સ્તુતિ કરવા લાગ્યા અને આત્મામાં જ્ઞાનાદિ વૈભવનો અનનગણો વધારો થયો; આત્મામાં જ્ઞાપિકાએ ગુણો પ્રગટ્યા. સમતા સ્ત્રી, પોતાના સ્વામીનાં આવારણાં લેઈને, તેમજ ઉપાસનમ આપીને કહેવા લાગી કે, હવે સ્વામિન! તમે પૂર્વેની પેડે નિધુર થયો નહીં, જ્ઞાપિકાએ ગમતાની પ્રાપ્તિ થયાબાદ આત્મા પરમાત્મ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરે છે તેવી પચાન પદ્ધતિમા સમતાનો ત્યાગ કરતા નથી માટે ગમતાનો ઉપાસનમ સંભળે છે. આનન્દના સમૃદ્ધિજન એવા હે સ્વામિન! મને કદી છાડશો નહીં. એમ શ્રીઆનન્દધનજીએ સમતા સંબન્ધ દર્શાવ્યો.

પદ ૪૨.

(ગમ મારગ મંવવા પ્રાણાવરી.)

અવ હમ ઝમર મયે ન મંગે. અ૦

યા કારન મિથ્યાત્વ દીયો તજ, વપુકર દેહ ધરંગે. ॥ અ૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ, કયોપરાનમાવધી કહે છે કે, હવે મેં મારા આત્માનું સ્વરૂપ ઓળખ્યું. મારો આત્મા અમર છે. કર્મના યોગે મરણુ છે, પણ વસ્તુના આત્માનું તો મરણુ નથી. હું આજીવુથી એમ બલતો હતો કે, હું આત્મા મરું છું, પણ પિસ્તાલીય આનમ, ચૂર્ણ, બાષ્પ, નિવુંકિત, ટીકા, અને પરપરા તથા જાનવડે જોનાં સ્પષ્ટ જણાવું કે, આત્માતો દ્રવ્યપણે નિત્ય છે. આત્માના અસંખ્યાન પ્રદેશમાંથી એક પ્રદેશ પણ ટળે નથી—ખરતો નથી. શ્લોકનેનં છિન્દન્તિ ઉગ્રાન્તિ, નેનં દર્શન કાવકઃ નેનં હૃદયં લાગે, ન શોચયન્તિ માલકઃ ॥ ૧ ॥ બનવડીનીય ॥

રમાં ત્યાં ત્યાં રાગ અને દ્વેષમાં ફસાયતા પ્રાણીઓ નજરે પડે છે. રાગ અને દ્વેષની ફાંસીમાં સર્વે જીવો લટકાય છે અને તેથી અનન્તરાઃ મૃત્યુને પામે છે. જગત્ના પદાર્થોમાં ઈષ્ટત્વ અને અનિષ્ટત્વની બુદ્ધિથી જીવો મનમાં રાગ અને દ્વેષને ધારે છે. કોઈ વખત રાગદ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે અને કોઈ વખત દ્વેષ દ્વેષ ઉત્પન્ન થાય છે; કર્મરૂપ અગ્નિની ગાડીમાં રાગદ્વેષનું અજીન છે અને તેમાં જીવ મુસાફર છે. આજ સુધી 'રાગ અને દ્વેષથી હેરાન થયો, પલુ હવે તો હું રાગ અને દ્વેષનો નાશ કરીશ. રાગ અને દ્વેષના યોગે અનન્ત કાળથી પ્રાણી મર્યો પાવુ હવે તો અમે કાલને હરાવુ કરીશું. રાગ દ્વેષ અને અજ્ઞાનથી આત્મા પરવરતુમાં આત્મત્વની બ્રાન્તિ ધારણ કરીને કથાવોના વશમાં થાય છે અને તેથી કર્મના યોગે શરીરો ધારણ કરે ॥ અને ચોરાશી લક્ષ જીવોનિમાં પરિજમાવુ કરે છે, માટે હવે મારે રાગ અને દ્વેષની જરૂર નથી. હે રાગ દ્વેષ ! હવે નમે ફર થાઓ ! હવે તમે પોતાનું સામર્થ્ય બિલ્લવત્ત મનવ નથી. રાગ અને દ્વેષનો નાશ કરવા હું ઉભો થયો છું, હવે દરેક વખતે ગતિ અને દ્વેષ થશે નહીં એવો હું ઉપયોગ સંખીન. માગ મનની શુદ્ધિ કરવાને હું આત્મોપયોગમાં રમીશ અને કાળનો નાશ કરીશ, એમ શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે.

દેહ વિનામી હું અવિનામી, અવની ગતિ પકોંગે,

નામી જામી હમ ધિર વામી, ચોમે જ્ઞ નિસુરોંગે. ॥ અ૦ ॥ ૩ ॥

બાધાર્થ:—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, દેહ તો વિનાશી છે. ફાળે ફાળે દેહમાં બાળિત શુદ્ધિ થવા કરે છે. દેહનાથી કેટલાંક પુદ્ગલો ખરે છે અને કેટલાંક નવા દેહના આવે છે. આંતરિક, વૈકલ્પિક, આધારક, તેજસ અને કાર્માનુ એ પાંચ પ્રકારના મરીત છે. પાંચ પ્રકારના દેહોમાં પલુ ફાળે ફાળે ફેરવાર થવા કરે છે. મરીરો વિનાશી છે અને હું આત્મા તો અવિનાશી છું. આત્મા ત્રાન્ કાલમાં દ્રવ્યરૂપે એકસરખો રહે છે. આત્માના અસખ્યાત પ્રદેશો છે અને તે અવિનાશી છે, તેથી હું અવિનાશી ચૈતન્યમય આત્મા છું. દેહમાં અને ચાલીમાં ઉત્પન્ન થતો અદૃશ્યધ્યાસ અને મમતાધ્યાસનો ત્યાગ કરીને અમા અમારી (શુદ્ધ ચૈતનની) ગતિને પકડીશું. અમારા શુદ્ધ ચૈતન સ્વરૂપનેજ અમે મદન કરીશું. પુદ્ગલથી ભિન્ન અમારું સ્વરૂપ જો છે તેનેજ અમે મદન કરીશું. કર્મની પ્રકૃતિયોથી ભિન્ન અમારું જ્ઞાનાદિ સ્વરૂપ છે, તેજ હું હું એમ નિશ્ચય કરીને, અમારા શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપમાં રમણતા કરીશું; જેથી અમારા આત્મદ્રવ્યથી જો ભિન્ન છે તે નષ્ટ થશે. અસખ્યાત પ્રદેશોમાં

લાગેલું અથ પ્રકારનું કર્મ નહિ સ્વભાવવાળું છે, તે નાસી જાયે (દૂર થાયે) અને (હું) આત્મા તો સ્થિરતા રૂપમાં વાસ કરીશ. અસંખ્યાત પ્રદેશોમાં અનન્ત ગુણોની સ્થિરતા કર્મના નાશવડે કરીશ. મિથ્યાત્વ, અચિરતિ, કપાલ અને ચોમને યાગી આત્માની શુદ્ધતા કરીશ. પંચ મહા-મત દીક્ષાવડે સર્વ ચિરતિરૂપ ચારિત્ર અંગીકાર કરીને, સકલ કર્મનો ક્ષય કરીશ અને કર્મનો સંબન્ધ યાગીને જ્ઞાનાદિ ગુણોની સ્થિરતા કરીશ. હું પોતાના સ્વરૂપે સ્થિર થઈશ અને કર્મને યાગી સ્વચ્છ શુદ્ધ થઈને નીકળીશ, અર્થાત્ શુદ્ધ, પુરુષ, નિરંજન, નિરાકાર, પરમાત્મા સ્વરૂપે થઈશ; એમ શ્રી આનન્દધનંત મહારાજ કહે છે.

મર્યો અનન્તવાર વિન સમજ્યો, અવ સુલ દુઃલ વિસરંગે,
આનન્દધન નિપટ નિકટ અધરદો, નહીં સમર સો મરંગે.॥અ॥૪॥

ભાવાર્થ:—આત્મા પોતાનું સમ્બંધીત્વા સ્વરૂપ અવબોધ્યાવિના અનન્તવાર મર્યો. આત્માના અજ્ઞાનથીજ આત્મા બાહ્યવસ્તુઓમાં ભાઈ તાઈ કરીને જ્ઞાનાદિકાગથી પરિજનમલુ કરે છે. જ્ઞાન્તિના યોગે આત્મા એક માંડ મનુષ્યની પેઠે જ્યાં ત્યાં પરિજનમલુ કરે છે અને પરવસ્તુનો પોતાનામાં આરોપ કરે છે. કુકરો જેમ આરીસામાં પોતાનું પ્રતિબિંબ દેખીને જ્ઞાન્તિના યોગે પ્રતિબિંબની આપે પુરુષ કરે છે અને પોતાની જ્ઞાન્તિથી પોતેજ દુઃખી થાય છે, તેમ આત્મા પણ પરવસ્તુમાં મમત્વની જ્ઞાન્તિથી અને પોતાના જ્ઞાનવિના, અન્તવાર જન્મ જરા અને મૃત્યુ પામ્યો. હવે તો પોતાના આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ જણાવું. સાત્તા વેદનીય અને અસાત્તા વેદનીય એ બેથી સાંસારિક મુખ અને દુઃખ થાય છે, પણ હવે તો મુખ અને દુઃખને બંધીશું. સાત્તા અને અસાત્તાનો ઉદય આવે છતે તેમાં હું લેપાદય નહીં મળ. અપમાન, હાનિ, દુર્વિતચ્ચ અને મરણના પ્રયુગોમાં ચથાસાક્ષિ આત્માપયોગમાં રહીને મનપર મેહના આવેશોને આવવા નહિ દઈ. હવે તો બાહ્યનો સર્વ પ્રપંચ મારાથી ભિન્ન છે. એવો નિર્લેપ કરીને મારા આત્માને સમ-તાવડે ભાવીશ. હવે હું પિણ્ડસ્થાનમાં પ્રવૃત્તિ કરીશ અને હુંસ આર્ષત ચેતનનું ધ્યાન કરીને અજરામર પદ અવસર આવે પ્રાપ્ત કરીશ. આ ભવમાં તો મુક્તિની પ્રાપ્તિ નથી. પણ અકષયજનમાં અમર થઈશ. મુક્તિમાં સાદે અનન્તમા ભાવે સદાકાગ સ્થિર રહીશ. શ્રીમદ આનન્દ-ધનંત કહે છે કે, પિંડમાં વારવાર ઉત્પન્ન થતા નિપટ, નાદન નિકટ (પાણે રહેલ) એવાં હુંસ એ બે અક્ષરથી બોધ્ય છે ચેતન, તેને જે સ્મરણ કરીએ નહીં તેજ મરણ; કારણ કે જે ચેતનનું સ્મરણ કરીએ નહીં તે રાગ

પ્રકારની અદંત્ય અને મમતાની બાવનામાં પણ જરામાત્ર શાન્તિ નથી. બાલ પદાર્થોની પ્રાપ્તિમાં અનેક પ્રકારના સંકટપ અને વિકટપ ઈર્ષ્ય, પણ બાલ પદાર્થોની પ્રાપ્તિથી કિન્નિત પણ મુખ શ્વાસ્ત્ય નહીં. બાલ દુનિયામાં પ્રતિજ્ઞા, કીર્તિ, વિસ્તારવાને અનેક પ્રકારની ઉપાધરો વેળી અને છુદ્ધિ પ્રમાણે અનેક પ્રકારનાં કીર્તિવર્ધક આવરણો આવર્યો, પણ તેથી જરામાત્ર નિત્ય આનંદ પ્રાપ્ત થયો નહીં. સ્વપ્નમાં બાલેથી દુનિયામાં કોણ સદાકાળ રહેનાર છે? જનત્માં સર્વ લોકોની આજ્ઞા પાલના મુખારે અનેક પ્રકારનું છુદ્ધિઆતુષં દેખાડ્યું, પણ સર્વ લોકોને એકસરખો બાલ થયો નહીં; એવા આ જનત્માં કોણ પુરૂષ સમજીને મમતાના વસમાં પડી રહે? અવગત કોઈ પણ પડી રહે નહીં. મમતા સ્ત્રી કાચો છે અને જૂની છે, તેમજ દુઃખની દેનારી છે, એમ નિશ્ચય થતાં કયો સત્યજ્ઞાતા મનુષ્ય, મમતાના પાશમાં ફસાઈ બાજ? હવે તો માફ મુજ્જ સ્વરૂપ મેં જરાબર બોલ્યું, તેથી હે સમતો! તું તારા સંબન્ધમાં આજો છું અને હવે તને કદાપિ ઊઠનાર નથી; એમ નિશ્ચયથી કહું છું.

औत्तर पाह अभ्यातमशैली, परमात्म निजयोगधररी,
शक्तिजगावे निरुपम रूपकी, जानन्दधन मिडी केलि कररी. ॥

मेरी० ॥ ३ ॥

[illegible]

પણ નહીં દેખવા જેવી સ્થિતિને ધારણ કરવા લાગ્યો. પોતાના શુદ્ધ
શુદ્ધોની શક્તિયોને સમતાનાયોગે પ્રગટાવવા લાગ્યો અને આનન્દને
સમૃદ્ધિભૂત એવો શુદ્ધાત્મા સમતાનીસાથે એક સ્થિર ઉપયોગમાં રમ-
ણતારૂપ કીડ કરવા લાગ્યો, અર્થાત્ સ્વકીય સદૃશ શુદ્ધાનન્દને ભોગ-
વવા લાગ્યો; એમ શ્રી આનન્દધનજી આત્મા અને સમતાનું સ્વરૂપ
હૃદયના અનુભવથી જણાવે છે.

પદ ૪૪.

(રાગ ટોડી.)

તેરી હું તેરી હું એતી કહું રી, इन बातमें दगो तूं जाने,
तो करवत काशी जाय ग्रहं री. ॥ તેરી૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—મુમતિ શ્રી પોતાના આત્મપતિને કહે ॥ કે, હે શુદ્ધ
ચેતન ! હું તારી હું, હું તારી હું !! કદાપિ હું અન્યની યવાની નથી અને
આ બાબતની વાતોમાં તું બે દગો બાણે તો હું કાશી જઈને મારા
શિરપર કરવત મૂકાવી પ્રાણનો ત્યાગ કર. એવં કથી મુમતિ પોતાનો અપૂર્વ
પત્નીપ્રેમ અને સ્વામીવિશ્વાસની પ્રતિજ્ઞા કરે છે અને પોતાના સ્વામીને
કદાપિ દગો ન દઉં એમ નિશ્ચય કરી જણાવે છે. આત્માને મુમતિ
અનેક પ્રકારના વિચારોથી ભરમાવે છે. પત્રક પત્રકમાં આત્મામાં અ-
નેક-હિંસા, ભૂક, ધારી અને અભિચાર, આદિ કુવિચારોને મુમતિ પ્રગ-
ટાવવા પ્રયત્ન કરે છે, પણ મુમતિ પોતાના સ્વામીને શિખામણ
આપીને, હિંસા આદિના કુવિચારોને આવળા અટકાવે છે. મુમતિના
અનેક પ્રકારના દાવેરોમાં મુમતિ જાળી કે છે અને મુમતિના
દાવેરોમાં ખરાબ છે, એમ આત્મસ્થામીને જણાવે છે. ચારિત્ર માહતીયની
પ્રકૃતિયોના ઉછાગામાં આત્મા ભગી ન જાય, તેમજ મુમતિ ફણે ફણે
આત્માને વિવેક કરાવે છે અને આત્માને અલિંગરૂપ દગો દેવાનું કોઈ પણ
કૃત્ય મુમતિ યવા દેતી નથી. પોતાના સ્વામીને પોતાના પ્રાણની પેઠે
જાગવે છે. મુમતિ સતિ શ્રી હોવાથી આત્માના સત્ત્વગુણના દોષવાથી, કુદી
જઈને દગો કરે તેવી નથી. મુમતિને મુમતિના જાદુની અસર થતી
નથી તેમજ મુમતિની પ્રપચ જાગને તે ફણમાં તોડી દે છે. મુમતિ
કહે છે કે, હે આત્મન ! હું તારી શ્રી હું, માટે તું મને મારો પરિપૂર્ણ
વિશ્વાસ ધારણ કરીને મારી શિખામણ પ્રમાણે ચાલ.

वेद पुरान किताब कुरानमें, आगमनिगम कहें न लहूरी,
वाचाफोर सिरसाइ सेवनकी, में तेरे रसरंग रहूरी. ॥ तेरी० ॥ २ ॥

હું અને તે વખતે અનુભવ દશાના થોડે મારી અપૂર્વ સ્થિતિને અનુભવું છું, તથા તે વખતે જગત્ છતાં પણ જગત્નું જ્ઞાન બ્રહ્મા છે અને સ્થિરોપયોગમાં આધિ, બ્યાધિ અને ઉપાધિના દુઃખની મંથ પણ જણાતી નથી. તેવા પ્રસંગે હું બધું છુ કે, અહો મારા અનન્ત જ્ઞાનાદિ ગુણવિશિષ્ટ આત્મસ્વામીના સંજન્ધમાંજ મારું અમુલ્ય જીવન છે અને તેમની સાથે સ્વરૂપરમણતારૂપ તન્મય દશા કરીને રહેવું તેજ દિશ્માં દિશ્ કર્તવ્ય સમ્બલ્ય છે. સહજ નિત્ય મુખની પ્રમારી આત્મામાં રમાયુતા કરવાપીજ ઉત્પન્ન થાય છે. આત્મા અને હું એકરૂપ છું; આત્મ એક્ય યતાં ધણું કર્મનાં આવરણો ટળે છે અને અપૂર્વ દર્શન ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી આત્મસ્વામી સંજન્ધ સહજપણે રહે છે; એમ મુમતિ પોતાની સખી સમતાને કહે છે.

પ્રાનનાથ વિછરેકી વેદન, પાર ન પામું અયાગ ધગોરી,
આનન્દધન પ્રમુદર્શન ઝાંઘડ, ઘાટ ઉતારન નાવમગોરી. ॥

ઠગોરી૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—મુમતિ કહે છે કે, હે પ્રાણનાથ ! તમારા વિરહની વેદનાનો હું પાર પામી શકતી નથી, કારણ કે વિરહરૂપ દુઃખસાગરનો કોઈ દેખાતો નથી અને તેના ઉદ્ધપણનો પણ પાર નથી; માટે હે આનન્દના સમૂહશ્રુત આત્મન ! હવે જલ્દી દર્શન આપો ! પ્રત્યક્ષપણે દર્શન આપો; પરોક્ષપણે પણ અનુભવયોગે તમારાં દર્શન યાપ છે, પણ તેમાં હજી આવરણ જણાય છે. આંધળો હસ્તના સ્પર્શવડે મનુષ્યને લાલે અને કોઈ દેખતો આંખવડે સાક્ષાત્ મનુષ્યને લાલે, તેટલો પરોક્ષાનુભવ અને પ્રત્યક્ષમાં ફેર છે. સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષ આત્માનું દર્શન આ કાળમાં નથી, તોપણ ભાવના તો તેની વર્તે છે, તેથી મુમતિ પણ સાક્ષાત્ આત્માનાં દર્શન કરવાની પ્રાર્થના કરે છે. મુમતિ કહે છે કે, અનુભવ દર્શન અને અનુભવ સ્પર્શન કરતાં પ્રત્યક્ષ દર્શન અને પ્રત્યક્ષ તન્મયતારૂપ સ્પર્શન, અનંતગુણ અધિક છે, માટે હે આનન્દધન આત્મન ! સાક્ષાત્ દર્શન આપો અને પતિનો સાક્ષાત્ દર્શનનો વિયોગ તે રૂપ દુઃખસાગર ઉતરવાને, જિનાગમરૂપ નાવની માગણી કરે છું તે સ્વીકારો. જિનાગમરૂપ નાવમાં બેસીને વિયોગરૂપ દુઃખસાગર ઉતરીને હે પ્રભો ! તમારાં દર્શન કરવાની અત્યન્ત ઉત્કાંઠાને હું ધારણ કરું છું; એમ શ્રી આનન્દધન મહારાજ પોતાના મુદ્દયમાં અધ્યાત્મતત્ત્વનું પાન કરીને કહે છે.

ખમતું પડે છે. પોતાના દુરમનોનું સજ્જ ખમે ત્યાંથી યોધીને કાઢી નાખતું જોઈએ. હે ચેતન ! મોહ સત્ત્વે આપણું જુદું કરવામાં બાકી રાખી નથી, હવે તો દુરમનોને મારી હણવ. પોતાનું ખરું સૂરાતન ફેરવીને તેની સ્થાયે લક્ષ્યાં, કાચી બે ઘડીમાં તું મોહ સત્ત્વનું નિકંદન કરી નાખીશ. સૂરવીર યદ્ય મોહ સત્ત્વને નાશ કર્યાંથી કંદાપિ સમયે, ત્યજે નહીં એવી અને કંદાપિ કાળે જ્યેને કોઈ પણ પ્રકારની બાધા થવાની નથી એવી અને સર્વ દુનિયાના પદાર્થોને એક સમયમાં જલ્દે ઉંચે પડે કેવલજ્ઞાન જેમાં છે, એવી દર્શન મારિયાદિ અનન્ત ગુણોવડે ભરેલી, શિવદરગાહ (મુક્તિ)ને તું પામી શકે, એમાં અશુભાત્ત પણ આશ્ચર્ય નથી, માટે હે ચેતનસ્વામિન ! હવે તમે તૈયાર થાઓ. હે ચેતનસ્વામિન ! તમે સંબલીય એવા સુંઘારી આત્માઓની સ્થાયે લક્ષ્ય કર્યો નહીં. હે સ્વામિન ! તમે જો દેખો છો તે તમારા દુરમને નથી, પણ દુરમનો તો અન્તરમાં રહ્યા છે, માટે અન્તરમાં રહેલા મમતાદિ સત્ત્વોને સ્વકીય જ્ઞાનથી નાશ કરે. જ્ઞાનકાગમાં અનેક ટુકે મોહસત્ત્વને હાથીને મુક્ય થયા અને ભવિષ્યમાં થયો. તમારી શક્તિનો ખ્યાલ કરે. સત્ત્વના તા-બામાં રહેતું એ ભીરું લક્ષણ છે. પોતાના સંબલીય એવા કોઈ પણ આત્માએ ઉપર દ્રેષ કર્યો વા તેઓનું જુદું કરવા પ્રયત્ન કર્યો, તે અધ-માધમનું લક્ષણ છે. તમારા જેવા બહાદૂરે તો હવે, મોહનો સંયત્ન તરવારથી નાશ કર્યો જોઈએ. હવે વાર ન લગાડો, મોહનો ક્ષય કરે. પોતાના કુટુંબ સમાન અન્દોની સ્થાયે લક્ષ્ય કરે છે તે મૂર્ખ છે, તે આમજ હવે જાણવે છે.

ઔર હરાઈ ઠરે સો ચાવરા, મૂર પજાઈ નાડ અરિરી,

ધરમ મરમ કહા પુરે ન ઔરે, રહે આનન્દપન પદ પકારી ॥

ચેતન ૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ—પરો ખરા સત્ત્વને બાધમાં લાડીને પછાડે નહીં અને અન્ધ અન્ધની સ્થાયે લક્ષ્ય કરે તો તે મૂર્ખ અમાય છે. અન્ધ પોતાના સત્ત્વમને મને જલ્દી સાચા નથી, માટે હે આનન્દસ્વામિન ! તું હવે મોહ સત્ત્વને મારી નાખ. બાધ થયે તો ટુકે અન્ધની કાગળી કરે છે અને તેથી તેઓ સત્ત્વનું સ્વરૂપ સમજાવવા ચારચર પરિચય કરે છે. મુખ્ય પોતાની બલિયાઓને સત્ત્વને તરીકે કરે છે, પણ સત્ત્વને તેઓ સત્ત્વ નથી; પણ તેઓની આર રહેલા રાગ અને દ્રેષ સત્ત્વ છે. સત્ત્વને અંદર રાગ દ્રેષને સત્ત્વ રવા છે ત્યાંથી. અન્ધ ટુકેને સત્ત્વના અવચમાં આરે છે, પણ સત્ત્વનામાંથી રાગ દ્રેષની સત્ત્વને જલ્દી રહે છે ત્યારે, કોઈ

ખારણે આવે એમ હું ઇચ્છા કરું છું અને ચત્રી દિવસ આઘા વડે અનેક પ્રકારના વિચાર કરતી ક્યારની ખુસ્શ કરું છું. હવે તો મારું મન સ્થિર રહેતું નથી. અગામાં કોઈ બાતનું દુઃખ દેખાતું નથી, તેમ છતાં મારા આત્મરૂપ સ્થાની કુશલિતના વસમાં પડી ગયા છે, તેથી હું અહાનેય બચા કરું છું.

પટ ખૂલન તન મોઢા ન થોડે, નાવેન ચોઢી ઝરાડં ઝરીરીઃ
ચિત્તકમલો ગ્રાહી નુલ ન ઉપાવત, કાંન મિનત નારી અમરીરી.

પિયં ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ—ચત્રી કપર વજ્ર અને દાગિયાને જગવાર ખારણ કરું છું તો તે બિલકુલ અમત્ય નથી, તેમજ જગવ જરેથી ચોકીવાળા દાગિયા પડેછું તો તે પણ બિલકુલ અમત્ય નથી. મને મુશ્કિલ સીરૂપ સખી, પતિના ચિરદે મુખ કલ્પન કરી રાકતી નથી, તો દેવતાની સ્ત્રી-એની તો ચલુતરીજ થી! કે તે મને મુખ આપી શકે! હે મહા! મને ત્રણ સુવનમાં કોઈ પણ દેશલે, કોઈ જગ માત્ર પણ મુખ આપી શકે એમ હાતનું નથી. પતિચિન્તાની હું એકથી અમત્ય ક્યાં જઈ શકું? મને મારા પતિચિન્તા ઘરમાં કે બહાર સર્વત્ર ચેન પડતું નથી. મનમાં અનેક પ્રકારના વિચારો આવીને પાછા સરી જાય છે. દુઃખ પતિચિન્તાનરૂપ મારે મારું પ્રભુરૂપ થન ફલે ફલે હારણ કરે છે. જગતના લેટલા દર્શક પદાર્થો છે તે સર્વ દર્શક પદાર્થો જરૂર હોવાથી તેઓ મને મુખ આપી શકતા નથી અને સત્ય મુખના કોપાને પણ બચાવી શકતા નથી. આખું જગત જાની સમગ્રી જગ એવું બની ગયેલું દેખાય છે, તેથી તે મારા જેવી દુઃખિયારીની ખજાર પણ ક્યાંથી પુછી શકે? મારા ગુહાત્મ સ્થાન્યોવિદ્યા કોઈ પણ મને યોગ્ય આપી શકતું નથી, તેમજ મારી પ્રેરિયામાં વધારો કરી શકતું નથી. અતઃ મનુષ્યો જાત પ્રેરિયોની ધમ્મા-લનાં આધર્યોની પેઠે વજ્ર નર (જ્યાં ત્યાં) અહાનેય રાખે મારી રહ્યા છે. કેટલાક પડેતો કહેવાય છે તે પણ સખ્ત સહેની રવત્યામાં અને તેની લોકના તનમજ બની ગયા છે. તેથી તેઓ પણ મારા સ્વરૂપને બહો શકતા નથી. નૈવન્ય પદ્ધતિ અસ્વીકાર કરનાર નાસ્તિકો તો મારા સ્વરૂપનો મજ પણ બહોલ નથી, તેથી તેઓ મને ક્યાંથી આગપી શકે! મારા ગુહાત્મપતિ વિના વજ્ર અને આશ્વલેખની યોગ્ય કોને દેખાતું! ઉચ્ચ વજ્રસૂત્રની યોગ્ય દુઃખનાં વધારો કરે છે. કેમકે ગુહાત્મ પતિના ચિરદે મુખનાં આધર્યો પણ બિલકુલ અમત્ય નથી.

સાસ ઉસાસ વિસાસ ન રાખે, નિષદ નિગોરી મોર હરીરી;
 ઔર તવીઝ ન તપત બુઝાવત, આનન્દધન વીયૂષ જરીરી. વિય૦ ૥૩૥

ભાવાર્થ:—શુદ્ધચેતના સખી યદ્દાને કહે છે કે, હે બહેન! કુમતિ
 આગ્રોઽગ્રારાનો વિશ્વાસ પણ મારો રાખતી નથી અને મારા પ્રતિ માર
 પતિને એક આગ્રોઽગ્રારા પણ છુટો મુકતી નથી, કારણ કુમતિ જાણે છે કે,
 જો હું આત્માને જાણુ માત્ર પણ છુટો મુકીશ તો પછી મારા સર્વ દાવ
 પેચો નિષ્ફળ જવાના કેમકે તે કુમતિના સમજવવાથી તેની પાસે
 આક્રોશો, તેથી તે મારા ઉપર અત્યંત દ્વેષ રાખે છે અને મારા પતિને
 મારા ઉપર વિશેષ અશ્રિયા થાય તેમ જરમાવવામાં બાકી રાખતી
 નથી. વળી મારી સાથે સવારના પદોરમાં નચુરી લડી પણ ખરી અને
 મને ખુબ ધમકાવી, તો પણ મારા સ્વામી કાંઈ પણ બોલ્યા નહીં, તેથી
 મને બહુ દુઃખ લાગ્યું અને તેથી મારા શરીરમાં એટલો બધો તાપ
 વધી ગયો છે કે, તેને મટાડવાને કોઈ પણ વૈદ્ય સક્તિમાન જણાતો નથી.
 હવે તો એકજ ઉપાય છે કે, મારા આનન્દના સમૂહભૂત આત્મસ્વામી
 અનુભવ કૃપા દૃષ્ટિથી અમૃતને વરગાવે, તો મારા શરીરનો તાપ એક-
 વાચ અને પરિપૂર્ણ સાતિ થાય મારા આત્મસ્વામીની જો મારા ઉપર
 કૃપા હોય તો મને કોઈ પણ દુઃખ આપવાને સમર્થ થતો નથી. મારા
 આત્મસ્વામીની કૃપાદૃષ્ટિ યત્ન અત્યંત સ્થિરતા વધે છે, અને સદૃશ
 મુખની ધારા વર્ષે છે અને તેથી એક જાણુમાત્રના અનન્ય કાળનાં કુખો
 ભૂતી જવાય છે. માગે જ્ઞાનીની અનીમય દૃષ્ટિની દૃષ્ટિ યત્ન સદૃશ
 આનન્દની છાયા છાયાઈ બધાં છે. 'હે મખી' તુ ચતુર છે, માટે તારી
 આનન્દ મું વિગેય કનુ' તુ નવ નવનર છે.

૪૬૮.

(ગમ માક દમની)

માયડી મુને નિરપમ્પ કિનહી ન મુઠ્ઠી ॥ નિરપમ્પ. ॥ માય૦ ॥
 નિરપમ્પ રહેવા ઘણુંહી શૂંગે, ઘોમ નિજમનિ ફૂઠી ॥ માય૦ ॥૧૥

ભાવાર્થ:—સમ્પત્તિમતિ કહે છે કે, 'હે વિદ્યા માતર' મને પક્ષ-
 પાત વિદ્યાની કોઈએ પૂરી નથી કોઈએ મને નિરપમ્પ રહેવા દીધો
 નથી. જિદેશ્વર સર્વેક નિઃશરીરના વચનાનુસારે નિરપમ્પ રહેવા કે
 પાત્ર પૂરી, તે ધન્યાં ફારાં માર્યાં, પણ પક્ષપાત્રએએ વિદ્યાની સમજ-
 નદનાયની બુદ્ધિથી મારું સ્વરૂપ વિષ નિધિન અત્તની પોતે કરી નાખ્યું.
 એએનાં રહેલી ધન વિદ્યાથી સમ્પત્તિમતિ કહેતો થતો એએને પણ

જનતાના લોકો દરિયા સમુદાયની મતિ ધારણ કરીને, પોતાનો પણ જૂઠો દોષ છે તોપણ તેનું સમર્થન કરે છે. દાખલા તરીકે વિચારો કે આ જનતા અનાદિકાગ્રસ્ત છે, તેનો કોઈ બનાવનાર નથી, બનાવનારું પ્રયોજન પણ સિદ્ધ થતું નથી; સજ અને દ્વેષરહિત સિદ્ધ પરમાત્મા કદી દોષ વસ્તુને બનાવતા નથી, તેમજ સિદ્ધ પરમાત્માઓ પુનઃ અવતાર લેઈ શકતા નથી, છતાં કેટલાક તે તે પણધારક કુલમાં જન્મેલાઓ, પણપાતકર પોતાનો અસત્ય સિદ્ધાન્ત સ્થાપન કરવા કુશ્મિયો રમે છે. જરૂમાં પશુદોષ વનેરેથી દિલ્લા-પાપ થાય છે, છતાં પણપાત લુહિધી પોતાનો કદામલ ઇલાતા નથી તેમજ કેટલાક ઈશુખીસ્તના પંપને સ્વીકારે છે અને કદામલ લુહિધી ઈશ્વર જનતાનો બનાવનાર નથી છતાં માને છે. કેટલાક અનેક પ્રકારની સત્ય કુશ્મિયો બાળુતા છતાં પણ આશંક અર્થાત્ જડવાદનો આર્થે સ્થાપતા નથી. કેટલાક દાર અને માંસ વનેરે પદાર્થને આનાસના કુલમાં જન્મેલા દોષાથી, યમેથી પણપાત લુહિને ધારણ કરી તેનીજ કુશ્મિયોથી પુહિ કરે છે. દાદુપંથી-નાનાપંથી વનેરે એકાન્ત થાલીઓ, સ્વપક્ષ સજ દરિધી રાખું બતાવ્યા છતાં પણ દરિયાજના બગથી અસત્ય સિદ્ધાન્તોને પણ સત્ય તરીકે સ્વીકારે છે.

યોગીયે મલીને યોગમ કીની, ચતિયે કીની ચતર્પી ॥

ભગવે પક્કડી મગવાર્પી કીની. મતરાલે કીની મતર્પી. ॥નાય૦ ॥૨॥

આવાર્થ—સમ્બંધિત મતિ કહે છે કે. 'હે જનની' એકાન્તમગધારક એકિએએ એવા થાને મને પાવવાનેરે પારિભુઆથી અર્થાત્ તેએએ મને પોતાના વણ કરી એવેની તરીકે બતાવી દીધી. હાન્દેએન કમલમથ યાજનાર એવા ભેદુ જનના એકિએએ વનેતેનના પંપના ખચેને જનમી બતાવી દીધી. એવના સમુએએ કાને કહેવાના આવે છે પણ તેએએ અત્ર મહામ કરતુ નહો. કારણ કે તેએએ એ એકાન્તકારને ધારણ કરે છે. અનેકાન્તકારમા પણકાર નથી એવએએએ દરેક જનુએએ એકિએએ માને છે. તેથી એવના સમુએએ સંસ્કર એવેન્દની આત્મકારે સજ સિદ્ધાન્ત સ્વીકારતા દોષથી તેએએ વસ્તુત વિવેચકપદ છે એવના સમુ સારમા ભેદુના સમુએએ કેટલાક વેચારીના અર્થે દેખાય છે. તેથી એવદ્ આનન્દકવલ તેમને કાને કહે તે સજ છે. એ કહે છે કે વદેન્દુ કારે વનેરે મકેએએ મને પક્કડીને પેટની હાન્દેન બાજીના મુદો. ઉપએન કરીને મને મજાનું બતાવી દીધી બાજીનાજ એક છે,

સાધુ થવાની જરૂર નથી, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની આવશ્યકતા નથી; આમ એકાન્તે અજ્ઞ બ્રહ્માના સિદ્ધાન્તને માની અન્યનું ઉત્થાપન કરી બ્રહ્મે એ મને પક્ષપાતમાં ખેંચીને તેમની બક્ષાણી બનાવી દીધી. તેમજ વૈષ્ણવ આદિ મતને માનનારાઓએ મને ખેંચીને પોતાના તાબામાં લેઈ, તે તે મતની મતાળી બનાવી દીધી. સાંકર, વૈષ્ણવ વગેરે મતવાગાઓ પોતા પોતાના મતની પુષ્ટિ કરવામાં મતિનો ઉપયોગ કર્યો કરે છે અને તેઓ યુક્તિઓની શોધમાં પક્ષપાતની મતિને ખેંચી લેઈ જાય છે. પૂર્વના મતોનું દલન કરીને કેટલાક, નવીન મતોને કુમતિથી પ્રગટ કરે છે, એથી દુનિયાના લોકો પાત્ર તેમા ફસાઈ જાય છે. ખરેખર પ્રભુ મહાવીર જિનેશ્વર કથિત ધર્મનો ત્યાગ કરીને અજ્ઞાની છવો અન્ય મતોમાં ફસાય છે.

કેળે મુકી કેળે લૂંચી, કેળે કેમે લપેટી ॥

एक पखो में कोई न देख्यो, वेदना किणही न भेटी. ॥ माय०॥१॥

ભાવાર્થ:—સમ્યક્ત્વ મતિ કહે છે કે, હે ધર્મવિદ્યા માતર! કેળે તો મારો ત્યાગ કર્યો. અજ્ઞાનવાદીઓ કહે છે કે, મતિ અર્થાત્ જ્ઞાનજ દુઃખ-કારક છે, માટે જ્ઞાનનો ત્યાગ કરવો બેઠાએ અને અજ્ઞાનનો પણ સ્વીકારવો બેઠાએ. અજ્ઞાનવાદી કહે છે કે, જ્ઞાનથી સત્તુ મિત્રનો ભેદ માત્રુમ પડે છે તેથી દુઃખ કેપરે છે. જ્ઞાનથી સત્ય અને અસત્યનું જ્ઞાન થાય છે તેથી સત્ય કેપરે જ્ઞાન અને અસત્યપર દ્રેષ ઉત્પન્ન થાય છે, માટે મતિ (જ્ઞાન) નેજ ખરાબ છે. જ્ઞાનથી ધર્મ અને અધર્મ જણાય છે, તેથી ધર્મપર જ્ઞાન અને અધર્મપર દ્રેષ ઉત્પન્ન થાય છે, અર્થાત્ જ્ઞાનથી જનનમા કહેના-દુઃખ કે રજ કે રજ કે, માટે જ્ઞાનનો ત્યાગ કરવો બેઠાએ; આમ અજ્ઞાનવાદી પોતાના જ્ઞાન નીજગતન મતિનો ત્યાગ કરે છે. પણ વસ્તુતઃ અજ્ઞાનવાદી પણ જ્ઞાનવાળી જ્ઞાનથીજ પોતાનો પણ જમાવે છે અને મને પછી જુડી દેવાનું જાણુ. જ્ઞાનવાદીને પુછવામાં આવે કે તુ અજ્ઞાનની પુષ્ટિ કરે છે ને જ્ઞાનથી કરે છે કે અજ્ઞાનથી કરે છે? ઉત્તરમાં તે કહેશે કે જ્ઞાનથી. પણ જ્ઞાનથી અજ્ઞાનનો પણ મિત્ર કરીને જ્ઞાનનેજ પુનઃ હોડવાના કહેના દર. આ પણ પાત્ર છે. મતિ કહે છે કે કેટલાક જાકાએ જન પુષ્પ જન હિત મિત્ર કરી નાખે અથવા કેટલાક જાકા અજ્ઞાને જોવાનાજ જન જાની અન્ય જ્ઞાન, સમજ વનેરેનો ત્યાગ કરે છે, તેઓની અજ્ઞાને જ્ઞાન પુષ્ટિ થવાથી તેમને તેજારો મને પરિપુષ્પાથી. કોઈ જાનીઓએ જ્ઞાનના જનને જોડવાની પક્ષપાત જુદિયા મને ખેંચેને મને પાત્ર કેટલાક વેળી દીધી. અર્થાત્ જ્ઞાનવાદી કરીને તેમા ધર્મ જ્ઞાનવાળી જુદિયાને મને પરિપુષ્પાથી

કેરણક બાવાએ એકાન્તે મિથ્યાત્વના રોગે એમજ માને છે કે, હાંબી જ્યાં રાખી તેમાં ચંચાને લપેટી રાખવાથી મુક્તિ મળે છે. બાવા મૂર્ખ હોડો પણ મતિને મિથ્યાત્વમાં ખેંચીને પાતાના કેરામાં લપેટે છે. બાલ દારૂધારક મિથ્યાદર્શનીઓમાં નિરપણ સ્યાદાદરૂપ એક સત્ય પણ ધારણ કરનાર કોઈ દીકો નહીં, તેથી તેઓથી ખારી નેદના રસી નહીં.

ਰਾਮ ਭਘੀ ਰਹੀਨਾਨ ਭਘਾਇ, ਅਰਿਹੰਤ ਪਾਤ ਪਠਾਇ ॥

घरघरने हूं धंधे बलगी, अन्नगी जीव सगई.॥ माय० ॥ ४ ॥

[illegible]

આ પ્રમાણે ઉપદેશે છે. ઉત્સુક ભાષાનું કદામહ જોનામાં નથી, એવા મનુષ્યો મુક્તિની બુદ્ધિથી અહપ્રતોષ છતાં પણ અરિહંતનો પાડ મળી મુક્ત થાય છે. મહાપુરુષના ઉદયે અરિહંતનું નામ સાંભળવામાં તથા જપવામાં આવે છે. અરિહંત પાડ પઢાઈનો અર્થ અમારી બુદ્ધિ પ્રમાણે કયો છે, તેનો ખરો અર્થ અનુભવમાં આવતો નથી. કેટલીક જૂની પ્રતોમાં આ પદ દેખવામાં આવતું નથી, તેથી આ પદ આનન્દધન કૃત છે કે અન્યકૃત છે તેનો હાથના વિચારાનુસારે નિર્ણય થતો નથી તત્ત્વ જ્ઞાનિ ગમ્યમ્, મતિ કહે છે કે, અનેક પન્થરૂપ ધરધરને ધધે જાગી ધું. સર્વે પન્થવાગ્ગાઓ મને તેમના પન્થમાં ખેંચી જઈ મારાથી પોતાનું કાર્ય કરે છે, પણ તેથી મારા ચેતન સ્વામી અને મારી સમાઈ થતી નથી; તેમજ મુક્ત દસા થતી નથી.

કેળે તે થાપી કેળે ઉથાપી, કેળે ચલાવી કિળ રાણી ॥

કેળે જગાડી કેળે મૂઝાડી, કોરનું કોઈ નથી સાણી. ॥માયબી ॥

ભાવાર્થ:—મતિ કહે છે કે, હે વિદ્યામાતરૂ! મને કોઈએ સ્થાપન કરી, કેટલાકે ઉત્થાપી, કેટલાકે પોતાના મત સ્થાપનમાં અને અનેક પ્રકારના પદ્ધતિવાદમાં પ્રવર્તીવી અને કેટલાકે મને સમ્યગ્ ઉપયોગમાં ન લીધી, કેટલાકે સ્થિર રાખી, કેટલાકે મને સદાકાળ જામત રાખી, કેટલાકે શૂન્યવાદમાં એજ મુક્તિ છે એવું ખાતી મને મુલાકી, અર્થાત્ શૂન્યવાદ કરી નાખી, કેટલાક શૂન્યવાદમાં મુક્તિ ખાતે છે તે પન્થવાગ્ગાઓ કહે છે કે મુક્તિના માત્ર જ્ઞાન રહેતું નથી; તેમના મતમાં મતિનું મુક્તિ પાત્ર મળતું નથી અનેક પ્રકારના કંઈ કરવા અને અનેક મુક્તિપોથી સ્વીકારવા મળતું નથી અને અનેક પ્રકારની મુક્તિપોથી વિષદ્વંદ્વ મળતું કંઈ એજ કાવના મારો ઉપયોગ કરે છે. કેટલાક સનદેશમાં પોતે પાત્ર કાવના પાત્રના મારો ઉપયોગ કરે છે. એકેક વસ્તુમાં અગેશને એ અનન્ત થતું રહે છે, તેનો કેટલાક એકાન્ત પાદિયો સ્વીકાર કરતા નથી. જ્યારે હાલ એકાન્ત એકાન્તે નિર્યાત્વ દોષ છે. જ્યાં એકાન્ત વાદ નથી, તે અનેકાન્ત વાદ કયાય છે. અનન્ત કેવલજ્ઞાનવંત શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુએ જનતાના જગત્ વસ્તુઓના નેદર અનન્ત ધર્મોને જણાવ્યો અને એકાન્ત વાદની નરપણા કરી છે. જ્યારે નરપૂર્વક વસ્તુતત્ત્વનો વિચાર થાય ત્યારે, વસ્તુનું નરપૂર્વક સ્વરૂપ અજાણ્યું નથી. શ્રી મહાકૃષ્ણ તેમજ અન્ય કેટલાક પદ્ધતિવાદનો વસ્તુ ધર્મનાં પદ્ધતિવાદ નથી અને પદ્ધતિવાદ એકાન્તવાદ દોષથી સનદેશ પાત્રે મને તેમજ પદ્ધતિવાદ અહ.અહ. ધર નોંધે છે. અન્ય દગ્ગે-પાંચે, જદ્વાદ વનેરે

કોઈનું કોઈ સાક્ષી નથી. અને જે તિલું છે તેની સાક્ષી કોઈ નથી,
આરી વિતકચાર્યું હું પાતે બાલું હું; એમ મતિ કયે છે.

ધીંગ દુર્લભને ઠેલીએ, ઠીંગે ઠીંગો રાગે ॥

અરણ્ય તે કેમ ચોલી ચુકિયે, વહ ચોદાને રાગે. ॥ માર૦ ॥ ૬૧ ॥

ભાવાર્થ:—મતિ કહે છે કે, દે વિધામાતર! કોઈ ચર્ચ બાબતોમાં
બળવાન દોષ છે તે દુર્બળને, અને પક્ષમાં કોઈ હરાવે છે. બળવાન
પુષ્પિયો નિર્બળને હરાવે છે. સરખે સરખા દોષ તો પરપર સા-
ચાર્ય કરીને સરખા ઉતરે છે. જે પન્થવાગ્યા અનેક પ્રકારની પુષ્પિયો
કરે છે અને મતિને પક્ષમાં લાડી અનેક પ્રકારના સાચાર્ય, વાદવિવાદો
કરે છે, તેવા પન્થવાગ્યાઓ અન્ય નિર્બળ પક્ષવાગ્યાઓને હરાવે છે.
અંતિમિયો, વેદાન્તિયો, આર્યસમાજીયો, જૈનો અને મુસલમાનો પિત-
પાત્રના પર્મને પક્ષ વિસ્તારવાને ખાટે અનેક પ્રકારની પુષ્પિયો કર્યો કરે
છે. પિત્રના પક્ષમાં અને મૈત્રી અનેક પ્રકારનાં મંડન ખંડન કર્યો કરે છે.
એકાન્તવાદી પક્ષવાગ વિનાના અનેકાન્તવાદ લાલુતારા અણ જોનો
અને સમ્યક્ પક્ષવાગ સંહિનપણે પારાણ કરે છે. દુનિયામાં જૈનધર્મ સમાન
અન્ય કોઈ ધર્મ નથી. જૈનધર્મના પ્રવર્તકો, આચાર્યો સાધુઓ વગેરે
અમ્મ કિષાના ભેદે સુખિન દ્રષ્ટિ પારાણ કરીને હાલમાં કેટલાક પરપર
ધર્મીયો કરે છે. એક જખન જૈનધર્મ પાગવારની સખા ચાલીય કરો.
કની હની જોનો અનેક પ્રકારના સાચ અને અનેક પ્રકારની ભાષા-
ઓનો અભ્યાસ કરીને અન્યને જોના બળવાન હતા. જૈનધર્મીયો
પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરાવેલા જે બાળબાલકો જોના કાલ છે, તે જૈન-
ધર્મને બાણી પાણ રાકતા નથી અને જૈનધર્મની રૂઝે પાણ કરી રાકતા
નથી અને જૈનધર્મનું આરોધન પાણ કરી રાકતા નથી જેનો કાળો અને
કોઈકો રૂપેશ અન્ય વાલેશ. હારે છે તેમાં જૈનધર્મના કોઈકો વળે
નથી. જૈનધર્મીયો અને તપુ શ. મુકામે વહેલેશ કાળે અવકોરો.
રૂપેશ કાલકાળા અ.વગે તે કાળો અને જૈનધર્મ. અન્યના અ-
સ્તિત્વ રહેશે. મતિ કહે છે કે જૈન અને જૈનધર્મ નહીં હાલ
અને એકાન્ત પક્ષવાગે હાલે એક અન્ય પુ. અન્ય પુ. ને એકાન્ત
વલકન એકાન્ત અભ્યાસ પુ. નાલો રાજી બહાલો અવર નહીં તુ
એકાન્ત રાજી રાજી અવર હાલે એકાન્ત એકાન્ત અવર રાજી
માત્રા રાજી રાજી

એ એ કોપું એ એ કામળું, એક કોઈનો હું નાહું,

કોઈ કહે જનું કોઈને લેશે, જનુ કોઈવ નહીં કોઈ. માર૦ ॥ ૭૭ ॥

બહી શકે? તે પ્રભાણે આરા મનમાં જે વેદના ગાય છે, તેને અન્ય
 શી રીતે બહી શકે. મારી દશા જેવી. જેઓની દશા થાય છે
 તેજ આરા મનની વેદનાને કદાપિ-કોઈક અંશથી-અનુભવવડે અવગો-
 ધવા સમર્થ થઈ શકે. આત્મસ્વામીનો પ્રેમ ખરેખર આરા મનની
 વિચિત્ર દશા કરે છે. આરા સ્વામિના વિરહથી અને તેમના અત્યંત
 સ્મરણથી મારી દેહવ્રતા યરયર ધ્રુજે છે. કેવી રીતે ધ્રુજે છે તે બ-
 તાવે છે; જેમ કોઈ વાનર ભ્રમિત થયો હોય અને વાનર પૂથથી છૂટે
 પડ્યો હોય તે જેમ યરયર ધ્રુજે છે, તેમ હું પણ આત્મપતિના
 વિયોગે યરયર ધ્રુજું છું. અરે! મારી આવી દશાથી શું પરિણામ
 આવશે તે સમજાતું નથી; માટે અરે! કોઈ સન્ત-ઉપકારી હોય તેઓ
 આરા સ્વામીનો મેળાપ કરી આપે. દયાળુ પુરુષો સદાકાળ અન્યોનાં
 દુઃખમાં ટાળવા પ્રયત્ન કરે છે. આ પણ ભાવપ્રાણુરક્ષણ કરવારૂપ
 ભાવદયાતું કાર્ય છે, માટે કોઈ સન્તો ભાવદયા લાવીને આરા આત્મ-
 સ્વામીનો મેળાપ કરી આપે. મેળાપ કરાવી આપનારનો ઉપકાર
 કદાપિકાળે હું ભૂલીશ નહીં. સન્ત પુરુષો અનેક પ્રકારનાં દુઃખ વેદીને
 પણ અન્યોતું મેય કરે છે. મારો મુક્ત ચેતન સ્વામી જે મેળવ
 આપે તેનાં હું ઉવારણું લઉં. અહો! કોઈ ઉપકારી ઉપકાર કરો! કરો!!

દેહ ન ગેહ ન નેહ ન રેહ ન, માવે ન દૂહા ગાહા ॥

આનન્દપન વાલો વાંદહી જાલે, નિશ દિન ધરં ઉમાહા રે ॥

મુને૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—સમતા કહે છે કે, આરા સ્વામીના મેળાપવિના મને
 દેહ (શરીર) મમતી નથી; કારણ કે દેહમાં વસવાતું મુખ્ય પ્રયો-
 જન એ છે કે સ્વામીનો મેળાપ થાય. સ્વામિવિના ઘરમાં રહેવું પણ
 મમતું નથી. પતિ વિયોગી સ્ત્રીને ઘર પણ રમણાનની પેઠે ચોક, અર્થાત્
 ચિન્તા ઉત્પન્ન કરાવે છે. આરા મુક્ત ચેતનવિના દેહ અને ઘરની
 ચોભા પણ કોઈ કામની નથી. આરા સ્વામિવિના કોઈનાપર એક
 પ્રગટતો નથી. જનતમાં જે પ્રિય લાગે છે તેનાપર એક પ્રગટે છે.
 આરા મુક્તચેતન સ્વામિવિના હવે મને કોઈ પ્રિય લાગતું નથી. કૃત્રિમ
 પ્રેમ તે પ્રેમ નથી, કૃત્રિમ એક તે એક નથી. સત્યપર પ્રેમ યથા પછી
 તે કોટી ઉપાયોથી પણ છૂટતો નથી. આત્મા અનતમુખનો મહાસા-
 ગર છે અને તે પેતાનો સ્વામી છે; જેમ બહુતાં અન્ય વસ્તુઓપ-
 રથી એક ઉતરી બાંધે છે, જેમ અત્ર અવગોધવું. આરા સ્વામિ વિના

કાતી દોષ છે. પતિવિયોગિની શ્રીને પોતાના પતિવિના ભાદરવાની રાત્રી કાતીના સમાન લાગે છે. સુજરાતમાં આવળુ પદની રાત્રી જે દોષ છે તેને મારવાડમાં ભાદરવાની રાત્રી કહે છે. સમતાને પોતાના આત્મપતિની ભાદરવાની રાત્રીરૂપ વિભાવદશા તે એક છાતી (ઘૂદપ) સ્વીરવાને માટે કાતી દોષ તેવી લાગે છે અને મારી છાતીના તિલ તિલ લેવડા કડકા કરી નાખે છે. એક વૈરિણી જેવું કાર્ય કરે તેવી ભાદરવાની રાત્રીરૂપ કાતી માફ કાગળું કાપવાનું કાર્ય કરે છે. મારા આત્મપતિવિના મારા ઘૂદપના કડકા ધર્મ લાય છે. સમતા કહે છે કે, આવી મારી વિભાવ દશારૂપ રાત્રી રિયતિ કરે છે. દંદ વિયોગ, અનિદ્ર સંયોગ, રોગચિતા અને અમર્યોચરૂપ મેષની યદાઓ, વિભાવ દશારૂપ રાત્રીમાં ચડી દોષ છે. દ્વિસાનુબન્ધી ચૈદ્રધ્યાન, ત્રૃયાનુબન્ધી ચૈદ્રધ્યાન, સ્તેયાનુબન્ધી ચૈદ્રધ્યાન અને પરિમહાનુબન્ધી ચૈદ્રધ્યાન એ ચાર ચૈદ્રધ્યાનના પાપારૂપ જ્યાં અત્યંત કાલિમા રહી છે, એવી વિભાવ દશારૂપ રાત્રી છે, જ્યાં સાતા અને અસા- તાવેદનીયની વૃદ્ધિ થયા કરે છે. વિભાવરૂપ રાત્રીમાં ઈર્ષ્યારૂપ વિધુત ચમકે છે. આવી ભયંકર રાક્ષસી રાત્રી મહા દુઃખ દેવાવાળી છે. સમતા કહે છે કે, આવી ભાદરવાની ભાવરાત્રીરૂપ કાતી મારી છાતીના કડકા કરી નાખે છે, હવે મને બિતરૂલ મેન પડતું નથી. આત્મપતિ વિયોગિની એવી મારી દશાને દેખી કોના મનમાં દયા ન ઉત્પન્ન થઈ શકે? અલબત્ત દયાળુઓના મનમાં દયા ઉત્પન્ન થયાવિના રહે નહીં.

પ્રીતમ સવ છર્વી નિરસ્થકે હો, પીંડ પીંડ પીંડ કીના ॥

વાહી વિચ ચાતક કરે હો, પ્રાનહરે પરવીના ॥ મારું ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:—પ્રીતમ (વ્હાણ) એવા આત્મસ્વામીની, સર્વ પ્રકારના અવયવથી પરિપૂર્ણ એવી મૂર્તિ કોઈ વેળા નિરખીને પ્રિય-પ્રિય રાખદનેા ઉચ્ચાર કર્યો. જે જેનું ધ્યાન કર્યું કરે છે તેને તેના સ્વરૂપનેા ભાસ થાય છે. સમતા પણ આત્મસ્વામિનું ધ્યાન ધર્યું કરે છે, તેથી તેને આત્મપ્રભુની મૂર્તિનું અર્થાન્ આત્મસ્વરૂપનું દર્શન થાય તેમાં આશ્ચર્ય નથી. સમતાના પોતે ક્ષયોપરામભાવે આત્મતાનું દર્શન થાય છે અને તેથી પોતાના સ્વામીના સ્વરૂપને સમતા દેખે છે. નવપદની પૂજામાં પણ કહ્યું છે કે. પ્રકૃતિ સત્તમે રૂપરમે છપ જે હોવે, તિહાં ખાપ રૂવે સદા ખાપ જોવે. ક્રીમદ્ પયોગિવિજય ઉપાધ્યાયના વચનાનુસારે પણ પોતાના સ્વરૂપને દેખી શકાય છે. સમતા પોતાના આત્મસ્વામીનું અનુભવ- જ્ઞાનથી દર્શન કરી શકે છે, એમ અનુભવમાં આવે છે. હવે સમતાના ઉદ્ધારો જલુવવાનાં આવે છે. સમતા કહે છે કે, હે સ્વામિન! તમારી

મૂર્તિનું અર્થાત્ તમારા સ્વરૂપનું મેં દર્શન કર્યું અને તે વખતે મેં પ્રિય પ્રિય એવા શબ્દોનો એકદમ ઉચ્ચાર કર્યો, તે વખત મને સંભરી આવે છે. આપના સ્વરૂપચન્દ્રને દેખી મારા ચિત્તચક્રોરે પિયુ પિયુ શબ્દની હરે રટના રટવા માંડી છે. આપનાં દર્શનવિના અન્યત્ર ક્ષણવાર પણ ગમતું નથી. ચિત્તરૂપ ચાતકના પિયુ પિયુ શબ્દો મારા પ્રાણને હરવાને ચતુર થયા છે. અર્થાત્ મારો હે સ્વામિન! તમારા ઉપર અત્યંત અકથ્ય પ્રેમ છે, તેથી તમારો વિરહ ખમાતો નથી. હરે સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષ દર્શન આપો. શ્રીમદ્ આનન્દધનંજી શયોપશમમાવની મુખ્યતાએ સમતા અને આત્મસ્વામિના ઉપર્યુક્ત સંબંધના ઉદ્ગાર કહાડે છે.

एक निसी प्रीतम नाउंकीहो, विसरगई सुघनाउ ॥

चावक चतुर बिना रहीहो, पीउ पीउ पीउ पीउ पाउ ॥

માદું ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—સમતા કહે છે કે, એક રાત્રીના સમયમાં પ્રીતમ (બહાણા) શુદ્ધ ચેતન સ્વામિના ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં એવી દરમિયાન થઈ કે ધ્યાનાન્વેય અને ધ્યાનની એકાગ્રતા થઈ ગઈ અને તેથી હું અને મારો સ્વામી બન્ને મિત્ર હોએ એવું જ્ઞાન રજું નહીં. હું અને પ્રીતમ તે એકરૂપ થયાથી તેમનું નામ બૂલી ગઈ. સર્વિકરૂપ ધ્યાનાન્વેય અને ધ્યાનની સ્થિતિથી પર એવા નિર્વિકરૂપ ધ્યાનમાં ચડી ગઈ તેથી હું અને સ્વામી મિત્ર હોએ એવો ઉપયોગ રહ્યો નહીં. તેમજ એક રૂપ રૂપસ્થિતિમાં એવો અપૂર્વભાવ પેદા થયો કે તે વખતે મારું અને મારા સ્વામિનું નામ પાતુ સર્વિકરૂપ દશાચારુ બૂલી ગઈ અને અપૂર્વ આનન્દરસમાં બુડી ગઈ, પાતુ એવાનાં ચિત્તચાતકે મારું નિર્વિકરૂપસ્વરૂપ ફેરવી નાખ્યું, અર્થાત્ સર્વિકરૂપદશામાં આવી અને તેથી ચિત્તચાતકને હું કહી દેઈ કથવા જાની કે, હે ચાતક! હું સર્વિકરૂપદશામાં આવના ચતુર એવા મારા સ્વામિનિના એકલી રહી અને તેથી પ્રિય શબ્દોનો ગતિ ગપવા જાની. પ્રિય સ્વામિને નિર્વિકરૂપદશામાં મગ્ન બાદ સર્વિકરૂપદશાના પ્રિય પ્રિય એવો સ્મરણ પ્રતાપે બપ ચાક્યા કરે છે. સર્વિકરૂપદશાના આત્મપ્રજ્વનો સનતા બપ કરે છે અને તે વખતે આત્માના સંબંધવિના એકલી સમતા આત્માને વિરહિત કરે છે. નિર્વિકરૂપદશાના આનન્દસ્વામિના નેગાપ થાય છે, તે વખતે સદૃશ આનન્દના પુનારીના સદૃશનમાવનાના બેદો મૂકાય છે, ત્યારે આનન્દ

નિર્ધાર્ય છે. સ્પર્શ-રસ-ગ્રાણુ-અધુ-અને એતેન્દ્રિય એ પાંચ ઇન્દ્રિયો તેમજ મન-વચન અને કાષબલ એ ત્રણ બલ, તથા શ્વાસોચ્છ્વાસ અને આયુષ્ય, એ દસ ગ્રાણુવડે, એવો જન્મતમાં હવે છે, પણ એ દસ ગ્રાણુ ક્ષણિક છે, માટે એ ખસ ગ્રાણુ નથી. ખરો ગ્રાણુશૂત તો મારો આનન્દનો સમૂહજૂત આત્મા છે, એમ મેં હવે નિશ્ચય કર્યો છે. આજમુધી બાલતાનમાં હું પ્રેમ ધારણ કરતો હતો, પણ હવે તો સમજ્યો કે મનવડે જે તાન ઉત્પત્ત થતું હતું તે હું નથી. હવે તો બાલતાન આનન્દધન આત્માજ છે એમ નિશ્ચય કર્યો છે. શરીરદિકને ઉત્પત્ત કરવામાં સહાધીજૂતને હું માતા માનતો હતો, પણ હવે તો ચેત્યો અને બાળ્યું કે જન્મ-તમાં જન્મના સંબન્ધે અનેક માતાઓ કરી પણ, કોઈ સત્યમુખ આપવા સમર્થ થઈ નહીં; સત્ય માતા કદાપિ નહિ પડી નથી. હવે તો આનન્દધન આત્મા તેજ મારી માતા છે એવો નિશ્ચય કર્યો. તેમજ શરીરના સંબન્ધે સંસારમાં જન્મતાં અનેક પિતાઓ કર્યાં પણ, કોઈ પિતાએ જન્મ જરા અને મૃત્યુના દુઃખથી મારું રક્ષણ કર્યું નહીં અને કોઈ પિતાએ નિત્ય મુખ આપ્યું નહીં. આત્મામાં અનન્ત મુખ છે અને તે પરમાત્મા થઈ શકે ■ માટે મારો પિતા આનન્દધન આત્માજ છે, એવો મેં નિશ્ચય કર્યો છે. માત્ર અર્થાત્ શરીર પણ અસંખ્ય પ્રદેસરૂપ આનન્દધન આત્મા તેજ મારું છે, એવો મેં નિશ્ચય કર્યો છે. શરીરના પંચ ભેદ છે, તેવાં પૌદ્ગલિક શરીરો અનેક ધારણ કર્યાં પણ કોઈ જક શરીર સત્ય મુખ આપવાને સમર્થ થયું નહીં, માટે હવે શરીરની મમતાનો ત્યાગ કર્યો છે અને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશો તેજ ત્રણ કાલમાં નિત્ય હોવાથી, તથા અનન્ત મુખોદયિશૂત હોવાથી તે અસંખ્ય પ્રદેશોને મેં મારૂં માત્ર સ્વીકાર્યું છે. ચાર પ્રકારની બ્રાહ્મણાદિ જાતિનો ત્યાગ કરીને મેં આત્માનેજ જાતિ તરીકે માન્યો છે, કારણ કે તે આનન્દનો સમૂહજૂત છે.

કાજ આનન્દધન સાજ આનન્દધન,

સાજ આનન્દધન લાજ આનન્દધન ॥ મેં ॥ ૨ ॥

ભાષ્ય—હવે મારે સર્વ પ્રકારના કાર્યરૂપ આનન્દધન આત્મા છે. આત્માવિના હવે મારે કોઈપણ બાહ્યકાર્યનું પ્રયોજન નથી. અનાદિકાળથી સંસારમાં પરિજનમણુ કરતાં કરતાં બાહ્યનાં અનેક કાર્યો કર્યાં પણ સહજમુખની પ્રાપ્તિ થઈ નહીં, તેમજ બાહ્યદેહનાં કાર્યોથી ઘણાં દુઃખ વેડવાં પડ્યાં. મરણના છેલ્લા શ્વાસોચ્છ્વાસપર્યંત એવો બાહ્યનાં કાર્યોમાં વિત્ત રાખે છે, તેથી બાહ્ય પદાર્થોમાં લેવા લેવા પ્રકારની વાસનાઓ રહી હોય છે, તેવા તેવા પ્રકારના અવતારો પુનઃ

કારણ કરવા પડે છે અને તેથી જન્મમરણના પ્રવાહમાં જીવો સદા-
તજ વહ્યા કરે છે. બાહ્યનાં સર્વ કાર્યમાંથી લક્ષ્ય હાણીને જ્ઞાનાદિ
અનંત ગુણરૂપ કાર્યમાંજ હું આત્મા છું એમ મેં નિશ્ચય કર્યો છે.

સર્વ પ્રકારે જે દુનિયામાં બાહ્ય સાજ કહેવાય છે, તે બાહ્ય આજ
આત્મિક મુખ્ય અર્પવાને સમર્થ થતો નથી. હવે તો આત્માજ સર્વ
પ્રકારનો સાજ મેં ધાર્યો છે અને તે અનન્ત આનન્દનો મહાસાગર
છે. આત્માવિના અન્ય સાજનું મારે મમત્વ નથી; એમ આનન્દધનજી
પોતાના મનમાં નિશ્ચય કરે છે.

દુનિયામાં જે લાજ (લગ્નજ) ગણાય છે તે ખરેખરી લગ્નજ
નથી, કારણ કે દુનિયાની લગ્નજથી સત્યગુણ અનુભવાતું નથી. દુનિ-
યાની લગ્નજ અનેક કારણોથી ઉત્પન્ન થાય છે અને તે દેશ, દેશ, ધર્મ,
આચાર પ્રમાણે જુદી જુદી હોય છે, અર્થાત્ તેમાં કશું કંઈ તત્ત્વ નથી.
હવે આનન્દ આત્માજ લાજ છે એમ નિશ્ચય કર્યો છે. આત્માવિના
કોઈ અનન્ત મુખ્યભોગરૂપ લાજનું રક્ષણ કરવા સમર્થ નથી, માટે
લગ્નજરૂપ પણ આત્માજ છે.

આમ આનન્દધન ગામ આનન્દધન,

નામ આનન્દધન લામ આનન્દધન ॥ મેં ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—હવે મારે બાહ્ય આમ (અજ) પર મમત્વ કરવાની
જરૂર નથી. બાહ્ય આમથી દુનિયાનું જીવન વહે છે. બાહ્ય આમ અર્થાત્
મેઘથી વૃષ્ટિ થાય છે અને તે દુનિયાને જીવડે છે, પાનુ સદાકાલ તે મુખ
આપવા સમર્થ થતો નથી. મારો આનન્દસમુદય આત્મા ખરેખર
આમજ છે, તેમાં ઉપરામ અમૃતધન રહ્યો છે, તેની પ્રાપ્તિ યથાબાદ
જન્મમરણનાં દુઃખ રહેતાં નથી, માટે સત્ય અજરૂપ મારો આત્માજ છે
એમ મેં નિશ્ચય કર્યો છે. બાહ્ય દુનિયાની રીતિપ્રમાણે ગામ (ગર્મ) કહેવાય
છે, તે પાનુ સત્યમુખના પ્રદાતા નથી; તેનાથી તો દુઃખનોજ અનુભવ
થાય છે. મારો આત્માજ ગર્મરૂપ છે; ગર્મમાંથી જેમ પ્રાણીઓ બહાર
નીકળે છે તેમ મારા આત્મામાંથી અનન્તગુણ પ્રગટે છે, માટે આત્માજ
ગર્મરૂપ છે. નામિરૂપ મારો આત્માજ છે. બાહ્યની નામિ તે ખરેખરી
નામિ નથી, કારણ કે બાહ્ય નામિથી કોઈ પણ જીવને અધાપિપર્વત
સદજમુખ મળ્યું નથી. આત્માના આડ રૂચક પ્રદેશ નામિકમલના
સ્થાનમાં રહે છે અને તેને આડ પ્રકારનાં કર્મ અનાદિકાજથી જાનતાં નથી
તેથી નામિકમલના સ્થાનમાં રહેલા આડ રૂચક પ્રદેશ, શિશ્વપરમાત્માના
પ્રદેશો સમાન નિર્મલ છે. તે રૂચકપ્રદેશોજ ખરેખરી નામિરૂપ છે

અને તે રૂચકપ્રદેશરૂપ નાભિ તેજ આનન્દધનરૂપ મારો આત્મા નાભિકમળમાં આડ રૂચકપ્રદેશોનું ધ્યાન ધરનાં આત્મજ્યોતિનો પ્રકાશ છે અને આત્મા સમાધિમુખનો અધિકારી બને છે. કર્મનું અપાર્તન થાય છે અને ઘણું કર્મોની નિર્જરા પણ થાય છે, માટે આડ રૂચરૂપ નાભિ તેજ મારો આત્મા છે, એમ મેં નિશ્ચય કર્યો છે. બાપદાઓના કાલ તે ખરેખરા કાલ નથી, કારણ કે બાલના કાલો હાલિ છે અને ખરા મુખને આપનાર નથી. આત્માના જ્ઞાન, દર્શન અને આત્માદિ સદ્મુદ્રોનો કાલ તેજ ખરેખરો કાલ છે અને તે કાલ આત્મરૂપ છે, એજ કાલ ખરો છે એમ શ્રીમદ્ આનન્દધનજી નિશ્ચય કરે

પદ ૫૩.

(સમ સોઠ મુલતાનો)

॥ નટગિની ॥ ચહેલી ॥

સારા દિલ લગા હૈ, વંસી વારેમું ॥

વંસી વારેમું ગ્રાન પ્યારેમું ॥ સા૦ ॥

મોર મુકુટ મકરાકુવ કુંડલ, પીતાંચર પટવારેમું ॥ સા૦ ॥ ૧

ભાવાર્થ:—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પેતાના આત્માને કૃષ્ણ માનીને તેના મુદ્રો માય છે. શ્રીમદ્ કહે છે કે, આસોચ્છાસ પ્રાણુક સોહસોહસં રાજની વાંસળી બચવનાર આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણની સમારૂ દીવ લાગ્યું છે; અથવા સમાધિ કામતાં પહેલાં મનજમાં અહદ દ્વનિ સંમગાય છે તે, અનહદ દ્વનિરૂપ વાંસળીને વગાડનાર આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણની સાથે મારૂ દીવ લાગ્યું છે. કેવલ કુંભક પ્રાણાયામની સિદ્ધિ થતાં અન્તરમાં વાંસળીના રાજ લેવા કીલ્લા રચાવણ થાય છે અને તેનો વગાડનાર આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ છે તે સાથે મારૂ દીવ લાગ્યું છે. શ્રીમદ્ કહે છે કે, તે અન્તરમાં બંસી વગાડનાર પ્રાણુયત્રી પણ મારો આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ છે. તે આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ કેવો છે તે બતાવે છે. જેણે વિવેકરૂપ મોડ ધારણ કરેલો તેમજ જેણે હમારૂપ મુકુટને પેતાના મસ્તકે ધાર્યો છે; હમારૂપ મુકુટ આત્માનું રક્ષણ થાય છે અને મોહનાં રાજ્યોથી મુતસ્તન ઉપયોગના મસ્તકનું (મનજનું) રક્ષણ થાય છે. આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણે ધૈર્યરૂપ મકરાકુવુંડવને પહેર્યો છે, તે એમજ સૂચવે છે કે મકર, (મનર) જેમ મહલ કરે વસ્તુને છોડતો નથી, તેમ આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ, પોતે ધારણ કરે જ્ઞાનાદિ મુદ્રોને તજનાર નથી. આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ પેતાના મુ

સ્વરૂપની ટેકને કદાપિકાળે હવે તજનાર નથી એમ જણાય છે. શ્રીકૃષ્ણ પીતાંબર વસ્ત્ર ધારણ કરે છે, તેમ આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ શીયત્રરૂપ પીતાંબર વસ્ત્રને ધારણ કરે છે; તે આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણને બાહ્ય ભોગોની લીલા ગમતી નથી. બાહ્ય સ્ત્રીઓની સાથે તેને ખેડ કરવાનું મન થતું નથી. આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણને છપ્પન ભોગનું પ્રયોજન જણાતું નથી. આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ બાહ્યનાં યુક્તો કરતા નથી. આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ, અન્તરમાં રહેલા મોહાદિનો નાશ કરે છે, માટે એવા આત્મા કૃષ્ણની સાથે સત્રી અને દીવસ માફ મન લાગી રહે છે.

ચંદ્ર ચકોર મયે પ્રાન પર્ણયા, નાગર નંદ ફલારેમું ॥
 ફન સહીકે ગુન ગંદ્રપ ગાવે, આનન્દધન ઉજીયારેમું ॥
 સાં ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:—આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ, તે શીતલ સમતાનો પ્રકાશ કરે છે તેથી તે ચન્દ્રરૂપ છે, તેની આગળ હું ચકોર જેવો થયો છું. આત્મારૂપ કૃષ્ણ તે ખરેખર મેઘના સમાન છે અને તેની આગળ મારો ભાવ પ્રાણ તે પપૈયાની પેડે આચરણ કરે છે. નગરના લોકોને મારો આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણ આનન્દ આપે છે, તેમ અનેક પ્રકારના ધર્મના ઉપદેશવડે નાગરિક લોકોને સત્ય મુખ દેખાડે છે. હે સમતા સખી ! આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણના યુગ્લો મોટા મોટા મહર્ષિયોરૂપ નાંધવો ગાયા કરે છે. આનન્દધનરૂપ આત્મા તે શ્રીકૃષ્ણ છે, તે પાતાના યુગ્લોવડે પ્રકાશી છે, તેની સાથે મારું ચિત્ત જાગ્યું છે. પાતાના યુગ્લોને જે કર્મથી ખેંચીને પાતાનામાં લાવે એવા આત્માને કૃષ્ણ કહે છે. અધ્યાત્મસૌકીથી આવા પ્રકારના શ્રીકૃષ્ણને જેઆ માને છે, તે અવ્યક્ત શિવરૂપ અધ્યુત્પાદમાં પ્રવેશ કરે છે. આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણપર નીચેનું પદ મનન કરવા લાયક છે.

પદ.

(હવે મને હરિનામ શું નેહ લાગ્યો એ રાગ)

રમતો રંગે કૃષ્ણજી રગમાં રે રાચી, ગળો માયાને તમે કાચી રે ॥ રમતો ॥
 અસંકલ્પ પ્રદેશી ભાવ્યંજેત્રમાં, મુમતિ યશોદાના જાયા ॥
 વિવેકનન્દના તનુજ સોદાયા, સમતા તને દેશે આયા રે ॥ રમતો ॥ ૧ ॥
 સ્થિરતા રમણતા રાધા ને હવેલી, તેહના પ્રેમમાં રંગાયા ॥
 પારંગા દ્વારકામાં વામ કર્યો રડો, ધરણ વમુદેવ રાધા રે ॥ રમતો ॥ ૨ ॥
 માવ દયા દેવકીના રે છોક, આકાશ ઉપમાથી કાઝા ॥
 અનુભવદિ મોતસીના નાંદે, હવે છાગો છટકાલા રે ॥ રમતો ॥ ૩ ॥

મુંઝાય છે તેથી નવીન કર્મ બાંધે છે. રાગદ્વેષના યોગે કર્મ બંધની સ્થિતિ વૃદ્ધિ પામે છે. મન વચન અને કાયાના યોગ યજ્ઞી પ્રદેશબંધ અને પ્રકૃતિ બંધ પડે છે. સ્નાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય અને અન્તરાય એ ચાર કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીશ કોણકોડી સામરોપમની છે. મોહનીય ચાર કર્મની સિત્તેર કોણકોડી સામરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે. નામકર્મ અને જોત્રકર્મની ત્રીશ કોણકોડી સામરોપમની સ્થિતિ છે અને આયુષ્ય-કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ તેત્રીશ સામરોપમની છે. બાર મુદૂર્તની જલ્પ સ્થિતિ ત્રીજા વેદનીય કર્મની છે. નામ કર્મ અને જોત્રકર્મની જલ્પ સ્થિતિ આઠ મુદૂર્તની જાણી. બાકીના પાંચ કર્મની અન્તર્મુદૂર્તની જલ્પ સ્થિતિ જાણી. અશુભ પાપ પ્રકૃતિનો રસ લીંબડાના રસની જેમ કઠવો જાણવો અને શુભ પુણ્ય પ્રકૃતિનો રસ શેલડીના રસની જેમ મિષ્ટ જાણવો. કર્મની સ્થિતિ અને રસ સખન્ધી વિશેષ વ્યાખ્યાન કર્મઅન્યમાંથી જોઈ લેવું.

વ્યાપાર ભાગો જલવટ ધલ વટ્ટે રે, ધીરે નહીં નિસાનીમાય ॥
વ્યાજ છોડાવી કોઈ સંદા (કાંધા) પરઠવે રે, તો મૂલ આપું
સમ સાય ॥ મૂ० ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, પ્રભત આદિ દશાના યોગે અને પૂર્વભવકૃત કર્મના ઉદયથી ધર્મનો વ્યાપાર ભાગ્યો. શુભ અને ચારિત્રધર્મ તે ધલવટ અને જલ માંડના વ્યાપાર સમાન છે. શુભ અને ચારિત્રવિના ધર્મરૂપ ધનની વૃદ્ધિ થતી નથી. ધર્મધનની વૃદ્ધિ માટે આગભારૂપ શ્રુતનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ, તેમજ જિનેન્દ્ર કથિત ચારિત્રધર્મ મહાનુ કરવો જોઈએ. જાણસપ્તકં તિરઠ, જાણસપ્તકં વિરતિઃ ॥ જાણવું કૃત્ર વિરતિ છે. જાણનો અભ્યાસ કરીને જાણી બન્ધ પડ્યાત્ ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરવી જોઈએ અને અપ્રભત યોગથી ચારિત્ર પાળવું જોઈએ. શ્રુતધર્મ અને ચારિત્રધર્મમાં પ્રમાદ કરવાથી એ માર્ગનો વ્યાપાર પડી ભાગે છે અને વ્યાપાર પડી ભાગવાથી નિર્ધનાવસ્થા આવી જાય છે અને કોઈ સદ્ગુરુ મહારાજ શ્રદ્ધા, વિનય, વિવેક વગેરે ગુણોની યોગ્યતાવિના શ્રુતધર્મ અને ચારિત્રધર્મને ધીરતા નથી, અર્થાત્ યોગ્યતા આપ્યાવિના કોઈ સદ્ગુરુ ધર્મધનને ધીરી શકતા નથી. પ્રમાણિકપણાની નિસાની માગીને વ્યાપાર કરવા ધર્મનાણું ધીરવામાં આવે છે. કોઈ સત્પુરૂષ મુનિરાજ, કર્મની પરંપરાની વૃદ્ધિરૂપ આજ છોડાવીને કર્મનાં કાંધાં પરઠવે તો, મૂળ રક્ષા રક્ષા ખાધે

પુરૂષો અન્ય સ્ત્રીપર આસક્ત થવાથી સવલુની પેઠે નષ્ટ થયા છે. સવલુ-
સમાન કોઈ બળવાન નહોતો, પણ પોતાની સ્ત્રી છતાં અન્ય (સતી સીતા)-
પર આસક્ત થવાથી અન્તે સર્વ હાર્યો.

જે પુરૂષ અન્ય સ્ત્રીની ખુબમુરતીમાં મોહ પામીને, અનીતિના
માર્ગે ચાલે છે તેની ખુવારી થવાવિના રહેતી નથી. જેનું કર્મ કરવામાં
આવે છે તેનું ફળ પામવામાં આવે છે. પાપકર્મ કરીને કોઈ પુણ્યનું
ફળ ભોગવનાર નથી. લીંબડો વાળીને કોઈ આશ્રમને આસ્વાદ કરી
સકતો નથી; મુંજ જેવા રાત્રીએ પરસ્ત્રીની સાથે દોસ્તી બાંધી તેથી
તે અન્તે ઘેર ઘેર બિજા માનવાનું મદાદુઃખ પામ્યો અને તેના સરી-
રનો નાશ કરવામાં આવ્યો અને તેની ખોપરીપર કાગડાની ચાંચો
પડી.-ઈત્યાદિ વાત બાળુવી હોય તેને ભોજપ્રબધ વગેરે ગ્રન્થો જેવા
તેમજ ધર્મજ શેઠે શ્રીપાત્રની સ્ત્રી ઉપર ખરાબ દૃષ્ટિ ધારણ કરી તેથી, તે
અન્તે દુઃખના સાગરમાં પડ્યો અને મરાણ પામ્યો. કરણ ઘેડાએ
પોતાના મંત્રીની સ્ત્રીપર વિષયરાગ ધારણ કરીને અનીતિનો માર્ગ લીધો,
તેથી તેણે ગુર્જર દેશનું રાજ્ય ગુમાવ્યું અને તેની સ્ત્રીને અગ્નિકુટીલ
ખાદશાદે પોતાની બેઝમ કરી, એ રીતે કરાણ ઘેડાના અપકૃત્યથી ગૂર્જર-
દેશ પરતન્ન થયો. કૌરવોએ પાંડવોની સ્ત્રી દ્રૌપદીનાં ચીર તાનુઆં અને
પરસ્ત્રીની કાજ લેવા ધારી ત્યારથી, ભારત દેશ ક્ષયકર મહાભારત વૃક્ષનો
સકલ્પ પાંડવોના મનમાં થયો અને અન્તે જીમે પોતાની પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે
દુઃશાસનનો નાશ કર્યો અને સકલ કૌરવો રાણમાં નાશ પામ્યા; ભારત દેશની
પડતીનાં સસાણુ આગબાયા. સિદ્ધરાજે રાણા સખેસરની સ્ત્રી રાણકદેવીના-
પર મોહ ધર્યો તેથી અન્તે તે આપ પામ્યો અને તેની દુર્દશા મર્દ.
મુસલમાન ખાદશાદેએ પારકી સ્ત્રીઓનાપર જીવમ ગુન્નવ્યો તેથી
તેઓની પડતી યદ્. મરાણએ પણ પરસ્ત્રીના કદમાં ફસાવા ગામ્યા તેથી,
તેઓનો અસ્ત થવા ગામ્યા. પરસ્ત્રીનો સન કરીને કોઈએ અથાપિ પર્વત
મુખ લીધું નથી અને કોઈ લેશ પણ નહીં.

જે પુરૂષ પરસ્ત્રીના ઘરમાં પ્રવેશ કરે છે, તે પોતાની પ્રતિજ્ઞા
અને નીતિનો ખન કરે છે, તેથી તેઓ સત્ય મુખ પામવાને સક્ષિ-
માન થતા નથી. લૌકિક સાગ્રોમાં પણ કશું છે કે, ઇન્દ્ર સરખા પણ
પરસ્ત્રીના પ્રવેશ આપ પામ્યા અને અસુન્તિના આગ્રમાં ઉતર્યો.
જે દેસનો અને જે રાજ્યનો અસ્ત થવાનો હોય છે તેના પરસ્ત્રી
આસક્ત હોય જાણુ પડે છે. જે ધર્મ આપી દુનિયામાં ફેલાવેલો હોય
છે તે ધર્મના નેતાઓનાં પણ અભિચાર હોય ઉદ્ભવે છે તો, તે ધર્મની
પાવનાથી યાચ છે. પરસ્ત્રીઓના પાસમાં ફસાવાથી દેવતાઓમાં વચ્ચ

યાય છે. સાંખ્યવાદમાં પ્રકૃતિને કંઠી માનવામાં આવે છે પણ આત્માથી ભિન્ન એવી પ્રકૃતિને આત્માની સાથે સંબન્ધ થયાવિના, શરીરતું ધારતું, જન્મ અને મરણ વગેરેના સંબન્ધમાં આત્મા આવી શકે નહિ અને તેથી પુણ્ય પાપ વગેરેનો પણ આત્માની સાથે સંબન્ધ ન ઘટવાથી આત્માની પૂર્વે નિર્ભવતા અને પશ્ચાત્ પણ નિર્ભવતા સિદ્ધ કરવાથી તપ, જપ અને વ્રત, વગેરેની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી. આત્માની સાથે કર્મ કહો વા પ્રકૃતિ કહો વા માયા કહો, તેનો સંબન્ધ યાચ તોજ મુખ દુઃખનો કર્તા તથા ભોક્તા આત્મા સિદ્ધ કરી શકે. આત્માની સાથે કર્મનો સંબન્ધ અનાદિ કાળથી છે, આત્મા નિત્ય છે અને તે અનાદિ અનંત છે. આત્માની સાથે અનાદિ કાળથી કર્મ લાગ્યાં છે. વેદાન્તીઓ પણ આત્માને નિત્ય માને છે અને પ્રારબ્ધ, સંચીયમાન અને ક્રિયમાણ એ ત્રણ પ્રકારનાં કર્મ માને છે, તે વિષે ભગવદ્ગીતામાં પ્રતિપાદન કર્યું છે. આત્માની સાથે કર્મનો સંબન્ધ માન્યાવિના ઉચ્ચત્વ, નીચત્વ, મુખ અને દુઃખ, વગેરે થઈ શકતું નથી, પુરોષ અને અમેરિકા દેશમાં પણ કર્મનો સિદ્ધાન્ત મનાવા લાગ્યો છે. કર્મવિના આત્માનો પુનર્જન્મ સંભવતો નથી. બૌદ્ધો પણ અમુક અપેક્ષાએ કર્મવાદને સ્વીકાર્યાવિના રહેતા નથી. છતાં ઈશ્વરે કર્મ લગાડયાં એમ તો કોઈ રીતે સિદ્ધ થતું નથી. ઈશ્વર રામ અને દ્વેષરહિત છે તેથી તે કોઈને કર્મ લગાડવાની જંઝાલમાં પડતો નથી. કર્મનો કર્તા આત્મા છે, એમ અનેક રીતે સિદ્ધાન્ત સિદ્ધ થાય છે. અદ્વૈતવાદિયો સર્વજ્ઞ ભક્તિઃ પ્રણવેહ જાવાસ્તિ કિંચિત્ આ શ્રુતિવડે શ્રદ્ધાવિના કશું કંઈ નથી એમ સિદ્ધ કરે છે, તો પણ તેઓને અસત્ એવી માયાનો સ્વીકાર કરવો પડે છે અને પ્રારબ્ધાદિ કર્મનો પણ સ્વીકાર કરવો પડે છે. અદ્વૈતવાદીને પણ માયા કહો કે, કર્મ કહો તે તેને માનતું પડે છે. પૌરાણિકો પણ કર્મતું નીચે પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરે છે.

॥ સ્તોક ॥

યથા યથા પૂર્વકૃતસ્ય કર્મણઃ પલ્લં વિધાનસ્યમિવાવતિહતિ ।

તથા તથા તથ્યતિપાદનોષ્ઠતા, પ્રદીપ્તહસ્તેવ મતિઃ પ્રવર્તતે ॥

યદ્યત્ પુરાકૃતં કર્મ, ન સ્મરન્વીહ માનવાઃ ।

તદિદં પાપદબ્ધેહ, દૈવમિત્યભિધીયતે ॥ ૧ ॥

મુરિતાન્યપિ નિગ્રામિ, મુકુદામૈવ યત્રવઃ ।

ન દિ મે તત્ કરિષ્યન્તિ, યથા પૂર્વકૃતં ત્વયા ॥ ૨ ॥

પુરાણોમાં આ પ્રમાણે કર્મને પ્રતિપાદન કરનારા ધણા રહ્યોડો.

દેશજન્ય. સ્થિતિરસ અને પ્રદેશના સમુદાયને પ્રકૃતિજન્ય કહે છે. અધ્યવ-
સાયવડે મદલુ કરેલ કર્મદલિક્ષી સ્થિતિ, અર્થાત્ તેના કાલનો નિયમ
તેને સ્થિતિજન્ય કહે છે. કર્મપુદ્ગલોના ગુભાગુભ અથવા ધાતી અધાતી
તે રસ તેને અનુમાન અથવા રસજન્ય કહે છે. સ્થિતિ તથા રસની
અપેક્ષાવિના કર્મપુદ્ગલોના દલિકર્તુ મદલુ કરવું તેને પ્રદેશજન્ય કહે
છે. કળુ છે કે પ્રજ્વલિતમુદાવાઃ સ્વાદુ, સ્થિતિઃ કાશાવધારણં અનુમાનો રસઃ પ્રોક્તા
કર્મણો દક્ષતત્ત્વા ઇ ૧ ૪ એ ઉપરુંક આર પ્રકાર મોદકના દહાન્તાથી
અવબોધવા.

મોદકનું દહાન્ત.

વાતરોમના નાસામાટે બનાવેલા મોદકમાં વાયુને હરવાનો સ્વભાવ
(પ્રકૃતિ) રહ્યો હોય છે. પિત્તરોમ નાસાક દ્રવ્યથી બનેલા મોદકમાં
પિત્તનો નાસ કરવાનો સ્વભાવ રહ્યો હોય છે. કફરોમ નાસાક દ્રવ્યથી
બનાવેલા મોદકમાં કફનો નાસ કરવાની પ્રકૃતિ હોય છે. કોઈ મોદક
એક દીવસ રહે છે, કોઈ બે દીવસ રહે છે અને કોઈ મોદક એક
માસ પર્વત પાત્ર રહે છે. કોઈ મોદક ત્રીણો હોય છે, કોઈ મોદક
કડવો હોય છે, કોઈ મોદક મિષ્ટ હોય છે; તેમ કર્મનો રસ પાત્ર અવ-
બોધવો. કોઈ મોદક પાથેરનો હોય છે, કોઈ મોદક અપેથેરનો હોય
છે અને કોઈ મોદક ચેરનો પાત્ર હોય છે; તેમ કર્મસંધમાં પાત્ર ન્યૂના-
ભિષ્ જાણવું.

અષ્ટ પ્રકારના કર્મમાં કોઈ કર્મ જ્ઞાનને આન્ધાદન કરે છે અને
કોઈ કર્મ દર્શનનું આન્ધાદન કરે છે. જ્ઞાનનું આન્ધાદન કરે છે તેને
જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહે છે. દર્શનનું આન્ધાદન કરે છે તેને દર્શનાવરણીય
કર્મ કહે છે. અભ્યાસાય મુખનું આન્ધાદન કરે છે તેને વેદનીય કર્મ
કહે છે. ક્ષાતિક સમ્પ્રજ્વ અને ક્ષાતિક સ્પરિત્રનું આન્ધાદન કરનાર
કર્મને મોદનીય કર્મ કહે છે. મોદની સ્પરિત્ર અનન્ય સ્થિતિનું આન્ધા-
દન કરનાર કર્મને આતુ કર્મ કહે છે. આત્રમાના આરથી મુલનું આન્ધા-
દન કરનાર કર્મને નામકર્મ કહે છે આત્રમાના અનુર ઉપુ મુલનું
આન્ધાદન કરનાર કર્મને ચેત્રકર્મ કહે છે. આત્રમાના વીર્યનું આન્ધા-
દન કરનાર કર્મને વીર્યનસાય કહે છે. અષ્ટ કર્મનો અડકમ જાણવું છે.

જ્ઞાનનું આન્ધાદન ધષાધી દર્શનનું આન્ધાદન ધષ છે, દર્શનનું
આન્ધાદન ધષાધી જ્ઞાન અને અજ્ઞાન વેદાય છે, જ્ઞાન અને અજ્ઞાન
વેદતાં મુકાનું ધષ છે તેથી મોદનો ઉદય ધષ છે, મોદન ઉદયથી
આપુખ બધાય છે, આપુખનો બન્ધ ધષાધી નામ કર્મ કે વેદની રૂપી-

ત કરવામાં આવે છે તો પરમવત્તાં તે હરકત કરનારની આંખે
જાતને રોમ થાય છે. શ્રીમદ્વાલીરસ્થાનોએ પૂર્વ ભવમાં સંચા-
રના કાનમાં તપાવેલું સીંચું રેણુનું હતું, તેથી શ્રીવીરપ્રભુના
માં એવે તેમના (પ્રભુના) કાનમાં ખીલા થઈ. જે જે પ્રકારનું જે જે
મેલે અન્ધને દુઃખ થાય એવું કર્મ કરવામાં આવે છે તો તેનું ફળ પણ
ને અને તે ભવમાં પ્રાપ્ત તેથી રીતે ભોગવતું પડે છે. કોઈના પગને
વામાં આવે છે તો, આવતા ભવમાં તે પગ ઉદનારના પગ ઉદાપ
કોઈને આગ ચઢવવામાં આવે છે તો, સીતાની જેઠે આગનું દુઃખ
વતું પડે છે. કોઈને નીચ કહેવામાં આવે છે તો, તેનું ફળ પણ
પ ધરે ભોગવતું પડે છે. જેવો આઘાત તેવો પ્રત્યાઘાત એ નિયમ
માં પણ જેવામાં આવે છે; અર્થાત્ જેવાં કર્મ કરવામાં આવે છે
માં ભોગવવાં પડે છે.

ઘાલી અને અઘાલી એવા કર્મના જે ભેદ છે. ઘાલી કર્મનો નાશ
તાં અઘાલી કર્મ સ્વયમેવ ટળી જાય છે. ઘાલી કર્મમાં પણ મોહનીય
જગજાત છે. સર્વ કર્મમાં મોહનીય કર્મ રાજસમાન છે. મોહનીય
નો નાશ થતાં સર્વ કર્મનો નાશ થાય છે. મોહનીય કર્મનો નાશ
વાની ખાસ જરૂર છે. ક્રોધ, માન માયા અને લોભ તેના સાગ
છે. નવ નોકયાષ અને મિધ્યાત્વ એ મોહનીય કર્મના ભેદ અવશેષ
મોહનીય કર્મનું કોટલું બધું બગ છે કે મોટા મોટા દંડાદિએને
જુ ધ્રુવથી દે છે. કર્મ જગજાત છે છતાં આત્માના મુક્ત બગથી
નો નાશ થાય છે. ઉદમથી કર્મનો નાશ થાય છે. ઉદમવડે જ્યારે
પરે પણ કર્મને છૂટી રાખ છે. કર્મ જડ છે અને આત્મા ચેતન છે.
ન પાપના સ્વરૂપમાં રમતુના કરે તો કર્મ નહિ થયાવિના રહેતું
થી. સ્વરૂપના આરાધનવડે સકલ કર્મનો નાશ થાય છે. જ્યારે
પરે પણ કર્મનો નાશ કર્યાવિના આત્માને ખરૂં મુખ પ્રાપ્ત થવાનું
થી વિવશ હાવનાએને પ્રથમ હાવથી ભેદએ. સ્વન દંડન અને
ગરિની આરાધના કરવાથી કર્મ રંગવા શાને છે અને આત્માના
નાદિ મુક્તિ પ્રપરવા શાને છે. શ્રી મદ્વાલીર પ્રભુએ બાર વર્ષપરંત
પાન થયું ત્યારે મોહનીય કર્મનો નાશ ક્યે; એકદમ કર્મ કર્મ નહિ થતું
થી. પ્રથમ સદ્ગુરુએ પાસેથી તત્તેણું સ્વરૂપ સમજતું ભેદએ. કેટ-
ક લોકો કર્મમાં ગળ્યું હશે તેમ થશે, એમ ખાની લેઈને ઉદમ
વડક કરતા નથી, તેઓ જાણે કર્મના દાસ બની ગયા તેમ
ખાય છે. કેવલજ્ઞાનવિના કયા કર્મનો ઉદય છે તે જાણી રાક્ષાનું નથી, માટે
ધમ કરવો ભેદએ. ઉદમ કર્યાવિના કર્મનો ઉદય છે કે નહિ તે જાણી

કર્મવિપાકની ઉદીરણા થતી નથી. અત્યંત ઉમ્મ વેગવાગા ગુમ વિચારના પ્રચલુષો અગુમ કર્મ પલુ ગુમ કર્મરૂપે પરિણમે છે અને અગુમ કર્મની નિર્જરા થાય છે, તેમજ અગુલ કર્મનું અપવર્તન થાય છે અને ગુમ કર્મ માટે ઉદ્ધર્તનકરણ કરી શકાય છે. ગુમ પરિણામમાંથી ગુરુ પરિણામમાં પ્રવેશ કરવામાટે, સમતાની પ્રાપ્તિ કરવી જોઈએ. સમતાની પ્રાપ્તિથી ગુરુ પરિણામ ધારણ કરી શકાય છે, માટે ભવ્ય ઇચ્છાએ ગુમ પરિણામ સર્ખો અનુક્રમે આમન વધતું. એકદમ ગુરુ પરિણામનું શિખરપર ચડવા માટે કુદરો આરવાથી સમતાનું શિખર પ્રાપ્ત થઈ નહિ અને ગુમ પરિણામનાં પચથીયાં પલુ મંદલુ કરી શકાયો નરિ દયા, પ્રેમ, ભક્તિ, સાધુચેત્ત, ગુરુવંદન, તીર્થયાત્રા, સુપાત્રદાન, આ ધર્મોદ્ગ્રામ વગેરે ગુમ કૃત્યોને સ્વાધિકાર પ્રમાણે ચેતવણી ખાસ જા છે. જે અનુષ્ઠ ગુમ પરિણામ થાને ગુમ સમતાદિનાં પરિણામ કે, પુણ્યને ઉત્પન્ન કરે છે તેને પલુ ધારણ કરવા શક્તિમાન થયો ન અને ચત્રી દિવસ અગુમ પરિણામ અને પાપાર્શ્વનાં કૃત્યોને કર્યા છે, તેવો મનુષ્ય ગુમ પરિણામને છોડી એકદમ ગુરુ પરિણામ ધા કરવા શક્તિમાન થતો નથી. પ્રથમતો, પ્રેમ, ભેદ, પરીપકાર, દાન, દેવગુરુની ભક્તિ અને સર્વેનું શેષ: કરવાનું મુવિચારો કે જનતાના ભલામાટે ગુમ પ્રવૃત્તિ કરવી. જનતાના ઇચ્છાને પોતાના અ સમ્મન માનીને તેઓને આત્મદષ્ટિથી દેખવા અને રિપુઓને આત્મદષ્ટિથી જોવા; કે જેથી સત્વગુણની ભાવના ખીલવા માંડશે પરમાર્થવૃત્તિ થવાથી સ્વાર્થના વિચારોનો સ્વયમેવ નાશ થશે. આ આત્મરૂપે અને જરૂને જરૂરે દેખવાની વિવેકશક્તિ પ્રાપ્ત થતાં પરિણામની ધારાને પ્રાપ્ત કરવા ચેતનનો આધિકાર પ્રમટે છે અને ગુરુ પરિણામથી. સકલ કર્મનો ફાલ થાય છે; માટે અજ કર્મને કરવાની ઇચ્છા ધારણ કરનારે ઉપરુકા ઉપાયો પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ આત્મરૂપે અન્દના ઉપર કર્મરૂપ વાદન લાગેલાં છે, છતાં તેને ઉપાયોથી છઠ્ઠાથી શકાય છે: એમ સમતાએ વિચેકને જણાવ્યું. જે ઉપરુકા કથેલી મારી શિખાનલુ માને તો, નિરજ (ચાદગોવિનાના) પ્રકાશની પેઠે પ્રકાશિત થઈ શકે, પણ તેમને દે વિચેક! નમારા મલ્લને તો જ સમજી શકે. આરા સ્વામીજી મારી શિખાનલુ ત્યજી ધર છેડીને પરધેર એટલે. અવિચલિત થઈ જાય છે. તેમાં તેમનું રીતે ગુમ થઈ શકતું નથી, પણ પોતાની ઘણી હાલે થાય છે તેની પરપરમનતાં સ્વાદક્ષિણોલ્લે, તન ધન ચૌવનદાપ ।

દિનદિન દાંસે અપવસ વાપતો, નિવજન ન માને કાંખા

૩. પરશ્વીનો સંજ કરનાર મૂઢ બલુવે. પરશ્વીનો સંઘી શરીરની
 ઢીલુતા કરે છે અને આયુષ્યની દોરી ટુંકી કરે છે. પરશ્વીનો સંઘી
 પેતાની સીના પ્રેમથી બ્રહ્મ થાય છે, હેતરે સત્યથી બ્રહ્મ થાય છે અને તેથી
 હેતરોત્તર સદ્ગુણોનાં પંચથીયોંથી નીચે ઉતરે છે. “જે મનુષ્ય એક
 સાપ કરે ■ તે અન્ય પાપ પલ્લુ કર્યાંવિના રહેતો નથી.” પરશ્વીનો
 સંઘી મનુષ્યોનો પાત પલ્લુ કરે છે. પરશ્વીનો સંઘી આંખનું તેજ ઘટાડે
 છે અને કૃદ્ધને કાનું બનાવે છે. તેમજ અસત્ય વદીને, વાણીને અપ-
 વેદ બનાવે છે. પરશ્વીનો સંઘી મનુષ્ય, સત્યના પ્રકાસથી દૂર રહે છે
 અને અજ્ઞાનરૂપ અંધકારમાં પ્રવેશ કરે છે. પરશ્વીસંઘી, વિષયવાસ-
 નારૂપ દુષ્ટ રાક્ષસીઓનો ગુણામ અને છે અને તે બ્રહ્મતેજને ધારણ
 કરવા શક્તિમાન થતો નથી. પરશ્વીના સંજથી પુરુષ, અનેક કુવિચારોના
 ગામે થાય છે અને તે અમરૂષ બમ્મલુ અને અપેશનું પલ્લુ પાત કરે
 છે. પરશ્વી સંજથી પુરુષ, પેતાના સન્તાનોને પલ્લુ નિર્ભેદ બનાવે છે અને
 પ્રાપ્તિ પેતાની ભવિષ્યની પ્રભને પલ્લુ પેતાના અગામ વિચારોનો
 ધારણો આપતો બાય છે. પરશ્વી સંઘી પુરુષ-કામનો દાસ બનીને-જે
 દાય જોડીને વેરવાઓને નમસ્કાર કરે છે અને પેતાનાં અમૂલ્ય પુરુષ
 ભવને ધૂળમાં રમદોળે છે. પરશ્વીના સંજથી પેતાની અમૂલ્ય કાયાનો
 અકરમાત્ નાશ કરે છે. પરશ્વી સંઘી પુરુષો દુનિયામાં અનેક કુવિચારો
 કરીને મનોવર્તણુને અગામ બનાવે છે અને તેથી તેઓના સમાનમમાં
 આવનારને પલ્લુ તેઓના જેવા કુવિચારોની અસર થાય છે.

જેઓ પરશ્વીનાં કટાક્ષિ સહન કરવાને શક્તિમાન થતા નથી,
 અર્થાત્ કટાક્ષથી બચતા નથી. તેઓ પેતાના ધરનું યેષ: કરવા શક્તિ-
 માન થતા નથી. જેઓ કૃદ્ધમાં પરશ્વીની ઇબી રાખે છે, તેઓ અ-
 ન્તરમાં અસાન્તિને ધારણ કરે છે. જેઓ પરશ્વીના રૂપમાં મોહ
 પામે છે તેઓના ઉપર મોહ રાજ્યની ધાડ આવે છે. જેઓ પરશ્વીને
 દેખી વિકારી બની બાય છે, તેઓ જનનના ઓકોના ઉપદ્રવ હરવાને
 શક્તિમાન બની શકતા નથી. જેઓ પરશ્વીઓને દેખવામાંજ અને
 તેઓને ભોવવવામાંજ પ્રવલ્લન છે, તેઓનાથી જનનનું તેમજ
 પેતાનું બહું યર્ષ શકનું નથી. જે પરશ્વીપર થતી અમુમ વિષયવાસ-
 નાને તામે સખવા સમર્થ થયો નથી, તે પેતાનું તથા પેતાના કુટુંબનું
 અને જનનનું કલ્યાણ કરવા સમર્થ થતો નથી. જે પેતાની મનોવૃ-
 ત્તિથી પરશ્વીઓના ભોવમાં સર્વસ્વ ગાવી લે છે, તે સર્વ પ્રકારના
 કલ્યાણથી દૂર રહે છે.

જે દેહમાં પુરુષો પલ્લુ બળિચારી થાય છે અને સાધુઓ, સંન્યા-

સીએ, પણ બ્રહ્મચર્યથી બ્રહ્મ થાય છે તે દેશની અધોદશા થાય છે અને તેવા દેશમાં તે વખતે કોઈ મહાન દેશોદ્ધારક અથવા ધર્મોદ્ધારક પુરુષને જન્મ થતો નથી. બ્યભિચારી પુરુષો અને બ્યભિચારી સ્ત્રીઓના પરસ્પરના સંબન્ધમાંથી કોઈ મહા પુરુષના જન્મની આશા રાખવી તે બ્યર્થ છે. બ્યભિચારી પુરુષના શરીર સત્ત્વથી ઉત્પન્ન થનાર બાળકોમાં પ્રાયઃ અદ્ભુત સામર્થ્ય પ્રગટી શકતું નથી. બ્યભિચારી પુરુષોના ઉત્તમ વિચાર-શક્તિ શક્તા નથી, તેથી તેઓ પોતાની સ્ત્રીની સાથે પણ કલેશ કરે છે, અને ઘરમાં કુસંપ, અપ્રીતિ, ક્રોધ અને કલેશનાં બીજ વાવે છે અને તેથી તેનું કળ પોતાને આખરું પડે છે. બ્યભિચારી પુરુષોને અબળાઓ છૂટી લે છે. તેવા પુરુષો દેશમાં ચોદ્ધાઓનું કાર્ય કરી શકતા નથી અને બહુ-અશાશ્વતા ક્ષાત્રપત્રની પેઠે પોતાની હીન સત્ત્વ દશ્યને પ્રગટ કરે છે. બ્યભિચારી પુરુષોનાં શરીરો નિર્બળ થાય છે. તેઓ ભય, ચિન્તા, હેમ, અવિશ્વાસ અને ક્રોધ વગેરે દોષોને વારંવાર સેવ્યા કરે છે, તેથી અશ્મિના સ્પર્શની પેઠે તેઓનાં રૂધિર અને વીર્ય બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે. ભય-ચિન્તા અને અત્યંત સંતાપથી તેઓનું હૃદય ધબકે છે. અકરમાત્ ભયથી મગજના જ્ઞાનતંતુઓના પરપોટાઓ ફાટી જાય છે અને તેથી તેઓ વિકળ બને છે. બ્યભિચારી પુરુષો તનની હાનિ કરે છે, એટલુંજ નહીં પણ તેઓ ધનની પણ હાનિ કરે છે. બ્યભિચારી શેઠીઆઓ પરસ્ત્રીના સંગથી લાખો વા કરોડો રૂપેયાના ધૂમાડા કરી નાખે છે. આશ્ચર્યકારક વાત એ છે કે, જે શેઠીઆઓ પોતાના સહયુગ્મ પર જોવા પ્રેમ ધારણ કરી શકતા નથી, તેવા પ્રેમ તેઓ પરસ્ત્રી પર ધારણ કરે છે. બ્યભિચારી શેઠીઆઓ પોતાના વડેરા સહયુગ્મન, કરતાં પરસ્ત્રીનો વિશેષતઃ વિનય સાચવે છે અને તેની સેવા ચાકરીમાં ચાકરની પેઠે પ્રવૃત્તિ કરે છે. બ્યભિચારી રાજાઓએ પરસ્ત્રીના સગથી રાજ્ય ખોવાં છે, બ્યભિચારી રાજાઓએ પરસ્ત્રીના સંગથી મસ્તક કપાવ્યાં છે, અર્થાત્ બ્યભિચારી રાજાઓએ પોતાના દેશની ધૂળધાણી કરી છે. બ્યભિચારી રાજાઓએ પોતાની પાછળ સારા પુત્રોને પ્રાયઃ ઉત્પન્ન કર્યાં નથી. બ્યભિચારી રાજાઓએ પોતાના દેશને પરતંત્ર કર્યાં છે. બ્યભિચારી રાજાઓએ પરસ્ત્રી લાલચથી અની-તિનો માર્ગ ગ્રહણ કરીને રૂધિરની નદીઓ વહેવરાવી છે. બ્યભિચારી રાજાઓ પોતાનું વીર્ય બ્યર્થ ગુમાવી દે છે અને તેથી તેઓ પોતાના મનની કુટેવને વરા કરવા સમર્થ થતા નથી અને તેઓ સ્વદેશ અને પરદેશને વશમાં રાખવા ઇચ્છા કરે છે એ કેવું આશ્ચર્ય છે! બ્યભિચારી રાજાઓ, ઠાકોરો અને રાહેનસાહેબો દુષ્ટ સ્ત્રીઓના હસ્તથી ખમે તે પ્રયોગે મૃત્યુના આધીન થાય છે. બ્યભિચારી રાજાઓ, ઠાકોરો અને ન્યાયાધીશો વગેરે

પ્રતે અતીતિ આચરે છે તેમજ અન્યને સન્ન કરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે
 ૧ પલુ એક આયર્ષ છે. બાલિઆરી ચલ્લો, વેરણ વનેરેના પોચક
 ને છે. બાલિઆરી ચલ્લો, ઠાકોરો, ચોડીઆલો વનેરે ચાપુ સન્ત,
 ધબાપ વનેરેની સેચ મૂકીને પાસીઓની સેચ કરે છે. એ સીઓની
 ધમડીમાં રૂચિરથી રજવાનું બાધી રહ્યો છે અને ઘણા દ્વારથી અશુભિ
 ધિક્કને છે તેવા ચરીરપર મોઢ પામે છે, એજ તેઓની બુદ્ધિની પરી-
 તની બાંધકારી છે. બાલિઆરી ચલ્લો, ચાખાઓ, ઠાકોરો, ચોડીઆલો
 મેરે પરચીના સંજથી દારૂનું પાન કરે છે તેઓ દારૂની પેનમાં અનેક
 રાકારની ડવરી કર્યાં કરે છે અને કોઈ વખતે તેઓ રસ્તામાં જતાં
 રી બધ છે અને તેવા પ્રસંગને લાભ લેઈ ફૂતરાંઓ પલુ, પાંચના
 કરનાં મહુબ યદને પલુ નીચ બનેડા પુરપોના મુખમાં કચ્ચે રાંજ ચાખી
 દુરે છે. બાલિઆરી પુરપો કેનચાષડા હોષ તોપલુ તેઓ કેનચ-
 ળીને દૂધાનુ દે છે. બાલિઆરી પુરપો પાંચના પનને કુમારે બધ કરવા
 પાડી પાડી કરવા નધો. બાલિઆરી પુરપો પાંચના કુટુંબની પલુ દયા
 કરી સાડા નધો અને કુટુંબ સીઓનાં ખીરમાં તર કરે છે. કિંદુરપા-
 નમાંથી બાલિઆરને એ દોષ બધ તો પચેનુ ઉલ્લિનાં પચથીવાંપર
 પદ મૂકી સાચ પાસીકંપટપલુનું દૂધાનુ કુચાચમાં લાને છે.
 તેઓને પ્રહનર્વની દુદા કેનચાળી આપવામાં આવે છે, તેઓ પાસી-
 કંપટવટોષથી મુજા બધ છે.

છર્ડે દેલોમા પુરપો. વનેરેમા પ્રહનર્વની કેનચાળી, દુદામાં પૂર્ણ
 અસર કરે એથી આપવામાં આવે તો. કલ્પા દોષથી મહુબે દુર યદ
 છર્ડે અને તેઓ યુગ અનમા પ્રેરણ કરી છર્ડે. એ પુરપો મહુરકાચા-
 સમા પ્રેરણ કરે છે તેઓને પુરપાચનની પારેનું કેનચાળી આપવામાં
 આવતી નધો. તેમજ પુરપો અને જોના દાદ બધ છે ત્યારે પાડ
 પુરપો કેપોરીતે વનંતુ અને જોલિ કેપોરીતે વનંતુ તેથી અનબલુ બા.બા
 આપવામાં આવતી નધો તે જરૂર ભરેડું છે. અઢાનુ વનંતુ વનેરે સ્મિત-
 ચોષા તો જાડકાની દોષ સદાચાચના આવે છે અને તેવા કિંચ
 એવા પુરપો તથા પુરપોને દોષવામાં આવે છે અને પનને તમા-
 રા કરીને એમ પ્રનચા કરવામાં આવે છે કે અઢાનુ દેલોની પાડી
 અને પર્વનો પાડી મટે બધે જાડકા કિંચે અઢાનુ બધ જાડકા-
 ની દોષલિ સદાચાચ દોષ તથા દારૂરનું અને વનની કિંચની
 આલુ કાપી હાથે સાચ જાડકાની પુરપોને રૂચે પડી નધો
 એ દેલોમા જાડકાને પ્રેરણ છે તે દેલો પ્રેરણ બધ છે. એ દેલોમા
 મહુબે વિરપાચના મુખ જેવચા એજ હાલનું રંગ બધે છે.

તે દેશનો ઉદય થતો નથી. જે દેશના મનુષ્યો બાજતમને પુષ્ટિ આપે છે તે લોકો સુખામ બને છે. જે દેશના મનુષ્યો બાજપણામાંજ સ્ત્રી સેવનમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે તે દેશના મનુષ્યો તન, ધન અને ધૈર્ય વગેરેનો નાશ કરે છે અને તેવા મનુષ્યો દેશને શાપ સરખા છે.

પરસ્ત્રીસંપટત્વ દોષમાંથી યુવકવર્ગને પ્રથમથીજ દૂર રહે તેમાટે, પુરૂષોએ તેમજ શાગાઓમાં ખાસ ઉત્તમ ગ્રન્થચર્યની કેળવણી આપવી જોઈએ; પૂરૂષોને મુધાર્યા પૂર્વે યુવકવર્ગને મુધારવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. ભવિષ્યની ઉન્નતિનું આ એક પત્રથીયું છે, માટે દરેક દેશમાં પરસ્ત્રીસંપટપણામાંથી પુરૂષો દૂર રહે, એવી સરસ કેળવણી આપવી જોઈએ. જે પુરૂષો ધર્માંભિમાની અને દેશહિતેચ્છુ છે, તે તો પરસ્ત્રી સંતપી દૂર રહે છે. દુનિયામાં જન્મીને વિવિધ મુખ ભોજનવામાંજ મનુષ્ય જન્મની સાર્થકતા જેઓ સમજતા નથી, તેવા ઉત્તમ પુરૂષો તો પાતાના આત્માનું એક અને દુનિયાનું બીજું શાપ તેવા ઉપાયોનાં પ્રવૃત્તિ કરે છે. જેઓ પરસ્ત્રીમાં આસક્ત છે તેઓ સ્વર્ગથી છે. લગ્ન વખતે કરેલી પ્રતિજ્ઞાથી જેઓ બ્રહ્મ શાપ છે તેઓ અન્યને પાતુ બ્રહ્મ કરે છે, માટે તેવા પુરૂષોને ઉપદેશ આપી મુધારવા જોઈએ.

જે દેશમાં સ્ત્રીઓ, ધાર્મિક કેળવણી તેમજ, સારીરિક કેળવણીનાં સંસ્કરણો સમજવાને સક્ષિમાત્મક થઈ નથી અને વિચારભોગને હંદગીર્ણ મુખ્ય કર્તવ્ય ગમજે છે, તેવી સ્ત્રીઓ, પોતે પાતુ પતિવ્રતાના ધર્મને પાળી નહીં નથી અને પાત્રના સમાજમમાં આવનાર પુરૂષોને પાતુ સ્વચ્ચારી બ્રહ્મ કરે છે તેવી અધમ સ્ત્રીઓ પોતે હીન અને નીચ બને છે અને અન્ય સુશીલ પાતુ નીચ બનાવે છે.

ધર્મનંદક કાલકાલી અને નક્ષત્રવચ તથા સારીરિક કેળવણી પામ્યા વિનાની બાળાઓ સ્વાધાર નાહી કેમરની શાપ છે અને પતિવ્રત ધર્મથી પશ્ચાદ્ મુખ્ય શાપ છે. ત્યારે કેટલીક વખત તેઓ દુઃખ અને ધર્મને દૂર મુકાને રાખવાના રંગ સ્વીકારે છે, અચોત્ત નિર્જેમજ બનીને તેવી બ્રહ્મ વચ્ચે જાણ્યા દેવની અને ધનની પ્રાપ્તિ કરવાને સક્ષનીઓની રજા નહીં છે. કેટલાક દેવના સક્ષન કરવાને સક્ષઓ તથા સક્ષનો મળત મળ્યાના આવી સક્ષની જેવી સ્ત્રીઓના પાશનાં કમલ છે, તથા સક્ષન નહીં આ રીતે ચાલના કુલસની પહે પાત્રના અવધારને નીચ ગણે છે, એવા મહાત્મા, દાકારો અને સક્ષનોમતોથીજ દેશ અને ધર્મની કલ્યાણથી શાપ છે.

સ્ત્રીઓ એ પતિવ્રત ધર્મથી અંતરૂપ દોષ અને પુરૂષોને સ્ત્રી આ રીતે દેશનું સ્ત્રી નકે છે, પુરૂષ કદી બ્રહ્મ કરે નહીં કદી

સ્થાનમાં પ્રથમ સતી સ્ત્રીઓ ઘણી હતા, તેથી પૂર્વે દેશની અહીં બાળ્યાવસ્થામાં જ કન્યાઓને પતિવ્રતાની ઉત્તમ ધાર્મિક કેળવણી આપવામાં આવે તો વેરવાઓ અને કુલટા-પુંડરી સ્ત્રીઓનો ઘટાડો થાય. સતીધર્મ પાળનારી સ્ત્રીઓની વૃદ્ધિ થાય. દેશના અને ધર્મના વાન પુરુષોએ આ સૂચનાને લક્ષ્યમાં લેઈ બાળ્યાવસ્થામાંથી ઉત્તમ કેળવણી આપવામાટે પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

પારમાર્થિક કાર્ય કરનારા મહાત્માઓને ઉત્પન્ન કરવા હેતુ ઉપયુક્ત સૂચના પ્રમાણે ચર્ચાની ખાસ જરૂર છે.

જે પુરુષો દારૂ અને માંસના ભક્ષકો અને છે, તેઓ પરસ્પર વિરોધતાં અને છે. દારૂનું પાન કરનાર પુરુષ, બલિચારના સંપ્રદાય ભ્રષ્ટ છે. દારૂની લેજમાં પુરુષો અનેક પ્રકારના કુલટા છે. દારૂથી વિષય વિકારને ઉત્તેજન મળે છે અને તેથી તેવા કુલટા સ્ત્રીઓ દુસ્વામી નામે એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. પશ્ચીમમાં આ ઉવટમાં ઉવટ વીસ વર્ષપર્યંત પ્રભુચર્યનું સંરક્ષણ કરીને રિક અને ધાર્મિક કેળવણીનો અભ્યાસ કરવામાં આવે તો, ભવિષ્યની પ્રભુ સુધરે અને તેથી પરસ્પરીના ત્યાગી અને ધર્મને કરનારા પુરુષો ઉત્પન્ન થઈ શકે. હાલ મનમાં વિષયાભિલાષની યાચ તેવા સંયોગે ત્યાં ચારે તરફ દોષ, ત્યાં પુત્ર અને પુત્રી રાખવામાં આવે છે તેથી, તેમજ તેઓને બાળ્યાવસ્થામાં પદેવામાં આવે છે તેથી, તેઓના આત્માની તથા મનની અને ઉન્નતિ જોઈએ તેવી દેખવામાં આવતી નથી. આ પ્રમાણે નિતિના માર્ગમાં ઘસણતા મનુષ્યવર્તનોને બે ઉદ્ધાર કરવામાં નહિ તો, ખરેખર પ્રતિદિન મનુષ્યોના આયુષ્યની ઘટતી યથા કરશે, તે તો ભારતવાસીઓ તથા અન્ય દેશના મનુષ્યોએ ખાસ જરૂર છે અને વ્યભિચાર નામના દોષને દરિયામાં હાંકી કાઢવો છે. વ્યભિચાર દોષથી મનુષ્યોમાં ખુનનાર લગ્નજો ધર્મ યાય છે. વ્યભિચાર દોષથી વૈર હેર અને કહેસાની પરપરાઓ યાય છે.

પુરુષો પરસ્પરીમાં આસક્ત થઈને તન ધનની હાનિ કરે પ્રમાણે યૌવનની પલ્લુ હાનિ કરે છે; તેટલાથી બસ થતું નથી તેઓની પ્રભુની પલ્લુ હાનિ થાય છે, અર્થાત્ ભવિષ્યની અહિત કરે છે, તેમજ પોતાની ખરાબ વાસનાના છાંટાઓથી પલ્લુ અહિત કરે છે. તેવા પુરુષો દયા, પ્રેમ, આત્મભાવ,

પૂર્વનો અને વર્તમાનનો મુકાબલો કરવાનું કાર્ય કંઈ સહેલું નથી. મોટા મોટા પ્રોફેસરો પણ પૂર્વના આચારો અને વર્તમાનના આચારોનો મુકાબલો કરતાં-સત્યનો સારાંશ ખેંચતાં બેહોરા બની જાય છે, માટે જૂનાનો ત્યાગ અને નવાનો આદર કરતાં અનેક વિચારો કરશે અને અનેક સત્યપુર્યોની સજાહ લેશે. હિંદુસ્થાનના લોકો વૈર, ઝેર, કલેશ અને આજસનો ત્યાગ કરે અને દયા, ભક્તિ, દાન, સત્ય, મૈત્રીભાવ વગેરેના વિચારોપર આવે તો ખરેખર તેઓ ધર્મ માર્ગમાં પ્રવેશ કરી શકે. જૈનોએ ધર્મસંબંધી અન્યોને ઉપદેશ દેવો જોઈએ. શુદ્ધ જૈનોને અન્યધર્મ સ્વીકારવાની કંઈ જરૂર રહેતી નથી; જૈનધર્મમાં નીતિ આદિ સર્વ સિદ્ધાન્તોનો સમાવેશ થાય છે. અહીં જૈનો જૈનધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય તેમાં તેઓના મૂલ્યમાં રહેલા અજ્ઞાનનો દોષ છે. જૈનધર્મ સંબંધી અનેક શાસ્ત્રોનો ગુરુમયી અભ્યાસ કર્યો વિના, માત્ર કેળવણીપણાનો ફકો રાખીને કેટલાક મનુષ્યો કુતમોં કરે અને અસત્ સંગતિના યોગે જૈન ધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય, તેમાં તેઓનો પોતાનો દોષ છે, કારણ કે તેઓએ જૈન શાસ્ત્રોનો ગુરુમયૂર્વેક અભ્યાસ કર્યો નથી. ધર્મના સિદ્ધાન્તો જેવા જૈન શાસ્ત્રોમાં છે, તેવા અન્ય ઠેકાણે નથી. અસત્ સંગતિથી મનુષ્યો પ્રથમથીજ કુસંસ્કારવાળા બની જાય છે, તેથી તેઓના મૂલ્યમાં કદાચહીનો પ્રવેશ થાય છે અને પશ્ચાત્ તે સત્ય સિદ્ધાન્તોની માન્યતા સ્વીકારી શકતા નથી. અસત્ સંગતિથી મનુષ્યો સત્યસિદ્ધાન્તોની તુલના કરવા શક્તિમાન થતા નથી. અસત્ સંગતિથી એકાન્તે જીવું તે ઝેર જેવું વા જીવું તે અમૃત જેવું, એમ સંકુચિત દષ્ટિવડે જુદીજ જાતનો વિપરીત અર્થ મહાજુ કરવામાં આવે છે, અર્થાત્ જૂના જમાનામાં અને નવીન જમાનામાં સત્ય કેવા રૂપે છે તેને અસત્ સંગતિથી પારખી શકાતું નથી. અસત્ સંગતિથી મનુષ્યો અવનતિના માર્ગમાં ગમન કરે છે અને પોતાની ઘોર પોતાના હાથે ખોદે છે. અસત્ સંગતિથી મનુષ્યો સ્વાર્થના પ્રપચોમાં મસ્ત બનીને જગતના ભલામાટે શુભ પ્રવૃત્તિ કરી શકતા નથી. અસત્ સંગતિથી મનુષ્યો સાત્ત્વિક ગુણથી માનસિક ઉન્નતિ કરી શકતા નથી. અસત્ સંગતિથી મનુષ્યો પોતાની અને પરની દયા કરવાને શક્તિમાન થતા નથી. અસત્ સંગતિથી મનુષ્યો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવને અનુસરી હિત અને અહિત માર્ગને જાણવા સમર્થ થતા નથી. અસત્ સંગતિથી મનુષ્યો ખાતું પીતું અને હહેર મારવામાંજ મનુષ્ય જીવનનો સાર સમજે છે. અસત્ સંગતિથી મનુષ્યો સર્વની સાથે મૈત્રી-ભાવ ધારણ કરવાને શક્તિમાન થતા નથી. અસત્ સંગત્ કરવાથી પુર્યો અને સ્ત્રીઓ મન, વાણી અને કાયાથી શુભકાર્ય કરવાની સ-

માંથી મુક્ત કરતા હતા. હવે આપણે ઉચ્ચ યથા અને તે વખતનું સ્થાન
અન્ય જોએ મહત્વ કરું, તો હવે આપણે વખત આગ્યો છે, માટે આપણે
આપણાથી ન્યૂન શક્તિવાળા અને અપરાધી ગ્રાહીઓ પર કડ્ડા કરવી
લેઈએ અને જનનીની દૃષ્ટિ ધારણ કરીને તેઓના દોષો ધોવા લેઈએ.
મનુષ્ય તરીકે આપણે યથા લેટગામાત્રથી ખુશી થવાનું નથી, પણ મનુષ્ય
તરીકેની આપણે ફરજે બંધવીશું નહિ તો, પોતાના આત્માનો મહાન
અપરાધ કંઈ નહીં. ખાતું, પીતું, પહેરવું અને અનેક પ્રકારની મોજમજા
મારવી, એટલું કરવાથી ફક્ત મનુષ્ય તરીકે આપણે નહીં, પણ
પોતાની ધર્મરૂપ કૂળવટ સાચવવાથી મનુષ્ય તરીકે નહીં. દયા
આદિ સદગુણોથી મનુષ્ય તરીકે નહીં. સર્વ જીવોની સાથે
મૈત્રીભાવથી વર્તવું લેઈએ. કોઈનું પણ ભુલું કરવા પ્રવૃત્તિ કરવી તે
ખરેખર પોતાના આત્માનું ભુલું કરવા પ્રવૃત્તિ કરી એમ અવગણવું.
દુઃખી ગ્રાહીઓને દુઃખમાંથી મુક્ત કરવા માટે યથાઓગ્ય ઉપાયો
આદરવા લેઈએ. પોતાના સ્વાર્થ માટે પ્રયત્ન કરવો એટલામાત્રથી
કંઈ તમે જનતામાં મનુષ્ય તરીકે નહીં, પણ તમારી પાસે જે
શક્તિ હોય તે શક્તિથી જનતાને હાનિ આપીને ગ્રાહીઓને ઉચ્ચ
બનાવવા લેઈએ, તેમજ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને પોતાના આત્માની
શક્તિઓને પ્રમથ કરવો લેઈએ. પ્રત્યેક મનુષ્યોને સદગુણોની કેળવણી
આપવી લેઈએ અને સત્યમુખ તરફ યાગ્ય લેઈએ. સર્વ મનુષ્યોને
પોતાની બાત સમાન કેમી તેઓની સાથે પ્રેમથી વર્તવું લેઈએ.
પોતાના ગ્રાહીઓ નાશ કરવા નંથા હોય. એવા મનુષ્યો પર પણ દયા
હાવી, અને ત્યાંથી તેઓનું બહુ કરવા ચૂકવું નહિ. આત્મા પરમા-
ત્મારૂપ છે. એમ માનીને અદ્ય પ્રકારના કર્મોના ક્ષય કરવા શાન અને
દેવની વૃત્તિઓને હાનિ લેઈએ. આ જનતામાં મોજમોજ માટે
ફક્ત મનુષ્ય જન્મ નથી. પણ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રાદિ અનેક
સદગુણો પ્રાપ્ત કરવા મનુષ્ય જન્મ છે. એમ જે વિવેક દૃષ્ટિથી વિચારી
શકે છે, ત્યાં કરવા હાથકનો ત્યાં કરે છે. આદેશ વસ્તુઓને આદરે
છે અને સર્વ પદાર્થોને સાત નયવરે ચાલવું પડે છે. મુક્તિનાર નેરે
છે, વિનયગુણથી વર્તે છે, તેજ મનુષ્ય કહેવાય છે અને તેજો મનુષ્ય
સત્યને સત્ય બાહ્ય તે પ્રમાણે વર્તીને પોતાની કૂળવટ બાળવવા સમર્થ
બને છે. અનેક પ્રકારની વાતનાઓના તબે થયેલ. પુરૂષ અને સ્ત્રીઓ
ભલે સરીરથી મનુષ્ય નહીં, પરંતુ વસ્તુના. સદગુણોવિના મનુષ્ય
તરીકે નહીં. એનામાં હિંસાની શક્તિ છે, નાદુરૂપો
જે તો ભાષાવાદી ખરેખર છે અને જે ચારીત્રો હાવનાં ચાવનાં કરે

નુસારીપણના ગુણો ખીલવવાથી ધર્મની ચોગ્યતા પ્રગટે છે અને
જનધર્મની ફજવટ સાચી સકાય છે. આગાનુસારી ગુણો પ્રાપ્ત થતા
ભેદભાવમાં પાદ મૂકવાનો અધિકાર મળે છે. મનુષ્ય દરેક કાર્યમાં
પ્રમાણિકપણથી વર્તે તો સરસાર વ્યવહારમાં પિતાના હવન આરિત્ર્ય
અન્યના ઉપર મુજબ અસર કરાવેના રહે નહિ. પિતાની ફજવટને દૂર
પ્રાપ્ત થાય એવું દોષપણ કાર્ય કરતું નહિ; એમ જનતામાં ઉત્તમ મનુષ્યે
પિતે તે પ્રમાણે વર્તી અન્યને પણ તેવો બોધ આપે છે. ઉત્તમ જને
ફજવટનો ત્યાગ કરવાથી અનેક પ્રકારની હાનિ થાય છે, એમ હબરે
હાલ-તોથી બોધ આપીને અન્ય મનુષ્યોને દેશાણે લાવે છે; આ પ્રમાણે
સરસાર વ્યવહારમાં ઉપયોગ દેતાં ફજવટની રિયલિ જલાઈ આવે છે.

સમતા કહે છે કે, હે વિવેક મિત્ર ! ત્યારે આ પ્રમાણે જનનમ
પાતુ કુળવટ ઇંદ્રયાથી અનેક પ્રકારના કુલાવદાઓ થાય છે અને કુળવટ
રક્ષા સમજીને તે પ્રમાણે વર્તવાથી અનેક મુલાબ પ્રાપ્ત થાય છે, અર્થાત્
ત્યારે જનનમાં પાતુ આમ છે ત્યારે મુકમ સુનિકામાં પાતુ તે પ્રમાણે
દોષ તેમા શું આલખે' હે વિવેક' આગ કૈતવરવાના પોતાની કુળવટને
મુજામતે જે પોતાના મુદ્દા ધરાવના રમવુ. કંઈ ને છે તેમ. ત્યાગ કર્મને
પરમાવશ્યક બેકગરના નાનના જેવે અન અનિરોધી સ્વભાવ. પરંતુ, કહે
તો તેમના નિવરણે અમલ નુ જે અ. ૧. ૫ અન અ. ૨. ૩૩
પોતાના પાતે જાન કહે ૧. ૫ અન. ૨. ૫. ૩૫. ૩૬. ૩૭. ૩૮. ૩૯. ૪૦. ૪૧. ૪૨. ૪૩. ૪૪. ૪૫. ૪૬. ૪૭. ૪૮. ૪૯. ૫૦. ૫૧. ૫૨. ૫૩. ૫૪. ૫૫. ૫૬. ૫૭. ૫૮. ૫૯. ૬૦. ૬૧. ૬૨. ૬૩. ૬૪. ૬૫. ૬૬. ૬૭. ૬૮. ૬૯. ૭૦. ૭૧. ૭૨. ૭૩. ૭૪. ૭૫. ૭૬. ૭૭. ૭૮. ૭૯. ૮૦. ૮૧. ૮૨. ૮૩. ૮૪. ૮૫. ૮૬. ૮૭. ૮૮. ૮૯. ૯૦. ૯૧. ૯૨. ૯૩. ૯૪. ૯૫. ૯૬. ૯૭. ૯૮. ૯૯. ૧૦૦. ૧૦૧. ૧૦૨. ૧૦૩. ૧૦૪. ૧૦૫. ૧૦૬. ૧૦૭. ૧૦૮. ૧૦૯. ૧૧૦. ૧૧૧. ૧૧૨. ૧૧૩. ૧૧૪. ૧૧૫. ૧૧૬. ૧૧૭. ૧૧૮. ૧૧૯. ૧૨૦. ૧૨૧. ૧૨૨. ૧૨૩. ૧૨૪. ૧૨૫. ૧૨૬. ૧૨૭. ૧૨૮. ૧૨૯. ૧૩૦. ૧૩૧. ૧૩૨. ૧૩૩. ૧૩૪. ૧૩૫. ૧૩૬. ૧૩૭. ૧૩૮. ૧૩૯. ૧૪૦. ૧૪૧. ૧૪૨. ૧૪૩. ૧૪૪. ૧૪૫. ૧૪૬. ૧૪૭. ૧૪૮. ૧૪૯. ૧૫૦. ૧૫૧. ૧૫૨. ૧૫૩. ૧૫૪. ૧૫૫. ૧૫૬. ૧૫૭. ૧૫૮. ૧૫૯. ૧૬૦. ૧૬૧. ૧૬૨. ૧૬૩. ૧૬૪. ૧૬૫. ૧૬૬. ૧૬૭. ૧૬૮. ૧૬૯. ૧૭૦. ૧૭૧. ૧૭૨. ૧૭૩. ૧૭૪. ૧૭૫. ૧૭૬. ૧૭૭. ૧૭૮. ૧૭૯. ૧૮૦. ૧૮૧. ૧૮૨. ૧૮૩. ૧૮૪. ૧૮૫. ૧૮૬. ૧૮૭. ૧૮૮. ૧૮૯. ૧૯૦. ૧૯૧. ૧૯૨. ૧૯૩. ૧૯૪. ૧૯૫. ૧૯૬. ૧૯૭. ૧૯૮. ૧૯૯. ૨૦૦. ૨૦૧. ૨૦૨. ૨૦૩. ૨૦૪. ૨૦૫. ૨૦૬. ૨૦૭. ૨૦૮. ૨૦૯. ૨૧૦. ૨૧૧. ૨૧૨. ૨૧૩. ૨૧૪. ૨૧૫. ૨૧૬. ૨૧૭. ૨૧૮. ૨૧૯. ૨૨૦. ૨૨૧. ૨૨૨. ૨૨૩. ૨૨૪. ૨૨૫. ૨૨૬. ૨૨૭. ૨૨૮. ૨૨૯. ૨૩૦. ૨૩૧. ૨૩૨. ૨૩૩. ૨૩૪. ૨૩૫. ૨૩૬. ૨૩૭. ૨૩૮. ૨૩૯. ૨૪૦. ૨૪૧. ૨૪૨. ૨૪૩. ૨૪૪. ૨૪૫. ૨૪૬. ૨૪૭. ૨૪૮. ૨૪૯. ૨૫૦. ૨૫૧. ૨૫૨. ૨૫૩. ૨૫૪. ૨૫૫. ૨૫૬. ૨૫૭. ૨૫૮. ૨૫૯. ૨૬૦. ૨૬૧. ૨૬૨. ૨૬૩. ૨૬૪. ૨૬૫. ૨૬૬. ૨૬૭. ૨૬૮. ૨૬૯. ૨૭૦. ૨૭૧. ૨૭૨. ૨૭૩. ૨૭૪. ૨૭૫. ૨૭૬. ૨૭૭. ૨૭૮. ૨૭૯. ૨૮૦. ૨૮૧. ૨૮૨. ૨૮૩. ૨૮૪. ૨૮૫. ૨૮૬. ૨૮૭. ૨૮૮. ૨૮૯. ૨૯૦. ૨૯૧. ૨૯૨. ૨૯૩. ૨૯૪. ૨૯૫. ૨૯૬. ૨૯૭. ૨૯૮. ૨૯૯. ૩૦૦. ૩૦૧. ૩૦૨. ૩૦૩. ૩૦૪. ૩૦૫. ૩૦૬. ૩૦૭. ૩૦૮. ૩૦૯. ૩૧૦. ૩૧૧. ૩૧૨. ૩૧૩. ૩૧૪. ૩૧૫. ૩૧૬. ૩૧૭. ૩૧૮. ૩૧૯. ૩૨૦. ૩૨૧. ૩૨૨. ૩૨૩. ૩૨૪. ૩૨૫. ૩૨૬. ૩૨૭. ૩૨૮. ૩૨૯. ૩૩૦. ૩૩૧. ૩૩૨. ૩૩૩. ૩૩૪. ૩૩૫. ૩૩૬. ૩૩૭. ૩૩૮. ૩૩૯. ૩૪૦. ૩૪૧. ૩૪૨. ૩૪૩. ૩૪૪. ૩૪૫. ૩૪૬. ૩૪૭. ૩૪૮. ૩૪૯. ૩૫૦. ૩૫૧. ૩૫૨. ૩૫૩. ૩૫૪. ૩૫૫. ૩૫૬. ૩૫૭. ૩૫૮. ૩૫૯. ૩૬૦. ૩૬૧. ૩૬૨. ૩૬૩. ૩૬૪. ૩૬૫. ૩૬૬. ૩૬૭. ૩૬૮. ૩૬૯. ૩૭૦. ૩૭૧. ૩૭૨. ૩૭૩. ૩૭૪. ૩૭૫. ૩૭૬. ૩૭૭. ૩૭૮. ૩૭૯. ૩૮૦. ૩૮૧. ૩૮૨. ૩૮૩. ૩૮૪. ૩૮૫. ૩૮૬. ૩૮૭. ૩૮૮. ૩૮૯. ૩૯૦. ૩૯૧. ૩૯૨. ૩૯૩. ૩૯૪. ૩૯૫. ૩૯૬. ૩૯૭. ૩૯૮. ૩૯૯. ૪૦૦. ૪૦૧. ૪૦૨. ૪૦૩. ૪૦૪. ૪૦૫. ૪૦૬. ૪૦૭. ૪૦૮. ૪૦૯. ૪૧૦. ૪૧૧. ૪૧૨. ૪૧૩. ૪૧૪. ૪૧૫. ૪૧૬. ૪૧૭. ૪૧૮. ૪૧૯. ૪૨૦. ૪૨૧. ૪૨૨. ૪૨૩. ૪૨૪. ૪૨૫. ૪૨૬. ૪૨૭. ૪૨૮. ૪૨૯. ૪૩૦. ૪૩૧. ૪૩૨. ૪૩૩. ૪૩૪. ૪૩૫. ૪૩૬. ૪૩૭. ૪૩૮. ૪૩૯. ૪૪૦. ૪૪૧. ૪૪૨. ૪૪૩. ૪૪૪. ૪૪૫. ૪૪૬. ૪૪૭. ૪૪૮. ૪૪૯. ૪૫૦. ૪૫૧. ૪૫૨. ૪૫૩. ૪૫૪. ૪૫૫. ૪૫૬. ૪૫૭. ૪૫૮. ૪૫૯. ૪૬૦. ૪૬૧. ૪૬૨. ૪૬૩. ૪૬૪. ૪૬૫. ૪૬૬. ૪૬૭. ૪૬૮. ૪૬૯. ૪૭૦. ૪૭૧. ૪૭૨. ૪૭૩. ૪૭૪. ૪૭૫. ૪૭૬. ૪૭૭. ૪૭૮. ૪૭૯. ૪૮૦. ૪૮૧. ૪૮૨. ૪૮૩. ૪૮૪. ૪૮૫. ૪૮૬. ૪૮૭. ૪૮૮. ૪૮૯. ૪૯૦. ૪૯૧. ૪૯૨. ૪૯૩. ૪૯૪. ૪૯૫. ૪૯૬. ૪૯૭. ૪૯૮. ૪૯૯. ૫૦૦. ૫૦૧. ૫૦૨. ૫૦૩. ૫૦૪. ૫૦૫. ૫૦૬. ૫૦૭. ૫૦૮. ૫૦૯. ૫૧૦. ૫૧૧. ૫૧૨. ૫૧૩. ૫૧૪. ૫૧૫. ૫૧૬. ૫૧૭.

[illegible]

તેણે પોતાનું સદૃશ મુખ પ્રાપ્ત કર્યું નથી. આત્મા પોતાનું જ્ઞાન બહાર
સ્તુતિમાં ઝાંઝવાના જગતી પેઠે મુખ યોધે છે પણ મળતું ન
અને હાથવચન કરી દુઃખી થાય છે. અનુભવિના ચોરાશી :
૧૨માં તે ભટકયા કરે છે, પણ હજી તે હરખાદોરની પેઠે નિત્ય મુખ
મુખ થયો નથી. આત્માએ પોતાનો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર :
પીપાદિ મૂળધર્મ વિસાપ્યો છે, તેથી તેમનું પૂજ્યપાત્રું જમત
નું નથી. ત્યાંનુંથી તેઓ અસત-શબ્દિક, જડ વસ્તુઓની પૂજા
તેના નેકર બને, ત્યાંનુંથી તેમની પૂજા-બાધુમાન-આદિ ન
શું આશરું? હે વિવેક! આ પ્રમાણે સર્વ પૃતાંત લૂકારી આ
હરે તને ચોખ્ખા લાગે તે કર! સમતાનું ઉપરુંજ સર્વ પૃતાંત ર
વિવેકે, આત્માની પાસે યમન કર્યું અને આત્માને સર્વ સત્ય પુ
અને તેથી શું થયું તે અધુના જણાવે છે.

વળુ વિવેકે પીંડડો વુજમ્યો, વાયોં પરધર તંગ ।

આનન્દધન સમતા ધર આણે, વાંધે નવનવ રંગ. ॥વાલુડી ૦।

ભાષા.—સમતાના કથનથી વિવેક અત્યંત આનન્દયામીને
આપ્યો અને તેનો મુગ્ધ મુદ્દ ધર્મ મનસ્તાપ્યો. ખરેખર વિવેકમાં
અને અસત્યનો ભેદ પાડવાની અને સત્ય પ્રકાર કમવધાની
શક્તિ રહી છે. વિવેકના નકુપદેશના તેમ જ એક અને ઉપાદેશ
જ્ઞાન થાય છે. દરેકનાં સર્વ ગુણના પ્રથમ વિવેક પ્રગટે છે.
વિવેકનું કેવું માહાત્મ્ય છે? અને તેથી આત્માને શું વિવેક
કેકાણે લાગે છે. નોજા નાનના પ્રકારે કરાવનાર વિવેક છે. આ
આત્માને દૂર કરનાર વિવેક છે.

જનનની રચના જાનિતાના વળુ વિવેકનું માહાત્મ્ય સ્વ
સ્વીકારે છે અને સાકો કહે છે કે વિવેક પ્રગટે સાચેના મનુષ્ય તે
તરીકે નમુના નથી. વિવેકો દક્ષમો નિષિ વિવેક દગામાં નિ
વિવેક ત્રાટ આપ છે. જગતર અવકાશના વિવેકના કારણ
જુદા જુદા પ્રવેક દેહેલાના બે પરી નથી છે. તેથી વિવે
કોઈને આત્મ નથી. દરેક વનના લગ્ન અને દરેક દેશ
પોતાનાની નુદિ પ્રમાણે વિવેકની કારણ કરે છે તે સર્વ કદા
વિવેકમાંથી કેવળ વિવેકને. નિષ્કલ કલ નાનક છે વિવેક
પ્રદય મદિરમા અપાર વળે છે અને પ્રકારની દેવીશી, સુરે
પ્રસીધન, આદિ ભાષાઓના યોગ્ય બન્યા. પણ વિવેકવિન્ય સત્ય
પ્રાપ્તિ કુલ છે. એક વિદ્યાન કહે છે કે, એનામાં વિવેક નથી

ઉચ્ચ બનાવે છે. જૈનશાસ્ત્રોમાં સદ્ગુણો લેવાનો ઉપદેશ કયો છે એ
 દુર્ગુણો યાગનાનો ઉપદેશ કયો છે. અશ્વત્થામાશ્વો, ધીમોઝાડીરૂઢે
 અને અન્ય જે પન્થો દુનિયામાં ઉભા થયા છે, તે પન્થના મનુષ્યો વિશે
 દૃષ્ટિથી જૈનશાસ્ત્રોનાં કથેણાં તત્ત્વો-ગુરુમયી-વાંચશે તો નવા પન્થના
 પ્રવૃત્તિમાં પડશે નહિ. કેટલાક જૈનનામ ધરાવનારા જૈનો પણ જૈન-
 શાસ્ત્રોના રદસ્થને સમજતા નથી અને ગુરુમયપૂર્વે જૈન સિદ્ધાન્તોને
 અરજી કરતા નથી, તેથી તેઓની વિશેષદૃષ્ટિ ન ખીલવાથી અન્ય પ-
 ન્થમાં દાખલ થાય છે અને અધમ અધ્યારમાં ઝુંચાય છે, તેથી તેઓ
 દુર્નિર્મિમાં ભળે છે. વિશેષ દૃષ્ટિથી સર્વ ધર્મના સિદ્ધાન્તોને વિચારવામાં
 આવશે તો અન્તે જૈનધર્મજ સ્વત્વ લાગશે. વેદ વા બૌદ્ધધર્મના સિદ્ધા-
 ન્તોનો દેવાવો થવા માંડશે કે ગુર્ન દુનિયાનું વક્ષ જૈનશાસ્ત્રો ભેવામાં
 ચોંટશે અને જૈનશાસ્ત્રોની અનેકાન્ત સીડીથી દુનિયાપર જૈનધર્મરૂપ
 મુર્ખનાં કિરણો ફરીથી એકવાર પડશે અને દયાનો સિદ્ધાન્ત સર્વત્ર દેવાશે.
 જૈનશાસ્ત્રોમાં જૈનધર્મનું ચારી રીતે પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે, પણ
 વિશેષ સજ્જિ ખોલ્યાવિના માત્ર નામ ધારક કેટલાક જૈનો તેઓ અપૂર્વ
 લાભ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. જૈનધર્મની પાંડી હાથ થાય છે એમ કેટલાકને
 લાગતું હશે. પણ કેટલાક વર્ષ પચાત્ર ગુરુમયનો જન્મ લેશે
 અને જૈનધર્મના ઉચ્ચ સિદ્ધાન્તોને પૃથ્વીમાં દેવાવશે. જેમ જેમ ઉચ્ચ
 મનુષ્યો પડે અને ધર્મ તરફ ચિત્ત ધરશે. તેમ તેમ જૈનધર્મના તેઓ
 આધિકારી બનશે. ત્યજ જેને દે-લીશ જાણના કુવોઠા પ્રેરેકરે. માને છે,
 તેના કરતાં પૂર્વના મુનિ મહામાર્ગ સામાન્ય નહોતા. પૂર્વના જૈનોના
 જેવાં ઉચ્ચ વર્તન હાથ દેખાતાં નથી, પણ જૈનતત્ત્વજ્ઞાનનો પ્રકાશ પતાં
 ખરા જૈનો પ્રગટવાના. વિશેષ દૃષ્ટિ આ પ્રમાણે જૈનધર્મ સમજાવીની
 ઉચ્ચતા દર્શાવે છે. વિશેષ દૃષ્ટિવિના મનુષ્યો દુનિયામાં પાણી ખાતા ખાય
 છે. વિશેષ દૃષ્ટિથી મનુષ્યો. પિત્રના કરતા જે વિશેષ ગુણગણ મનુષ્યો
 છે તેને માન આપે છે અને તેઓને અનુમતી આપે છે. વિશેષ દૃષ્ટિથી
 સિત્તના સૌ ધરના સર્વ કાર્ય વળના પૂર્વે કરે છે. વિશેષ દૃષ્ટિથી મનુષ્ય,
 દાનાર અને અનાનારનો ભેદ ભરીને સદાચારમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે.
 વિશેષ દૃષ્ટિથી મનુષ્યો અનેક કુટુંબો ત્યાગ કરીને ગુરુજને ભજનારા
 ૧૪ છે. વિશેષ દૃષ્ટિથી મનુષ્યો સ્વઃ તે સ્વઃ જાને છે. વિશેષ દૃષ્ટિથી
 ગુપ્તો દ્વન્. સ્વઃ કાઢ અને જાણને અનુમતી સર્વ જાણદેના પ્રવૃત્તિ
 નિવૃત્તિ કરે છે. જનતામાં એક અર્થે દલગ ગુર્વે કોને પણ જે
 રાજપ મુર્ખ ન કોને તો દુનિયામાં છલી આપે અજ્ઞા નહીં.

માલક અને અપુષ્પને ભેદ પણ વિશેષ દૃષ્ટિથી દેખાય છે.

ઉત્પત્તિ થાય છે. બૌદ્ધધર્મમાં સાધુઓને ગુરુ તરીકે માનવામાં આવે છે. તેઓના સાધુઓ પીતલચંદ્ર ધારણ કરે છે અને તેઓ ભક્તોના બનાવેલા મોઢામાં રહે છે. તેઓ પોતાના ધર્મનો ઉપદેશ આપવા અત્યંત ઉદ્યમ કરે છે. હાલ અડતાલીસ કરોડ બૌદ્ધધર્મ પાશ્વનારાઓની સંખ્યા છે. યુરોપદેશમાં બૌદ્ધધર્મ ફેલાવા લાગ્યો છે. જોનેએ જૈનધર્મનાં ગ્રાહ્યોનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરીને પોતાના ધર્મનો ફેલાવો કરવા કમર કસવી જોઈએ. બૌદ્ધધર્મનાં શાસ્ત્રોમાં નાતજાતનો ભેદ નથી, તે પ્રમાણે જૈનશાસ્ત્રોમાં પણ જૈનધર્મ પાશ્વનારામાં નાતજાતનો ભેદ નથી. બૌદ્ધ મનુષ્યોમાં માંસાહારનો પ્રચાર વધી પડ્યો છે અને તેથી તેઓ દયાના શિક્ષાન્ત ઉપર પાણી ફેરવવા લાગ્યા છે. બૌદ્ધધર્મ અધ્યાપિપર્યંત રાજકીય ધર્મ બની રહ્યો છે, ત્યારે જૈનધર્મ હવે રાજકીય ધર્મ રહ્યો નથી, તેનું કારણ એ છે કે જૈનો પ્રાયઃ વલ્લિક રહ્યા અને તેઓએ સંકુચિત દષ્ટિ ધારણ કરી. જૈનાચાર્યો પ્રમાદને તટ્ટને વિશાલ દષ્ટિથી, હવે જૈનધર્મ ફેલાવવા માટે પ્રયત્ન કરે તો, પુનઃ જૈનધર્મની ઝાઝોળતાથી થાય. આત્મભોગ આપ્યા વિના અને જાતના પર કર્મો લાવ્યા વિના દુનિયામાં જૈનધર્મનો ક્યાંપી ફેલાવો થઈ શકે! અત્ર ફેટકુંક મૂળ વિષયથી દૂર જઈને કહેવામાં આવ્યું છે પણ તે અરેખર જૈન દર્શનને ઉપયોગી હોવાથી અપ્રાસંગિક ગણાયે નહિ, કારણ કે જૈનધર્મમાં સર્વ ધર્મોનો અગીશાએ સમાવેશ થાય છે ત્યારે તેવા જૈનધર્મના પ્રચાર માટે જે કંઈ કહેવામાં આવે તે સર્વ અમુક્ય ગ્રાહ્ય માટેજ હોઈ શકે. હવે ન્યાયદર્શનનું ઇતિહાસ ૨૪૩૫ દર્શનવામાં આવે છે.

॥ સ્તોક ॥

બ્રહ્મવાદમતે દેવઃ સદ્વિસંહાર કૃષ્ણિવઃ ।
 વિભુર્નિર્લયઃ સર્વજ્ઞો, નિત્યબુદ્ધિસમાધયઃ ॥
 તત્ત્વાનિ જોડનામુચ્ય, પ્રમાણાદીનિ તથથા ।
 પ્રમાણં ચ પ્રમેયં ચ, સંઘચક્ષુ પ્રયોજનમ્ ॥
 દૃષ્ટાન્તોપ્પચ્છ સિદ્ધાન્તોડયમવાસ્તવકં નિર્ણયે ॥
 ચાદો અલ્પો વિતરુદ્ધા ચ, હેતુવાચાસાઃ હતાનિ ચ ॥
 જાતમો નિમ્નહસ્થાનાન્યેપામેવ પ્રરૂપણા ।
 અર્થોપલબ્ધિદેનુઃ સ્વાત્ પ્રમાણં તત્ત્વનુર્વંધમ્ ॥
 પ્રત્યક્ષમનુમાનંબોપમાનં શાન્તિદકં તથા ।
 તત્રેન્દ્રિયાથં સમ્પર્કોત્પદમમ્બનિચારિકમ્ ॥
 સ્વરસાવાદ્યમકં જ્ઞાનં, સ્વપદેનવિવર્જિતમ્ ।
 પ્રત્યક્ષમનુમાનં તુ, તત્પૂર્વં ત્રિવિધં ભવેન્ ॥

શાસ્ત્ર શાશ્વતવેદોલ્પમુપમાનં તુ કીર્તિતમ્ ।
 પ્રસિદ્ધાર્થસ્ય સાધમ્યાંદપ્રસિદ્ધસ્ય સાધનમ્ ॥
 દશાધનુપપત્ત્યા તુ કસ્યાપ્યર્થસ્ય કન્વયના ।
 ક્ષિપતે યદ્બલેનાસાવર્થાપચિદ્દાદતા ॥
 પ્રમાણપદ્યકં યત્ર ઘટ્નુરુપેણ જાયતે ।
 વસ્તુસત્તાવબોધાર્થે તત્રાભાવપ્રમાણતા ॥
 જૈમિનીયમવસ્થાપિ સંશ્લેષોડયં વિવેકિતઃ ।
 યદ્વ માલિક્કવાદાનો કૃતં સંશ્લેષકીર્તનમ્ ॥

જૈમિની દર્શનવાજાઓ અર્થાત્ પૂર્વેમીમાંસકો કહે છે કે, સર્વજ્ઞ વિશેષથી કોઈ જગત્માં એવો કોઈ દેવ નથી કે, જેનું વચન પ્રમાણૂત ગણાય. કોઈ જગત્નો કર્તા નથી, તેમજ જગત્માં કોઈ ધર્મી હમિર નથી, માટે અતીન્દ્રિય પદાર્થોને સાક્ષાત્ દેખવાના અભાવ નિત્ય એવાં વેદવાક્યોથી યથાર્થત્વનો નિશ્ચય થાય છે, તે માટેજ પડે પ્રવ્રત્તથી વેદનો પાઠ કરવો. ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, રામાવેદ અને અથર્વવેદ અભ્યાસ કરવો અને તેથી ધર્મસાધન કરાવનારી ધર્મજિજ્ઞાસા કરવી.

પ્રેરણા લક્ષણુયુક્ત ધર્મ છે. ક્રિયાપ્રતિ પ્રેરણા હોય છે. હંદ્યાવાજો અગ્નિનું યજન કરે એ વચન ક્રિયાપ્રતિ પ્રવર્તક છે.

પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, શબ્દ, ઉપમાન, અર્થપત્તિ અને અભાવ એ છ પ્રમાણુ જૈમિનીય દર્શનમાં છે.

દન્દ્રિયોથી જે વસ્તુઓનું જ્ઞાન થાય છે, અર્થાત્ પ્રત્યક્ષ થાય છે, તેને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ કહે છે અને આત્માની બુદ્ધિવડે ઉત્પન્ન થએલે દૈનિક અનુમાન પ્રમાણુ કહે છે.

સાધ્યતા, વેદોને શાબ્દપ્રમાણુ કહે છે. પ્રસિદ્ધ અર્થના અપ્રસિદ્ધ અર્થનું સાધન કરતું તેને ઉપમાન પ્રમાણુ કહે છે.

જે બજાવડે દશાદિની અનુપપત્તિવડે કોઈપણ અર્થની કલ્પન કરવામાં આવે છે તેને અર્થપત્તિ પ્રમાણુ કહે છે.

જૈમિનીય મતમાં વસ્તુપ્રમાણુવડે, પાંચ પ્રમાણુ થાય વસ્તુની અસત્તાના બોધના માટે તેમાં અભાવ પ્રમાણુતા ગણાય.

જૈમિનીય મતનો પલ્લ આ પ્રમાણે સંશ્લેષ કર્યો અને આ પ્રમ. સર્વે આસ્તિકવાદોનું સંશ્લેષથી વિવેચન કર્યું.

કેટલાક આચાર્યો નૈયાયિકમતથી વૈશેષિક દર્શનમાં ભેદ માનતા

નિત્યવાદનો પણ જૈનદર્શનમાં સમાવેશ થાય છે અને અનિત્યવાદનો પણ જૈનદર્શનમાં સમાવેશ થાય છે. આત્માનું નિત્યત્વ માનનારા વેદાન્તીઓ અને આત્માનું અનિત્યત્વ માનનારા બૌદ્ધો, જો બન્નેના વાદનો જૈનદર્શનમાં સમાવેશ થાય છે, તેથી જૈનદર્શનના આરાધકોને અન્યધર્મ પ્રકૃત કરવાની જરૂર પડતી નથી. જૈનદર્શનમાં એકવાદ અને અનેકવાદનો સમાવેશ થાય છે. એક આત્મા (એક બ્રહ્મ) ને માનનારા અદ્વૈત વાદિયો છે અને આત્માને મિત્ર મિત્ર માનનારા સમાયુગ્ધો તથા વૈશેષિકો છે, તેથી તે બન્નેનો પણ જૈનદર્શનમાં સમાવેશ થવાથી જૈનોને અન્યદર્શ અંગીકાર કરવાની જરૂર પડતી નથી. જૈનદર્શનમાં ભેદત્વ અને અભેદત્વ એ બેનો પણ પદાર્થોમાં અન્તર્ભાવ થાય છે. જૈનદર્શનમાં કર્તૃત્વવાદ અને અકર્તૃત્વવાદનો પણ સમાવેશ થાય છે. જૈનદર્શનમાં કર્મવાદ અને અકર્મવાદનો પણ અન્તર્ભાવ થાય છે. જૈનદર્શનમાં શુદ્ધનય અને અર્થનયનો પણ સમાવેશ થાય છે.

આત્માઓને ચતુર્દશ પાત્રીયાંશર મહાવાતા ઉપાયો પણ જૈનદર્શનમાં જણાયા છે. આત્મ ઉત્તમ જૈનદર્શન મુખ્યત્વે આત્માને પરમાત્મા યથાતું જણાવે છે. ઉત્તતિક્રમના લાગે ઉપાયોને જૈનદર્શન દર્શાવે છે. અધમમાં અધમ જીવનો પણ ઉદ્ધાર થવાની રીતિને જૈનદર્શન જણાવે છે. આત્મામાંથી ક્ષયોપશમભાવે જેવા જેવા પ્રકારનું જ્ઞાન પ્રગટે છે, તે તે જ્ઞાનના પ્રકારો સર્વ આત્મામાં સમાય છે. આત્મામાંથી વસ્તુતઃ જોતાં ધર્મપન્થના વિચારો પ્રગટે છે. દુનિયામાં જોટલા ધર્મના પન્થો છે અને તેના આચારો અને વિચારો છે, તે સર્વ આત્મામાંથી પ્રગટ્યા છે, પણ તેમાં વિચાર કરવાનો છે કે, આત્મામાંથી સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રગટે છે અને તેનાથી જૈનધર્મનો નિશ્ચય થાય છે, તેજ ધર્મ ખરો છે. સમ્યગ્જ્ઞાન. સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્રવટ મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવેશાય છે, માટે આત્મામાં સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. શ્રી લીર્ષકરોના વચનાનુસારે સાત નય આદિથી નવતત્ત્વોનું સ્વરૂપ અવલોકતાં સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. એક પદાર્થમાં અનન્તધર્મ રહેલા છે. તેને મિત્ર મિત્ર અપેક્ષાએ સમલવવા માટે મિત્ર મિત્ર નયોની સપેક્ષતા સમજવી જોઈએ. અન્યદર્શનકારોએ નયોની અપેક્ષાએ પદાર્થનું સ્વરૂપ બલ્લુનું નથી, તેથી આત્માસંખ્યની જેવા વિચારો પ્રસંગે ઉદ્ભવ્યા તે જણાવી દીધા. અન્યદર્શનકારો પૈકી કોઈને આત્માની નિત્યતાના વિચારો ઉદ્ભવ્યા તો તેણે તેવોજ ઉપદેશ દીધો. કોઈ દર્શનકારને આત્મા અનિત્ય લાગ્યો તો તેણે તેવોજ ઉપદેશ દીધો. કોઈને વિચાર કરતાં કરતાં શકરાચાર્યના પેઠે સર્વનો એક આત્મા લાગ્યો તો તેણે

તેનોજ ઉપદેશ ફેલાવવા પ્રયત્ન કર્યો. કોઈને આત્માનું અસ્તિત્વ મનમાં ન ઉતર્યું તો તેમને ચાલકપાનું આપ્યું. આમ તેઓની જેમી મતિ વધી તે પ્રમાણે શરોવાસમાનુસારે, જેનું મનમાં આપ્યું તેનું એકજ નામી અગેશાએ કપન કરવા માડ્યું અને પોતાનાથી વિરુદ્ધ વિચાર કરનારાઓના મનનું પુષ્ટિથી ખડન કર્યું. પાનું અન્ય દર્શનકારોનું, કયા નામી અગેશાએ, આત્માના શરોવાસમની કઈ જગ્યાએ, શુ કહેવાનું છે, તેના અનુવાનથી પરસ્પર મનવાદની તકરારોમાં-કોનું કહેવું, કઈ સીતિએ, કેટલા પ્રમાણમાં-વાય છે તેનો તેઓએ ચાર ખંચો નહિ.

જૈનદર્શનના પ્રથમકે શ્રી કેવલજ્ઞાની તીર્થંકર મહારાજા દોષથી, મનપ્રકારાનુસાર આર પાંદાની આગળ તેમણે પ્રત્યેક નયોનું સારું દર્શનું અને એકેક નયના વિચારો દર્શાવ્યા, તેમજ દુનિયામાં એકેક નામના વિચાર કેવી રીતે ઉદ્ભવે છે અને તે એકાન્ત એક નયનેજ માની અન્ય નયોનેક નિરસકાર કરવાથી તેઓ મિષ્ટાલપાનુને પામે છે, તે પાનું દર્શાવ્યું. સર્વ નયોના વિચારોને પરસ્પર સામે ફાંવેનું માનતાં અનેકાનનયવાદ કેવલજ્ઞાન થાય છે અને તેથી પ્રત્યેક દ્રવ્યના પાનું ચારી રીતે જ્ઞાન થાય છે, તે પાનું દર્શાવ્યું. આ પ્રમાણે જૈનદર્શનના મહા નયવાદોની ચારેજાથી મહા પદ્ધતિના મમાવેરા પામી પૂર્વ, વદાત્મક, કંઠન, અને અદ્યાર્થાનું (નાસ્તિકત્વ) નિરૂપણ થયે છે. સ્વપાનુભાવ મનુદ્રેની પેઠે અવાજ તથા અંકુ જૈનશાસન દુનિયાના સર્વથા કરે છે અને મનુદ્રેની પેઠે મહા મનુદ્રેવાને તાલ દેખાવાના મન કઈ કે મહાકર્મિણ જૈનશાસનના આત્માનું નોની અગેશાએ ૧૮૫ ૧૮૬૧ ૧૯૦૦-૬૩ છે. જૈનદર્શનનું જ્ઞાન કરીને આદેશમાનવો વિરુદ્ધ કાંઈ પણ અવાજ ના આત્માજ આદેશ તરીકે જ્ઞાને છે અને આત્માના મુદ્દરદવાદ અનેક કરતાં એજ મુદ્દર આકર્ષી સરકે છે. ૧૮૬ ૧૮૭૦-૬૩ વિચારોના આત્મા આત્મા છે. ૧૮૮ અને કેવલ પાને આત્માનાં અનુભવ વિચારો પ્રવરે છે અને તેથી આત્માનેક મહાજ આત્માનું અનુભવ નથી. ૧૮૯ અને કેવલ પાને આત્મા કેવલી પાને ૧૮૬૩ ૧૮૬૪ છે જો ૧૮૯ અને કેવલ વિચારો આત્માજ દુનિયાના આત્માના કલ્યાણનથી વિરુદ્ધ મનુષ્ય મનુષ્યની મિત્ર મિત્ર વિરુદ્ધ ૧૮૬૩ છે.

આત્માના કલ્યાણકારી અને એક કેવલજ્ઞાન કરે છે, તેથી ૧૮૬૩ ૧૮૭૦-૬૩ એકજ મનુષ્ય છે અને એકજ મનુષ્ય છે. આત્માજ આત્મા ૧૮૬૩ ૧૮૭૦-૬૩ એકજ આત્માના ૧૮૬૩ ૧૮૭૦-૬૩ આત્માના ૧૮૬૩ ૧૮૭૦-૬૩

[illegible]

[illegible]

શૌકિક-નિષ્કામ પ્રેમથી વર્તે છે અને તે કામને જીતીને તેને (કામને) પોતાનો
 ગુલામ બનાવે છે. કામની વૃત્તિને તે પશુની જેમ જીતી લે છે અને
 તેથી તે પોતાના સદ્ગતિનિર્માણ નિર્ભય રહે છે. ભયના સંયોગોને જીતવાથી
 ભયને તે પત્તનજે રૂની જેમ દબાવી દે છે. પોતાના નિર્ભય-શૌકિક નિષ્કામ
 પ્રેમથી તે સઘળી દુનિયામાં આનન્દથી વિચરે છે. પતિવ્રતાનો મૂળ-
 ધર્મ સાચવીને તે પોતાના સ્વામિસ્થાને રાસ રમે છે; પશુ વૃત્તિની જેમ
 વિષયભોજમાં નિમગ્ન થતું એવું કંઈ રાસતું રહસ્ય નથી; નિર્ભય અને
 શૌકિક-નિષ્કામ પ્રેમથી જીવનને વહતું એજ રાસતું મુખ્ય રહસ્ય છે.
 વૈષ્ણવોમાં રાસ રમવાની પ્રવૃત્તિ આવે છે, તેમાં પણ વિશેષતઃ વૃદ્ધાચાર્ય
 સ્થાપિત પુષ્ટિમાર્ગમાં રાસ રમવાનો રીતજ ઢોલ છે; તેઓ પોતાના
 શ્રીકૃષ્ણ અને ગોપીઓને પણ રાસ લીલામાં ચારંવાર દેખે છે, તેમજ
 તેમના આચાર્ય પણ રાસલીલાની પ્રવૃત્તિને વખાણે છે, પણ તેમાં ઉત્તમ
 જ્ઞાન અને નિષ્કામ પ્રેમના અભાવે રાસલીલાનો ઉદ્દેશ બુઢાવ છે.
 નિષ્કામ પ્રેમ અને નિર્ભય બુદ્ધિથી રાસ રમવાનો મૂળ ઉદ્દેશ બુદ્ધી
 જવાય અને તેના ઠેકાણે વિષયભોજની લીલાજ પ્રસરે તો અધર્મનું
 મુદયમન્દિર બની રહે તેમાં આશ્ચર્ય નથી. સૂક્ષ્મ ભૂમિકામાં આત્મા એ
 શ્રીકૃષ્ણ છે અને તેની જ્ઞાન દર્શન અને દયા આદિ, વૃત્તિયોગ્ય ગોપી-
 કાઓ છે; તેની સાથે હાણે હાણે આત્મા રમે છે; તેનાથી તે વિભાવમાં
 પ્રવેશતો નથી, પણ ઉઘટો સ્વસ્વભાવના રાસમાં વિશેષતઃ સ્થિર થઈને
 સહજ આનન્દ રસ આસ્વાદે છે. આત્માએ આવી સ્થિતિનો રાસ
 રમવો એવું તેનું મૂળ રહસ્ય છે, તે એ દૂર રહે અને ઉઘટું મુદયમાં
 કામાદિ રાસનું ચિત્ર ખડું થાય, તો તેને કુરાન કહેવામાં આવે તેમાં
 કંઈ આશ્ચર્ય નથી. યુરોપ દેશના મનુષ્યોમાં જુદી રીતે આ રાસલીલાનો
 આશ્રય લેવામાં આવે છે. દુનિયામાં પણ શૌકિક નિષ્કામ પ્રેમની
 યોગ્યતા લાગ્યાવિના આવા રાસથી વિપરીત પરિણામ આવે છે. અર્થાત્
 પુરુષો અને સ્ત્રીઓ કામ અને ભયનોજ રાસ રમે છે એવી તેમના
 મુદયની ખાત્રી થાય છે. લોકોત્તર નિષ્કામ પ્રેમ મેળવવો એ કંઈ
 ન્હાના હોકરાના ખેડ નથી. આત્માનું જ્ઞાન યત્ન નિષ્કામ પ્રેમનું દ્વાર
 ખૂલે છે, માટે મનુષ્યોએ નિષ્કામ પ્રેમમાટે આત્મજ્ઞાનની ઉપાસના
 કરવી જોઈએ. પ્રેમવિના સહજ આનન્દમાં પ્રવેશ થઈ શકતો નથી.
 કામ અને સ્વાર્થ તથા ભય વગેરે નીકળી જતાં પ્રમત્તી મુદ્ધિ થાય છે.
 પારદ ધાતુને મારીને તેની મુદ્ધિ કરી વાપરવાથી સરીરપુષ્ટિ થાય
 છે, પણ કાંઈ પારો ખાવાથી કંઠથી ગ રતી અને પ્રાણની હાનિ
 થાય છે. તે પ્રમાણે પ્રેમની પાઠ કામ, સ્વાર્થ, આગ્રહ અને ભય વગેરે

દોષોને બાળીને શુદ્ધિ કરવી જોઈએ; પરંતુ તેવો શુદ્ધપ્રેમ આનન્દનાં દ્વાર ખુલાં કરવા સમર્થ થાય છે. કાચા પાસના ભણતુની જેમ મનુષ્યે કામ, સ્વાર્થ, ભય અને અવિશ્વાસથી ભરેલા પ્રેમને ધારણ કરી નીચ માર્ગમાં ઉતરી બેસે છે અને દુઃખના ખાડામાં પડે છે. અશુદ્ધ પ્રેમથી પાતે દુઃખી થાય છે અને પોતાના સંબન્ધમાં આવતાં હજારો મનુષ્યોને અશુદ્ધ પ્રેમનો પાઠ શિખવીને દુઃખી કરે છે. વિવચની શાન્તિનો મુખ્ય ઉદ્દેશ જેમાં છે એ કંઈ પતિસાથેનો શુદ્ધ પ્રેમ નથી. જનનમાં પશુ વૃત્તિના પ્રેમને ધારણ કરનારી કરોડો સ્ત્રીઓ છે. પોતાના પતિથી જમ ભોગની તુલિ ન થાય તો, તેઓ હેડા છુટકા કરે છે, અન્ય પુરુષની સાથે પશુ પ્રેમથી જોડાય છે અને વ્યભિચાર કર્મ કરે છે; જનનનો ભય લાગવાથી હૃદયમાં કંપે છે અને કરેલા પતિને અનેક પ્રપંચોથી મારી નાખે છે. અન્યને પતિ કરે છે, ત્યાં પાતુ ન ફાંચું તો અન્યને પતિ કરે છે, અર્થાત્ મનમાં અનેક પુરોની સાથે પશુવૃત્તિ પ્રેમનો સંબન્ધ ધારણ કરવા દબા કરે છે. આવી અધમ સ્ત્રીઓ પ્રેમ એ વસ્તુનું જ્ઞાન જાળી સંકેતી નથી, તેથી તે મુઘરેલા કહેવાતા પશુ વસ્તુનું મનઃશા એવા કેટલાક દેશોમાં પોતાના પતિની સાથે પશુ પ્રેમવૃત્તિ તત્ત્વ કરે છે અને અન્યની સાથે પણ જુદાજ પ્રકારનાં પ્રેમ તત્ત્વ કરે છે. આના કમ કલથી અનિષ્ટ પરિણામો ઉત્પન્ન થાય છે. વિવચનોનું કમ એજ મનુષ્ય જીવનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ કલ્પીને, જે જ્ઞાન, અને કુદરત મનુષ્યના રત્ન છે, તેઓ હજી નિષ્કામ કમન. કમનના અર્થ નથી એવા પુરો ઉત્તમ પુરો તરીકે ખ્યાલ મળે. નથી અને તે જ્ઞાનના સિમ્તના સ્ત્રીઓનું ઉત્તમ જીવન ગુજારી ગઈ નથી. આ કમનના જનનના પ્રતાપથી સંસારમાં-શુદ્ધિ જ્ઞાનના કુદરત અને જ્ઞાનના કમન જોડે નિષ્કામ પ્રેમ પ્રાપ્ત હોઈ જોઈએ. આ જનનના નિજાનું આપણા, તેમાં હજારો અરિયો મનુષ્યો જુદા અને સ્ત્રીના જનનના ભાગ્યુદ છે. કેટલાક કનિષ્ઠ પ્રેમને પરમપર કહે છે પણ કમનના એ શુદ્ધ પ્રેમ હોય તો તેનારે પરમાત્માની કાંત વચ છે એમ માને છે. સ્ત્રી અને પુરુષ એકજ માનવ. કમન છે કમની વાકમથી આજુ જનન જોડાયું છે; હવે જુગ વસવાટ આવીએ નવું જનનની જાનકામાં પણ સ્ત્રી પિતૃ પતિને સંકેત નિષ્કામ કમ પારવ કરે છે અને પતિનના મનને વાચવી કમથી જાણુ એકજ અને જાણની તત્ત્વવપ્રકાર સહ રમે છે તેજ હવે અવન પામે છે.

જનનની રૂપર મનના કમન, અન્યની શુદ્ધિના સ્ત્રી જાણ

આત્મસ્વામિની સ્વાયે તન્મય દશાએ શુદ્ધ રમણતારૂપ રાસ રમવાને
ખાટે, સ્વામિની પાર્થિવ કરે અને તેમાં મદનવૃત્તિ અને ભય વૃત્તિને
ધરતી દાસીસુખાન તરીકે તેને દિલ્લામ પહે નહીં તે યોગ્ય છે, અર્થાત્
દુઃખદાસીમાં આત્મસ્વામિને વિસ્મૃતિ કરેછે તે ખરેખર યોગ્ય કરે છે.
દુઃખમાં એવું દોષ છે એવું શુદ્ધ પ્રસંગોમાં બહાર નીકળ્યાવિના રહેતું
નથી. તે પિતાના અન્તરની શુદ્ધ દશાને પ્રગટ કરે છે અને સ્વાર્થદોષ
પરિહારવાને દર્શાવે છે.

આત્મસ્વામિની સેવામાં તે એકસ્થિરોપયોગથી હાજર થઈને
કર્પુરક વચનો વહે છે. પિતાનો શુદ્ધ પ્રેમ તેની ચાલીદારા-બોધતાંજ
અગતી કહે છે. શુદ્ધ ચેતનાની આવી શુદ્ધપ્રેમ વક્ષણભક્તિ અને એકતા,
તેમજ ક્ષીનતા ભક્તિથી, પતિતું તે આકર્ષણ કરે તેમાં કંઈ પણ આશ્ચર્ય
નથી. જયતમાં સર્વને આકર્ષણ કરનારી પ્રેમશક્તિ છે. પ્રેમમાં તટ્પર
બનેક મદુખ્ય તું અને તું વિસરી વ્યથ છે. શુદ્ધ ચેતના પ્રેમની ખાસી
બની છે અને તેથી તેની આવી દશાથી તે પિતાના સ્વામિનું આકર્ષણ
કરી શકે એ બનવા યોગ્ય છે.

શુદ્ધ ચેતનાનું ઇશ્વર શુદ્ધભાવ પ્રાણ છે. શુદ્ધ ચેતના પિતાના અસંખ્યાત
પ્રદેશી આત્મસ્વામિને મનવાનેખાટે અધિકારી બની છે. તે તેના
બોધપરથી સિદ્ધ થાય છે અને તે કપરના સુલુભ્યાનકની જુનિકામાં
જઈને ભાડે છે એમ અનુમાન થાય છે. મદનવૃત્તિ અને ભયવૃત્તિ પણ
દાસીસુખાન થઈ શકે એવી તેણે પિતાની આત્મશક્તિ પ્રાપ્ત કરી છે.
હવે તે આવન વધીને પિતાના ચેતનસ્વામી સમન્થી શું કહે છે અને
કેવી પ્રવૃત્તિ કરે છે તે દર્શાવવામાં આવે છે.

અનુમત જાહેરે કરો વિચાર, કદ દેલે દૈવાકી તનમે સાર ॥

પ્યાર૦ ॥ ૪ ॥

જાય અનુમત જર સમજાયે કંત, ઘર આવે આનન્દધન મયે

વસન્ત ॥ પ્યાર૦ ॥ ૫ ॥

ભાષાર્થ—શુદ્ધ ચેતના સ્ત્રી પિતાના મિત્ર અનુમતને કહે છે કે,
તેના તનુમાં દૈતમાવનાની સારી ગાંધી રહે છે તેને કેટલુંમધું દુઃખ
થાય છે, તેને હે અનુમત! વિચાર કરો. ચેતનસ્વામી દૈતમા-
વનાની સારીથી આરા દુઃખમાં મહા અથા ઉત્પન્ન કરે છે; તેનાથી
મને જો દુઃખ થાય છે તેના ક્યારે તે વિચાર કરે છે? પતિ અને પત્નીની
મિત્રતા એ એક વ્યવસ્થા દુઃખને સારનારી સારી છે. આરા સ્વામી

અને મારી જુદાઈ કોઈ પણ રીતે અંશભાવ મુખપ્રદ નથી. બંને વચ્ચે ભેદ પડાવનારી વિભાવ દ્વયા છે. શુદ્ધચેતના કયે છે કે, મારી સાથે સ્વામીનો ભેદભાવ એ કોઈ રીતે સ્વપ્નમાં પણ સાંતિ કરનાર નથી.

શુદ્ધચેતનાનું ખરેખર આ વાસ્તવિક કથન છે. જગતની સૂઝ ભૂમિકામાં પાત્ર નીતિશાસ્ત્રના વેત્તાઓ, સ્ત્રીની સાથે પુરુષની દ્વિતમા-વનાને, કૃદયને ઝેરનારી સારડી કથે છે. સ્મૃત-બાહ્ય જગતમાં પત્ર સ્ત્રીની સાથે પુરુષ બેઠભાવ રાખે તો તે સ્ત્રીને અત્યંત દુઃખકર હોય છે પુરુષ અને સ્ત્રીના સમાન વિચાર, આચાર અને વય આદિ હોય છે તો ખત્રેનું સર્થવસ્થામાં ઐક્ય રહી શકે છે. સંસારની બાહ્ય ભૂમિકામાં પાત્ર પુરુષ અને સ્ત્રીના સ્વભાવનું મજાતાપણું દેખવામાં આવે છે તો લક્ષ પશ્ચાત્ ખત્રેની અદ્વૈતતા અર્થાત્ એકતા કાયમ રહે છે. પુરુષમાં નીચે પ્રમાણે ગુણો હોવા જોઈએ. સ્ત્રીના કૃદયને જલુનાર હોવો જોઈએ. વિષય સ્વાર્થની બુદ્ધિથી લક્ષ કરનાર ન હોવો જોઈએ, કારણકે વિષયના પ્રેમથી સ્વાર્થ અનેલો પુરુષ પોતાની સ્ત્રીની સાથે અમુક કારણોથી આનુબનાવ પતા, અથવા પોતાની જાંથી અન્ય સ્ત્રીના રૂપાદિકની મનોહરતા અને શ્રેષ્ઠતા વધુ દેખતા પોતાની જાં પરનો પ્રેમ ઉતારી દે છે અને પરસ્પરી સાથે સ્પર્ધા અને છે બધાના દુનિયામાં જાણે દશાન્તો જોવાં દોષ તો જોઈ ન શકાય તેમ છે માટે પોતાની જાંવિના અન્યની જાં સાથે પત્ની પ્રેમનો સમન્વય પાળનાર પુરુષ હોવો જોઈએ. પોતાની સ્ત્રીના ક્ષેપમાટે તેને કમ વ કોળી વગર ચડાવનાર હોવો જોઈએ અથવા પોતાની સ્ત્રીને ઉત્તમિ જાનના વધુ વગરનાર પુરુષ હોવો જોઈએ જામ અથવા વિષયભોજનમાટે જાં જામ ન અનુજા માત્ર જામજનાર ન હોવો જોઈએ. કામભોજની આરાધ્ય જામ ગુણી કમી અ. રી રસાયણ બુદ્ધિને ધારણ કરનાર રૂઝ ન હોવો જોઈએ. ગરબડ જાના અ. મા પત્ર પોતાના આત્માન બરોબર છે મોનકલના કે. થયાં જાના જામજના આત્મ નો પાત્ર મોનકલને વળત આત્મ પાત્ર કરવાનો કે. જાના હોવા જોઈએ. લાગણમાં રૂઝ હતા જાકલકલકલ નિરૂપ દા. વગર કમીના આવ જોના કૃદયમાં છે એવો પુરુષ હોવો જોઈએ જામ. રિરેક, હયા, દાન, ગુણગુણ, વળ વળ નમકદાઈ નર્મજન. મહુનગીવળા વેવળા, જીરના, સમાનજા દા. જા અને જામજા અ. હેનુ નાને પાત્ર કરનાર પુરુષ હોવો જોઈએ જામ ગામજા જાંને નકયારે નકાદનાર હોવો જોઈએ સ્ત્રી જોઈએ નર્મજનનાં ક. જા હોવો જોઈએ નમજા સ્વહરના જોડા પાત્રના આત્માની હુવના કરનાર હોવો જોઈએ જામ, અથ, કામ, અને મોડાં એ આ

વર્તને આરાધન કરવાની શક્તિવાળો દોષો બેઠઁએ શ્રી જિનેશ્વર ધર્મમાં
 અને તેમના આનંદોમાં બેનું મૂલ્ય યજ્ઞાથી રવિત થઈ ગયું છે એવો
 પુરૂષ દોષો બેઠઁએ. સંસારમાં અનેક પ્રકારની ઉપાધિઓમાં રિપરતા
 ધારણ કરી શકે એવો પુરૂષ દોષો બેઠઁએ. નીતિના સંસ્કારોથી પાતાની
 યેજ્ઞતાની ખ્યાતિ કલ્પનાર પુરૂષ દોષો બેઠઁએ. પ્રસન્નોપાત પાતાની
 શ્રીને પ્રેમ અને વિરેકથી દિગ્દશિષ્ઠ આપનાર દોષો બેઠઁએ, અધ્યોત્તર
 વેરણ અને અન્ય શ્રીઓના સમાજમાં વિષયભોજનેન્દ્રિયાથી ન આપનાર
 તે દોષ, આર્થ રીતિ, નીતિ અને સદાચારથી પાતાનું, પવિત્ર જીવન
 જાળનાર દોષ, પાતાની શ્રીના પર વિષયભોજવિનાનો પાત્ર અન્ય નિર્નક
 આત્મપ્રેમને ધારણ કરનાર દોષ. તેવા પુરૂષ ખરેખર લક્ષ્મીસંસ્કારને
 સંસ્કરણથી સંસ્કાર છે; એમ વિદ્વાનો જાણીએ છે. લક્ષ્મી મહાપ્રભામાં જનન
 કરીને શ્રીસ્થાપે લક્ષ્મી ક્યાં અને પતિ બની તથા એટલાથી કઈ પતિ
 તરીકેની સંસ્કૃતિ પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી. તેનામાં ઉપરુક્ત ગુણો દોષો
 બેઠઁએ. તેમજ અન્ય પાત્ર ધારણ ગુણો દોષો બેઠઁએ હવે પતિની સ્થાપે
 લક્ષ્મી કરતા જાણે ક્યાં ક્યાં ગુણો પ્રાપ્ત કરવા બેઠઁએ તે દરમિયાન છે.

શ્રીના સ્થાપનાથી ગુણ દોષોના દોષો બેઠઁએ પાતાના પતિ-

પ્રીતિ હોય, દેવ ગુરુ અને ધર્મની ઉપાસના કરનારી હોય, હમ્મ કર્મ પશ્ચાત્ પતિની સાથે બનતું ન આવે તો દરરોજ કલેશ કરનારી ન હોય ઈત્યાદિ, ગુણુવાળી સ્ત્રી પતિવ્રતા ધર્મ પાળવાને માટે લાયક બને છે. પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના સ્વામિમાં અને પોતાનામાં લેદ અવબોધતી નથી. શુદ્ધ મૂલ્યથી સ્વકીય પતિની સાથે સંબન્ધ ધારણ કરે છે. પતિવ્રતા સ્ત્રી વિવરમે- ગના સ્વાર્થને હીસાબમાં ગણતી નથી, તેથી તે પોતાના પતિના મૃત્યુ પશ્ચાત્ પોતાનું જીવન પૂર્ણ શ્રદ્ધાચર્યમય ગણે છે, અર્થાત્ પતિવિનાશ જીવનને ધર્મકાર્યમાં ગણે છે. પતિવ્રતા સ્ત્રી પોતાના પતિપર ક્રોધ કરતી નથી. જે સ્ત્રી, પતિ જો પોતાનું ઈષ્ટકાર્ય કરે તો ક્ષણમાં ખુશી થાય અને કદાપિ તેનું ઈષ્ટકાર્ય જો ન થયું તો પતિના ઉપર ક્રોધ કરીને મુખ વ્યથાથી દે અને પતિની ખુશ વાતો અન્ય સત્ત્વ આગળ પ્રકાશી દે, તે ઉત્તમ સ્ત્રી કદી સકાય જ કેમ? પોતાના કુટુંબીઓનું અને જન- તનું બહુ કરવા ઉત્તમ સ્ત્રીઓની વૃત્તિ હોવી જોઈએ. જૈન ધર્મોત્તમ કરવાને માટે તન, મન, ધન અને પ્રાણની આધુતિ આપવા ઉત્તમ સ્ત્રી સદાકાલ તત્પર રહે છે. ઉત્તમ સ્ત્રીઓ પોતાના ઘેર આવેલા અ- તિથિયોની સેવા-આકરી કરે છે, પોતાનાથી જે વડીલો હોય તેની આગળ વિનય દેવી તરીકે દેખાય છે, ભક્તિ, વ્રત, પ્રત્યાખ્યાન, શ્રદ્ધા, ધર્મક્રિયા, પ્રતિક્રિયા, સામાયક અને તપ વગેરેને આચારમાં મૂકીને અન્યની આગળ દક્ષાન્તરૂપ બની જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવા બનતા ઉપાયો કરે છે, શુદ્ધસ્થાવાસમાં રહીને યથાશક્તિ શ્રાવિકાનાં વ્રત અંગીકાર કરે છે, જૈનધર્મના ગિરજાન્તોની મૂલ્યમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારણ કરે છે, પોતાના પતિને દુઃખમાં મદાય કરે છે. સ્વકીય પતિને ઉત્તમ સલાહો આપ- વાને મત્રીના જેવા ગુણો ધારણ કરે છે, પોતાના પતિથી સ્વકીય મૂલ્ય- બની બિવ્રતા ધારતી નથી અને પોતાના પતિપર પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખે છે, પરમાર્થ બુદ્ધિથી જનતનું શ્રેય કરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે અને મનમાં લગ્નતને ધારણ કરે છે, તેમજ મનમાં સાગરની પેઠે સર્વ વાતોને સમાવે છે, મનમાં સહનશીલતા ધારણ કરે છે, ક્ષમા, માર્દવતા, સરલતા અને ધૈર્ય આદિ ગુણોનું આશ્રમ-સ્થાન બને છે, સર્વ જીવોપર પરાંપકાર કરવા મનમાં દંબદ્ધા ધારણ કરે છે અહુ અને મમત્તનાં બીજ આગવામાંટે ઉત્તમ જ્ઞાનની સપ્રાપ્તિ કરે છે, જનતની વસ્તુ- ઓની જે આશા તેની દાની બની સકતી નથી, ધર્મના રક્ષણમાંટે અને દેશના રક્ષણમાંટે સિંકાનુની પેઠે સૂરતાને ધારણ કરે છે, પતિની પેઠે પોતે પવ્તુ આવધારિક અને ધાર્મિક જ્ઞાનનો પ્રતિદિન અભ્યાસ વધારતી રહે છે, ઉત્તમ જૈનધર્મના આચારો અને વિચારોને તથ,

આ જગતની કહેલી ખરેખર સત્ય ॥ અને તેથી મારાથી મારા સ્વામી બેદભાવ રાખીને વિભાવ દશરૂપ અન્ય સ્ત્રીની સંગતિથી પુરૂષ એકને આસ્વાદવા, ભિક્ષુકની જેઠે, ત્રણ ભુવનના નૃપ છતાં પ્રયત્ન કરે અને મારાથી ભિન્નતા રાખે તેમાં કોને મુખ નીચું ધાવવું પડે ? તેનો જશ વિચાર કરો ! મારી સાથે દ્વિધાભાવ રખાવનાર વિભાવ દષ્ટિ છે. ॥ તેને તે તણ દે તો મારી અને તેમની અદ્વૈતતા યદ્યંત્ય એમાં જશ માત્ર પણ શંકા નથી. મારી સાથે દ્વિધાભાવ રાખવાથી તેમની અને મારી બંનેની શોભા નથી અને અનન્ત સફળ મુખનો ભોગ પણ નથી, માટે હે અનુભવ ! તમે કૃપા કરીને મારા ચેતનસ્વામિને સમજાવો. મારી અને તેમની અદ્વૈતતા કરી આપો, કે જેથી બંનેનું એકય થવાથી પરમાત્મદશા પ્રગટ થાય.

અનુભવે શુદ્ધ ચેતનાની વિગ્રહિ ધવાનુ કરી અને તેણે આત્માની પાસે ગમન કર્યું : આત્માની પાસે જઈને આત્માને શુદ્ધચેતનાનું સર્વ કથન સંભળાવ્યું અને આત્માને શુદ્ધ ચેતના સમ્મુખ કર્યો અને વિભાવ દશાનો સંગ તજાવ્યો. આત્મપતિ, પોતાની સત્ય સ્ત્રી-શુદ્ધચેતનાના નૃપમાં સાધિકભાવ ત્રયોદશમ મુખ્યસ્થાનકમાં આવ્યા. કેવલ જ્ઞાન અને કેવલ દેવતા ૧ સાધિકભાવની શુદ્ધચેતનાને બેઠ્યા. આત્માનું અને શુદ્ધચેતનાનું એકય થઈ નવું આનન્દના ધનભૂત ચેતન ભ્યારે શુદ્ધચેતનાના નૃપના આવ્યા ત્યારે અન્તરના સાધિકભાવના સફળતાની વચનનજાનુ ખીલી કેળી. આત્માના અમરભાવ પ્રદેશે સમયે સમયે અનન્તનવું નૃપન પ્રગટવા લાગ્યું. આત્મા તે પરમાત્મારૂપ થયો. સદાકાળની અન્તરની સાધિકભાવ અનુભવાની વચનન જાતુના અનન્ત મુખમાં બંનેનું સદાકાળને માટે એકય થયું એવન શ્રી આનન્દધનજી કહેછે.

પદ ૫૦.

(રાગ કલ્યાણ)

મોહું કોડ કેસી હૂતકો, મેરે કામ એક પ્રાણ જીવનમું ।
ઔર માવે સો વકો ॥ મોહું ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—સમજા કહે છે કે. બહે કોઈ તમે તેવી રીતે મને ધૂતકારો, પણ મારે તો મારા પ્રાણુજીવન એવા આત્મસ્વામિનું જ કામ છે—દુનિયામાં અન્ય કોડો મનમાં આવે તે બકો અર્થાત્ બબડ્યા કરો, પણ મારે તે તરફ જોવાનું નથી; મારા પ્રાણુજીવનની પ્રાપ્તિ માટે હું તમે તેમ કરીશ. દીવાની દુનિયાના બોલ ઉપર કશું આપવાનું નથી. દુનિ-

યાના લોકો અને તેનાપર લિંગ લિંગ અભિપ્રાયવાળી ટીકા કર્યાવિના રહેતા નથી. દુનિયાના બોલ્યાપર એ ઉદ્ધવ આપવામાં આવે તો કોઈ-પણ કાર્ય થઈ શકે નહિ. તીર્થંકરે સંજન્ની પણ દિવાની દુનિયા એક-સરખો અભિપ્રાય ધરાવી શકતી નથી. એક વિદ્વાન કહે છે કે તું તારું કાર્ય કરે બા, અન્યની ટીકાથી તારું કાર્ય હોડીશ નહિ; જો તારા મુદ્દયમાં તે કાર્ય સારું અને પરિણામે હિતકર લાગે છે તો દુનિયાની ટીકાને તારે શામાટે સાંભળવી જોઈએ. એક અધ્યાત્મજ્ઞાની તો એટલામુધી જાણે છે કે જન્મતના લોકોની ટીકાથી કોઈ બચે નથી, માટે તારે પોતાના કાર્યમાં જ લક્ષ આપવું જોઈએ. એક મહાત્મા જણાવે છે કે, જેનાપર કોઈ ટીકા કરતું નથી, તેની મહત્ત્વોમાં ગણતરી છે કે નહિ તે નક્કી કહી શકાય નહિ. સૂર્યના ઉદય પૂર્વે કાગડાઓ કાકા રાબડો કર્યું કરે છે, તેથી કંઈ સૂર્ય, ઉત્તરવાનું કાર્ય બંધ કરતો નથી. એમ મનમ આશય લાવીને સમતા પોતાના ભિન્ન અનુભવને દર્શાવે છે કે, બધે દુનિયા અને તેમ કહે પણ મારે તો મારા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર્ય ભાવ પ્રાણના પતિ-એવા આત્મસ્વામિનું કામ છે; મારા કાર્યનું પ્રયોજન જે ન બાંધી શકે, તે મારી નિન્દા કરે તો તેમાં મારું શું બાધ ? કશું છે કે,

॥ શ્લોક ॥

શ્વેતિ શોવસ્ય ગુણવ્રકર્ષ, સ્વત્સવિન્દા પ્રકટોદિતિત્વં,

કિતાવક્ર્વા કરિકુમ્ભગાતં મુચ્ચાકલં સ્વય વિમર્ષિં ગુપ્તી ॥ ૧ ॥

જે જેનો શુભ બાધતો નથી, તે તેની નિન્દા કરે છે-ભિલ્લની કન્યા કરિકુમ્ભરથળથી ઉત્પન્ન થએલ મુચ્ચાકળ(મોતિ)નો ત્યાગ કરીને ચણાડીને મંદલુ કરે છે, તેમ જન્મતના લોકો અજ્ઞાનના યોગે અને તેવી નિન્દા કરે છે, માટે મારી પણ જન્મતના લોકો અને તેવી રીતે ટીકા કરે તોપણ મારે મારા પ્રાણપતિને મજવાનું કાર્ય ત્યજવાનું નથી.

મારા મારા મુનિવરોની પણ દુનિયા ટીકા કર્યું કરે છે, તેથી મુનિવરો પોતાનું આત્મધર્મ પ્રાપ્તિનું કાર્ય નષ્ટ રેતા નથી. કોઈ એમ કહે કે, આત્મામાં કંઈ સાર નથી, આત્માની પ્રાપ્તિમાટે સરસ્વર હોડી દેવો એ મૂર્ખપણાનું લક્ષણ છે, આત્માની પ્રાપ્તિ થાય તો મું અને ન થાય તોય શું ? હત્યાદિ દુનિયા અને તેનું અધરનું બેઝે તોપણ હું મારા આત્મપતિને હોડવાની નથી. કોઈ એમ કહે કે તારો ચેતન-સ્વામી જ્ઞાન્ત બની ગયો છે, તને ચ્હાતો નથી, તારા ઉપર દેવ ધારણ કરે છે, હત્યાદિ વાક્યો બેઝે તોપણ મારે તો મારા ચેતનસ્વામીને મજવું જોઈએ. કોઈ એમ કહે કે, ત્રીંએ પુરૂષપર આટલો બધો પ્રેમ

ચોએ મુસદ્દમાનોથી હિંદુધર્મનું સંરક્ષણ કર્યું હતું. પતિવ્રતાધર્મ ધારણ કરનારી એવી કેટલીક શત્રિયાલીઓને મુસદ્દમાન બાદશાહો પણ પકડી શક્યા નહોતા. બ્યાવહારિક અને ધાર્મિક ત્રિધાવાળી તેમજ, ધર્મમાં અત્યંત ધક્કાવાળી એવી પતિવ્રતા સ્ત્રીઓથી દેશ સોભી રાકે છે.

ત્યારે સ્વૈચ્છિક જગત્ની ભૂમિકામાં પતિવ્રતા સ્ત્રીનું આત્મ ઉત્તમ સદાચાર અને પ્રેમમય વર્તન હોય છે, ત્યારે અન્તરમાં ત્રણ ભુવનનો સ્વામી એવો આત્મ સ્વામી જેનો છે, એવી સમતા સ્ત્રીનું ઉપરુંક પ્રેમમય અને સ્વામિની આજ્ઞાયુક્ત સહવર્તન અને તેથી નિર્ભય જીવન હોય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. સમતા સ્ત્રીનો એકેક બોલ વારંવાર સ્મરણ કરવા યોગ્ય છે.

હવે ઉપરુંક મુદ્દયોદ્ધાર કાઢવા પશ્ચાત્, સમતા સ્ત્રી શું કહે છે, તે હવે નીચે જાણાવવામાં આવે છે.

અપરાધિ ચિત્ત ઠાન જગત્જન, કોરિકમાંત ચકો ॥

આનન્દધન પ્રમુ નિહચે માનો, રહજન રાવરોથકો ॥ મૌહુગારી ॥

ભાવાર્થ:—અપરાધિ ચિત્તસ્થાનમૂલ એવા જગત્ના લોકો કરોડો રીતિથી મને જુઓ. અથવા જગતના લોકો દોષરૂપાપરાધમયું ચિત્ત જેનું છે એવી મને માનીને, કરોડો રીતિવોથી મને-દોષ દૃષ્ટિથી જુઓ તો પણ તેમા મારું કંઈ જાણતું નથી. ભલે આખી દુનિયા મારા ઉપર દોષ કાઢવાની બુદ્ધિથી જુએ તોપણ કંઈ મારો આત્મા દુનિયા તરફ ઢગવાનો નથી. દુનિયાના જેવા કેવળ મારે જોવાનું નથી, તેમ આજે પણ દુનિયાના કંઈવાર તરફ ન આપતું બેઠુંએ. દુનિયાના લોકોની એકસરખી દૃષ્ટિ નથી. જેવી જુલિથી દેખવામાં આવે છે તેવી સમી વસ્તુ જણાય છે. દંડ અને આનંદજનનો સાર ખેંચવાનેમાટે જગતના લોકોની ભિન્ન દૃષ્ટિયા પડે છે. જગતના લોકો મનને આનંદ કરીને દરેક વસ્તુઓની પરીક્ષા કરવા જાય છે. પણ મનમાં પરીક્ષા કરવાની પૂર્વ શક્તિ નથી. જગતના લોકો આગ્રદાષ્ટિના પાને મારું સ્વરૂપ ભરાય ન જાયું અને તે મારા દોષ એવા બલ્ય, તેથી તુ કંઈ મારા નિયમથી કનવાની નથી, અર્થાત્ દુનિયા મનમા આવે તેનું બાદ્ય કરે, તેણે મારે શું? કશું છે કે,

મઠ તે દુનિયા માને, અમારી દૃષ્ટિથી ભવંતું ।

ગમે તે ચિત્તમાં માનો, જરાને શુ મનાવાનું-ઃ

સ્વભાવે જે રહે તે છે, વરીષ્ઠા જો કરો કોટી ।

તરી સ્વો બ્યાવ દુનિયાનો, જહં સવંજન ભાલે ॥

અધુરાની પરીક્ષા છીં ? અધુરાને પરીક્ષા છીં ?
 પરીક્ષાની નથી પદ્ધતી, અરો સર્વજ્ઞવચ્ચ કીચે-શ
 યરો નહિ કે યવાનો નહિ, જગત્કો વૃદ્ધ મત ક્યારે ।
 મનોવૃત્તિતર્કાં કાણો, પ્રકાચે નુલ્લપી વાતો ॥

દુનિયા અમારી દૃષ્ટિથી અને તે અવળું બોલ્યા કરે તેની અમારે
 પરવા નથી. ગુફાત્મ સ્વાભિવિના અને અન્ય કશું કંઈ રચતું નથી.
 શાશ્વત્વનો રંજ અને મારા આત્મસ્વામિની સાથે લાગ્યો છે તે કદાપિ
 છૂટવાનો નથી. દોષાધ્યક્ષ એવા ચિત્તના યોગે જન્મતના લોકો મારા
 વિષે અને તેનું માને, તેથી મારે તેઓને મારી ખરી વાત મનાવવા
 જવાની જરૂર નથી. દુનિયાના મનુષ્યોને મનાવવા જતાં કદાપિ શાશ્વત્વ-
 કોનો રંજ આવવાનો નથી. પોતાની વાત ખરી છે અને સર્વજ્ઞ વાલીની
 તેમાં સાક્ષી છે તો અન્ય લોકો અને તેમ બોલે તેના પર શક્તિ આપવાની
 કશી જરૂર જણાતી નથી. ખરું તત્ત્વ અન્તે વચનમાં ચડીને માને છે.
 ખરું તત્ત્વ જોડવા જોરથી ધુપાવવામાં આવે છે. તેના કરતાં બમણા
 જોરથી તે બહાર આવે છે. ત્રણ ભુવનના સ્વામી અને લોકાલોક
 પ્રકાશક એવા મારા ચેતન સ્વામીમાં તન્મય થતાં દુનિયાની સૃષ્ટિ શી ?
 દુનિયા કરોડોમણી પરીક્ષા કરે તો પણ વસ્તુનો સ્વભાવ જોવા દોષ
 છે તેવો અન્તે માત્રુમ પડ્યાવિના રહેતો નથી. મારે મારે દુનિયાનો
 ન્યાય જોઈતો નથી: કારણ કે, વસ્તુનું ખરું સ્વરૂપ સર્વજ્ઞને માણે
 છે. અધુરાની પરીક્ષા જન્મતમાં દોતી નથી. તેમજ સર્વજ્ઞ દૃષ્ટિવિનાની
 અધુરી એવી દુનિયાને સ્વબુદ્ધિ પરીક્ષાનો અધિકાર પણ નથી. ખરી
 પરીક્ષાની પદ્ધતી સર્વજ્ઞવિના અન્યને ધરી શકતી નથી. જન્મતના
 લોકોમાં કોઈ પણ બાબતની પરીક્ષામાં બે મત પડ્યાવિના રહેતા નથી.
 અમુક આચાર્યને કોઈ સારા માને છે તો અમુક તેને ખુરા માને છે;
 અમુકને કેટલીક દુનિયા અભિચારી માને છે. તો કેટલીક દુનિયા
 તેને પ્રશ્નચારી માને છે. જન્મતના લોકોનો એક મત આજમુધી-ધર્મ
 વગેરે કોઈ બાબતમાં યથો નથી અને યવાનો નથી. શ્રી ધીરંકર ભજ-
 વાળને પણ ત્રણસે ત્રેસાર પાખડીઓ. પાખડી માનતા હતા. શ્રી ધીરંકર
 જોવા સર્વજ્ઞ છતાં પણ જન્મતના લોકો એકમતના યથા નહિ, તો
 અન્ય બાબતમાં જન્મતનો એકમત ક્યાંથી પડી શકે ?-મનુષ્યોની
 મનોવૃત્તિનાં વાંધે પ્રત્યેક મનુષ્યોના મુખથી ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનાં કરે
 છે. જન્મતના લોકોની ભિન્ન ભિન્ન દૃષ્ટિઓ છે. મારે તો મારા પતિનું
 સારું છે. મારું નહિ નિર્દોષ છે તેમ જતાં અજણથી તરીકે જન્મતના

અન્યપતિ યોધવામાટે ભટકુંડું? અર્થાત્ નિશ્ચયનયથી અવલોકતાં કેમ અન્ય
 પુરુષને પતિ માની તેની આજ્ઞા મસ્તક નમાવવું બોલ્યો? બાહ્ય પતિયો
 સદાકાલ એકસરખા રહેતા નથી. બાહ્ય પતિને ધૌરલિક સરીર દોષ છે.
 બાહ્ય પતિ મરીને અન્યપતિમાં જાય છે, પણ મારો અન્તરનો સિદ્ધ પરમા-
 ત્મારૂપ પતિ તો કર્મથી ન્યારો છે; તેને જન્મ, જરા અને મરાણ નથી. વર્ણ,
 વંશ, રસ અને સ્પર્શમય પુદ્ગલ (સરીર) અને કર્મથી તે ભિન્ન છે. નિરંજન
 દેવનું કદાપિ રૂપ બદલાવું નથી. તેને મળ્યાબાદ કદાપિ ભિન્ન થઈ
 શકાતું નથી. બાહ્યનો પતિ ઉપાધિસહિત દોષ છે. અન્તરના નિરંજન
 પતિને કોઈ પણ પ્રકારની ઉપાધિ દોલી નથી. બાહ્યપતિના સંબન્ધે દાણિક
 શુભ થાય છે અને નિરંજન પતિના સંયોગે તો સમયે સમયે અનન્ત
 શુભ-સદાકાલ થાય છે. બાહ્ય પતિનો સંબન્ધ સદાકાલ રહેતો નથી
 અને અન્તરના નિરંજન આત્મપતિનો સંબન્ધ તો કદાપિ કાળે ટળતો
 નથી. બાહ્યથી કહાપણે પતિ એક દેહાણે સ્થિર રહેતો નથી. નિરં-
 જન દેવ પતિતો એક દેહાણે સ્થિર રહે છે. બાહ્યનો પતિ વિભાજ
 દશાથી કસાય છે અને અન્તરનો આત્મપતિ તો સ્થાભાવિક છે.
 બાહ્યના સરીરાકારથી માનેલા પતિને અનેક પ્રકારના રોગો થઈ શકે
 છે, પણ અન્તરના નિરંજન દેવન પતિને વસ્તુતઃ કોઈ લગના રોગે
 યગ્ય નથી. બાહ્યના પતિની સરીર વનેદેની શોભા સદાકાલ એકસરખી
 રહેલી નથી અને અન્તરના નિરંજન દેવન પતિની શોભા તો સદાકાલ
 એકસરખી રહે છે. અન્તરનો આત્મપતિ એ પ્રભેદ પામ્યાં તો
 કદાપિ સમને તજતો નથી. બાહ્યનો પતિ તો જાંબી બાહ્ય શોભાથી
 ખુલ્લ થાય છે અને અન્તરનો આત્મપતિ તો શુદ્ધ રમાવુદ્ધ વનેદે
 અન્તરના ધર્મથી ખુલ્લ થાય છે. બાહ્યનો પતિ, પુદ્ગલવસ્તુથી જર્જરીત
 થાય છે, પણ અન્તરના આત્મપતિને તો કદાપિ પુદ્ગલવસ્તુ ઘાત
 પાડી નથી. બાહ્યનો પતિ સ્વકાર દોષ છે અને અન્તરનો પતિ તો
 નિઃકાર દોષ છે. બાહ્યનો પતિ તો કર્મના અને પરત્રવ દર્શનવર્ત-
 નિમા પરિવ્રજમાન હોય છે. પણ અન્તરનો નિરંજન આત્મપતિ તો સ્વત્રવ છે.
 બાહ્યપતિને અનેક સંતુષ્ટાથી ભર્ય રહે છે. અન્તરના આત્મપતિને કોઈ
 પણ રાગ નથી તેથી તે સદાકાલ નિભવ રહે છે. મારે શુદ્ધ પરિવ્રતિ
 હોય છે કે, સત્-સ્વ-ભાવિક પતિ નિરંજન આત્મપતિ છે. મારે દેવે તો
 માત્ર પતિનું જ ભટકવું નથી. અને કોઈને સિવા પુજાવું નથી.
 મારા પતિને ને પરમો લોભ અને મરી મરાણ બાંધે નહીં. મારા
 પતિના સંબન્ધ અન્ય-અન્યથા બાહ્ય પતિના નથી. મારા પતિ તે
 વસ્તુતઃ પતિ દરીકે નથી. કારણ કે તે જન્મ, જરા અને મરાણથી

નજરથી સ્વકીય ચેતનસ્વરૂપિને અવગોળી થકે, તેમજ સ્વામી અને
 સ્ત્રી એ બેમાં કું તુમે ભેદ વિચરીને, એકરૂપ બની ઘણ અને
 વેધી તે અનંત સુખસાગરમાં તટીક રહે એ બનવા ચોખ્ખ છે. ભુત-
 કાલમાં અનન્ત આત્માઓ ગુણ પરિભ્રુનિયા એને પરમાત્મપદ પામ્યા,
 વર્તમાનમાં મહાવિદેહમાં પામે છે અને ભવિષ્યમાં અનન્ત આત્માઓ
 સિદ્ધ પરમાત્મપદને પામશે; રાગ અને દ્વેષના એને યાએથી અગુણ
 પરિભ્રુનિને યાથી ગુણ પરિભ્રુનિ ફરતી બેઠાં. મનુષ્યે આત્મ પ્રેમથી
 અગુણ પરિભ્રુનિને પાડ ગુણ પરિભ્રુનિમાં ફરતી નામે છે. આત્માના
 ઉપર ગુણ પ્રેમથી બેઠું બેઠાં. જનનના સર્વે અર્થે ઉપર
 નિષામ પ્રેમથી બેઠું બેઠાં. ગુણ પરિભ્રુનિની પ્રતિ એકદમ
 યદ્યં રાહી નથી; રાગ અને દ્વેષની વૃત્તિએને લાગણ્યથી ગુણ પરિ-
 ભ્રુનિ યદ્યં રાહી છે. રાગ અને દ્વેષની અગુણના રાગનાં નિરૂપન પર-
 માત્મ પતિની પ્રતિ યદ્યં છે. અપ્રયત્ન એવા રાગ અને દ્વેષને પ્રયત્ન
 પ્રયત્ન રાગ અને દ્વેષમાં ફરતી નાખવા જનનના સર્વે અર્થે દિગ્દા
 આત્મસમાન થાને તેા અપ્રયત્ન રાગ અને દ્વેષ રાહી ઘણ છે અને
 પ્રયત્ન રાગ અને પ્રયત્ન દ્વેષની પરિભ્રુનિ ઘણ છે. સદ્ગુણને રાગ
 યદ્યં કુનુભ્યે રાગ રાગ છે અને કુનુભ્યે પર દ્વેષ પ્રયત્ન છે. આત્મા
 દિગ્દા મૂળધર્મને ધર્મ તરીકે ખાલી તેમાં રમવા ફરે છે. વેધી તે
 ગુણ પરિભ્રુનિને પ્રતિ ફરે છે, આ રીતે મનુષ્યે ગુણ પરિભ્રુનિને
 પ્રયત્નપદને કાઢે સમર્થ ઘણ છે.

ગુણપરિભ્રુનિ દિગ્દા નિરૂપન રેવ કાનેને સંસ્કૃત મનુષ્યે
 તેથી ભુનિ ફરે છે અને તેનેજ દિગ્દા કૃદવશા કારણ ફરે છે, તે
 નીચે મુજબ-તેના કદાચરેથી જણાવે છે.

एह कानगति एह कानपट, एही मुषागन मंडन ॥

आनन्दपन प्रदु पटवनके हरि, काव मंथपत्र मंडन ॥

अव० ॥ ३ ॥

ભાગ્યર્થ—ગુણ પરિભ્રુનિ ફરે છે કે નહીં. આ નજર સામેથી
 છે કે નહીં. એમ મને થાય છે ફરે છે તેના કારણ ૧૫ નીચે. ગુણ
 આત્મરૂપ અનન્તગુણ આત્મ સુખ આપવા નેમજ ઘણ છે આત્મ-
 સ્વામી તેજ કામ થા છે. આત્મસ્વરૂપિને આત્મસ્વરૂપ ૧.૫ ૧.૫
 ૧.૫ ૧.૫ આત્મ સ્વરૂપ ૧.૫ ૧.૫ આત્મસ્વરૂપ ૧.૫ ૧.૫ આત્મસ્વરૂપ
 ૧.૫ ૧.૫ આત્મસ્વરૂપ ૧.૫ ૧.૫ આત્મસ્વરૂપ ૧.૫ ૧.૫ આત્મસ્વરૂપ

પડે છે. અન્ય સ્ત્રીના વસમાં પડેલો પતિ પિતાની સ્ત્રીના પ્રેમને તત્ત્વ
 દે છે, તેથી તે દુઃખના આણમાં ઉતરે છે. અન્ય સ્ત્રી અને તેની દોષ
 તોપણ તે પિતાની નથી અને તેના સંબંધી કોઈપણ પુરુષ બતાવવામાં
 મુખી થશે નથી; વર્તમાનમાં મુખી નથી અને ભવિષ્યમાં મુખી થનાર
 પાત્ર નથી. પરંતુ સંબંધી પિતાની સ્ત્રી તૃપ્તિમાન બાળે છે અને તેનીની
 કોઈપણ દેશ નમતી નથી, કેમકે પરંતુ પિતાને લાભ લુએ છે અને અન્ય
 પુરુષને પિતાના વસમાં એટલેજાળવે કરી દે છે કે, તીવરને પાત્ર યાત્રી
 કહેવાય છે. પરંતુ સંબંધમાં વિભાજનના એક સતિ અનુભવિજ્ઞ
 કહે છે કે, જ્યુ વેર વાસમાં લે વકાળા લે વકાળા, કુશલીની જાળમાં લે જક-
 હામાં. સાચવ સાચવ મહાજવ મોટા, ઉલીલીના વણ લે થઈ ગયા છોટા. ॥ જ્યુ ॥
 જેણે પરંતુની શરી કરી છે, તે પશુવત્ પરંતુના પાસમાં ફર્યાદ છે.
 યાજ્ઞ, યોગીઆઓ અને મોટા સત્તાધારીઓ પાત્ર પરંતુના ફર્યાદી
 હોય થઈ ગયા છે. પરંતુની કુસંતિથી વ્યભિચાર ક્રમે થાય છે
 અને તેથી પશુવત્ અન્ય અનેક પાત્ર થાય છે, એક પશુથીજુ બહાનું
 અન્ય પશુથીજાં ભૂકાય છે, તેમજ હીરાબમાં એક દેહાને બહા આપતાં
 આખા હીરાબમાં ભજ આવે છે. શરીરનો એક ભાગ બહાનું આખા
 શરીરને તેથી દર્શન થાય છે, તેમ મુનિ પરસ્પર મુખકાના અવધરેની
 પે બહાવડા છે. તેથી એક દુનું પ્રવેશતા અન્ય દુનું પાત્ર પ્રવેશ
 કરે છે. અભિચારી પુરુષ જનનુ એકુ ખાવા લેતુ કરે છે વિષવે
 પ્રેમ અન્તે સ્વાધેની મહીનનાને પ્રવર કરી અનેક દુનું કપાલે છે અને
 પુરુષ અનુભવ આમલોરને કડાગુજા કરે છે પરંતુના વસમાં
 પડેલ પુરુષ પિતાની જાને બાળાને કાંઈક અનેક કરે છે અને
 તેને નિરસાર કરીને પિતાની જાને હોવ કરે છે. પતિના નિવસમાં
 કોઈ વખતે તે જાને પ્રાગુપાત્ર લોકની અવ લે કમલ પતિવત્ જા
 એક વખતે પતિને કમલ અલોકના નામે છે. પતિના કમલ
 કાનુ. લે છે અને અન્ય જા તે પિતાની વસમાં નહીં અને વસતી નહીં.
 કાનુ. લે છે, અલોક પતિની અવર પતિના નામે અલોક કરે છે.
 સત્ત્વને કોઈ અવ નહીં તેજા અવ કદા નામે અવર નહીં
 અલોક તે અવર કુખમાં અવ અવર. હવે પતિ જ્યુ અવરનાર
 કદોષી પિતાના સ્વાધેન નામે અવર નામે પતિને કોઈ
 કરે છે.

અહીં જનનુ કુદરત સ્વિચાના પાત્ર અવર કુદરત જા
 પિતાના અવર પતિને કોઈ અવર કાનુ કરીને કોઈ કરે છે, તે
 અવરની કોઈ અવરના અલોક અવર રહેલો કુદરત અવર

[illegible]

૧૫.૩ે ૪-૧-૧૯૭૩ જાહેરનામા નં. ૧૯૭૩-૩૭૫
 બેઠાના સમયે ૧૭મી ડિસેમ્બર ૧૯૭૩ રોજના રેકૉર્ડ રૂમ ઉપર
 બાબતની પ્રતિબંધ જાહેરનામા અંશ ૭ ના સમયે રજૂ કરી પ્રમાણ, અમલ

વિચારમાં અનન્તગણું બળ રહ્યું છે, તેથી તે ચેતનનું સ્મરણ કરીને ચેતનને પોતાના ઘેર લાવી શકે એમ નિશ્ચય થાય છે. પોતાના ઘેર ચેતનસ્વામી આવશે એવી આશાથી તે શ્રવે છે, અર્થાત્ પોતાનું શ્રવન નિર્વહે છે. હવે મુમતિની ચેતનસ્વામિના વિરહથી જે દશા થાય છે તે સ્વક્રીયોદ્ગારથી સ્વયં જણાવે છે.

વેદન વિરહ અથાહૈ, પાણી નવનેજાહો ॥

કૌન હવીં તવીં હૈ, ટારે કર કરેજાહો. ॥ પીયાં ॥૩॥

ગાલ હયેલી રગાયકે, સુરસિન્ધુ સમેલીહો ॥

અસુઅન નીર વહાયકે, સિન્ધુ કર વેલીહો. ॥ પીયાં ॥૪॥

ભાવાર્થ:—સમતા કહે છે કે, મને વિરહની અથાગ (તેનો પાર ન પમાય એટલી) વેદના થાય છે. મને જે વિરહની વેદના થાય છે, તેનો પાર હું પામી શકતી નથી. મારી અશુભાંથી અશુરૂપ જલની ધારા એટલી બધી વહે છે કે, તેનું માપ નવનેજાહો થઈ શકે. એવો કોણ હુશિયાર વૈધ છે કે, તે વિરહની વેદનાથી મારા કાળજમાં જે કોળ (કળ) થાય છે તેને ટાળે.

ગાલપર હયેલી લખાવીને, અશુભાંથી સિન્ધુ જેટલું અશુરૂપ નીર વહેવરાવીને, હસ્તરૂપ વેલીને સિન્ધું છું. પતિના વિરહે વિરહિણી એવી મુમતિની ઉપર્યુક્ત-એ આથાઓમાં કહેલી એવી-દશા થાય એમાં કંઈ કહેવા યોગ્ય નથી. પોતાના ચેતનપતિના વિરહે મુમતિનું કાળજું કોશઈ જાય અને તેથી તે અશુભાંથી અશુની ધારા વહેવરાવે એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. શુદ્ધ પ્રેમ દશામાં વિરહની વેદનાનો પાર આવતો નથી. મુમતિનું હૃદય સ્વામિના વિરહે અત્યંત મૂર્છાવાળું થયું છે. શુદ્ધ પ્રેમના સંખન્ધવિના અશુભાંથી અશુની ધારા વહેતી નથી. અત્યંત અવિચળ પ્રેમપ્રમારી વિના કાળજમાં કળ આવતી નથી. હૃદયનો પ્રેમ કેવો છે, તે અશુથી માત્રુમ પડ્યાવિના રહેતો નથી. તેની અશુ-માંથી અશુની ધારાનો પ્રવાહ વસા કરે છે, તેજ જણાવી આપે છે કે, મુમતિનો આત્મા ઉપર અથાગ પ્રેમ છે. પ્રેમની સ્થિતિમાં અદ્ભૂત લીલા જણાય છે. પોતાનો સ્વામી મુમતિના ઘેર જાય છે, તેમાં પતિનો વાંક અને મુમતિનો અંશમાત્ર પણ દોષ નથી, છતાં મુમતિનો, અદો ! કેટલો-બધો પ્રેમ પોતાના સ્વામિપર છે. હૃદયમાં દોષ છે તે દોષપર આચ્ચા-વિના રહેતું નથી. કહેવત પણ છે કે “જેવું દૈયામાં તેવું દોરે.” આ કહેવત સમતાના વચનથી સત્ય જણાઈ આવે છે અને તેથી ઉત્તમોત્તમ પતિવ્રતા સ્ત્રી મુમતિને આપણે કહી શકીએ.

[illegible]

લમવાધી મદી જવાનો છે, અથવા મારા અને તમારા વચ્ચેનો ભેદ આપથી બગીને હવે મટારો.

મમતા લાજવિનાની નગુરી અને ગમારગત છે. મારી પાસે તે વિવિધ પ્રકારની આજ્ઞા મનાવે છે. પારકાનું નિર્મૂલ કરવા તે કુલ્લદી છે અને તે કાળી છે. મર્ધાદાને ઉલ્લંઘન કરનારી કુલ્લદા મારું નિર્મૂલ કરવાને ચૂકે તેવી નથી. મને અને તમને મગવામાં તે હાનિ કરે છે અર્થાત્ વિમ્ન કરે છે. અહો! આ જગતમાં પતિની મતિ વિપરીત થવાથી પતિવ્રતા સ્ત્રીને કેટલુંબધું વેડાં પડે છે? મતવાળા પતિ મમતા મણીકાના પ્રસંગમાં સ્ત્રી રહ્યા છે, પણ ન્યારે જડ વસ્તુઓ છે તે જડ-વાસરૂપ છે અને સંસ્કૃપ્ત વિધ્વંસલુ સ્વભાવવાળી છે, એમ તેનું મૂળસ્વરૂપ અણમવધી માણુમ પડે છે ત્યારે, આનન્દના ધનમૂલ આત્મ-સ્વામીનું ચિત્ત પ્રકુલ થાય છે અને તે મારા ઘેર આવે છે અને તે વખતે વસન્તઋતુની યોગ્યા બની રહે છે; એમ સમજાવદે છે.

સ્ત્રીમદ્ આનન્દધનનું કષે છે કે, મમતાની સમતિમાં ઘેન લાય છે, તેથી તે પરમાવ નિદ્રામાં ઘેરાય છે. આત્માની ખરી સ્ત્રી સમતા છે; તે આત્માને લામ્બ કરવા અને મમતાનો પ્રસંગ ત્યજવા અનેક પ્રકારની સત્ય ચાત્ર્યને જલ્પાવે છે. સમતાને અને આત્માને મગવામાં કાનિ પદ્મચાન્દનાર મમતા છે. ખરેખર સમતાની આ કૃદયવાળી મનન કરવા લાયક છે. મમતાને અન્યદર્શનીઓ નાથા કહે છે તેના વગમાં આજી જગત્ જધાઈ મધુ છે નન્દાગરના નૃપલા દેવને આથી રાખનાર મમતા છે.

આત્માની મારે અગ્રુદ્ધાવે ગદેનારી મમતા. જગત્ની સ્વૃષ્ઠ મિત્ર-કામાં ઇવોને પિતાના તાને કરી તેઓની પાને અનેક પ્રકારના કુખિલો ભજવાવે છે. આ જાના મુગ્ધાવના રિકાર કરીને તે આ જાને જાતિના આગમો ઈતરે છે. આત્માની મદુર મનુ જાત જગત્નાર મમતા છે. મોટા મોટા પાદગાદો ગદેનારો. એકચરેલો અને પન્દો પન્દો મમતાના વગથી અનેક પ્રકારની ક્રિયાઓ કરે છે વસ્તુના વિચારવામાં આવે તો દુ ખતુ મગ મમતા જાતે છે. મમતાના અગ્રુદ્ધ તળ મળે દોષ છે. સ્વાયત્તો પ્રાણુ મમતા છે સ્વાયત્તો પેરે કાલુકે એવ. જડ પદા-યોમાં મમતા કરીને અનેક મનુષ્યો જ પુ પાન્યા પાનુ જગત્નાર મુખને પામ્યા નાહો. મમતા રસના આખી દુનિયાના લોકો અને દિવસમાં અનેક પ્રકારના વેવધો પાંગ્રમનુ કરે છે. જગત્ મમતા દોષ છે તાવત્ ગુદ્ધપ્રેમનો સ્વાદ આખી રાકામે નથી. અનેક પ્રકારની જડ વસ્તુ-

વધિ પ્યાર છે, તે તેણીના કૃદયોદ્ગારથી અવબોધાય છે. સમતાના કૃદ-
યમાં આત્મસ્વામીજ વસી રહેલા છે, તે તેણીના ઉદ્ગારથી સિદ્ધ થાય
છે. આત્મસ્વામીને વિવેકદૃષ્ટિથી સત્ય અને અસત્યનો ભેદ અવબો-
ધાવવા તેણે પોતાનું અને મમતાનું ગુપ્તમય અને દુઃખમય ચરિત્ર
ખડું કર્યું છે, કે જેનો કૃદયમાં પરિપૂર્ણ સાર ઉતરી શકે અને તેથી
આત્મા સમતાના ઘેર ગયાવિના રહે નહિ. છેવટે તેણીના વચનથી
આનન્દના ધનશૂત એવા આત્માએ અવબોધ્યું કે, જડવાસનો અન્ત
જડ છે. જડમાં મમતા કરવામાં આવે છે, પણ જડવસ્તુઓ તો અન્ત-
વાળી અર્થોત્ત સ્વભાવવાળી છે. જે જડવસ્તુઓપર મમતા કર-
વામાં આવે છે તે જડવસ્તુઓનો નાશ થતો પ્રત્યક્ષ દેખવામાં આવે
છે, તેથી તે જડવસ્તુઓપર મમતા રાખવાથી કયો ફાયદો થવાનો
નથી. ફક્ત જડવસ્તુઓપર આત્મા અત્યન્ત મમતા ધારણ કરે, તેથી
કંઈ ફક્ત જડવસ્તુઓ આત્માનો ઉપકાર બાજુથી નથી, તેમજ
આત્માની સાથે રહેતી નથી. આત્માએ સમતાના ઉપદેશથી જડવ-
સ્તુઓપર થતું મમતાનું સ્વરૂપ અવબોધ્યું અને નિશ્ચય કર્યો કે ફક્ત
જડવસ્તુઓની મમતા કરવી તે કોઈ પણ રીત્યા હિતકારક નથી અને
તેથી સત્યાનન્દનો અંશમાત્ર પણ પ્રગટવાનો નથી. આ પ્રમાણે
નિશ્ચય થવાથી આત્મા પોતાની સ્ત્રી સમતાપ્રતિ વિલોકવા લાગ્યો
અને તેણે સમતાના ઘરમાં આવામમન કર્યું. આનન્દના ધનશૂત
એવા આત્માનું ચિત્ત હર્ષથી પ્રકુલ થયું અને સમતાના ઘેર આવવાથી
વસન્ત ઋતુની ચોમાની પેઠે આત્માની ચોમા ખીલવા માંડી.
સમતાના સમન્ધે આત્માની ચોમા ફાળે ફાળે વૃદ્ધિ પામે છે. સમ-
તાનો સંગ થતાં આત્મા આનન્દ પ્રદેશમાં ઉતર્યો અને આનન્દનો ભોગ
કરવા લાગ્યો; એમ શ્રી આનન્દધન કહે છે.

વદ ૬૫.

(સાચો)

રાસ શયી તારા કલા, જોસી જોઈ ન જોસ ।

રમતા મુમતા કવ મિલે, મળે વિરહા સોસ. ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—આત્માની સ્ત્રી સમતા કહે છે કે, જ્યોતિર્માસના
સર્વેશ નલુક! તું મેજ, વૃષભ, મિયુન, કોકે, દિંડ, કન્થા, ગુડા, વૃદ્ધિક,
ધન, મકર, કુભ, મિયુન, એ બાર રાશિ. તથા ચંદ્રમા, તારા, કલા,
અને મંદો વગેરેને જોઈને કહે કે, મારો, મારા આત્મપતિની સાથે ક્યારે

નથી. એ સત્તિમાં ચંદ્ર ધ્રુવાચેલો છે તે સત્તિ,—તારા તથા વિજળીના પ્રકાશવાળી—મને વચર તરવારવડે સ્વજનવિનાશીને દગો દેવાને માટે પ્રયત્ન કરે છે અર્થાત્ સત્તિ અને તારાના પ્રકાશરૂપ તરવારવડે મારવા દગો કરે છે. આવી દગામાં સ્વામિવિના વિરોધ કાગ રહી શકાય નહીં; તેમ હે ખલુક ! તું ચારી પેઠે બલે છે. અંધારી સત્તિમાં દેવ, દંધ્યાં, વહેમ, અંધગતા, ભય અને ઉદ્દેશરૂપી જ્વોત્, અનેક પ્રકારે દેખાવ દઈને મને ભય પમાડે છે. કાગરૂપ બર પુરૂષ અને એકલો એકલો સત્યાવચાને માટે પ્રયત્ન કરે છે. વિષપવાસનારૂપ શક્તિ તારાના લેતું રૂપ કરીને મને ભય પમાડે છે. મૂર્ચ્છરૂપ સુરેલ મારાં શુદ્ધધર્મરૂપ રક્તને ખુસી બધ છે. માટે હે ખલુક ! વિચારીને મારો ભવિષ્ય વર્તારો જણાવ.

તન પિંચર હૂરે પર્વો રે, ઉઠિ ન સકે જિઠ હંસ ॥

વિરહાનલ જાલાવલી પ્યારે, પંત મૂલ નિરવંચ. ॥ પીં ॥ ૪ ॥

હસાસ સાસ વટાડકારે, યાદ વેદ નિસિરાંઢ ॥

નમનં ઉસાસા મની, હટકન રમ્પા પાંઢ. ॥ પીં ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ:—સમતા કહે છે કે, હે ખલુક ! ઉપર્યુક્ત દુઃખની લીન ભા-
લાથી મારા શરીરરૂપ પાંજરામાં અવહંસ પડ્યો પડ્યો હૂરે છે, અર્થાત્ ખેદ
પામે છે; અપ્રુપ્ય કર્મના કડવે તે શરીરરૂપ પંજરામાંથી કડી શકતો નથી,
તેમ નિકળી શકતો નથી; વિરહરૂપ ભાવાલાથી તે બળ્યા કરે છે, અર્થાત્
તેની સર્વ વિરતિ અને દેશવિરતિરૂપ પાંખિતું મૂળ દંધ ધયું છે, તો કહો
કે, તેથી તે શી રીતે કડી શકે ? આવી દગામાં મારા અવ હંસને કેતું
દુઃખ ધનું હશે, તે સર્વે વિના કોઈ બલ્લી શકતું નથી. બાહ્ય તાપથી
તમે અંધો કોઈપણ કુપાયથી શીતન બને છે, પણ અતઃ તાપથી તમે
અંધો ઉપરામરૂપ નેપથ્યાસની વૃદ્ધિવિના શાંત થઈ શકતા નથી. મારા
ત્રિષ અવ હંસની પણ તેવી સિધ્ધાંત છે. અનંત સાન્નિત્યું ધામ એવો
મારો સ્વામી અને મને તો અનેક પ્રકારના અતઃ તાપ શાંત થઈ
બધ ! એમાં કોઈપણ આશ્વર્ષ નથી, માટે અનંતગુણનો ધામસ્થ મારો
સ્વામી મને ક્યારે મનશે ? તે જોય જોઈને હે જોરી ! મને કહે.

શાસ્ત્રાનુસારૂપ વેનજાની વટેમાર્ગે વિરહદસારૂપ સત્તિની સાથે વાદ
વટે છે અને કહે છે કે હે વિરહદસારૂપ સત્તિ ! હવે તું શાંપણ
નિષમમાં રહે. તું હવે દૂર થા ! એમ મનાવી છતાં તે માનવી નથી, જરા-
માત્ર પણ પાછી ખસતી નથી અને તેથી હું સત્તિમાનેસત્તિમાં દુઃખ
ભોગતું છું. શુદ્ધ પાતિ વિરહરૂપ સત્તિ ટળ્યાવિના મારા ધરમાં પ્રકાશ
થવાનો નથી અને જ્ઞાન પ્રકાશ સ્થાવિના અનેક પ્રકારનાં સત્તિનાં

તો વેગ પડેયો હતો અને મરણપર્યંત સાધુના વેગમાં રહીને આત્મજ્ઞાન સંત્રાંથી સાક્ષાત્કારે જિવારો કર્યો હતો.

પ્રશ્ન—શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ જૈનસાધુ થયા બાદ કફની પહેરી હતી અને હાથમાં તંબુરો રાખતા હતા એમ કેટલાક લોકો કહે છે તે વાત શું ખરી છે ?

ઉત્તર—અમારા સમજ્યા પ્રમાણે તે વાત ખરી નથી. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ સત્તરમો ને આઠીસીની સાલ લગભગ વિધવાન હતા. તેમના સમકાલીન શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાય, શ્રી વિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય, શ્રી સત્યવિજય પન્થાસ, શ્રી જ્ઞાનવિજય, શ્રી લાલજીવિજય, શ્રી વિજયપ્રભસૂરિ અને શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિ, વગેરે ધણા સાધુઓ થયા છે, તે વખતમાં એ આનન્દધનજીએ કફની પહેરી હોત તો તેને ઉલ્લેખ તેઓ કર્યોવિના રહેત નહિ. શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ પાત્ર પાતે સાધુવેગ ત્યાગ કરીને કફની પહેરી એવું કોઈ ઠેકાણે લખ્યું નથી. કોઈ પણ પદમાંથી તેમણે કફની પહેરી એવું નીકળી આવતું નથી. સાધુનો વેગ ઉત્તમ નિમિત્ત કારણ છે. તેને ત્યાગ કરવાને કરી તેમનું મન લલચાવ નહિ. સાધુનો વેગ ત્યાગ કરવાનું કોઈ પણ કારણ તે વખતમાં બન્યું હોત તો, તે વખતના સાધુઓ તથા પાછળથી લગભગ પચ્ચીસ પન્થાસ વર્ષપર થએલા સાધુઓ કોઈ પણ પુસ્તકમાં જણાવ્યાવિના રહેત નહિ. કદાપિ એમ માનો કે કોઈ વખતે ધમણસંધે સાધુનો વેગ ત્યાગવાની આનન્દધનજીને દ્રશ્ય પાડી હોય ! પાત્ર એવું કોઈ પાત્ર હોમિત પુરાવાથી સિદ્ધ થતું નથી. આતુ કાંઈ કારણ—મહાત્મ બનાવ બન્યો હોત તો તેની નોંધ કોઈ પાત્ર વિદ્વાને પદાવલી વગેરેમાં લીધી હોત. પાત્ર તેજ બનેલું કોઈ પાત્ર પ્રમાણથી સિદ્ધ થતું નથી. તેમ શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજે આવના વિરૂદ્ધ ભારતીય કંપુ હોય એવું કોઈ પાત્ર પ્રમાણથી સિદ્ધ થતું નથી.

શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ નિન્ટક યોગી અને અધ્યાત્મજ્ઞાની હતા તેથી તેમને જનસંમેલન અનુકૂળ સલામતના વિગત કચિરકચર પડતો નહોતો. એમ અનુમાન કેપર આવતું પડે છે તેઓશ્રી આવકોની હા હા કરતા નહોતા એમ કલ્પદર્શીના આચારે કહેવાય છે. પોતાનામાં સાધુના ગુણો હતા કેન્ચ રાગનુ આરેત પાત્રવાની ભાવના રાખતા હતા તે તેઓશ્રી કૃત નમિનાયના સ્વયંપરથી માત્રુમ પડી આવે છે. તેઓશ્રીના વખતમાં નન્હોના મતોથી ભિન્ન ભિન્ન નન્હોના પરસ્પર સપ બેઠંએ તે પ્રમાણમાં—કેવેતયોગે—નહોતો.

ભાવાર્થ:—પોતાના શુદ્ધાન્તઃકરણથી શ્રીમદ્ કહે છે કે, દેવ, અસુર અને દેવોના પતિ ઇન્દ્રને પણ હું ઇચ્છતો નથી, મારે કોઈ રાજ્યથી પ્રયોજન નથી, કોઈ પણ કાર્યના સમૂહને ઇચ્છતો નથી, તેમ ઉપલક્ષણથી, લક્ષ્મી, ઘરબાર, હાટ, વસ્ત્ર, સત્તા અને માનપૂજાને પણ ઇચ્છતો નથી, પણ આનન્દનો ઘન જેનાથી પ્રાપ્ત થાય છે એવા સાધુની સંગતિનેજ ફક્ત આહું છું; એમ શ્રીમદ્ કહે છે. શ્રીમદ્ની આ હૃદય-વાણીથી લેખકના મનમાં અત્યન્ત અસર થાય છે. અહો! આવા યોગીન્દ્ર પુરૂષને પણ સાધુસંગતિમાટે અત્યુત્તમ ઇચ્છા છે, ત્યારે આપણે તો સાધુની સંગતિ માટે અવશ્ય ઇચ્છા ધારણ કરવી જોઈએ. શ્રીમદે એક સાધુસંગતિનીજ ઇચ્છા મનમાં રાખી છે. સાધુસંગતિમાં સર્વ પ્રકારનું સુખ સમાયું છે. સાધુની સંગતિમાં પરમાત્મતત્ત્વ રહ્યું છે. સહજાનન્દનો આવિર્ભાવ કરવો હોય અને આનન્દની ખરી ખુમારી ભોગવવી હોય તો, સાધુની સંગતિ કરવી જોઈએ. શ્રીમદ્ આનન્દધનજીને સાધુની સંગતિનો પૂર્ણ અનુભવ થયો છે અને સાધુસંગતિથી આનન્દરસનો સ્વાદ લીધો છે તેથી આ પ્રમાણે હૃદયવીણા વગાડે છે. સાધુના સમાગમથી આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે; આત્મજ્ઞાન પામેલા સાધુઓની આન્તરિક્કદશા જીવદા પ્રકારની હોય છે. કેટલાક લોકો કહે છે કે, જે અધ્યાત્મજ્ઞાની થાય છે તેને સાધુવર્ગ તરફ પૂજ્યપૂજિ રહેતી નથી, પણ આ પ્રમાણે તેઓનું કથનું શરણુંબવત્ અસત્ય કરે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાની શ્રીમદ્ આનન્દધનજી છે, એમ વિદ્વાનો કબુલ કરે છે, તેવાશ્રી આનન્દધનજીનો સાધુઓ પ્રતિ કેવો પ્રેમ છે, તે આ પદથી જણાઈ આવે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન હૃદયમાં પરિણમે છે ત્યારે સાધુઓ ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને પૂર્ણ પ્રેમ ઉપજે છે અને સાધુઓની સંગતિનું વ્યસન પડે છે, એમ શ્રીમદ્ આનન્દધનજીના વાક્યપરથી સિદ્ધ થાય છે. શુદ્ધઅધ્યાત્મીઓનો સાધુઓ પ્રતિ પૂજ્યભાવ ન રહે એ કદી સંભવી શકે, પણ તેથી કંઈ તેમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનો દોષ ગણાય નહિ. શ્રીમદ્ યોગ, અધ્યાત્મ અને શુદ્ધક્રિયાના રાગી હતા, તેથી તેઓનું હૃદય શુદ્ધ પ્રેમ અને ભક્તિ તથા ધ્યાનથી ઉચ્ચ થતાં, સંયમની ઉત્તમ દરાના અનુભવથી—આવા ઉદ્ગારો નીકળે તે અનુભવમાં આવે છે. શુદ્ધ જડ જેવા ક્રિયાવાદી અને શુદ્ધ અધ્યાત્મવાદીઓનું હૃદય, શુદ્ધપ્રેમ અને અનુભવજ્ઞાનથી રહિત હોય છે તેથી તેઓનાં હૃદય કદાચદવાસનાઓથી વાસિત બને છે અને તેથી તેઓને યથાર્થ આત્મતત્ત્વનો જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી. જેનાથી સમ્પત્તિઓવિની પ્રાપ્તિ થઈ હોય, એવા ધન-સુર તરીકે તો એક સાધુસુર મસ્તકે અવશ્ય ધારણ કરવા જોઈએ, તેમ ચારિત્રકોટિની અપેક્ષાએ અન્ય સાધુઓની સંગતિ કરવી જોઈએ.

રસ આનન્દમય દેખાય છે. જનતમાં પણ કહેવત છે કે, જે પ્રીતિ-
રસનો રસીકો દોષ તેની સાથે પ્રીતિની રીતિ યોગી સકે છે. જેનામાં
પ્રેમ નથી તેની સાથે કોઈ પ્રીતિ કરવા બાધ છે તો તેમાં આનન્દરસ
અનુભવાતો નથી. પ્રેમરસનો જે જ્ઞાતા ન દોષ તેની આનન્દ પ્રેમ-
રસનો મુંઝાર કદી યોગી સકતો નથી અને તેથી ઉભયને કદર્થના અને
ઉદ્વેગ થાય છે. પ્રીતિ વેળી કીચીપ્, જેણે ગિરકે શાક, કાઠે કચાવે શિખુ કરે,
પણ કદિ ણેહે કયાક. હંત્યાદિ કદેલીએ જનતમાં પ્રેમનામાટે મોઝુદ
છે. જનતના સ્થૂંડ પદાર્થોપર પણ આત્મામાંથી પ્રેમ પ્રગટે છે.
આત્માને પોતાની મુજદરાને અવબોધી સકે તો, સમતા કહે છે કે
મારાકેપર વિશુદ્ધ પ્રેમને ધારણ કરી સકે. વિશુદ્ધ પ્રીતિવિના પરસ્પ-
રની પ્રીતિની રીતિ અણુાય નહિ, તેમજ એક પાશ્વિક પ્રીતિમાં પ્રીતિની
રીતિ અણુાય નહિ.

મैं बस पियके पियसंग औरके, या गति किन सीखई ॥

उपगारि जन जाय मनावो, जो कहु भई सो भई हो. ॥

॥ प्रीतम० ॥ २॥

विरहानल जाला अतिहि कटीन है, मोसें सही न गई ॥

आनन्दधन पुं सघन धारा, तब ही दे पठई हो.

॥ प्रीतम० ॥ ३ ॥

જાવાઈ:--સમતા કહે છે કે અદ્વૈત 'આ પ્રીતિની રીતિ કેમ નાણુાય ?
હું મારા પ્રિય સ્વામિના પસાના છું અને પ્રિયસ્વાની તપાણુ અને
કુમારિ આદિના પસાના ન. તો તેમને આવી ગતિ કોણે ગિખવી ? હું મારા
સ્વામિના પસાના છું તો તેમને મારા સમન્ધમાજ રહેતું બંધમે
કુમારિ અને ઝનકુના નબન્ધમા તેમણે કય છે તે કોઈ રીતે સાર
નથી હું કેવડર કરવારો મણુપના' હવે તો તમ ઝનક મારા સ્વામિને
મનાવી લાવો. અધ્યાયે પચનત જે અન્યુ તે અન્ય હવે તેનું ન બને
તેમ યનું બંધમે મારા સ્વામિના વિરહર આઝની જવાજા અત્યન્ત
કટીન છે માનારે તે નાહન કરી નકાઈ નાં. તેમાટે આનન્દના
ધનરે નમદાઈની ધારા મોકજવાની પ્રાપના કરે છું. માટે તેને તુને
મોકવી આ: ॥

રાગ અને દ્વેષપૂરિના ધરના આત્મા જે જ્ઞાનમા બાધ છે તે સમયે
આત્માની સાથે સમતાનો વિયોગ થાય છે. સમતા આત્માને પ્રાપ્ત
કરવામા અત્યન્ત શુદ્ધ પ્રેમને ધારણ કરે છે. આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂ-

માત્રમ અનુભવ રસિકતા
મતવાલા તો દહિ પરે, નિમતા પરે પચાય ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—આત્માના અનુભવરસની કથાનો ખ્યાલો પી શકતો
પી, કારણ કે એ મતવાલો મનુષ્ય. આત્માનુભવ રસિકથાનો ખ્યાલો
પરે છે તો હળી પરે છે, મૂર્ખો પામે છે, બેશ્ચાન થઈ બચે છે. સારાંસ
પ્રકારના બવહારે વા નિમવાના એકાન્તપણને પકડતો નથી, તેજ

[illegible]

વર્ષના છોકરાને પારાની માત્રા આપવામાં આવે તો તે ઝરવી સકતો નથી, તેમ અધ્યાત્મજ્ઞાનની યોગ્યતા જેનામાં નથી તેની આગળ અધ્યાત્મજ્ઞાનકથા કહેવાથી તેનું હિત થઈ શકતું નથી. ક્રોધીને કોઈ દેવતા વસાયાય તો તેથી તે અનર્થની પરંપરા વધારે છે, તેમ જેનામાં સદ્-ગુણોની યોગ્યતા ન આવી હોય અને જેને અધ્યાત્મતત્ત્વપર રૂચિ ન હોય તેનીપાસે અધ્યાત્મજ્ઞાનની કથા કરવાથી તેનું અહિત થાય છે. ગણ ગામઝીવા રાજસભામાં, વીલ્હી નગર મઝારા । ગાયન કરતાં ગાયકને સો, કોષા જામ ગમાર ॥ મૂર્ખને જ્ઞાન કહુ નહિ યાવ. આ કહેવત પ્રમાણે અધિકારની પરીક્ષા કર્યાવિના, મત-કદામદીની આગળ આત્માનુભવરસકથા કરવાથી ઉલટી વજ્રાને ઉપાધિ થાય છે. દુનિયામાં જેણે જેટલી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી હોય છે તેને તેટલું મળે છે. પોતાની ભૂમિકા કઈ છે તેના નિર્ણય યાવત્ કરવામાં ન આવે, તાવત્ તેને અમુક જ્ઞાન હિતકારક છે કે નહિ ? તે કહી શકાય નહિ. જેની સ્વૃણશુદ્ધિ હોય તેની આગળ અધ્યાત્મતત્ત્વની સૂક્ષ્મ વ્યાખ્યાઓ કરવામાં આવે તો, અરણ્યવૃદ્ધની તુલ્યતાને ધારણ કરી શકે તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. સરામને તો ધાસજ આપતું જોઈએ. જો તેને સાકર ખવરાવવામાં આવે તો ઉડતું વિતને બદલે તેનું અહિત થાય છે. વ્યવહારના એકાન્ત કદામદીને પાનુ અધ્યાત્મરસકથાનો ઉપદેશ આપવાથી અસમાજ લાભ થતો નથી.

જેઓ એકાન્તે નિશ્ચયનયને માને છે, પાનુ નિશ્ચયનયકથિત ધર્મપાત્ર બન્યા નથી. નિશ્ચયનયનું સ્વરૂપ બિચરૂચ સમજતા નથી અને નિશ્ચયનંદ કરી પકડે છે તેપાનુ અપેક્ષાએ જોતાં મતવાળા છે. નિશ્ચયનયનું જ્ઞાન વધારે સ્વરૂપ અવબોધતા નથી અને જેઓ અવધારધર્મની બાંધણ નવા નું વર્ણવી ક્રિયાઓને ત્યાગે છે, તેઓ અધ્યાત્મરસકથા બાંધ અવધુ કંઈન શુદ્ધ અધ્યાત્મજ્ઞાનિયા અને છે અને તેથી તેઓ અનન્યતા સમાનુભાવના કહેલી અને રહેલીની બિજતાથી અધ્યાત્માનુભવરસકથાત વધારી શકતા નથી.

નિશ્ચયનયન, અવધાર, સાચુનય, સમદ, સમભિરૂદ અને એવં નિશ્ચયનય બધા નયોથી ધર્મનું સ્વરૂપ અવબોધ્યાવિના અને સાચુ નયનયન નયની બદલા કર્યાવિના, એકાન્ત નયચદમતનો કદામદ ટગતો નયન ધર્મકથાઓની અધિકારના અધિકારીઓના કંદે બિજા બિજા છે. નિશ્ચયનયન વચના સાપેક્ષજ્ઞાને ભરપૂર છે. જેણે સાચુ નયની અધિકારીતા નયનનું સ્વરૂપ અવબોધ્યું છે તેને કદામદનું મનસ રહેતું નથી. તેણે તે નિશ્ચયનયનકથાને મળ્યા છે. જ્ઞાનની નિર્મળતા અને કદામદનયન દયા જેવું પ્રાપ્ત કરી છે, તે અધ્યાત્મજ્ઞાનરસને પામે

કયાપ છે. સિદ્ધપરમાત્માએનું પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ વર્ણવી શકાતું નથી. લોકના અમ્ભાગે તેઓ સાદિઅનન્તમા ભાગે રહે છે, તે મુકિરિશ્વાન સામ્ય છે. સિદ્ધાત્માએ ત્યાં સમયે સમયે અનન્તમુખ લોચને છે. સિદ્ધપરમાત્માએ સહજમુખમાં વિદ્યાસ કરે છે. પૌદ્રવિક મુખ કૃત્રિમ છે, પૌદ્રવિક મુખ ક્ષણિક છે; સહજસ્વભાવે યતું મુખ અનન્ત છે અને તેનો નાશ યતો નથી. કેટલાક પન્થવાગ્દાએ પરમાત્માને હાંતીના કરનાર માને છે. પણ વસ્તુતઃ જોતાં કર્મરહિત સિદ્ધ કોઈની હાંતી કરેજ ક્યાંથી? સિદ્ધપરમાત્માએ અવિનાશી છે, પૌદ્રવિક વિકારથી રહિત છે. સિદ્ધપરમાત્મામાં એકત્રીય ગુણો રહ્યા છે, તે પ્રકાશાન્તરથી ધીમદ્ જણાવે છે. જ્ઞાનાવરણીયના પંચભેદ દગવાથી પંચપ્રકારનું જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. દર્શનાવરણીયના નવ ભેદ દગવાથી નવ ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે. વેદનીયના બે ભેદ દગવાથી આત્મા અઆબાધ મુખ પ્રાપ્ત કરે છે. મોહનીયની આત્મીય પ્રકૃતિયો છે પણ તેનો દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીય એ બેમાં સમાવેશ થાય છે. દર્શનમોહનીયના નાશથી ક્ષણિક સમ્યક્ત્વ ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે; ચારિત્રમોહનીયના નાશથી ક્ષણિકચારિત્ર પ્રગટે છે. આયુષ્યકર્મની ચાર પ્રકૃતિ છે, તેના નાશથી ક્ષણિકઅનન્તસ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. નામકર્મની એકશે ને ત્રણ પ્રકૃતિ છે, પણ તેનો મુલ અને અમુલ એ બેમાં સમાવેશ થાય છે. નામકર્મના નાશથી અરૂપી ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે. નીચ અને ઉચ્ચ એ બે મોત્રકર્મના બે ભેદ છે; મોત્રકર્મના નાશથી અમુરૂ લુપ્ત ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે. અન્તરાયકર્મના પંચભેદ છે તેના નાશથી અવન્તરાય, અવન્તકામ, અવન્તમોગ, અવન્તરમોગ અને અવન્તવીર્ય એવા પાંચ ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે. સર્વ ગુણોનો આ પ્રમાણે સરવાળો કરતાં એકત્રીય ગુણ થયા. આ એકત્રીય ગુણ ગણવાની રીતે ધીમદે કેવી રીતે કરી હશે તે તેઓ જાણે. અમારા સમજવા પ્રમાણે વગામ-સજ્જવ વગેરેમાં એકત્રીય ગુણ જુદા પ્રકારે જણાય છે. સિદ્ધપરમાત્મામાં એ સર્વ ગુણો ગુનપરસમયમાં રહે છે, સિદ્ધાત્મામાં કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન પણ વુગવત્ રહે છે. જિનમદ્રજલિ સ્થાપ્યમણના મત-પ્રમાણે સિદ્ધપરમાત્માને પ્રથમ સમયે કેવલજ્ઞાનનો ઉપયોગ હોય છે અને દ્વિતીય સમયે કેવલદર્શનનો ઉપયોગ હોય છે. તપકે આચાર્યના મતપ્રમાણે બન્નેનાં આવરણ વુગવત્ત્વ યવાથી બન્ને ઉપયોગ સાથે હોય છે. આ સમન્ધી વિશેષ વચ્ચે ધી પરમાત્મજ્ઞેયોતિ જામના નરમ-દીપ મન્યમાંથી જ્વેઈ લેવી. ધી સિદ્ધપરમાત્માના અનન્તગુણો છે, પણ મુખ્ય ત્રણ, તથા એકત્રીય આદિ વર્ણવ્યા છે. જ્ઞાનાદિ અવન્તગુણના આ-

પતિના વિરહે દુઃખ પામે છે, અને તેથી તો તે મોહનીય કર્મના તાલે યાપ છે. અન્તરની સમતા સી પોતાના ચેતનસ્વામિના વિરહે દુઃખ પામે છે, પણ આત્મસ્વામિને બાધે સંયમ થાય છે ત્યારે તેના કદાપિ વિચેત્ર પામતી નથી. સમતા વિરહના ઉદ્ગારોથી તે અકળાય ॥ તેમ અવ-
બોધાય છે, કિન્તુ તે મોહનીય શત્રુના આધીન થતી નથી. જેમ જેમ સમતા, આત્મસ્વામિના સ્વરૂપમાં તટ્વીન યાય છે અને મગવાનેમાટે વિશેષ ઇન્ધ્રા કરે છે, તેમ તેમ તે આત્મસ્વામિના સમુખ ગમન કરે છે અને મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિયોને વિખેરે છે. જેમ જેમ તે અન્તરના યુદ્ધ પ્રેમ, યુદ્ધ ભાવના, સંમિતિ, ગુહિ અને સંયમ આદિ શુંકારોને સજે છે, તેમ તેમ તે આત્માભિમુખ થતી જાય છે. તે નીચેના ગુણસ્થાનકનો ત્યાગ કરે ॥ અને ઉપરના ગુણસ્થાનક ઉપર ચઢે છે. સમતાને પ્રથમ દશામાં આત્મસ્વામિને પરીક્ષા સંબન્ધ દોષ છે. ચોગ્ધિએ પરીક્ષાપણે આત્માનું ધ્યાન ધરે છે. મતિજ્ઞાન અને મુત-
જ્ઞાનવડે આત્મધ્યાન કરી શકાય છે. મતિજ્ઞાન અને મુતજ્ઞાનની સહ-
આરિ સમતા, પરીક્ષા દશામાં આત્માને પરમ્પદવડે નિરખીને તેના ઉપર અત્યંત પ્રેમ કરે છે. આત્માવિના સર્વ જગત્ તેને કોઈ પણ પ્રકારે રૂચિકર અને મુખકર લાગતું નથી. આત્મપ્રભુને મગવાનેમાટે તે તલ-પાપક યર્થ જાય છે. અપ્રમત દશામાં મુનિવરો આત્માને મગવાને-
માટે એકમના યર્થ જાય છે અને તે વખતમાં તેઓની મનોવૃત્તિ સમતા ભાવમાં પરિણમે છે. તે વખતે મુનિવરોનું આત્મસ્વસ્થાવમાં મન ધીન યર્થ જગત્ તેઓનું સરીર પણ કદંબી સ્થિતિમાં આવી પડે છે. શરીરના ભોમે પણ આત્મપ્રભુને પ્રાપ્ત કરવો એવી ધૂનમાં તેઓ સરીરની રચના કરતા નથી. અપ્રમત દશાના અનુભવને આસ્વાદનારા ચોખિયો સમતાની વિરહ દશાનું આતું જીવન વૃત્તાંત અનુભવી શકે છે. છૂટા અને સાતમા ગુણાણે રહેલા મુનિયો આત્મપ્રભુને પ્રાપ્ત કરવા અત્યંત તીવ્ર ઇન્ધ્રા કરે છે. પણ પરીક્ષા દશામાં સાક્ષાત્ સંબન્ધ થતો નથી તેથી તેઓ આત્મવિરહે ઉપયુક્ત વિરહને અનુભવે છે. તેવા મુનિયો અન્તરમાં રહેલી સમતા અને આત્માના પાત્રોની જીવન દશાના વૃત્તાંતનો અનુ-
ભવ કરી શકે છે. સમતા પરીક્ષા દશામાં આત્માને ખોગવા અત્યંત પ્રયત્ન કરે છે. તે તેના નીચેના ઉદ્ગારોથી જલુવવામાં આવે છે.

જહાં તહાં હુંડું ઢોલ ન મિત્તા, પપ મોગીનર વિપ સચ યુગ રીતા ॥
રયણી વિહાણી દહાઢા થીતા, અજહુ ન આવે મોહિ છેહા દીતા ॥
॥ મેરે ૦ ॥ ૩ ॥

શુભાધ્યવસાયરૂપ પુષ્પની કવિયો યોગમાર્ગમાં પાપરચામાં આવે છે. આત્મા ઉપરઉપરના શુભસ્થાનકમાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે, શુભાધ્યવસાયરૂપ પુષ્પકવિઃશ્રીની મુગ્ધાધી પ્રગટ પામે છે; અનુભવ રંગમાં રંગેલા વેશને સમતા પહેરે છે. અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ ધરમાં સમતા રહે છે અને તેમાં પોતાના આત્મપ્રભુને ઉપરુકા સાજ સજીને બેઠાવે છે. આત્મપ્રભુ ત્યારે સમતાના ધરમાં આવે છે ત્યારે, સમતાની યોભામાં અનન્તગુણી શુદ્ધિ યાજ છે. પોતાના આત્મપ્રભુને ધરમાં લાવવા માટે સમતા આ પ્રમાણે અન્તરંગ સાધનોને રચે છે અને આત્મપ્રભુની ભક્તિમાં લક્ષ્યોત્તર બને છે. આત્મપ્રભુની ઉત્તમ ભક્તિમાં લીન બનેલી, એવી સમતાના ઘેર આનન્દના ધનશૂન એવા ચેતન પ્રભુ પધારે છે ત્યારે ધરનો ઘાટ યોગે છે; એમ શ્રી આનન્દધન કથે છે.

પદ ૭૩.

(તથ દેશો.)

મોલે લોભા હું રહું તુમ મલા હાંસા ॥

સલુપે સાજનચિન કંસા યરવાસા. ॥ મોલે ॥ ૧ ॥

સેજ મુંહાલી ચાંદની રાત, ફુલડી વાડીં ડર સીવલ વાત ॥

સપલીં સંહલીં ફરે મુછયાતા, મેરા તન વાતા મૂઝા વિરહા
માતા. ॥ મોલે ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:—અનુભવ પરિભુને પોતાના ચેતનસ્થાનિતા સંખંધ-
માટે અનેક તાં કાં કરે છે અને ચેતન પ્રભુની પ્રાપ્તિમાટે ચેતનના
મેવાનમા નિમગ્ન થએલી છે. આત્મસ્થાનિની ધરમાં આવવાની
વાટ ભુલે છે કિન્તુ તે દેખાતા નથી તેથી તે અન્તરમા દીઠનીર
થાને રાં છે. તેને દેખીને અસહ્યોકો હલે છે તે સમયે અનુભવ પરિ-
ભુને કહે છે કે 'હે ભેટાં ડોકો' 'તુ આરા દુ ખથી રડું તુ અને તમે
ભડા હન્યો' 'અરુ દુ ખની ગમારા મનના કં' અસર થતી નથી,
એમ ભાવદારીકે મેજા રિચત પૂનાતથી બને સનચલ છે. 'હે ડોકો!
તમે વિચારો તો ખગ કે સહુના સ્વચ્છનચિન અમખ્યાત પ્રદેશરૂપ
ધરમાં કેવી રીતે ચાન કરી રાજાજ 'નુચન્ડી રાજા, આત્મો રત,
પુષ્પચાની વાલી અને તેનો રાંગક વડુ તેનજ સર્વ સખીએ મુખ-
રાગની રાગીએ કરે છે પણ અજાણતાનુજાર સંપન્નેમાં આજ
ચેતનપ્રભુચિન આ રીતીર નથી જલ છે અને ચેતનપ્રભુચિન વિરહથી
મત થએલી—અતિ મરી વએલી—ચોના લેથી દરને અનુમતું હું.

ફિર ફિર જોડ ધરણી અગાસા, લેરા છિપણા પ્યારે લોક તમાસા ॥
ન વહે તનવેં લોહી માંસા, સાંઠાની જે ધરણી છોડી નિરાસા. ॥

॥ મોં ॥ ૩ ॥

વિરહકુ માવસોં મુઝ કીયા, સુર ન પાવો તો ધિગમે રાઝીયા ॥
દરી વાપદો જો વતાવે મેરા કોઈ પીયા, જાવે જાનન્દયન કરું પરદીયા.

॥ મોં ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ:—અનુભવ પરિણતિ કયે છે કે, હે આત્મન! તારું પ્રત્યક્ષ દર્શન કરવાને માટે ચારંચાર પૃષ્ઠી અને આકાશને નિરખું છું, પણ હે ત્રિષ! તારું આનંદાદિતત્ત્વ યા તારું યુક્ત ધર્મ જનું, એકમાં તમાચ્છા લેતું છે; અસંખ્ય સૂર્યકરનાં પણ જેને અનન્તવરો પ્રાપ્ત છે તેનું દેહમાં ધુપાઈ જતું એ શું! આશ્ચર્યકર વૃત્તાંત નથી! તારી શોધમાટે આટલો બધો પ્રયત્ન છતાં, તેમજ મારી શોધક બુદ્ધિ અપૂર્વ છતાં તું મારી આંખે સાક્ષાત્ દેખાતો નથી, તેથી એકેમાં આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય છે કે, અહો! આત્માનું આ કેવું ચરિત્ર છે? હે આત્મસ્વામિન! મારી આંખી દશામાં તું ધુપાઈ રહીને એકેમાં તમાચ્છા ઉત્પન્ન કરે છે, પણ સત્તાકુકળીની રમત જેવી કીડા કરવી, હવે તને ધટવી નથી. તું મને મળતો નથી માટે એકમાં તમાચ્છા થાય છે, તેથી મને મનમાં બહુ લાગી આવે છે અને શરીરમાંથી લોહી અને માંસ કેમ મળી જતું નથી? રળી જતું નથી? હંત્યાદિ ચિતવાય છે. અરે! સ્વામિયી ત્વચ્છેડી નિચચાચાળી ત્રીના શરીરમાંથી માંસ અને રૂપિર હીન ધર્મ લાયકેમાં શું કરી આશ્ચર્ય છે? મને પણ આજ દશા હે આત્મસ્વામિન! તમારા વિરહે અનુભવાય છે. હે સ્વામિન! તમે ખોટા ભાવથી મારો વિરહ કર્યો છે:—અન્યાદેશાગથી રામકેવના મધીન ભાવથી આત્માએ અનુભવ પરિણતિ સાથે સંજનંધ રાખ્યો નથી. રામ અને કેવના પરિભ્રમને કુળાવ કહે છે. અનુભવ પરિણતિ સ્વકીય સ્વામિને ઉપલબ્ધિ આપવાને માટે-મારી સાથે ખોટા ભાવથી વિરહ કર્યો એમ કયે છે. આ બાબતનું હવે તને વચાર્ય જ્ઞાન ન પામે તો મારા ટવતરમાં ધિક્કાર છે; એમ અનુભવ પરિણતિ કયે છે. પુનઃ તે વિશેષતઃ કયે છે કે, કોઈ વાયદો દહને મારા જ્ઞાનન્દયનરૂપ આત્મસ્વામિને બતાવે તો, મારા ધરમાં મનસ મહોત્સવના દીપકો કરૂ.

અનુભવ પરિણતિએ પાતાના સ્વામિપ્રતિ કરેલી વિસ્મયિતા રૂપર અધ્યાત્મ તત્ત્વસાત્તાઓના અનુભવમાં આંખી રાકે તેમ છે. વિસ્તા-

કુબુદ્ધિથી હિંસા કરવામાં પ્રવૃત્તિ થાય છે. કુબુદ્ધિથી અન્યના પ્રાણને
નાશ કરવા મનુષ્યો મહા ઝુલ્મો કરે છે. કુબુદ્ધિથી પ્રેરાયલા મનુષ્યો
પોતાની પવિત્ર જિવ્હાને અસત્ય વિદ્યાથી મલીન કરી, બુંડના આચર-
ણને અન્તરમાં પ્રગટાવે છે. કુબુદ્ધિથી પ્રેરાયલા એવો ચોરી
અને બળિયારમાં આંખ મીંચીને દુઃખના દમલા દેખવા છતાં પ્રવૃત્તિ
કરે છે. કુબુદ્ધિની પ્રેરણાથી મનુષ્યો લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ કરવામાં અનેક
પ્રકારનાં પાપોને ચૂરે છે અને વજ્રસમાન કઠીન હૃદય કરે છે અને
કુબુદ્ધિના ચોગે મનુષ્યો ક્રોધ કરીને સ્વપરની અવનતિ કરવા, અન્ય
ને જાળી પડે પ્રવૃત્તિ કરે છે. કુબુદ્ધિના ચોગે મનુષ્યો અનેક પ્રકાર-
ની બાલોપાધિયોમાં અભિમાન ઠંડીને, કીટક લેવા છતાં પોતાને
જોડાઓમાં માનવડે અહિત કરનાર ખરેખર કુમતિજ છે. કુમતિના
મનુષ્યો અનેક પ્રકારની કપટકળાઓમાં પોતાનું દક્ષત્વ માનીને
દેના ધરના બકરાની પેઠે મકલાય છે અને પોતાનું તથા અન્ય
પાનુ અહિત કરીને દુર્નિતિમાં બસ છે; હૃદયરૂપ સ્વચ્છાકાશને
કળાર કપટસમાન અન્ય કોઈ નથી.

એકાંતવાદ ધારણ કરાવે છે. દુનિયામાં કુમતિના યોગે જીવો અનેક પ્રકારે અનીનિનાં કૃત્યો કરે છે. કુમતિ પોતાના સામર્થ્ય યોગે આત્માની પાસે સ્વાદ્વાદ દૃષ્ટિને આવવા દેતી નથી. અનેકાંતસેવીનો સ્વાદ આખવા જતાં કુમતિ અનેક પ્રકારનાં વિદ્ધ કરે છે.

જ્યારે આત્માની સાથે કુમતિનો સંબન્ધ હોય છે, ત્યારે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ તરફ આત્માનું વલણ હોય છે; તેથી આત્મા અન્ય પદાર્થોને પોતાના માની મલકાય છે અને જડ પદાર્થોમાંથી મુખ્ય ખેંચવા મિથ્યા પ્રયત્ન કરે છે. જ્યારે આત્માની સાથે કુમતિનો સંબન્ધ હોય છે, ત્યારે આત્મા, અન્ય જીવોનું ભક્તું ઇચ્છી શકતો નથી, કેમકે તે વખતે મોહનું જોર વિશેષ હોય છે. જ્યારે કુમતિનો સંબન્ધ આત્માની સાથે હોય છે, ત્યારે જ્યાં ત્યાં સ્વાર્થ પ્રેમનો સંબન્ધ કરવામાં આવે છે. કુમતિની એવી સ્વાભાવિક દૃષ્ટિ હોય છે કે, તે આત્માને અવળો મારે દેખાડે છે. આત્મા જે જે હેતુઓથી કર્મ બાંધી શકે, તે તે હેતુઓને તે આત્માની આમળ રજુ કરે છે અને આત્માને મિથ્યા જ્ઞાતિમાં પાડે છે. કુમતિથી આત્માના મુખ્ય આચ્છાદન થાય છે. પરસ્પર જીવોને અનેક પ્રકારનાં ભયંકર યુદ્ધો કરાવનાર કુમતિ છે. પાટો જેમ સરોવરને ડોળી નાખે છે, તેમ મનની શાતતાને કુમતિ ડોળી નાખે છે. કૃષ્ણચેર્યા અને નિલ્લચેર્યાદિના ખરાબ વિચારોને કુમતિ કરાવે છે. કામલોભમાં અને અભક્ષ્ય ભક્ષણમાં મુખની જ્ઞાતિ કરાવનાર કુમતિ છે. સર્વ આત્માઓ એક જાતીય હોવા છતાં, પાનુ અન્ય આત્માઓને દુષ્ટ શત્રુ તરીકે જણાવનાર કુમતિ છે. માતા અને પિતા વચ્ચે વૈર કરાવનાર કુમતિ છે. બન્ધુઓ બન્ધુઓ વચ્ચે લડાઈ અને દુર્દશા કરાવનાર, તેમજ સ્ત્રી પુરૂષ વચ્ચે ભેદ પડાવીને બંનેમાં ક્રોધ અને કલેશ કરાવનાર કુમતિ છે. રાજાઓમાં કલેશ કરાવીને હિન્દુસ્થાનની પાલમશી કરનાર કુમતિ છે. હિન્દુઓ અને મુસલમાનોમાં કલેશ કરાવીને ઘોર યુદ્ધોદ્વાસ અનેની અધોદશા કરાવનાર કુમતિ છે. એક ઘરમાં અનેક પ્રકારના કલેશ કરાવનાર કુમતિ છે. હિન્દુસ્થાનના મનુષ્યોનું ખરાબ કરનાર કુમતિ છે. આર્યજનોમાં અનાર્યતાનો વાસ કરાવનાર કુમતિ છે. ગુરુ અને શિષ્ય વચ્ચે મહાન કલેશ કરાવનાર કુમતિ છે. ઉછરતા બાળકોમાં વ્યસનોની દેવ પાડનાર કુમતિ છે. જૈનધર્મમાં અનેક પ્રકારના પંથો પાડનાર કુમતિ છે. જૈનધર્મના સાધુઓને પરસ્પર પ્રેમમાં વિદ્ધ કરનાર કુમતિ છે. જાંઘોના ભેદવડે જૈનસાધુઓને પરસ્પર કલેશી બનાવનાર કુમતિ છે. સાધુઓના ઉપરથી આવકોની શ્રદ્ધા હટાવનાર કુમતિ છે. સાધુઓને પોતાના દૃષ્ટ કર્તવ્યથી

વાપરવામાં આવે તોજ મનુષ્ય જન્મની સફલતા થાય છે. જો જડ વસ્તુઓને ઘરમાં ભેગી કરવામાં આવે અને તેનો સદુપયોગ કરવામાં ન આવે તો, તે લફમી અને ધૂળમાં કંઈ ફેર બાલુઓ નહીં. લફમીને માટે મનુષ્યનું જીવન છે એમ સમજવું બેઠ્ઠાં નહીં, કેમકે આ જગતમાં અસંખ્ય લફમીવન્તો થઈ ગયા, ઘણા થાય છે અને ઘણા થશે, તોપણ તેઓ આત્મજ્ઞાન વિના સહજ સુખને પામ્યા નહીં, પામતા નથી અને પામશે નહીં. લફમીનો સદુપયોગ કરવો બેઠ્ઠાં; કરોડો લાખો મનુષ્યો દુઃખી હોય અને તેના ભણા માટે લફમી ન વાપરતાં પટારામાં ધનને રાખવામાં આવે તો તેથી કંઈ આત્મકલ્યાણ થતું નથી. લફમીવન્તોના મનમાં સવાશેર દારૂના કરતાં વિશેષ ઘેન રહે છે, તેનું કારણ એ છે કે તેઓ જડ એવી લફમીની સંમતિથી જડકર્મના તાબે થયા હોય છે. ચેતન તત્ત્વના ઉપાસકો ચૈતન્યતત્ત્વની વૃદ્ધિ કરે છે, કારણ કે ચેતન તત્ત્વના ઉપાસકોને જ્યારે ત્યારે ચૈતન્યનો સંપર્ક થાય ત્યાં થાય છે. જડ એવી લફમીના ઉપાસકોને કણે કણે જડનો સંપર્ક કરવો પડે છે, તેથી તેઓ અજ્ઞાન, મોહ, કલેશ, દ્વેષ, કુસંપ, સ્વાર્થ વગેરે કર્મના કર્તા બને છે. લફમીની પ્રાપ્તિ માટે અનેક પ્રકારના છં વહિસાદિ આરભો કરવા પડે છે અને સ્વાર્થાદિ દોષોને સેવવા પડે છે, તોપણ આશ્ચર્ય છે કે, મનુષ્ય સાચિત કરેલી લફમીનો પુણ્યમાર્ગમાં વ્યય કરતાં અચકાય છે. પોતાના ઘરમાં ઉત્પન્ન થએલાં મનુષ્યોને મનુષ્ય પોતાનાં ધારે છે અને તેના માટે લફમી ખર્ચે છે, પણ અન્ય માટે કંજુસાઈ કરે છે. કંજુસ મનુષ્યો લફમીના નુકસાન છે અને તેઓ લફમીનું રક્ષણ કરવા ચાકીદારની પેઠે અવતાર ધારણ કરે છે. કંજુસ મનુષ્ય, દુનિયાના મનુષ્યોના ઉપકાર હેતુ દબાયેલો છે. મનુષ્યનો અવતાર પામ્યો તેમાં તેને અનેક ઉપકારીઓએ ઉપકાર કર્યા છે, તોપણ ઉપકારનો પ્રતિબદ્ધો વાળવા પ્રયત્ન પણ કરતો નથી, તે શું બાજબી છે? કંજુસ મનુષ્યની પેઠે એ હવા પણ કંજુસની સાથે કંજુસાઈ કરે અને તેના શરીરમાં પ્રવેશ ન કરે, તો એક પલ્કમાં તેનો પ્રાણ ચાડ્યો જાય. આ દુનિયાની વસ્તુઓ દરેક પ્રાણીઓના ઉપભોગને માટે છે. સર્વનો તેમાં સરખો હક છે. સર્વના માટે વાયુ છે. સર્વના માટે પંચભૂત છે, તેમાંથી એક મનુષ્ય કંજુસાઈથી વિશેષ ઉપયોગ કરે અને અન્યોને ઉપયોગમાં ખલેલ પહોંચાડે તો દુનિયાની ન્યાયદૃષ્ટિથી તે ચિરંજીવ કાર્ય કરે છે, એમ અન્ય વિદ્વાનો કહે છે; તેથી રીતે સર્વ પ્રકારની લફમી પોતાને ત્યાં ભેગી કરી તેને ભોંયરામાં દાદિ દેઈ, અન્ય મનુષ્યોના આહારાદિક જીવન જરૂરમાં ખલેલ પહોંચા-

રી એ વસ્તુતઃ વિચારતાં અન્યાય લાગે છે. કદાપિ એમ કહેવામાં
 આવે કે પૂર્વભવના પુણ્યના થોડે તેના થેર લક્ષ્મી ભેગી થઈ અને
 તેથી તે લક્ષ્મીવાન થયો છે, માટે તેની મરજી દોષ તો તે અન્યને
 આપી શકે તેમાં તેણે શો અન્યાય કર્યો? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કહેવાનું
 કે પુણ્યવંત તો દાનજ કરી શકે છે. ધર્મવૃદ્ધિથી દાન કરી શકાય છે, તેથી
 મનુષ્યભવમાં પિતાની દુરજ છે કે, એ લક્ષ્મી મળી છે તે પૂર્વભવનું
 પુણ્યોદયથી છે, માટે આ ભવમાં પાત્ર તેથી રીતે ધર્મની વૃદ્ધિમાં
 લક્ષ્મીનો ઉપયોગ કરેલા જોઈએ અને-અન્યાય છે; તેને કંલુષ મનુષ્ય
 તોરે છે, તેથી તે અન્યાય કરે છે એમ કહેવું મોટું નથી. કંલુષાઈ
 કરવાથી કંલુષ મનુષ્ય, પરભવમાં સાચે લક્ષ્મી લેઈ જતો નથી અને
 મુખ પાત્ર મોતથી શકતો નથી, પાત્ર દાનર મનુષ્ય જન્મતા કસ્યાય
 માટે લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરીને પિતાના આત્માની ઉચ્ચ દશા કરે
 છે. પિતાના કુટુંબારિ ઉપયોગ કરતાં વિશેષ લક્ષ્મી દોષ તો, અવરજ
 વેનો મુપાત્રમાં જાય કરી દેવો-તે માટે જ્યાં માત્ર પાત્ર વાર કરી
 પાત્ર નથી. જૈનશાસ્ત્રોમાં પરિબલ પરિભ્રામણ કથામાં આબું છે
 અને તે ખરેખર દેવકાંતની જનાવચાના આબું છે તે સાચ છે. પિતાના
 મનમાં પારેલા પરિબલથી આશ્ચર્યજનક બકાવથી કે એથી અન્ય પરિબલ
 માટે મુબલ થાય નહીં. તેમજ અન્યેના. ૧૫૬૦. ૧૫૬૧. ૧૫૬૨. ૧૫૬૩. ૧૫૬૪. ૧૫૬૫. ૧૫૬૬. ૧૫૬૭. ૧૫૬૮. ૧૫૬૯. ૧૫૭૦. ૧૫૭૧. ૧૫૭૨. ૧૫૭૩. ૧૫૭૪. ૧૫૭૫. ૧૫૭૬. ૧૫૭૭. ૧૫૭૮. ૧૫૭૯. ૧૫૮૦. ૧૫૮૧. ૧૫૮૨. ૧૫૮૩. ૧૫૮૪. ૧૫૮૫. ૧૫૮૬. ૧૫૮૭. ૧૫૮૮. ૧૫૮૯. ૧૫૯૦. ૧૫૯૧. ૧૫૯૨. ૧૫૯૩. ૧૫૯૪. ૧૫૯૫. ૧૫૯૬. ૧૫૯૭. ૧૫૯૮. ૧૫૯૯. ૧૬૦૦. ૧૬૦૧. ૧૬૦૨. ૧૬૦૩. ૧૬૦૪. ૧૬૦૫. ૧૬૦૬. ૧૬૦૭. ૧૬૦૮. ૧૬૦૯. ૧૬૧૦. ૧૬૧૧. ૧૬૧૨. ૧૬૧૩. ૧૬૧૪. ૧૬૧૫. ૧૬૧૬. ૧૬૧૭. ૧૬૧૮. ૧૬૧૯. ૧૬૨૦. ૧૬૨૧. ૧૬૨૨. ૧૬૨૩. ૧૬૨૪. ૧૬૨૫. ૧૬૨૬. ૧૬૨૭. ૧૬૨૮. ૧૬૨૯. ૧૬૩૦. ૧૬૩૧. ૧૬૩૨. ૧૬૩૩. ૧૬૩૪. ૧૬૩૫. ૧૬૩૬. ૧૬૩૭. ૧૬૩૮. ૧૬૩૯. ૧૬૪૦. ૧૬૪૧. ૧૬૪૨. ૧૬૪૩. ૧૬૪૪. ૧૬૪૫. ૧૬૪૬. ૧૬૪૭. ૧૬૪૮. ૧૬૪૯. ૧૬૫૦. ૧૬૫૧. ૧૬૫૨. ૧૬૫૩. ૧૬૫૪. ૧૬૫૫. ૧૬૫૬. ૧૬૫૭. ૧૬૫૮. ૧૬૫૯. ૧૬૬૦. ૧૬૬૧. ૧૬૬૨. ૧૬૬૩. ૧૬૬૪. ૧૬૬૫. ૧૬૬૬. ૧૬૬૭. ૧૬૬૮. ૧૬૬૯. ૧૬૭૦. ૧૬૭૧. ૧૬૭૨. ૧૬૭૩. ૧૬૭૪. ૧૬૭૫. ૧૬૭૬. ૧૬૭૭. ૧૬૭૮. ૧૬૭૯. ૧૬૮૦. ૧૬૮૧. ૧૬૮૨. ૧૬૮૩. ૧૬૮૪. ૧૬૮૫. ૧૬૮૬. ૧૬૮૭. ૧૬૮૮. ૧૬૮૯. ૧૬૯૦. ૧૬૯૧. ૧૬૯૨. ૧૬૯૩. ૧૬૯૪. ૧૬૯૫. ૧૬૯૬. ૧૬૯૭. ૧૬૯૮. ૧૬૯૯. ૧૭૦૦. ૧૭૦૧. ૧૭૦૨. ૧૭૦૩. ૧૭૦૪. ૧૭૦૫. ૧૭૦૬. ૧૭૦૭. ૧૭૦૮. ૧૭૦૯. ૧૭૧૦. ૧૭૧૧. ૧૭૧૨. ૧૭૧૩. ૧૭૧૪. ૧૭૧૫. ૧૭૧૬. ૧૭૧૭. ૧૭૧૮. ૧૭૧૯. ૧૭૨૦. ૧૭૨૧. ૧૭૨૨. ૧૭૨૩. ૧૭૨૪. ૧૭૨૫. ૧૭૨૬. ૧૭૨૭. ૧૭૨૮. ૧૭૨૯. ૧૭૩૦. ૧૭૩૧. ૧૭૩૨. ૧૭૩૩. ૧૭૩૪. ૧૭૩૫. ૧૭૩૬. ૧૭૩૭. ૧૭૩૮. ૧૭૩૯. ૧૭૪૦. ૧૭૪૧. ૧૭૪૨. ૧૭૪૩. ૧૭૪૪. ૧૭૪૫. ૧૭૪૬. ૧૭૪૭. ૧૭૪૮. ૧૭૪૯. ૧૭૫૦. ૧૭૫૧. ૧૭૫૨. ૧૭૫૩. ૧૭૫૪. ૧૭૫૫. ૧૭૫૬. ૧૭૫૭. ૧૭૫૮. ૧૭૫૯. ૧૭૬૦. ૧૭૬૧. ૧૭૬૨. ૧૭૬૩. ૧૭૬૪. ૧૭૬૫. ૧૭૬૬. ૧૭૬૭. ૧૭૬૮. ૧૭૬૯. ૧૭૭૦. ૧૭૭૧. ૧૭૭૨. ૧૭૭૩. ૧૭૭૪. ૧૭૭૫. ૧૭૭૬. ૧૭૭૭. ૧૭૭૮. ૧૭૭૯. ૧૭૮૦. ૧૭૮૧. ૧૭૮૨. ૧૭૮૩. ૧૭૮૪. ૧૭૮૫. ૧૭૮૬. ૧૭૮૭. ૧૭૮૮. ૧૭૮૯. ૧૭૯૦. ૧૭૯૧. ૧૭૯૨. ૧૭૯૩. ૧૭૯૪. ૧૭૯૫. ૧૭૯૬. ૧૭૯૭. ૧૭૯૮. ૧૭૯૯. ૧૮૦૦. ૧૮૦૧. ૧૮૦૨. ૧૮૦૩. ૧૮૦૪. ૧૮૦૫. ૧૮૦૬. ૧૮૦૭. ૧૮૦૮. ૧૮૦૯. ૧૮૧૦. ૧૮૧૧. ૧૮૧૨. ૧૮૧૩. ૧૮૧૪. ૧૮૧૫. ૧૮૧૬. ૧૮૧૭. ૧૮૧૮. ૧૮૧૯. ૧૮૨૦. ૧૮૨૧. ૧૮૨૨. ૧૮૨૩. ૧૮૨૪. ૧૮૨૫. ૧૮૨૬. ૧૮૨૭. ૧૮૨૮. ૧૮૨૯. ૧૮૩૦. ૧૮૩૧. ૧૮૩૨. ૧૮૩૩. ૧૮૩૪. ૧૮૩૫. ૧૮૩૬. ૧૮૩૭. ૧૮૩૮. ૧૮૩૯. ૧૮૪૦. ૧૮૪૧. ૧૮૪૨. ૧૮૪૩. ૧૮૪૪. ૧૮૪૫. ૧૮૪૬. ૧૮૪૭. ૧૮૪૮. ૧૮૪૯. ૧૮૫૦. ૧૮૫૧. ૧૮૫૨. ૧૮૫૩. ૧૮૫૪. ૧૮૫૫. ૧૮૫૬. ૧૮૫૭. ૧૮૫૮. ૧૮૫૯. ૧૮૬૦. ૧૮૬૧. ૧૮૬૨. ૧૮૬૩. ૧૮૬૪. ૧૮૬૫. ૧૮૬૬. ૧૮૬૭. ૧૮૬૮. ૧૮૬૯. ૧૮૭૦. ૧૮૭૧. ૧૮૭૨. ૧૮૭૩. ૧૮૭૪. ૧૮૭૫. ૧૮૭૬. ૧૮૭૭. ૧૮૭૮. ૧૮૭૯. ૧૮૮૦. ૧૮૮૧. ૧૮૮૨. ૧૮૮૩. ૧૮૮૪. ૧૮૮૫. ૧૮૮૬. ૧૮૮૭. ૧૮૮૮. ૧૮૮૯. ૧૮૯૦. ૧૮૯૧. ૧૮૯૨. ૧૮૯૩. ૧૮૯૪. ૧૮૯૫. ૧

અવતારોવાળા જાણુવા. પોતાના આત્માને જેમ મુખ પ્રિય લાગે છે તેમ અન્યોના આત્માઓને પણ મુખ પ્રિય લાગે છે. અન્યોના આત્માઓને જે જે દુઃખો પડતાં હોય, તેનું નિવારણ કરવા પોતાની લક્ષ્મીનો વ્યય ન થાય તે તે લક્ષ્મી નથી, પણ તે ધૂળ કરતાં પણ નકામી છે. સાધુ સાધ્વી આદિ સુક્ષ્મેત્રોમાં લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરતાં જન્મત્માં ધર્મનો ફેલાવો થાય છે અને પોતાને પુણ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે. લક્ષ્મીનો તત્ત્વજ્ઞાનના ફેલાવામાં સદુપયોગ કરવાથી અનેક પ્રકારના ફાયદા થાય છે અને અજ્ઞાને પણ સુજ્ઞો કરી શકાય છે.

સાત પુરોહીની ભક્તિ માટે લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરવાથી જન્મતત્ત્વ-સદ્વિચાર અને સદુપદેશવડે ભણું કરી શકાય છે. ગુરૂજો વગેરેમાં લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરવાથી ભવિષ્યમાં ઉત્તતિ કરનાર મનુષ્યો બનાવી શકાય છે અને તેથી ધર્મનો ફેલાવો કરી શકાય છે. સદ્ગુણો પામેલા મનુષ્યોથી જન્મતત્ત્વ ભણું થાય છે. માટે સદ્ગુણધારકોને લક્ષ્મીવડે મદદ કરવાની જરૂર છે. આવકો અને આવિકાઓના ભગ્ના માટે લક્ષ્મી-ન્તોએ ભક્તિના પરિણામ વડે, તેવા ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં લક્ષ્મીનો વ્યય કરવો જોઈએ. પોતાના અજ્ઞાની એવા મુનિરાજોની ભક્તિ કરવી જોઈએ. જૈનતત્ત્વજ્ઞોની પાઠશાલાઓમાં લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરવો જોઈએ. મૃદુસ્થ મનુષ્યોએ લક્ષ્મીનો સદુપયોગ કરી મનુષ્ય બનવી સફળતા કરવી જોઈએ, અથવા પાત્રિમન્દનો ત્યાગ કરી ત્યાગાવસ્થા મહાત્મ કરવી જોઈએ કે જેથી આત્મનિરુદ્ધિ થાય, એમ મુમતિ સિખવે છે, આર્થિક આત્માના ગુનાનો પ્રકાશ કરવા મુમતિ વિવેકને પ્રવટાવે છે.

સુમાતિથી પ્રદાયવં નુત્તર ધારણ કરવાનો કન્થાત્મ પ્રવટે છે. જનકાગમ અનેક મનુષ્યોએ પ્રદાયવં ધારણ કરી મદ્રતિને પ્રાપ્ત કરી છે અને ભવિષ્યના પાત્ર અનેક મનુષ્યો મદ્રાતિને પ્રાપ્ત કરશે. પ્રદાયવંની સક્તિ સત્તાત્ત્વ અન્ય કોઈ સક્તિ નથી. પ્રદાયવં નુત્તરે દેવતાઓ અને દંત્રો પણ નમસ્કાર કરે છે. પ્રદાયવંરૂપના સદાકાલ રમણના કરવાને માટે બ્રહ્મ પ્રદાયવંની પાત્ર આવશ્યકતા છે. પૂરેના વખતમાં મનુષ્યો પ્રદાયવં લાગ્યા વખત પૂરના પાત્રાચાર મૃદુસ્થાશ્રમમાં જોડાતા હતા, તેથી તેઓ મહત્ત્વ કાચો કરવાને સક્તિમાન થતા હતા; હાલમાં બ્રહ્મવદ્ધ વનેરેથી આરંભેલના મનુષ્યોની પડતી દશા થઈ છે અને તેથી તેઓ મનજથી ઉત્તમ-લીલવિચાર કરવાને સક્તિમાન બનતા નથી. પૂરે પડેલા વં પૂરે અને કન્થાએ પીડા વં પૂરે પ્રદાયવં પાત્રું જોઈએ. પ્રદાયવંની રક્ષા અને તત્ત્વવિદ્યાની ઉપાસના માટે

વાગા મનુષ્યોપર કરુણાભાવ ચિન્તવનો અને મૈત્રીભાવ ધારણ કરશે, પણ અજિદ્ધેય યુદ્ધ, નિન્દા, વમેરેમાં પડતું ન બેઠંએ. કેટલાક મનુષ્યોને તો એવી વૃત્તિ દોષ છે કે, પોતાનાથી ભિન્ન વિચારદોના મુખ સામુ પાળુ કરી એવું નહિ; તેઓના કોઈ ભિન્ન વિચારથી તેઓનું સંબોધનું છે એમ માની લેઈ, પ્રતિપક્ષી વિચાર કરનારાઓને પણ પંખીથી પણ દલકા ગમે છે અને તેઓને દોષ દૃષ્ટિથી નિહાળે છે; પ્રસંગ આવે તેઓની નિન્દા કરવાને ચૂકતા નથી, તેમ ભિન્ન ધર્મભેદ આદિથી તેઓને દેખતાંજ કોંઈના આવેસમાં આવી જાય છે; આથી તેઓની અમાલિખતુતાથી તેઓ પોતાની ઉચ્ચ દસા કરવા સક્તિમાન થતા નથી અને અન્યોનું પણ એવું કરવા સક્તિમાન થતા નથી. જે મનુષ્ય વિચારભેદ અને ધર્મભેદની સહિષ્ણુતાને ધારણ કરવા સમર્થ થાય છે, તે અન્યો કરતાં આગળ વધે છે અને સ્વપરતું કષ્ટાણુ કરવા સમર્થ થાય છે. ધર્મભેદની સહિષ્ણુતાને ધારણ કરનારા મનુષ્યો પોતાના ધર્મનો કેલાવો કરી ગકે છે અને અન્યોને ઉપદ્રવ કરતા નથી. મતભેદની સહિષ્ણુતા ધારણ કરવા પ્રવજ કરશે બેઠંએ; એમ મુખતિ છીખે છે. જૈનધર્મના કેટલાક કાટા પડી ગયા છે, પણ ધર્મભેદની સહિષ્ણુતા સખચથી પરસ્પર કલેસ ન થાય તેમ વર્તી રાકાય છે.

મુખતિથી આમાનો મહાજ આનન્દ પ્રાપ્ત કરવા પ્રવૃત્તિ થાય છે. મનુષ્ય આનન્દની પ્રાપ્તિ વિના મનુષ્યના જીવનમાં અને પણ આદિના જીવનમાં ભેદ જાગૃતો નથી. મનુષ્ય મુખનું સ્વરૂપ સમજતું અને તેની નામ તે કાલસાથ પ્રાપ્તિ કરથી, તેજ મનુષ્ય જીવનનું રૂગ છે. મનમાં મન જન દ્વારા જે જાગૃત દેવો નથી તે જાગૃતે કંઈક સહજ આનન્દનું જાન થાય છે. મનોજાગૃતના ઉપગ્રસ્ત થતા એવા બાલમાત્રના ચિન્ત્યદે વિચારોન મનાવવાથી અને આનન્દસ્વરૂપમાં તન્મય થવાથી આમાનો મહાજ આનન્દ અનુભવાય છે. આમા આનન્દનો મહાજાગૃત છે. આમાજ આનન્દ છે. આમાને મૂકી આનન્દની પ્રાપ્તિ માટે અન્યથા પ્રયત્નવળુ કરવાની જરૂર નથી. પૂર્વ જે જે મોટા મહાત્માનાં થયા તેઓએ આમાનાજ આનન્દ સામ્યે જીતે અને આમામાં રહેવું પરમાનન્દસ્વરૂપ જાગૃત કરું. બાલ શક્તિ-મનોદર પદાર્થના કેવળજ આદિથી જે શક્તિ આનન્દને પેદામાં આવે છે, તે સદાકાલ રહેતો નથી અને વસ્તુતઃ એજ તે શક્તિ આનન્દનો લેસ પણ જડ વસ્તુઓનાથી પ્રવલ્લે દોષ એમ જણાતું નથી. ખાખાં પીખાં અને પદાર્થોને જીતી જે જીવિત આનન્દ થાય છે, તે પણ બાલ વસ્તુઓમાં જોઈ નીકળીને નવન્ય પ્રવેશોડો આનન્દ નથી. બાલ વસ્તુઓમાં

निज घरमें प्रभुता हे तेरी, परसंग नीच कहावो ॥

प्रत्यक्ष रीत लखी तुम ऐसी, गहिये आप स्वभावो ॥चेतन० २॥

ભાવાર્થ:—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, હે ચેતન! પાતાના

[illegible]

पत्र ८२.

(राग सारंग.)

चेतन ऐसा ज्ञान विचारो, सोहं सोहं सोहं सोहं ॥

मोऽहं अणु न चीयामारो.

॥ चेतनः ॥ १ ॥

निश्चय म्यलक्षण अवलंबी, प्रज्ञा छैनी निहारो ॥

इह ऐनी मध्यपानी दधिधा, करे जड चेतन फारो. ॥चे०॥२॥

[illegible]

પ્રમુ તોસમ અવર ન કોઈ સલકમેં, હરિહર બ્રહ્મા વિગુતે સોતો ॥
મદન જીત્યો તેં પલકમેં ॥ ॥ પ્રમુ૦ ॥ ૧ ॥

જ્યોં જલ જગમેં અગન યુજાવત, વડવાનલ સો પીયે પલકમેં ॥
આનન્દચન પ્રમુ વામારે નન્દન, તેરી હામ ન હોત હલકમેં ॥
॥ પ્રમુ૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:—હે અશ્વસેન રાજાના પુત્ર, શ્રીપાર્થનાથ પ્રભો ! તારા સમાન કોઈ જન્મતમાં નથી. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહાદેવ એ ત્રણ દેવની ત્રિપુટી કથાય છે, પણ તેઓએ કામને પોતાના તાબામાં કર્યો નહીં, અર્થાત્ તેઓ કામમાં ખૂંચી ગયા. બ્રહ્મા, સરસ્વતિ દેખીને કામાતુર થયા, વિષ્ણુ પણ સ્ત્રીના પાશમાં સપડાયા, મહાદેવ પણ ભિલ્લીના રૂપમાં મોહ પામ્યા, એમ ત્રણ દેવો કામના ભેરથી દુખાઈ ગયા. કામની ગતિ અત્યંત બળવાન છે. કામના વેગથી તપસીઓ પણ લપસી જાય છે. એકેન્દ્રિય હોવાને પણ કામ સતાવ્યા કરે છે. કામ સર્વ હોવાને પોતાના તાબામાં રાખે છે. કામ લાગ જોઈને મનુષ્યોના મૂલ્યમાં પેસી જાય છે. કામ વડવાનલના કરતાં પણ મહા દાહક છે. વડવાગ્નિનું પાન કરવું મહાદુર્લભ છે, અર્થાત્ કામ વડવાગ્નિ સમાન છે. અગ્નિ અન્ય પદાર્થોને બાળી ભસ્મ કરે છે, પણ તે મનને બાળી શકતો નથી. કામરૂપ વડવાગ્નિ તો મૂલ્યને પાનુ બાળીને ભસ્મ કરે છે. જન્મતમાં જન્મ અગ્નિને ખુશાવે છે. જન્મમાં અગ્નિને ખુશાવવાની શક્તિ રહી છે. તે જલનું પાનુ પાન કરનાર વડવાનલ છે, અર્થાત્ અગ્નિને ખુશાવનાર જન્મ છે. હે પ્રભો ! એવા વડવાનલ સમાન કામરૂપ વડવાગ્નિનું તે પાન કર્યું કામરૂપ વડવાગ્નિનું પાન કરવું મહાદુષ્કર કાર્ય છે. બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મદેશ્વરે કામરૂપ વડવાગ્નિનું પાન કર્યું નથી, પણ હે પ્રભો ! તારી અકળશક્તિ છે, તેથી તે કામરૂપ વડવાગ્નિનું ભક્ષણ કર્યું; માટે હે આનન્દના સમૂદ્બૂત એવા ત્રણ ભુવનના સ્વામી ! હે વામા-નંદન પાર્થનાથ ! તારા કંઠમાં જેવી કામરૂપ વડવાગ્નિનું પાન કરવાની શક્તિ છે, તેથી અન્ય કોઈ દેવ વગેરેના યજ્ઞમાં શક્તિ નથી. હે પ્રભો ! તું કામરૂપ વડવાગ્નિનો પીનારો થયો, માટે તું ખરો મહાદેવ છે. તેથી જ તું નીલવર્ણમય સરીરધારી નીલકંઠ મહાદેવ કથાય છે. હે કામા-રિપાર્થ પ્રભો ! તારા સમાન અવર કોઈ જન્મતમાં નથી, અમારી

હવે શ્રીમદ્ અન્તરનગરની વ્યવસ્થા આદિ જણાવે છે.

દૃઢસન્તોષકામામોદસા, સાધુસંગત દૃઢપોલહો. વસે૦ ॥

પોલિયો વિવેક સુજાગતો, આગમ પાયક તોલહો. વસે૦ ॥૨॥

દૃઢ વિશ્વાસ વિતાગરો, સુવિનોદી વ્યવહારહો. વસે૦ ॥

મિત્ર વૈરાગ વિહરે નહી, ક્રીડા સુરતિ અપારહો. વસે૦ ॥ ૩ ॥

ભાવના વાર નદી વહે, સમતા નીર ગંભીરહો વસે૦ ॥

ધ્યાન ચહિવચો ભર્યો રહે, સમપનભાવ સમીરહો. વસે૦ ॥૪॥

ઉચાલો નગરી નહી, દુષ્ટ દુઃકાલ ન યોગહો. વસે૦ ॥

શ્રુતિ અનીતિ વ્યાપે નહી, આનન્દધન પદ ભોગહો. વસે૦ ॥૫॥

ભાવાર્થ:—દૃઢ સંતોષેચ્છાપૂર્વક આમોદસા અને સાધુની સંગતિરૂપ પોળ છે. પક્ષાન્તરમાં દૃઢ સંતોષની ઇચ્છારૂપ મોદસા છે. વિવેકરૂપ પોળીએ ત્યાં સદાકાલ જામત રહે છે. પોલનું રક્ષણ કરનાર એવા આગમ નાખેલા આંધકામને પાલક કહે છે. આગમરૂપ પાલક ત્યાં છે. પક્ષાન્તરાર્થમાં આગમરૂપ પાયક અવબોધનું. દૃઢવિશ્વાસરૂપ વિતાગરો છે અને જેમાં સુવિનોદી વ્યવહાર છે. વૈરાગ્ય નામનો મિત્ર—કદી દૂર થાય નહિ એવો ત્યાં છે. આત્માના સ્વરૂપમાં રમણતા કરતી તે રૂપ સુરતિ ક્રીડા અન્તરમાં અપાર છે. તે નગરની પાસે ખાર ભાવનારૂપ નદી વહે છે. તેમાં સમતારૂપ ગંભીર નીર છે. ગંભીર એટલે—ભાવનારૂપ નદીના સમતા નીરનો—પાર ન પામી શકાય તેવું, અર્થાત્ ઘણું ઊંડું. ચારે બાજુએ આંધેલા જલના કુડને ચહિવચો કહે છે, અર્થાત્ અન્તરના નગરમાં ધ્યાનરૂપ ચહિવચો ભર્યો રહે છે અને ત્યાં સમપન—સમપણું—સમાનતારૂપ વાણી શીતલ વાય છે. અન્તરની આવી નગરીનો કદી ઉચાળો ભરાતો નથી. અર્થાત્ સારાંશ કે બાહ્ય નગરીનો ઉચાળો ભરાય છે અને તેનો નાશ થાય છે, કિન્તુ અન્તરની નગરીનો કદી નાશ થતો નથી. અતરના દેશમાં દુષ્ટ દુકાલનો પાલુ સખન્ધ રહેતો નથી. અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ, મૂપક, રાજમ, શુક, સ્વચ્ચક અને પરચક્રચુક, એ પાંચ ઇતિ કહેવાય છે. એ પાંચ પ્રકારની ઇતિ અને અનીતિની પ્રવૃત્તિ ખરેખર—કદાપિ અન્તરના દેશમાં અને નગરમાં વ્યાપ્ત થતી નથી, પણ સદાકાલ સહજ આનન્દના સમુદ્ભૂત, એવો જે આત્મા, તેના જ્ઞાન, દર્શનાદિ ગુણોનો અનન્ત જ્ઞાન ભોગવવામાં આવે છે; એમ શ્રીમદ્ આનન્દધન કહે છે. શ્રીમદે અન્તરના દેશ અને નગરનું જે વર્ણન કર્યું છે, તેની પ્રાપ્તિ

છે અને જ્ઞાનાદિ શુભોવડે પુષ્ટ અને છે. અન્તરના નિર્ભય નગરમાં સમત્વ વાયુ વાયા કરે છે; તે નિર્ભય નગર કદી નષ્ટ થતું નથી. પરમાવરમણ વા પ્રભાદૃષ્ટ દુષ્ટ દુકાલનો અન્તરના નગરમાં યોગ થતો નથી. કારણ કે ઉપયોગરૂપ મેઘની ધારાથી અન્તરના દેશમાં સદાકાલ આર્દ્રતા રહે છે અને ઉપયોગરૂપ મેઘની ધારાથી ભાવનારૂપ નદી સદાકાલ પૂર જોસમાં વભા કરે છે. અન્તરના દેશમાં સંવરતત્ત્વનું આકાશ્ય એટલું બધું પ્રવર્તે છે કે, ત્યાં ઇતિ અને અનીતિ રહેતીજ નથી. સંવરતત્ત્વ ત્યાં પ્રવર્તે છે ત્યાં અનીતિનો સંચાર થતોજ નથી; અનીતિનો પરિપૂર્ણ નાશ કરનાર સંવર છે. પાંચ પ્રકારના પ્રભાદૃષ્ટ ઇંતિનો નાશ કરનાર પણ સંવર તત્ત્વ છે. આવા અન્તરના દેશમાં અને અન્તરના નિર્ભય નગરમાં આનંદનો ભોગ વર્તે છે; એમ શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે. દરેકે આવો આન્તરિક ઉત્તમ દેશ પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

પદ ૮૪.

(રમન તાળ.)

લાગી લગન હમારી, જિનરાજ સુજસ સુન્યો મેં. લાગી૦ ॥ દેક,
કાઠકે કહે કવહી ન છટે, લોક લાજ સવ ઢારી,
જેસે અમલિ અમલ કરતસમે, લાગ રહી જ્યું સુમારી,

જિનરાજ૦ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, હે જિનરાજ! મને તમારી સાથે લગન, (સ્વયં સગન્ધ) લાગી છે. તમારા જ્ઞાનાદિ શુભોનો અત્યંત પ્રેમી બન્યો છું. હે બનવન! તમારી કીર્તિ મેં સાંભળી અને તેથી તમારી સાથે મારી રહે લાગી છે. તમારી સાથે લાગેલી લગન કદાપિ છૂટી પડવાની નથી. મને તેના લોકો મને તેવું મુને સમજાવે તોપણ, તમારો સ્વયં સગન્ધ કદી છોડનાર નથી. દુનિયાના લોકની લગનનો ત્યાગ કરીને હે બનવન! મેં તમારું શુદ્ધસ્વરૂપ અંગીકાર કર્યું છે. શાપિકભાવે યોગના શુભોનો તમોએ પ્રકાશ કર્યો છે, તેનો મારો આત્મા કરવાને, મેં તમારી સાથે સગન્ધ ખાંધો છે. દુનિયાની સર્વ જટિલસ્તુઓનો પ્રેમ મેં હવે પરિહર્યો છે. ઉત્તમ જ્ઞાન આસ્વાદ્યા પથાત્, કુલોજનપર પ્રેમ થતો નથી; તદ્વત્ ઉત્તમ પવિત્ર શુદ્ધ આત્માની સાથે સગન્ધ કર્યો પથાત્, જનસ્તુઓનો પ્રેમ સગન્ધ રહેતો નથી. હે પ્રભુ! તમારી સાથે લગન

(૩૭૧)

થાય છે. સમતાનું વર્તુન સર્વે કરે છે, પણ સમતાને આચારમાં મૂકીને સમતાનો પાઠ ભજવી બતાવનારા પુરુષો વિરલાભ દષ્ટિગોચર થાય છે. સમતાની કસોટી, અનેક પુરુષોના સમાગમમાં તથા રાગ અને દ્વેષની વિષમદશામાં કરી શકાય છે; જ્યાંમુઢી સત્તાવવામાં ન આવે ત્યાંમુઢી તે સર્વ પાતુ રાન્ત યઈ પડી રહેલો જણાય છે, પણ સત્તાવવામાં આવતાં તે કોષાદિકના વરા યઈ ભય છે; તેથી ને મનુષ્યોની દશા છે તે સહજ સમતાને પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી, અર્થાત્ મનની સમદશા રાખીને જમતની પાઠશાલામાં ફાળે ફાળે-સર્વ પ્રસંગે સમતા ભાવમાં રહેવાની ખાસ જરૂર છે.

સમતાને પ્રાપ્ત કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ મૂલ્યમાં ધારણ કરવો, કેમકે, સન્તપુરુષો સમતાવટે પરમાત્મ પ્રભુને પ્રાપ્ત કરે છે. સમતા પાતાના મુજ્જ વેતન સ્વામિને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કર્યો કરે છે અને તેમાં તે સફલ થાય. સર્વ પ્રકારની વિકલ્પ સંકલ્પ દશા ત્યાંની સમતા પાતાના સ્વામિના રૂપમાં તક્ષીન યઈ ભય છે અને અન્તે આત્મ-પ્રભુની અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ સત્યામાં બિરાજવાને સક્તિમાન થાય છે. અનેક હવે સમતાને પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધ થયા અને ભવિષ્યમાં યશે, માટે ભજ્ય હવેએ મુજ્જ પ્રેમપૂર્વક સમતાને પ્રાપ્ત કરી પરમાત્મ પ્રભુને મગતુ લેદવું.

પદ ૮૯.

મત્તમે મત્તમે

મત્તમે મત્તમે

ધર્મ અંગીકાર કરવાની ભાવના રાખવી, -ઈત્યાદિ આચારોથી ગૃહસ્થ દશામાં પણ વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે. હાલમાં કેટલાક નામધારક જૈનો-જાડી, વાડી, લાડી અને વિષયોના ઉત્તેજન માટે લાખો રૂપૈયા ખર્ચે છે, કિન્તુ જૈનધર્મનાં તત્ત્વોનો ફેલાવો કરવા તેઓ જોઈએ તે પ્રમાણે પ્રયત્ન કરતા નથી. હાલમાં જૈનોની સંખ્યા ઘટતી જાય છે. વિદ્વાનજૈનોએ જૈનધર્મની વૃદ્ધિ માટે પોતાની પાસે જે જે શક્તિયો હોય, તે સર્વેનો સફળયોગ કરવો જોઈએ. જેના કૃદ્ધમાં જૈન ધર્મની દાઝ નથી એવા મહાદાસ મનુષ્યોથી જૈન ધર્મની ઉન્નતિ થવાની નથી. જગત્માં ત્રણ પ્રકારના શૂર કહેલા છે. જનની જગજે વ્રજ જન, મજ્જ દાતા કાં છૂર, મહિતો રહેજે વાંઝણી, મજ્જ ગમાવે નૂરપ ભક્તશૂર, દાતાર શૂર, અને યુદ્ધશૂર. ભક્તશૂર, ધર્મનો ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ થાય છે; દાતારશૂર, દીનજનોનો ઉદ્ધાર કરે છે અને યુદ્ધશૂર દેશનો ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ થાય છે. હાલ હિન્દુસ્થાનમાં આ ત્રણે પ્રકારના મહા-પુરુષોની અત્યંત આવશ્યકતા છે. હાલમાં મનુષ્યોના ધર્મોચારો નાસ્તિક બાદના યોગે શીધીલ થવા લાગ્યા છે અને ધર્મના વિચારો પણ મન્દ થતા જાય છે. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોના સંસર્ગથી અને તેઓની પ્રવૃત્તિ-કળાઓની મહત્તાથી પૌર્વાત્યો ધર્મચર્યાથી અને ધર્મોચારથી બ્રહ્મ થવા લાગ્યા છે. જૈનોએ પાશ્ચાત્યોને પોતાના જૈનધર્મના વિચારો આપવા જોઈએ, પણ તેમની નાસ્તિકતાનો સ્વીકાર કરવો ન જોઈએ. ગૃહસ્થ જનોમાંથી ધર્મના આચારો અને વિચારોનું બળ મન્દ પડ્યું જાય છે તેનું કારણ એ છે, કે, સર્વ જૈનો પોતાના ધર્મનાં તત્ત્વોનો પરિપૂર્ણ અભ્યાસ કરતા નથી. ગૃહસ્થ જૈનોનો કેટલોક યુવક વર્ગ અને શ્રીમન્તવર્ગ, સાધુઓ અને આચાર્યોની પાસે ધર્મતત્ત્વશ્યાસ કરી શકે છે, તેથી આં-ઝગાયાના યુવક વિદ્યાર્થિયો અને કેટલાક શ્રીમન્ત જનો, જૈન ધર્મને માટે સ્વાત્મભોગ આપી શકતા નથી અને પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકતા નથી. યુવક વિદ્યાર્થિયોના કૃદ્ધમાં નાસ્તિક ધર્મના નરકારોનાં બીજ ન રોપાય તે માટે, વર્તમાન કાલમાં આપના ઉપાયો લેવાની જરૂર છે અને જે પ્રમાદના વરા થઈ, મુક્ત જૈનાચાર્ય, સાધુઓ અને આચાર્યો આપતા ઉપાયોને આચારમાં મૂકવા સંપ્રતિ પ્રયત્ન નહિ કરે તો, ભવિષ્યમાં ભવિષ્યની જૈન પ્રજાને મોટી હાનિ પહોંચશે. જનસામ્રાજના અને તેના તત્ત્વોના સ્થાનચિન્તાનો કેટલોક જૈનવર્ગ, ભવિષ્યમાં અન્યધર્મોમાંથી સંપ્રતિથી અને તેઓના વિચારોથી, વર્ણસંકર ધર્મ જેવા આચારો અને વિચારોની અસ્તિતા ધરાવશે, એમ લાગે છે. તેનું ન થાઓ, એમ ઇચ્છાય છે. કોઈ જૈનને જૈનધર્મ સંબંધી વિરહ

પણ અલુપ્તમાન કરનાર લોભ છે. લોભરૂપ સમુદ્રનો કોઈપણ આ જગતમાં પાર પામ્યું નથી, પામતું નથી અને પામશે નહિ. લોભથી જે મનુષ્યો, પોતાના આત્માની ઉન્નતિ કરવા પારે છે, તેઓ ઉલટા અવનતિના ખાડામાં ઉતરે છે. વસ્તુતઃ આ જગતમાં વિવારીએ તો લોભના સમાન કોઈ હજાહક નિષ્ઠ નથી. “લોભસમાન દુઃખ નથી અને સન્તોષસમાન મુખ નથી.” આ કહેવત અફરે અફરે સાચી છે. લોભથી મનુષ્યો, મુક્તિના માર્ગમાં કાંટા વેરે છે. સામાન્ય નજીવી બાબતોમાં પણ લોભી મનુષ્યો લડી મરતા દેખાય છે. મનુષ્યો, લોભથી દેવદ્રવ્ય, સુરદ્રવ્ય અને જ્ઞાનદ્રવ્યનું પણ ભક્ષણ કરી બળ છે. નીતિરૂપ કષ્ટપ્રવૃત્તિને લોભી મનુષ્ય લોભરૂપ કુહાડાવડે હેઠી નાખે છે. લોભી મનુષ્યો, અન્ધ મનુષ્યોના કરતાં પણ વિચિત્ર અન્ધ હોય છે; લોભને નારા કંઈપિના મુક્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી. મનુષ્યોની અપોદયા કરવામાં લોભના સમાન અન્ધ કોઈ રાત્રુ નથી. લોભી મનુષ્ય, પોતાના આત્માની ખરી શાન્તિ મેળવવા ભાગ્યશાળી બનતો નથી. એકબીજાના દેશની પાપ-ખાલી કરાવવાનેખાટે, લોભ પરસ્પર વિદેશીય મનુષ્યોના ઘુઘપમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને પરસ્પર વિદેશીય મનુષ્યોને મુઝામાં ઉતારે છે. ખરેખર લોભનું આપું કાનું સ્વરૂપ છે, ખાટે વિરેકદષ્ટિ રાખી દે ચેતનસ્વામિન! તમે ચેતતા રહેશો. મોહનીયની સંપ્રતિષ્ઠિ એ બધું તેનું કુકૃળ આપને દુઃખ દેવામાં કંઈ બાકી રાખતું નથી. આ પ્રખણે કથીને પુનઃ ચારિત્ર-પરિણતિ પોતાના આત્મસ્વામિને વિનરે છે.

ગઈ વિધિહું કહાં વંમણાહો, પૂરું સુમતા ભાવ ॥

ધરકો મુત વેરે મવેં હો, કહાલોં કરત રદાવ. ॥ વિ૦ ॥ ૩ ॥

તવ સમત ઉયમ કીયો હો, મેયો પૂરવ સાવ ॥

પ્રીત પરમનું ઝોરિકેં હો, દીનો આનન્દપન ગવ. ॥ વિ૦ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ—ચારિત્ર પરિણતિ સમગ્ર ભાવ પામતું કરીને કયે છે કે. અર્જુનિયે આજ્ઞાપુને કેમ પુછવી? અર્જુન નહિં તિયિને વારવાર મું બલુવી! તેની પેઠે જે વાન યદ નહિં તેને વારવાર કહી સમગ્રાવવી ચોખ નથી. દે ચેતનસ્વામિન! તમે મનપ્રખણે ધરનું સુતર વારવાર કપાનુધી વધારતું? આટલામાજ સર્વ સમતું લો. રાન અને દેવરૂપ મોહનીયને સખ હોડીને તમે હરે મારી સંપ્રતિ કરો. મારા સ્થિરભારૂપ પરમા આવતા આપને સદુજ મુખનો ભાસ થશે. આ પ્રખણે ચારિત્ર પરિણતિનું સમગ્રાવ ધરતું કરવાથી, ચેતનના ઘુઘપમાં મુઝામાંની બાહુનિ થઈ અપી અને તેણે સમતમારૂપ ઉદ્યમ આરંભે. સમત-સમાનતા-સમતા અને સામ્ય

ભાવનો, સામાન્યતઃ વિચારતાં એકાર્થ માત્રુમ પડે છે. સમત્વરપ ઉદયમની પ્રાપ્તિ થવી મહા દુર્લભ છે. રાગ અને દ્વેષની પરિણતિને ઉદય ટાળ્યાવિના સમભાવ પ્રગટી શકતો નથી. ચારિત્રમોહનીયને ઉપ-રામ, ક્ષયોપરામ અને ક્ષાયિકભાવ પૈકી ત્રણે તે ભાવ પ્રગટે છે, તે તે ભાવે સમત્વગુણ પ્રગટ થાય છે. જડ પદાર્થોમાં ઈષ્ટત્વ અને અનિષ્ટ-ત્વની શુદ્ધિ-જેમ જેમ, જે જે અંશે ટળે છે-તેમ તેમ તે તે અંશે સમત્વગુણ ખીલતો જાય છે. પંચમ કાળમાં સાત ગુણુસ્થાનકે પર્વત ગમન કરાય છે, તેથી ઉપરનાં ગુણુસ્થાનકોમાં જે સમત્વ ભાવ હોય છે તે હાલમાં પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી. સાતમા ગુણુસ્થાનકને પણ કોઈ વિરલા મુનિવરો સ્પર્શી શકે છે. સંજવલનના રાગ અને દ્વેષ છટ્ટા પ્રમાદ ગુણુસ્થાનકે હોય છે, તેથી આ કાલના મુનિવરોમાં તેણે રાગ અને દ્વેષ જણાય તો તેથી મુનિપદની ચક્રાનો ત્યાગ કરવો નહિ સમત્વનો ઉદયમ ખરેખર સર્વ ઉદયમોમાં શ્રેષ્ઠ છે. વ્યવહાર ચારિત્રને આદર્યોવિના સમત્વની પ્રાપ્તિ થતી નથી. ત્રણ જ્ઞાનના સ્વામી એવા ઠીક કરો પણ પ્રથમ વ્યવહાર ચારિત્રને આદરે છે અને તેવડે સમત્વરપ નિશ્ચય ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરે છે. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવવડે વ્યવ-હાર ચારિત્રની આરાધના થઈ શકે છે. જેઓ ખરા અધ્યાત્મજ્ઞાનને ધારણ કરે છે તેઓ અવશ્ય વ્યવહાર ચારિત્રને ધારણ કરે છે. જેના મનમાં વ્યવહાર ચારિત્ર લેવાનો ભાવ નથી, તેને આવક તરીકે ગણવામાં હર-કત આવે છે. ઉપરના સાધુના ગુણુસ્થાનકમાં જેને ચઢવાનો ભાવ નથી, તે આવકના ગુણુસ્થાનકમાં ક્યાંથી રહી શકે? પૌદ્ગલિક વિષયોના મુખોમાં શિધીલ બનીને જે વ્યવહાર ચારિત્રને અંગીકાર કરતા નથી, તેવા છવો સસારની ઉપાધિમાં-મુખે અધ્યાત્મજ્ઞાનના શબ્દો બોલતા છતાં પણ-રક્ત થાય છે. સંસારની ઉપાધિ ત્યાગ્યાવિના સાંસારિક ઉપાધિયોના વિચારો મૂઢયમાંથી ખસતા નથી. આજ કારણથી મુક્તિની પ્રાપ્તિમાં વ્યવહાર ચારિત્રની ઉત્તમતા ગણાય છે. વ્યવહાર ચારિત્ર છે તે કારણ છે અને નિશ્ચય ચારિત્ર છે તે કાર્ય છે. કારણવિના કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી. જેણે કારણ ઉત્થાપ્યું તેણે કાર્ય ઉત્થાપ્યું. જેણે વ્યવહાર ચારિત્રની ઉત્થાપના કરી, તેણે જૈનધર્મની ઉત્થાપના કરી, એમ પાત્ર કહી શકાય. જમાનાને અનુસરી પંચમહાવ્રત પાળે છે તે ગૌતમ-સરખા સાધુ જાણ્યા. જે કાલે પોતાની જોટલી શક્તિ હોય, તે કાલે તદનુસારે ચારિત્રનો ખપ કરનાર સાધુ આરાધક છે. આજ કારણથી યથાશક્તિ અનાસાપૂર્વક પ્રતોને પાળનાર મુનિસાજ, જૈનધર્મની આરાધના કરી શકે છે.

લેજો આશવના માર્ગોનો ત્યાગ કરતા નથી અને સંસ્કારમા રાત્રીની
ચીને આપાર વગેરેના આરંભોને કરે છે, અર્થાત્ પાપની ક્રિયાઓને નિર્મ
રીત્યા આદરે છે તેઓને કહેવામાં આવે કે “આમ કરો છો તે ઠીક ન
ત્યારે તે શુદ્ધરથો કહે કે અમો તો સંસ્કારી છીએ, તેથી છૂટા છીએ તે
અમે તે કરીએ? અમારે શું.” આ પ્રમાણે બોલનારા શુદ્ધરથો કરત
તેના ચારિત્રમાં અતિચાર વગેરે લાગે છે અને તેવું યુર પાછે પ્રાપ્ત
શિલ લે છે અને કંચન અને કામિનીનો ત્યાગ કર્યો છે, એવા આગ-
મોના આધારે દેસના દેનારા સમુદ્યો અનન્તયુગ્મ ઉત્તમ લાલુવા. કાળે
વચ્ચે ઘણા જાણીતા નથી-કાળા રંમમાં કાળું સમાઈ જાય છે, તેમ છકાપનો
આરંભ કરનાર શુદ્ધરથ એવ આરંભાદિથી કાળો છે, તેથી તેને ઘણા જાણી
નહિ; પણ બ્યવહાર ચારિત્રધારક સમુદ્યો સ્વેત વચ્ચ સમાન છે, અર્થાત્
હસની પાંખ સમાન સ્વેત છે, તેથી તેમને સહેજ પાલુ ફાલુ લાગતાં. ધોળામાં
કાળાનો ઘણા માહુમ પડે છે, કાળી કાંમલી લેવા છકાપના આરંભી-
ઓને તો ફૂપલુ લાગ્યાજ કરે છે. તેઓએ પોતાને નિર્મલ માની
લેવાની શ્રદ્ધ કરવી નહિ-કેટલાક એમ કહે છે કે “ચારિત્ર લીધા બાદ
દોષ લાગે તો મહાપાપ બધાય. તેના કરતાં ચારિત્ર ન લેવું તે સારું
છે આમ વદનારાઓ. માતાના પિટમાથી બહાર નીકળવું તે સારું છે,
પરંતુ જો બહાર નીકળ્યા બાદ પાપકન કમલું તો મહાદુષ્ પ્રાપ્ત થાય
તે માટે માતાના પેટની બહાર નીકળવું નહિ. આ પ્રમાણે ‘તુને પાક-
નાગની રોડે મળે જાનુવા અચાર ચારિત્રના દોષ જન તો તેને ટાળવો
અને આનંદ વચ્ચ. પ્રયત્ન કરવો. એક ક્ષણે નિવન્યનું કાળું છે.
શીમાન મહાસીરપ્રત્યુએ આગેન લીડું તે વખતે તે પાપુ છૂટું યુગુર્યા-
રકથી દગમા યુગુર્યાનગ યુગી ક્ષણે નિવન્ય દગા દોડે લાગે તો
પિંચાને ટાળવો. કિન્તુ બ્યવહાર આગેનને નાન ધર્મીન અનીકાર કરવું.

અપાનગતોનનો સાર પાનુ એ છે કે ‘પચનક્રમનનો સ્વીકાર કરવો.
મનુષ્યો આપા ન જાનવડે પાન્ય પનકર પોનના પ્રથમ પનથીયાની
જો કરવાને સમય નથી તે ત્યાહાર. ધારણા અને ધ્યાનાદેની
પાનુ નિર્મલ કરવા સમય થતા નથી. અધ્યાનસાન પ્રાપ્ત કરી સંકાપ
છે. કિન્તુ અપાનગતોન પાન્યા પછી પાનુ-હિસા, બૂક, સારી મનુગ
પારિમલ મનના છકાપના એવની હિસા અને હિસાના આપાર આ
આવ્ય માનને પરિહરની ખાસ આવશ્યકતા છે. કેટલાક આ
મનના અને કેટલાક બ્યવહાર એ બે પક્ષમાંથી કોઈ એક પનના
મામલું કરે છે, પાનુ તેઓ લે સ્યાદાદ દિષ્ટિ દેખે તો નેનન કરે.

કાર્યની વ્યવસ્થા પરિપૂર્ણ સમજાય. નીતિના ઉત્તમ સદ્ગુણોના પણ વ્યવહાર ચારિત્રમાં સમાવેશ થઈ જાય છે, માટે વ્યવહાર ચારિત્રની મહત્તા અને પૂજ્યતા ગણાય છે.

વ્યવહાર ચારિત્રનો મજબુત પાયો કરવાથી તેના ઉપર સમત્વ આવરૂપ ભાવ ચારિત્રનો મહેલ સારી રીતે બાંધી શકાય છે. વ્યવહાર ચારિત્રના પણ સાધનોની અપેક્ષાએ અનેક ભેદ પડે છે. સમત્વરૂપ ભાવ ચારિત્ર પરિણતિથી પડનારને, વ્યવહાર ચારિત્ર આગ્રંથન આપે છે અને પુનઃ સમત્વરૂપ ભાવ ચારિત્ર ઉપર ચડાવે છે, માટે વ્યવહાર ચારિત્રનું અવગ્રંથન કરવું. આત્માએ વ્યવહારપૂર્વક નિશ્ચય ચારિત્ર સારગ્રન્થ—સમત્વનો ઉદ્ધમ કરીને મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિયોના સાગ્રને (સમૂહને) દૂર કર્યો. સમત્વના ઉદ્ધમથી આત્મા, મોહનીય કર્મનો નાશ કરી શકે છે. સર્વ પ્રસંગોમાં સમત્વ પરિણામને ધારણ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આત્માએ પરમાત્માની સાથે પોતાની પ્રીતિ જોડી અને સકલ કર્મનો હાથ કર્યો અને તેથી તેણે આનન્દના સમૂહનું રાજ્ય પ્રાપ્ત કર્યું. ચારિત્ર પરિણતિના સમાગમથી આત્મા પોતે ત્રણ બુવનનો રાજા-પરમાત્મા થયા; એમ શ્રીમદ્ આનન્દ-ધનંજય કહે છે.

પદ ૮૮

(૧૫૫ પમાલ ॥ યનાલ.)

પૂછીયેં આલી સુધર નહીં, આયે વિવેક વધાય. ॥ પૂ૦ ॥

॥ ૧ આંકળી ॥

મહાનન્દ સુખકી વરનીકા, તુમ આવન હમ ગાત ॥

પ્રાનજીવન આધારકી હો, સેમકુશલ કહો ગાત ॥ પૂ૦ ॥ ૧ ॥

અચલ અવાધિત દેવકું હો, સેમ શરીર લસંત ॥

વ્યવહારિ ઘટવધ કથા હો, નિહચેં કરમ અનન્ત ॥ પૂ૦ ॥ ૨ ॥

વંધ મોચ્ચ નિહચેં નહીં હો, વિવહારે લસ દોય ॥

કુશલ સેમ અનાદિહી હો, નિત્ય અવાધિત હોય ॥ પૂ૦ ॥ ૩ ॥

સુન વિવેક મુચ્ચેં મહી હો, વાની અમૃત સમાન ॥

સરધા સમતા દો મિલીહો, સ્વાદં આનન્દધન તાન ॥ પૂ૦ ॥ ૪ ॥

તેજ કુશળક્ષેત્ર, કર્મ દળતાં પ્રગટે છે. જેની સત્તાએ અસ્તિતા હોતી નથી, તેની આવિર્ભાવે અસ્તિતા હોતી નથી. નિત્ય અને અપ્રાધિતપણે આત્મામાં અનાદિકાળથી ક્ષેત્રકુશળ વર્તે છે, તેજ કર્માવરણ દળતાં, આવિર્ભાવપણે પ્રકટે છે.

વિવેકના મુખથી અમૃતસમાન ઉપર્યુક્ત વાણી શ્રવણ કરીને, શ્રદ્ધા અને સમતા બે ભેગી મળી અને તે બે આત્મપતિને અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ સ્વગૃહમાં તાણી લાવી.

શ્રદ્ધા અને સમતાના મનમાં ચેતન પતિજ રમી રહ્યો છે. ચેતન પતિ એજ, શ્રદ્ધા અને સમતાનું પ્રાણુજીવન છે અને તેથી શ્રદ્ધા અને સમતા પોતાના ચેતનપતિપર અનવધિ શુદ્ધપ્રેમને ધારણ કરીને, સ્વસ્વામી પ્રાપ્ત્યે જે જે બોલે, જે જે કરે, તે સર્વ ઉત્તમોત્તમ કાર્ય ગણાય એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. પ્રત્યેકના અંતરમાં શ્રદ્ધા અને સમતા હોય છે, કિન્તુ અંતરમાં ઉડે આલોચ કયાંવિના શ્રદ્ધા અને સમતાનું સ્વરૂપ અવબોધાતું નથી. શ્રદ્ધા અને સમતાની પ્રાપ્તિ કરવામાં આવે તો શિવરૂપ ધરમાં આત્માનું આવાગમન યથાવિના રહે નહિ. શ્રદ્ધા અને સમતા એ બેમાં અનન્તગણું બળ છે. જે મનુષ્યો અન્તરમાં શ્રદ્ધા અને સમતાની પ્રાપ્તિ કરે છે તેને આ બાબતનો અનુભવ આવે છે. કોઈનામાં શ્રદ્ધા હોય છે, પણ સમતા હોતી નથી. શ્રદ્ધા, સમ્યક્ત્વરૂપ હોય છે. જ્યાં શ્રદ્ધા હોય છે ત્યાં જ્ઞાન તો હોય છેજ. સમતા એ ચારિત્રનું શુદ્ધસ્વરૂપ છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રમાં શ્રદ્ધા અને સમતાનો સમાવેશ થાય છે. જ્ઞાનાદિક ત્રણ શક્તિયો બે ભેગી મળે તો, અન્તરાત્મા તે પરમાત્મા બને છે. શ્રદ્ધાના ઉપર સર્વ બાબતનો આધાર છે. શ્રદ્ધામાં અપૂર્વ બળ છે અને તે સંપ્રમાદિ સર્વ શુભોને ખેંચી લાવે છે. સર્વ ધર્મકાંષેનું મૂળ શ્રદ્ધા છે. બે શ્રદ્ધાનો નાશ કરવામાં આવે તો સર્વ ધર્મનો નાશ થઈ જાય છે. પ્રથમ શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ કરવી. જ્યાં શ્રદ્ધા હોય છે, ત્યાં સમતા પણ આવે છે અને બેનું ભેદું બળ યથાથી, આત્માને તેઓ પોતાના ધરમાં તાણી લાવે છે, એમ શ્રીમદ્ આનન્દધન કહે છે.

પદ ૮૯

(ભગવત્પ્રાચી.)

ચેતન સકલ સકલ વિયાપક હોઈ. ચેતન૦ ॥

સત્ત્વ અસત્ત્વ ગુણ પરત્ત્વ પરિવર્તિ, ભાવ સુભાવ ગતિ દોઈ. ॥ચે૦૧॥

સ્વરૂપ વસ્તુકી સત્તા, સીંચે એક ન દોઈ ॥

સત્તા એક અલંક અવાધિત, યદ સિદ્ધાંત પદ્ય હોઈ. ॥ ચેતન ૦ ॥ ૨ ॥

અન્વય વ્યતિરેક હેતુકો, સમગ્રી રૂપ ભ્રમ સોઈ ॥

આરોપિત સર્વ ધર્મ ઔરહે, આનન્દધન તત્ત્વસોઈ. ॥ ચેતન ૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, આત્માના જ્ઞાનમાં સર્વ-
જ્ઞેયો ભાસે છે તેની અપેક્ષાએ આત્મા, લોકલોક સર્વવ્યાપક બધાંય છે.
આત્મા કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યો પશ્યતુ ત્યારે દેવધી સમુદ્ધાત કરે છે,
ત્યારે લોકાકાશમાં અસંખ્ય પ્રદેસોને વિસ્તારે છે; તેની અપેક્ષાએ આત્મા,
લોકવ્યાપક બધાંય છે. આત્મા પિતાના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ-
વડે રાત્રી છે. આત્માના જ્ઞાન, દસોન અને ચારિત્રાદિ બુદ્ધિ: આત્માની
અપેક્ષાએ રાત્રી છે, પણ પરદ્રવ્યની અપેક્ષાએ આત્મદ્રવ્ય અને આત્માના
બુદ્ધિ: અસત્રી છે. આત્માના બુદ્ધિ: અને પર્યાયો તેજ આત્માની પરિ-
ભુતિ છે. પિતાના શુદ્ધ સ્વભાવમાં રમણતા કરવાની, આત્માની વસ્તુતા:
પરિભુતિ છે. હે આત્મનૃ! ત્યારી શુદ્ધ પરિભુતિમાં તારે રમણું જોઈએ.
આદ્યિક ભાવ આદિ પાંચ પ્રકારના ભાવ છે; તેનું વર્ણન જ્ઞાનદીપિકા
મંત્રમાં કર્યું છે; ત્યાંથી તથા ક્રમે મંથ. પંચ સમલ વનેરે મંથોમાંથી વિજ્ઞા-
નુએ વિરોધ સ્વરૂપ જોઈ લેજું. ઉપસમભાવ, સપોપસમભાવ અને
ક્ષણિકભાવ એ ઉત્તરોત્તર શુદ્ધભાવ કહેવાય છે. આત્મા પિતાના ઉપ-
સમાદિ ભાવથી રમે છે. શુભચિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. દેવલોક અને
મનુષ્યભવ એ બે શુભ ચિતિ કહેવાય છે. તે એક શુભ ચિતિ અને
બીજી પંચમચિતિને ક્ષણિક ભાવવડે પ્રાપ્ત કરે છે. ॥ ૧ ॥ ચેતનની
સત્તા ચેતનરૂપ છે અને જડની સત્તા જડરૂપ છે. બુદ્ધિ પામતાં
એક ચેતનજી શુદ્ધ રહે છે. ચેતનની એક અભાવેન અભાવ સત્તા છે.
તપ્ત કાગળમાં ચેતન પિતાની સત્તાને ત્યારનો નથી. એમ વિદ્વાન્ત
પદ્મધી જોઈને કથકામા આવે છે ॥ ૨ ॥ અન્વય અને બ્યતિરેક હેતુકી
આત્માનું સ્વરૂપ સમજણ પરવરતુએ. આત્મનની જમાણા દલી
તે દલી ભાવ છે પુરુષ દ્રવ્યનો જો જો જન છે તે આરોપિત ધર્મ છે.
શરીરોદિમાં દલી આત્મજ્ઞાનિ દલી અને ચેતનમા ચેતનનો જન છે એમ
આત્મતત્ત્વનો નિર્લેષ કર્યો છે અર્થે આત્મજ સ્વતંત્ર છે અને તેજ
આનન્દનો જન છે. તેજ આરામ છે એમ શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે.

પદ ૧૦.

(રાગ સાહી-સોરઠો.)

અળજોવતાં લાસ, જોવે તો એક નહીં ॥

લાધી જોવન સાસ, વહાલા વિણ એલે ગડ. ॥ ૧ ॥

(રાગ સોરઠ.)

મહોટી વહૂયે મન ગમતું કીધું ॥ મહોટી૦ ॥

પેટમેં પેશી મસ્તક રહેસી, સાહી સ્વામિજીને દીધું ॥ મહો૦ ॥ ૧ ॥

છોલે બેસી મીઠું બોલે, કાંઈ અનુભવ અમૃત જલ પીધું ॥

છાની છાની છરકડા કરતી, છરતી આંહ મનહું વિંધ્યું ॥ મહો૦ ૨ ॥

લોકાલોક પ્રકાશક હૈયું, જળતાં કારજ સિંધ્યું ॥

અંગોઅંગે રંગભર રમતાં, આનંદચનપદ લીધું ॥ મહોટી૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—સાખીને અર્થ ઘણો ગંભીર છે, માટે ગીતાયોને પુછી તેનું ખરું સ્વરૂપ અવબોધવું; અત્ર સ્વબુદ્ધિ અનુસારે નીચે પ્રમાણે લખવામાં આવે છે. સમતા પોતાની મુખતિસાખીને કહે છે કે, ત્યારે ન દેખીએ ત્યારે લાખોની પ્રતીતિ થાય છે, પણ ત્યારે શુદ્ધજ્ઞાનાદિ ગુણોવડે પરીક્ષા કરવામાં તત્પર થઈએ છીએ અને અવલોકન કરીએ છીએ, ત્યારે લાખમાંથી એક પણ દેખાતો નથી. ધૈવનાવસ્થારૂપ પામેલી સાખ, મારા શુદ્ધચેતનવિના એળે ગઈ, અર્થાત્ શુદ્ધચેતન સ્વામિની પ્રાપ્તિવિના ખીલેલી મારી ધૈવનાવસ્થા એળે એટલે નિષ્ફળ ગઈ, અર્થાત્ જાપ છે; એમ ક્ષપકએણિપર આરોહાનુ થએલી સમતા, પોતાની સાખી મુખતિને કહે છે. ક્ષપકએણિપર ચઢેલી સમતાની બર ધૈવનાવસ્થા ગમ્યાય છે, પણ તેરમા સયોગી કેવલી ગુણુસ્થાનકમાં ગયાવિના પરમ શુદ્ધચેતનસ્વામિને સપક્ષાત્ સયોગ થતો નથી, તેથી ક્ષપકએણિમાં રહેલી સમતા, આવા પ્રકારના કંઈગારો કાઢે છે અને પોતાના સ્વામીને મળવા પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે, અર્થાત્ સમતાને નારા કરવા પોતાની શુદ્ધરમણુતારૂપ યુક્તિઓ રચ્યા કરે છે. સમતા જે કરે છે તે-નાની વધુ મુખતિ, મોટી વધુ સમતાનું વર્તન જાણુ વળી હતી કહે છે. આત્મસ્વામિની લઘુ વધુ મુખતિ છે અને મોટી વધુ સમતા છે. મુખતિ કહે છે કે, મારા શુદ્ધચેતનસ્વામિની મોટી વધુ સમતાએ પોતાના મનમાં જે ગમતું હતું તે પરિપૂર્ણ કર્યું. અહો સમતાનું તારી બહાદૂરી ! અહો તારી શક્તિ ! તે તારા નિશ્ચય પ્રમાણે સર્વ કં. યું. શું કર્યું તે હવે જણાવે છે. તે મમતાના પેટમાં પેશીને

રહેલા અનુભવઅમૃતનું પાન કર્યું. આત્માના અસંખ્યાત પ્રદેશમાં ઉત્તર્યાચિના અનુભવઅમૃતનું પાન થતું નથી. જ્યાંમુખી રાગદ્વેષ ઉછાળાથી મન ચંચળ રહે છે, ત્યાંમુખી આત્માના પ્રદેશોમાં ઉપ ઉતરે શકાતું નથી. મમતાનું એટલુંબધુ બળ હોય છે કે, આત્માના પ્રદેશમાં સમતાને પ્રવેશ કરવા દેતી નથી. મમતા આત્માની સાથે સમતાનો સંબંધ થવા દેતી નથી, પણ સમતાએ તો-તેજ કારણથી પ્રથમજ મમતાને નાશ કર્યો, તેથી તેને આત્મસ્વામિને મળતાં અને આત્મસ્વામિના પ્રદેશમાં તક્ષીન થતાં, કોઈ વિદ્ય કરનાર રમું નહીં; સમતા તેથીજ તેરમા ગુણસ્થાનકની પૂર્વે શુદ્ધધ્યાનદશામાં અનુભવામૃત જાતું પાન કરનાર બની, અર્થાત્ અનન્તકાળથી જાગેલી તૃષ્ણા તૃપ્તિનો શીલ નાશ કર્યો, અને તેને મમતાનું નામ માત્ર પાનુ રહેવા લીધું નહીં.

મુમતિ કથે છે કે, સમતારૂપ મોટી વધૂએ પિતાનું પરાક્રમદારથી બતાવ્યું. મુમતિ મોટી એવી સમતા વધૂનું ચરિત્ર બતાવવાને પ્રયત્ન કરે છે અને કથે છે કે, તેણીએ પિતાની શુદ્ધદૃષ્ટિય અશુભ કરાડાકોપથી છાની છાની રીતે છરકડાં, એટલે પિતાના સ્વામિને રીજવવાની લથુડાપથી કળાઓ-એકાઓ કરીને સ્વર્ગીય શુદ્ધચિતનનું મન વિંધી નાંખ્યું, અર્થાત્ પિતાના વચમાં સ્વામિને લેઈ લીધા. તેણીએ શુદ્ધદૃષ્ટિના કરાડાકોપથી તેના સ્વામીનું મન બંધી લીધું. બાપ દેવધારી મનુષ્યોને તો સ્ત્રીઓ કરાડાકોપથી મોહિત કરી નાંખે છે, પણ અન્તરમાં રહેલા શુદ્ધચિતનને સ્વયંબોધ કરવા આ કાલ કરી શકાયત્વ નથી. શુદ્ધદૃષ્ટિય અશુભ સ્વર્ગીય જનજલાનાં તથા તન પ્રાપ્ત કરવાની આવશ્યકતા છે. સમતાચિના શુદ્ધદૃષ્ટિ દેવો મનુષ્ય તથા જનતા તરફ પ્રકાશના પરાયણે રાત અને દેવ દેવતાની શુદ્ધ જગત્ સ્વરૂપી નવ કુમ્ભ રાત અને કુમ્ભ દેવથી જે જે રાત્ન આસ્વાદ્યકાળ આવી છે તેને મુમદૃષ્ટિ કહે છે. અશુભ મન અને અશુભ કરવા જે જે કાલકાળે દેખવામાં આવે છે તેને અશુભદૃષ્ટિ કહે છે. અશુભદૃષ્ટિના પાત્ર કરીને મુમદૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરવાની છે. અશુભદૃષ્ટિના પાત્ર કરીને સ્વયંબોધના દેવના મુમદૃષ્ટિથી રાત પરાયણ દેવતામાં જગત્ છે. આવાના વધૂનું પ્રાપ્ત કરવાના જે જે કાલકાળ દેવ, તેને કુમ્ભ સ્વરૂપ નર્મકાલ એટલે જે જે પરાયણ મંત્ર-મંત્રથી અશુભ મનના દેવ તરફ પરાયણે મુમદેવદૃષ્ટિએ એક રીતે વિનિષ્કલ છે. અશુભદૃષ્ટિના પાત્ર કરીને સ્વયંબોધના પ્રગટ પડે નહીં. કુમ્ભદૃષ્ટિથી રાત્ન આસ્વાદ્યકાળે રાત પરાયણે મન અને દેવથી વિનિષ્કલ રાત્ન દેવ તરફ, અશુભ મનના દેવના દેવ આસ્વાદ્યકાળે મનના પ્રગટ પડે નહીં. અશુભદૃષ્ટિથી રાત પરાયણે મન અને દેવથી વિનિષ્કલ રાત્ન દેવ તરફ, અશુભ મનના દેવના દેવ આસ્વાદ્યકાળે મનના પ્રગટ પડે નહીં.

કરવી બેઠાં, અર્થાત્ સર્વ પદાર્થોને નિર્વેપદશાથી દેખી શકાય એવી શુદ્ધદષ્ટિ અન્તરમાં રહેલી છે, તેને અધ્યાત્મ સાવચડે પ્રગટ કરવી બેઠાં.

શુદ્ધદષ્ટિથી જોતાં સર્વ પદાર્થોનું યથાતથ્યસ્વરૂપ અવલોકાય છે. આ માર્ગ અને આ ત્હારું એવી દષ્ટિને પરિહાર કરીને શુદ્ધદષ્ટિથી પ્રત્યેક પદાર્થોનું સ્વરૂપ નિરૂપકું બેઠાં. શુદ્ધદષ્ટિથી મનુષ્ય ઉચ્ચ કોટી પર ચડી શકે છે અને તે ભવિષ્યકાળમાં યનાર પરિણામોને પણ પ્રથમથી નિર્ધારી શકે છે. શુદ્ધદષ્ટિમાં એવી અદ્ભુતશક્તિ રહેલી છે કે, તે દરેક પદાર્થોને તેઓના મૂળસ્વરૂપે જાણે છે. શુદ્ધદષ્ટિની આમળ સત્યનો પ્રકાશ પડે છે અને અસત્યનો નાશ થાય છે, માટે શુદ્ધદષ્ટિથી દરેક પદાર્થો દેખવાનો અભ્યાસ પાઠ્યાની ખાસ જરૂર છે. આપણે દરેક પદાર્થોને વારંવાર દેખીએ છીએ, પણ શુદ્ધદષ્ટિથી દેખતા હોઈએ તો નવો સત્યનો પ્રકાશ પડ્યાવિના રહે નહીં. પ્રત્યેક પદાર્થોને તેઓના મૂળધર્મે જોવાની દેવ પાઠવી બેઠાં. અહં અને મમત્વના સંબંધથી પ્રત્યેક પદાર્થોને દેખતાં તે તે વસ્તુઓનું સત્યરૂપ દેખી શકાતું નથી. કોઈ પણ ધર્મનાં તત્ત્વો જોવાં હોય તો શુદ્ધદષ્ટિવડે દેખવાં બેઠાં. અમુક ધર્મ પાતાનો છે એવો મમતાભાવ ત્યાગ કરીને, શુદ્ધદષ્ટિથી દરેક ધર્મોમાં રહેલું સત્ય નિરીક્ષવાથી, સત્યનો પ્રકાશ વૃદ્ધિ પામે છે અને સત્યના સન્મુખ મનન કરી શકાય છે. અહંત્વથી ધર્મની મહાને પૂર્વે ધારણ કરવામાં આવી હોય છે તો, તે માન્યતાવાળા ધર્મનું સ્વરૂપ શુદ્ધદષ્ટિથી નિરખી શકાતું નથી. શુદ્ધદષ્ટિથી પ્રત્યેક ધર્મમાં નયોની અપેક્ષાએ જે જે સત્ય રહ્યું હોય છે, તે સમ્યક્રીત્યા અવલોકી શકાય છે. ચૂંમીમત્સ્ય સમુદ્રમાં રહીને પણ મિષ્ટ જલનું પાન કરે છે, તેમ શુદ્ધદષ્ટિ ધારક આત્મા ત્યાં ત્યાંથી સ્વપેક્ષાવાદ પ્રમાણે, પ્રત્યેક ધર્મનું સ્વરૂપ સમજે છે અને નયોની સ્વપેક્ષાએ ધર્મોની સત્યતાનો સ્વીકાર કરે છે અને તેથી તેને 'સત્ય' ત્યાં ત્યાંથી મુઠી આવે છે:—આવી શુદ્ધદષ્ટિથી આત્મપ્રભુનું સમ્યક્પણે અવલોકન કરી શકાય છે. શુદ્ધદષ્ટિ ખીલવાથી મનુષ્યે મુતજ્ઞાનના સિદ્ધાન્તોને સ્વપેક્ષાએ જૂદામાં ઉતારી શકે છે. લેટડા વચનના માર્ગ છે, તેટલા નવવાદ ॥ અને લેટડા નવવાદ છે તેટલા પરસમય છે. નવકચમાં કપ્પું છે કે.

॥ ગાથા ॥

ઝાઝૂપા ચપલ પદાર, ઝાઝૂપા જેવ દુનિ ચપલપા ॥

ઝાઝૂપા ચપલપા, ઝાઝૂપા જેવ દર સનવા. ॥ ૧ ॥

દુનિયામાં જોટલાં વચનો છે, તે ઝર્જને નયોની સાપેક્ષાએ ગ્રહણ કરવામાં આવે તો સ્વસમયને પ્રગટ કરે છે અને દુનિયામાં જોટલાં વચનો નયોની અપેક્ષાવિના બોલવામાં અને શ્રદ્ધા કરવામાં આવે છે તેટલા પરસમય છે. નયોની સાપેક્ષા પૂર્વક વચનોને જાણવામાં આવે, શ્રદ્ધા કરવામાં આવે અને બોલવામાં આવે, તો સ્વાદ્વાદસાસનની પુષ્ટિ થાય છે. જો આ પ્રમાણે રાગ અને દ્વેષનો ત્યાગ કરીને સાપેક્ષપણે દરેક વસ્તુઓનું જ્ઞાન કરવામાં આવે છે તો, શુદ્ધદષ્ટિની ખીલવણી થાય છે. આરાયોની વિભિન્નતાનો બોધ કરવાને માટે અપેક્ષાવાદ એક જ્ઞાનરૂપ અંજન છે અને તેનાથી શુદ્ધદષ્ટિ ખીલે છે, અર્થાત્ શુદ્ધદષ્ટિનો પ્રકારા વૃદ્ધિ પામે છે અને ચથુમાંથી રાગ દ્વેષની મહીનતા ટળે છે.

જેને શુદ્ધદષ્ટિની પ્રાપ્તિ કરવી હોય, તેણે નયોનો સાપેક્ષવાદ સમજવો જોઈએ. જો નયોનો સાપેક્ષવાદ સમજવામાં આવે તો, ધૂળમાંથી મુવર્ણ કાઢવામાં આવે છે તેની પેઠે દુનિયામાં પ્રગટેલાં ગમે તેવાં પુસ્તકોમાંથી સમ્યક્સાર ખેંચી સકાય છે; તેમજ મિથ્યા શાસ્ત્રોને પણ શુદ્ધદષ્ટિના પ્રતાપથી સમ્યક્પણે પરિણુમાંથી સકાય છે; આત્મતત્ત્વ સંબન્ધી ઘણું જાણવામાં આવે છે અને કોઈ પણ જાતનો કદામહ રહેતો નથી. દરેક વસ્તુઓને ભિન્ન ભિન્ન દષ્ટિથી લોકો દેખીને તેને ભિન્ન ભિન્નપણે કહે છે, તે ભિન્ન ભિન્ન દષ્ટિના આરાયો અને તેનું રહસ્ય અપેક્ષાએ ખેંચી સકાય છે; તેથી શુદ્ધદષ્ટિધારક જીવ કોઈ પણ કદામહના વશીજૂત થતો નથી. ઉત્તમ શુદ્ધદષ્ટિધારક મનુષ્ય, શ્રીમદ્વાપીર પ્રભુ કથિત સિદ્ધાન્તોનું સાપેક્ષવાદથી પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ જાણે છે અને તેથી તે જિનવાણીની અઘોષિ કતામાં અપૂર્વ શ્રદ્ધા ધારે છે, તેમજ આત્મતત્ત્વને ઉપાદેય તરીકે જાણી તેની પ્રાપ્તિમાટે સદ્ગુણોનો વ્યાપારી બને છે અને દુર્ગુણોનો નાશ કરવા વ્યાસાક્ષિ ઉદય કરે છે તે, રાગ અને દ્વેષના ઉછાળાઓને સમતાથી વારે છે અને શુદ્ધદષ્ટિથી પોતાના આત્મસ્વરૂપને નિરખ્યા કરે છે. સમતાએ શુદ્ધદષ્ટિથી આત્મ પ્રભુનું મન વસા કરી લીધું, અર્થાત્ આત્મા, સમતાના સગમાં રહે અને મમતાનો બિલકૂલ વિચાર કરે નહીં, એવી આત્માની દશા કરી-મમતાનો પરિપૂર્ણ નાશ કરી સમતા પોતાની ઉત્તમ દશામાં વધવા લાગી;-પોતાના આત્મપ્રભુનો એક જાણુમાત્ર પણ રાગ ત્યાગતી નથી, અર્થાત્ શુદ્ધ ધ્યાનવડે પોતાના સ્વામીને સમયે સમયે આરાધવા લાગી. ઘાતી કર્મનો હાથ કરીને સમતા પોતાના પતિની સાથે ઉચ્ચ ગુણુસ્થાનકની જમિમાં વિચરવા લાગી. માહના પરિપૂર્ણ નાશથી સમતાની શક્તિ અત્યંત ઉદ્ભસવા

હાથી અને તેથી તેથીએ પૂર્વસ્થાન પચડાવવા માંડ્યું. બારમા મુલ-
 11. જે ઉત્તમ સમતા આરે છે, અને ત્યાં શુદ્ધ જ્ઞાનને એકત્વ વિષય
 અપ્રવિચાર નામનો પાલો દોષ છે તેમજ ત્યાં મુતજ્ઞાનનું પરિપૂર્ણ આવ-
 મન દોષ છે. બારમા મુલસ્થાનક સુધી દ્રવ્યમન અને બારમન એ
 જોડે દોષ છે. બારમા મુલસ્થાન પશ્ચાત્ સમતાએ આત્માના સંબન્ધે
 એક અપૂર્વ રૂપ પ્રવચનું તે જણાવે છે. સમતાએ લોકલોક
 પ્રકારક કેવલજ્ઞાનરૂપ પુત્ર પ્રસન્નને અને તેથી તેથીએ કાર્ય સિદ્ધ
 થયું. બારમા મુલસ્થાનના અન્તે મનિજ્ઞાનાવરણીય, મુતજ્ઞાનાવરણીય,
 અવધિજ્ઞાનાવરણીય, મનપરિવર્જનાવરણીય અને કેવલજ્ઞાનાવરણીય, એ
 પાંચ પ્રકારનાં અવરણોનો સમૂહ સ્વ કરીને કેવલજ્ઞાન ઉત્પત્ત
 કર્યું. કેવલજ્ઞાનથી ચક્રદ ચક્રલોક અને અલોકનો પ્રવક્ત્ર ભાસ થાય
 છે. કેવલજ્ઞાનમાં સર્વ જ્ઞાનનો અન્તર્ભૂત થાય છે. સર્વ પ્રકારના
 જ્ઞાનની અવધિ કેવલજ્ઞાન છે. લોક અને અલોક સ્વેષ છે. સ્વેષનો
 સ્વસ્થાત્ પ્રકાર કરનાર કેવલજ્ઞાન છે. કેવલજ્ઞાનની જૈનશાસ્ત્રોમાં
 જેવી ઉત્તમ આખ્યા કરવામાં આવી છે, તેથી અન્ય દર્શનકારોનાં
 શાસ્ત્રોમાં જોવામાં આવી નથી. ઉત્તમ એવી સમતાની પ્રાપ્તિવિના
 કોઈને કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી નથી. જે મનુષ્ય ઉત્ત-
 મમાં ઉત્તમ એવા સમતાના ભેદને ધારણ કરે છે. તેજ કેવલજ્ઞાન
 પ્રવચાવી શકે છે. સમતાવિના જ્ઞાનનો પ્રકાશ પતો નથી. સમતાથી
 જે ધર્મીમાં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. સમતાના ઘણા ભેદ છે.
 શ્રીમદ્ આનન્દધનનંદ સમતાથીજ કેવલજ્ઞાનરૂપ પુત્રની ઉત્પત્તિ દર્શાવે
 છે. મોહનીય કર્મનો જે જે અંશે હાય થાય છે. તે તે અંશે સમતા
 પ્રવટ્ થતી જાય છે. મોહનીય કર્મ. દશમા મુલસ્થાનક પર્યંત વિદ્ય કરે
 છે. સમતાથી મોહનો નાશ કરીને ઉપર ઉપરના મુલસ્થાનકપર ચઢી
 શકાય છે અને છેવટે સર્વ જ્ઞાનના મેઘ એવું કેવલજ્ઞાન પલ્લુ પ્રાપ્ત
 કરી શકાય છે. સમતા ખરેખર અનેક મુલો પ્રવચાવવાને સમર્થ
 થાય છે. સમતા તેરમા મુલસ્થાનકમાં પરમાત્મ પ્રભુને, પ્રદેશેપ્રદે-
 સરૂપ અમેઅય મિત્રાવીને મળી અને અનન્ત આનન્દમાં શીવચ
 લાગી. અર્થાત્ આનન્દધન એવું પરમાત્માનું પદ તેણે પ્રાપ્ત કર્યું
 એમ શ્રી આનન્દધનનંદ કહે છે.

શ્રીમદ્ આનન્દધનનંદએ ઉપરુંકા જણાવેલ સમતાની દશાને ખરેખર
 દૃઢમાં ધારણ કરવી જોઈએ. મનુષ્યોએ સર્વત્ર-સર્વદા-સર્વથા-સર્મદા
 એવી સમતાની દશા પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. આ જ્ઞાનકલ્પ
 પદમાં સર્વ સિદ્ધિઓ પરમાર્થ આવી જાય છે. સમતાવિના મનુષ્ય

એક બે આદિ જે દુર્ગુણો દોષ છે, તેજ તેની દૃષ્ટિમાં આવી શકે છે. વિદ્વાન થા અવિદ્વાન મનુષ્યવર્ગમાં દોષદૃષ્ટિધારકોની સંખ્યા વિશેષ પ્રમાણમાં દોષ છે. પહેલા પ્રકારની દોષદૃષ્ટિને ધારણ કરનારાઓ ખરેખર તે વસ્તુમાંથી કંઈ પણ દુષણ સોધી કાઢીને રાજી થનારા દોષ છે, તેથી તેઓ દોષદૃષ્ટિની વૃદ્ધિ કરે છે અને દોષદૃષ્ટિના બેરથી પાતાના મનમાં અનેક દોષોને પ્રવરે છે. પહેલી દોષદૃષ્ટિ ધારણ કરનાર મનુષ્યો પાતાનું તેમજ અન્યનું ધેય કરવા સમર્થ થઈ શકતા નથી, અર્થાત્ તેઓના સમાજમમાં જે જે મનુષ્યો આવે છે, તેઓને તેઓનાથી સદ્ગુણોના લાભ મળી શકતો નથી, પણ ઉગ્રદોષ દુર્ગુણોની પ્રાપ્તિ થવાનો સંભવ રહે છે. પહેલી દૃષ્ટિધારકો, દુર્જનની રીતને અનુસરનારાઓ છે, તોપણ તેવા પ્રકારના મનુષ્યો પ્રસંગોપાત્ત મહાત્માઓની સંમતિથી કંઈક કંઈક મુધરે છે અને તેઓ ખીટ દૃષ્ટિમાં આવી શકે છે. દ્વિતીય દૃષ્ટિમાં રહેનારા મનુષ્યો, દોષો અને સદ્ગુણો એમ બેને દેખે છે. કોઈ પણ મનુષ્યમાં રહેલા સત્ય અને શ્રદ્ધાચર્ય એ બે ગુણોને દેખે છે, તેમજ તેનામાં રહેલા દોષ અને વ્યસન આદિ દુર્ગુણોને પણ દેખી શકે છે. તેઓ ગુણોને દેખે છે તોપણ-દોષની ભાવનાથી દોષથી મુક્ત થતા નથી. અન્ય મનુષ્યોમાં રહેલા દોષોને દેખવાની અર્થાત્ દોષની ભાવના લાભત રહેવાથી પાતાના મનમાં દોષોના નફન સરકાર પડે છે તેથી, તે ઉચ્ચ થઈ શકતો નથી. દોષ અને ગુણ એ બે દેખનારા મનુષ્યો પહેલી દૃષ્ટિવાળા કરતા સંખ્યામાં અલ્પ હોય છે. ખીટ દૃષ્ટિ કરતાં ત્રીટ દૃષ્ટિ અત્યંત ઉત્તમ છે. ત્રીટ ગુણદૃષ્ટિ છે, મનુષ્યોમાં અનેક પ્રકારના અવગુણો દોષ છે. છતાં પણ તેના જે ગુણ હોય છે તેનેજ ત્રીટ દૃષ્ટિવાળો મનુષ્ય મહાવુ કરે છે. ત્રીટુનું જેનું ફલગતા અનેક દોષો છતાં ઝકા તેના કાલ વખાણના તેન ત્રીટ દૃષ્ટિવાળો મનુષ્ય, અનેક દુર્ગુણો તરફ લક્ષ્ય ન આપતા તેના મહેતા નફગુણો તરફ લક્ષ્ય આપે છે. ત્રીટ દૃષ્ટિવાળો ગુણની મહત્તા સારી રીતે સમજી શકે છે અને તેથી પત્થરનાથી નજ મંડરની જે ગુણોનેજ દેખા કરે છે, અર્થાત્ મનુષ્યોની જેનખાણને તેઓ દેખે છે. ઝાંઝી ખાણુ સાનુ દેખવાને તેઓ પ્રયત્ન કરતા નથી. ત્રીતરનપ્રગુણના સહ મનુષ્યવર્ગમાં દોષો અને સદ્ગુણો એ બે હોય છે. દુનિયામાં કોઈપણ એવો મનુષ્ય નથી કે જેનામાં સર્વ ગુણોજ હોય. સહ મનુષ્યોના દોષો અને ગુણો રહેલા છે, તેથી દોષ દેખનારાઓ તે તે દોષથી મુક્ત થતા નથી, દોષને દેખવાથી અને દોષને દેખી નિહા કરવાથી અનેક પ્રકારનાં કર્મ મહાવુ કરાય છે, એમ તે ત્રીટ દૃષ્ટિવાળો સારીપડે જાણે છે; તેથી તે

કોઈનામાં દોષ દેખે છે, વા સાંભળે છે. તોપણ તે દોષીના ઉપર અશ્વિ ધારણુ કરતો નથી અને તેની નિન્દા પણ કરતો નથી; ફક્ત તેનામાં રહેલા જે જે સદ્ગુણો હોય છે તેના પ્રતિજ્ઞ લક્ષ સખે છે. ગુણદૃષ્ટિવાલો લાખો કરોડો મનુષ્યોના સમાગમમાં આવે છે તોપણ, તે સર્વમાં જે જે અંશે ગુણો ખીલ્યા હોય છે તેનેજ દેખે છે, તેથી તે પોતાના આત્માની ઉચ્ચદશા કરે છે અને અન્યોના આત્માનું પણ ભડું કરવા સમર્થ બને છે. સર્વત્ર ગુણની દૃષ્ટિ ધારણુ કરનારાના મુદ્દયથી પરમાત્મા દૂર રહેતા નથી. ત્રીજી દૃષ્ટિધારકો, પોતાના ગુણ મનથી જગતમાં શાન્તિ ફેલાવી શકે છે અને તેમના મનની ઉચ્ચદશા ધવાથી કોઈના તે શત્રુ બનતા નથી; તેના પ્રકારના મનુષ્યો, સન્ત વા મહાત્માની કોટીમાં ગણાય છે. ત્રીજી દૃષ્ટિ ધારણુ કરનારાઓ મન, વાણી અને કાયાથી જગતના ઉપર જે ઉપકાર કરે છે તેનું વર્ણન યદ્ય શકે તેમ નથી. આવી-ત્રીજી દૃષ્ટિને ધારણુ કરનારાની સંખ્યા અલ્પ હોય છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાનની રહેણીથી, ઉત્તમ એવી ત્રીજી દૃષ્ટિની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે પ્રત્યેક મનુષ્યે અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. અધ્યાત્મજ્ઞાનનાં પુસ્તકો વાચવામાત્રથી કઈ અધ્યાત્મતત્ત્વ પ્રગટી નીકળતું નથી, પણ વારંવાર અધ્યાત્મજ્ઞાનની મુદ્દયમાં આવના રાખવાથી અધ્યાત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તેથી સર્વ મનુષ્યોના આત્માઓને સમભાવની દૃષ્ટિથી દેખી શકાય છે. અધ્યાત્મભાવનાથી સર્વ જીવોને સમાનદૃષ્ટિથી દેખી શકાય છે.

આરે ખડના મનુષ્યો, સમાનદૃષ્ટિથી એકબીજાને દેખે તો ખરેખર દુનિયાની શાન્તિ નારી રીતે ગતી નકે. સર્વ દેશના મનુષ્યોમાં જે સમભાવની દૃષ્ટિ વધે તો પરસ્પર અને ખૂનખાર યુદ્ધો નહિ થઈ બધા અને પરસ્પર સ્થાનિક પ્રેમ પ્રગટવાથી એકબીજાનું સારી રીતે કલ્યાણ કરી શકાય. દુનિયામાં સર્વ જીવોનું ભડું કરવું હોય તો સમાન દૃષ્ટિ ધારણુ કરવી જોઈએ. સમાન દૃષ્ટિથી સમતાની વૃદ્ધિ થવા કરે છે અને તેથી મહાત્માઓની કોટીમાં પ્રવેશાય છે. સમતાથી પોતાના આત્માની ઉચ્ચતાની સાથે જગતના જીવોની ઉન્નતિ કરી શકાય છે, માટે સંસ્કારનો મુખારો અને સંસ્કારમાં સહજમુખ પ્રાપ્ત કરવાની દંઝા હોય તો, સમતાને પ્રાપ્ત કરવાની ખાસ જરૂર છે.

સમતાના પરિણામથી ઘરસંસ્કારમાં પણ સર્વની સાથે પ્રેમ જળવળ રહે છે અને સર્વ જીવોની સાથે એકસરખો સમાનભાવ વર્તે

છે. ખરેખર સમતાના પરિણામથી સંસારમાં રહ્યા છતાં પણ સંસારથી નિર્વેપ રહી શકાય છે.

મનુષ્યો, પ્રત્યેક કાર્ય કરતી વખતે કૃદ્યમાં સમતાને ધારણુ કરે તો, ખરેખર તેમનો આત્મા ઉચ્ચ થયા વિના રહે નહીં. જમતમાં અંગા-
નદી આદિ નદીઓ કરતાં અનન્તાવહી ચીતવ એવી સમતા નદી છે; તેમાં
મહાત્માઓ ઝીલ્યા કરે છે. સમતાથી મન સ્થિર રહે છે અને તેથી શુદ્ધિ
પણ વૃદ્ધિ પામે છે. જોનારે શ્રીમહાવીર પ્રભુના પગડે ચાલી સમ-
તાનો આદર કરવો જોઈએ. સમર્થ પુરુષોજ સમતાને સેવી શકે છે.
અસમર્થ મનુષ્યો મનને કાબુમાં રાખવાને શક્તિમાન થતા નથી, તેથી
તેઓ સમતાના પ્રદેશમાં વિચરી શકતા નથી. મનના વેગને કાબુમાં
રાખવાની જોનામાં શક્તિ પ્રગટી છે, તે સમતાના પ્રદેશમાં વિચરી
શક્યા સમર્થ થાય છે. સાધુઓ અને સાધ્વીઓ ખરેખર સમતા ભાવ-
વિના ઉચ્ચ થઈ શકતાં નથી. સમતા એ આત્માનો ભાવ પ્રાણ છે.
પ્રાણવિના શરીર ટકી શકતું નથી, તેમ સમતાવિના આત્મા પોતાના
સ્વરૂપે રહી શકતો નથી. સમતાને પ્રાપ્ત કરીને યોગીઓ જમતમાં
અશુભ કાર્ય કરવાને સમર્થ થાય છે. સમતા વિનાનાં તપ, જપ,
વગેરે અનુષ્ઠાનો સફળ થતાં નથી. જમતના કોઈ પણ પદાર્થને હિંદવા
અનિષ્ઠ મનુષ્યાવિના, - પ્રારબ્ધયોગે પ્રત્યેક પદાર્થના સખન્ધમાં જાનિયો
આવે છે તોપણ, તેઓ ધાન્ય ભાને નિર્વેપ રહી શકે છે અને કરોડો
મનુષ્યોપર સાત્ત્વિક ગુણની અસર કરે છે. અસમતાવળ મનુષ્ય
અનેક પ્રકારનાં અપણાં વા વેળાં લખીને. જેથી સારી અસર દુનિ-
યાપર કરી શકતો નથી. તેથી સારી અસર ખરેખર મમતાવળ મનુષ્ય
મૈત્ર્ય રાખે છતાં પણ કરી શકે છે. સમતા ધારક મનુષ્યો, પશુ પક્ષીઓ
વગેરે પ્રાણીઓઉપર પણ સાત્ત્વિક અસર કરવા મનન થાય છે. ઉત્તમ
પ્રકારની જ્ઞાના અને ઉત્તમ પ્રકારની દયા તથા ઉત્તમ જ્ઞાન અને ઉત્તમ
સન્ધાસનો પણ સમતામાં સમાવેલા થાય છે. સમતાથી આત્માની સર્વ
પ્રકારની શક્તિઓનો પ્રકાશ થાય છે. નાટક બન્ધ મનુષ્યોએ સર્વ પ્રકા-
રનાં બાહ્યારિક કાર્યો તથા પારમર્થિક કામ કરતાં વખતે સમતાને
કૃદ્યમાં ધારણુ કરવી. સમતાનુ સ્વરૂપ બલ્કને તેને અધ્યારમાં મૂક-
વાની દરરોજ દેવ પાડવી. હાલે જાને સમતાના પાત્રને અધ્યાસ કર-
વાથી આત્મા સમતાના સ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરે છે અને જ્ઞાન થએલી
સમતા પોતાના પરમજ્ઞાન પ્રભુને પ્રાપ્ત કરે છે.

નથી અને નીચ પ્રવૃત્તિમાં વધા કરે છે. સમતાએ જાડું કે મારા કંપનની અશુદ્ધ ચેતનાને અસર થતી નથી, ખાટે તું કોઈને આ વાત જણાવું કે તેથી અન્ય કોઈ, જાણી વધુને સ્વચ્છાક્રિયો કેસાણે લાવે. સમતા ખરેખર આત્માની મોટી વધુ છે અને અશુદ્ધ ચેતના નાની વધુ (વધુ) છે. ઉપરુંજ એતાદસ વિચાર કરીને તે, લોકોને આ પ્રભાણે જણાવે છે કે, અરે કોઈ ઉપકારી પુરુષ ! નાની વધુને પરપર રમવાનો આવ પડી ગયો છે તેને વારો-હડાવો. રાગ અને દ્વેષોને પરમાવરૂપ ધરમાં રમતાં તે જાણેથી જની છે. સત્ય તત્ત્વને અસત્ય કથે છે અને અસત્ય તત્ત્વને સત્ય કથે છે. ધર્મને અધર્મ કથે છે અને અધર્મને ધર્મ કથે છે. જડધર્મને મેનધર્મ તરીકે કહે છે અને આત્મસ્વામિઉપર અનેક પ્રકારનાં આજ ચઢાવે છે. આત્મજ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રધર્મને વગેરે છે. કુષ્ઠોને આત્માપર આરોપ કરે છે. આત્માનાં જે જે કૃત્ય ન હોય તેને આત્માનાં કહે છે. વિભાવિક ધર્મને આત્માનો કહીને ખરેખર તે આત્માના ઉપર આજ ચઢાવે છે. અશુદ્ધ ચેતના આવા આજા કરીને પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેથી લોકો તેને હીનાવ કથે છે. આત્માની શુદ્ધ સંમતિનો ત્યાગ કરીને રાગ દ્વેષરૂપ પરપુરુષની સાથે રમાનુભ કરવાથી જાણી લોકો અશુદ્ધ ચેતનાને હીનાવ કહે, તો તેમાં કઈ ખોટું નથી. અશુદ્ધ ચેતના પ્રત્યેક મનુષ્યના ઉપાવળાને પામે છે. કારણકે પ્રત્યેક મનુષ્ય સાથે તે દ્વેષ, પરિતાપ વગેરે કરે છે. તેથી લોકોમાં તેનું માન ઘટ્યું છે. "અશુદ્ધતાથી કોનો ઉપકો ન મળે અને કોનું માનની હાનિ ન કરે!" અશુદ્ધ ચેતનાથી મન, વચન અને કાયાની પણ ત્રિપરીત પ્રવૃત્તિ થાય છે. કોઈ પણ મનુષ્ય અશુદ્ધ ચેતનાની અતીતિમય ચેતના દેખ્યા પછી, ઉપકો આપ્યાવિના રહેતું નથી. આવી તેની પ્રવૃત્તિથી તે હૃદયમાં રાક્ષ ઉત્પન્ન કરે છે.

સમતા, મુમતિ અને શ્રદ્ધા વગેરે પાટોસણોને કથે છે કે.-તમે જનારેક અર્થાત્ અકપ પણ દેખો, અને અશુદ્ધ ચેતનાને કેસાણે લાવો. નહિ તો એ ફોટ માગ ખાશે. જો તે પરમાવરૂપ અશુદ્ધતાનો ત્યાગ કરીને આનન્દના ધનસત એવા આત્માની સાથે રમાનુભ કરે તો, તેના સ્વસ્વમાવરૂપ ગોરા જાડ ઉપર ઉપયોગરૂપ જાડ ઝળુકે. અર્થાત્ જાડ નામનું આશ્વપણ તેના કાનમાં ઘાવવાથી તેના જાડ ઉપર પ્રકાસ પડે. સમતાના આ કંપનનો સારાંશ એ છે કે, જો અશુદ્ધચેતના પોતાની જૂઠ સમજને હવેથી આત્માની સંમતિ કરે અને પરપુરુષજ વસ્તુના ધરમાં ન જાય તો તેના ઉપર આત્મપતિની કૃપા થાય અને તેથી તે અનુભવ-

જ્ઞાનનું પ્રવલ્ન કરી શકે અને તેના મુખપર આનન્દની છાયા છવાઈ બસ; આત્માની સાથે રમણતા કરતાં અશુદ્ધચેતના તે શુદ્ધચેતનારૂપે બદલાઈ બસ છે. રાગ અને દ્વેષના સંબન્ધથી દૂર થએલી ચેતનાને શુદ્ધચેતના કહેવામાં આવે છે. રાગ અને દ્વેષની અશુદ્ધતાથી કંઈ એકદમ દૂર થઈ શકાતું નથી. ચેતનાને રાગ અને દ્વેષના સંબન્ધવિનાની કરવાનો પ્રતિદિન અભ્યાસ કરવો. રાગ અને દ્વેષવિનાની ચેતના તેજ સર્વોત્તમ ચેતના કહેવાય છે. ચેતનાની અર્થેત્ જ્ઞાનની સર્વોત્તમતા કરવામાટે, ચારિત્રમોહનીયને છૂટવા દરરોજ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. રાગ અને દ્વેષ સહચારિજ્ઞાનથી દુનિયાનું તેમજ પોતાનું ઉત્તમ એયઃ સાધી શકાતું નથી, અર્થેત્ રાગ અને દ્વેષની વૃદ્ધિ કરનારા જ્ઞાનથી, કેઈનું એયઃ સાધી શકાતું નથી. કશું છે કે,

યગ્જ્ઞાનમેવ ન ભવતિ, યક્ષિયુદિતે વિભાતિ રાગયગ્નઃ ।

તમસઃ કુતોઽસ્તિશક્તિર્દિનકરકિરણામૃતઃ સ્વાતુમ્ ॥ ૧ ॥

■ જે જ્ઞાન પ્રગટે છતે રાગદ્વેષાદિ સમૂહ પ્રગટે, તે જ્ઞાનને જ્ઞાનજ ગણાય નહિ. તમની શી શક્તિ છે કે તે સૂર્યના કિરણુ આગળ રહી શકે? જે જે અશે રાગ અને દ્વેષાદિ કષાયોનો નાશ થાય છે, તે તે અંશે ચેતનાની શુદ્ધિ થાય છે અને તે તે અંશે આત્માની ઉચ્ચતા કહેવાય છે. આત્માના સ્વરૂપમાં રમણતા કરવાથીજ શુદ્ધચેતના પ્રગટે છે, એમ લેખકનો સ્વાતુક્ષવ છે.

પદ ૯૨.

(રાગ કાનડો)

દરિસન પ્રાનજીવન મોહેદીજે, વિન દરિસન મોહિ કલ ન પરતુ હૈ ॥
તલક તલક તન છીજે ॥ દરિસન૦ ॥ ૧ ॥

કહા કહું કહુ કહત ન આવત, વિન સેજા વયું જીજે ॥
સોહું છાહ સહી કાઝ મનાવો, આપહી આપ પતીજે ॥ દ૦ ॥ ૨ ॥
દેઝર દેરાણી સામુ જેઠાણી, યુંદી સવ મિલ સીજે ॥
આનન્દધનવિન પ્રાન ન રહે છિન, કોડી જતન જો કીજે ॥ દ૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—સમતા પોતાના આત્મસ્વામિને કથે છે કે, હે પ્રાણ-

જીવન ! મને આપ દર્શન દે. આપશ્રીનાં દર્શન કર્યાવિના મને કળ પડતી નથી-મને અંસ માત્ર પણ મળતું નથી. માછલી જેમ જીવના વિશેષે તરફે છે અને તેનું સરીર બળે છે, તે પ્રમાણે હે સ્વામિન ! આપના દર્શનવિના મારો જીવ તરફે છે અને સરીરમાં અગ્નિ ઉઠે છે. નિરદાનવધી સરીર બળે છે, તેનો ઉપાય ફક્ત આપનાં દર્શનવિના અન્ય નથી. સમજા કયે છે કે, હે સુમતિ ! તું વારંવાર આ સંબંધી શું કહેતું ? હવે આના કરતાં વિશેષ કહેવાનું ક્યાંથી લાગે ? આટલું કહેતાં ચેતન ન આવે તો હવે કયવાનું કંઈ બાકી રહેતું નથી. મારા સ્વામિવિના સ્થિરતારૂપ સમ્પાત્તી ચોભા અંસમાત્ર નથી. હે સુમતિસખી ! સોનન ખાઈને તું તમારીજ છું, એવા રાજદોના કથન-દ્વારા હવે ત્યાં ચેતનને મનાવો છો ? હવે તો પાતાની મેળે તે સમ-જ્યો; વારંવાર મનામણું કરવાની કંઈ જરૂર નથી. પાતાની મેળે મનુષ્યો અન્તે સમજીને પાતાના માર્ગે આવે છે. વાર્ષાથી કરવામાં ન આવે તે હાથથી કરવામાં આવે છે, માટે હે સખીઓ ! એની મેળે પાતાના ધેર સ્વામી આવશે. વિવેકરૂપી દીપર, સરવતારૂપ દેરાણી, મુક્તિરૂપ શ્યામ, મુક્તિપરોત્તરૂપ સસરો, દિપ્તાદિ કુકુબ્ધના મનુષ્યો પણ પ-નિના વિશેષે પાતાના સહજસ્વભાવને મૂકી મારા ઉપર ખીજે છે. પતિના વિશેષે રરતામાં આવનાર મનુષ્ય પણ અંતે ધમકાવે છે, ત્યારે આ બાબતમાં તો શું આશ્ચર્ય ? સમજા કયે છે કે, હે સુમતિસખી ! આનન્દના સમૃદ્ધિન એવા આત્મસ્વામિવિના મારા પ્રાણુ કરોડો ઉપમ કરતાં એક ફાળુમાત્ર પણ હવે રહેવા શક્તિમાન નથી. હવે હે સખી ! વિશેષના દુ ખની પડકારો આજ નહીં છે. સમજાની આથી દરો સ્વામિના આત્મના જિત્તેને જાણવે છે. સ્વપ્નસ્થિતિને અદેશ સંતાપના મુક્તિવતનને મનવાની આજા તાનિય નહીં. મનના નિર્વાણના દર્શનના નિર્વાણ થઈને જીવનને અનંત અ. ન. ન. ન. ન. ની રીતે છે, એમ કો આનન્દવનન કહે છે.

૯૪ ૦ ૩

...

(હુને મહારા નાહતીયાને મનવાનો કોટ ॥ ૧ ૧ ૧ ૧)

હુને મહારા નાહતીયાને મનવાનો કોટ ॥

હું તારું નાહી કોઈ હુને રીંગો રત્નો કોટ. ॥ હુને ० ॥ ૧ ॥

મોહનીયા નાહલીયા પાંચે મહારે, જગ સવિ ઝૂઝડ જોડ ॥
 મીઠા ઘોલા મન ગમતા નાહજી વિળ, તન મન થાયે ચોડ. ॥ મુને ૦ ॥ ૨ ॥
 કાંઈ ઢોલીયો છાટ પછેડી તલાઈ, માથે ન રેસમ સોડ ॥
 અવર સવે મહારે મલારે મલેરા, મહારે આનન્દ ઘન દ્યાર મોડ ॥ મુને ૦ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—અનુભવજ્ઞાનપરિણતિ કથે છે કે, મને મારા સ્વામિને
 મળવાનો મનોરથ થયો છે. સમ્યગ્ભતિરૂપ માતાને અનુભવજ્ઞાન પરિ-
 ણતિ કથે છે કે, હે જનની ! તું મારા સ્વામિને મળવાની ઇચ્છા રાખું છું
 પણ મને અન્ય કોઈ ભૂત જેવો વળગ્યો છે. —મોહ એ ભૂતસમાન છે,
 અને તેથી અનુભવજ્ઞાન પરિણતિને મોહની સંગતિ બીજકૂલ ગમતી
 નથી. જેને મોહની દુષ્ટતાનો અનુભવ નથી તેને મોહ પ્યારો લાગે છે, પણ
 અનુભવજ્ઞાન પરિણતિને તો મોહની દુષ્ટ પ્રવૃત્તિનો અનુભવ થયો છે,
 તેથી તે મોહને ભૂતસમાન ગણીને તેનાથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરે છે,
 અર્થાત્ અનુભવજ્ઞાન પરિણતિને મોહ બીજકૂલ ગમતો નથી. જન-
 તની સ્વૃણ ભૂમિકામાં જેનાં માધુમ પડે છે કે, મોહના તાનથી જન-
 તના ઈશ્વર વિવિધ ચેષ્ટાઓનું નાચે છે, કુદે છે, રૂવે છે, હાડેર મારે છે
 અને હમે ઈશ્વરના આનન્દી દેખાય છે અને શબ્દમાં દીન બની જાય
 છે, એમ મોહની ચેષ્ટામા આખું જનન ફસાયું છે. મનુષ્યોને કેવલચેત્તિપર
 ચઢતા મોહ માદ્રાવિત કરે છે. પ્રોકેમરો, રાજાઓ અને લક્ષ્મીવન્તો
 મોહનાદના પાતો નમે છે. મોહની આજ્ઞા પ્રમાણે જે પ્રવર્તે છે
 તે મોહનો નાચ છે. મનુષ્યો મોહના નેવકો વડેને પાતાને સ્વામી કહે-
 વગર છે અને મોહની આજ્ઞા મનાવવા પ્રયત્ન કરે છે, તે ખરેખર
 મોહનીજ ચેષ્ટા છે. મોહના પાનથી જેઓ અન્ય મનુષ્યોને સ્વામી
 તરીકે કહો છે તેમા તેઓ મદ્રાવર કરે છે. મોહથી મનુષ્યો અન્યો-
 નીવડે સખન્ધ ગાય છે કિન્તુ તેઓ અન્તે નિત્યગુણનો અનુભવ
 કરી રાકતા નથી. મોહના પાને મનુષ્યો વચ વચ મુખ્યાર્થ સ્વાર્થાત્ કરે
 છે તન તન તેમને દુષ્ટનોજ અનુભવ આવે છે. સિકંદર ખાદ
 રાહ જેવાઓ પણ મોહથી અન્તે મુખ પામ્યા નહિ. દુનિયા મોહ-
 બુદ્ધિથી ગુબની ચાલ કરવા અનેક પ્રકારની કથાઓ કરે છે, કિન્તુ
 અધ્યાપિ જન કોઈએ જડ પદાર્થથી સત્ય મુખ પ્રાપ્ત કર્યું નહિ
 મોહથી ગતિએ જાટા નાટા પુજા કરીને રક્તની નદીઓ વહેવરાવે છે
 અને દુનિયાની પાવનાડી કરે છે, પણ સત્યગુણની મંદ્ર પણ તેઓ
 પ્રાપ્ત કરી નહતા નથી. મોહથી મનુષ્યના મનમાં એવી પ્રેરણા
 થાય છે કે, — અન્ય દેસીઓને તાંબે કરવા બેઠંએ, નીકા રીત્ય

હતા અને કરોડો મનુષ્યોનો ઘણુ કાઢ્યો હતો. કામનો આકાર મહાન કરીને મોઢે રાવણના મનમાં પ્રવેશ કર્યો હતો અને પોતાની સક્તિની પ્રેરણાથી સીતાનું હરણ કરાવીને, તથા રામની સાથે મહાન યુદ્ધ કરાવીને તેમાં રાવણનો નાશ કરાવ્યો. પાંડવોની પાસે જીગ્ગાર રમાવનાર પણ મોહ હતો. એક રાજા અને કોણીક રાજા વચ્ચે મહામારત યુદ્ધ કરાવનાર પણ મોહ હતો. ચમરેન્દ્ર સરખાને પણ તે લડાઈમાં હાવનાર મોહ હતો. સિંહદેવ બાદશાહને હિન્દુસ્થાન ઉપર ચડાઈ કરવામાં મોહની પ્રેરણા હતી. સિથિયન લોકોની સ્વારીઓથી હિન્દુસ્થાનની પાવમાલી કરાવનાર મોહ હતો.

મહામદગીજનીના મુદ્દયમાં પેસીને તેને હિન્દુસ્થાન ઉપર સ્વારી કરવાની પ્રેરણા કરનાર મોહ હતો. અહ્મદીદીન બાદશાહની દૂર વૃત્તિ કરાવનાર મોહ હતો. જૈનો જેને મોહ કહે છે તેને મુસલમાનો ચોતાન કહે છે. દિલ્હીના બાદશાહનાં કુટુંબમાં ઈબ્રાહિમ, સુલતન, અને હિસામુદ્દીન પ્રવેશ કરીને દિલ્હીના બાદશાહોનું રાજ્ય નષ્ટ કરાવનાર પણ મોહજ હતો. હિન્દુસ્થાનના રાજાઓમાં કવેશ, કુસંધ, પૈર, કોધ, બ્યમિચાર, ચિત્રાચાંચપાનુ, સ્વાયે, ચિરોધ, કમ્પાઈ, અપ્રમાનિકપણું, આગ્રસ્ય, દાશ, બાંન અને બ્હીનુ વગેરેના અમનમાં પાડનાર અને કુંટકાટ, ચીરી, વિશ્વાનથાન અડકાર, અજાન અને નિન્દા વગેરેના દોષો પ્રમટાવીને તેઓની રાવમાલી કમવનાર મોહજ હતો અને ત્યાં પાનુ અજાનના આગામા કમવનાર મોહજ છે. દેગ નાન, જાન અને મમાજના મનુષ્યને સ્વાય અભિચાર અજાન, નિન્દા, કાવ અડકાર, કાંટ ઝોમ અને કાંટકાના કમવનાર, રામની ભાદે પાવમાલી કરી છે. તેમ છતાં હજી તેઓની આત્મા કમવના નથી અને મોહના ત્યાં રહીને પોતાની ઉદ્ધારી કરેલા વગેરે ને નરમન આલેખ છે. જૈન ગાંધુએ તથા આર્યકામા રતુ રંગેશ્વર નિન્દા કુવર અને નિન્દા આદિથી નેહ કરાવીને કવેશના પીજ મોહ પાસા છે અને અભિચારના પાવમે. સાતિમાં, સુધમા અને દેગના નરમન વિચારે. કાવ છે કે નુન મોહ, કુસંધ પના વિચારે. કવેશને નરમન નામ નિગાન પણ રેદયા દેતો નથી. પાતિ અને સ્વાય વચ્ચે કુવર કમવની વચ્ચે ધર મોહ કે ખેડી નાખ્યા છે અને કમવના કવેશ છે. વિન્દા અને પુત્ર વચ્ચે, માન્ય અને પુત્ર વચ્ચે કુવરના રંગેશ્વર કવેશ, નિન્દા, સ્વાયે, અડકાર અને અભિચાર મોહજ અપુ.વ છે. નિગાન કમવનાર મોહની લીલા અપરંપાર અપુ.વ છે. નેદેશ જાન્યેમા અને બનીનીઓમાં અભિચાર, વિશ્વાનથાન સ્વાય કવેશ અને કુવર કમવનાર મોહજ છે. અરે મોહ!

મારા મનમાં હરતાં, ફરતાં, ખાતાં અને ઉડતાં કાણે કાણે આત્મપતિનું સ્મરણ-ધ્યાન થયા કરે છે. એક આત્માવિના મારા હૃદયમાં અન્ય કોઈ ગમતો નથી, તેથી મારા હૃદયનો પૂર્ણ સત્તાવાળો અને શિરઁછત્ર સ્વામી આત્માજ છે. આજ કારણથી મીઠા ખોજા મનગમતા નાથજીવિના હે મતિ ! મારું તન અને મન ચુંટાઈ વાય છે. આત્મસ્વામિવિના એક આસોડ્ડાસ લેવો તેપણ કરોડો વર્ષ લેટડો દીર્ઘ લાગે છે. સુદ્ધ પ્રેમના અધિકારી એવા આત્મપતિના સ્વરૂપમાંજ મારું મન રમી રહ્યું છે. હવે મને ઢોલીયો, ખાટલો, પછેડી, અને તક્ષાઈ તથા રેશમની સોડ આદિપર રૂચિ પડતી નથી. દુનિયામાં અન્ય ભલે ગમે તેવા ભજા, અર્થાત્ સારા-મનુષ્યોની દૃષ્ટિમાં દેખાતા હોય ! કિન્તુ મારે તો શિરનો મુકુટ એવો આનન્દધનભૂત આત્મપતિજ એક છે. આત્મપતિવિના હવે મારે કંઈ નથી; આત્મપતિજ મારું શરણુ છે. અનુભવજ્ઞાન પરિણતિ યતાં આત્માની પ્રાપ્તિ માટે ઉપયુક્ત એક ઉક્તિ-રોજ નીકળે છે; એમ શ્રી આનન્દધન કહે છે.

પદ ૧૪.

(રામ સોરઠ.)

નિરાધાર કેમ મૂકી, શ્યામ મને નિરાધાર કેમ મૂકી ॥

કોઈ નહીં હું કોણશું ચોલું, સદુ આલમ્બન ચૂકી. (દૂકી) ॥

॥ શ્યામ૦ ॥ ૧ ॥

પ્રાણનાથ તુમે દૂર પધારયા, મૂકી નેહ નિરાશી ॥

જળજળના નિત્ય પ્રતિ શુભ ગાતાં, જનમાસો કિમ જાસી. ॥

॥ શ્યામ૦ ॥ ૨ ॥

જેહનો પથ લઈને ચોલું, તે મનમાં મુલ આણે ॥

જેહનો પથ મૂકીને ચોલું, તે જનમલમેં ચિત્ત તાણે. ॥શ્યામ૦॥૩॥

યાત તમારી મનમાં આવે, કોણ આગલ જઈ ચોલું ॥

લલિત સલિત સલ જો તે દેસું, આમ માલ ધન સોલું. ॥

॥ શ્યામ૦ ॥ ૪ ॥

પટ્ટે પટ્ટે છો અન્તરજામી, મુઝમાં કાં નવિ દેસું ॥

જે દેસું તે નઝર ન આવે, ગુણકર વસ્તુ વિશેસું. ॥ શ્યામ૦ ॥૫॥

હોય છે, તેની આગળ તદ્દનુકૂલ મનોવૃત્તિ પ્રમાણે વદવાથી તેના મનમાં આનન્દ પ્રગટે છે અને તેની મનોવૃત્તિથી પ્રતિકૂળ વદવાથી તેને જનમપર્યંત અર્થ થાય છે. આત્મા પ્રથમ ગુણુસ્થાનકની ભૂમિમાં પ્રવેશ કરે છે ત્યારે, સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિ સ્ત્રીની વૃત્તિ પણ-અન્તરાત્મ સ્વામિ-વિના-ગુણ પ્રકારની થઈ જાય છે.

અન્તરાત્મવિના સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિ રહી શકતી નથી. આત્મા જ્યારે ચોથા ગુણુસ્થાનકથી પહેલા ગુણુસ્થાનકમાં આવે છે ત્યારે, સમ્યક્ત્વ-દૃષ્ટિનું પરિણામન પણ મિથ્યારૂપે થઈ જાય છે અને તેથી તે સ્વાદ્વા-દનપવિના એકાન્તવાદથી જે દર્શનનો પક્ષ લે છે, તે દર્શનવાળા ખુશી થાય છે અને જેના દર્શનનું ખંડન કરવામાં આવે તેને મનમાં કવેશ ઉત્પન્ન થાય છે. મિથ્યાદૃષ્ટિના ચોગે બાહ્યમાં વૃત્તિ વહે છે અને જેથી મનો-વૃત્તિ હોય છે તેવો સામો પદાર્થ-દેખાય છે. જે જે દર્શનના વા જે જે પક્ષના વિચારોમાં ચિત્ત દેવામાં આવે છે, તેવીજ મિથ્યા દૃષ્ટિના ચોગે મનોવૃત્તિ થઈ જાય છે. બાહ્ય સમ્બુજ મનોવૃત્તિ વહેવાથી આત્માભિમુખ ચેતના પ્રવર્તતી નથી. આવું સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિનું કથન અન્તરમાં ઉઠા ઉતરીને વિચારીએ છીએ તો ખરેખર અનુભવમાં આવે છે.

અન્તરાત્મ સ્વામિથી વિરહિત થએલી સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિ કથે છે કે, હું આત્મસ્વામિન! તમારીજ વાત મારા મનમાં આવે છે, અર્થાત્ તું તમારું સ્મરણ કર્યો કરું છું; તમારી વાર્તાને તું જરા માત્ર ભૂલતી નથી. તમારાવિના ચેતનતત્ત્વનું વર્ણન કોણી આગળ કથી શકું? લક્ષિતવચન બોલનાર ખસને દેખું ત્યારેજ તું સર્વ આત્મિક ધનની વાત મૂદયને ખુલ્લું કરી કહું. લક્ષિતવચન બોલનાર આત્માને, સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિ પ્રેમના આવે-સામાં ખલ કાઢીને વ્યગ્યાર્થમાં બોલાવે છે. સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિ કથે છે કે, અન્ત-રાત્મસ્વામિ મળે તોજ તું સર્વ ધનને ખુલ્લું કરી બતાવું. આત્મામાં અનન્ત ધનની ઝાંઝૂ રહી છે, કિન્તુ તે સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિ યથાવિના જલાતી નથી. પ્રતિશરીર મિત્ર મિત્ર મૂદયમાં અન્તર્યામી આત્માઓ છે, અર્થાત્ સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિ કથે છે કે, પ્રત્યેક દેહધારીઓના મૂદયમાં મિત્ર મિત્ર આત્માઓ છે, પણ સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિ યથાવિના કોઈ સમ્યગ્રીત્યા આત્માનું સ્વરૂપ અવગોચી શકતો નથી.

સમ્યક્ત્વદૃષ્ટિ કથે છે કે, જનતમાં અનન્ત આત્માઓ છે. મારામાં પણ અન્તર્યામી આત્મા છે પણ તું કેમ નથી દેખતી? અર્થાત્ તું દેખું છું, કિન્તુ જ્યારે તે સમક્તિ વગીને પ્રથમ મિથ્યાત્વ ગુણુ-સ્થાનકમાં નમન કરે છે ત્યારે, મારો તેમની રાધે વિચોગ થાય છે.

બ્યવહાર અને નિશ્ચય ચારિત્રનો સમાવેશ થતો નથી. અધ્યાત્મદષ્ટિનું ફક્ત વિરતિ છે. ચારિત્ર અંગીકાર કર્યાવિના અધ્યાત્મદષ્ટિનું ફક્ત બેસતું નથી. અધ્યાત્મદષ્ટિ યથા બાદ ચારિત્ર મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિયોને છૂત-
વાનું કાર્ય બાકી રહે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન વા અધ્યાત્મદષ્ટિની પ્રાપ્તિ તો ચોથા ગુણસ્થાનકથી છે, કિન્તુ અધ્યાત્મદષ્ટિથી ઉત્પન્ન થતું દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિરૂપ ચારિત્ર તો અનુક્રમે પાંચમા અને છઠ્ઠા ગુણસ્થા-
નકમાં હોય છે. આવકનાં બાર ત્રત વા સાધુનાં પંચમહાત્રતને જે અંગી-
કાર કરે છે, તે અધ્યાત્મ જ્ઞાનની સફલતા કરે છે અને તેથી તે મુખ્ય અધ્યાત્મજ્ઞાનની ગણાતો નથી.

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને બાહ્ય અને આસ્થંતર ચારિત્રની વૃદ્ધિ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. શ્રીમાન્ મહાવીરપ્રભુ ગૃહસ્થાવાસમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનની હતા, અર્થાત્ આત્મા અને જડવસ્તુના સ્વરૂપને જાણી આત્મામાં લયલીન થવું જોઈએ એમ અવબોધતા હતા, અને તેથી તે ગૃહસ્થાવાસમાં અવિરતિના યોગે જલ કમલવત્ નિર્લેપ રહેવા પ્રયત્ન કરતા હતા, પણ અન્તે અવિરતિનો છેદ કરી સાધુ ચારિત્રને મહાધુ કર્યું અને ચારિત્ર મોહનીયનો નાશ કરવા બાર વર્ષપર્યંત, તપશ્ચર્યા, ધ્યાન અને હયોપશમભાવ આદિ આત્મસમાધિ અવસ્થાની ઉચ્ચ કોટી પર ચઢીને, છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકથી સાતમા, આઠમા, નવમા, દશમા, અને બારમાએ ગયા અને બારમા ગુણસ્થાનકમાં ઝમન કરીને તેના અન્તે યાતિકર્મનો હથ કરીને, ત્રયોદશમું ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત કર્યું અને ત્યાં કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનની પ્રાપ્તિ કરીને બાવ અરિહંત તરીકે પ્રખ્યાત થયા, તેમજ સમવસસનમાં બેસીને બાર પર્વદાની આગળ ધર્મ દેશના દેવા લામ્યા. અધ્યાત્મદષ્ટિ, અધ્યાત્મજ્ઞાન, વા સમ્યક્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને મનુષ્યોએ આગળ વધવું જોઈએ. મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનો સમાવેશ થાય છે. પિસ્તાકીશ આગમો આદિ શ્રુતજ્ઞાન છે અને તેમાં અધ્યાત્મજ્ઞાનનો અન્તર્ભાવ થાય છે. પાનજ્ઞાનનો પણ આગમ અર્થાત્ શ્રુતજ્ઞાનમાં સમાવેશ થાય છે. શ્રુત-
જ્ઞાનના ચાર અનુયોગ પાડી શકાય છે. દ્રવ્યાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, ધર્મેક્યાનુયોગ અને ચરણકરધ્યાનુયોગ; તેમાં દ્રવ્યાનુયોગની ઉત્ત-
મતા છે. દ્રવ્યાનુયોગમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન વા અધ્યાત્મદષ્ટિનો સમાવેશ થાય છે. દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાનવિના સમ્યગ્ અધ્યાત્મજ્ઞાન કહેવાતું નથી. દ્રવ્યાનુયોગને જે જાણે છે તેને આત્મતત્ત્વનું જ્ઞાન થાય છે. દ્રવ્યાનુ-
યોગથી આત્માનું સ્વરૂપ જાણીને તેની શ્રદ્ધા કરવામાં આવે તો, ચોથા ગુણસ્થાનકમાં સમ્યગ્ અધ્યાત્મજ્ઞાન વા સમ્યગ્ અધ્યાત્મદષ્ટિની પ્રાપ્તિ

ઉદર ભરનકે કારણે રે, ગૌઆં વનમેં જાય ॥

ચાર ચરે ચિહું દિશ ફિરે, વાકી સુરતિ વાછરુઆમદિરે ॥૬૦॥૧॥

સાત પાંચ સાહેલીયાં રે, હિલમિલ પાળી જાય ॥

તાલી દિયે સહસહ હસે રે, વાકી સુરતિ ગગરુઆમદિરે ॥૬૦॥૨॥

ભાવાર્થ:—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ કહે છે કે, દે ચેતન ! તું શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનના ચરણમાં આ પ્રભાણે ચિત્ત લાવ ! આ પ્રભાણે અરિહંત ભગવાનના ગુણ ગાવામાં ચિત્ત ધારણુ કર ! પ્રેમ અને ભક્તિથી પ્રભુનું સ્મરણુ કર્યાંવિના મુદ્દયની મુદ્દિ થતી નથી. ખાતાં, પીતાં, ઉડતાં, બેસતાં અને અનેક પ્રકારનાં વ્યાવહારિક કાર્ય કરતાં છતાં પણ પ્રભુભક્તિમાં લીનતા ધારણુ કર ! અરિહંત પ્રભુમાં સુરતા રાખીને બાહ્યથી જોજન વગેરેની પ્રવૃત્તિ કર ! સાધ્યને શ્રીમાન્ આનન્દધનજી દશાન્ત આપીને સમર્થન કરે છે કે, જેમ ઉદરનું પોષણ કરવામાટે ગાયો વનમાં જાય છે—વનમાં ગાયો ચારો ચરે છે અને ચારે દિશાએ પરિભ્રમણુ કરે છે, પણ ગાયોની સુરતા તો અન્તરથી તેઓના યાછરુઆઓમાં છે; પાતાનાં યાછરુઆઓ ઉપર તેઓને ખડુ પ્રેમ હોય છે. તેથી મુદ્દયમાં તો યાછરુઆઓનું સ્મરણુ હોય છે, તે પ્રમાણે 'દે આત્મન' તારે પણ પાતાના મુદ્દયમાં પ્રભુનું સ્મરણુ કરતું જોઈએ. અર્થાત્ અનેક પ્રકારની ઉપાધિઓના સંયોગો છતાં પણ, અન્તરથી શ્રી અરિહંત પ્રભુમાં સુરતા ધારણુ કરવી જોઈએ. આજ દુનિયાના ત્રણ કરતાં છતાં પણ, અન્તરથી નિરૂપ રહેતું જોઈએ. આત્મા જે રંગમાંમાના સુરતા રાખીને આધિકાર પ્રમાણે આધિકારીએ પ્રદર્શિત કરે તો, તે જગ ક્રમસંચલન નિરૂપ રહેવાને વાન્યતા ધરાવી શકે છે. આવી દશા કંઈ ઉપર ઉપરના પોષણીયા જ્ઞાનથી પ્રાપ્ત થતી નથી. કુલ્ય આધ્યાત્મિક જ્ઞાનની જેઓ તપાસ કરે છે, તેઓ ક્રમે ક્રમે આવી દશાના અધિકારી બની શકે છે. આત્મજન્મના અનુભવપૂર્વક કહેતા તિરહ્મનને અનુભવા મુકવાથી, આવી-અન્તરમાં સુરતા રાખીને કાર્ય કરવાની શક્તિ પ્રવટે છે. મ્હન પાંચ આદેવીઓ દળીમળીને કુવાપર પાળી બરવા જાય છે, તે આદેવીઓ મસ્તકપર ઘડાઓ મુકી આવે છે અને પરસ્પર તાળી દેડને ખડખડ હલે છે અને વાગે કરે છે, પણ તેઓની મુગ્ધા મસ્તકપર મુકેલા ઘડના હોય છે, તેથી મસ્તકપરનો ઘડ પડી જતો નથી. તે પ્રમાણે 'દે આત્મન' તારે પણ અન્તરમાં અધ્યાત્મ જ્ઞાનના પોતે સુરતા રાખીને કદવ આદેવી આવશ્યક આધારક્રિયાઓ કરવી જોઈએ અને અન્તરમાં પ્રભુનું સ્મરણુ રાત્રિ રાખતું જોઈએ.

પ્રભુના ગુણોની ધૂનમાં રહેવાની મુરતાને હે ચેતન ! તું પ્રાપ્ત કર!
પ્રભુનો સંપદા અન્તરથી ઉપરુંક દણ્તો અવબોધીને જાપ જપ્યા
કર ! એમ આનન્દધનમૂન. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કથે છે.

પદ ૯૨.

(રાગ પન્વાધાં.)

અરી મેરો ના હેરી અતિવારો, મેં લે જોવન કિત જાડં ॥

કુમતિ પિતા ચંમના અપરાધી, નડ વાહે વ જમારો. ॥ અરીબા! ॥

મલો જાનીકે સગાર્દ કીની, કૌન પાપ ઉપજારો ॥

કહા કહિયેં ફન ઘરકે કુડુંવે, જિન મેરો કામ બિમારો. ॥

॥ અરી૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:—અન્તર્બુજવૃત્તિ નામની ચેતનની સ્ત્રી, પિતાની ચેતના સખીને કહે છે કે, હે અક્ષી-સખી ! મારા દુઃખનો છેડા (પાર) કોઈ રીતે આવે તેમ નથી. પદાન્તરાયમાં અવબોધવાનું કે હે સખી ! મારો સ્વામી મને મલ્લતાં અત્યત વિલગ કરનાર છે, તો તું મારું યૌવન લેઈને ક્યાં જાડં ? કુમતિનો પિતા, મોહ છે તે ખોટી બુદ્ધિ દેનાર છે અને મારા સ્વામીને બમાવનાર હોવાથી અપરાધી છે. કુમતિનો પિતા મોહ છે તે દુષ્ટ બુદ્ધિથી મારા ચેતનને, મારાથી દૂર સખીને મારૂં જીવન નિષ્ફળ કરે છે. તેથી મારો જન્મારો વહન થાય તેમ લાગતું નથી. કાગળ કે મારી યૌવન અવસ્થા પતિના સમાગમમાર્ગે જ બનેલી છે. હે ચેતના સખી ! ચેતનની સાથે સમ્યત્વ પિતાએ અને મદ્દા માતાએ સન્માર્ધ કરી, પણ કોણુ લાણે ક્યું પાપ ઉદયમાં આવ્યું, કે જેથી મારા પતિનો સંબન્ધ થતો નથી. અરે સખી ! મોહ અને મોહના કુડુંબને શું કહેવું ? મોહના કુડુંબનો સ્વભાવજ એવો છે કે, તે આત્માનો મારી સાથે સખન્ધ થવા દેતું નથી. આત્માની સાથે રમણતા કરવી એજ મારું દૃષ્ટ કાર્ય છે, તેને મોહના કુડુંબે બગાડ્યું છે, માટે હવે તેને શું કહેવું ? અર્થાત્ કરોડ વખત ચિકાર આપવામાં આવે તોપણ મોહના કુડુંબને કંઈ અસર થવાની નથી, તેથી નફ્ટ એવા મોહના કુડુંબને ઉપાલંભ આપવો પણ બ્યર્થ છે; કારણ કે દુષ્ટ એવું મોહનુ કુડુંબ કદી પેતાનો-દુષ્ટ સ્વભાવ ત્યજનાર નથી. ક્ષયોપશમની અન્તર્બુજવૃત્તિનું ઉપરુંક વૃત્તાંત અન્તરમાં અનુભવવા યોગ્ય છે. અન્તર્બુજવૃત્તિને આત્માની સાથે મેળાપ કરવામાં વિઘ્ન

નાખનાર, કુમતિનો પિતા મોહ અને તેનું સપત્નું કુટુંબ છે. મનુષ્યો, મોહના યોગે અન્તર્મુખવૃત્તિ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. બાહ્ય પદાર્થના યોગે ઉત્પન્ન થતી રાગ અને દ્વેષની વૃત્તિને બહિર્મુખવૃત્તિ કહે છે. મોહના ઉછાગાથી અન્તર્મુખવૃત્તિ રહેતી નથી. મોહા મોહા મુનિ-વરો, કે જેઓ સમાધિમાં અન્તર્મુખવૃત્તિ કરીને રહ્યા હોય છે, તેઓની ક્ષયોપશમ બાવરૂપ અન્તર્મુખવૃત્તિનો નાશ કરવામાં મોહના કુટુંબને વાર લાગતી નથી, અર્થાત્-સ્થન, દર્શન અને ચારિત્રની ક્રિયા કરનારા એવા સાધુઓ તથા શૂદ્રરથોની અન્તર્મુખવૃત્તિને તે ક્ષણમાં ફેરવી નાખે છે. સ્વયંપુરમણ સમુદ્રમાં કુબળી મારીને તેના તળીયાનો ત્યાગ લાવવો સહેલું છે, પણ બહિર્મુખવૃત્તિનો ત્યાગ કરીને અન્તર્મુખવૃત્તિ ધારણ કરવી મુશ્કેલ છે. અન્તર્મુખવૃત્તિ કિમ્બિત્ત યામ ॥ અને પુનઃ દગ્ધી બધ છે, તેનું કારણ મોહના કુટુંબની અન્તરમાં ઉત્પન્ન થતી સૂક્ષ્મ પ્રવૃત્તિ છે. માનસિક ક્ષેત્રમાં મોહનું કુટુંબ, પિતાની સત્તા પ્રબલ કરવા અન્તર્મુખવૃત્તિની સાથે યુદ્ધ કરે છે, તેથી મનુષ્યોએ આન્તરિક-અંતઃકારણમાં ઉત્પન્ન થતા-કુવિચારોની સાથે યુદ્ધ કરવું જોઈએ. આન્તરિક યુદ્ધમાં અન્તર્મુખવૃત્તિનું પ્રાબલ્ય વધે છે તો, બાહ્યકાલિકાદિ-બ્યવહારમાં પણ નીતિની ઉત્તમતા અને પ્રમાણુષ દેખવામાં આવે છે. આન્તરિક અન્તર્મુખવૃત્તિને ખીટવવાથી મૈત્રી, પ્રમોદ, માયરથ અને કારુણ્યભાવના તુર્ત પ્રગટી નીકળે છે. મનુષ્યોએ અન્તર્મુખવૃત્તિ ખીટવવામાટે અન્તરમાં ઉત્પન્ન થતા પ્રત્યેક વિચારોનું નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ; મનમાં જે જે વિચારો ઉત્પન્ન કરવા તે પિતાની દંડા મુજબ યોગ્ય કરવા. આત્માનું બળ વધારીને મન ઉપર એટલો બધો જબ મેગવવો જોઈએ કે, બહિર્મુખવૃત્તિના કુવિચારો ઉત્પન્ન થઈ શકેજ નહિ. મનને સ્વચ્છન્દપણે નમે તેવા વિચારો કરવાની ધૂર રહેવાથી તે બહિર્મુખવૃત્તિના મોહક વિચારોનેજ વારવાર સેવા કરે છે, માટે મન ઉપર કબજો મેગવવા માટે આત્મ-સક્રિ ખીટવવાના સયમોનું અવલંબન કરવું. સયમના બાહ્ય હેતુઓનું અવલંબન, પણ અન્તર્મુખવૃત્તિ માટેજ છે. પ્રજ્ઞપલ્લ, ભક્તિ, સુરતું અવલંબન, પ્રતિકમલ, પ્રતિવેખના અને તીર્થયાત્રા વગેરેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ અન્તર્મુખવૃત્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો હોય છે. અન્તર્મુખવૃત્તિ કરતાં આત્માની અન્તરદૃષ્ટિનું સમ્બર્હીત્વા અવલોકન કરવું જોઈએ; કારણ કે બાહ્ય પદાર્થોમાંથી ચિત્તને હઠાવતું જે કંઈ સામાન્ય કાર્ય નથી. બાહ્ય પદાર્થોની મનોહરતા, સુંદરતા અને આકર્ષણીયતા જોટલી છે તેના કરતાં અન્તરદૃષ્ટિની અનન્તગુણી વિશેષ મનોહરતા અને સુંદરતા

[illegible][illegible]

અન્યમુખજ્ઞાતયી ખરેખર મુખ અનુસાર જ છે અને પંચાદ શક-
જમુખના નિશ્ચય થવાથી, ઈન્દ્રવાના રિષયોપરથી પ્રેમ પશુ પડતો ભય
છે અને આત્માદિક તાત્કાલિક ચમત્તી પારખતો ઉપર પ્રેમ થયતો ભય છે.

હની પેઠે અન્તરમાં વહે છે અને તેથી બહિર્ભૂખવૃત્તિથી આત્માને લાગેલાં જે કર્મ દોષ છે તેનું પરિણામ થાય છે. અન્તર્ભૂખવૃત્તિથી ઇન્દ્રિયો સ્થાન્ત થાય છે અને તેઓ બાહ્ય પ્રપંચના વ્યાપારમાં પડી નથી. આમ થવાથી અધ્યાત્મજ્ઞાનની નવી નવી શક્તિયો પ્રગટવામાં એક જાતનું નહું બળ આવે છે અને તેથી પાતાળી કુવાના જગની પેઠે નહું જ્ઞાન જાગતુ થાય છે અને તે ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામ્યા કરે છે. અન્તર્ભૂખવૃત્તિથી શુદ્ધ પ્રેમ, ઉચ્ચદષ્ટિ, દયા, સત્ય, પ્રમાણિકતા અને પરોપકારદષ્ટિ ખીલી ઉઠે છે અને નિર્દયતા, અસત્ય, વિદ્યાસંઘાત, સ્વાર્થપ્રેમ, સડતા, કપટતા અને વિષયલોભપતા આદિ દોષો ટળે છે. અન્તર્ભૂખવૃત્તિથી જગત્માં રહેલા સર્વ આત્માઓ પાતાના આત્મસમાન બાને છે અને તેઓનામા અને પાતાનામાં સમાનતા દેખાય છે. અન્તર્ભૂખવૃત્તિથી જે મુખ ઉત્પન્ન થાય છે, તે મુખ દુનિયાના કોઈપણ પદાવંચકી ઉત્પન્ન થતું નથી. અન્તર્ભૂખવૃત્તિ યતાં મનની ઘળી સ્વચળતા મટે છે અને તેથી મનજ્ઞાનનો ઉપયોગ પણ તાજે રહે છે અર્થાત્ જે જે ખાખતોનું વિચરણ થયું હોય છે, તેનો પણ ઉપયોગ જામતુ થાય છે. અન્તર્ભૂખવૃત્તિથી દુનિયાની સાથે યથેચ્છ વૈર વિરોધ પણ ટળી જાય છે અને મનરૂપ આકાશમાં મૈત્રીભાવનારૂપ ચન્દ્રનો ઉદય થાય છે અને કલેશરૂપ અન્ધકારની મંદતા યતી જાય છે. જ્ઞાન, દગ્ધ અને ચારિત્ર ગુણમય અન્તર્ભૂખવૃત્તિ દોષાથી, તે આત્માના પ્રદેશના ડી કોળની જાય છે અને રાત અને દેવતા ચિકારોનું નિકે દન કરી જાય છે. અન્તર્ભૂખવૃત્તિથી આત્માનો મુગ શુદ્ધ ધર્મ સર્વથામાં આવે છે તેવા, અર્થાત્ આત્માની સાથે રમાવૃત્તા કરનારી અન્તર્ભૂખવૃત્તિ દોષાથી, અદિર્ભૂખવૃત્તિના કાચા તેને અસ્થિરર લાગે તેમાં કાંઈ આશ્વર્ય નથી. જે મનુષ્યો અદિર્ભૂખવૃત્તિ અને અન્તર્ભૂખવૃત્તિનું આન્તરિક સ્વરૂપ જાણતા નથી, તેઓ અજ્ઞાતાઓને અદિર્ભૂખવૃત્તિના રમકડાઓને બલે આદે અને તેમાંને તેના કલ્પ મને ' પાતુ તેઓ અદિર્ભૂખવૃત્તિના ચેવક બનીને પાતાની જગ આત્માના પરિવ્રજનું કરી સકતા નથી, અને મનમાં અનેક પ્રકારની ચિન્તાઓથી દુઃખી થાય છે. તેઓ મુખથી સજ્જો ખાલીને પણ દુઃખી પડુ દેખાડે છે, તેથીજ શિદ્ધ થાય છે કે, તેઓ જાણવાના જગને જાણની આત્માની પેઠે અદિર્ભૂખવૃત્તિના ચેવક બનીને પણ કંઈ મુખ જ્ઞાન કરી શકતા નથી. બાહ્યરની બાહ્યરે બાહ્યવસ્તુમા અદિર્ભૂખવૃત્તિ મુખના બાણે છે, કિન્તુ અન્તર્ભૂખવૃત્તિથી વિરેકવ? વિચારના બાહ્યમા મુખનો ચેતુ પણ બાહ્યતો નથી. અદિર્ભૂખવૃત્તિનાં મનર અજ્ઞાતાવસ્થામાં વિરોધ દોષ છે. બાહ્યવિદ્યાના પ્રોદસરો

બનેલાઓને પણ બહિર્મુખવૃત્તિ હોયતી નથી, અર્થાત્ તેઓના ઉપર પણ તે પોતાનો હુકમ ચલાવીને દાસની માફક પ્રવૃત્તિ કરાવે છે.

બહિર્મુખવૃત્તિ ધારકો સ્થૂલ જગતની સ્થૂલ-શબ્દિક ઉત્પત્તિ અર્થે પોતાના પ્રાણાદિકતું સ્વાર્પણ કરે છે, કિન્તુ અન્તે શબ્દિક ઉત્પત્તિના રમ સિધિય પડે છે અને તે ઉદયિ તરંમની પેઠે પોતાનું ચલત્વ દર્શાવીને વૈરાગ્યનો ઉપદેશ દેવાની પેઠે આચરણ કરે છે. બહિર્મુખવૃત્તિવાળાઓ, બાહ્યમાં મુખના યોધાર્યે ઓરેસરો બને છે, બાહ્ય વસ્તુઓના અનેક આકારો બતાવીને તેઓને ભોગ અને ઉપભોગમાં લે છે, પણ અન્તે તેઓ મહિમાની પેઠે હાથ ધસે છે અને નિરાસાના ઉદ્ગારો કાઢીને દિલ્લગીરી બહાર કરે છે, તે બહિર્વૃત્તિએ આત્માને ભૂતકાલમાં અંશમાત્ર પણ શાન્તિ આપી નથી અને ભવિષ્યમાં અંશમાત્ર પણ શાન્તિ આપનાર નથી. શ્રીકેવલજ્ઞાનીએ વસ્તુનું જે સ્વરૂપ કહ્યું છે, તે કદી અન્યથા થનાર નથી. બહિર્મુખવૃત્તિથી સરસાર છે, અર્થાત્ બહિર્મુખવૃત્તિ એજ સંસાર છે. બહિર્મુખવૃત્તિમાં રાગ અને દ્વેષનો રસ હોય છે તેથી, આત્માને કર્મ પણ ચીકણું બંધાય છે. બાહ્ય પદાર્થોમાં કષ્ટિત્વ અને અનિષ્ટિત્વ ઉત્પન્ન થતાં રાગ દ્વેષનો ઉદય થાય છે અને તેથી બહિર્મુખવૃત્તિ પ્રગટી એમ કહેવાય છે. પાંચે ઇન્દ્રિયોના વ્યાપારની સાથે રાગ અને દ્વેષના અધ્યવસાયનો પ્રાદુર્ભાવ પાપ છે તેથી કર્મનો રસબંધ વિશેષતઃ પડે છે અને તે કર્મરસ, ભવમાં બ્રમણ કરીને આત્માને ભોગવલો પડે છે. બહિર્મુખવૃત્તિની સાથે કુમતિનો ગાઢ સંબન્ધ છે. કુમતિની પ્રેરણાથી બહિર્મુખવૃત્તિ વૃદ્ધિ પામે છે અને મુખતિનાં કૃત્યોને ઉન્નતેદલા તત્પર થાય છે. અન્તર્મુખવૃત્તિનો આત્માની સાથે અત્યન્ત પ્રેમ સંબન્ધ છે, પરન્તુ આત્મા બહિર્વૃત્તિના પોગે અન્તર્મુખવૃત્તિપર અરુચિ ધારણ કરે છે. બહિર્મુખવૃત્તિને કુમતિનો પિતા મોહ ઉરકેરે છે; તેથી કુમતિના પિતા-મોહનો પણ મહાન અપરાધ છે. મોહ વારવાર બકયા કરે છે અને બહિર્વૃત્તિની સાથે ચેતનને ભેડે છે અને ચેતનનું આન્તરિક ધન છુટે છે, તેથી મોહ અપરાધી કરે છે. અન્તર્મુખવૃત્તિ વિદુષી હોવાથી, કુમતિના પિતા-મોહને અપરાધી બાણે છે અને તેથી તે આન્તરિક ઉદ્ગારોથી મોહના કુટુંબને દુષ્ટ તરીકે જણાવે છે અને તેના ઘરના કુટુંબથી કંટાળી જઈને તેના ઉપર અરુચિ ધારણ કરે છે, અર્થાત્ તેને પિત્રારની દષ્ટિથી નિરીક્ષે છે, તથા પોતાના સ્વામિના સંપોત્રનો વિષોગ કરાવનાર મોહના ઘરનું કુટુંબ છે; એમ બહીરે તેનું પોતાની સખીએ આગળ પ્રકટ્ય કરે છે, અર્થાત્ તે પ્રમાણે કપીને તે પોતાની સખીએને ભજતું કરે છે અને ચેતનને

એવો નિશ્ચય થાય છે અને તેથી ધૈર્યરૂપ ચારિત્રબળ ખીલવાથી અંતર
રમણતા થાય છે. આતું અંતર્મુખવૃત્તિનું સ્વરૂપ અવબોધ્યા પછી
અંતર્મુખવૃત્તિ સેવવાનો ઉત્સાહ પ્રવૃત્તિ નીકળે છે. આત્મા ઉપર શ્રી
પ્રેમ યવાથી આત્મામાં વૃત્તિ ઘોંટે છે અને તેથી જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર
વ્રણુની વૃદ્ધિ થાય છે. આત્માભિમુખવૃત્તિને પરિભાષામાં અંતર્મુખ
વૃત્તિ કહેવામાં આવે તેથી તેનું સ્વરૂપ બદલાતું નથી. આત્માભિ
મુખવૃત્તિને સેવવાથી મનની શાન્તતા પ્રતિદિન વૃદ્ધિ પામે છે અને જ
તમાં મનની સમાનતા જાગૃત્વાનો માર્ગ ખુલ્લો થાય છે. મનુષ્યો દરે
કાર્ય કરતી વખતે અંતર્મુખવૃત્તિ ધારણ કરવાનો સ્વભાવ છે. તે
અંતે ઉચ્ચ સામ્યભાવના અધિકારી બને તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી.
અંતર્મુખવૃત્તિથી દેવતાઓને પણ દાસ બનવાથી શકાય છે. અંતર્મુખ
વૃત્તિવિના કોઈ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. ભૂતકાલમાં જે
શ્રી સિદ્ધપદ પામ્યા, વર્તમાનમાં-મહાવિદેહ દોષમાં પામે છે અ
ભવિષ્યમાં પામશે, તે સર્વે અંતર્મુખવૃત્તિ યજીજ્ઞ સમજવું.

અંતર્મુખવૃત્તિથી ચોખીઓ સમાધિનું સત્યમુખ જોમળીને સ્વકી
જન્મની સફલતા કરી શકે છે.

આત્માભિમુખવૃત્તિના આરાધકોએ મોહના કુટુંબથી સાવચેત
રહેવું જોઈએ; એમ શ્રીમદ્ આનંદધનજીના કથનનું સ્વરૂપ અવબોધાય છે.
અંતર્મુખવૃત્તિ કરાવનાર મોહનું કુટુંબ જનતમા ન્યાં ત્યાં પ્રવૃત્તિ કરી
રહ્યું છે. મોહના કુટુંબના સાથે ચલાવિના એનું જોર લગતું નથી. સાંચા
રિક પદાવળી તિલકના પાન-મય, શોક, રાગ અને અસતિ વગેરે
મોહની પ્રવૃત્તિવાન જનનાર, અન્ય મનુષ્યોનો ઉપરી બને છે. મરણ
જાવના ન્યાન કરનાર એક મરણીયો પોત્તો, પુણ્યમાં આત્મબળ સુરુષ
પાન વિજયવ્રતની પ્રાપ્ત કરે છે ' ત્યારે આત્માના મુક્તસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ
પાડે, મરણમય, શોક, રાગ અને અસતિ આદિની મારે પુણ્ય કરનાર
વિજય વ્રતનાની પ્રાપ્ત કરે તેના કંઈ આશ્ચર્ય નથી. મરણનો ભય
ત્યાગ કરનાર પોત્તોના મનમાં આનંદની કાખી જળાય છે, તે પ્રમાણે
એક કુટુંબની ન્યાય વૃદ્ધ કરીને આત્માભિમુખવૃત્તિ કરનારના મનમાં
આનંદની કાખી જળાય છે અને તેથી તે અનસારમયની મૂનમાં
અંક બન મનન બાવને ભૂટે છે. આત્માભિમુખવૃત્તિથી મરણ અને
જીવનની ઇચ્છા દોરે છે. અંતર્મુખવૃત્તિના સ્વસ્વરૂપ મુવેનો પ્રાપ્ત
પદાવળી અજાતસ્વ અવકારને સંદેહનુ સ્થાન મળતું નથી. અંતર્મુખ
વૃત્તિ વાળો જાણ પદાવળી મુખની કથના સંદેહી નથી અને પ્રતિજ્ઞા
તે પુરુષોત્તમ જોઈ શકે છે. અંતર્મુખવૃત્તિના પોને અસાધ્ય પ્રદેશમાં

રમણતા કરવાની લગ્નની લાગે છે અને પૂર્વે ભોગવેલા બાહ્ય પદાર્થોમાં રમણતા કરવાની રૂચિ વિવિધ પામે છે. અન્તર્મુખવૃત્તિના અભ્યાસથી મન, વાણી અને કાયાની પવિત્રતા વૃદ્ધિ પામેછે, તેમજ શુભ લેશ્યાનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે અને અશુભ લેશ્યાનો નાશ થાય છે; તેથી અન્તર્મુખવૃત્તિસાધકના સહવાસમાં જે જે મનુષ્યો આવે છે તે તે સર્વે શાન્ત તથા પવિત્ર બને છે અને તેથી જગતની અશાન્તિ પણ દૂર કરી સકાય છે. દુનિયાના પ્રત્યેક મનુષ્યો, યદિ અન્તર્મુખવૃત્તિ સેવે તો-તેઓની વૃત્તિ ઉત્તમ થવાથી, સર્વ સમાન મનુષ્ય લોક બની શકે. જે દેશના મનુષ્યો અન્તર્મુખવૃત્તિના સાધકો છે, તે દેશમાં શાન્તિ મુલેહુનો વાવટો ફરકયા કરે છે. બહિર્મુખવૃત્તિના પ્રબળ સાધનોથી અન્યોને તાબે કરવામાં તથા અન્યોનું મુખ હરવામાં કદી સફળતા મેળવી શકાય ! પરંતુ તે સદાકાળ-પાકેલા પાનની જેમ રહેતી નથી. બાહ્યની ઉત્ક્રાન્તિ ક્ષણિક સ્વભાવવાળી છે, તેથી કોઈ પણ દેશમાં બાહ્યની ઉત્ક્રાન્તિ સદાકાળ રહેતી નથી; બહિર્મુખવૃત્તિની સ્વતંત્રતા સદાકાળ એક સરખી રહેતી નથી, કારણ કે બહિર્મુખવૃત્તિથી થતી ઉત્ક્રાન્તિની અવાધ દેશકાલાવચ્છિન્ન છે. બહિર્મુખવૃત્તિથી જમે તેટલી ઉત્પત્તિ થાય, તો પણ માનસિક દોષો દબાવિના હૃદયમાં મુખની હહેરો પ્રગટતી નથી. માનસિક દોષો ત્યાંમુધી છે ત્યાંમુધી, બાહ્ય દેશ-દુષ્કર આદિની જમે તેટલી ઉત્ક્રાન્તિ થઈ દોષ, તોપણ આત્માની તો અવક્રાન્તિ અવબોધાય છે. આત્માના સદ્-ગુણોની ઉત્ક્રાન્તિ યથાવિના જમે તે દેશમાં ફરો અને સ્ફુર્ણિ બને, તથાપિ સત્ય મુખની જાંખી થવાની નથી, પણ માખીના જેમ હાથ પગ ઘસવા પડે; એમાં જશમાત્ર પણ સંકા નથી. બહિર્મુખવૃત્તિથી પ્રથમ તો મુખનું ઝરણું દેખાય છે, કિન્તુ અન્તે કિપાકફળની જેમ મુખનું નામમાત્ર પાવું રહેતું નથી.

અન્તર્મુખવૃત્તિથી મનુષ્યો, ભોગ અને ઉપભોગનાં સાધનોમાટે લગી મરતા નથી અને સન્તોષવૃત્તિથી બાહ્યની આર્થિકાવૃત્તિને ચલાવી શકે છે. આત્માભિમુખવૃત્તિ થવાથી બાહ્યચરતુષ્કો સંજનનીનું મમત્વ ઘટે છે અને તેથી અનેક પ્રકારની ઉપાધિ ટળવા માટે છે. આત્માભિમુખવૃત્તિનો સેવક બનેલો એક રાજા વા એક કરોડાધિપતિ, બાહ્ય-લક્ષ્મીને કબ્જાની જેમ સમઘી રાખતો નથી, પણ દુનિયાના શ્વેષમાટે ખર્ચે છે. અન્તર્મુખવૃત્તિના ઉપાસકો તન, મન અને ધનને અન્ય કોઈના બલમાટે વાપરે છે. અન્તર્મુખવૃત્તિ પ્રાપ્ત કરવાથી મહાત્માની કોટીમાં પ્રવેશ કરી શકાય છે. અન્તર્મુખવૃત્તિના પ્રતાપે મોટા મોટા ભૂપતિયો

સદ્ગુણો પ્રતિ વચ્ચળુ થાય અને સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય તેને પ્રજ્ઞ સ્વેદ કહે છે. દેવ, ગુરુ અને ધર્મપર યનાર પ્રેમને પ્રજ્ઞ સ્વેદ કહે છે. ગુણ ત્યાં દેખાય ત્યાં પ્રેમને ધારણ કરવો જોઈએ. જોનામાં સદ્ગુણ હોય તેના સદ્ગુણમાં પ્રેમ ધારણ કરવો જોઈએ. હજારો દુર્ગુણો તરફ લક્ષ્ય ન રાખતાં, એક પણ ગુણ જણાય તો તે ગુણપર પ્રેમ કરવો જોઈએ. જે પ્રેમથી આત્માની ગુણોવડે ઉચ્ચ દશા થાય ! તેવા પ્રેમને ધારણ કરવો જોઈએ. પ્રસન્ન પ્રેમને સ્વર્ગીય પ્રેમ કહેવામાં આવે છે. પ્રાસન્નમાં ચારિત્ર બળને પ્રેમ ખીણવે છે માટે, તેને પ્રજ્ઞ રમણતારૂપ ચારિત્ર પણ કહે છે. સદ્ગુણોમાં પ્રેમ એ એક બલતની ચારિત્રરમણતા અનુભવાય છે. સદ્ગુણો મનુષ્યોપર પ્રેમ યથાવિના આત્માનું ચારિત્રબળ ખીલી શકતું નથી. પ્રસન્ન પ્રેમવિના ધર્મના પગથીયા ઉપર આરોહણ થઈ શકાતું નથી. બાળજીવો ધર્મપગથીયાપર પ્રસન્ન પ્રેમથી આરોહણ છે એ વાત ખરી છે. બાલવૃત્તિને અન્તર્મુખવૃત્તિ તરીકે કરવામાં પ્રસન્ન પ્રેમવિના જરામાત્ર ચાલવાનું નથી. અપ્રસન્ન પ્રેમનેજ પ્રસન્ન પ્રેમતરીકે ફેરવી શકાય છે. પ્રેમની કિંમત પ્રેમવિના અન્ય કંઈ નથી. પ્રેમથી મન, વાણી અને કાયાનો ભોગ આપવામાં જરામાત્ર ભય ઉપજતો નથી. પ્રેમથી આખી દુનિયાનું આકર્ષણ કરી શકાય છે. પ્રેમ એ સજીવન મૂર્તિ છે; એમ કહીએ તો ચાલી શકે તેમ છે. પ્રેમથી મનુષ્યોએ અન્યોને સર્વસ્વ અર્પણ કર્યું છે. સ્વાર્થ આદિ દોષોથી જે પ્રેમ ધારણ કરવામાં આવે છે તે શુદ્ધ પ્રેમ નથી, પણ પ્રેમનો વિકાર છે. પ્રસન્ન પ્રેમવિના સંસારની નીતિનું ચક્ર ચાલી શકતું નથી. સાંસારિક નીતિમાં પણ પ્રેમવિના રહી શકાતું નથી. પતિ અને પત્નીવચ્ચે જે પ્રેમ હોતો નથી, તો તે બંનેને કલેશની હોળીમાં ઝપલાવતું પડે છે; માટે દુનિયાદારીમાં પણ નૈતિક પ્રેમની આવશ્યકતા સિદ્ધ કરે છે. પિતા અને પુત્રોને એક સંબંધથી યોજનાર પ્રેમ છે. પશુઓને પિતાનાં બચ્ચાંનીસાથે સંબંધ કરાવનાર પ્રેમ છે. માતા અને પિતાના નીતિસંબંધને ટકાવી રાખનાર પ્રેમ છે. કૃત્રિમ અપ્રસન્ન પ્રેમ, વેરંયા અને તેના યારોવચ્ચે શત્રુિક સંબંધ દંદ્રિયની તૃપ્તિમાટે બધાય છે. જ્યોતિષચારી પુરૂષો અને સ્ત્રીઓમાં પણ કૃત્રિમ પ્રેમથી તેવો શત્રુિક સંબંધ બધાય છે; એવા કૃત્રિમ શત્રુિક સ્વાર્થિક પ્રેમને પ્રેમજ કહી શકાય નહિ. જૂઠા રૂપેયા અને જૂઠા નંજ જેવો કૃત્રિમ પ્રેમ, ખરેખર જલ ઉપર રહેલી સેવાળ જેવો છે; એવા કૃત્રિમ પ્રેમને તો મુજોએ દેશવટોજ આપવો જોઈએ. અપ્રસન્ન પ્રેમ કાચના જેવો શત્રુિક છે. અપ્રસન્ન પ્રેમમાં વિષયોની લાલચ આદિ દુર્ગુણોનો સંબંધ હોવાથી તેનો પરિત્યાગ કરવો જોઈએ. અશુદ્ધ પ્રેમનો ત્યાગ

કરીને શુદ્ધ પ્રેમ આદરવો એકંએ પ્રેમસંજનથી નીચેની કવિતા મનન કરવા ડાપક છે.

પ્રેમદશા.

પ્રેમ પ્રયત્ન છે ધર્મ પગથિયું, પ્રેમવિના નહિ ચાલે ।
 પ્રેમસુમારી સદુ મજાવી, મેદનાર સદુ યાલે ॥ ૧ ॥
 પ્રેમવિનાનું ઝીરવ લુચું, યને નહિ ધર વનમાં,
 સોર પ્રેમનો અભિનવો છે, હુસ્સો પ્રયટે તનમાં ॥ ૨ ॥
 પ્રેમવિના નહિ મજા કદારિ, પ્રેમવિના નહિ મિત્રો ।
 પ્રેમે નજાવી સૌથીજન, જગમાં હુમો ધરિત્રો ॥ ૩ ॥
 આનંદતોલિ પ્રેમજ આને, નુવણ મજા જગાવે ।
 પ્રેમે દુરલું હૃદય નહે છે, સદુનાં દેવ્ય થવાવે ॥ ૪ ॥
 પ્રેમે વૌઘ સખાતો સાધો, નમતા રંગ રવારે ।
 સ્વાર્થ રોષના ઓછ વિવાદો, તન્નપતા સદ ધારે ॥ ૫ ॥
 પ્રેમવિના અદુરનાં જાંઘાં, પ્રેમવિના ધી કરતી ।
 પ્રેમ પૂજવ છે પ્રયત્ન દયાનાં, અવસરનાં કરતી ॥ ૬ ॥
 સ્વાર્થ મેલવો યાં નહિ ઊંઘે, પાન પ્રેમ વૃ વ્યારો ।
 મળ્યા પડે નહિ ચૂંડું ધાનું, સર્વ સંરંધ વિધારો ॥ ૭ ॥
 હર્ષોદ્દમ રોમોદ્દમ પ્રેમે, નવરું આવમ્કારી ।
 રોષ દાહિતું મૂલ વિવાદો, શુદ્ધપ્રેમ સ્વિકારી ॥ ૮ ॥
 રૂપા દાનનાં પ્રેમજ કારન, તરતું આવ મૂલાવે ।
 પ્રેમસમાધિ સો નહિ આવિ, સમતુ મનમાં આવે ॥ ૯ ॥
 વવર્પાવકારી જવકારી, પ્રેમવિના સદુ સુનું ।
 પ્રેમ પ્રતુ પરજાવે વલમાં, પ્રેમવિના સદુ સુનું ॥ ૧૦ ॥
 રૂપો દ્રેષ મે રીસ નહિ ઝાં, સમ્મતમાર્થ રહેણ ।
 રાગનશાની પરસે પ્રેમજ, સુજ અનુનવનાં વનુ ॥ ૧૧ ॥
 સમજે સદ નહિ પ્રેમ વસ્તુ શુ^૧ અનુનવ પ્રેમો પાને ।
 પ્રેમીના મન આવમ્કારિ, ઠરતો પ્રેમો ઠાને ॥ ૧૨ ॥
 પ્રેમ રમવતા પરન પ્રતુના. સુજ મનમાદિ આવી ।
 શુદ્ધિસાગર પ્રેમ સુમારી, પરનાવન્દની જાવા ॥ ૧૩ ॥

જ્ઞાનાર્થ:—ધર્મનું પ્રથમ પદ્યનું પ્રેમ છે. કામલુ કે ધર્મપ્રતિ રૂચિ-અર્થે પ્રેમ સપ્તવિના ધનની આરંધના થઈ શકતી નથી પ્રેમ-વિના દેવગુરુ અને ધર્મપ્રતિ પ્રજાતિ થઈ શકતી નથી. આટે પ્રેમવિના ધર્મઆર્થમાં એક સુલુઆત પલુ આગવાનું નથી પ્રેમ સુમારી બહુ

દાનો ત્યાગ કરીને, સર્વ સંગતિ-ત્યાગરૂપ ભાગવતી દીક્ષાને મઢી હતી. શ્રી વીરપ્રભુના સર્વાનુભૂતિ અને સુનક્ષત્રમુનિએ પ્રભુના ઉપર પ્રગટેલ શુદ્ધપ્રેમથીજ પોતાના પ્રભુની ભક્તિના યોગે ગોશાલાની સાથે ભાવે કર્યું હતું અને શુદ્ધપ્રેમથીજ કાયાની મમતા ટાળી હતી. મનુષ્યો ઉપર શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરનાર મુનિવર, અન્ય મનુષ્યોને પ્રતિબોધ દેવામાટે ગામોગામ વિચરે છે અને અનેક શુધાદિ પરિસહોને વેડે છે. તેમાં પણ શુદ્ધપ્રેમનુંજ પ્રાબલ્ય અવબોધાય છે. ત્રિશક્તિ રાણીના ગર્ભમાં શ્રી વીરપ્રભુ હતા ત્યારે, પ્રભુ પોતાની માતાની ભક્તિથી કંપાયમાન થયા નહિ, તે વખતે ત્રિશક્તિ માતાની જે અવસ્થા થઈ હતી તેમાં પણ પ્રેમની પ્રબલતા હતી. રાણુએ શ્રી નેત્રિનાથને સ્વામી તરીકે સ્વીકારીને અન્તે દીક્ષા અંગીકાર કરી હતી, તેમાં પણ પ્રેમનું પ્રાબલ્ય અવબોધાય છે. શ્રી વીરપ્રભુએ ચંડકોશિયા સર્પેપર દયાની વૃદ્ધિ વર્ચ-વીને બોધ દીધો હતો, તેમાં પણ શુદ્ધપ્રેમનુંજ આકર્ષણ હતું; એમ અવબોધાય છે. શુદ્ધપ્રેમરૂપ લોહચુંબકથીજ પૂર્વકાલના શિષ્યો, પોતાના સદ્ગુરુના મુદયની વિધાઓને આકર્ષવા શક્તિમાન થતા હતા. તેના ઉપર આપણો પ્રેમ હોય છે, તેનામાટે આપણો પ્રાણ સમર્પવાને શક્તિમાન થઈએ છીએ, તેમાં પણ પ્રેમજ કારણીભૂત છે. તેના ઉપર પ્રેમ છ એવો પુરૂષ બળતા ઘરમાં ઉઘેલો હોય તો તેને ખેંચી કાઢવાનેમાટે પ્રેમીના તનમાં જુસ્સો પ્રગટે છે. પ્રેમના યોગે માતા પોતાના પુત્રને અગ્નિમાં બળતો દેખીને પોતે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરે છે અને પોતાના પ્રાણના ભોગે તેને બહાર કાઢવા પ્રયત્ન કરે છે.

પોતાના મિત્રને નદીમાં તણાતો દેખીને તેના ખરે મિત્ર નદીમાં પડતું મૂકીને, પોતાના મિત્રને બહાર ખેંચી કાઢે છે; તેમાં પણ પ્રેમની પ્રબલતા અવબોધાય છે. સ્વદેશ પ્રેમના બળથી સ્વદેશીના તનમાં જુસ્સો પ્રગટે છે અને તે પોતાના પ્રાણ વગેરેનું સ્વાર્પણ કરવા જરામાત્ર અચકાતો નથી. શુદ્ધપ્રેમથી અન્યોનું અશુભ કરવાની પ્રવૃત્તિ થતી નથી. અશુદ્ધ અને એકદેશીય પ્રેમથી પોતાના પ્રેમીઓનુંજ ઈર્ષ કરવાની પ્રવૃત્તિ થયા કરે છે, પણ પોતાના પ્રેમીઓના જે પ્રતિકૂળ હોય તેનું તો અનિર્ણય કરવાની પ્રવૃત્તિ રહે છે. એક મનુષ્ય ઉપર પ્રેમ હોય તો તેનું શ્રેયઃ ઇચ્છાય છે અને તેની રક્ષા કરી સકાય છે. બે મનુષ્યો ઉપર પ્રેમ હોય છે તો બે મનુષ્યનું શ્રેયઃ કરી સકાય છે અને બેની દયા પાળી સકાય છે. એમ કરતાં કરતાં સર્વ મનુષ્યોપર પ્રેમ થાય છે તો સર્વ મનુષ્યોનું ભંતું કરી સકાય છે, અર્થાત્ સર્વ મનુષ્યોમાટે તન, મન અને ધનનું સ્વાર્પણ કરાય છે. સર્વ જીવોપર શુદ્ધપ્રેમ પ્રગટતાં સર્વ જીવોપર મૈત્રીભાવના ખીલે છે અને સર્વ જીવોની દયા

પાણી સકાય છે. દયા, દાન અને સીધા પાત્રવામાં પણ પ્રેમનું જ પ્રથમ પ્રાબલ્ય હોય છે. ન્હાનાં બાળક ઉપર માતાનો અત્યંત પ્રેમ હોય છે, તેમ ન્હાના બાળકને પણ માતાના ઉપર અત્યંત પ્રેમ હોય છે, પરંતુ બાળક મોટી ઉંમરનું થાય છે ત્યારે પ્રેમના સૂત્રને મંદીન કરી દે છે, તેથી તેના ઉપર જનની વચેરેના પૂર્વના લેવો પ્રેમ રહેતો નથી. મનુષ્યો, સ્વાર્થદિ દોષોવડે વચની પેકે પ્રેમને પણ મંદીન કરી દે છે. ઉચ્ચ પ્રેમનો પ્રાદુર્ભાવ કરવો હોય તો ઉચ્ચ જ્ઞાન અને સત્વગુણની પ્રાપ્તિ કરવી જોઈએ. લેમ લેમ આત્માની શુદ્ધિ થતી જાય છે, તેમ તેમ ઉચ્ચ પ્રેમની પણ શુદ્ધિ થતી જાય છે.

[illegible]

દેવ, સેનાપતિ અને યોદ્ધાઓ, વગેરેમાં ભ્રે કૃત્રિમ પ્રેમ હોય છે; તે તેનું પરિણામ કદી સાચું આવતું નથી.

કૂર પ્રાણીઓ પણ પ્રેમથી પોતાનાં બચ્ચાંઓનું રક્ષણ કરે અને તેઓના પ્રાણના રક્ષણમાટે પોતાના પ્રાણનું પણ સ્વાર્પણ કરે છે. આ દૃષ્ટાંતથી સાર લેવાનો છે કે, શુદ્ધપ્રેમ જગતનું તથા પોતાનું પ્રેમ કરવા શું સમર્થ નથી? અર્થાત્ છેજ. સ્વાર્થ અને ક્રોધાદિક દોષોવડે મનુષ્યોએ કૃત્રિમપ્રેમનું અવલંબન કરીને દુનિયાની અવનતિનું કાર્ય આરંભ્યું છે. કેટલાક સંતઓએ લોભથી કૃત્રિમપ્રેમને ધારીને સ્વદેશીય અને પરદેશીય પ્રજાનો વિચાર ભોવો છે. કેટલાક બ્યાપારીઓ સ્વાર્થપ્રપંચના વિકારોમાં તન્મય થઈને, કૃત્રિમપ્રેમથી પવિત્ર જીવનને કલંકિત કરી અન્યોને પણ પોતાના પાપમય વિચારોના પ્રવાહમાં આકર્ષીને જમતની અવનતિ આરંભે છે. કેટલાક વિદ્યાર્થિયો તેમજ કેટલાક જૈનો કૃત્રિમપ્રેમની શાળામાં અભ્યાસ કરીને-જૈન નામને કલંકિત કરીને, સ્વાર્થ, નિન્દા, શકતા અને હિંસાદિ દોષથી, ગુરુઓ, માતાપિતા, બન્ધુઓ, કુટુંબીઓ અને અન્ય મનુષ્યોની સાથે સાકર જેવી જિંહ્વાથી વિષગમિત પ્રેમનો પ્રપંચ કરીને, શુદ્ધપ્રેમના અંકુરાઓને મૂઢવમાં ઉત્પત્ત થતાં જ છેડી નાખે છે, તેથી તેઓ-દેવ, ગુરુ અને ધર્મપ્રતિ શુદ્ધપ્રેમ ધારણ કરવાની પ્રવૃત્તિને ક્યાંથી ધારણ કરી શકે? કેટલાક ભાષાશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ, તેમજ ન્યાય અને ન્યાયશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ પણ કૃત્રિમપ્રેમના પ્રપંચને વિસ્તારીને પોતાનું આયુષ્ય નિરર્થક વલન કરે છે. કેટલાક આત્મજો અને કેટલાક માત્ર વેપથી સાધુ બનેલાઓ, ગુરુ અને દેવ આદિપર કૃત્રિમપ્રેમ ધારણ કરીને અને સ્વાર્થાદિ દોષવડે, પોતાના આત્માને પાપકલકપુષ્પ કરીને, -દયા, નૈત્રી, ઉચ્ચ મૂઢવ અને સરલતા આદિ ગુણોથી ગ્રહ જનીને પોતાની તથા પોતાના અધિકૃતોની ઇંદગીને પણ બનાડે છે.

કેટલાક મનુષ્યો, વિનયરત્ન તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલા મુનિની પેઠે, ઉપર ઉપરનો કૃત્રિમ-વિષમય પ્રેમ દર્શાવીને, મનુષ્યોને દુઃખના ચાતુરમાં દુબારે છે. અનેક પ્રકારના સ્વાર્થના વિચારોને દેશવટો દેવામાં નહિ આવે ત્યજત, દુનિયામાં ઉચ્ચ પ્રેમના કદપરજોના દર્શનની આશા રાખતી તે જાય છે. અને તેવા સનાધિકારીઓ યાઓ, મોટા મોટા પ્રેરણકારો બનેા, અન્યન લક્ષ્મીના અધિપતિ બનેા અને અને તેવા વક્તા બનેા, પણ સ્વાર્થાદિ દોષવડે જેવા તેવા ઉપર કૃત્રિમ પ્રેમને ધારણ કરે છે ત્યામુઘી, તમે સત્યવૃણના આનન્દને પ્રાપ્ત કરી શકવાના નથી. પ્રેમના અનેક નેત્ર પડે છે:-કૃત્રિમ પ્રેમનું સ્વરૂપ તો પૂરું દર્શાવ્યું છે. એક પ્રેમ એવો છે કે જેના ઉપર પ્રેમ હોય તેનું દયા અને દાનદિવડે

ભત્તું કરી શકાય, પણ તેવિના અન્યોને મારી નાખવામાં પ્રવૃત્તિ થાય, તે બ્રાહ્મણની પેઠે પાણવીય પ્રેમ અવબોધવો. સરીરની મુન્દરતાને દેખી કોઈના ઉપર પ્રેમ થાય છે તે સારીરિક પ્રેમ કહેવાય છે; એ પ્રેમ પણ ઉત્તમ નથી, ધારણ કે તેના પ્રકારના પ્રેમને તો પશુઓ અને મૂઢ મનુષ્યો-આમણીના મોઢે ધારણ કરે છે. અઘાઉદીન અને ઓરંચલેબની પેઠે પાતે જે ધર્મ પાળતા હોય તેને વિસ્તાર કરવો અને સ્વનિમિત્ત ધર્મ માનનારાઓ ઉપર પ્રેમથી મરી મથતું અને અન્ય ધર્મ પાળનારાઓની ક્ષતિ કરવી, તેમનું સર્વસ્વ નષ્ટ કરતું અને તેઓના દેવોને આળો ભાંડવી, તે તો સંકુચિત ધર્મોન્ધ પ્રેમ ગણાય છે. આવા સંકુચિત ધર્મોન્ધ પ્રેમને પ્રેમજ્ઞ કહેવામાં મોટામાં મોટી ભૂલ કરાય છે. આવા પ્રકારનો સંકુચિત ધર્મોન્ધ પ્રેમ, સ્વપરતું હિન કરવા સમર્થ થતો નથી. કેટલાક આજમ નિરપેક્ષ, પિતાની બુદ્ધિની કંપનાથી પિતાના ધર્મ સાધુઓને સત્ય માની તેઓના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરે છે અને તેથી અન્ય-જે જે સાધુઓ, કે જે પિતાના અભિમતથી ભિન્ન હોય તેઓને નાશ કરવા-તેઓનું હાડું કરવા પ્રયત્ન કરે છે, તેઓ પણ સંકુચિત ધર્મોન્ધપ્રેમધારક ભણ્યા. કેટલાક મનુષ્યો પાંચરાપિણે બાંધે છે અને પશુઓ ઉપર પ્રેમ રાખે છે અને તેઓનું પાલન કરે છે, પણ કદાપિ કોઈ મનુષ્ય બાકિમાં વા અમુક ચારક વા સાધુમાં કોઈ લાતને દોષ સાંભળે છે વા દેખે છે. તો તેઓની હેઠના કરવા તથા તેઓનું અશુભ કરવા-મન. વાણી અને કાષાથી પ્રવૃત્તિ કરે છે. અર્ધાંગ વાધ, સાપ, મનર અને હડકાયા કુતરાની પણ દયા કરનારા અને તેઓના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરનારા મનુષ્યો. અન્ય કોઈ મનુષ્ય બાકિમાં, દારૂ-પાન, બિભિચાર વા અસત્ય બાકાત વગેરે દોષો. દોષ છે તો. તેના ઉપર લૂંટી પડે છે અને તેના પ્રાણનો નાશ કરે. પ્રયત્ન કરે છે, તેનાં આટલિકાનાં સાધનોને પણ લૂંટી લે છે અને તેનાં દેવો તેના મનને અત્યંત સગાઈને પરનાચામન. રેડે રેડના. કરવા નાકી રાખતા નથી, એ મું ખેદજનક નથી. અલગ અલગ ખેદકર છે કેટલાકો વાધ. સર્પાદિ પશુઓની દયા કરે છે પણ તેને પાતુના કોઈ દોષ આવી ગયો હોય. વા ઝિંચી ચાલ પણ સમજી દે. તે. તેના મનને દુઃખવવા અને તેને ફૂન જોવો હવે. કરવા નિદય પરિણામને ધારે છે; આવા પ્રકારના મનુષ્યોના પ્રેમને વિવેકશૂન્ય-નુન્ય પ્રેમની ઉપજા આપવામાં આવે તો, ખરેખર તે અવેચન નહિ ગણાય. કેટલાક મનુષ્યો, પિતાના મેલમાં જે સહાય કરે છે તેના ઉપરજ પ્રેમ ધારણ કરે છે અને અન્યોના પ્રતિ પ્રેમની દૃષ્ટિથી કદી જોતા નથી; આવા પ્રકારના

પ્રેમને સ્વાર્થ પ્રેમ કહેવામાં આવે છે. એક ભત્રીજા પ્રેમ એવો હોય છે કે, કોઈ પણ મનુષ્ય પોતાનું જીવન ન કરે ત્યાંસુધી તેના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરે. અને જ્યારે કોઈ જીવન કરવા પ્રયત્ન કરે છે તો પશ્ચાત્ત પ્રેમના ઠેકાણે દ્વેષાભિમય હૃદય થઈ જાય છે, આપણુ વૈશ્વિક પ્રેમ છે. કેટલાક મનુષ્યો કોઈના સુખના વખતે તેના પ્રેમી બને છે, પણ જ્યારે તેના ઉપર દુઃખ ઉપાધિ આવી પડે છે ત્યારે, તેના ઉપરથી પ્રેમ ઉતારી દે છે; આપણુ સ્વાર્થ પ્રેમજી અવલોધાય છે. કેટલાક મનુષ્યો, જે પોતાની માન્યતા પ્રમાણે વર્તે છે તેના ઉપર પ્રેમ ધારે છે અને અન્યના ઉપર પ્રેમદષ્ટિથી દેખતા ને પણ નથી, તેઓ પણ પ્રેમની સંકુચિત વૃત્તિથી આગળ વધેલા જણાતા નથી. જેઓ ઘડીમાં પ્રેમી બની જાય અને ઘડીમાં વાઘરીવાડાની પેઠે કલેશ કરી માળંગાગા કરે! તેવા પ્રેમધારકોના પ્રેમને અનાર્થ પ્રેમ કહેવામાં આવે છે. જેઓ અનાર્થ પ્રેમથી આગળ વધ્યા નથી, તેઓ સાધુના ધર્મને મહત્વ કરવાના અધિકારી ક્યાંથી બની શકે? જેઓ પ્રેમનો કય વિઘ્નપત્રી પેઠે બચહાર કરે છે તેઓના પ્રેમને વ્યાપારિ પ્રેમ કહેવામાં આવે છે. જેઓ પત્રોમાં પ્રેમના ઉભરાઓ કાઢી દે અને જાણે પ્રેમના સામ્રાજ્યમાં તણાઈ જતા હોય! એવો દેખાવ કરે, પણ તેઓના હૃદયમાં પ્રેમનો છાંટો પણ ન હોય, તેવા પ્રેમને ઇન્દ્રભક્તિક પ્રેમ કહે છે. જેઓ આચારોવટે પ્રેમની મૂર્તિરૂપ પોતાને જણાવે અને “અમે પ્રાણને પણ હીરાબાજમાં ગણતા નથી” એમ બોલી બતાવે અને વખત આવે પ્રેમના ઠેકાણે શત્રુતા દેખાડે, તેને વિષપ્રેમ કહે છે. જેઓ પ્રેમની વાતો કથા કરે પણ પ્રેમના વિવેકને સમજી શકે નહિ અને મૂઠપણું દેખાડે, તેઓના પ્રેમને અવિવેક પ્રેમ કહે છે. જે પ્રેમ ઘડી ઘડીમાં પોતાના સ્વરૂપને ફેરવી નામે અને તેનું ઠેકાણું રહે નહિ, તેને ચલપ્રેમ કહે છે. જે પ્રેમ મુવર્તુની પેઠે પોતાના રંનને બદલે નહિ તેને મુર્ચ્ચ પ્રેમ કહે છે. મુવર્તુને હજારો માનુષ્યોના હૃદયમાં અગ્નિ સજાવાળીને નાખવામાં આવે તોપણ તે પોતાનું મૂળ રૂપ ન જતું નથી, તેમ શુદ્ધ પ્રેમ પણ હજારો સંકટોમાં એકરૂપે સ્થિર રહે છે. ખરેખર તેવા મુવર્તુ પ્રેમને ધારણ કરનારાઓ જ નહીં વિરજા છે. જે પ્રેમ બીજાના ચરમાની પેઠે વૃદ્ધિ પામે તેને લીચપ્રેમ કહે છે. જે પ્રેમ જેના ઉપર યાચ તેના ઉપર પ્રયત્ન ધણો હોય અને પશ્ચાત્ત પાનિમાના ચન્દ્રની પેઠે રાત્ર પામતો બાક તેને શપિ પ્રેમ કહે છે. જે પ્રેમ મુવર્તુની પેઠે જાંવના ચંદ્રકારથી ઉપજે છે તેને સંસ્કારાત્મક પ્રેમ કહે છે. જે પ્રેમ અમુક એક અજિપર હોય અને અપી દુનિયાનાં મનુષ્યોપર અંશમાત્ર પણ ન હોય, તેને એક અજિપ્રેમ કહે છે. એક અજિપ્રેમથી

[illegible]

કરનાર ઉચ્ચ-શુદ્ધપ્રેમ જેના મુદયમાં પ્રગટયો હોય છે, તે ઈચ્છિત વસ્તુને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પ્રેમરસમાં મન પણ એકતાર બની બધ છે; માટે અન્તર્વૃત્તિ કરવામાં ઉચ્ચપ્રેમની અત્યંત આવશ્યકતા છે; એમ સિદ્ધ થાય છે.

આત્મામાં મનોવૃત્તિને રમાડવાની જેની ઈચ્છા હોય, તેણે પ્રથમ આધ્યાત્મજ્ઞાન મેળવવું જોઈએ અને આત્માને પ્રેમરસપાત્રમૂત કલ્પવે જોઈએ, અર્થાત્ આત્મામાંજ પ્રેમરસ કલ્પવે જોઈએ. આ પ્રમાણે આત્માપર પ્રેમમય વૃત્તિ બની રહેવાથી અન્તર્વૃત્તિ પ્રતિદિન વિશેષતઃ ખીલ્યા કરે છે. આત્મામાં પ્રેમ લાગતાં હર્ષોદ્રમ અને રોમોદ્રમ થાય છે અને મન આનંદકરી રહે છે. આત્મામાં પ્રેમ લાગતાં દોષદૃષ્ટિનું મૂળ નષ્ટ થાય ■ અને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમજ કોઈની નિન્દા આદિમાં પ્રવૃત્તિ પતી નથી; આવા શુદ્ધપ્રેમની બલિહારી છે ! જે મનુષ્યને આવે આત્મિક-શુદ્ધપ્રેમ પ્રગટયો છે, તેઓને મારો નમસ્કાર થાઓ !! આત્માપર પ્રેમની લગની લાગતાં મનના સંકલ્પવિકલ્પ ટળે ■ અને તેથી સમાધિની પ્રાપ્તિ થાય છે. પ્રથમાવસ્થામાં શુભપ્રેમવિના ધર્મજ્ઞાનમાં ચિત્ત લાગતું નથી અને ધર્મક્રિયાઓ કરતાં છતાં પણ, -તે તે ક્રિયાઓનો પ્રેમ નહિ હોવાથી શૂન્યતા ભાસે છે. પ્રેમથી પરમાત્માની મહા થાય છે. ધર્મ પ્રેમથી સમ્યક્ત્વનું બીજ રોપાય છે, માટે અશુભ, રાગ, દ્વેષ અને ઈર્ષ્યા વગેરે જેમાં ન હોય એવા શુદ્ધ પ્રેમથી વર્તવું જોઈએ. સર્વ જીવોપર પ્રેમથી મૈત્રીભાવના ધારણ કરવી; કેટલાક જીવો અશુભ કરવા પ્રવૃત્તિ કરે તો પણ સામું અશુભ ન કરતાં તેઓના આત્માનું એયઃ ચિત્તવતું, -આવા ઉત્તમ પ્રેમને જૈનધર્મના ઉત્તમ મુનિવરો ધારણ કરે છે. શ્રી મહાવીરપ્રભુએ સર્વ જીવોપર પ્રેમ ધારણ ક્યો હતો; -જ્યારે તે છઠ્ઠા ચુલુકાણે હતો ત્યારે, સર્વ જીવોની સાથે મૈત્રી-ભાવને ધારણ ક્યો હતો તેથી ઉપસર્ગ કરનારાઓના ઉપસર્ગ સહન કરીને તેઓનાપર મૈત્રીભાવના ભાવી હતી. ધર્મની ક્રિયાઓ કરતાં આવે ઉત્તમ પ્રેમ ધારણ કરવાથી, મનરૂપ આકાશમાં મૈત્રીભાવનારૂપ ચન્દ્ર ખીલી શકે છે. શ્રીમહાવીરસ્વામીએ કેવલજ્ઞાન પામ્યા પૂર્વે -છઠ્ઠસ્ય સાધુ અવસ્થામાં-ઉત્તમ શુદ્ધ પ્રેમ ધાર્યો હતો; તેવા પ્રેમને કોઈ ગીતાયં મુનિવર પારખી શકે છે. શક મનુષ્યો, કે જેઓ નિરક્ષર અને આગમ તત્ત્વજ્ઞાતા નથી અને અક્ષરના શત્રુઓ છે, તેઓ આવા ઉત્તમ પ્રેમનું રહસ્ય અવજોખી શકતા નથી. અનુભવજ્ઞાની આવા ઉત્તમ-શુદ્ધપ્રેમનો અનુભવ પામી શકે છે. જે અનુભવજ્ઞાની આવે ઉત્તમ પ્રેમ ધારણ કરે છે, તેના મનમાં આનન્દની સદૃષ્ટિ ખીલી ઉઠે

[illegible]

કરાય એવી યૌનિક પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. જે મનુષ્યો વેદીયા દેશનું
પેડે એકદેશીય સંકુચિત વિચારશ્રેણિપર આક્રમ્ય કરેછે અને અધિક
કાર તરતમ બેદનો-સ્વ અને અન્યનેમાટે-વિચાર કરતા નથી
તેઓ પોતાના વિશાલ વિચાર વિવેકને પ્રગટાવી શકતા નથી અને
અન્યોના સ્વાધિકારના તરતમ બેદની દિશા જાણ્યાવિના, તેઓને
અન્તર્વૃત્તિના માર્ગે ખેંચી શકતા નથી. અન્તર્વૃત્તિમાં પ્રવેશ કરનારે
બંધાર અને નિશ્ચય નયનું તથા ઉત્સર્ગ તેમજ અપવાદનું જ્ઞાન
કરવું જોઈએ. અન્તર્વૃત્તિના માર્ગમાં-રાજમાર્ગે યજ્ઞ આત્મનારા મુનિ-
વરો છે, કારણ કે તેઓએ શુદ્ધસ્વાચારની ઉપાધિને ત્યાગ કર્યો હોય
છે. શુદ્ધસ્થાને આશ્રયિકાવૃત્તિ, જ્ઞાન અને યોગ્યતાના આધારે અન્તર્-
વૃત્તિમાં ઉત્તરવાનું છે. સાચોનું વાચન અને મનન જેમ જેમ વિશેષ
કરવામાં આવે છે, તેમ તેમ અન્તર્વૃત્તિ વિશેષ પ્રકારે ખીલતી જાય
છે. અત્ર એક ઉપયોગી સૂચના આપવામાં આવે છે કે, અન્તર્વૃત્તિના
અભ્યાસકોર્સ બહિર્વૃત્તિધારકોની નિન્દામાં ન ઉતરવું જોઈએ, તેમજ
તેઓને નીચ માનીને પાતાનેજ ઉચ્ચ માની આક્રમક ન કરવો જોઈએ.

કોઈ અધિગુણિધારક કરતા અન્યગુણિના પ્રતાપે પોતાનું આત્મ-
અંગ વિનાય ખીજી દોષ તે તેની આત્મ પોતાના વિચારોને અમુક
અવસ્થામાં લાવવાની જ તુલના અને તેવાને પોતાના વિચારમાં આક-
ર્ષણ કરી આકર્ષણે લાગતું કુલપ્રાપ્ત્ય વિનંદ દોષ અને અન્યગુણિ-
લાગતું અવગત ૧ તેના કરતા દીન દોષ, તે તેને અધિગુણિધારકને
કરેલા વિનંદ, અન્યગુણિ લાગતો નાદિ, કારણ કે તેમ કરતા મતાં
તે તેના કરતા લાગતો કારણના આકર્ષણ અથવા એમ બનતા
લાગતો અન્યગુણિ, અન્યગુણિ મરક દોષ અને તે અધિગુણિ-
લાગતો અન્યગુણિ કરતા વિનંદ, કદાચ અન્યગુણિ દોષ, તે તેને લા-
ગતો અન્યગુણિ લાગતો કદાચ કરતા કરતા કે જે અન્યગુણિ કેપરેમ
કદાચ કરતા કરેલા, કરતા અન્યગુણિ કરતા અન્યગુણિ આવી પડે એવો
મરક કરેલા અન્યગુણિ અન્યગુણિ દોષ અને અધિગુણિ ત્યાં
અન્યગુણિ અન્યગુણિ અન્યગુણિ દોષ અને અન્યગુણિ લાગતો અન્યગુણિ
અન્યગુણિ દોષ અન્યગુણિ અન્યગુણિ કરતા કરતા એવો એવો કેટલાક
અન્યગુણિ અન્યગુણિ અન્યગુણિ ૧ લાગતો અન્યગુણિ ને હિ મરકતો નથી;
વિનંદ કરતા અન્યગુણિ અન્યગુણિ ૧ લાગતો કરતા અધિગુણિ દોષ કે
કે જે અન્યગુણિ કરતા કરતા અન્યગુણિ અન્યગુણિ કરતા કરતા કે જે જે.

[illegible]

કાષ્ટ મૂકીને મનને શિષ્ય લેવું જનાવી દે છે, અને તેઓ વાણીના ઉપર
ઘેટાયે બધો કબજો મૂકે છે કે, વાણીમાંથી એક પણ અયોગ્ય અને
અનર્થકર શબ્દ નીકળતો નથી. તેઓની વાણીમાં અમૃત અને સત્યનો
ચાસ થાય છે. તેઓની આંખ અન્યોના ઉપર પોતાનું તેજ અજમાવે
છે, તેમજ તેઓની કાયા પાપમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત થતી નથી. તેઓ
નીતિના માર્ગમાં મેદારદારની પેઠે દોડે છે અને નૈતિક સિદ્ધાન્ત પાળ-
વામાં મેરૂપરંનની પેઠે ધૈર્ય ધારણ કરે છે. તેઓ માતાની પેઠે સમાનું
સેવન કરે છે. તેઓ સ્ત્રીની પેઠે સાન્નિત્યે પ્રિય બહી તેની સાથે રમે
છે. અન્તર્વૃત્તિધારકોનું હૃદય, આરીસાની પેઠે મુદ્દ જનવાધી તેમાં
સત્યનો પરિપૂર્ણ ભાસ થાય છે અને હૃદયમાં દયા મંદ્રાના
નિર્મલ પ્રવાહો પ્રવહે છે. તેઓને આખું જનન પોતાના એક કુટુબ-
સમાન લાગે છે, તેથી તેઓ સ્વ અને પરોક્ષતિને સારીરીતે-ખરા
ભાવથી સમ્મી રાહે છે. અન્તર્વૃત્તિના સાધકો જે ક્રિયા કરે છે તેમાં,
ચિત્તને પહેલી દેહે તેથી, તેઓ જે જે કાર્ય કરે છે તેમાં વિજય પામે
છે. અન્તર્વૃત્તિના સાધકોનું મન સિયર થાય છે અને તેથી તેઓ જ્ઞાના-
વરણીય અને મોહનીય આદિ કબંધો દુર્યોપશમ બનેરે કરી રાહે છે.
અન્તર્વૃત્તિના સાધકો કન્ઝ કોટીના નયમ નાનંભા પ્રવેશ કરે છે અને
અસુખમ આનંધી દુર રહે છે. અન્તર્વૃત્તિના સાધકો પરના નવરત્ન પ્રગટ
કરે છે અને આશાના વિશાલોને તરૂંથી વિજયનને વરે :

[illegible]

આવે ત્યારે ક્યાંથી ઉભો રહી શકે? અલગત ઉભો રહી શકે નહિ. આત્માભિમુખવૃત્તિ રાખવામાં જ્ઞાનગુણની જેડે ધૈર્યની પણ અત્યંત આવશ્યકતા સિદ્ધ કરે છે. હાલના કાલમાં છઠ્ઠા ગુણુરચાનકની અને કવચિત્ સાતમા ગુણુરચાનકની હદ પ્રમાણે અન્તર્વૃત્તિ સાધી શકાય છે.

વ્યવહાર અને નિશ્ચયનયથી અન્તર્વૃત્તિનું સ્વરૂપ અવગોચીને, જે ન થોવડે અન્તર્વૃત્તિની સાધના સાધવી બેઠબે. અન્તર્વૃત્તિને સાધવા માટે જે જે નિમિત્ત કારણોને અવગંબવાં પડે અને જે જે પ્રતો તથા શરીરાદિની બાહ્ય ક્રિયાઓ કરવી પડે, તેને વ્યવહારથી અન્તર્વૃત્તિ કહેવાય છે. રાગ દ્વેષાદિના પરિણામની મનદતા અને આત્મામાં મનની સ્થિરતાવડે જે જે અશે રમણુતા અને સ્થિરતા થાય,—મનની અમુક સાધનોવડે એકાગ્રતા થાય, તેને નિશ્ચયનયથી અન્તર્વૃત્તિ કહે છે. પાતંજલ યોગની પરિભાષાએ—ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિને સંયમ કહેવામાં આવે છે; તેવી સંયમ દશામાં રહેવાની ઇચ્છાવાળાને અન્તર્વૃત્તિની સાધના કર્યાવિના છૂટેકો થતો નથી.

ધર્મધ્યાનમાં અને શુક્લધ્યાનમાં પ્રવેશ કરવાની ઇચ્છાવાળાએ અન્તર્વૃત્તિની સાધના કરવી બેઠબે. પ્રભુપૂજા અને ભક્તિ આદિની આવશ્યકતા સ્વીકારવાનું કારણ પણ એ છે કે, તેથી અન્તર્વૃત્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે. તીર્થયાત્રાની આવશ્યકતા પણ અન્તર્વૃત્તિની પ્રાપ્તિ કરવામાટેજ છે. જે વખતે મન અન્તર્વૃત્તિવાળું હોય છે, તે વખતે વક્તા, શ્રોતા, તથા લેખકને અમુક વિષયનું અલૌકિક જ્ઞાન થાય છે. જે વખતે કોઈ પણ બાબતમાં મન જાગી (ચોંટી) બેસે છે ત્યારે, નામ રૂપનું જ્ઞાન બહાવે છે અને તેથી તેને તે તે બાબતનું અભિનવજ્ઞાન થયાવિના રહેતું નથી. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, મનોવૃત્તિ બે આત્માના સમુખ જાગી રહી હોય છે તો.—જાણનું નામ રૂપ જ્ઞાતાં આત્મતત્ત્વ સંબંધી અપૂર્વ જ્ઞાન પ્રગટી શકે છે. આત્માના તાબામાં થએલું મન દુનિયાના પદાર્થોમાં લેપાયમાન થઈ શકતું નથી અને રાગ દ્વેષની અજિજ્ઞતાએ—પ્રારબ્ધયોગે આવેલી ઉપાધિ, શાન્તિથી વેદવા આત્મા સમર્થ થાય છે. અન્તર્વૃત્તિના સામર્થ્યને કોઈની ઉપમા આપી શકાતી નથી. અન્તર્વૃત્તિનું સામર્થ્ય જ્યારે ઉત્પન્ન થશે, ત્યારેજ કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થશે. પાતાળી કુવાનું જલ કદાપી ખૂટી બેસે, પરંતુ અન્તર્વૃત્તિનું સામર્થ્ય કદાપિ ખૂટતું નથી. મોટા મોટા મુનિવરો અન્તર્વૃત્તિના સામર્થ્યને પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરે છે.

અન્તર્વૃત્તિની પ્રાપ્તિ કરવામાં મોહનું કુટુંબ વિજ્ઞ નાખે છે. કામ ક્રોધ, લોભ, માયા, મનસર, અહંકાર, હાસ્ય, ભય, શોક, નિન્દા અને

યા પુદ્ગલકા કયા વિસવાસા, હે સુપનેકા વાસારે. ॥યા પુદ્ગલકા॥
ચમત્કાર વિજલી દે જૈસા, પાની વીચ પતાસા ॥

યા દેહીકા મર્વ ન કરના, જંગલ હોયગા વાસા. ॥યા પુદ્ગલકા॥૧॥
જૂઠે તન ઘન જૂઠે જોવન, જૂઠે હૈ ઘરવાસા ॥

આનન્દધન કહે સચહી જૂઠે, સાચા શિવપુરવાસા. ॥યા પુદ્ગલકા॥૨

ભાવાર્થ:- શ્રીમદ્ આનન્દધનજી મહારાજ પિતે જે સરીરમાં રહ્યા છે તેને દેખીને કહે છે કે, અહો! આ સરીરરૂપ પુદ્ગલનો શો વિચાર ધારણ કરવો? સ્વપ્નમાં, કોઈ ઘરમાં-મહેલમાં-રહેવાનો ભાસ થયો હોય છે અને આંખ જ્યારે ઉઘડી જાય છે ત્યારે તેમાંનું કશું કંઈ હોતું નથી, તદ્વત્ આ પ્રત્યક્ષ દેખાતું સરીર પણ ક્ષણિક હોવાથી તેનો શો વિચાર કરવો? સરીર અનેક પ્રકારના રોગવડે શય થાય છે; નમે તેટલા ઉપાયો કરવામાં આવે છે તોપણ સરીર અન્તે શય થાય છે. આકાશમાં પિંડુ તનો, જેવો ક્ષણિક ભાસ થાય છે તદ્વત્, સરીરનો પણ આનુષાંગિક નાશ થાય છે. જગત્માં પાપાનુ જેમ ક્ષણવારમાં ઓગળી જાય છે, તેમ સરીર પણ ક્ષણવારમાં આનુષાંગિક નષ્ટ થઈ જાય છે; આજ ક્ષણિક દેહનો મર્વ કરવો નિવૃત્ત થોડો નથી. સરીરનો અન્તે જંમવડમાં વાસ થયે, અર્થાત્ જનવડમાં સરીરને બાળી તાપવામાં આવશે, ત્યાં અન્યરીત્યા પણ તેનો નાશ થશે, માટે સરીરપર મનના ધારણ કરવી થોડી નથી. સરીર અને રૂપર અનુભવ કરતું નિવૃત્ત થોડો નથી. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પિતાના આત્માને કહે છે કે, દે મેતન! બાપ પદાંગેની મનના કરવી નિવૃત્ત થોડી નથી. જડ પદાર્થોના તું નથી અને જડ પદાર્થો તારા નથી. તનુ, ઘન અને સ્થિત અવસ્થા છેજ:-ઘરમાર, મહેલ, દરેલી વનેદે સર્વ અવસ્થા છે; કેનકે દુનિયાના ભાટા ભાટા સ્વકથાનેય મર્વ નવા પણ દેહનીઆંગે પૂરતી, -ઘરમાર વનેદે જડ વસ્તુઓ મર્વ નથી અને જાણતી નથી. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી પિતાના મનમાં રાજ્યનો અનુભવ કરીને કહે છે કે, દુનિયાના આનન્દરસવિના મને વસ્તુઓ જાણી છે;-એક મુજિપુરીનાં યાગ કરશે, અર્થાત્ મુજ પડેને ભાસમાં વાસ કરશે તેજ અર્થ છે. દુનિયાના જડ પદાર્થો કરી કોઈ આનન્દના યાગ નથી અને યાગના નથી, માટે દે મેતન! મર્વ પરાવસ્તુનું અર્થ અને મનના પદાર્થોને તું પિતાના મુદ્ધાનવસ્તુરૂપના રનજાન્ય કર!!

ખાવાનું તે પસંદ કરતો નથી. અન્તરગતમા ગુરૂ પોતાના સહજ આનંદની ઘેનમાં અન્તરમાં ખેલ્યા કરે છે.

મુખરૂપ ગગનમંડળના વચ્ચેવચ્ચ એક રૂપક છે, ત્યાં એ જાતના રસરૂપ અમૃતનો વાસો છે; ખેચરી મુદ્રાનું ગુરૂગમ જ્ઞાન લેઈને જેણે તેની સિદ્ધિ કરી છે એવો ગુરૂવાળો શિષ્ય, તે અમૃતને પીવે છે અને તેથી તૃપ્તાપિપાસાનો નાશ કરે છે, પણ જેનો કોઈ ગુરૂ નથી એવો મનુષ્ય, ખાસો, —તરસ્યો—અર્થાત્ પિપાસા સહિત પાછો આક્યો જાય છે. ગોરક્ષ આદિ યોગિયોની અપેક્ષાએ આવો બાહ્ય અર્થ થાય છે. સહજ યોગીઓને આવા અમૃતની ઇચ્છા હોતી નથી, પણ હકયોગીઓ આ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરે છે. કોઈ પણ વસ્તુને સાપેક્ષપણે જોતાં એકાન્ત નિષેધ ઘટતો નથી. મનુષ્યસરીરમાં રહેલા ગગનમંડળને મધ્યભાગ નાભિ છે; ત્યાં આત્માના આડ રૂપક પ્રદેશરૂપ અમૃતનો કુવો છે. એકેક પ્રદેશમાં અનન્ત આનન્દરૂપ અમૃતનો રૂપ છે. આડ પ્રદેશ કર્મરહિત નિર્મલ છે. નાભિમાં જે આડ પ્રદેશોના સ્થાનમાં ગુરૂગમ લેઈને ધ્યાન જમાવે છે, તે આનન્દરૂપ અમૃતના ખાત્રા ભરી ભરીને પીવે છે. નાભિસ્થાનમાં પરાભાષા-દેવવાણી સમાન છે; ગુરૂગુરૂનો શિષ્ય પરાભાષાનું રહસ્ય જાણીને આનન્દામૃત રૂપમાંથી આનન્દરૂપ ખાત્રો ભરી ભરીને પીવે છે. પરાભાષામાંથી સત્ય વિચારો ઉઠે છે, અથવા શીર્ષ નયનથી ગગનમંડળના મધ્યે પ્રહ્લરન્ધ્રરૂપ આનન્દામૃતનો રૂપ છે. તેમાંથી જેના માથે મુગુરૂ છે તે પ્રહ્લરન્ધ્રમાં આત્માનું ધ્યાન ધરીને—સમાંથી જમાવી આનન્દામૃતને ભરી ભરીને પીવે છે. ઔદ રાજલોક ગગનમંડળના મધ્યમાં તીર્થ્થ લોક આવ્યો છે, ત્યાં તીર્થ્થ કરોની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તેઓ દેશના દે છે તેથી—મનુષ્ય લોકમાં શુનધર્મ અને ચારિત્રધર્મરૂપ અમૃતનો રૂપ રહ્યો છે; ગુરૂગુરૂનો શિષ્ય શુનધર્મ અને ચારિત્રધર્મ રૂપમાંથી આનન્દરૂપ અમૃતના ખાત્રા ભરી ભરીને પીવે છે અને નગુરૂ તરસ્યો પાછો જાય છે.

ગગનમંડલમેં ગડગ્રાં વિહાની, ધરતી દૂધ જમાયા.

માસન થાસો વિરલા પાયા, છામેં જગત્ત ભરમાયા. ॥ અવધૂં ॥૪॥

પડવિનું પવ પવવિનું તુંવા, વિનજીબ્યા ગુણ ગાયા.

ગાવનવાલેકા રૂપ ન મેંસા, મુગુરુ સોહી વતાયા. ॥ અવધૂં ॥૫॥

આતમ અનુમત્ત વિન નહીં જાને, અંતર જ્યોતિ જમાવે.

પદ અન્તર પરચે સોહી મૂર્તિ, આનન્દધન પદ પાવે. ॥ અવધૂં ॥૬॥

ભાવાર્થ—શ્રી લીલકર ભગવાનના મુખરૂપ મનમંડલમાં વાણી-
રૂપ ત્રાસ વિદ્યાથી, અર્થાત્ વાણીરૂપ ત્રાસને પ્રમાણ થયે અને વાણી-
માંથી નીકળેલા ઉપદેશરૂપ કૃષ્ણને જગત્માં જમાવ થયે. તે કૃષ્ણમાંથી
જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, અખંડનંદરૂપ આખણને વિરલા-જ્ઞાનયોગિઓ
પામ્યા અને પામે છે અને પામશે; બાકી સ્વમત કદામદ, કહેણ, વાદ-
વિવાદરૂપ ખાટી છાસથી જગતના લોક ભરખાયા, ભરખાય છે અને
ભરખ્યામાં ભરખાશે. કૃષ્ણને અસારભાગ છાસ કહેવાય છે તેમ, ભગવા-
નના ઉપદેશનો સારભાગ મૂકીને અસારતા મદલુ કરનારા પાતાની અવળી
મલિના યેને, છાસ લેવા કદામદ, કહેણરૂપ ભાગને મદલુ કરે છે.
ભગવાનની વાણીથી-દેશ, ક્ષેત્ર અને ઉપદેશ તત્ત્વોને પ્રમાણ થાય છે.
નવનત્વમાં દેશ, ક્ષેત્ર અને ઉપદેશ તત્ત્વોને વિશેષ કરીને એઓ સમ્ય-
કત્વ મુદ્ધચારિત્રરૂપ સમાપિને મદલુ કરે છે; તે આખણરૂપ સારાંતને
મદલુ કરનારા બાળુવા ઓળાના ઓગાડાવરૂપ મનમંડલમાં શ્રી
ભગવાનની વાણીરૂપ ત્રાસ વિદ્યાથી અને તેના કૃષ્ણને કૃષ્ણરૂપ ધરતીમાં
જમાવ થયે, તેમાંથી એકલે ઉપદેશરૂપ કૃષ્ણમાંથી ઉપદેશ સારરૂપ
મુદ્ધધર્મઆખણને કોઈ વિરલા પામ્યા, બાકી અસાર ભાગરૂપ જે છાસ
તેમાં આખુ જગત ભરખાયું છે; એવો અર્થ મદલુ કરેલો.

બહિરુના તપુરૂપી પ્રેમવા મુખે ત્રાસ છે, એમ સર્વે કોઠો જાણે
છે. બાક તપુરૂપી કોપિતિ પ્રેમ તપુસલા મુખ ૫૨ છે કે, પ્રેમ
તુંમણવા બીજામાંથી મૂકેલો પ્રેમ છે, તેમાંથી રેગાતુ ૫૩ કદામદ
છે અને તેમાંથી રેગે કોઠો ૫૪ ૫૫ નીકળે છે અને ૫૬૫૨ કૃષ્ણ
પ્રેમ છે, ૫૬૫૨ મેડુ તુંમણ-૫૭ કોપિતિ ૫૮ છે, તેને તપુરૂપી કો-
પિતિ આવે છે, તપુરૂપી જગત કારણ ૫૯૫૨ આ પ્રેમને એકવા
આવે છે આખા ૫૯૫૨ તપુરૂપી ૫૯ ૫૨ કૃષ્ણ પ્રેમ છે ૬૦ નથી
આખા ૫૯૫૨ તપુરૂપી ૫૯૫૨થી પ્રેમવા મુખે ૬૧ છે આખા ૫૯૫૨
તપુરૂપી ૫૯૫૨ ૫૯૫૨થી આખા ૫૯૫૨ પ્રેમ છે તે ૬૨ થા રે-
ખા ૬૩ નથી- તે કોપિતિ કોપિતિ ૬૪ ૬૫ ૬૬ નથી તેથી તેની બાકવા
તપુરૂપી ૬૭ કારણ ૬૮૫૨ નથી અકખાત પ્રેમરૂપ તપુરૂપી
આખા ૬૯ પ્રેમ-૬૯૫૨થી ૭૦ છે એવો આખા મુદ્ધાને
મનમાં છે. તેને એ અર્થ છે તે વિરલા આખા ૬૯૫૨ તપુરૂપી ૬૯૫૨
તપુરૂપી વિરલા-૬૯૫૨થી ૭૧ છે એ આખા વિરલા ૬૯૫૨માં
વિરલા ૭૧૫૨ છે એ વિરલા ૭૧૫૨થી ૭૨ છે આખા વિરલા ૭૧૫૨
છે આખા ૭૨૫૨થી ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ છે, તે સમ-
જગત વિરલા ૮૧૫૨ છે, ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ છે.

દેહતંતુરો.

દેહતંતુરો સાત ધાતુનો, રચના તેની બેસ બની ।
 દ્વા પિંગલા સુપુમ્બા, નાદીની શોભા અજબ ઘણી ॥ ૧ ॥
 વ્રણ તારની ગેબી રચના, વ્રણ આંગુલીથી વાગે ।
 અટ્ટથાનથી શબ્દ ઉઠાવે, મન મોહન મીઠું લાગે ॥ ૨ ॥
 અનેક રાગને અનેક રાગી, ચેતન તેનો ગાનારો ।
 રત્નસમોગુણ સર્વભાવના, જે આવે તે ગાનારો ॥ ૩ ॥
 પિંદ અને યજ્ઞાંડ ભાવને, દેહતંતુરાથી ગાવે ।
 વૈસરિથી બહિર સુળાવે, મધ્યમા પ્રેરક યાવે ॥ ૪ ॥
 પરાપર્યંતીથી ગાનારો, મહા મહા ઉચ્ચનારો ।
 ભુતવયોગે પરાપર્યંતી, આપામાં તે ગાનારો ॥ ૫ ॥
 દેહતંતુરો મહાભૂતમાં, પરાપર્યંતીથી વાગે ।
 જામત્ત તુર્યાંથસ્થામાંદિ, ચેતન યથાક્રમે જાગે ॥ ૬ ॥
 દેહ તંતુરો બી લીર્યકર, વગાડતા વૈસરી યોગે ।
 શબ્દ સુણીને અધ્યગ્રીવો તસ, જ્ઞાન કરે અનુભવ યોગે ॥ ૭ ॥
 દેહ તંતુરો વગાડનારો, વિદાનમ્દ ઘટમાં જાગે ।
 બુદ્ધિસાગર મહા ભૂતમાં, અનન્ત સુલ છે વૈરાગ્યે ॥ ૮ ॥

(મં ૧૦ સં ૭ માગ ૧ જો.)

મનુષ્યો, આત્માના અનુભવવિના પૂર્વોક્ત સૂક્ષ્મ-ગહન આશયોને
 અવગ્રહવા શક્તિમાન થતા નથી. આત્માનો અનુભવ થતાં આત્મ-
 તત્ત્વનો નિશ્ચય થાય છે. શ્રીજ્ઞાનમારમાં કહ્યું છે કે,

શ્લોક.

ધ્યાયારઃ સર્વ જ્ઞાસ્ટ્રાણાં, વિદ્યપ્રદર્શન યદદિ ॥
 પાંતુ પ્રાપચાયેદ્દોઃ, નુભવોભવવારિભેઃ ॥ ૧ ॥
 અતીન્દ્રિયં પરમમ્દ, વિશુદ્ધાનુભવં વિના ॥
 શાસ્ત્રયુક્તિ શતેનાઽપિ, ન ગમ્યં યત્તુષા જગુઃ ॥ ૨ ॥
 ન સુપુસિરમોહત્વા, શાપિચ સ્વાપજાગરૌ ॥
 કલ્પનાઽવિલ્પવિધાન્તે, સ્તુર્યાં ધાતુમથે દસા ॥ ૩ ॥

સર્વ જ્ઞાત્રોનો વ્યાપાર તે દિગ્દર્શનમાત્રજ છે, પણ સંસાર
 સમુદ્રનો પારતો માત્ર એક અનુભવ પમાડે છે. ઇન્દ્રિયોથી અતીત,
 ઉત્કૃષ્ટમ્દ, -વિશુદ્ધ અનુભવવિના, -જ્ઞાત્રોની સંકટો યુક્તિવિના, બાંધી
 સકાતું નથી, એમ પંડિત પુરૂષો વદે છે. આત્માના અનુભવમાં મોહના
 અમાત્રે મુપુસિ દસા દેહી નથી. સંકટ અને વિકટપને અમાત્ર

યથાથી, સ્વાપ તથા જાગર દશા પણ હોતી નથી, પણ તેમાં ચિત્કલ્પ-
તાના શિલ્પની વિભાંતિ છે, એવા અનુભવમાં ચોથી દશા હોય છે.
અનુભવનું સ્વરૂપ અનુભવી પુરુષેજ અવલોધી શકે છે. એઓ અનુ-
ભવજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરે છે, તેઓ આત્માની જ્ઞાનજ્યોતિનો પ્રકાશ કરે છે
અને આત્માની અસંખ્ય પ્રદેશરૂપ બ્યક્તિનો જ્ઞાનથી નિર્ધય કરે છે,
તેમજ આનન્દના સમૂહમૂલ એવું પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે છે; એમ શ્રીમદ્
આનન્દધનંજી કહે છે.

પદ્ ૧૧.

(૯૧ શાળવર્ણ.)

અવધૂં एसो જ્ઞાન વિચારી, વાંમે કોળ પુરુષ કોળ નારી. ॥અવધૂં॥
बम्भनके घर न्हाती घोती, जोगाके घर चेली ॥

કલમા પદ પદ ભરે તુરકડી તો, આપહી આપ અંકલી. ॥અવધૂં॥૧॥

ભાવાર્થ:—એ અવધૂત! તું આજ પ્રકારના જ્ઞાનનો વિચારી-
અર્થાત્ વિચાર કરનારો થા. એ તું નીચે કહુ છું તેમાં પુરુષ હોણ છે અને
નારી હોણ છે? તેનો વિચાર કરીને અનુભવ કરીને—ત્યારા આત્માને નિર્ધય
જ્ઞાનરૂપ ઉત્તર આપ! નીચે કહેવામાં આવશે તેમા પુરુષ અને ઓણ જ્ઞાન
યથાથી હે અવધૂત! તું આત્મસ્વરૂપનો વિચાર કરનારો થઈશ! હવે
પુરુષ અને સ્ત્રીનો સૂક્ષ્મ ભાવ નીચે પ્રમાણે ઉત્તર તરીકે વાનુવચામાં
આવે છે. આ પદમાં આત્માને પુરુષ તરીકે વાનુવે છે: તેની
પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મન ચક્રી ઉત્પન્ન થનાર માંદરૂપ સ્ત્રી છે.—અત્ર
મતિનું સ્થાનાન્યપણે મહત્ત્વ કરવું. સંન્યગ્રહજ્ઞાનની પ્રાપ્તિવિનાની મતિ,
એવા એવા પ્રકારના સંયોગને પ્રાપ્ત કરે છે તેવા તેવ પ્રકારરૂપે તે
પરિણમી બાધ છે, ત્યારે આત્મા આકાશને ધેર કે રાસ પાવ છે ત્યારે
આકાશના સરીરમાં રહેલ આત્મારૂપ પુરુષની નાગરૂપ જા. પાત્રુ ન્દાત્રું,
ઈત્યાદિરૂપે પરિણમ પામતી દેખવાના આવે છે. ન્દાત્રું ધાત્રું એ સૌંચ
ધમે છે;—આકાશના ધેર આત્મા અવતરે છે ત્યારે તેનો નાગ તે કૂનમાં
પ્રવર્તતા વિચારો અને આત્મારોને મદનું કરીને ન્દાયા ચોચારૂપ પરિ-
ણતિને ધારણ કરે છે. (શ્રીમદ્વા સનયના આકાશની ન્દાચરો-
વામા વિશેષ પ્રકારે પરિણમ પામતી સુદ્ધિ હોતી જોઈએ, અધુના
પણ તે વર્નમાં તેથી મનિયાના અનુભવ ધનુ દેખવામા આવે છે.)
આત્મારૂપ પુરુષે ત્યારે જોતીનો રેક પદેએ ત્યારે, ધૂણી ધ-
આવથી, મસ્તકે જલ ધારણ કરથી, કંઈ પદેરથી અને સારે રાખ

ચોળવી, ઇત્યાદિ કાર્યમાં પરિણામ પામીને મતિ તે કાર્યો કરવા લાગી, જોગીની અવસ્થામાં મતિ, ખરેખર જોગીની ચેલી બનીને ઉપરુંક કાર્ય કરવા લાગી. આત્મા ન્યારે મુસહમાન તરીકે થયે ત્યારે, તેની મતિરૂપ સ્ત્રી, મુસહમાની ધર્મરૂપે પરિણામ પામીને કલ્પમાનો પાઠ કરીને તરકડી બની. પરમાર્થતઃ વિચારીએ તો મતિતો પોતાના રૂપે છે, અર્થાત્ તે ઉપર કહેલી બાબતોથી ન્યારી એકલી છે. બાહ્ય સંયોગોના નિમિત્તે-મતિની વૃત્તિ, જ્યાં જોવા પ્રકારના સંયોગો મળેછે ત્યાં, તેવા પ્રકારની યર્થ જાય છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનજીએ આત્માને પુરૂષની ઉપમા આપીને અને સમ્યક્ત્વવિનાની સામાન્ય મતિને સ્ત્રીની ઉપમા આપીને, અન્તરમાં સ્ત્રી પુરૂષનો સંબન્ધ દર્શાવીને અપૂર્વ ભાવ દર્શાવ્યો છે. આત્માની સાથે અતુર્ભેતિમાં મતિ હોય છે-એકેન્દ્રિયની અવસ્થામાં પણ આત્માની સાથે મતિ હોય છે. મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ, એ આત્માની પરિણુતિ છે. મતિજ્ઞાન વિના શુતજ્ઞાન પણ હોતું નથી. મતિના બાહ્ય પદાર્થો પર્યાયો છે. મતિમાં જે જે પદાર્થોની ઉપલબ્ધિ થાય છે, તે તે વિષયો અપેક્ષાએ મતિજ્ઞાનના પર્યાયો કહેવાય છે. મતિજ્ઞાનના અકાપીરા ભેદ છે અને ઉત્કૃષ્ટા ત્રણુસે આલીરા ભેદ છે. મનુષ્યોને મતિતો હોય છે, -એને મન હોય છે તેને મતિ ઉત્પન્ન થાય છે. પાંચ ઇન્દ્રિયો અને છઠ્ઠા મનના સમ્બન્ધમાં જે જે પદાર્થો આવે છે, તે તે પદાર્થોનું જ્ઞાન થાય છે અને તેને મતિજ્ઞાન કયાય છે. મતિજ્ઞાન પામેલા જીવો અસંખ્ય છે. અનાદિકાલથી આત્મા મતિને ધારણુ કરે છે; કોઈ વખત તે મતિને સર્વથા પ્રકારે નાશ થતો નથી. સ્ત્રીઓ અને પુરૂષોમાં પણ આત્મારૂપ પુરૂષ અને મતિરૂપ સ્ત્રી, એ બંને આપીને રહ્યાં હોય છે. દુનિયાનાં દરેક કાર્યોમાં મતિની પ્રવૃત્તિ હોય છે. બ્રાહ્મણના કુળમાં ઉત્પન્ન થએલા આત્માની મતિ, ખરેખર ઉપર શ્રવ્યા પ્રમાણે ન્હાવા અને ધોવારૂપે પરિણુમી હોય છે. ન્હાવા અને ધોવામા શીશ્વ ધર્મની મુખ્યતા ન્યારથી યર્થ છે, ત્યારથી આત્માની આન્તરિક પવિત્રતા માટે તે વર્ગમાં ઓછો ખ્યાલ જોવામાં આવે છે. સરીરના બાહ્યાંગોના મલને સાફ કરવાને માટે બાહ્યજ્ઞાનની આવરપકતા છે, એમતો ગૃહસ્થાવાસમાં રહેલા મનુષ્યો વિવેક દૃષ્ટિથી વિચારી શકે છે, પણ-સત્ય, દયા, ભક્તિ અને આત્મસમાન સર્વ જીવોપર પ્રેમ અને સમદ્રેષ રહિત દસાવડે, આત્માની પવિત્રતા થાય છે. એકાન્ત ભાવે પરિણામ પામેલી એવી મતિ, તે તે જીવોને સત્ય સ્વીકારીને અનેકાન્તમાર્ગથી વિપરીતપણે પ્રવર્તે છે. જોગીના વેશમાં રહેલો આત્મા ખરેખર પોતાના મૂળધર્મને વિસ્મરીને, મતિ અર્થાત્ મનોવૃત્તિને ચેલી જેવી બનીને, તેને તાબામાં રાખવા પ્રયત્ન કરે છે અને તેનીપામે અનેક

આત્માએ સંસારમાં પરિબ્રમણ કરતાં ધારણ કર્યો, -તેમાં તેણે મતિને પરિણુમાવી, પણ તેથી સંસારનો અન્ત આવ્યો નહિ. આત્માની મતિરૂપ સ્ત્રી, અનેક ધર્મરૂપે પરિણુમા. કોઈ વખતે કોઈ ધર્મરૂપે પરિણુમાને તે ધર્મનું નાટક ભજવી બતાવ્યું અને બીજે ધર્મ ગ્રહણ કર્યો ત્યારે, પૂર્વેના મિથ્યાત્વધર્મનો ત્યાગ કર્યો. મિથ્યાત્વદશાના અનેક ધર્મોને મતિએ ગ્રહણ કર્યો અને પશ્ચાત્ તેઓને મૂકી દીધા. આ સંસારમાં મિથ્યાત્વધર્મના હેતુઓ ઘણા છે. મિથ્યાત્વબુદ્ધિનો નારા થયાવિના સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થતી નથી. મિથ્યાધર્મમાં પરિણુમ પામેલી એવી બુદ્ધિવડે, આત્મા ચાર ગતિમાં યથાપ્રવૃત્તિકરણ કરીને ભટક્યો, તોપણ તેનો પાર આવ્યો નહિ. અનેક પ્રકારના મિથ્યા ધર્મોમાં પરિણુમ પામનારી મતિ છે અને તે તેઓનાથી જુદી પણ થાય છે. મિથ્યાત્વધર્મના આચારોમાટે મિથ્યા ધર્મમાં પરિણુમ પામેલી મતિ, અનેક પ્રકારના કુવિચારો ચલાવીને તેઓનું પાલણ કરે છે. એકાન્ત ધર્મને ગ્રહણ કરીને મતિએ, અનેક મનુષ્યો સાથે ધર્મ યુદ્ધો કરીને, અનેક મનુષ્યોપર દ્વેષ ધારણ કરીને, આત્માને અનન્તકાલ પર્યન્ત સંસારમાં રાખ્યો. એકાન્તધર્મને માનનારી મતિવડે, રાગદ્વેષની વૃદ્ધિ થાય છે, પણ રાગ અને દ્વેષનો ફાય થતો નથી. જ્યાં એકાન્તધર્મ માનનારી મતિ હોય છે ત્યાં, રાગ અને દ્વેષને રહેવાનું અને પુષ્ટ બનવાનું સ્થાન મળે છે. મિથ્યાધર્મમાં પરિણુમ પામેલી બુદ્ધિના પણ અનેક-મિથ્યાધર્મના પ્રસંગો પામીને-ભિન્ન ભિન્ન પરિણુમ થયા કરે છે. મિથ્યાત્વધર્મમાં પરિણુમ પામેલી મતિના યોગે, આત્માનું વીર્ય પણ પરભાવમાં પરિણુમે છે અને તેથી આત્મા, કર્મના પાસમાં વિશેષ પ્રકારે ફસાતો જાય છે. આખી દુનિયામાં કરોડો મનુષ્યોની, ધર્મની બાબતની મતિ ભિન્ન ભિન્ન હોવાથી, તેઓ એક બીજાને પ્રાયઃ મિથ્યાત્વધર્મવાળા મળે છે. મનુષ્યનો આત્મા, કારણ સામગ્રી પામીને મિથ્યાત્વધર્મમાં પરિણુમેલી બુદ્ધિના યોગે, યથાપ્રવૃત્તિકરણ કરીને આઠે કર્મની રાગ-રોપમ કોણકોણી છીન રિપતિ કરે છે, પણ તેથી તે સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાળી બની શકતો નથી. જ્યારે સંસારમાં પરિબ્રમણ કરતાં કરતાં, શ્રી સર્વજ્ઞ વીતરાનદેવપ્રરૂપિત ધર્મના ધારક, એવા કોઈ સદ્ગુણો સમાનમ થાય છે અને તેમનાં વચનો રૂચે છે અને આત્માની મતિ, અનેકાન્તધર્મ સમજીને તે રૂપે પરિણુમે છે ત્યારે, આત્મા, ખરેખર બહિર્ આત્મત્વનો ત્યાગ કરવાને સમર્થ થાય છે. શ્રી સર્વજ્ઞ વીતરાનદેવના શુદ્ધધર્મને ઘણા મનુષ્યો સાંભળે છે, પણ જેની ભવ-રિપતિ પાડી દોષ છે તેઓને વીતરાનદેવના ધર્મની રૂચિ થાય છે.

ભાવાર્થ:—મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ કહે છે કે, મારો વ્યવહાર સમ્યક્ત્વરૂપ સાસરો-ધર્મુર છે અને માર્ગાનુસારીના ગુણો આદિ વ્યવહાર ધર્મ આચરણરૂપ મારી સામુ છે. વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ સાસરો બાળો-બોળો અર્થાત્ બાળક છે. નિશ્ચય નયની અપેક્ષાએ ઉપસમાદિ સમ્યક્ત્વ તે વસ્તુતઃ સમ્યક્ત્વ ગણાય છે અને તેની અપેક્ષાએ વ્યવહાર સમ્યક્ત્વરૂપ સાસરો બાળ કહેવાય ॥ અને તેમાં સરલતા હોવાથી બોળો ગણાય છે; બોળાનો અર્થ અત્ર સરલ ગ્રહણ કરવો. વ્યવહાર ધર્મચરણરૂપ સામુ પણ અન્તરંગ ધ્યાનક્રિયાની અપેક્ષાએ બાળ અર્થાત્ બાલિકા છે અને તે કોઈપણ એક જીવની સાથેજ સદાકાલનો સંબન્ધ બાંધતી નહિ હોવાથી, તે કુંવારી (કુમારી) ગણાય છે. વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ અને સત્ય વ્યવહાર ધર્મચરણવડે અન્તરાત્માની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેથી વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ અને વ્યવહાર ધર્મચરણ એ જનક હોવાથી અન્તરાત્માનાં, પિતા અને માતા ગણાય છે અને તે બેથી અન્તરાત્માની ઉત્પત્તિ થતી હોવાથી, અન્તરાત્મા તે ઉપમાએ પુત્રરૂપ ગણાય છે અને તે મતિનો સ્વામી કહેવાય છે. મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ કહે છે કે, કું મારા સ્વામીને અનેક પ્રકારના પરિણામરૂપ પારણામાં જુલાવનારી છું.

દ્વિતીયપક્ષ ભાવાર્થમાં નીચે પ્રમાણે પણ અર્થ થાય છે. આત્મારૂપ સ્વામિની મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ, સ્ત્રી છે; મતિ કહે છે કે, મારો મિથ્યાત્વરૂપ સાસરો છે અને તે બાલકની પેઠે અજ્ઞાનની દેશ કરનારો હોવાથી બાળક ગણાય છે, તેમજ તે બોળો અર્થાત્ મૂર્ખ છે. મિથ્યાત્વના સ્પષ્ટ ઉદયે મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક ગણાય છે, -પહેલા ગુણસ્થાનકમાં રહેલો બહિરાત્મા તે જુદિનો સ્વામી છે, તેમજ મતિ કહે છે કે મારી મિથ્યાત્વની આચરણરૂપ સામુ છે; મિથ્યાત્વની આચરણ, અજ્ઞતા યોગે થાય છે તેથી મિથ્યાત્વ ક્રિયારૂપ સામુને બાળ કહેવામાં આવે છે અને તે મિથ્યાત્વ ક્રિયા, કોઈ અમુક જીવનીજ સાથે માત્ર સંબન્ધ ન ધરાવતી હોવાથી, કુમારી ગણાય છે. કનૈરૂપ પારણામાં બહિરાત્મારૂપ સ્વામી, પ્રમાદભાવે પાદ્યો છે તેને મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ કહે છે કે, પરમાવ પરિણુતિરૂપ દોરીવડે કું તેને જુલાવનારી છું.

તૃતીયપક્ષ ભાવાર્થમાં નીચે પ્રમાણે અર્થ થાય છે. મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ કહે છે કે, મારો આત્મારૂપ સ્વામી છે અને સદૃશરૂપ સાસરો બાળકની પેઠે શુદ્ધાન્તઃકરણધારક અને બોળો અર્થાત્ સરલ છે, તેમજ બાલકની પેઠે સત્ય કથનારી અને સદાકાલ કુમારી એવી ગુરની વાળીરૂપ સામુ છે; યોગીવાના આર પાપારૂપ અતુર્ભતિવડે યુક્ત; કનૈરૂપ

શુદ્ધિ અને ધર્મચરણની શુદ્ધિ હોય છે, તોપણ સર્વ જીવોની એકસરખી સમ્યક્ત્વ દશા ન હોવાથી, નયોની અપેક્ષાએ ભેદ પડ્યા-વિના રહેતા નથી. શુભરામાદિની ભક્તિવડે જૈન શાસનને ચલાવનારાઓ સર્વ નયોની સાપેક્ષતાથી સમ્યક્ત્વાદિ ધર્મને સ્વીકારે છે, તેથી નીસરણીના પગથીયાંની પેઠે ઉપરના નયકથિત સમ્યક્ત્વ ધર્મને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે અને નીચેના નયોની અપેક્ષાએ સમ્યક્ત્વ અંગીકાર કરનારાઓને શુદ્ધ પ્રેમવડે ઉપર ચઢાવી શકાય છે. ઉપરના નયકથિત સમ્યક્ત્વની દશા, જેનામાં પ્રગટી છે તેને નીચેના નયકથિત સમ્યક્ત્વની જરૂર રહેતી નથી, તો પણ સર્વ જીવોની અપેક્ષાએ-નયોની સાપેક્ષતાએ અને અધિકારભેદે સમ્યક્ત્વનો ઉપદેશ દેવો પડે છે. પોતાનો જે નયકથિત સમ્યક્ત્વમાં અધિકાર છે, તેનો અન્ય જીવોને અધિકાર માની લેઈને અન્ય નયકથિત સમ્યક્ત્વ ધર્મનું ખંડન કરવું નહિ.

વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ અને વ્યવહાર ધર્મક્રિયાના પરિણામને પામીને, પૂર્વના મિથ્યાત્વ પરિણામનો-બુદ્ધિ ત્યાગ કરે છે. વ્યવહાર સમ્યક્ત્વાદિવડે નિશ્ચય સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે, ત્યારે, મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ તેવા પ્રકારના પરિણામને ધારણ કરે છે. મતિની ઉપર્યુક્ત દશા, કારણ સામગ્રીને પામી થાય છે, તે વાત, ખરેખર મતિ પોતેજ કહી બતાવે છે.

મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ, પોતાની પૂર્વાપર દશાનું વર્ણન પોતાની

મેળે વિવેક પામીને નીચે પ્રમાણે કહે છે.

नहीं हूं परणी नहीं हूं कुंवारी, पुत्र जणावनहारी ॥

काली दाढीको मैं कोई नहीं छोड्यो, तोए हजुं हूं बालकुंवारी

॥ अचपू० ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—મતિ અર્થાત્ બુદ્ધિ કહે છે કે, હું કોઈની સાથે પરણી નથી. કારણ કે અમુક આત્મા તેજ મારો સ્વામી છે એમ મેં-કોઈ અમુકની સાથે-નિર્ધાર કર્યો નથી, તેમજ હું કુમારી પણ નથી; કારણ કે આત્મસ્વામીવિના હું એકલી કોઈ દિવસ રહી નથી અને રહેવાની નથી. મિથ્યાત્વ પરિણામ પામેલી હું જો હોજી છું તો કર્મરૂપ પુત્રને ઉત્પન્ન કરું છું અને સમ્યક્ત્વ પરિણામવડે જો હું આત્મરૂપ સ્વામીની સાથે પરિણમુ છું તો અન્તરાત્મસ્વામીના સંબંધે પરમાત્મરૂપ પુત્રને જન્મું છું, અર્થાત્ ઉત્પન્ન કરું છું. મતિ કહે છે કે, વિભાવદશામાં પરિણામ પામીને કૃષ્ણવેશ્યા પરિણામરૂપ કાલી દાઢી જેની છે એવા, કોઈ પણ જીવને મેં છોડ્યો નથી. મતિ પોતાના માહાત્મ્યનું વર્ણન કરતી

હતી કયે છે કે, કોઈ એવો કાળો દાદીવાળો મનુષ્ય નથી કે જેને મેં અગુહ પરિણુતિવડે સંસ્કારમાં ન રમાડ્યો હોય ! પરભાવદશાના સમયમાં સર્વે આત્માઓને મેં ભોગવ્યા છે. અગુહ પરિણુતિવડે મેં સર્વે આત્માઓને મારા તાળામાં કરીને તેઓને પરભાવરમણ્યતામાં લવલીન કર્યા છે. પૂર્વે મિથ્યાત્વદશામાં મારું બળ ખરેખર-પરભાવમાં પરિણુતિ પામીને-આત્માને પરભાવમાં રમાડવા સમર્થ બન્યું હતું. પૂર્વેની દશા મારી એક હું તો મિથ્યાત્વદશામાં પણ મારી વિચિત્ર મતિ હતી. મિથ્યાત્વ પરિણુતિ પામેલી એવી હું પૂર્વસમયમાં પણ પરભોલી નહોતી અને કુમારી પાનુ નહોતી; તેમ સમ્યક્ત્વ પરિણુતિને પામેલી એવી હું કોઈની સાથે પરભોલી નથી. અધાપિ પર્યંત હું બાલકુમારિકા છું. સામાન્ય મિથ્યા-મતિ અને સામાન્ય સમ્યક્ત્વમતિની અપેક્ષાએ સર્વે આત્માઓની સાથે સંબંધ ધરાવનારી એવી મતિનું, આ પ્રભાણે બાલકું થાય છે; એમ વાચકોએ લક્ષ્યમાં રાખવું. પોતાની પૂર્વવસ્થાની રાક્ષિ અને સમ્યક્ત્વાવસ્થાની અપૂર્વ રાક્ષિને, મતિ પોતે પોતાની મેળે કયે છે.

શ્રીમદ્ આનંદધનજી મિથ્યામતિ અને સમ્યક્ત્વમતિનું ભાતિની અપેક્ષાએ, તેના મુખે માહાત્મ્ય જણાવીને દુનિયાની આત્રણ અપૂર્વભાવ ખટો કરે છે. મિથ્યાત્વપરિણુતિ પામેલી મતિ, ખરેખર કર્મરૂપ પુત્રને ઉત્પન્ન કરે છે. મિથ્યામતિની સાથે રાગદ્વેષાદિની પરિણુતિનો સંબંધ માઠ હોય છે, તેથી-મિથ્યામતિથી મનુષ્યો પોતાના આત્માના બળનો દુરુપયોગ કરીને, આત્માના બળને પરવસ્તુમાં પરિણુતિમાં, -કર્મરૂપ જડ વસ્તુના કર્તા અને ભોક્તા બને છે અને કર્મના સંબંધમાં ફીર-નીરની પેઠે આત્માવડે પરિણુતિને મુહૂર્ધર્મને પ્રમટ કરી શકતા નથી. રાધાવેધ વમેરેની સાધના કરવી સહેલ છે. પણ મતિને સમ્યક્પણે પરિણુતિમાં મુરકેલ છે. મિથ્યામતિની પરિણુતિ સાથે જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મની પરિણુતિયો પણ સ્પર્શ થાય છે અને તેથી તેઓ સસારની વૃદ્ધિ કરવામાં પોતાનું સર્વ બળ વાપરે છે અજ્ઞાનદશામાં સર્વે જીવોને આવી પરિણુતિનાં નાટક ભજવવાં પડે છે. મિથ્યામતિના ભેરથી રાત્ન-રાણા-રંકને લક્ષ્મીદારો પણ કર્મની પરપરા પ્રતિદિન વધારે છે. અજ્ઞાની જીવો એવા તો મિથ્યાત્વપરિણુતિના પાસમાં સપડાય છે કે, તેઓનો છૂટકો ખરેખર સદ્ગુણના ઉપદેશવિના થઈ શકતો નથી. મિથ્યાત્વ વિચારોના પ્રવાહોમાં અનેક મનુષ્યો તણાયા છે અને તેઓ પોતાનું જીવન સામ્રાટે ગાળે છે ! તેનો પણ વિચાર કરતા નથી. આત્માની રાક્ષિયોને સમ્યક્ પ્રકારે બાણીને-તેઓનો પ્રકાશ કરીને, અન્યોને પણ તેવી રીતે બનાવવામાટે ઉત્તમ મનુષ્યો જીવે છે. અજ્ઞાની જીવો પોતાના એકદેશીય

અહિતસંયુક્ત વિચારોમાં પોતાનું જીવન વ્યતીત કરે છે. મિથ્યામતિના પાશમાં સપડાયલા જીવો, એકનયની દૃષ્ટિવડે અમુક વિચારને ધર્મ તરીકે સ્વીકારીને અન્ય નયોના સાપેક્ષ વિચારો સામું ન લેતાં, મિથ્યાત્વ-વિચારની ધૂનમાં ને ધૂનમાં અનેક પ્રકારના અશુભ વિચારોને તાબે થઈને કર્મની રાશિનો સંચય કરે છે. પહેલી ચોપડી બલુનારની આગળ જેમ એમ. એના સિદ્ધાન્ત કહીએ તો તેને તે વાત જૂદી લાગે છે, તેમ નૈગમ આદિ એક નયકથિત વસ્તુધર્મને માનનારાઓ અન્યનયકથિત વસ્તુઓના વિચારોને જૂઠા માને છે. દુનિયામાં કોઈપણ વચન ખરેખર સાપેક્ષ નયવાદથી વિચારમાં આવે તો અસત્ય નથી; કોઈ પણ નયની અપેક્ષાએ કોઈ વચન સત્ય હોય છે. જેટલા વચ-નના માર્ગ હોય છે તેટલા નયવાદો છે અને જેટલા નયવાદો છે તે પરસ્પર એકબીજાની સાપેક્ષતાની સાંકળવડે જોડાયલા હોય છે.

અનેક જાતના વિચારોને નયોની અપેક્ષાવિના મિથ્યામતિધારક મનુષ્યો, જૂઠા માનીને કોઈ વસ્તુના એકાન્તધર્મને સ્વીકારીને પોતાનું જીવન બહુ સંકુચ ક્ષેત્રવાળું કરી દે છે. મિથ્યામતિથી અનેક પ્રકારના વિચારોને નયોની સાપેક્ષતાએ પોતાના કૃદયમાં ગોઠવી શકાતા નથી. સાત આંધળાઓએ હાથીના ભિન્ન ભિન્ન અંગોનો નિશ્ચય કરીને ભિન્ન ભિન્ન અગોવાળો-હાથીને માની લેઈ પોતપોતાની માન્યતા સિદ્ધ કરવા લાગ્યા અને અધ છતાં અનેક પ્રકારની વાહીનો આડંબર વધારીને સ્વપક્ષ સ્થાપન કરવા લાગ્યા અને પરપક્ષમાન્ય અગોનું ખંડન કરવા લાગ્યા. આંધળાઓનું સ્વપક્ષ અગનું સ્થાપન કર્તવ્ય ખરેખર અંધ-શામાજી શોભી શકે! અને તેઓને તે કૃત્ય આનન્દપ્રદ થઈ શકે! કિન્તુ જો તેઓની આખો કંધડ તો પોતાના મિથ્યામતિના વિચારો માટે કેટલોખર્ચ પશ્ચાત્તાપ થાય? તે તેઓ પોતેજ અવબોધી શકે. અંધ-દશામાં જે મતિ હોય છે તે ચક્રુથી દેખવાની અવસ્થામાં હોતી નથી. અંધદશાના વિચારો ચક્રુથી વસ્તુઓનું સમ્યગ્દર્શન થયાબાદ રૂપાન્તરને પામે છે. જગતના લોકો આંધળાઓની પેઠે ધર્મરૂપ હાથીના એકેક અંગને બાજીને તેઓ પોતપોતાના એકેક અંગને સંપૂર્ણ ધર્મરૂપ હાથી માની લેઈને અન્યોના કથનને અસત્ય માને છે. સાંખ્યો વ્યવહારન-યના ધર્મઅંગને માનીને સંપ્રહનય માનનારા અદ્વૈતવાદીઓના ધર્મઅંગને અસત્ય માનીને તેનું ખંડન કરે છે. મિમાંસકો ધર્મરૂપ હસ્તીના સજ્જનપર ધર્મોત્તરને એકાન્તે સત્ય માનીને એકાન્ત રજુસૂત્રનયકથિત બૌદ્ધધર્મોત્તરને તોડી પાડવા પ્રયત્ન કરે છે. બૌદ્ધો ધર્મરૂપ હસ્તિના રજુ-સૂત્રનયકથિત ધર્મોત્તરને એકાન્તે સ્વીકાર કરીને એકાન્ત નૈગમનયકથિત

મૂખોના વૃન્દમાંહિ સમય વિચારી, બોલશે યોગ્યતા નિહાળી,
જેવી સમા તેવું બહીને બોલવું, લખોને લેખ બહુ બાળી રે. જ્ઞાનિનાં. ૭
યોગ્યતા જેને પ્રગટી છે જેટલી, તેટલું માનશે રે સાચું,
બાકી બધું અહો ! ધ્રુવક પેઠે, જોયા વિના સહુ કાચું રે. જ્ઞાનિનાં. ૮
વ્યવહારને નિશ્ચયનય સમજી, બોલશે બોલને વિચારી,
સાપેક્ષવણુ ભૂટી છે વાહી, લેશે અન્તરમાં ઉતારી રે. જ્ઞાનિનાં. ૯
ભાષારહસ્યના ભેદ વિચારી, સમજે સાપેક્ષાને સારી,
અનુભવ કરશે તો શિવ વરશે, ઉપદેશક ગુણ ધારી રે. જ્ઞાનિનાં. ૧૦
સમન્થાવણુ ષટ્દર્શન ઝંઘઝ, થયા અને વળી યાશે,
“બુદ્ધિસાગર” સ્પાદાદર્શન, સમન્થાથી ખેદ સહુ બંશે રે. જ્ઞાનિનાં. ૧૧

[ભજનસંચય. ભા. ૫ સુરત.]

એકાન્તનયદૃષ્ટિથી કોઈ પણ પદાર્થનું સ્વરૂપ અવલોકવાથી તેની બાબુઓ દેખી શકાતી નથી. કોઈપણ વસ્તુનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ જોવું હોય તો સર્વ નયોની અપેક્ષાવડે જોવું જોઈએ. નયોની અપેક્ષાવિના કોઈપણ વસ્તુનું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ કંઈ શકાતું નથી અને સમજી શકાતું પણ નથી. કોઈ પણ વક્તા કોઈ શ્રેય બનાવે છે તેમાંથી તેના આશય તો ઘણા ખરો તેના હૃદયમાં રહે છે, તેમજ તે શ્રેયમાં લખવાની ઘણીખરી અપેક્ષાઓ પણ તેના હૃદયમાં રહે છે. અમેરિકા વગેરેના કેટલાક વિદ્વાનો પણ કહે છે કે, વક્તાનું વા લેખકનું વાક્ય કોઈપણ જાતની તેના હૃદયમાં ધારણ કરેલી અપેક્ષાવિના સૂન્ય હોતું નથી. કોઈ વિદ્વાન અન્યને સમજાવતાં કહે છે કે, મારા કહેવાની વા લખવાની આ અપેક્ષા છે. મેં અમુક આશયથી કહ્યું છે વા લખ્યું છે. કેટલાક વિદ્વાનો કહે છે કે, અન્યોમાંથી લેખકનો આશય શોધી કાઢવો એજ ખરી પરીક્ષા છે. લેખકના આશયની અપેક્ષા બહુવાવિના અભિપ્રાય આપતાં ભૂલ થાય છે. વક્તાના વિચારની અપેક્ષા બહુવાવિના તેના ભાષણસંબંધી અભિપ્રાય બાંધતાં ભૂલ થાય છે. વિચારોનો મહાસાગર મહાન છે અને તેના તરંગોથી પણ આંધક અપેક્ષાઓ છે; તેઓના સંપૂર્ણ રહસ્યને જાણવાને માટે અને કોઈપણ વિચારને અન્યાય ન મળે તે માટે નયવાદનું જ્ઞાન કરવું જોઈએ. સાત નયોનું પરિપૂર્ણ જ્ઞાન કરવાથી અને સાપેક્ષવાદને સમ્યક્ પ્રકારે જાણવાથી કોઈપણ વિચારને એકાન્ત અન્યાય મળતો નથી અને સર્વ પ્રકારના વિચારોને દર્શાવવામાં અન્યનયોની અપેક્ષાપૂર્વક બોલવાથી કોઈપણ નયનો તિરસ્કાર થતો નથી. એકાન્ત ભિન્ન ભિન્ન નયોથી ઉત્પન્ન થયેલા પરસ્પર વિરુદ્ધ એવા ધર્મોમાંથી પણ સાત

- ખરેખર મુક્તિ રસ્તામાં, વશા તે મુક્તિ લેવાના,
ગમે તે ચોખથી જીવો, જિનેન્દ્રોનાં ગ્રહી તત્ત્વો. ૧૨
- ગુણો સરખા નથી સકુને, નથી દોષો સકલ સરખા,
ગુણો લેવા ધરી પ્રીતિ, ખરી આત્મોત્તતિ કુચી. ૧૩
- અમારી ફજ દુનિયામાં, સદા આત્મોત્તતિ કરવી,
તમારી ફજ પણ એ છે, સકલને સાધ્ય છે એકજ. ૧૪
- સકલને વિદ્ય નાખ્યાવણુ, અમારો પન્થ લેવાને,
તમારે પણ તથા કરવું, અપેક્ષા વાદથી ચાલો. ૧૫
- સદા પુષ્પાકેની પેઠે, ઉદય મહારો યસો જગમાં,
“બુદ્ધચિન્ધ” આત્મની ચઢતી, અખંડનંદની પ્રાપ્તિ ૧૬

[ભજન સંયત્ત લામ છૂટો. મુબારક.]

સાપેક્ષનયવાદને અવબોધવાથી સર્વ મનુષ્યો, નયોની અપેક્ષાએ સર્વ ધર્મોનાં જે જે સત્ય તત્ત્વો હોય છે, તે તે નયની અપેક્ષાએ અવબોધે છે. નયોની અપેક્ષાનો વાદ સમજતાં સર્વને અધિકાર ભેદે ધર્મો-ચારનો આદર સમજાય છે. મુક્તિ પામવાના અસંખ્ય યોગો કથ્યા છે, તે સર્વે નયોની અપેક્ષાએ અધિકારપરત્વે સારી પેઠે અવબોધી શકાય છે. નયોની અપેક્ષાએ ભિન્ન ભિન્ન નય દૃષ્ટિવાળા, ભિન્ન ભિન્ન અધિકારી-ઓને જાણી, તેને માર્ગમાં પ્રવર્તાવી શકાય છે. રૂબરૂસૂત્રને એકાન્તે માનીને ઔદ્ધ ધર્મની માન્યતા માનનારાઓને અન્યનયોનો સાપેક્ષવાદ સમજાવીને સમ્યગ્મતિવાળા કરી શકાય છે. સંમતનયની સત્તાનો એકાન્તે સ્વીકાર કરીને અદ્વૈતવાદીઓ અજ્ઞવાદને સામાન્ય માનીને વિશેષ ધર્મને સ્વીકારતા નથી, તેઓને અન્ય નયોની સાપેક્ષતા સમજાવીને અનેકાન્તદૃષ્ટિધારક બનાવવા ભેદ્યો. -સાત નયોની સાપેક્ષતા જેઓ સમજીને અને સ્વીકારીને જોના બન્યા છે તેઓ, એકેક નયથી ઉઠેલા એકાન્ત ધર્મવાદીઓને-અપેક્ષાઓ સમજાવીને, પરસ્પર ભિન્ન બનાવીને, તેઓમાં શુદ્ધ ધર્મ પ્રેમનો અમૃત રસ રેડી શકે છે. એકાન્તનય-વાદીઓને, તે તે નયોની અપેક્ષાએ તેમાં સત્યત્વ રહ્યું છે તે સમજાવવું; અન્ય નયોવડે કહેવાતો ધર્મ ન માનતાં તેઓનામાં જે જે દુષણો આવે છે અને તેથી મિથ્યામતત્વ પ્રાપ્ત થાય છે, એમ શુદ્ધ પ્રેમથી સ્વાદ્વાદિ જોનાઓ અન્ય ધર્મવાળાઓને સમજાવવા પ્રવૃત્તિ કરવી. નયોના સ્વરૂપમાં સફળ ઉડા ઉતરીને જેઓ નયવાદના પ્રોદેસરો બન્યા છે એવા જોના, દુનિયાના લોકોને સમ્યગ્મતિ ઉત્પન્ન કરાવવાને માટે સક્તિમાન થાય છે. સાત નયોની અપેક્ષા સ્વીકારીને જૈન-

બધાં અંગે અમારામાં, તમારામાં અહો અંશે,
 સદા અંગાંગી ભાવે હું, અપેક્ષાએ સકલમાં હું. ૭
 સરિતાઓજ સાગરમાં, નદીમાં અંસથી ઉદયિ,
 અમારામાં તમારામાં, ખરો એ ભાવ અંસાંશી. ૮
 અમારાથી તમે છો સહુ, તમારાથી અહો હું હું,
 કરીને સંપ આવીશું, સદા આનન્દમાં રહીશું. ૯
 પ્રરુપર કલેશ દોષોને, હરીને સંપી આવીશું,
 પરરુપર અંજની મૈત્રી, કરીશું ઉન્નતિ અર્થે. ૧૦
 સકલને ભાગ આપીશું, કરીશું સર્વતું સાકું,
 “બુદ્ધચરિત્ર” ધર્મિબન્ધુઓ, સદા આનન્દમાં રહીશું. ૧૧

[બજન સંપ્રદ ભાગ પાંચમો, મુરત.]

આ કાવ્યમાં જે ત્રણ કડીમાં સુધારો કર્યો છે. અનેકાન્તવાદનો સમ્યગ્ અવબોધ થવાથી, નયોની અપેક્ષાએ વર્ણવેલ આદિ દર્શનોની માન્યતાને જૈનશાસન વા જૈનદર્શનરૂપ સમુદ્રનાં બિન્દુઓ માનીને તેને અલગ કરે છે. જૈનદર્શનરૂપ મહાસાગરમાં અન્ય દર્શનરૂપ સર્વ નદીઓનો સમાવેશ થાય છે. અન્ય દર્શનોઓ એકેક નયની એકાન્ત દષ્ટિવડે ધર્મરૂપ મહાસાગરના અલ્પ પ્રદેશને નિરખી શકે છે, અર્થાત્ સંકુચિત દષ્ટિથી અમુક એકાન્ત માન્યતામાં ધર્મ માનીને વાડો બાંધે છે, પણ જૈનદર્શનની સર્વનથ સાપેક્ષદષ્ટિ હોવાથી ધર્મરૂપ મહાસાગરના સર્વ પ્રદેશોને અવલોકી શકે છે અને દુનિયાના સકલ ધર્મોરૂપ અંશને પોતાના સ્વાદ્વાદદર્શનરૂપ મહાસાગરમાં ભેળવી દે છે; સર્વ નયોપેત સ્વાદ્વાદદર્શનરૂપ મહાસાગરનો મહિમા અલૌકિક છે ! દુનિયામાં સાર્વજનિક માન્ય ધર્મ, કોઈપણ ધર્મ થવાનેમાટે ચોખ્ખો હોય તો તે આવે. ઉત્તમ જૈનધર્મ છે. રાજકીય ધર્મ બનવાનેમાટે સર્વ ધર્મોનો સમાવેશ જેમાં નયોની અપેક્ષાએ-થાય છે, એવો જૈનધર્મજ અવબોધાય છે. જ્યારથી જૈનધર્મને અમુક બલિના બંધારણ જેવી સ્થિતિમાં ભેડવા જેવો પ્રયત્ન (કેટલાક રૌકાથી) થયો, ત્યારથી જૈનદર્શનરૂપ મહાસાગરનો મહિમા વૃદ્ધિ પામ્યો નહિ અને તેને પૂજવાનેમાટે સર્વ લોકો ભાગ્યશાલી બની શક્યા નહિ. ઉત્તમ જ્ઞાનિઓના હાથમાં જૈનધર્મ શોભી શકે છે. કેટલાક ક્ષત્રીઓ કે જે મણિરૂબલિતરૂપે બનેલા છે, તેઓ ભેડે જૈનદર્શનનું અસ્તિત્વ નભાવી શક્યા ! કિન્તુ જૈનદર્શન મહાસાગરનો મહિમા પ્રસારી શક્યા નહિ.

નયોની અપેક્ષાએ જૈનદર્શનના સિદ્ધાન્તોનું જેઓએ જ્ઞાન કર્યું

સાપેક્ષ બુદ્ધિથી વ્યવહારનયની માન્યતામાં તેમને ભેગા રાખીને વ્યવહારનયની સિદ્ધિમાં પ્રયત્ન કરવો. એકેક નયને એકાન્તે માનીને પરસ્પર ધર્મયુક્ત મચાવનારા એકાન્તનયવાદીઓનું-સાત નયોની સાપેક્ષતાએ ધર્મના સંપૂર્ણ અંગેને માનનારા એવા જૈનોની આગળ-કશું ચાલતું નથી; ઉદ્ધટા તેઓ સાત નયોની સાપેક્ષતા અવબોધીને જૈનદર્શનનો સ્વીકાર કરે છે. જૈનોના ત્રણ શીરકાઓ થઈ ગયા છે પણ નયોની સાપેક્ષતાએ દિગંબર અને સ્થાનકવાસીઓની સાથે જે આગમોના અનુસારે જે જે ભાગો મળતા આવે, તે તે ભાગોની વા બાબતોની સાથે મળતા રહીને તે તે બાબતોનો પ્રચાર કરવાને દિગંબરો અને સ્થાનકવાસીઓને ભેગા રાખીને કાર્ય કરવું જોઈએ.-દયા, સત્યાદિવ્રતો, નવતત્ત્વ, દ્રવ્યગુણપર્યાય, ચોવીસતીર્થંકર, પદ્મદંડ, મોક્ષ, અનેકાન્તવાદ, પુનર્જન્મ, કર્મસિદ્ધિ, વસ્તુમાં અનન્ત ધર્મસિદ્ધિ, આશ્રવનો ત્યાગ, સંવરનો આદર, અધ્યાત્મ યોગ, મોક્ષમાન્યતા, આત્માની દેહવ્યાપકતા, આદિ અનેક જે જે બાબતો મળતી આવતી હોય તે તે બાબતોમાં શ્વેતાંબર જૈનોએ દિગંબરોને સાથે રાખીને ધર્મનો પ્રચાર કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જે બાબતો પરસ્પર વિરુદ્ધ હોય, તેમાં કલેશની ઉદ્દીરણ ન થાય એવી રીતે દલીલોથી તેની સિદ્ધિ કરવી જોઈએ. કોર્ટમાં વકીલો જેમ દલીલોથી તકરારો ચલાવે છે, પણ અન્તરમાં તો એક બીજા ઉપર પ્રેમ હોય છે, તેવી રીતે આપણે-એટલે શ્વેતાંબરોએ અન્ય દિગંબરાદિ જૈનોની સાથે નયોની સાપેક્ષતાએ ભેગા મળીને કાર્ય કરવું જોઈએ. જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવામાં આ પ્રમાણે શ્વેતાંબરો મળતી આવતી એવી બાબતોમાં અન્ય જૈનોને અને અન્ય ધર્મીઓને તે તે અપેક્ષાએ ભેગા રાખીને પ્રયત્ન કરે તો, તેઓ દુનિયામાં એકવાર જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવાને પૂર્ણતયા સક્ષિમાન બની શકે. બિન્ન બિન્ન મઠવાળાઓનીસાથે પણ જે જે બાબતોમાં મળતાપણું ન આવતું હોય તે તે બાબતોની અપેક્ષાએ બિન્ન બિન્નત્વ હોવા છતાં, જે જે બાબતોમાં મળતાપણું આવતું હોય તે તે બાબતોમાં ભેગા રહીને સાત નયોની સાપેક્ષતાએ જૈનધર્મનો ફેલાવો કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. મઠોની બાબતોમાં માને કે ૭૫ પચ્ચોતેર બાબતોમાં સમાનતા આવે છે અને પચ્ચીસ બાબતોમાં નથી આવતી, તો તેથી પચ્ચોતેર બાબતોમાં ભેગા રહીને જૈનધર્મના બોધનું કાર્ય કરવું, પણ તેમ કરવામાં, પેઢી પચ્ચીસ બાબતોને આગવ કરીને-પરસ્પર ઘડીને, જૈનધર્મના પત્ર ઉપર કુદાગે મારવો ન જોઈએ. પંચાણ બાબતો મળતી આવતી હોય અને, પાંચ બાબતો એક બીજાને મળતી ન આવતી હોય તેથી પંચાણ બાબતો

કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. કોઈ જીવ ખરેખર મિથ્યાદષ્ટિ દ્વાય તોપણ તેના ઉપર જો જુરી દષ્ટિથી જોવામાં આવે તો પડ્યા ઉપર પાડુની પેઠે થાય છે. અનેકાન્તદષ્ટિધારકોએ એકાન્તદષ્ટિધારકોના આત્માઓ ઉપર પણ શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરવો જોઈએ. અનેકાન્તવાદીઓના શુદ્ધ પ્રેમથી અન્યજીવો પણ જૈનધર્મને અંગીકાર કરવાની યોગ્યતાને પ્રાપ્ત કરે છે. આગમોનું જ્ઞાન કરીને જોએ એ નયોની અપેક્ષાએ પરિપૂર્ણ ધર્મસ્વરૂપ જાણ્યું છે, એવા ગીતાર્થ મુનિવર ઔદેચરોએ, અન્ય મનુષ્યોને જૈનધર્મામૃતનું પાન કરાવવાના અનેક ઉપાયોને યોજવા જોઈએ. જૈનધર્મનું રજીષ્ટર કોઈ જાતિને કરી આપ્યું નથી, અર્થાત્ જૈનધર્મ સર્વ જાતના મનુષ્યો પાળવા સમર્થ થાય છે. અનેક પ્રકારના સદ્ગુણોના ભંડાર રૂપ જૈનધર્મને જોએ આરાધે છે, તેવા મનુષ્યોનું જીવન ખરેખર આખી દુનિયાને શાન્તિ આપવા શુભ આન્દોલનો (શુભ વિચારો વા ઉપાયો) ને પ્રગટાવી શકે છે. સાપેક્ષદષ્ટિધારક મનુષ્યો, સર્વ ધર્મના સત્ય સત્ય અંશોને જૈનધર્મરૂપી સમુદ્રના બિન્દુરૂપ માનીને, તેઓને સંચય કરીને, સર્વ મનુષ્યોને અર્પણ કરે છે અને તેમ કરીને-દુનિયાને અનેકાન્ત દિવ્યચક્રનું દાન કરીને-ઉચ્ચ મુખમય ભૂમિકાપર આરોહે છે. આવા ઉત્તમ અનેકાન્ત એવા જૈનધર્મવડે આખી દુનિયાના મનુષ્યોની સેવા કરનાર જનો, અન્તે વીતરાગની દશાને પ્રાપ્ત કરીને અખડ મુખ બોનવે છે હાસના કાલમા વીતરાગ સંયમ નથી, કિન્તુ સરાગ સયમ છે, તેથી અનેકાન્તવાદિ જનોએ શુભ રાગાદિ પરિણતિવડે જૈનધર્મની સેવા કરવી જોઈએ. સર્વ જીવોને સાપેક્ષ નયબોધવડે સમ્યગ્મતિધારક બનાવવા, એ પ્રભુની સેવા-ભક્તિ વા જૈન શાસનની સેવા વા જગતના જીવોની ધર્મસેવા સમજાવી. મિથ્યામતિથી જીવો કર્મની રાશિ મહાન કરીને આશાશીલજ્ઞ જીવોમાં પરિભ્રમણ કરે છે, તેઓને સમ્યગ્મતિધારક બનાવવાથી તેઓ ધર્મની પ્રાપ્તિ કરીને અખડાનન્દની પ્રાપ્તિ કરે છે.

સમ્યગ્મતિ ઉત્પન્ન થવાથી બહિરાત્મા તે પહેલું ગુણસ્થાનક તજીને ચોથા ગુણસ્થાનકમાં આવે છે. ચોથાથી તે બારમા ગુણસ્થાનક પર્યન્ત અન્તરાત્માની સ્થિતિ દોષ છે. સમ્યગ્મતિ પોતાના સ્વામીને શુભાધ્યવસાયરૂપ પારણામાં ખુલાવે છે અને તે અન્તરાત્માના પૂર્ણસંજન્યે પરમાત્મરૂપ પુત્રને જણે છે. પૂર્વોક્ત નયોની સાપેક્ષતાથી સમ્યગ્મતિ પ્રગટવાથી બ્યવહાર સમ્યક્ત્વ અને બ્યવહાર ધર્મક્રિયારૂપ સસરા અને સમુદ્રને પ્રાપ્ત કરીને સમ્યગ્મતિ ખરેખર ઉપસમાદિ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વરૂપ ધર્મપુત્રને ઉત્પન્ન કરે છે, વા પરમાત્મરૂપ પુત્રને ઉત્પન્ન

જે યથાયોગ્ય સેવા સ્વીકારે છે તે મતિની નિર્મલતા કરવાને સમર્થ થાય છે. મતિને આત્મામાં પરિણુમાવવી જોઈએ. બાહ્ય ભાવમાં મતિ પરિણુમન યથાથી મતિની પરિણુતિ સાથે સમદ્વેષની પરિણુતિ પણ જોડી યર્થને પ્રવહે છે. મતિને સમભાવે પરિણુમાવીને તેવડે આત્માની ઉપાસના જોડો કરે છે. તેઓના આત્માની વિશુદ્ધિ યથાવિના રહેતી નથી. સમદ્વેષના પ્રવાહમાં મતિ યજુ તેની સાથે પરિણુમીને કર્મરૂપ પુત્રને ઉત્પન્ન કરે છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે તેપણ અનુભવમાં આવે છે. અનેક પ્રકારના બાહ્ય સંયોગોમાં વર્તવા છતાં જે મતિ સમદ્વેષને આવરણ પરિણુમતો નથી, તે મતિ ખરેખર નિર્મલ અને આત્મભાવે પરિણુમ પામનારી હોવાથી, ધર્મરૂપ વા પરમાત્મરૂપ પુત્રને ઉત્પન્ન કરે છે; એમ મતિએ કહ્યું છે તેપણ અનુભવમાં આવે છે. મતિની આવી અવસ્થા જાણીને વિવેકી મનુષ્યો, મતિને આત્મભાવે પરિણુમાવવા પ્રયત્ન કરે છે. આત્મભાવમાં મતિને પરિણુમાવતાં આત્માની શક્તિયો ખીલવા માટે છે. ચોથા ગુણુસ્થાનકથી-દેશ યજી આત્મસ્વભાવમાં મતિનું પરિણુમન થાય છે. બારમા ગુણુસ્થાનકપર્યંત મતિવડે ધ્યાન ધ્યાઈ શકાય છે. તેરમા ગુણુસ્થાનકમાં કાયોપરામ ભાવ ન હોવાથી ત્યાં મતિ નથી.

મતિને કેવા રૂપે પ્રવર્તાવવી જોઈએ? એ બાબતનો ઉત્તમ વિવેક કોઈ વિરલ મનુષ્યો અવગંધી શકે છે. ગત્યારૂપ મમુદ્રની પાર મતિથી ઉતરી શકાય છે. નાનિવિના કદાપિ ધમની ઉત્પત્તિ યર્થ શકતી નથી. નાનિની કિમ્મત આરી શકાતી નથી. નાનથી મધ્યન કાપે કરી શકાય છે. જેઓને દ્રવ્યન દેવ છે તેઓને વિંગવ પ્રકારે ભાવ મતિ દેવ છે. મનોવર્તનવા જેઓને દેવ છે તેઓનામા ભાવમતિનો વિશેષ પ્રકાર જોવામાં આવે છે. મનુષ્યો, જરી જીવના ઉત્પન્ન થાય છે તેથી મનુષ્યોની અવેશાએ, નાનિનુ સ્થાનસ્થ નેદુ થાય છે. મતિ, તેજ અવેશાર પિતાની મેંમે મન જન્મવાની હતી, તીમે મુજબ કંઈ છે.

અદો દોષમે માટ મટલો, ગમન ઓર્શોકું તલાઈ ॥

વર્ત્તોકો ઉદો વ્રામકો પોહોડો, નોય ન મોટ મરાઈના પ્રજાબુના ॥૪॥

બાવજોઈ મતિ અવગંધ નૃદ્ધિ કંઈ છે કે, જેમા મનુષ્યો ૧૫ છે એવા જરી જીવના દ્રવ્ય કૃત્ર કૃત અને બાવરૂપ આર પાવતા જેવ રનુરૂપ ખાટકના દુ આરે. ૬ ૭, અવચ પરમાવ પરિણુતિના-દ્રવ્ય દેવ, કાવ એવ અવર અવચના દુ આરે. ૮ની હતી પરી રકું મું.

મનોવર્ગેલારૂપ ખાટલામાં હું આળોટતી રહું છું; એમ પણ ભાવાર્થે બાલુવો. મતિ કહે છે કે, ઉચ્ચ પરિણામરૂપ જનનનું ઓરીકું અને સેય પદાર્થરૂપ પૃથ્વીનો છેડો અર્થાત્ અન્ત તે મારી તળાઈ છે, તેમજ સર્વ આકારાની પિછોડી એ ઓડી છે, તોપણ મારી સોડ ભરાતી નથી અર્થાત્ હું ઉપર પ્રભાણે કહેલી મર્્યાદામાં સમાઈ શકતી નથી. મતિ કહે છે કે, હું અડી દ્વીપમાં સદાકાળ વસું છું. દેવલોકમાં ઉચ્ચ પણ હું રહું છું. ધરતીના ઉપર મુખી અર્થાત્ પૃથ્વીના અન્તપર્યન્ત હું વસું છું. સ્વાત પૃથ્વીના નીચેના ઉપર પર્યન્ત હું વસું છું. દેવતાઓ અને નારડીનાં છવોને પણ મતિ છે, અર્થાત્ ચઉદસાજલોકમાં મતિને ધારણ કરનારા સર્વ છવો વસે છે. ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ અને શુક્લ ધ્યાનાદિ શુભધારક મતિનો મનુષ્ય લોકમાં-મનુષ્યોને પ્રાપ્ત થાય છે. મતિને ધારણ કરનાર જ્ઞાની આદેશથી સર્વ દ્રવ્યને બાળે છે, સર્વ ક્ષેત્રને બાળે છે, સર્વકાલને બાળે છે અને પરોક્ષપણે સર્વ ભાવને બાળે છે.

આ માધ્યમાં મતિએ પોતાનો ચાર જાણ્યો છે, એવો મુદ્દપમાં ભાસ થાય છે; ચારિત્રસંહિત મતિ તેમજ મુતરૂપ બુદ્ધિનું સ્થાન, મનુષ્ય લોકમાં છે. સમ્યક્ત્વ પરિણામને ધારણ કરનારી મતિ વા બુદ્ધિની ઉત્પત્તિ ખરેખર મનુષ્યલોકમાં-તીર્થકરો અને કેવલજ્ઞાનીઓના ઉપદેશથી- વિશેષ હોય છે. દ્રવ્ય ચારિત્ર અને ભાવ ચારિત્રાદિના ઉચ્ચ પરિણામને ધારણ કરનારી મતિનો સદ્ભાવ ખરેખર મનુષ્યલોકમાં હોવાથી, અડી દ્વીપને મતિ પોતાનો ખાટલો કહે તો તે ખુબ જ છે. કેવલ જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરાવી આપનારી એથી મતિ પણ, મનુષ્યલોકમાં અર્થાત્ અડી દ્વીપમાં હોવાથી દેવતાઓ પણ મનુષ્ય ભવની ઇચ્છા કરે છે. ઉચ્ચ પરિણામધારક મતિને ઓચીકાની ઉપમા આપવામાં આવે તો તેપણ-ઉપમાની અપેક્ષાએ ચોગ્યજ છે. દેવતાઓ મતિને ધારણ કરે છે, પણ તેઓ તેથી વિરતિ પરિણામને ધારણ કરવાને શક્તિ-ભાન યતા નથી. ઉપદેશસ્વાકરમાં ધીમાન મુનિ મુંદરસરિ કયે છે કે- દેવા વિષયપ્રલયા નેરણા નિવિહ દુહસંસ્રવા, નિવિયા વિવેગ વિગ્ધા, મનુષ્યાં ધમ્મસામગી ॥ દેવતાઓ એ પ્રકારના છે; સમ્યક્ત્વમતિધારક દેવતાઓ અને મિથ્યાત્વમતિધારક દેવતાઓ. તે એ પ્રકારના દેવતાઓ પણ પાંચ દંન્દ્રિયોના ત્રેવીસ વિષયોમાં આસ્રજા હોય છે. નારડીના છવો એ પ્રકારના છે; સમ્યક્ત્વમતિધારક કૃત્ત્વાદિક નારડી છવો અને અન્ય મિથ્યાત્વમતિધારક નારડી છવો, એ એ પ્રકારના નારડી છવો અનેક પ્રકારનાં દુઃખો ભોગવ્યા કરે છે. તિર્પ્ત્ય છવો પણ એ

પ્રકારના છે; સમ્યક્ત્વમતિધારક તિર્યચો અને મિથ્યાત્વમતિધારક તિર્યચો; એ બે પ્રકારના તિર્યચો પણ, ઉપરના ગુણસ્થાનક પર આરોહી શકતા નથી. સમ્યક્ત્વમતિધારક તિર્યચો પાંચમા ગુણસ્થાનક પર્વન્ત ચઢી શકે છે, પણ તે અતિમાં ઉપરનાં ગુણસ્થાનક પ્રાપ્ત થઈ શકતાં નથી. મનુષ્યોને સમ્યક્ત્વ ધર્મ અને આરિત્ર ધર્મની પરિપૂર્ણ સામગ્રી મળી છે. મનુષ્ય, ઔદ ગુણસ્થાનકપર્વન્ત અમન કરી શકે છે; મનુષ્યોની મતિને કોઈ પહોંચી શકે તેમ નથી. ચરમમાં ચરમ એવી ક્ષીણભાહ દશાને મતિ પ્રાપ્ત કરાવી શકે છે. સર્વ મનુષ્યોને મતિની સામગ્રી પ્રાપ્ત થઈ છે. સમ્યક્ત્વમતિની સામગ્રી પ્રાપ્ત કરીને સમ્યક્ત્વમતિની પ્રાપ્તિ કરનારા મનુષ્યો વિરલા હોય છે. શ્રી સર્વજ્ઞ પ્રભુની વાણી સાંભળીને સમ્યક્ત્વ પરિણામભાવે પોતાની મતિને પરિણામીને, સહજ મુખરૂપ અમૃતનો સ્વાદ કરનારા કોઈ વિરલા મનુષ્યો હોય છે; એમ મતિ પોતાની મેળે નીચે પ્રમાણે કહે છે.

ગગનમણ્ડલમે ગાય વીઆણી, વસુધા દ્ધ જમાઈ ॥

સડરે સુનો માઈ વલોણું વલોવે તો, તત્ત્વ અમૃત કોઈ પાઈ ॥અ॥૫॥

ભાવાર્થ:—કર્ણરૂપ આકાશમંડલમાં શ્રી સર્વજ્ઞ પ્રભુની વાણીરૂપ ગાય વીઆણી, તેનું શ્રી દ્વાદશાંગીરૂપ પૃથ્વી ઉપર દુગ્ધ જમાવ્યું, તેને ત્રિવેકી મનુષ્યોએ વલોવ્યું તેમાંથી માખણ નીકળ્યું તેને વિરલ મનુષ્યોએ પ્રાપ્ત કર્યું, અને જે છારા નીકળી તેમાં અનેક મનુષ્યો લલચાયા.

શ્રી સર્વજ્ઞની વાણી ગુરૂપરપરાએ અધાપિપર્વન્ત આકી આવી છે. બોધની-ઉપદેશની-વાણી કર્ણમંડલરૂપ આકાશમાં વીચાય છે અને પુસ્તકોમાં તે લખાય છે. પુસ્તકમાં લખાયેલી ભગવાનની વાણીરૂપ દૂધને પડિત મનુષ્યો બેના થઈને વલોવે છે, અર્થાત્ તેનો સાર ખેંચે છે, તેમાં માખણરૂપ અમૃતને કોઈ વિરલા મનુષ્યો પ્રાપ્ત કરી શકે છે; બાકી છારા જેવા અસાર ભાગનાં ધાનાં લોકો રાચીમાચીને આનન્દ ધારણ કરે છે. શ્રી સર્વજ્ઞની વાણીનો સિદ્ધાન્તોમાં સમાવેશ થાય છે. અગીયાર અંગ અને બારમું દષ્ટિવાદ મળીને દ્વાદશાંગી ગણાય છે; તેમાંથી હાલ અગીયાર અંગ વિદ્યમાન છે.—બારમું દષ્ટિવાદ હાલ નથી. હાલમાં પિસ્તાલીશ આનન્દો અને મુવિહિત આત્મચોંટા બનાવેલા હૃન્તરો મન્યો વિદ્યમાન છે, તે સર્વ પ્રમાણમૂત ગણાય છે. સૂત્ર, નિર્બુક્તિ, ચૂર્ણિ, બાંધ્ય, વૃત્તિ, અનુભવ અને ગુરૂપરપરા એ સર્વનો જે નિરેધ કરે છે તે, ભગવાનની વાણીરૂપ ગાયના દુગ્ધનો નિરેધ અર્થાત્ નાશ કરનાર

અવબોધવો. સિદ્ધાન્તમાંથી સાર ખેંચવો તે-દહીંમાંથી માખણ અથવા ધીને કાઢવાની ઉપમાને ધારણુ કરે છે. અનેક મનુષ્યો આત્રમ વાંચે છે, પણ વિરલ મનુષ્યો તેમાંથી સાર ખેંચી શકે છે. કેટલાક મનુષ્યો આત્રમોને વાંચે છે વા સાંભળે છે પણ તેનો સાર શું છે ? તે સમ્યક્-રીત્યા અવબોધી શકતા નથી. કેટલાક મનુષ્યો મિથ્યાત્વબુદ્ધિના યોગે આત્રમોના ભાવાર્થને પણ મિથ્યાત્વરૂપે પરિણુમાવે છે. નંદીમૂત્રમાં ઘખ્યું છે કે, મિથ્યાદષ્ટિ છવો કારણુ સામગ્રી પામીને આત્રમોને વાંચે છે વા સાંભળે છે, પણ તેમને તે મિથ્યારૂપે પરિણુમે છે અને સમ્યક્ દષ્ટિ છવો મિથ્યાદષ્ટિછવોનાં બનાવેલાં પુસ્તકો વાંચે ■ વા સાંભળે છે, તોપણ તેઓને-મિથ્યામૂત્ર પણ સમ્યક્ મૂતરૂપે પરિણુમે છે. ચાર પ્રકારના અનુયોગમાં આત્રમોનો સમાવેશ થાય છે. દ્રવ્યાનુયોગ, ચરણુ-કરણુનુયોગ, ધર્મકથાનુયોગ અને મણિતાનુયોગ, એ ચાર અનુયોગને બાલુને પણ કેટલાક છવો, વસ્તુતઃ સિદ્ધાન્તોમાંથી વિવેકદષ્ટિથી સાર ભાગને ખેંચી શકતા નથી. કેટલાક વિદ્વાનો આત્રમોને બાલુ છે પણ તેની મદ્દા કરતા નથી. સમ્બંધિત વળ નવ પૂત્રી મજાની કહેવાય. એ વચનથી વિચારતાં ભૂચ મનુષ્યોને સમબંધે કે, નવપૂત્રનો અસ્થાસ કરનારાઓ પણ કેટલાક મદ્દાવિના અજ્ઞાનીઓ હોય છે, કેમકે આત્રમોને વાંચીને પણ કેટલાક મનુષ્યો તેની મદ્દાને ધારણુ કરી શકતા નથી, અર્થાત્ આત્રમોની મદ્દાવિના સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ થઈ શકતી નથી. આત્રમોને વાંચીને જે મનુષ્યો,-હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેયની શુદ્ધિથી આદેય તત્ત્વને મહણુ કરે છે, તેઓ વિવેકી બાલુવા. ભગવાનની ચાલુથી નવતત્ત્વનું કથન કરવામાં આવે છે. આત્રમોમાં અનેક પ્રકારની કથાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. પુણ્ય અને પાપરૂપ આશ્ચ તત્ત્વનું સિદ્ધાન્તમાં કથન આવે છે. આત્રમોમાં પદ્મોની પ્રરૂપણા કરવામાં આવી છે. હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેય બાળતોના અનેક પ્રકારના વિચારોનો સમાવેશ-ખરેખર ક્ષી સિદ્ધાન્તોમાં કરવામાં આવ્યો છે. તેવા આત્રમરૂપ સમુદ્રનો પાર પામવો મહાદુર્લભ છે. આત્રમરૂપ સમુદ્રમાં કુયુક્તિયો અને કુયુક્તિયેનું સ્વરૂપ દેખાડવામાં આવ્યું છે. આત્રમરૂપ સાગરમાં જે આદેયતત્ત્વો છે તે અમૃત સમાન છે. આત્રમરૂપ સાગરમાં અનેક રત્નો ભરેલાં છે. જે જ્ઞાનીઓ આત્રમરૂપ સાગરને વડોવીને તેમાં જે રત્નરૂપ સારમાત્ર ખેંચી લે છે, તેઓ ખરા વિવેકી બાલુવા. જેઓ આત્રમરૂપ સાગરને વડોવીને તેમાંથી શુદ્ધાત્મસ્વરૂપરૂપ અમૃતને પ્રાપ્ત કરે છે, તેઓ સત્ય વિવેકી અવબોધવા.

આગમોમાંથી શુદ્ધાત્મધર્મરૂપ અમૃતને પ્રાપ્ત કરવું ! તે કંઈ સામાન્ય વાત નથી. આગમોનું સેવન કરીને તેઓના આધારે સમ્યક્ત્વ ચારિત્રાદિ અમૃતને પ્રાપ્ત કરનારા કેઈ વિરલા મનુષ્યો દેખાય છે.

આગમોરૂપ દુગ્ધને વલોવીને તેમાંથી અનેક પ્રકારના સમ્યક્ત્વ ચારિત્રાદિ સદ્ગુણોને વિરલા મનુષ્યો પ્રાપ્ત કરે છે.

કેટલાક તો આગમોનો અભ્યાસ કરીને, તેનાવડે પગાર આદિ પ્રાપ્ત કરીને, પોતાની આજીવિકામાટે-આગમોનો ઉપયોગ કરે છે. કેટલાક મનુષ્યો, આગમોના આધારે કંઈ બોલીને વા વાંચીને પોતાના ઉદરનું પોષણ કરે છે. કેટલાક આગમોનો અભ્યાસ કરીને અનેક પ્રકારના પુન્યો ચલાવીને સંસારની વૃદ્ધિ કરે છે. કેટલાક માન અને પૂજના લાક્ષણ્ય એવા આગમોને અવબોધીને તેના વિપરીત અર્થ કરે છે. કેટલાક આગમોને વાંચે છે વા સાંભળે છે, પણ તેમાંથી કંઈ આવચારમાં મૂકી શકતા નથી. કેટલાક આગમોનો અભ્યાસ કરીને રાગદ્વેષ વૃદ્ધિકારક એવી અનેક પ્રકારની ચર્ચાઓ કરીને ઉપશમાદિ હેતુબૂત એવા આગમોનો રાગદ્વેષની વૃદ્ધિમાટે ઉપયોગ કરે છે. કેટલાક આગમોને વાંચી અધકારના આવેશમાં તપાઈ જાય છે અને પોતાની પંડિતાર્થ જણાવવાનેમાટે અન્ય પાંડિતોની સાથે વાક્યુદ્ધોને કરે છે અને હજારો મનુષ્યોને કલેશરૂપ અગ્નિમાં હોમે છે. કેટલાક વિદ્વાનો સનાતન માર્ગને મૂકીને કુયુક્તિવડે આગમોનો વિપરીતાર્થ કરીને ધર્મમાર્ગમાં અનેક કલેશના કાટાઓ વેરે છે. કેટલાક વિદ્વાતાની ખાતર આગમોનો અભ્યાસ કરીને મનાવા પૂજવા પ્રયત્ન કરે છે. આગમો વાંચીને શ્રદ્ધાને તથા વિરતિને જેઓ ધારણ કરતા નથી, તેઓ તેનું ફલ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. આગમો વાંચીને સમ્યક્ત્વ ધારણ કરવું જોઈએ. આગમોનું શ્રવણ કરીને આવકના બાર ત્રણ અગ્રીકાર કરવાં જોઈએ. આગમોનું શ્રવણ કરીને આવકોએ એકવીસ અને સત્તર ગુણોને પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ. આગમોનું વાચન કરીને સાધુઓએ પંચમહાવ્રતનું સારી રીતે પાલન કરવું જોઈએ. આગમો વાંચીને મોટી મોટી વાતો કરવામાં આવે, પણ સદ્ગુણો અને આવચારોને ધારણ કરવામાં ન આવે તો આગમોનો સાર પ્રાપ્ત કરી શકાતો નથી. જેઓ આગમોના ઔદેસરો યદને-અવિરતિ, પ્રમાદ, કલેશ, નિન્દા, દુષ્ટિ અને કદાચહમાં આસક્ત રહે છે, તેઓ છાશ જેવા અસ્વાદ ભાગનું ગ્રહણ કરનારા અવબોધવા; અર્થાત્ આગમો વાંચીને ખંડન મંડનમાં ઉતરીને અનેક પ્રકારના કલેશ કરે, તેઓ અસ્વાદ ભાગને ગ્રહણ કરનારા જાણવા.

લેએ આત્મોત્તર ઉપરચોટીયું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને અસંચતિપણમાં પાતાને વંદાવે છે, પૂજાવે છે અને અસંચતિના આદરને પ્રવર્તાવે છે, તેઓ આત્મોત્તરથી ઘણા લેવા અસારભાગને મહણ કરનારા બાલુવા. લેએ ઉત્તર ભાગલુ કરે છે અને વિપરીત પ્રવૃત્તિને આદરે છે તે ઘણા લેવા અસાર ભાગને મહણ કરનારા બાલુવા. આત્મોત્તર આમય લઈને લેએ સાંસારિક ભોગોમાં તેઓને ઉપયોગ કરે છે, તેઓ પણ ઘણા કાળ પર્યન્ત સંસારમાં પરિભ્રમણ કરનારા બાલુવા. ભોક્ષના હેતુજ્ઞ આત્મોત્તરે લેએ આમયના હેતુરૂપે પરિણમ્યાવે છે તેઓ પણ અસારભાગ મહણ કરનારા બાલુવા. લેએ સિદ્ધાન્તોને આમય કરીને નામ કીર્તિની લાલસાએ તેઓને દુરપયોગ કરીને કામલોભમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેઓ પણ અસારભાગને મહણ કરનારા અવબોધવા. લેએ આત્મોત્તર વાંધીને તેવડે લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરીને અનેક પ્રકારના પાપના આરંભ આદરે છે, તેઓ પણ અસારભાગને મહણ કરનારા અવબોધવા.

આત્મોત્તર વા સિદ્ધાન્તોનું મથણ તથા મનન કરીને તેમાંથી સફળો મહણ કરવા લેએ. સમ્યક્ત્વ, દયા, શત્ય, અસ્તેષ, બ્રહ્મચર્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય, મુક્ત્યેષ, પૂજા, ભક્તિ, સદાચાર, પરોપકાર, પ્રમાણિકતા, અને મૈત્રીભાવના, આદિ ગુણોને પ્રાપ્ત કરવા એજ સિદ્ધાન્તોનો સાર છે. સિદ્ધાન્તોનું મથણ કરીને મનુષ્યોએ, આદેશ તત્ત્વોનું મહણ કરવું. જે કોઈ પાતાના ગુણ રચાઈની પૂર્તિનેમાટે ધનના આચારો સુરે છે, તેઓ પણ અસારભાગને મહણ કરનારા બાલુવા. લેએ પાતાના મુજબનનેમાટે ધનના નામે મનાકાંદેપન મન્યાની રચના કરીને- કષિપત પાખંડ પત્રો ઉભા કરીને-ભક્ષણ ધરનાંથી ધન કઢાવીને, પોતે ધનપતિ એવા ગુરુ બની બેસે છે, તેઓ કામના કલ્યાણી પેઠે ધનની કિંમત અકિ છે. લેએ સદગુણોના ત્યાગ કરીને દુનુગુણો રચીકાર કરે છે, તેઓ કામની પેઠે અસારભાગ મહણ કરનારા બાલુવા. લેએ આકલ્પની પેઠે મુરખ ઉપદેશોમાંથી અસારભાગને મહણ કરે છે, તેઓ અનુતનો ત્યાગ કરે છે અને છારાને મહણ કરે છે. એમ અવબોધવું. આત્મોત્તરની મન્યાનામાં નિરપેક્ષ બુદ્ધિથી પ્રવર્તનારાઓ સમ્યક્ પ્રકારે પદાર્થોના નિષેધ કરી શક્યા નથી અને નવોની અપેક્ષાવળુ એકાન્તે મનમાન્ય અર્થ ઉભા કરીને-પરસ્પર તકરારો કરીને, તેમાં પાતુંખડે જીવન બ્યટીત કરનારાઓ આત્મોત્તર કન્યાલુ કરવાને સમર્થ થયા નથી, અર્થાત્ આત્મોત્તર ગુણ કરીને સદૃશ મુખરૂપ અનુત પ્રાપ્ત કરવાને શક્તિમાન બન્યા નથી. નવોની અપેક્ષાએ આત્મોત્તર પ્રતિપાદિત પદાર્થો રચરૂપ લેએ સમજે છે, તેઓ અનેકાન્તચાલી દોચથી કદા-

[illegible]

રમણતા કરતાં આત્માના શુદ્ધિનેજ સ્વેચ્છે ધારવામાં આવે છે અને તેથી પરોક્ષ બુદ્ધિદ્વારા સંસ્કારો પણ અહર્નિશ આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપના પડવાથી, પરભવમાં તુર્ત આત્મધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે અને સંયોગો પણ આત્મધર્મની શુદ્ધિ થાય તેવા મળી આવે છે. મતિ જ્ઞાનના ચાર ભેદ પણ આત્મારૂપ સ્વેચ્છામાં પરિણમવાથી રાગ દ્વેષની પરિણતિ બહુ હુબ્બી પડતી બધ છે અને અન્તે તેનો સર્વથા પ્રકારે હાથ થાય છે. કમ્મપચ્છી નામના ગ્રન્થમાં આત્માના અધ્યવસાયોનું બહુ સૂક્ષ્મરીતિથી પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. આત્માને સ્વેચ્છે ધારીને વારંવાર આત્માનું ધ્યાન ધરવાથી અનંતિ કર્મની વર્ગભૂમિ ખરવા માટે છે અને આત્માનું પરભવમાં વિશેષતઃ આરાધન કરવામાં આવે છે. ધ્યાતા-ધ્યેય અને ધ્યાનનું ઐક્ય જોડવા કાવ્યમુખી-પરોક્ષ દશામાં પણ-રહે છે તેટલા કાવ્ય પર્યન્ત આત્માના સહજ મુખની ખુમારીનો અનુભવ આવે છે. આત્મધર્મની પ્રાપ્તિમાટે નિમિત્ત કારણોનું અવલંબન કરવામાં આવે છે; આત્માનેજ સાધ્ય માનીને અવર નિમિત્તોનું અવલંબન કરવું એજ જૈનાગ્રંથોનો ઉદ્દેશ છે. આગમરૂપ ભગવાનની વાણીને ટોલીને આત્માના શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ કરવી, એજ અમૃતરસ કાઢવાનો છે. આત્મદ્રવ્યના બુદ્ધિપર્યોયોની શુદ્ધિ કરવી એજ આગ્રંથોનો સાર છે. આત્માની સાક્ષિયોને ખીલવવામાટે રૂપસ્થાદિક ધ્યાન ક્રિયાઓનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે.

આત્માના જ્ઞાનાદિ મુદ્દાનો અભ્યાસ કરવામાં પ્રભાદદશાનો પરિહાર કરવો જોઈએ આત્માના મુદ્દાની મહા ધારણ કરીને તે તે શુદ્ધિને ચિત્તમાં રખાવવાથી. પરભવના પણ તે તે મુદ્દાની રૂચિ ચિત્તમાં ઉત્પન્ન થાય છે. પૂર્વભવની વાસનાથી આ ભવના લે લે બાબતની વાસના પ્રવર્તી હોય છે તે તે જાતનના રૂચિ અને પ્રવૃત્તિ થાય છે. આ ભવના અવગાર અને નિવૃત્તિના જ્ઞાન-દર્શન અને આસ્તિ-ત્રરણુ અત્યંત પ્રેમથી આરાધન કરવાના આવશે તો, પરભવમાં પણ તેના સંસ્કારોના જેવું જ્ઞાન દર્શન અને આસ્તિત્વીજ આરાધના ઉપર પ્રેમ પ્રચરવાનો અને તેનેજ અભ્યાસ કરવો. એજ દૃઢવશ્ય પરિપૂર્ણ મહા ધારણ કરવી. આ નિદ્ધાનના રૂપે અનરહોષ વનરૂપિણ્ય ખુમારનું દર્શન નીચે મુજબ કરવાના આવે છે

તેમાં ઉદેશમાં કસ્તુરિયાનું ઉત્પન્ન થાય છે. અમરહોષ નામની એક વનરૂપિણી ભણતું કરવાથી મૃત્યુની કુટીયા કસ્તુરીએ નોટો ઉત્પન્ન થાય છે. કેટલાક એકો કસ્તુરીયાનું વનની કસ્તુરીયા પેદાશને મારી બધ છે. સભ્યને ત્યાં કરીશદ કરવામાં આવે છે ત્યારે, ચાલ

કસ્તુરીની ચોરી પકડવા માટે અમરકોષ વનસ્પતિનો ધુમાડો કરે છે. ગમે તેટલો સામો વાયરો વાયા છતાં અમરકોષનો ધુમાડો જેના ધરમાં વનસ્પતિ હોય છે તેના ધરમાં પ્રવેશ કરીને જ્યાં કસ્તુરી રાખવામાં આવી હોય છે ત્યાંજ ચારે તરફ પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે; તેથી રાજના મનુષ્યો જેણે ચોરી કરી હોય તેના ધરમાં પ્રવેશીને કસ્તુરીના ગોટાને ઝાલણ કરી લે છે. તે પ્રમાણે જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોની વાસના પણ આવતા ભવમાં આત્મામાં તે તે ગુણોને પ્રગટાવવા સમર્થ થાય છે. તે ઉપર રજ્જવનામના કવિએ એક નીચે પ્રમાણે દુહો કથ્યો છે.

અમરકોષકો ધૂત્ર જનું મૃગમદ હુંદન બધ,

રજ્જવભક્તિ આદિકી, આવેઆવ મિલાય ॥ ૧ ॥

જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રાદિ સદ્ગુણોનો અભ્યાસ પણ ભવિષ્યના ભવમાં પુનઃ પ્રગટ થાય છે અને તે તે ગુણોની વૃદ્ધિનો અભ્યાસ કરી શકાય છે. આત્માના કોઈપણ ગુણનો અભ્યાસ કરેલો નકામો જતો નથી. ક્ષયોપશમભાવવડે જે જે ગુણોની આરાધના કરવામાં આવે છે, તે તે ગુણોની આત્માની સાથે વાસના રહે છે અને તે ભવિષ્યભવમાં સંસ્કારોના બળથી તે તે ગુણોનો પ્રકાશ વધતો જાય છે. લામો વા કરોડો ઉપાયો સેવીને પણ આત્માના શુદ્ધ સદ્ગુણોને પ્રગટાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

દુર્ગુણોના અભ્યાસથી દુર્ગુણોના સંસ્કારો પડે છે અને તેના સંયોગે મળતાં તે તે પ્રકારના દુર્ગુણો પુનઃ પ્રકટી નીકળે છે. દુર્ગુણોની વાસનાઓ પૂર્વભવોમાંથી આત્માની સાથે આવે છે. આ ભવમાં જે જે દુર્ગુણોની વાસનાઓને પ્રગટાવનારી સામગ્રી ભેગી થાય છે, તે તે દુર્ગુણો પ્રકટી નીકળે છે, તેથી એમ નહિ અવબોધવું કે ભાસમાં અન્ય દુર્ગુણો નથી. દુર્ગુણોના અભ્યાસથી મતિના ચાર ભેદ પણ, તે તે દુર્ગુણોને રોપરૂપધારીને રાગદ્વેષ યોગે અશુદ્ધતાને પ્રાપ્ત કરે છે. આત્માનું વીર્ય પણ દુર્ગુણોમાં ભળી જઈને દુર્ગુણોમાં બળ અર્પે છે અને તેથી તે તે દુર્ગુણોના નાશ કરવા માટે અને તે તે દુર્ગુણોના વા સંસ્કારોનો ક્ષય કરવા માટે, દુર્ગુણોના બળ કરતાં વાપ્ત વા કરોડ ઘણા ઉદ્યમ કરવામાં આવે છે ત્યારે, તે તે દુર્ગુણોના નાશ થાય છે. અશુભ નિમિત્ત સંયોગો મળતાં દુર્ગુણોની વૃદ્ધિ થતી જાય છે. દુર્ગુણોની પરિભ્રમણની વૃદ્ધિ ન થાય તેવા ઉપાયો આદરવા જોઈએ. આત્મભાનું પરિશીલન અને સદ્ગુરુ સમાનમતિના દુર્ગુણોની વાસનાઓનો ક્ષય થતો નથી. મોહાદિ પ્રત્યુત્પન્નો ક્ષય કરવાની દંઢાવાળા મનુષ્યે, શ્રી સદ્ગુરુ આદિ શુભ નિમિત્તોનું અવગ્રહન સતતકાલ કરવું જોઈએ. પ્રથમ તો વ્યવહારનય-

વડે ગુરુ યુક્તોની ભૂમિક્ષના હેતુઓનું સારી રીતે અવલંબન કરવું જોઈએ. નિમિત્તવાસી આત્મા છે—ગુણામુલ્ય જેવાં નિમિત્તો મળે છે તેવો આત્મા થઈ બાક છે. સારાં નિમિત્તોરૂપ બાહ્યરમાર્ગને કદી ન ત્યજવો જોઈએ. ગુણ નિમિત્તવિના આત્મા દુર્ગુણો તરફ પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે. મનુષ્યે, પોતાની આમળ પાછળ—આરે તરફ ઉત્તમ વિચારોના હેતુઓ એટલાજથા રચવા જોઈએ કે, જેથી દુર્ગુણોની વાસનાઓને પ્રગટ થવાનો વખત પણ મળે નહિ, અને સદ્ગુણોના વિચારોમાંજ આત્મા રમણુતા કર્યા કરે. પ્રથમ અભ્યાસદસ્યામાં તો વિશેષતઃ ગુણાદિ નિમિત્તોનું અવલંબન કરવું જોઈએ. સત્પુરુષનો સમાગમ એક ક્ષણમાત્ર પણ ન છોડવો જોઈએ.

કબુતરી પ્રથમ ઈંડુ મૂકે છે ત્યારે તે ઈંડાની ઉપર બેસીને તેને સેવ્યા કરે છે, અર્થાત્ એક ધડી પણ તે ઈંડાથી દૂર નમન કરતી નથી. ઈંડું કુદીને બચ્ચું નીકળે છે તોપણ તેને સેવ્યા કરે છે. બચ્ચું મોટું થઈને પોતાની મેળે ચારો ચરવા નમન કરે છે તોપણ, કેટલાક દિવસ કબુતર અને કબુતરી તે બચ્ચાને પોતાની સાથે ફેરવે છે. મનુષ્યો ધર્મની પ્રથમાવસ્થામાં ઈંડા જેવા હોય છે; તેઓ તેવી દશામાં જો ગુરુઆદિના અવલંબનને મૂકી દેતો તેમની ખરાબ દશા થાય. શ્રી સદ્ગુરુના તાબામાં રહીને શિષ્યોએ ઈંડાની અવસ્થા અને બચ્ચાની અવસ્થા પૂર્ણ કરવી જોઈએ. ગુણ નિમિત્તોવિના આત્માના યુક્તોવા સંસ્કાર પડતા નથી. આત્મજ્ઞાન પામીને ગુરુઆદિ પુણ્ય હેતુઓનો ત્યાગ ન કરવો જોઈએ; એમ ઉત્સર્ગમાર્ગથી અવગોચર. ત્યાંમુખી બકરાંની દશા છે ત્યાંમુખી વાઘમાં રહેવામાં લાભ છે. સિંહ યથાબાદ વાઘમાં રહેવાની જરૂર નથી. બકરાંની અવસ્થા છતાં અભિમાનથી પોતાને સિંહ માની લેઈને જેઓ ગુણ નિમિત્તરૂપ બાહ્યરવાદનો ત્યાગ કરે છે, તેઓ કોઈપણ દુર્નિમિત્તમાં ફસાઈ બાક છે અને દુર્ગુણોના તાબામાં રહે છે. આ કાલમાં કોઈનામાં દુર્ગુણો છે એમ બાલુવાથી વા સાંભળવાથી આશ્ચર્ય માનવાનું નથી, પણ કોઈનામાં અમુક સદ્ગુણો છે એમ સાંભળવાથી વા બાલુવાથી આશ્ચર્ય માનવાનું છે! અર્થાત્ દુર્ગુણોની ખોટ નથી, સદ્ગુણોની ખોટ છે. અનાદિકાલથી દુર્ગુણોના સંબન્ધમાં આત્મા આચ્ચો છે. પોતાના આત્માના અસખ્ય પ્રદેસરૂપ ભૂમિને, દુર્ગુણોરૂપ કુદ્ગુણોની ભૂમિ તરીકે બનાવી દીધી છે અને દુર્ગુણવૃક્ષોનાં બીજોને પુનઃ અસંખ્ય પ્રદેસરૂપ ભૂમિએ રહેવાનો આદ્ય આપ્યાથી દુર્ગુણોની પરંપરા વૃદ્ધિ પામી છે, અને તે કેટલીબધી પુણ્ય થઈને પોતાનું ફળ દેખાડે છે, તેનો અનુભવ કંઈ વિક્ષાનોથી દૂર નથી. શ્રીનું સ્મરણ કરવાથી ચિતાની

પેડે કામી યુરુષને ચિંતાએ બાળે છે, તેમ દુર્ગુણોને સેવક ધારીને
 તેઓનું અવગ્રહ, ઇહા, અપાય, અને ધારણાએ જ્ઞાન કરીને, તેઓને
 મનમાં રમાવ્યાથી નિરપેક્ષ શુદ્ધિવાગાને તે દુર્ગુણોની વાસનાઓ પ્રકટ
 થઈને બીજના વૃક્ષની પેડે દારણુ વિપાક દેખાડે છે, માટે દુર્ગુણોનું
 સ્મરણ મૂકીને સદ્ગુણોનું જ મનન-સ્મરણ કરવું જોઈએ. આત્માનો
 પણ વસ્તુતઃ સ્વભાવ (નેચર) એવો જ છે, એકલા સદ્ગુણોના
 મનન અને સ્મરણથી તેને આનન્દ મળે છે. જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોનું
 મનન અને સ્મરણ કરવાથી આત્મિકવીર્ય શુદ્ધવીર્યપણે પરિણમે છે
 અને તેથી દુર્ગુણોના રસ મોળા પડે છે, અને અન્તે દુર્ગુણોની વાસ-
 નાઓનો પણ ક્ષય થઈ જાય છે. કોઈના પણ દુર્ગુણોને જોવાની દેવ
 પડવાથી, દેખનારના મનમાં દુર્ગુણોનું મનન સ્મરણ થવાથી-તેના
 આત્મામાં દુર્ગુણોની વાસનાઓ પ્રગટે છે અને તેથી-અન્યના દુર્ગુણો
 દેખવાથી અને તેનું મનન કરવાથી-તે તે દુર્ગુણો, જોનારમાં પ્રકટી
 નીકળે છે. અનુભવીઓ આ બાબતને સમ્યગ્રીત્યા અનુભવથી અવ-
 જોઈ શકે છે. મનુષ્યોએ સદ્ગુણી થવું હોય તો દુર્ગુણોની ભાવના છો-
 ડીને સદ્ગુણોની ભાવના ભાવવી જોઈએ. જેઓ શુદ્ધધ્યાનને ધ્યાન-
 નારાઓ હોય છે, તેઓપણ દુર્ગુણો સંબંધી વિચાર કરતા નથી. તેઓ
 આત્માના દ્રવ્યગુણ અને પર્યાયનો વિચાર કરે છે. ઉત્તમ ધ્યાન ધરના-
 રાઓ ઉપરુક્ત દુર્ગુણોનું સ્મરણ જુદી જગતે ગિહ્યપરમાત્માનું ધ્યાન
 ધરે છે, અથવા સમગ્રજગતની અપેક્ષાએ પોતાના આત્માને સિદ્ધસમાન
 બાવીને સત્તામાં રહેલા જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોને આગિર્ભાવે (પ્રવટભાવે) કરે છે.
 જે જે ગુણોનું મનન સ્મરણ કરવામાં આવે છે, તે તે ગુણોની પ્રકટતા
 કરવામાં આત્મવીર્યનું પરિણમન થાય છે. આત્માના જે ગુણનું આત્મ-
 બળથી મનન-સ્મરણ અને નિદિધ્યાન થાય છે તે તે ગુણનો દરરોજ
 આ પ્રમાણે અજ્ઞાસ થવાથી-તે તે ગુણની અન્ય ગુણો કરતાં વિશેષ
 પ્રકારે પ્રકટતા દેખવામાં આવે છે. પ્રથમ અવ્ય, પ્રમાણિકતા, આદિ
 નીતિના ગુણો પ્રકટાવીને આત્માના શુદ્ધગુણોની વૃદ્ધિ કરવાના ધારણા,
 ધ્યાન અને સમાધિનો ઉપયોગ કરવો. ધ્યાન, ધ્યાન અને સમાધિવડે
 શુદ્ધગુણોમાં અદ્યતિ પરિણમવાથી આત્મવીર્યથી તે તે ગુણોને અદ્ય-
 કાલમાં પ્રવટાવી શકાય છે, આ બાબતના જ્ઞાનીઓનો અનુભવ પ્રમા-
 નુજ્ઞ છે અને તે બાબતના આનંદ પણ સાક્ષી પૂરે છે. આત્માના
 ગુણોને શુદ્ધગુણોથી પ્રકટાવવા તેનાં ગુણોજ ઉપદાનકારણરૂપે પરિ-
 ભવે છે અને દેહ-દુઃખ-અને આત્મભાનું અવગ્રહન તે નિમિત્તરૂપે પરિ-
 ભવે છે. નિમિત્ત કારણની પ્રમાદદશામાં થઈ જરૂર છે. છત્રીથી

ધ્યાન ધરીને, શબ્દનય કથિત ચેતન ધર્મને પ્રકટાવવો જોઈએ. અશુદ્ધ વ્યવહારને આચારમાં મૂકીને જે જે કર્યો બાંધ્યાં હોય તેનો નાશ કરવાને માટે, શુદ્ધ વ્યવહારનો આદર અને શબ્દનય કથિત આત્મજ્ઞાનોપયોગમાં રમણુતા કરવી જોઈએ. એવંશૂતનય કથિત ધર્મને પ્રગટાવવાને માટે શુદ્ધ વ્યવહારની આચરણા અને સત્તાનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ. સમભિરૂઢનય-કથિત ધર્મમાં દૃષ્ટિ કરીને નૈગમ તથા વ્યવહારને આદરવો જોઈએ વ્યવહાર ધર્મની આચરણા આચરીને સમભિરૂઢનયકથિત ધ્યાન ધરવું જોઈએ. આત્માનું ધૈર્ય પ્રગટાવવામાટે દ્રવ્યનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ. અહું અને મમત્વ પરિણામની દૃઢ વાસનાઓનો હથ કરવામાટે રજુસૂત્રનયકથિત ધ્યાન ધરવું જોઈએ; તેમજ શૂતકાવની પરમાવશેષાને શૂદ્ધવામાટે રજુસૂત્રનયકથિત આત્મધ્યાન ધરવું જોઈએ. એવંશૂતનયની અપેક્ષાએ સિદ્ધ થવાનેમાટે નૈગમનયના ઉત્સાહને ધારણ કરવો જોઈએ. આત્માના ગુણોનુંજ સ્મરણ કરવામાટે અને અન્યજીવોનાં દુપણ ન લેવાય તે માટે, સંમહનયની દૃષ્ટિથી સર્વત્ર દેખવું જોઈએ. સુનિમિત્ત અને કુનિમિત્તનો વિવેક કરવાને માટે વ્યવહારનયદૃષ્ટિથી દેખવું જોઈએ અને અન્તરમાં શબ્દાદિનયકથિત આત્મધર્મની પરિણુતિ ખીલવવામાટે નિશ્ચયનયકથિત ધર્મનો ઉપયોગ ધારણ કરવો જોઈએ. સર્વ આત્માઓની સાથે ઐક્ય ધારણ કરવાનેમાટે સંમહનયની દૃષ્ટિ ધારણ કરવી જોઈએ. ઉપરના ગુણુસ્થાનકપર ચઢવાનેમાટે શુદ્ધપર્યાયાર્થિક નયનો ઉપયોગ ધારણ કરવો જોઈએ. અનેક પ્રકારના ઉપસર્ગો સહન કરવાનેમાટે સંમહનય કથિત આત્મસત્તાનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ. સારાંશકે આત્માના શુદ્ધગુણો પ્રકટાવવાનેમાટે ઉપર ઉપરના નયકથિત ધર્મનો ઉપયોગ ધારણ કરવો જોઈએ. નયોની અપેક્ષાએ સમજીને આત્માના ધર્મનો પ્રકટભાવ કરવામાટે મુમુક્ષુઓ પ્રયત્ન કરે છે. આત્માનો શુદ્ધ ધર્મ અવબોધ્યા બાદ અશુદ્ધ ધર્મેતરફની રૂચિ ઘટે છે અને શુદ્ધ ધર્મ પ્રતિની રૂચિ વૃદ્ધિ પામે છે. શુદ્ધ ધર્મનું સમ્યગ્જ્ઞાન થાય છે ત્યારે, અનાદિકાગથી અશુદ્ધ પરિણુનિવૃત્તે પરિણુમન થયું તેનો વૃદ્ધપમાં પશ્ચાત્તાપ જામત થાય છે. સ્વાદ્વાદધર્મમય એવા આત્માને આત્મજ્ઞાને અવબોધવાથી આત્મમાં સમ્યક્ત્વગુણની ઉત્પત્તિ થાય છે અને સમ્યક્ત્વ બોધ થયા બાદ સમ્યગ્મતિથી પ્રવૃત્તિયો થાય છે. આત્માને ચોથા ગુણુકાણાથી સમ્યગ્મતિનો સંબન્ધ થાય છે. સમ્યગ્મતિ ખરેખર આત્માને ઉપરના ગુણુસ્થાનકમાં પ્રવેશાવવાને માટે દીપકની પેઠે સત્ય પ્રકાશ પાડે છે. આત્મા પિતાના મૂળધર્મને અવબોધીને પિતાની જૂઠ્ઠા બહી લે છે. આત્મા પિતાના ગુણોમાં વિશેષ પ્રકારે રતિ ધારણ કરે છે. ચોથા

ગુણસ્થાનકથી પાંચમા ગુણસ્થાનકમાં ઝમન કરીને અવિરતિપણાને ત્યાજ કરે છે. એકદેશથી આત્મા પોતાને ઉત્સર્જે ધર્મ પ્રવટાવવાને પ્રયત્ન કરે છે અને દેશયત્રી પરભાવથી વિરામ પામે છે. આત્મા જે જે અંગે સમદ્વેષરૂપ પરમભુતાથી વિરામ પામે છે, તે તે અંગે પોતાના ગુણમાં રમભુતા ધારણ કરે છે. છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકમાં સ્વ-આશ ભાવથી આત્મા સર્વે પ્રકારે વિરામ પામે છે અને તેથી છઠ્ઠું સર્વવિરતિ ગુણસ્થાનક કહેવાય છે. છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકમાં જોટલી પરભાવથી વિરામતા પામી શકાય છે તેટલીજ આત્માના ઉત્સર્જે ધર્મમાં રમભુતા ધાય છે. સાથા ગુણસ્થાનકની મતિ કરતાં પાંચમાં ગુણસ્થાનકની મતિમાં વિશેષ શુદ્ધિ હોય છે. પાંચમા ગુણસ્થાનકની સમ્યક્મતિની શુદ્ધિ કરતાં, છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકની સમ્યક્મતિની અનન્તગુણવિશેષ શુદ્ધિ, ખરેખર-આરિત્ર ગુણની અપેક્ષાએ હોય છે. સાથા ગુણસ્થાનકથી ઉપ-સામાદિ નિર્ધય સમ્યક્ત્વ હોય છે. અવહાર સમ્યક્ત્વ અત્રે અવહાર ધર્મક્રિયાના કાલે, જે મતિ હોય છે તેના કરતાં ઉપસામાદિ સમ્યક્ત્વ અને છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકના આરિત્રને સ્પર્શ કરનારી મતિ અથવા શુદ્ધિ અનન્તગુણી શુદ્ધતાવાળી હોય છે. તેવી સમ્યક્મતિ પોતાની સ્થિતિ જણાવીને અન્તરાત્મસ્વામિની સાથે આન્તરિક આરિત્રરૂપ રમભુતાને ધારણ કરતી હતી, પોતે નીચે પ્રમાણે કહે છે.

નહીં જાઠ સાસરીયે ને નહીં જાઠ પીયરીયે, પીયુર્જીકી છેજ ચિહાર્શી ॥

આનન્દધન કહે સુનો માઈ સાધુતો, જ્યોતસેજ્યોત મિલાર્શી ॥

અવધૂં ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ:—સમ્યક્મતિ કહે છે કે. હવે હું અપ્રમત દશાની અવ-સ્થા પ્રાપ્ત કરી નિર્ધય સમ્યક્ત્વનું કારણ એવા અવહાર સમ્યક્ત્વ સ્ત્રુર અને બાહ્ય ધર્મક્રિયારૂપ સ્ફુરની પાસે જવાનાટે ઇચ્છતી નથી, તેમજ હવે હું બહિરાત્મભાવરૂપ થા મોહભાવરૂપ પિયરીયામાં જવાની નથી; હવે તો હું મારા અન્તરાત્મપાત્રની શુદ્ધ સમતારૂપ શાશ્વ બિહારીને પ્રિય એવા આત્મસ્વામિની સાથે સદાકાલ આનન્દમાં રમભુતા કરીશ. આનન્દધન એવા આનન્દધન છ કહે છે કે, સમ્યક્મતિ અથવા સ્વયોપરામ ભાવની શુદ્ધિના આપ્રમાણે પોતાના આત્મસ્વામિની સાથે રમભુતા કરે છે તો. હે સાધુઓ ! અન્તરાત્મા પરમાત્મારૂપ બનીને સિદ્ધિમા અનેક સિદ્ધોની સાથે સ્પર્ધાઅનન્તમા ભાંગે મળે છે અને ત્યાં સમયે સમયે અનન્ત મુખને સ્ત્રાવ લે છે.

ઉચ્ચ ગુણસ્થાનકપર અપ્રમત દશામા ચઢેલી સમ્યક્મતિ ખરે-ખર સાતમા ગુણસ્થાનકના અપ્રમત ભાવને પામી, નીચેના ગુણસ્થા-

[illegible]

તેજસ્વીપણું વધે છે. આથી ધ્યાનસમાધિ દશામાં સમજૂતા કરનારાઓ
 ગુરુ ધર્મરૂપ સભના જ્યાપારી દોષાથી, તેનાથી ઉતરતા એવા નીચા
 ગુણસ્થાનકના બાથ ક્રિપારૂપ ધર્મને પસંદ કરતા નથી. તેઓ કદાપિ
 કોઈ બાતના પ્રમાદથી નીચેના ગુણસ્થાનકમાં અમુક વખતમાં પાછા
 આવી બાથ છે તો પણ, તેઓને જોગવેલા સદજ ગુણનું સમરાધુ યથા
 કરે છે. જેમ કોઈ દુઃખપાકનું જોજન કરે છે પથાત્ તેને ચાન્તિ
 (ઉઘટી) થાય છે તોપણ, દુઃખપાકના જમાવણી ખીલાયનો સ્વાદ તેના
 સમરાધુમાં તાલે રહે છે. તે મનુષ્ય દુઃખપાકના અભાવે બાજરીના
 રોટલા વગેરેનું અધિકારયોગે જોજન કરે છે, તોપણ દુઃખપાકની ખી-
 લાય તેના સમરાધુમાંથી જતી નથી. આંધાત્મતાની અને દ્રવ્યગુણ-
 જ્ઞાની, એવા ધ્યાનસમાધિધારક મુનિષ્ઠ અપ્રમત ભાવનાં મુદ્ધાન-
 નદસનું અમૃત જોજન કરીને તેના મુખથી ત્રણ બુવનમાં મદામુખી
 થાય છે. ત્રણ બુવનના જડપદાર્થોનું ત્રણ કાવનું મુખ જેનું કરવાનું
 આવે તો સમાધિદશાના એક જાણના સદજ મુખને પહોંચી શકે નહિ.
 આંધાત્મધ્યાનરોગીઓ સમાધિવટે અમુક કાલપર્વત અપ્રમતભાવે
 આત્માના નિત્ય-સદજ મુખને જોગથીને તેમા એટલામણા સંતોષ
 બની બાથ છે કે, તેઓને દુનિયાના મુખની તેમજ દુનિયાના મુખધ
 મણના એવા શબ્દો અને રોડીયાઓની સ્પર્શ રહેલી નથી. વિગટ-
 જાગૃત્તવગણ, નિસ્પૃહીને જગત દાનવગ ધારે છે. અધા જગતના અન્ય
 પાત્રોથી મુખ નેગવચાની સ્પર્શ રહેલી નથી. તેઓ દુનિયાના છોકરે
 પાત્રના આમનમાન બાનીને તેઓપર લગભગ ધરે છે. તેઓને
 સદજ મુખથી દુનિયાના પદાર્થોની જાણ રહેલી નથી. એવ લગભગ
 વટે ભાગાનું મુખ જોગવવાના બાબતે તેઓ લગભગ રોગીના
 ઉપાનકરણ પાત્ર કેવ મુકે પહેલના સમાવડ કરવા નવાજ બળ-
 રૂપી પાત્રને સ્પર્શ કરે છે. આ જગત દુઃખરજના નાંદા બનીને
 તેઓ અવગુરુ દરમ્યાન જ્યા જા બાક દાનના વચરે છે. એથી
 તેમની બાબતેક અવગુરુ દરમ્યાન જગતના મનુષ્યના નાંદા પિયર ધારે
 છે. "ગણગણ સ્વચ્છ ભૈ, કોઠાવ ગણ કમલ ગાલી છુ મલરે રહે, કુ વજ્ર
 કોટુ કમલ" જેવું જાવ છે. આના ઉપાનક બાક પાત્રે બની
 વધે. ત્યારે આંધાત્મરોગી આ પાત્રે ભરે આ જગત આપણુ દેખા
 છે. ગાણ કે ભગવાન રહેલ આ જગત અવગુરુ મુખને લગવે છતાં
 બાકના મુખથી જાણે કરણ કાલે ભગવાન જાણે દાન કરે છે.
 એટલે આ જગત કેવુ અધ દેખાવે? એવ સુતીલ જગતકેવે દેખા
 નીકે છે. એવ એ વા અવગુરુ કોઠાવ એકી જાણુદા, એવે

પરીક્ષા કરે! તેવી પરીક્ષા ખરેખર ઉત્તમ જ્ઞાનયોગીના આત્માની બાહ્ય દૃષ્ટિધારક દુનિયાં કરી રાકે! અધ્યાત્મ યોગીએ આત્માના ક્યાનમાં એટલાબધા જિંડા ઉતરી જાય છે કે, તેથી બાહ્ય દૃષ્ટિઓના નિચારોસાથે તેઓના નિચારોનું મહાન અન્તર દેખાય છે. દુનિયા પ્રવૃત્તિમાર્ગની ઉપાસક હોય છે ત્યારે, તેઓ નિવૃત્તિમાર્ગના ઉપાસક હોય છે. દુનિયાની ક્રિયા કરતાં તેઓની મન, વાણી અને કાયાથી યતી ક્રિયા અનન્તગુણ શુદ્ધ અને ઉત્તમ હોય છે. અધ્યાત્મ યોગીઓના જૂદામાં ઉત્તમ લેખા હોય છે; તેઓ દુનિયાને રાહજી સુખનો રાજા મારું દેખાડે છે અને દુનિયાને ઉપરના ગુણસ્થાનકપર ચઢાવવા પ્રયત્ન કરે છે, ઉત્તમ જ્ઞાનના અનુભવવડે મુનિવરો મોહની વારાનાઓને હડાવે છે. તેઓ મનમાં પ્રગટ થતા વિકલ્પ સંકલ્પોને છેદવા પ્રયત્ન કર્યું કરે છે. દુનિયાના પદાર્થોની મોહવાસનાઓને ફાલ કરવા તેઓ આન્તરિક પ્રયત્નને લેખા કરે છે. ઉત્તમ મુનિવરો અન્તરથી અગ્રિમ રહીને જૈનધર્મની સેવા કરે છે અને કોઈ વખત તો ઔપદેશિક કૃત્યથી પણ નિવૃત્ત થઈને આત્મધ્યાનમાંજ નિમગ્ન થઈ જાય છે. આખી દુનિયાના તેઓને કેદખિણુ જડ પદાર્થો ઉપર પ્રેમ લાગતો નથી, તેમ છતાં તેઓ નિઃકામ આત્માના શુદ્ધ પ્રેમસાગરમાં ઝીલતા હોય છે. નિઃકામપાકના ગાંધાન લાવવાથી જા મનન કરવાથી નિઃકામરસને અનુભવ આપના નથી પણ નિઃ કામજનને જમવામાં આવે છે તો નિઃકામનો સ્વાદ મરં મર આનંદથી ભરેલ છે. જમવામાં કેટલાક અધ્યાત્મ યોગી અને જનનાજાકાંગ આત્માના ગુણનું જ્ઞાન કરે છે, તેઓ અધ્યાત્મિક ગાંધાન પાતમાથી અધ્યાત્મજ્ઞાનીએ કયાય છે, પણ વસ્તુતઃ તેઓ જાવા ન ગાંધાકાંગ અન્તરના ઉપયોગમાટે રહીને અધ્યાત્મરસને અનુભવ કરી નહીં નથી, તેથી તેઓ દ્રવ્યતઃ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓની વાતુનાના નથી નહીં જ એવો અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોનું પાંચન કરીને અન્તરના ? સમાન રૂપ કરીને ખરેખર આત્મગુણનો અનુભવ કેમ જલવ યાવ છે, જ્યારે જાણી જાણેલાં અધ્યાત્મજ્ઞાનીએ વાતુ, જ. કેમ ન જાણના કમનુસાર યાવ છે. એવો અધ્યાત્મ શાસ્ત્રોનું પદ્યુ રૂપન અને મનન કરના નથી તેઓ અધ્યાત્મના શુદ્ધાવદનને મેડી નથી નહીં નહીં. અધ્યાત્મ જાણે જા પોતજાણે અધ્યાત્મ કરનારોએ અન્તર આત્મરસને અધ્યાત્મગુણને પ્રાપ્ત કરી શકે નથી પણ જાણે અધ્યાત્મ કરીને પાકે આત્મદેહથી શક્તિ થતે છે, તેમ અધ્યાત્મ જાણના અધ્યાત્મ કયાંયકે પણ અધ્યાત્મગુણ પ્રાપ્ત કરેથી નથી જાણે નથી જ મુનિવર થઈને કિન્નર એક અધ્યાત્મ

[illegible]

આત્મગુપ્તનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. આત્માના ગુરુ ધર્મને સાધતરીકે ધારીને નિમિત્ત સાધનની સાધના સાધવી જોઈએ. આત્માના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્ય અને ગુણાદિગુણોના આસ્વાદનોનો નાશ કરવામાટે, ખરા માંખરો ઉપાયતો એ છે કે આત્માના ગુરુોપયોગવડે આત્માનું ધ્યાન ધરવું. આત્માના ગુરુધર્મમાં ઉપયોગમાત્રે રમણતા કરવાથી પરમાવરૂપ અધર્મનો નિવૃત્ત થયાવિના રહેતો નથી. આત્માના ગુરુ ધર્મમાં રમણતા કરવી એજ ભાવ ચારિત્રનો ઉત્સર્ગ માર્ગ છે. આત્માના મૂળ ઉત્સર્ગ ધર્મને પ્રકટાવવાનેમાટે વ્યવસ્થાર ચારિત્રની આવરણકતા છે. પાંચ સમિતિયડે, આત્માના ગુરુધર્મની પ્રકટતાકરવી જોઈએ. ત્રાવુ જુમિયડે આત્માના ગુરુધર્મની સાધના સાધવી જોઈએ. શ્રીમાન દેવચંદ્રએ અદ્યપ્રવચનમાતાનું વિસ્તારથી વિવેચન કર્યું છે; તે અદ્યપ્રવચન માતાઓવડે અન્તરાત્માને ગોપવો જોઈએ. પાંચ સમિતિ તે અપવાદ ચારિત્ર છે અને ત્રાવુ જુમિ તે ખરેખર ઉત્સર્ગ ચારિત્ર છે. પાંચ સમિતિની આસાધના કર્યાવિના અને ત્રાવુ જુમિનું ચેવન કર્યાવિના, આત્માના સાદુજ આનન્દરસનો સ્વાદ અનુભવી સકાતો નથી, માટે જ્ઞાનમર્મિન વૈરાગ્યવડે આત્માના ગુણોની મુક્તિ કરવી જોઈએ.

જ્ઞાનાનન્દી મુનિવરો આત્માના ગુરુજ્ઞાનન્દ ગુણના અમિત્તાથી દોષથી બાધ દશામા નેઆને રૂએ પડતી નથી, તે તે નિમિત્તોવડે રાનદેવ પાગિનિની જાગ્રત દશા યાવ ને તે નિમિત્તોનો નેઆ ત્યાગ કરે છે. છઠ્ઠા ગુણસ્થાનકમા જાગ્રતવનના રાત દેવ દોષ છે. મુનિયો અધ્યાત્મજ્ઞાન અગવડે જાગ્રતવનના કલાવોનો નાશ કરવાનેમાટે પ્રયત્ન કરે છે.

મુનિવરો આનન્દવરોવડેમા જાગ્રત શીલ્પ કરે છે અને નેઆ મુખ્યત્વે જ્ઞાનમાત્રે રૂવન નિવનન કરે છે. જ્ઞાનનું નીચેપ્રમાણે વિસ્તરણકમા રાગમાત્રી રૂવડે રૂવનમા અ. ૧ છે.

શાન્ત શાન્તમાત્રે એવાવુ પ્રવચનવ ગુરુ જ્ઞાન,

આનન્દવનના રે. ૧૧, ૧૨ નમરુ દુષાન. ॥

જિનમુનિનુ ગુરુ શીલ્પ કરે, વિનવડેરૂવ જાગ્રત,

સુવન નુવનુ રજા નન, જનજ્ઞાન જન જન. ॥

આને મુનિ નરુ. જાવ જિનવનવડે રૂવન,

દિગ્દર્શક આજ્ઞાવને, એડે નરુ મુકત જ્ઞાન. ॥

અજાવ કોકાવેરૂ પ્રમાણ, કનકવરુ આજ્ઞા જન આજ્ઞા,

દિગ્દર્શક આજ્ઞાવને નરુ. ૧૧ જાગ્રત માં મુનિવરો દેવ. ॥

સ્થાનકમાં ગમનાગમન થયા કરે છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનને અત્રમત ગુણસ્થાનકનો અનુભવ થયો હોય એમ લાગે છે. આના મુનિવરોના હૃદયમાંથી ઉપર્યુક્ત સમ્યગ્મતિના ઉદ્દગારો નીકળે એ સ્વાભાવિક છે.

સમ્યગ્મતિ અને અન્તરાત્માનાં પાત્રો મુનિયો હોય છે, તેથી તેઓનું અત્ર અધિકારપરત્વે નિવેચન કરવામાં આપ્યું છે. સમ્યગ્મતિ અને અન્તરાત્માના સંબન્ધે ખરેખરી રીતે સમ્યગ્મતિએ, પોતાના સ્વાભાવપરત્વે જે જે ઉદ્દગારો કાઢ્યા છે, તેનો અનુભવ-વસ્તુતા સાધુઓની દશા વર્ણન કરીને-દર્શાવ્યો છે.

ઉપસાધારમાં હવે લખવાનું કે, સમ્યગ્મતિનું પાત્ર પોતાના આત્મામાં છે અને તે જેની સાથે રમણતા કરવા ધારે છે તે પાત્ર સારીરમાં રહેલો આત્મા છે. અન્તરાત્મા અને સમ્યગ્મતિનો સંબન્ધ સદાકાલ પોષ્ય કરવો. અન્તરાત્માની સાથે સમ્યગ્મતિને જોડવાના જે જે ઉપાયો દોષ તેઓનો આદર કયાં કરવો. અધ્યાત્મ સાધ્યોનું વારંવાર મનન કયાં કરવું. નિરૂપાધિસ્થાનકોનું અવલંબન કરીને મનમાં ગુમ વિચારોને સ્થાન આપ્યા કરવું અને અન્તરાત્માની દશાની વૃદ્ધિ કરનારા એવા સન્ત પુરોનો સદાકાલ સમાગમ એવ્યા કરવો.

સમ્યગ્મતિએ જે ઉચ્ચ ગુણસ્થાનક ભૂમિપર રહીને જે સંભાવણ આપ્યું છે તે ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાંગુધી, -પોતાના અધિકાર પ્રમાણે બ્યવહારમાનના ઉત્તમ સદાચારો એવ્યા કરવા. અધ્યાત્મ પરિભૂતિની દશા ન રહે અને ગુમાદિ બ્યવહારની પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરવામાં આવે, એવી પ્રિયકૃ જેવી અવસ્થા કદી કરવી નહિ. આત્માની સજ્જિયાનો પૂર્ણ વિચાર થતાં જેટલો બાહ્યવૃદ્ધિમા પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે, તેના કરતાં આત્માની સજ્જિમાં અનન્તનમો પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે. આત્માના ગુણોમાં પ્રેમ જ્ઞાનવાથી અગુરુ પ્રેમ પાત્ર ગુરુ પ્રેમરૂપે પરિભૂમે છે. આત્મામા કયું ગુણસ્થાનક આપ્યું છે અને કયું ગુણસ્થાનક નથી આપ્યું, દત્તકદિ નથીર અને અનિર્ણય પ્રદેશમાં ઉતરીને અનુમાનોના માનંદર તરફ વદામ્યા કરના, આત્માના ગુણોની શુદ્ધિ કરવાજ કલિભરુ વર્ગ પ્રવલ કયો કરવો, એ કોઈકનું ઉત્તમ કાર્ય છે. આત્માની પોતાના ગુરુ પ્રેમથી ગુરુ ધર્મના માને તરફ આકર્ષણ કરવું. વૃદ્ધિના માનંદા જે જે અનુભવો તે તે દશાની અવધિએ આવવાના હોય છે તે અધ્યવિચાર રહેતો નથી. માનંદમાં આનન્દ આસ્થા કરો; અનન્દમાં ગુરુકોરોન સાક્ષીરૂપે બનીને સ્વયં બતાવ્યા કરો. આત્માના ગુરુકોરોને અનન્દરના રમણતા કરના મનને અનોચર એવા નિર્વેષિક

મુખની યેનં પ્રગટ્યા વિના રહેવાની નથી. આત્માના ધર્મમાં ઉગ્ગ ઉત્તરવાથી આત્માનું ધાર્મિકરૂપ પ્રગટ થયાવિના રહેવાનું નથી. સન્ત પુરો અને વીતરામનાં આગમોનું અવગ્રંભન લેઇને આત્માના શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિમાટે સદાકાલ પ્રયત્ન કર્યજ કરવો; કદાપિ મોહના ભેરથી પ્રમાદ દસામાં પડી જવાય તોપણ, પડ્યા તેથી જમણાવેગે આત્માના શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિમાટે પ્રયત્ન કરવો. દુનિયાના સ્વાર્થમાટે આત્મસાધ-કત્વનો રોગ રાખીને લેએ પ્રયત્ન કરે છે, તેઓનામાં વસ્તુતઃ આ-ત્મામાં રહેલા સદ્ગુણો પ્રકટી રાક્ષા નથી. આત્માના શુણેને પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગને લેએ સરવૃત્તાથી અંધીમાર કરે છે તેએ અનુભવા-મૃતનો સ્વાદ ભડી શકે છે.

ઉત્તમ જ્ઞાનીએ પોતાના આત્મિક સદ્ગુણોનું પાલન કરતાં જાય છે અને અન્યોને ધર્મમાર્ગમાં ચઢાવવારૂપ ધર્મસેવા પણ જનવત્તાં જાય છે. ખરેખર, ઉત્તમ ધર્મને બોધ આપવો અને વીતરામના માર્ગ પર જમતને ચઢાવવું એ જમતસેવારૂપ ધર્મને મુનિવરો જ આદરે છે; તેએ આત્મજ્ઞાનવડે પાતે ઉચ્ચગુણોને પ્રાપ્ત કરતાં જાય છે અને અન્યોને પણ સદાચ કરતાં જાય છે.

આધ્યાત્મજ્ઞાનમાં એટલું બધું જળ દોષ છે કે, તેથી દુનિયામાં બા-વહારિક અને પારમાર્થિક ઉપદેશ, સેવા, ધ્યાન, લેખન અને સંપ્રભક્ષિ આદિ કાંઈ કરતાં છતાં પણ, અહં અને મમત્વભાવની રુકુરણા ધર્મ શકતી નથી. જે મુનિવરો અને શુદ્ધરથો આધ્યાત્મિક જળ પ્રાપ્ત કરીને બ્યવહારધર્મસેવા છે, તેઓનામાં સપ, પ્રેમ, ભાતૃભાવ, નિષ્કામ પદોપકાર, સમિતિ, શુભિ, ભક્તિ, ઉદારગુણિ. ધર્મચાલી, નિ સંમત્તા, હંચારોધ અને ઉપસર્ગ સહન્યાર ધર્મગુણિ વગેરે અનેક સદ્ગુણો પ્રગટવાથી અહંગુણિ આદિને સ્થાન ન મળવાથી તેએ જેન કોમ. આદિ અનેક સરધાએને ઉચ્ચમાનગરૂ લેઈ જાય છે અને અવનતિક્રમના દેગુઓનો નાશ કરી શકે છે. તેમજ નિષ્કામગુણિથી બાહ્ય તથા આન્ત-રિક પ્રયત્ન કરવાની શક્તિ આવવાથી તિરુપુરુષોની પેઠે તેઓની મન, ચાલી અને દાષમ્ય અર્જાકે એવી શક્તિ પ્રવટે છે અને તેવાવડે તેએ દુનિયાને દિવ્યનુજમય જાનપ્રાપ્તિ લેઈ જાય છે. આધ્યાત્મસુ-ક્ષિચિનાનો એકલો શુભાક્રિયામાર્ગ ખરેખર અદકાર, ધ્યાન, અજ્ઞાન આદિ ખ્યાલ અને કારણી જરૂર દોષથી તે માટે વનન કરનારાઓનું અરિચ્ચ ઉત્તમ પ્રકારનું પ્રવડી શકતું નથી. આધ્યાત્મજ્ઞાન અને તેના-વડે આત્મગુણોને માટે સ્વીકાર કર્યાવના અન્યપરપર અવહારક્રિયાઓ કરવામાં આવે છે તો, તેમાં રસ પ્રગટતો નથી; કેમકે, ઉત્તમ આધ્યા-

જ્ઞાનવિનાના મનુષ્યો સંવરને પણ આશ્રયરૂપે પરિણમી શકે છે. કહેવાને સાર એ છે કે, તેઓ ધાર્મિક અને પારમાર્થિક કાર્યો કરતા છતાં સમ અને દ્રેષના પ્રવાહમાં ઘસારાઈ જાય છે. ઈર્ષ્યા, વૈર, સ્વેચ્છિકામાં અહંતા, પરાપક્ષ, નિન્દા અને હિંસા વગેરે દુર્ગુણોના તાબે તેઓ યઈ જાય છે. આત્મજ્ઞાનવિનાના સાધુઓ પણ-ધર્મસેવા, ધર્મક્રિયા, ઉપદેશ અને સંવરના હેતુઓમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે તોપણ, તેઓ પ્રસંગને પામી કપાયના વરા યઈ જાય છે, અને જૈનસાધુઓઉપર પણ શુદ્ધપ્રેમ અને નૈત્રીમાનવના ધારણ કરવા શક્તિમાન થતા નથી. જૈનસંઘનાં કેટલાંક કાર્યોમાં મતભેદ યથાથી અન્તરમાં ખેદ ધારણ કરીને જોનારે કહેવામાં ખેંચી શકે છે; એવી દશાથી તેઓ ભવિષ્યની સાધુસંતતિને ઉત્તમ સદ્ગુણોના ભારનો આપવાને માટે શક્તિમાન થતા નથી અને અન્તે પાસઘ્યા આદિ સત્તાને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અજ્ઞાનદશામાં જે બળદાર સેવાય છે તેના કરતાં, અધ્યાત્મજ્ઞાનાદિને પ્રાપ્ત કરીને નિષ્કામવૃત્તિથી પારમાર્થિક બળદારમાંનેને ઉત્તમ પ્રકારે સેવી શકાય છે, માટે અધ્યાત્મયોગજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માટે સાધુઓએ અને ગૃહસ્થોએ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જે ગૃહસ્થો અધ્યાત્મનાં કેટલાંક સાધ્યો વાચીને સન્નસાધુઓ તરફ અરુચિ ધારણ કરે છે અને સાધુના દોષ દેખે છે અને તેઓની નિન્દા કરે છે, તેમજ સાધુઓનાં આચરણ કરે છે તેઓ અધ્યાત્મગુણના સમુખ થયા નથી અને તેમનામાં અધ્યાત્મગુણ ભાર પ્રવલ્ય નથી, એમ સમજી લેવું. આવીયકાલે જનાઈકાળના જન્મ સરિગુણ સમજીને તેનો આદર કરે છે અને તાવેના મુનાથી શક્તા વળતા નથી, તેના મનુષ્યો ભાવઆધાર તરફજી આવી શકે છે કે નહીં અધ્યાત્મીઓ અને જડ ક્રિયા શક્તિઓ તો ૧૦૦૦૦ અડધીઅની કૃપણી કરે છે અને એકાન્તે 'હાલના' પક્ષ નવાન અડધ તથાના પ્રવેશ કરતા હોય એવા હોય છે. અરુદર અને નિરુદયપક્ષેજ અનેક સાધ્યો વાંચવાથી અજ્ઞાનપ્રદેશ કંઈ જાહેર દર્શક આવે છે અને અનેકાન્તમતિથી તેઓ અધ્યાત્મગુણના અનુભવના સાબ છે અધ્યાત્મધારિણીમાં આદરમાં 'હરિગુણવંશ'થી જાહેરવંશના મુળથી લેઈકે પાકકેકે દેખે છે અને પારે-પારે અજ્ઞાનરૂઢ શુદ્ધજરૂરના વિચારોના પ્રવાહ વધા કરે છે. આદમ તુલકથી લઈકે જેવાના વિચારોના ચિત્ત કુલકથી 'પ્રાકરેશમાં'થી ચિત્ત 'હરિ' કહે છે. આવીવંશન નિરુદયકનરૂઢ પરિણુમાવવાને એઓની નિરુદય છે તેઓએ અધ્યાત્મગુણથી વિચારો પ્રવલ કરવાને એક અધ્યાત્મગુણજી 'હરિકેકે' અવકાશ કરેકે એકેકે પ્રવલ અધ્યાત્મ અધ્યાત્મગુણ અને રૂઢ હરિગુણ એકેકે અધ્યાત્મગુણ

સાવધ બ્યાપારમાંથી ચિત્ત પાપું હાંતું નથી અને આત્માના ગુનાદિ અધ્યવસાય પણ પ્રગટતા નથી, માટે અધ્યાત્મસાધ્યો અને સદ્ગુરુ આદિના સમાગમમાં સદાકાંત રહેવું ભેદ્ય; કેમકે શુભ સદ્ગુરુ આદિના આવંબનવિના આત્માની અગુરુ પરિણતિ ટળતી નથી. અધ્યાત્મઆદિ ધર્મસાધ્યોના વિરહથી ખરેખર ઉચ્ચ ભૂમિકા સ્વભાવ આવેલા મનુષ્યો પણ પાછા પડી બાક છે, માટે જ જિનાનમોમાં શિષ્યોને ઉદ્દેશીને કહ્યું છે કે “શિષ્યોએ કદી ગમે તેવા સંપોગોમાં પણ ગુરુસ્વચારનો ત્યાગ કરવો નહિ.” આત્માની શુદ્ધપરિણતિ થવાને સદ્ગુરુ, જિનપ્રતિમા અને જિનાનમ સમાન કોઈ પુણ્યવંબન નથી. મીઠાની ગુરની આહારપ્રમાણે વર્તવાથી અધ્યાત્મગુણની વૃદ્ધિ થાય છે. — અધ્યાત્મસાધ્યો વાંઘ્યાં એટલામાત્રથી કોઈએ અધ્યાત્મનો અહંકાર કરવો નહિ.

અધ્યાત્મસાધ્યો વાંચીને ગૃહસ્થોએ અને સાધુઓએ તે પ્રમાણે સદ્ગતિન કરવું ભેદ્ય. અધ્યાત્મસાધ્યોના વેલા યદને કષાયોને મનમાં ઉત્પન્ન ન થવા દેવા ભેદ્ય. “અપ્પનામેજ મુની હોદ, વ મુની ભરણાસેજ,” આત્મજ્ઞાનવડે મુનિ હોય છે પણ અરણ્યમાં વસવા માત્રથી કોઈ મુનિ મણ્ડાવો નથી; એમ કિતરામયન સત્તના અકુલીસમા અધ્યયનમાં વાપ્યુ છે, અર્થાત્ જે આત્મજ્ઞાની હોય છે તે મુનિ કહેવાય છે, તેથી આત્મ વા અધ્યાત્મજ્ઞાનધારકે મુનિવરોએ પાતાના આચારોને શુદ્ધ કરવા ભેદ્ય. કોઈ સાધુ એમ કહેશે કે “જે અધ્યાત્મજ્ઞાની મુનિ કહેવાના હોય તેને તે બધું કરવાનું છે એમ તો અધ્યાત્મજ્ઞાની કહેવાના નથી તેથી અમારે કંઈ કરવાનું નથી.” એમ કંઈનારને ડંગરના અવગાધાવવાનું કે મુનિમાત્રને અધ્યાત્મની જરૂર છે એવું જાણવાને કોઈ મુનિ હોતા નથી, માટે સર્વ મુનિઓના અધ્યાત્મજ્ઞાનના અધિકાર છે એમ માણી સર્વ મુનિઓને અધ્યાત્મજ્ઞાનસત્તના કહેવાના આવે છે. તેમજ અધ્યાત્મ સાધ્યના અધિકારી એવા સંપદક વગરના આરોગને ઉદ્દેશી પણ કહેવામાં આવે છે. તેનાથી પણ જાન્ય. વધારે કુલેપના સર્વે બ્રહ્મ દેવોને કંથવામાં આવે છે એમ પણ કેળવેલે આગ્રહ અવગાધવે. અધ્યાત્મસાધ્યો વાંચવાનો પ્રત્યેક જન્મ મનુ-યનો અધિકાર છે. અધ્યાત્મસાધ્યને વાંચાવિના તેના ઉપેક્ષા વિચારોને આચારમાં મૂકી રાકાતા નથી. નિયમ એવો છે કે અનુધારેના આદર પતો નથી. જ્ઞાન થયા પાદ ગુત કંઈ તે પ્રમાણે આદર જની રાગતો નથી. જ્ઞાન થયાપાદ ગુતજ્ઞ જ્ઞાનનું રૂઢિ વિરોધે પ્રાપ્ત થયું હોત તો આથા અનુસ્થાનકર્તું આસ્તિત્વ રહી રાકે નહિ. યાન્ય મહાત્માને, અધ્યાત્મસાધ્યોને આર વર્ષપર્વના અસ્થાસ કરવાથી પશ્યન્ અધ્યાત્મજ્ઞાનસત્તનાથી યકેવ અનુભવ પ્રગટે અને

તે પકવાનુભવવડે પિતાના અધિકારપ્રમાણે સર્વપ્રકારની પ્રવૃત્તિ વા નિવૃત્તિ અવબોધાય છે.

અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓએ ક્રોધાદિક દોષોને છૂટવા ભેદ્ય છે. અધ્યાત્મજ્ઞાન ખરેખર સત્ય અને અસત્યનો ભેદ પાડી આપે છે, પણ પશ્ચાત્ અસત્ય એવા ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, સ્વાર્થ, વૈર, નિન્દા, કલેશ, હિંસા અને અસત્ય આદિ દોષોને છૂટાવવા પ્રયત્ન કર્યાંનિહા તે દોષોનો ક્ષય થતો નથી. દુર્ગુણોને છૂટાવવામાટે ક્ષણેક્ષણે અધ્યાત્મજ્ઞાનનો ઉપયોગ કરવો ભેદ્ય છે. દુનિયામાં અધિકાર જે જે કાંઈ કરવામાં આવે તેમાં પણ અધ્યાત્મજ્ઞાનવડે દોષો ન ઉત્પન્ન થાય તેવો ઉપયોગ ધારવો. અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓ, પરોપકારઆદિ ધર્મકાર્યોને કરતી વખતે મનમાં અકુલ મમત્વ આદિ દોષોને, ખરેખર અધ્યાત્મજ્ઞાનના બળવડે ઉત્પન્ન થતો હોય નથી અને તેઓ દરેક કાંઈ કરતી વખતે મત્તજન તામે રાખી રાખે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાની યનારને ધર્મક્રિયાઓ અને પારમર્થિક કાર્યો કરવાનાં નથી એમ કહી દોષ્ય છે માની લેવું નહિ, અર્થાત્ અધ્યાત્મજ્ઞાનીઓને પિતાના અધિકારપ્રમાણે સર્વ કરવાનું છે. યુવસ્થે યુવસ્થના અધિકારપ્રમાણે ધર્મોચારો અને પરોપકારિક કૃત્યો કરવાં ભેદ્ય છે અને સ્વાયંભૂત્યે પિતાના અધિકારપ્રમાણે, ધર્મોચારો, ઉપદેશ, પાત્ર, પાત્રન આદિ કૃત્યો કરવાં ભેદ્ય છે, અધ્યાત્મજ્ઞાનની કચોટી ખરેખર મનુષ્યોના યજ્ઞબંધમાં આવવાથી થાય છે. દુનિયાના-મનુષ્યોના સમબંધમાં આવ્યા છતાં મનના રાગ, દ્વેષ, ભયના અને કામ આદિ દોષોને વારવામાં સમર્થ થવાનું ત્યારે, તેમજ મનુષ્યો વચેરે તરફથી સ્વાયંભૂત્યે તથા યુવસ્થાને અનેક કેપડાં થાય તોયુ તે તે કેપડાં તામે ઢાકર ચીલી રાકાય ત્યારે, અન્તરના વ્યવસ્થા અધ્યાત્મજ્ઞાન પરિણમ્યુ એમ માની રાકાય છે.

આત્માના ઉત્પન્ન થએલી અધ્યાત્મજ્ઞાનનો પરિણામ ખરેખર મન, વચન અને કાયાના યોગને પોતાના તામે કરીને તેઓને આત્માના જગતે તરફ ધામે છે. પેટના દાખક પરોવી પાછાની અને જોનડની નજા ખરેખર આત્મા તરીકની પુષ્ટિ કરેલિયા રહેતી નથી, તેપ્રમાણે અન્તરના અધ્યાત્મજ્ઞાનના અવધારમાદ પરિણામ 'મનનુ ભનુ અધ્યાત્મજ્ઞાન, ખરેખર મન, વચન અને કાયાના યોગને તુલ્ય રા દર્શિયત્ત થય છે. પેટના દાખક થએલી માત્રાએ તુરે પાછાની અગર કરકને દર્શિયત્ત મનની નથી; પુષ્ટિમાં વરેકું રાતરું જોઈ કંઈ તુરે કંઈ આપકને મટે દર્શિયત્ત મનનું નથી; તેપ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનને અધ્યાત્મ પુત્ર મને તુરે કંઈ ન આપે કંઈ, એવ મનનું થાય છે. તરફદર્શિયત્ત પુત્ર આદમ દોષોને

હાથ કરવાને માટે સક્તિમાન બનતી નથી, તેથી કોઈએ અધ્યાત્મ સા-
ચ્છોને અભ્યાસ કરવામાં કોઈને અટકાવ કરવો નહિ.

આ પ્રમાણે અધ્યાત્મજ્ઞાનસંબંધી પ્રસંગોપાત્ત સૂચના કરીને ઉપ-
સંહાર કરતાં કહેવાનું કે અધ્યાત્મસાચ્છોને અભ્યાસ કરીને સમ્યગ્
મતિની પ્રાપ્તિ કરવી.

અન્તરાત્માની સાથે સમતારૂપ સૂચનામાં સમ્યગ્મતિ વાસ
કરીને, ખરેખર તે પોતાના આત્મસ્વામિનો શુદ્ધ અધિવસાપરૂપ
ઉદ્ઘાસભાવ વધારે છે અને આત્માના અસંખ્ય પ્રદેશમાં પરમ આનં-
દરસની રેણુ પ્રકટાવે છે. પોતાના આત્મસ્વામિનું શુદ્ધવીર્ય પ્રકટ કરે
છે અને ક્ષેત્ર, કાલ, વગેરેની સામગ્રીના યોગે તે અન્તરાત્માને પરમા-
ત્માની પદવી અપાવીને તેની સાથે સિદ્ધસ્થાનમાં પોતાનું શુદ્ધચેતનારૂપ
ધારીને સાદિઅનન્તભાગે રહે છે. સિદ્ધબુદ્ધ યમ્યેયે પરમાત્મા, અનન્ત
સિદ્ધપરમાત્માઓ કે જે પરમજ્યોતિમય છે તેઓની સાથે, પરમકેવલ
સ્થાનરૂપ શુદ્ધચેતનાની જ્યોતિષડે સમયે સમયે લોકાયોક્તે પ્રકાશ
કરતો છતો અને સમયે સમયે અનન્તમુખ ભોગવતો છતો વર્તે છે.
સમ્યગ્મતિનો સંજ પામીને ચારિત્રાદિ સાધનવડે પૂર્વે અનન્તજીવે,
શુદ્ધધર્મમાં રમણુતા કરીને પરમજ્યોતિપદ પામ્યા, મહાવિદેહક્ષેત્રમાં
વર્તમાનમાં પામે છે અને ભવિષ્યકાલમાં અનન્તજીવે પરમજ્યોતિપદને
પામશે. ભવજીવેયે પરમજ્યોતિપદ પ્રાપ્ત કરવાને માટે સમ્યગ્મતિવડે
અન્તરાત્મામાં સદાકાલ રમણુતા કરવી. કેમકે અને ચામકો તથા ધ્યોતા-
ઓની સમ્યગ્મતિવડે અન્તરાત્મામાં રમણુતા થાએ ' ' અને અન્ત-
રમાં અનન્તમાનન્દની મનઃમાણા પ્રકટે એવી પરમાત્મભાવના છે ' '.

પદ ૧૦૦

(૧૦૦ મંત્ર ૧૦૧)

બેહર બેહર નહીં આવે અવનર, બેહર બેહર નહીં આવે ॥

જ્યુંં ઝાપે ત્યુંં કરને મનાઈ. ઝનમ ઝનમ મુમ્ પારે ॥ અવ૦ ॥૧॥

તન ધન ચોરન મરહીં જીટો. પ્રાપ્ત પતકમેં આવે ॥અવ૦॥૨॥

તન ઉટે ધન કૌન કાનકો, કાચકું કુપન કહાવે ॥અવ૦॥૩॥

જાકે દિતમેં માવ રમતેહ. ગાઈં છટ ન માવે ॥અવ૦॥૪॥

આનન્દપન પ્રજુ પતલ પંથને. મનગે મનગે ગુન ગાવે ॥અવ૦॥૫॥

ભાવાર્થ—શીવજી અનન્દપનજી મહારાજ અન્તર-અન્તરેને કહેડો

કયે છે કે, હે મનુષ્યો ! મનુષ્યભવનો અવસર પુનઃ પુનઃ આવનાર નથી. દરા દક્ષાન્તે દુર્લભ મનુષ્યજન્મ પામીને ધર્મરૂપ પરમાર્થનાં કાર્ય કરવાં ભેદ્યએ. જેમ જેમ તમારામાં જ્ઞાન પ્રગટે તેમ તેમ તમારે ભલાઈનાં કાર્ય કરવાં ભેદ્યએ. પરમાર્થનાં કાર્ય કરીશ તો ભવિષ્યમાં યનારા જન્મોમાં મુખ પામીશ. દેવતા વગેરેની ગતિમાં સાતાવેદનીયને ભોક્તા બનીશ. હે મનુષ્ય, તું બાહ્યવસ્તુઓમાં ઇષ્ટવ કંઈપીને મુંઝાઈતા નહીં, તેમજ તારા મનમાં અહંકારથી કુલીશ નહીં. જે તન, ધન અને યૌવન અવસ્થાને પામી હે મનુષ્ય ! તું અહંકારી બને છે, તે તન, ધન અને યૌવન તો ભૂકાં છે. રાવણસરખા અભિમાની 'નૃપતિયો પાતુ પ્રાણુ છોડીને પલકમાં અન્યભવમાં ગયા. તન, ધન અને યૌવનાવસ્થાદિમાં મૂર્ખ મનુષ્યો મારાપણાની છુદ્ધિ કંઈપી છે. કરોડો ઉપાય કરવામાં આવે તોપણ રેતીમાંથી ધૂત નીકળતું નથી, તદ્વત્ કોટી ઉપાયો કરે છતે પણ તન, ધન અને યૌવનમાંથી સહજ નિત્યમુખ પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. શ્રીમદ્ કયે છે કે, અરે મનુષ્ય ! તું ધનની મમતામાં રાત્રીદિવસ કેમ તન્મય બને છે ? ધન જડ વસ્તુ છે; ધનને મૂકીને અસંખ્ય મનુષ્યો ગયા, પણ ધન કોઈની સાથે ગયું નહીં. શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાય ભગવાન્ કયે છે કે-

પરિમ્પદ સમતા પરિહરો, પરિમ્પદ રોષનું મૂલ સલુણે ॥

પરિમ્પદ જેઠ ધરે વળો, તલ તપ જપ પ્રતિકૂલ સલુણે ॥ પરિમ્પદ. ॥ ૧ ॥

પરિમ્પદ મદ્ ગદ્મચણે, મવમાંહિ પદે જંત સલુણે ॥

ધાન પાત્ર જિમ સાયરે, મારાકાંત અલંત સલુણે ॥ પરિમ્પદ. ॥ ૨ ॥

ધનાદિકનો પરિમ્પદ પરિહર્તવ્ય છે. પરિમ્પદ ખરેખર સર્વ દોષનું મૂળ છે, જે મનુષ્યો અત્યન્ત પરિમ્પદ અને તેની મૂર્છાને પારણુ કરે ॥ તેનાં તપ, જપ, પણ પ્રતિકૂલતાને ભળે છે. પરિમ્પદના મદથી પોતાની મહત્તા માનનારાઓ, ભારાકાંત વહાણુ જેમ સમુદ્રમાં જુડે છે તેમ સંસારસમુદ્રમાં જુડે છે. લક્ષ્મીની લાઙ્ગ્યથી અનેકપ્રકારનાં કુકર્મો થાય છે, તે લક્ષ્મીની અસ્થિરતા છે. હે મનુષ્ય ! જે લક્ષ્મીને તું ભેગી કરે ॥ તે તારામાટે યજ્ઞની નથી. લક્ષ્મીના મોહથી જગતમાં અધ્યાપિપર્વત કોઈ પણ મનુષ્યે સત્યમુખ પ્રાપ્ત કર્યું નથી. ભવિષ્યમાં કોઈ પણ સત્યમુખ પ્રાપ્ત કરનાર નથી. દારૂના નિસા કરતાં લક્ષ્મીનો નિસો અદ્ભુત છે. લક્ષ્મીનો નિસો રાત્રી અને દિવસ લક્ષ્મીવંતના હૃદયમાં વ્યાપી રહે છે. મનુષ્યો લક્ષ્મીની ચિન્તા કરે છે, પણ લક્ષ્મી, મનુષ્યોની ચિન્તા કરતી નથી. હે મનુષ્ય ! હવે તું બ્રહ્મત યા !! અને લક્ષ્મીની મમતા પરિહર !! શરીરમાં વિધમાન છતાં લક્ષ્મીનો સકુપયોગ કર !!

પરમાર્થશાસ્ત્રમાં લક્ષ્મીનો બંધ કરીને આત્માનો ઉપયોગ પારણ કર !
 શરીર તન્માખાદ લક્ષ્મી કાર્યસાધક થવાની નથી. સામાટે પોતાને
 જન્મમાં કૃપણ કયાં છે ? લક્ષ્મી નહીં ખર્ચનારને જન્મતના લોક
 કૃપણ કહે છે, આટે લોકો તને કૃપણ કહે અને પરમવમાં મુખ ન
 મને એવી અગુમદશાનો ત્યાગ કર. જેના મનમાં સત્યનો પ્રકાર પડ્યો
 છે તેને અસત્ય પ્રમણપર ભાવ ઉત્પન્ન થતો નથી. સત્યતત્ત્વને અ-
 જ્ઞોપનારાનો સત્યને મરુત્તુ કરે છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે,
 આવળા એવા સંસારપન્થમાં આત્મસાધક મનુષ્યો પ્રભુના સદ્ગુણો
 સ્મરણમાં લાવીને ગાથા કરે છે, અર્થેનું હે મનુષ્યો ! તમે ચેતો
 અને સર્વ બાહ્યપરિમલને તજી પ્રભુના સદ્ગુણો ગાથા કરો. શ્રીમદ્-
 ના છેલ્લા કથનનો સ્માર એ પણ નીકળે છે કે, પ્રભુને યાદ કરી, સ્મરી
 સ્મરીને, તેના ગુણો ગાથે તે પ્રભુના પન્થે ચાલે અર્થેનું બાધ; વા
 એમ પણ અર્થ ઉદ્ભવી શકે છે કે, શ્રીમદ્ આનન્દધન પોતે સર્વ બાહ્ય
 પરિમલોને તજી પ્રભુના સદ્ગુણો ગાથા યજ્ઞ કરે છે કે, સંસાર પન્થમાં
 જે આત્મસાધક મનુષ્યો પ્રભુના સદ્ગુણો સ્મરણમાં લાવી ગાથા
 કરે છે તેઓ પ્રભુના પન્થે બાધ છે. આટે હે મનુષ્યો ! તમે ચેતો
 અને સ્મરી સ્મરીને પ્રભુના ગુણ ગાથા કરો.

પદ ૧૦૧.

(રાત્ર અંકાવરી)

મનુષ્યારા મનુષ્યારા, રિત્તમદેવ મનુષ્યારા મનુષ્યારા, એ આંકળી.

પ્રથમ તીર્થકર પ્રથમ નેતર,

પ્રથમ ચતિવ્રતધારા. ॥ રિત્તમ૦ ॥ ૧ ॥

નાભિરાયા મરુદેર્વાકો નન્દન,

ગુગલાધર્મ નિવારા. ॥ રિત્તમ૦ ॥ ૨ ॥

કેવલ લઈ પ્રભુ મુગતે પોહોતા,

આવાગમન નિવારા. ॥ રિત્તમ૦ ॥ ૩ ॥

આનન્દધનપ્રભુ રૂતની ચિનતિ,

આ મવ પાર ઉતારા. ॥ રિત્તમ૦ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ:—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, શ્રીપ્રથમ તીર્થકર
 રૂપમદેવ સત્ચાત્ર મહારા મનમાં પાસ લાવે છે. તેઓ અજ નહા-
 ભ. ૬૪

પ્રાતિહાર્ય અને જ્ઞાનાદિ ચાર અતિશયવડે સમવસરણમાં બેસી સર્વે બચ્ચોને દેશના આપી ઉત્તમ પરોપકારી થયા. અન્ય ચોગીઓપણ આદિનાયના નામે શ્રી રૂપભદ્રેવ ભગવાનનું આરાધન કરે છે. પ્રથમ તીર્થકર અને પ્રથમ નરેશ્વરની પદવીના ધારણ કરનારા તે છે. આ અવસરિણી કાગમાં પ્રથમ તેઓએ યતિવ્રત ધાર્યું હતું. નામિ તૃપતિના પુત્ર અને મરૂદેવી જનનીના નન્દન, મારા મનમાં બાદુ ખ્યારા લાગે છે. યુગસીયાનો ધર્મ નિવારણ કરનાર શ્રી રૂપભદ્રેવ ભગવાન છે. શ્રી રૂપભદ્રેવ ભગવંતે, ઘરબારનો ત્યાગ કરીને મહાવ્રતધારણરૂપ શીશા અગ્નિકાર કરી, સાધુના વેષમાં વનમાં ઘણા વર્ષેષયીત આત્મધ્યાન ધર્યું અને પિંડસ્થ, પદસ્થ, રૂપસ્થ અને રૂપાતીત ધ્યાન પામીને અન્તે કેવલજ્ઞાન પામ્યા. કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતાં ઇન્દ્રોએ સમવસરણની રચના કરી. ભગવાન કેવી રીતે દેશના આપે છે તે જણાવે છે.

ગાથા.

સિંહાસને નિસળ્ળો પાવેઝવિજ્ઞ પાવણીકંઠિ ।

કરપરિષ ઓમમુદ્રા ઝિજ્ઞાસો દેસનં કુબહ ॥ ૧ ॥

નિહાસનમાં બેસીને અને પાદપીડપર પદનું સ્થાપન કરીને અને કુબી સોન મુદ્રા કરીને જિનેશ્વરભગવાન દેશના આપે છે. બારે પર્યાદા મનપાળની દેવતા સ્થાપતે કે. શ્રી રૂપભદ્રેવ ભગવંતે સાધુ, સાધ્વી આદિ અને આલેકા એ બાર પ્રકારે તીર્થની સ્થાપના કરી, ત્યાં ચોસારી નામક નામના કરી તેમને ચોસારી હાથર મુનિયોની સંપદા થઈ. નવ નવ નામની નવ નવ નવ નવ નામ અને પાચ હાથર (મત-જાનો) આલેકાની નવ નવ નવ નવ નામ અને ચોપન હાથર આલે-કાના નામના નવ નવ નવ નવ નામ હાથર મુનિયોની સાથે અષ્ટાપદ પર્ય-વર નવ નવ નવ નવ નામ કરી મુદ્રા થયા. નમનાનમનના જામાપી રહીત થયા. પ્ર. નવ આનન્દપન કહે છે કે, હે ભગવન! મને પણ સંસાર નમુદ્રની 'સર કેવલ', તા-પચાક કે આપના જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણોનું ધ્યાન કરના નમના નમુદ્રના પાર પાની મકાવ છે. આનન્દપન કહે છે કે હે 'વેના' આલેકાની નમુનિયો સાથર નમુદ્ર નરીશ.

વદ ૧૦૨.

(ગમ કાદો)

૫. ઝિનકે પાવે લાગે, નુને કદિવે કેતો. ૫ ઝિનકે ॥

આગોડ જામ દિરે મદમાનો, મોદનિંદરીયા શું જાગેશુનું ॥૧॥

(૫૦૮)

પદ ૧૦૩.

(રામ કેરવો.)

પ્રભુ મજલે મેરા દીલ રાજીરે ॥ પ્રભુ૦ ॥

આઠ પહોરકી સાઠજ ઘડીયાં, દો ઘડીયાં જિન સાજીરે. ॥પ્રભુ૦॥૧॥

દાન પુણ્ય કહુ ધર્મ કરલે, મોહમાયાકું ત્યાજીરે. ॥પ્રભુ૦॥૨॥

આનન્દધન કહે સમજ સમજલે, આશર સોવેગા વાજીરે. ॥પ્રભુ૦॥૩॥

ભાવાર્થ:—શ્રીમદ્ આનન્દધનજી ભવ્ય જીવને ઉપદેશ દેતા છતાં કથે છે કે, હે ભવ્ય જીવ ! તું સામાટે સાર્વારિક પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રવૃત્તિ કરી રાગ અને દ્વેષમાં અન્ધ બને છે. તું શ્રીચીતરામપ્રભુને ભજી લે. તું વીતરાગને ભજે તો માફ દીક્ષ રાજી થશે. અષ્ટપદુરની સાક ધડીઓ છે, તેમાંથી જિનવરની ભક્તિમાં બે ધડી તો જાગ ! બે ધડીનું સામાયક કરીશ તો તને મહાજ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે. બે ધડીના સામાયકભાવમાં રહીને અનેક જીવો મુક્ત થયા અને ભવિષ્યમાં થશે. સમતાભાવમાં બે દ્વિધારિકા ગાગવામાં આવે છે તો આત્માનું જીવન ઉચ્ચ થયાવિના રહેતું નથી. બે ધડીના સમતાભાવની અસર અન્યકાળમાં પણ થયાવિના રહેતી નથી અને તેથી રાગ અને દ્વેષની પરિણતિ મન્દ પડે છે. રાગ અને દ્વેષની પરિણતિ મન્દ પડતાં આત્માભિમુખ પ્રવૃત્તિ થાય છે. હુશુભોને ટાળવા ઉચ્ચ વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ અંશે અંશે થયા કરે છે. પ્રભુભક્તિમાં અપૂર્વ આનન્દરસ ઉદ્ભવે છે. પ્રભુના સદ્ગુણોને ક્યેયરૂપે સ્વીકારીને આત્મારૂપ ધ્યાતા, અપૂર્વ અનુભવને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પ્રભુના ગુણોને લેવા માટેજ પ્રભુનું ભજન કરવાની આવશ્યકતા છે-પ્રભુ શ્રીમહાવીરસ્વામીના જેવી ક્ષમા પ્રાપ્ત કરવાની જરૂર છે. પ્રભુ મહાવીર જેવી માર્દવતા પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રભુભક્તિની આવશ્યકતા સિદ્ધ કરે છે. પ્રભુ મહાવીર જેવા જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્રાદિ ગુણો પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રભુ મહાવીરની ભક્તિની આવશ્યકતા સિદ્ધ કરે છે, માટે હે ભવ્યજીવ ! તું પ્રભુની ભક્તિ કરી લે ! શ્રીમદ્ કથે છે કે, હે ભવ્ય ! દાન પુણ્ય વગેરે તારાથી બને તે વ્યવહારધર્મને સાધી લે. દાનના પાંચ ભેદ છે તેને યથા-સક્તિ સેવી લે ! દાન દેવાથી ઉચ્ચગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે; સર્વ ધર્મમાં દાનની પ્રથમ આવશ્યકતા છે. પુણ્યાનુબન્ધી પુણ્યના હેતુઓને સેવીને મુક્તિરાન્મુખ દષ્ટિ રાખ, અવહારનયવડે પુણ્યતત્ત્વ આદરવા યોગ્ય છે. મોહમાયાનો ત્યાગ કરીને આત્મામાં રમણુતા થાય તેમ

પ્રવૃત્તિ કર! જે જે ઇંસે રે મિલ્લાધિક્ષણું, તે તે ઇંસે રે ધર્મ. જે જે ઇંસે નિરૂપાધિપંજું છે તે તે ઇંસે વીતરાગધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. મોહ-ભાવાનો ત્યાગ કરીને ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરીને પંચમહાવ્રતને ધારણ કર! શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, હે સત્ય જીવ! તું આટલા કથનમાં સર્વ સમજી લે. નહીં સમજીશ તો આખર મનુષ્યભવની આજીને ખોઈશ. મનુષ્યભવ અમૂલ્ય છે માટે હે માનવી તું ચેત!!

પદ ૧૦૪.

(ગન.)

હટીલી આંલ્પાં ટેક ન મેટે, ફિર ફિર દેખજા જાઉં. ॥ હ૦ ॥ ૧ ॥
છયલ છવીલી પ્રિય છવિ, નિરલિત વૃપતિ ન હોઈ ॥

નટકરિંદક હટકૂ (હટકરિંદક હટકું) કમી, દેવ નગોરી રોઈ ॥ હ૦ ॥ ૧ ॥
માંગર જ્યોંટમાકેરહી, પીય છવીંકે ધાર ॥

લાજ ઢાંગ મનમે નહી, કાને પછેરા ઢાર ॥ ॥ હ૦ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:—સમતા કહે છે કે, મારા ગુણાત્મસ્વામિને દેખવામાં મારી એકતારની પેઠે દષ્ટિ લાગી રહી છે. આંખો પલ્કુ હીલી થઈને આત્મસ્વામીને દેખવાની ટેક ઊઠતી નથી, ફરી ફરી આત્મસ્વામીને દેખવાની ઉમેદ ધાર્યું કરું છું. છયલછવીલી એવી, પ્રિય ગુણાત્મસ્વામિની છબી નિરીક્ષતાં વૃત્તિ થતી નથી: કોઈકવાર તુ ના કહીને તથા રોજીને તેને અટકાવું છું તો, તે નગુરી આંખો રોઈ જાય છે!!

ગુણમેતન પતિને દેખવાને માટે અન્તરમનુષ્યો મગરની પેઠે ટમટમી રહી છે. ને તો પ્રિય એવા વિદ્યાનન્દની છબીને પોતાનામાં ધારણ કરી છે અને તેમાટે મનમાં લાજનો લાંબો પાતુ રાખ્યો નથી અને કાને તો પોતાના ઉપર પછેરા નાખ્યો છે અર્થાત્ મહારા કાન પ્રભુના વિના કોઈનું-કોઈ પલ્કુ. નાહિ સામગ્રવાને બહેરા બની નથા છે.

સમતાનો આત્મા ઉપર અન્દન ગુણત્રેન પ્રવરતો છે, તેથી આત્માની સાથે અન્તરદષ્ટિથી તેનો ત્રાટક બની રહ્યો છે. ત્રાટકના બે ભેદ છે. બાહ્યત્રાટકને એક સ્થિર દષ્ટિથી દેખવાને માટે જે ત્રાટક કરાય છે તે બાહ્યત્રાટક કહેવાય છે અને આંતરના ગુણસ્વરૂપને દેખવાને માટે અન્તરદષ્ટિથી જે દેખતુ પડે છે તેને આંતર ત્રાટક કહે છે. પ્રભુપ્રતિભા અને સદ્ગુણની છબી સાંભો, મનુષ્યો સ્થિર કરીને બાહ્યત્રાટકની સાધના સિદ્ધ કરવામાં આવે છે. બાહ્યત્રાટકની સિદ્ધિ થતાં સંકેપ-

બળની સિદ્ધિ થાય છે. એક કલાક વા બે કલાકનો બાહ્યત્રાટક સિદ્ધ થાય છે ત્યારે આંખોવડે જોને દેખવામાં આવે છે તે મનુષ્યનું પોતાના પ્રતિ આકર્ષણ થાય છે. બાહ્યત્રાટક કરતાં આત્મસ્વરૂપનો ત્રાટક અનન્તગુણો ઉત્તમ છે. બાજુએ બાહ્યત્રાટકને તો સાધી શકે છે, પણ અન્તરત્રાટકને તો જ્ઞાનયોગીઓ સાધી શકે છે. બાહ્યત્રાટકને સિદ્ધ કરવાની આવશ્યકતા છે. બાહ્યત્રાટક કરીને રૂપાદિક મોહથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

બાહ્યત્રાટક કરતાં આત્માના સ્વરૂપ સામી દૃષ્ટિ યોજતાં અનન્ત-ગુણી પ્રેમની વિશુદ્ધિ થવી જોઈએ. બાહ્યત્રાટકમાં પણ પ્રેમ હોય છે તો તેની સિદ્ધિ કરી શકાય છે. સમતા પોતાની અશુદ્ધિ અત્યંત પતિપર અન્તરદૃષ્ટિથી ત્રાટક કરે છે. સમતાનો આત્મપતિપર અત્યંત વિશુદ્ધ અનન્તગુણો પ્રેમ હોવાથી, તેની દિવ્યચક્ષુઓ પણ આત્માને દેખવામાં એકતારૂપે બની રહે છે. એકીકરણે દિવ્ય ચક્ષુ ખરેખર આત્મસ્વામિના રૂપને દેખે છે. અનન્તગુણની શોભાવાળો અને અનન્તગુણનો દેવાવાળો એવો ચેતનપતિ છે; એવા આત્મપતિની છબી અર્થાત્ અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ વ્યક્તિને દેખી, તૃપ્તિ (સન્તોષ) થતી નથી, અર્થાત્ દેખવામાત્રથી સન્તોષ થતો નથી, પણ આત્મસ્વામીને પરિપૂર્ણ શુદ્ધ બાવથી તન્મયપણે મળવાથી અનન્તગુણ મહોદધિ પ્રગટે છતે તૃપ્તિ થાય છે. સમતાની આન્તરિક ચક્ષુપણ આત્મસ્વામિની સાથે લાગી છે અને તેવડે દેખતાં તૃપ્તિ થતી નથી, એમ કહીને સમતાએ પોતાનો અત્યંત શુદ્ધપ્રેમનો વસ્તુતઃ સંબન્ધ આત્માની સાથે છે એમ જણાવ્યું છે. આત્માવિના સમતાને અન્યત્ર પ્રેમ લાગતો નથી. મમતાની અનન્ત શક્તિ પણ સમતારૂપે પરિણમીને શુદ્ધપણે વર્તવા લાગી. સમતાને જડ પદાર્થોમાં વેશમાત્ર પાતુ પ્રિયત્વ ન બાસે એમ ખરેખર બની શકે છે. આત્માની સમતા પ્રગટે છે ત્યારે અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ સ્વધર મૂકીને તેને બાહ્યમાં દૃષ્ટિ દેવી ગમતી નથી. સમતા પોતાના આત્મસ્વામિની વ્યક્તિ ઉપર અનન્ત આસક્ત થઈ છે, તેથી આન્તરિક ચક્ષુ-દ્વારા આત્માને જ દેખ્યા કરે છે અને બ્યંજમાં પોતાની આંખોને ઠપકો આપે છે એમ અવગોચાય છે.

ચારંવાર સમતાની દિવ્ય ચક્ષુઓ આત્મપ્રભુને જોયા કરે છે. સમતા તેને કોઈવાર ના કહીને તથા રોડીને અટકાવે છે, તો નચુરી આંખો રોડીને અથુઓ લાગે છે; આમ સમતા બોલીને એમ જણાવે છે કે, આત્મસ્વામિને દેખવામાં ચક્ષુઓને પણ એટલો બધો પ્રેમ લાગ્યો છે કે તેને હાવતાં તેઓ અથુઓ કાઢીને રૂદન કરે છે. ચક્ષુઓ પણ ખરેખર

આત્મપતિ ઉપર આરા કરતાં અત્યંત પ્રેમવાળી યદને તેને દેખે છે, એમ સમતાનો કથનાભિપ્રાય છે. કોઈને તો આંખો ફાડીને, પ્રિય વસ્તુને દેખવી પડે છે, તોપણ આંખો પ્રસંગોપાત્ત મીઠાઈ બાંધે છે, અર્થાત્ દેખવાના કાર્યથી યાકેલી હોય એમ જણાય છે. ચક્રુઓને, દેખવામાં પ્રવૃત્તિ કરાવ્યાવિના ચક્રુઓ પોતાની મેળે દેખવા પ્રવૃત્તિ કરતી નથી. કોઈકવાર તો કોઈને દેખવાની મરજી છતાં આંખોને દેખવું ગમતું નથી. કોઈકજ આંખોને પોતાના કબજામાં રાખી શકે છે. પોતાની મરજીવિના આંખો દેખવાનું કાર્ય કરી શકતી નથી. સમતાની દિવ્ય ચક્રુઓમાં તો વિચિત્રતા દેખાય છે. પોતે આંખોને વારે છે અને ના કહે છે છતાં આંખો ખરેખર પાછી હકતી નથી અને રૂદન કરીને આત્મસ્વામીને દેખવામાં લાગી રહી આન્તરિક ત્રાટકથી આત્મપ્રભુની સાથે તારોતાર મેલાવે છે. આત્મપ્રભુ ઉપર આવે સમતાની આંખોથી આન્તરિક ત્રાટક યાય છે અને તેથી સહજ રાજયોગની સિદ્ધિ યાય છે. આન્તરિકદૃષ્ટિથી આત્મપ્રભુને દેખવામાં જે લય લાગે છે તેજ સહજ ચારિત્રયોગ વા રાજયોગનો ભેદ જણાય છે. આત્મપ્રભુને મળતાં બાહ્યદિવ્યો પણ બાહ્યઆપાર તથા, તેમજ બાહ્યરમણતા તથા આન્તરિક આત્મપ્રભુતરફ ઝમન કરવાને શક્તિમાન યાય છે. કહેવાનો સારાંશ એ છે કે, આત્માનું દિવ્યદેહદ્વારા બાહ્યમાં પરિણમેલું વીર્ય પણ પુરુષનો સંત છોડીને આત્માના મૂળધર્મમાં પરિણમે છે. આત્માની શક્તિયો ઉપશમાદિભાવે પરિણામ પામે છે. ઉવટે સર્વે ક્ષાપિકભાવે પરિણામ પામે છે. સમતાની ચક્રુમાં પાવુ અત્યંત મુક્તપ્રેમનો આવિર્ભાવ થવાથી તે સમતાનું કંઈ ન જાને અને તેને જેમાં આનંદ પડે છે એવા આત્મસ્વામીને દેખ્યાજ કરે. એ પ્રથમકોટીના મુક્તપ્રેમનું લક્ષણ જણવું. આંખથી પ્રેમ જણાય છે:-મનુષ્યો એકબીજાને મળે છે ત્યારે ચક્રુદ્વારા પ્રેમ હોય છે તો જણાયાવેના રહેતો નથી. શ્રીને સ્વામીની સાથે પ્રથમ ચક્રુથી પ્રેમ યાય છે. જેની આખમા પ્રેમ હોતો નથી તેના હૃદયમાં તો પ્રેમ હોયજ કયાથી ? વિદ્વાનો ચક્રુ દેખીને પ્રેમની પરીક્ષા કરે છે. હજારો ચક્રુઓમાંથી પણ ચાપનાપર પ્રેમવાળી ચક્રુઓને પારખી શકાય છે. ચક્રુનો પ્રેમ સિદ્ધિ હોય છે તો આત્મસ્વામીની સાથે ચક્રુદ્વારા ત્રાટક કરીને અન્તરના મેળાપની તૈયારીઓ કરી શકાય છે. ચક્રુનો પ્રેમ જ્યારે અત્યંત વધી જાય છે ત્યારે તે સ્વતંત્ર બળવાળો યદને ચક્રુઓને આત્મપ્રભુને દેખવામાં સ્થિર કરી દે છે અને આવતા વિદ્યેયોને પણ દૂર હઠાવી દે છે.

સમતાની ચક્ષુમાં આત્મપ્રભુને દેખવા માટે અત્યન્ત પ્રેમ અને તે દેટલો બધો છે તે બાબતું સક્રિયની બહાર છે. ચક્ષુમાંજ પ્રેમ છે એમ નથી, કિન્તુ તેના સર્વ પ્રદેશે પ્રેમ, પ્રેમને, પ્રેમ વ્યાપી રહ્યો છે.

સમતાની ચક્ષુ, ખરેખર મગરની દૃષ્ટિ જેટલે આત્મપ્રભુને દેખવાને માટે ટમટમી રહી છે એ વાત પોતે નિરેદન કરે છે, તેથી અવરોધવાનું કે તેનો પ્રેમ ખરેખર આત્મપતિ ઉપર જેવો છે તેનો અનુભવ તે પોતેજ જાણી શકે છે. જેના આત્મામાં એવી ઉત્તમ સમતા ઉત્પન્ન થઈ હોય છે તેજ તેનો અનુભવ જાણી શકે છે. સમતાની દૃષ્ટિ ખરેખર નિમેષવિના એકીદંતે આત્મપ્રભુને ધારીધારીને અવલોકે છે.

સમતા કહે છે કે, મનમાં પણ લગ્નજનના કાંઈ નથી. મન, અંશ-માત્ર પણ લગ્નજનને સમ્પ્રાપ્તિના આત્મપ્રભુને અવલોકવા અને આત્મપ્રભુને પોતાનામાં ધારણ કરવા ઉત્સાહવાળું થયું છે. ચક્ષુનો આત્મપ્રભુની સાથે નિરંકુશ પ્રેમ યથાબાદ મન પણ લગ્નજનો ત્યાગ કરીને આત્મસ્વામિપર પ્રેમ ધારણ કરવા લાગ્યું. આત્મપ્રભુપર જેનો શુદ્ધ પ્રેમ છે તેને દુનિયાથી સામાટે ખીતું બેઠાએ? દુનિયા પોતાના માટે શું કહેશે તેના વિચારમાંને વિચારમાં જેઓ લાજ પામીને પોતાના કાર્યથી પાછા હટે છે, તેના જેવા જગતમાં કોઈ જ્ઞાતક (નપુંસક) નથી. દુનિયાની લગ્નજન ધારણ કરવાથી પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી. શૂર મનુષ્યો દુનિયાના બોલ સામું બેતા નથી. જેઓ દુનિયાના બોલ સાંભળીને તે આધારે પ્રવૃત્તિ કરવા આવે છે એવા દોઢચતુરો, કરકુમીયાંની જેટલે પુરુષાર્થથી હીન થાય છે. શ્રી તીર્થકરના આચાર અને ઉપદેશ સંબંધી પણ દુનિયાનો એકસરખો મત નથી, તો અન્ય સામાન્ય મનુષ્યોસંબંધી તો શું કહેવું?

દાખલા તરીકે ગામ વચ્ચેવચ્ચ એક કૂવો ખોદાવ્યો હોય અને તે સંબંધી લોકોના અભિપ્રાય પૂછીએ તો સર્વના એકસરખા અભિપ્રાય મળી શકશે નહિ. કોઈ કહેશે કે કૂવો સાંકડો થયો. કોઈ કહેશે કે કૂવો પહોળો થયો. કોઈ કહેશે કે અમુક ઠેકાણે અમુક ભૂલ રહી. કોઈ કહેશે કે અમુક ઠેકાણે સ્વાદશ ચૂકવાની જરૂર હતી. કોઈ કહેશે કે કૂવો ન ખોદાવ્યો હોત તો સાફ. આ પ્રમાણે ભેદો દુનિયાનો કોઈપણ વસ્તુમાટે એકસરખો મત મળતો નથી. સાત પુંછડી-વાળા ઉદરની કકિપત કયા તથા એક ઘોડી અને તેનાઉપર બેસનાર જુદા મીયાં અને તેના નાના પુત્રની કયા ભેદો સ્પષ્ટ કહેવું પડે છે કે, દુનિયાની ધ્યાનમાં એકસરખું કોઈ પણ આવતું નથી.

સંસારનગરમાં એક વિવેકજ્ઞનામના મુનિ હતા; તે દુનિયાના બોલવાપર પ્રવૃત્તિ કરતા હતા. એક વખત તે ધર્મની ક્રિયાઓ કરતા હતા. કેટલાક લોકોએ કહ્યું કે જ્ઞાનવિના ક્રિયામાં કંઈ સાર નથી. જ્ઞાનો-
 માફ પણ બોલવાની ક્રિયા કર્યો કરે છે પણ તેથી તે કંઈ આનન્દને પ્રાપ્ત કરી શકતું નથી. લોકોના આવા સંબોધ સાંભળીને વિવેકજ્ઞ મુનિએ જ્ઞાનનો સ્વીકાર કર્યો. કેટલાક લોકોએ તેમને કહ્યું કે, જ્ઞાનમાં કંઈ યુગ્મ નથી, જેથી જ્ઞાની યાચ છે તેથી વિકલ્પસંકલ્પ કર્યો કરે છે, માટે જ્ઞાનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ અને શૂન્ય બેસી રહેવું જોઈએ. લોકોના બોલપર નાચનાર મુનિએ બેસી રહેવાનો અભ્યાસ પાડ્યો. કેટલાક લોકો તેમની નિન્દા કરવા લાગ્યા કે અરે ! આ સાધુ તો નકામો ખાઈપીને પડ્યો રહે છે અને દુનિયાની સેવા બંધાવતો નથી. લોકોથી તેની નિન્દા મવલુ કરીને મુનિએ અન્યલોકોને ઉપદેશ દેવા માંડ્યો. કેટલાક લોકો નિન્દા કરવા લાગ્યા કે અરે ! આ સાધુ લોકોની પાસે વાહ વાહ કરાવવાને માટે ઉપદેશ આપે છે. દુનિયા ઊડ્યાખાદ લોકોને ઉપદેશ દેઈ સંસારનો સંબંધ બાંધે છે. વિવેકજ્ઞમુનિ લોકોની નિન્દા સાંભળીને ઉપદેશ દેવાનું બંધ કરીને એકાન્ત જંગલમાં એકલો રહેવા લાગ્યો. કેટલાક લોકો વિવેકજ્ઞમુનિની આવી પ્રવૃત્તિ દેખીને નિન્દા કરવા લાગ્યા કે, જંગલમાં તો અસપ્તમુખો પડી રહે છે—તેની પેઠે વિવેકજ્ઞમુનિ કરે છે. જંગલમાં પડી રહેવાથી આત્માનું કલ્યાણ થતું હોત તો બ્રાહ્મણું પણ કલ્યાણ થતું જોઈએ. વિવેકજ્ઞમુનિએ લોકોની નિન્દા વાળી સાંભળીને લોકોને ખુશ કરવાને માટે એક બેઠા સાધુઓના સમૂહમાં રહેવાનું શરૂ કર્યું. પાછા લોકો તેની નિન્દા કરવા લાગ્યા કે વિવેકજ્ઞમુનિ જવહારના કાર્યમાં પડી ગયા. સાધુઓની સાથે નાકા મારીને ઇવન માને છે. વિવેકજ્ઞમુનિએ લોકોની નિન્દા સાંભળીને લોકો ખુશ થાય તે માટે જ્ઞાન ધારણ કર્યું. કેટલાક લોકો તેની આવી પ્રવૃત્તિ દેખીને કહેવા લાગ્યા કે અરે વિવેકજ્ઞમુનિ તો મન બની ગયા છે,—મૂંઝા લેવા થઈને—નૈન ધારણ કરવામાં કદી આનંદકલ્યાણ કરી શકાતું નથી. વિવેકજ્ઞમુનિએ જ્ઞાન કે લોકો નૈન મેલવામાં મારી દીધા કરે છે. તેથી તેમણે પુનઃ અભ્યાસ મંડલ કર્યો કહેવા લાગ્યા કે વિવેકજ્ઞમુનિ તો વેદીયાદોરની પેઠે હવે નેમજા નહીં પડ્યા છે; વેદીયાદોરની પેઠે જુઓ પાડવાથી કદી આનંદકલ્યાણ થતું નથી. વિવેકજ્ઞમુનિની પ્રવૃત્તિ ખરાબ થઈ ગઈ. એમ લોકોની નિન્દા સાંભળીને, લોકો ખુશ થાય તેમાટે, વિવેકજ્ઞમુનિએ જ્ઞાન કરવા માંડ્યું. વિવેકજ્ઞમુનિની આવી પ્રવૃત્તિ દેખીને લોકો નિન્દા કરવા લાગ્યા કે અરે ! વિવેકજ્ઞમુનિ તો

નિશ્ચયમાર્ગમાં પેડા છે. જેટલા ધ્યાની કહેવાય છે તેટલા હોંઝી હોય છે, ધ્યાનીઓ કદી સારા હોતા નથી ! કેટલાક લોકોએ વિચક્ષણુમુનિને કમું કે આપ ધ્યાનના ધર્તીગમાં કેમ ફસાઈ ગયા છો ? વ્યવહારમાર્ગને એવો વ્યહારધર્મને અંગીકાર કરો તો તમારું સારું કહેવાશે. વિચક્ષણુમુનિએ લોકોની તે વાત કથુલ કરી અને ક્રિયાઓ કરવા લાગ્યા. કેટલાક લોકો કહેવા લાગ્યા કે વિચક્ષણુમુનિનું ચિત્ત હવે ફરી ગયું છે. જોકે વ્યવહારને આદરીને તેઓ જડ જેવા બની જવાના; સરીર ક્ષણિક હોવાથી સરીરની ક્રિયા કરનારાઓ પણ ક્ષણિક બુદ્ધિવાળા બાળુવા. જે ક્રિયા જોકે તેવડે થતું રહે પણ જડરૂપ બાળુવું. વિચક્ષણુમુનિ બિચારા અજ્ઞાની બની ગયા. આ પ્રમાણે કેટલાકોની નિન્દા સાંભળીને તેઓ મનમાં વિચારવા લાગ્યા કે, હવે શું કરવું કે જેથી સર્વ લોકો મારી પ્રવૃત્તિને એકસરખી રીતે સ્વીકારે ? વિચક્ષણુમુનિએ મનમાં અનેક વિચારો કર્યા પણ કોઈરીતે તેને સત્ય સમજાયું નહિ. તેના મનમાં કોઈ બાબતનો નિશ્ચય થયો નહિ, ત્યારે સંસારનખરની બહાર એક વિવેક બાગ હતો તેની અંદર ગયા; ત્યાં એક ચેતનનામના મુનિનું દર્શન થયું. ચેતનમુનિને નમસ્કાર કરીને વિચક્ષણુમુનિ બેઠા અને વિનયથી પાતાના મનમાં રહેલી શંકાઓનો નાશ કરવાને ચેતનમુનિને નીચેપ્રમાણે પૂછ્યું.

વિચક્ષણુ—હે ચેતનમુનિ, આ સંસારમાં કેવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ કરી હોય તો તેથી સર્વ દુનિયા તેને એકસરખી રીતે સ્વીકારે ?

ચેતન—હે મહાતુભાવ ! આ દુનિયામાં કોઈપણ બાબતમાં મનને પડ્યાવિના રહેતો નથી, તેથી સર્વ દુનિયાને એકસરખી રીતે માન્ય થાય એવી કોઈ પ્રવૃત્તિ વા એવો કોઈ વિચાર નથી.

વિચક્ષણુ—દુનિયામાં દરેક અવના બિન્ન બિન્ન મત હોવાનું શું કારણ છે ?

ચેતન—દરેક અવને મતિજ્ઞાન જુદા જુદા પ્રકારનું છે, તેથી સર્વ અવોની એકસરખી મતિ ન હોવાથી, અવઅવના બિન્ન બિન્ન વિચારો હોય, એનાં કર્મ આશ્રય નથી. દરેક અવને દરેક બાબતનો ક્ષયોપશમ જુદા જુદા પ્રકારનો હોય છે, તેથી એકસરખું સર્વ અવોને રૂચે પાડુ નહિ અને એકસરખી કોઈપણ સિદ્ધાન્તની માન્યતા તેઓ સ્વીકારે પણ નહિ. વિશંવાવસ્થામાં અનન્ય અવોને બિન્ન બિન્ન મતિજ્ઞાન હોય છે તે આશ્રીને અનન્યત્વેદ કદા છે.

વિચક્ષણુ—અનંત આચારો અને વિચારો સંગ્રહી સર્વના બિન્ન બિન્ન મતો કેમ પડે છે ?

ચેતન—છવોની મિત્ર મિત્ર પ્રકારની મતિ દેવાથી, ધર્મના આ-
ચારો અને વિચારોમાં પણ ભેદ પડે છે. અનાદિકાગથી પ્રત્યેક જીવના
ધર્મના આચારો અને વિચારો પ્રાપ્ત થાય છે—મિત્ર મિત્ર પ્રવર્તે છે—મતિજ્ઞાનના
ચોખે આમ બની શકે છે. પ્રત્યેક મનુષ્ય પોતાના વિચારમાટે અભિ-
માની રહે છે. અનાદિ અનંતકાલપર્યંત ધર્મસંબંધમાં સમ્યક્ત્વ અને
ધિષ્ઠાત્વ એ બે ભેદ રહેવાના.

વિચક્ષણ—આપને આપના કહેવા પ્રમાણે સર્વ મનુષ્યોના મિત્ર
મિત્ર મત છે ત્યારે મારે શું કરવું જોઈએ ? (તેણે પોતાની સર્વ
હકીકત કહીને ખુલાસો માગ્યો.)

ચેતન—મનુષ્યમાત્રને સર્વજ્ઞની વાણીના આધારે તત્ત્વોના યોગ
કરીને વિવેકજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. સદગુરુ દ્વારા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને
પોતાના અધિકાર પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ. પોતાનો આત્મા સાક્ષી પૂરે
અને જૈન તત્ત્વજ્ઞાનથી જો અવિરૂદ્ધ હોય તેનો આદર કરવો જોઈએ.
પોતાના અધિકાર પ્રમાણે ધર્મપ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ.

વિચક્ષણ—આપનું કથન સત્ય છે, કિન્તુ દુનિયાના લોકો નિન્દા
કરે છે અને તેથી પોતાના વિચારો પ્રમાણે આચારોમાં પ્રવૃત્તિ થઈ
શકતી નથી. કેમકે જોગવિજ્ઞાનો વગેરે પાંડોથી પણ ભોધ મળે છે
કે, લોકવિરૂદ્ધનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

ચેતન—શ્રી સર્વજ્ઞની વાણીથી અવિરૂદ્ધ. એવા પોતાના વિચારો
પ્રમાણે—અધિકાર યોગ્યતાએ પ્રવૃત્તિ કરવામાં કોઈનાથી ઇર્ષ્યા
વા ભય પામવાની જરૂર નથી. લોકવિરૂદ્ધના ધાન્ય ભેદ છે. “લોક-
વિરૂદ્ધન્યાએ” આ વાક્ય દુનિયામાં જે વાત જોઈએ જાને વિરૂદ્ધ
પણાતી હોય તે ન કરવી તે આશી છે. આવકારો અને ધર્મને
એ બે ભેદ લોકવિરૂદ્ધના પડે છે. આવકારો લોકવિરૂદ્ધના પાત્ર
ધાન્ય ભેદ છે. સમ્યક્ત્વ અને નિષ્ઠા વગેરે નિર્ભયતાને લોકવિરૂદ્ધના
પણ ભેદ પડે છે. અનાદિકાગની બધી વાતો એવા
જે લોક તેનાથી વિરૂદ્ધતાનો ત્યાગ કરે. એ એ નિર્ભયતા આ-
ચારો અને વિચારોની માન્યતામાં પ્રાપ્ત થવું. મને કે.કે.નો મને મને
છે. માટે તેવા પ્રકારની નીતિની માન્યતા વિરૂદ્ધ થવું તે લોકવિ-
રૂદ્ધ કહેવાય છે, તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. જેન કહેવાથી ધર્મને
વિચારો અને આચારો કે જે રચાયેલા પ્રમાણે કરવાના હોય છે
તેનો “લોકવિરૂદ્ધન્યાએ” એ સુવધા વિરોધ આવતો નથી.
પ્રાકૃત લેખ અન્યનાં દોષપ્રમાણે અસ્થા કરે છે. તેમ પોતાના ધર્મને
વિચારોને દૂર કરીને અન્યના અધોઅ વિચારો પ્રમાણે દોષધર્મી જરૂર
નથી. પોતાના સત્ય વિચારોને દાખી રાખનાર મનુષ્ય, અદેખર દાસ-

ત્વથી મૂકાતો નથી. પોતાના આચારો કે જે સાચાધારે બુદ્ધિગમ્ય અને અનુભવગમ્ય કરીને સ્વાધિકારપ્રમાણે આદર્યા હોય, તેનો કદી ત્યાગ કરવો જોઈએ નહીં. પોતાના અધિકારપ્રમાણે મનુષ્ય, જે જે ક્રિયા-શ્રવિ અનુસારે કરે અને તે યોગ્ય હોય તો અન્યમનુષ્યોની નિન્દા અથવા દીકાથી તેણે કેમ તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ? અત્યંત કદાપિ ત્યાગ ન કરવો જોઈએ. અન્યમનુષ્યોની ચર્ચા વા નિન્દાથી પોતાના સત્ય આચારો અને વિચારોને જે મનુષ્ય છોડ્યા કરે છે અને અન્યોની પ્રસન્નતા જાળવવા તથા લગ્ન વગેરે કારણથી પોતાના ઉત્તમ વિચારોને દેશવટે આપે છે, તે અનન્તકાલપર્યન્ત દુનિયામાં પરિભ્રમણ કરે તોપણ, સત્યધર્મનો આદર કરવા સમર્થ થઈ શકે નહિ. પોતાના સત્ય વિચારો અને આચારોની બાબતમાં કોઈથી લગ્ન પામવું ન જોઈએ. મનુષ્યે ફક્ત પોતાનામાં એટલો વિચાર કરવો જોઈએ કે, તે વિચારો અને આચારો શ્રી સર્વજ્ઞના સિદ્ધાન્ત અવિરુદ્ધ હોવા જોઈએ-શ્રી સર્વજ્ઞની વાણી સુતજ્ઞાન ગણાય છે. શ્રી સર્વજ્ઞના આગમોનો અભ્યાસ કરનારાઓમાં પણ મતિભેદો ભેદ પડે છે અને તે અવલોકવામાં આવે છે. ક્ષયોપશમભેદો મતિજ્ઞાનમાં ભેદ પડવાથી, જૈનાગમોનો અભ્યાસ કરનારાઓમાં ધર્મક્રિયાઓસંબંધી મતભેદો જોવામાં આવે છે. ધાર્મિક ક્રિયાઓના ગચ્છભેદો, ભેદ દેખવામાં આવે છે તોપણ જ્ઞાનિમનુષ્ય જમે તે ક્રિયાનો મૂળ ઉદ્દેશ શોધી કાઢીને પોતાના અધિકારપ્રમાણે ધર્મને સેવે છે. લોકલગ્ન અને ભય વગેરેને લીસાજમાં ગણતો નથી. ધર્મની ક્રિયાઓ સર્વે કંઈ એક મનુષ્યના માટે એકકાલમા નથી. અકના ભેદો છે તેમ ક્રિયાઓના પણ ભેદો છે. મનુષ્ય પોતે જે ક્રિયા કરતો હોય, તેણે તે ક્રિયા ગુણોની વૃદ્ધિ માટે કરવી જોઈએ. પ્રત્યેક મનુષ્યની શ્રવિભેદો ધર્મની ક્રિયાના ભેદ પડે છે પણ તે સત્ય ધર્મોક્રિયાઓનો મૂળ ઉદ્દેશ જો આત્માના સદ્ગુણો મેળવવાનો હોય અને તે ક્રિયાઓથી આત્મધર્મની વૃદ્ધિ થતી હોય, તો સર્વેના અધિકારભેદો ધર્મની ક્રિયાઓ જુદી જુદી હોય અને લોકો ભિન્ન ભિન્ન ધર્માચારોને સેવના હોય તો તેથી જરામાત્ર પણ સંકા કરવાની જરૂર નથી. ભિન્ન ભિન્ન આચારો અને વિચારોમાં નવોની સાપેક્ષાએ અને-કાન્તપણે આધ કરીને આત્માનો શુદ્ધધર્મ પ્રગટ કરવો જોઈએ. પોતાનો શુદ્ધધર્મ જે જે હેતુઓથી પ્રગટ થાય તે તે હેતુઓવડે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પોતાના અધિકાર પ્રમાણે પોતે પ્રવૃત્તિ કરવી તેમાં અન્યો પોતાની દૃષ્ટિથી-અપેક્ષાવડે અધિકાર બળપ્રવાચિના દીકા કરે, -નિન્દા કરે તો તેથી પોતાનો આચાર કદી છોડવો નહિ; આ સર્વે અપેક્ષાએ અવગોળીને આત્માના ધર્મની શુદ્ધિ કરવામાટે અત્યંત પ્રેમથી પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ.

પદેલી ચાપડીનું તો જ્ઞાન ન દોષ અને સાતમી ચાપડીના અવધા-
નીની નિન્દા કરતી! તેમ પંચસંધિનું તો જ્ઞાન યાત્રુ ન દોષ અને ત્રિષાકર-
પુત્રાવંતી સાથે બાપ બીટલી! અમ્યંત સર્વ બાબતની અવેશાવરે વસ્તુ-
તત્ત્વનું જ્ઞાન ન દોષ અને પાતાની અમુક સંકુચિત દૃષ્ટિવરે સર્વ મનુષ્યોના
આચારો અને વિચારોસંજ્ઞાની અભિગ્રાહ આપવા કટિબદ્ધ થવું 'તેમજ
આત્મનોના અનુસારે સર્વ પ્રકારની અવેશાનું જ્ઞાન ન દોષ અને પાતાના
અમુક વિચારથી સર્વોત્તમોસંજ્ઞાની અભિગ્રાહ આપવા ની જતું ' તે
પ્રેમ નથી. કોઈ કપા અપિકારથી અને કંઈ હૃદયથી પંચપ્રશ્ન કરે છે તેના
જ્ઞાનવિના, પાતાની દૃષ્ટિ અને અહિંસા, તેની વિભિન્નતા અવગ્રહીને તેની
નિન્દા-અદેખાઈ વગેરે કરતી ઇત્યાદિ, અસજનોની કેવ દોષ છે અને
તેથી તેઓ અનેક મનુષ્યોની-શક્તિ-હૃદય-અને આપકારનેદે આચારો
અને વિચારોસંજ્ઞાની વિભિન્નતાને એકીને અવેશાવિના નામે ત્રિષા-
કરની નિન્દા, ધન્ય, અને ઉચ્ચે અતિનિન્દા ઉપર ઉતરીને પાતાના
અને અન્ય મનુષ્યોના ક્ષેપઃમાં અનેક વિપ્રો ઉભા કરે છે.

[illegible]

ધારણુ કર ! ધારણુ કે આત્મામાં અનન્તશુભ રજું છે. આત્મામાં પ્રેમ ધારણુ કરીને પોતાના અધિકારપ્રમાણે ધર્મપ્રવૃત્તિ કર્યા કર.

વિચક્ષણ—હે ઉપકારક ચેતનમુનિરાજ ! આપે આપેલો બાધ મારા પૃથ્વમાં ઉઠા ઉતરી જવો છે અને તેની અસર પૂર્ણ રીતે થઈ છે. મારી સક્તિ અને મારી પ્રવૃત્તિને ને બલ્લી છે અને તેપ્રમાણે હવે પ્રવૃત્તિ કર્યા કરીશ. દુનિયાના લોકોના અનેક સબંધોથી હવે મારા અધિકારની ધર્મપ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરીશ નહિ. અધ્યાપિપર્યંત મેં લોકોને રીજવવા મારા આચારો અને વિચારોને ફેરવ્યા હતા, પણ લોકલક્ષ્ણો હવે હું બિલકુલ સખન્ધ રાખનાર નથી. મારા આત્માની શુદ્ધિ માટે અધિકારયોગે જે કરવાનું હશે તે કર્યા કરીશ. મારા ઉપર આપનો અતુલ ઉપકાર થયો છે તે કદી વિસ્મરનાર નથી. ધાર્મિક ક્રિયાઓના અનેક ભેદ છે, તપશ્ચર્યા આદિ અનુષ્ઠાનોના અનેક ભેદ છે, ધ્યાનના પણ ભેદ છે; તે સર્વે, જીવોના અધિકારયોગે ફક્ત દેનારા છે. સર્વ ધર્મક્રિયાઓ કંઈ એક મનુષ્યના માટે અને તે પણ એકકાલમાં કરવા માટે કહી નથી. સર્વપ્રકારનાં ઔપધો કંઈ એક રોગીને માટે નથી. સર્વપ્રકારની વનસ્પતિ કંઈ એક મનુષ્ય માટે નથી;—જેનો જે વખતે ઉપયોગ કરવાનો હોય તે વખતે તેનો આદર થટે છે. દુનિયા નયોની અપેક્ષા અપુષ્પાવિના ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં લટે છે અને આત્માના શુદ્ધસ્વરૂપની સામ્યદગ્ધા બહી જાય છે તે યોગ્ય નથી. હવે મેં આપના ઉપદેશ અનુસાર આત્માપયોગપણે વર્તવા નિશ્ચય કર્યો છે અને તેથી તેપ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરીશ. આપના બોધથી હવે મારા મનના સકલ સંસારો દૂર થયા છે. હવે હું માત્ર કર્તવ્યપર લક્ષ્ય રાખીશ. મારા આત્માના શુદ્ધધર્મમાં અનન્ત પ્રેમ ધારણુ કરીશ. જે સમયે પ્રાપ્ત કરવાનું છે તે મને આત્માનાં છે. આનંદનો સમુદ્ર એવો મારો આત્મા હવે રીજવવો એજ નિશ્ચય કર્યો છે.

ચેતન—હે વિચક્ષણમુનિ ! તે જે નિશ્ચય કર્યો છે તે યોગ્ય છે. તારા અધિકારપ્રમાણે તું સદાકાલ પ્રવૃત્તિ કર્યો કર. દુનિયાના ભોલવાના સામુ ન એ, પણ તારા કાર્ય સામુ એ. જે મનુષ્યો પોતપોતાના અધિકારપ્રમાણે કાર્યો કરના હોય તેની ટીકા ન કર, તેમજ તારી જે જે મનુષ્યો સચ્ચ-નિન્દા કરના હોય તે બાળતાના જવાબ આપવામાં જરા માત્ર લક્ષ ન રાખ. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની વ્યવહાર અને નિશ્ચય એ બે નયથી યથારૂચિ અને યથાસક્તિ આરાધના કર્યા કર. તને જે જે ધર્મપ્રવૃત્તિમાં અનન્ત પ્રેમ થતો હોય તેમાં પ્રવૃત્તિ કર. જે જે આત્મ-બનોવડે તારૂ ચિત્ત કચરતણ મલબ્ધ કરનું હોય તે તે આત્મબનોને સેવ્યા

કર. અસંખ્ય પ્રદેશી આત્મપ્રભુની સેવના કર્યું કર. તારા સંબંધી દુનિયા
 અને તે કહે તેને સાંભળવાની ઇચ્છા પણ ન રાખ. ત્હારી સાધનામાં
 અત્યંત પ્રેમાત્માથી મંડાયે રહે. દુનિયામાં સાધુ અગર સાધ્વી વા
 અન્ય મનુષ્યો જે કંઈ ધર્મપ્રવૃત્તિ કરતાં હોય તેની અનુમોદના કર અને
 બને તો તેમના આંતરિક પ્રભાલે ધર્મસાધનામાં સહાય આપ. આત્મ-
 દક્ષિણી સર્વ ઇશોને દેખ્યા કર અને તારા નિશ્ચયને તું દૃઢપણે વગમી રહે.
 જે મનુષ્યો પોતાના નિશ્ચયથી કંઈ બાંધ છે, અર્થાત્ ધારના ખીલાની પેઠે
 ફાલે ફાલે કંઈ બાંધ છે તેઓ સ્વનિશ્ચયના સાધક બની શકતા નથી.
 હરાયા દોરની પેઠે સર્વ મનુષ્યોની આગળ સંસારાત્મક યદને પરિબ્રમણ
 ન કર. પોતાને માટે આત્મસાક્ષીએ જે નિશ્ચય કરવામાં આવ્યો હોય
 તે ખરો બાલુવો. “ ધલો યસ્યે ધલો ખરમાય ” આ કહેવત અનિ-
 શ્ચય બુદ્ધિધારક મનુષ્યોને લાગુ પડે છે. જે થાય છે તે સારા માટે
 થાય છે એમ નિશ્ચય કરીને પોતાના પર આવી પડેલી ઉપાધિયોને સહન
 કર. તને જે જે ધર્મક્રિયાઓ યોગ્ય લાગે તે કર્યું કર. સર્વ ક્રિયાઓને
 તાત્પર્યથી જો છે કે, આત્માના અનન્તગુણોને પ્રકટ કરવા. વરવિનાની
 સ્વન નકામી છે, અર્થાત્ આત્માને મૂળ સામ્યભૂત અવસ્થાથીને યોગ્ય એવી
 ધર્મપ્રવૃત્તિને કર્યું કર. - દુનિયામાં સમ્યક્ત્વ, મિથ્યાત્વ, તેમજ સમ્યક્ત્વ
 અને મિથ્યાત્વના આચારો પ્રવર્ત્યાં કરે છે.

જેટલું બને તેટલું સ્વાત્માહિત સાધ્યા કર અને આત્મપુરુષાર્થથી
 અન્યને પણ સહાય આપ્યા કર. તારા નિશ્ચયને મેરૂપવંતી પેઠે પૂર-
 યમાં સ્થિરપણે ધારણ કર. પોતાના નિશ્ચયવિના આત્મભગ પ્રવટનું
 નથી. પોતાનો નિશ્ચય ખરેખર પોતાને પરનાત્મો બનાવવાને માટે
 સમર્થ થાય છે. મનુષ્યોને આત્માને નિશ્ચયવિના કોઈપણ કામના વિજય
 મળતો નથી. જેને નિશ્ચય કંઈ બાંધ છે તે નહ. દુરૂપ બની શકે તો
 નથી. દુનિયામાં મનુષ્યોના ભિન્ન ભિન્ન વિચારો થાય છે તે તેમની
 યોગ્યતા પ્રમાણે થાય છે એમ અવગણને પાત્રના નિશ્ચયથી જરામાય
 કમજુ નહીં. આત્મા પ્રમાણે આ કામના નર નારની પાત્રને ક્રિયાઓને
 સંપૂર્ણપણે કરવાને યાગ્ય કોઈ શક્તિમાન નથી. પાત્રને આદિ ક્રિયાઓ
 ખરેખર સર્વને માટે અંકુશરખી નથી. માટે મનુષ્યોના અનેક મન
 દેખીને નવેની સપેક્ષાએ તેનામાં નર નહાવું કરશે. પાત્ર કદી શક્તીક
 ૧૩ તાકિ સાધુઓની પણ ભિન્ન ભિન્ન અવગણથી ભિન્ન ભિન્ન ધર્મક્રિયા-
 ઓ દેખીને તથા તેમના બાહ્યક્રિયાઓના વિચારો આદિની ભિન્નતા અવ-
 ગણીને નવેની સપેક્ષાએ તે ઇશોની માતે. ફરિ અને તેઓના અધિકારને
 બાંધી. શાન્ત અને વિરલંક બનવું. દુનિયામાં અનુષ્ઠાની ધર્મની દુર્બલ

પણ ભિન્ન ભિન્ન અવલોકીને મનમાં વિચાર કરવો કે, -તેઓને મતિન અનુસારે જેટલું મુજે છે તેટલું કહે છે. બનેતો પોતાની શક્તિને તપાસ કરીને તેઓને ધર્મનો સત્યમાર્ગ મહાલુ કરવામાં સહાય આપવી. જેમ જેમ રાજદેવની પરિણતિ મન્દ પડે છે અને માધ્યસ્થવૃત્તિ પ્રગટે છે તેમ તેમ વીતરાગની વાણીનો અનુભવ પ્રકટતો જાય છે. અનેક પ્રકારના ભિન્ન ભિન્ન એકાન્ત મતરૂપ મહાસાગરમાં પ્રવેશનારા અઠ મનુષ્યો કુખી બાય છે. આત્માની શક્તિઓનો વિકાસ કરવો હોય તો અનેક નયોની સાપેક્ષતાએ ધર્મરહસ્યને અવબોધવું જોઈએ. જૈનધર્મમાં અનેક મતભેદ પડ્યા છે તો પણ સર્વેનું સાધ્યમિન્દુતો આત્માના શુણોનો પ્રકાશ કરવો તેજ છે. આત્માના જ્ઞાનાદિ શુણોનો પ્રકાશ કરવામાટે સર્વ પ્રકારની બાહ્ય રમણુતા ટાળવાની જરૂર છે. બાહ્ય રમણુતામાં અનેક દોષને દેખતાં છતાં પણ તેમાં રમણુતા થાય છે આનું શું કારણ? આના ઉત્તરમાં કહેવાનું કે આત્મામાં રમણુતા કરવામાં સુખ છે એમ નિશ્ચય થતો નથી ત્યાંસુધી, પર રમણુતામાં વિશ્વાસ રહે છે. આત્મામાં રમણુતા કરવાથી અનંત સુખનો ભોગ મળે છે એમ નિશ્ચય થતાં, આત્મામાં રમણુતા થવાની અને તેથી પર રમણુતાની ટેવ સહેજે છૂટી જવાની. હે વિચક્ષણુમુનિ ! તારૂં છેલ્લામાં છેલ્લું આ કાર્ય છે, માટે આત્મામાં પૂર્ણપ્રેમથી રમણુતા કર. સર્વ સિદ્ધાન્તનો સારપણુ એ છે કે, આત્મામાં રમણુતા કરવી. આત્મામાં રમણુતા કરતાં છતાં પારમાર્થિક કાર્યો પણ કરતા રહેવું. અનેકાન્ત માર્ગથી ઉત્સર્ગ અને અપવાદનો નિશ્ચય કરીને આત્મધર્મની સાધના સાધવી. છેવટમાં કહેવાનું કે તારા નિશ્ચયપ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કર્યોકર.

વિચક્ષણુ—હે પરમોપકારક મુનિરાજ ! આપનો બોધ સાંભળીને હું આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનો પ્રેમી બન્યો છું અને હવે દુનિયાની લાજ, ભય આદિને છોડીને હું મારા આત્માના-શુદ્ધધર્મની સેવા કરીશ. સમતા કહે છે કે, ચેતનમુનિએ વિચક્ષણુ મુનિને જે ઉપદેશ આપ્યો છે તે મનન કરવા યોગ્ય છે. વિચક્ષણુ મુનિએ આત્મા ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ મૂકીને આત્મા ઉપર અત્યન્ત પ્રેમ ધારણ કર્યો અને દુનિયાને રીજવવાનો પ્રયત્ન છોડી દીધો, તેમજ તેણે દુનિયાની લાજ છોડી દીધી તેપ્રમાણે મને પણ આત્માના ઉપર અત્યંત પ્રેમ ધારણ કરાવીને દુનિયાની લગ્ન છોડાવી દીધી.

વિકલ્પ સંકલ્પવાળું મન પણ પોતાની ચંચળતાનો પરિહાર કરીને આત્માના ઉપર અત્યન્ત પ્રેમી બની ગયું અને આત્મામાંજ સ્થિરતાનો અનુભવ કરવા લાગ્યું, એટલુંજ નહિ પણ તેણે પોતે

ચંચળ છતાં આત્મામાં પ્રેમ ધારણ કરીને દુનિયાની લાજ ટાડી દીધી,
એ એવું તેવું કાર્ય જણાય નહિ.

સમતા કહે છે કે, મને લક્ષ્યએ ટાડી દીધી અને કાને તો ગોતાના
હપર પડે. આદ્યો અર્થાત્ હવે આત્માવિનાની દુનિયાની વાત સાંભળવી
નહિ એવો નિર્ધય કથો કાન દુનિયાની વાતો શ્રવણ કરીને યાકી નથા;
દુનિયાના અનેક સહો સાંભળતાં તેને આનંદ થયો નહિ. કિન્તુ આત્માના
સ્વરૂપની વાણી સાંભળતાં તેના મનમાં અત્યંત આનંદ થયો, તેથી
તેણે નિર્ધય કથો કે હવે આત્મધર્મવિનાના દુનિયાના સહો શ્રવણ કર-
વામાં કંઈ ખાત નથી. હરણ અને નામની-સહો સાંભળતાં જે દશા થાય
છે તે દુનિયા બલે છે. આત્માના મુલોની વાતો સાંભળતાં સહજનનંદ
પ્રગટે છે, એમ બલે કાને નિર્ધય કથો દોષ એમ લાગે છે. આ પ્રમાણે
ચક્ર, મન અને કલ્પેન્દ્રિય આદિ ઇન્દ્રિયો આત્માના ઉપર એટલી બધી
પ્રેમી બની ગઈ છે કે, તેઓને હવે બાહ્યનો વ્યાપાર પ્રમતો નથી.
ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિરૂપ ગોળીઓ ખરેખર આત્મરૂપ શ્રીકૃષ્ણના અભિ-
મુખ થઈને તેની દાસીઓ બની ગઈ છે. અતિસાનના ભેદવાળી એવી
ઇન્દ્રિયો આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણની ઉપાસનામાં તણીન થઈ તેનું કારણ
ખરેખર પ્રેમ છે. આવા ઉત્તમ પ્રેમનું સ્વરૂપ જે અનુભવે છે તે
પણ કંપી શકતો નથી. સમતા કહે છે કે સર્વેન્દ્રિયોમાં પ્રેમરૂપ તત્ત્વ વ્યાપી
રહ્યું અને તે ઉદ્દામમાન થઈ ગયું. તેના યોગે તે ઇન્દ્રિયો આત્માની
ઉપાસના કરીને અદ્વૈત આનંદ અનુભવતી હે. ૫ એવું જાન્યુ આત્માના
પ્રેમમાં તરકાવ થએલી ઇન્દ્રિયોની આવી દશા વાનગીન હવે સમતા
આવળ શું શું જણાવે છે તે સ્વયં દેખાડે છે.

અટક તનક નહીં કાઢકા, હટક ન ફક તિલકોર ॥

હાર્થી આપમતે અરે, પાવે ન મહાવત ઝોર ॥ હઠાલી ૦ ॥ ૩ ॥

સુન અનુમત પ્રીતમ ચિના. પ્રાણ જાત રૂઠ ઠાંહિ ॥

હૈં જન આનુર ચાતુરી. દુર આનન્દધન નાહિ ॥ હઠાલી ૦ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ:—સમતા એવેન્દ્રિય આદિ કાંઈક યની પ્રસન્ન પ્રેમવૃત્તિને
જણવીને હવે મુખ્યતથા મનની દશાનું ચર્ચન કરના છતાં કહે છે કે—
મનને પણ ભેટકો પણ કોઈના અટકાવ નથી અને તે ભેટકા ભેટકુ
પણ કોઈનાથી હાંતું નથી. હાથી પોતાના મનમાં કોઈ અવરોધ પોતે
મનોમત કોઈ ત્યારે મહાવરણ પણ ભેર આવતું નથી. તેમ મન ભેટકુ-
બધું આત્માની સાથે પ્રેમથી લગ્ન થઈ ગયું છે કે, તેને કોઈનાથી
ભ. ૬૬

અનાદિકાલથી પ્રાણીઓ વિષયપ્રેમથી કર્મેની પરંપરા વધારીને સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. વિષયપ્રેમ વા વિષયરાગથી મનુષ્યો પાતાના ગુણોનો નાશ કરે છે. વિષયો ખરેખર વિષના કરતાં પણ અનંતગુણ અશુભ છે. વિષથી એક ભયમાં મરતું પડે છે અને વિષયથી તો અનંતભયપર્વંત સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતું પડે છે. વિષતું ભક્ષણ કર્યાંથી પ્રાણનો નાશ થાય છે અને વિષયતું તો સ્મરણ કરવામાત્રથી દ્રવ્ય પ્રાણ અને ભાવપ્રાણનો નાશ થાય છે. જે મનુષ્યો, પ્રેમવશાણુમક્રિનો પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયભોગમાં ઉપયોગ કરે છે, તેઓ દુર્નતિમાં પ્રવેશ કરે છે. અનાદિકાલથી એવો પરવસ્તુઓમાં પ્રેમ ધારણ કરે છે પણ તેથી અર્થાત્ પરવસ્તુઓથી તેમને મુખ મળતું નથી, તેમજ પરવસ્તુનો પ્રેમ ક્ષણિક હોવાથી બદલાવાયિના રહેતો નથી. વિષયપ્રેમમાં મસ્ત બનેલા અજ્ઞાની એવો વિષયના ક્રીડા બનીને ક્રીડાની પેઠે સંસારમાં. અનેક પ્રકારનાં દુઃખો પ્રાપ્ત કરે છે. વિષયના પ્રેમથી મનુષ્યો અનેક પ્રકારનાં પાપકૃત્તાને આચરે છે. વિષય પ્રેમથી અનેક વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ કરવા ઇચ્છા આ પ્રવટે છે અને તેથી પ્રસંગોપાત્ ઇચ્છાઓની પૂર્તિમાટે અન્ય દોષોપાપ નું સંખ્યાયિના મૂટકો થતો નથી. વિષયના પ્રેમથી મનુષ્યો ક્યાં પાપ ભેટી શકતા નથી? અર્થાત્ સર્વ પાપ કરે છે. હલાહલ-વિષ-સમાન એવા વિષયના પ્રેમથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જન્મ-વસ્તુઓના ભાનથી કદી અવને સાન્નિધ્ય નથી અને ભવિષ્યમાં કોઈ પાપ અવન સાન્નિધ્ય થનાર નથી. તેમજ પરવસ્તુઓના પ્રેમથી મનુષ્યોને પ્રવૃત્તિ રાગ રાગિણી સંસારોપર-દ્રેષ પાળ થાય છે. પરવસ્તુઓનો રાગ કરવાના એક અસામાન્ય પાપ ગુણ જણાતું નથી. સવળે સીતાના ઉપર વૈષયિક રાગ ધારણ કર્યા, તેનું ગંગા કેવું ખગાળ આપ્યું તે સર્વે જાણે છે. નિલકંઠેકે પાન્યના ઉપર અશુભ રાગ ધારણ કર્યો તેનું કંગ ખરાબ આપ્યું હતું. પરવસ્તુના રાગપદે સ્વાર્થની ભુક્તિ પ્રવટે છે અને તેથી મનુષ્યો અનેક અસામા પ્રાણુ દરીને પાતાનું સાર ઇચ્છે છે. સ્વાર્થિક પ્રેમથી અન્ય મનુષ્યોનાં દુઃખ આપવામાં આત્મબળનો ઉપયોગ થાય છે. જે પરવસ્તુ ઉપર રાગ ધારણ કરે છે તે ભયન્ત્રમણિ રતને બદલે કાચને મહણ કરે છે. જે મનુષ્યો જન્મ વસ્તુઓની જડતા અને ક્ષણિકતા નથી જાણતા તેઓજ તેમના મોહ પામે છે. સર્વ દોષનું મૂળ ખરેખર વૈષયિક-પ્રેમ છે. આ સંસારમાં સદાકાળ આત્માને સ્થિર કરનાર વૈષયિક પ્રેમ છે. તેના સમન્વે કોઈ મુખીઓ થયો નથી અને કોઈ થનાર નથી. પુત્ર, ધન, સ્ત્રી, કુટુંબ આદિ ઉપર અપ્રગટ્ય પ્રેમ વા રાગના બધનથી બંધા-વડા અવેખર સંસારરૂપ કેદખાનાથી મૂઠા થઈ શકતા નથી.

આત્માના ઉપર પ્રેમ ધારણ કરવામાં આવે. ત્યારે અપ્રસસ્ય પ્રેમ પોતાનું સ્વરૂપ તથા પ્રસસ્ય પ્રેમ તરીકે પોતાનું રૂપ ધારણ કરે છે. જગતના સર્વ જીવોપર પોતાના આત્મસમ્માન પ્રેમ ધારણ કરવાથી અપ્રસસ્ય પ્રેમ ટળી જાય છે અને કુદૃષ્ય ક્ષેત્રમાં પ્રસસ્ય પ્રેમનો મહા-સાગર પ્રગટે છે અને તે પોતાની હદ પ્રમાણે રહે છે.

વૈયક્તિક પ્રેમનો ત્યાગ કરવાના જે જે ઉપાયો જતાન્યા તે તે પ્રમાણે ભગ્ય જીવોએ પ્રવૃત્તિ કરીને, પ્રસસ્ય પ્રેમને, સમતા સ્ત્રીની પેઠે ધારણ કરવો જોઈએ. આત્માની સમતા સ્ત્રી પોતાના આત્મપ્રભુ ઉપર જેવો પ્રેમ ધારણ કરે છે, તેવો પ્રેમ ખરેખર આપણા અન્તરમાં પ્રકટાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ અને આત્માની અત્યન્ત શુદ્ધ પ્રેમથી ઉપાસના કરવી જોઈએ. આત્મા ઉપર યનાર પ્રેમને શુદ્ધ પ્રેમતરીકે અવલોકવો એમ લેખકનો સંકેત છે. સર્વ પરમાવનો પ્રેમ ટળી જાય અને પોતાના આત્મા ઉપર પ્રેમ પ્રગટવા કરે, તો અકુપ કાલમાં આત્મા તે પરમાત્મા થાય એમાં કોઈ જાતની શંકા નથી.

આખા પદનો સારાંશ એ છે કે, મન વચન અને કાપાના યોગવડે અન્તરમાં પ્રેમપૂર્વક આત્મસ્વામિની સાથે રમણુતા કરવી. અશુભ પ્રેમને શુભ પ્રેમમાં ફેરવી નાખવા માટે પ્રભુદર્શન અને પ્રભુપૂજા, તથા સામાયિક આદિ ઉપચારયુક્ત, સદ્ગુરુ સેવા, પરોપકાર અને સિદ્ધાન્ત અવલોકન વગેરેમાં પ્રેમપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરવી અને સર્વ હેતુદ્વારા સાધ્ય એવા આત્મા ઉપર પ્રેમ ધારણ કરવો. સર્વ આત્માઓ ઉપર પોતાના આત્માની પેઠે પ્રસસ્ય પ્રેમ ધારણ કરીને તેઓનું શ્રેયઃ કરવા પ્રવૃત્તિ કરવી. સાધુ અગર શ્રાવકનાં મતો પાળવા પ્રયત્ન કરવો. આત્માના સદ્ગુણો ઉપર પ્રેમ ધારણ કરવો. આત્માના અસાધ્ય પ્રદેશમાં અનન્ત અનન્ત ગુણો અને અનન્ત અનન્ત પર્યાયો છે, એવા અચળ અવિનાશી અખંડ પરમાત્મ-નંદમય આત્મપ્રભુપર શુદ્ધ પ્રેમ ધારણ કરવો. અશુદ્ધ પ્રેમનો નાશ કરવા માટે, આત્માના ગુણોનો પ્રેમ ધારણ કરવો જોઈએ. સન્તો આત્માના પ્રસસ્ય પ્રેમમાં સદાકાલ ઝરકાવ બને અને આત્માનો અનુભવરસ પોતે સ્વાદે છે. આત્મામાં પ્રેમ યવાથી સમતા પોતાના આત્માની સાથે મળે છે અર્થાત્ આત્મામાં ક્ષાયિક ભાવે ચારિત્ર પ્રકટે છે. સમતાની અનુભવપ્રતિ જે અનુભવ કથા છે તેનો અનેક આસયોથી સાર ગ્રહીને આત્મસ્વભાવમાં રમણુતા કરવી; એજ સર્વ સાધ્યોનો ઉત્તમ સાર છે.

વાંચી અને મનમાં હર્ષ પામ્યો. જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યે પુણ્ય અને પાપ-
રૂપ બે પાટોશીનું ભક્ષણ કર્યું, તેમજ માન કે જે જગતના જીવોને
અનેક પ્રકારની આપત્તિઓ સમર્પે છે તેનું પણ વૈરાગ્યે ભક્ષણ કર્યું.
લોભનો ચોભ નથી, અર્થાત્ દરમા ગુણસ્થાનકપર્યંત લોભની સ્થિતિ છે.
કોઈ સ્વયંભુરમણ સમુદ્રનો કદાપિ પાર પામી શકે છે, પણ લોભરૂપ
સ્વયંભુરમણ સમુદ્રનો કોઈ પાર પામી શકતું નથી. સર્વ જીવોમાં
લોભ વ્યાપીને રહે છે. લોભના અનેક પ્રકારના ભેદ પડે છે. જોમનુ-
જાનિપાપાસિ, હોહોસમ્ભવિજાસજો-લોભ સર્વપ્રકારનાં પાપોનું મૂલ છે. લોભ
સર્વનો નાશ કરનાર છે. ધન, ધાન્ય, ગૃહ, કુટુંબ, કીર્તિ, યશ, પ્રતિષ્ઠા,
સત્તા, રાજ્ય, પદવી, આદિ અનેક પ્રકારનો લોભ છે; તેનો
નાશ કરવામાટે જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યવિના અન્ય કોઈ સમર્થ થતો
નથી. જ્ઞાનવૈરાગ્યે, માન અને લોભરૂપ બે મામાનું પણ ભક્ષણ કર્યું.
મોહ નગરના રાજાનું પણ ભક્ષણ કર્યું અને પશ્ચાત્ પ્રેમ ગામનું પણ
ભક્ષણ કર્યું. જ્ઞાનગર્ભિત વૈરાગ્યની સર્વોત્કૃષ્ટ દશાને પ્રાપ્ત કરનાર મનુષ્ય,
પ્રેમમાં પણ અધિકાર પ્રાપ્ત કરીને મુંઝતો નથી. જ્ઞાનગર્ભિત પુત્રની
મોટી ઉમર થતાં તેનું ભાવનામ ધારણ કર્યું. ઉપસમભાવ, ક્ષયોપસમભાવ
અને ક્ષાયિકભાવની વૃદ્ધિ થતાં તેનો મહિમા વર્ધીત થઈ શકતો નથી. અધ્યા-
ત્મભાવની દશા વધતાં મુક્તિના સુખની વાનગી આસ્વાદી શકાય છે.
અધ્યાત્મભાવનો મહિમા અવર્ણનીય છે. જે જીવ્યોને તેનો અનુભવ
આવે છે તેજ તેનું સ્વરૂપ જાણી શકે છે; બાકી અન્ય મનુષ્યો તો
બેઠા બેઠા વા ખાય છે. અધ્યાત્મ ભાવનો જે અધિકારી નથી તે અ-
ધ્યાત્મ ભાવને નિન્દે, તેથી કંઈ ઉપસમાદિ ભાવરૂપ અધ્યાત્મની હાનિ
થતી નથી.-ધ્રુવડો સૂર્યને નિન્દે તેથી સૂર્યની હાનિ થતી નથી. અધ્યા-
ત્મજ્ઞાનના અધિકારીઓ જે હોય છે તેઓ અધ્યાત્મ ભાવમાં લયલીન
રહે છે. શ્રીમદ્ આનન્દધનજી કહે છે કે, આનન્દના સમૂહસ્થ એવા
હે મનુષ્યો! પરમાત્માનો ભાવ પ્રગટ કરો; તેવા પ્રકારનો ભાવ સર્વ
આત્મામાં સત્તાએ રહ્યો છે, માટે તેવા પ્રકારનો ભાવ પ્રગટ કરો!!

પદ ૧૦૬.

(રાગ નદ.)

કિન ગુન મયો રે ઉદાસી, મમરા. ॥ કિન૦ ॥

પંચ તેરી કારી, મુખ તેરા પીરા, સવ ફૂલનકો વાસી ॥

॥ મ૦ કિન૦ ॥ ૧ ॥

શાધિકમારે સાક્ષાત્ દર્શન ન થાય તો પરમવર્તમાં પણ તમારાં દર્શન કું
અવરણ કરીશ, એવી શ્રીમદ્ની ઉત્તમ અભિરૂચિ આ પદમાંથી વ્યક્ત થાય
છે. આનન્દનો ઘન લેમાં છે એવા આત્માનાં સાક્ષાત્ દર્શન કરવાને
માટે શ્રીમદ્ની અત્યંત રૂચિ છે, પણ પરોક્ષદશામાં દર્શન થઈ શકતાં
નથી. આત્માનું અનુભવદર્શન તો હોઈ શકે, પરંતુ કેવલજ્ઞાનવિના
આત્માનું સાક્ષાત્ દર્શન થઈ શકે નહિ. તેમણે કાચીના કરવતના સોં-
તથી એમ સૂચવ્યું છે કે, કું તમારા દર્શનમાટે તવનું હું અને પરમ-
વર્તમાં સાક્ષાત્ દર્શન કરવાને દૃઢ પ્રતિજ્ઞા ધારણ કરું છું.

શ્રીમદ્ની આત્મદર્શનનું અનુકરણ કરીને આપણે પણ તેમની
પરે પરમાત્મપ્રભુનું દર્શન કરવામાટે અભિરૂચિ પ્રકટાવવી જોઈએ.
આત્મા પોતાના જ્ઞાનાદિ સહુગુણોનો પ્રેમી બને, એવા ઉપાયોનો આદર
કરે જોઈએ. આત્માના ગુણો આત્મામાં જ છે અને તે આત્માની
સેવાવડે આત્માજ પ્રકટાવે છે. ઉપાદાનરૂપ કારણ અદેશર મુખ્ય-
વિના આત્મા તે પરમાત્મારૂપ બનતો નથી. આત્માને પરમાત્મારૂપ
બનાવવામાટે પુણ્ય નિમિત્ત કારણોનું ખાસ અવલંબન કરવું જોઈએ.
આત્માના ગુણોમાટે જેમ્મ અત્યંત ઉત્સાહ ધારણ કરે છે તેમ્મ
આત્માના ગુણોને અમુક અમુક અસી કર્મોપરણો ખેરવીને પ્રમદાવળ
લગાવે છે.

આત્માની પ્રાપ્તિમાટે મન, વાણી અને કાયાનું અમલ વેગવિચ-
રવું જોઈએ. દેહનેમાટે ચેદ્ધામ્મિ. કાયાના અમલનો ત્યાગ કરીને
પુણ્યમાં ધરીરને છોડે છે. કેટલાક મરે છે. કેટલાક જીવે છે અને અન્તે
સ્વદેહને દહનનગ કરે છે. મનુષ્યો મરણીયા યજ્ઞ વિના પરમાત્મારૂપ દેવને
પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. કન્યાસા કરતા અવલગન્યા પુરુષ એવટાપીને
મનુષ્યોને મેલદહનના સંનુ પુણ્ય કરીને પિતૃના દેહને જાન કરે છે.
આત્મા! આત્મા! એવ દેવોઆત્માની પરે મેલદહનવધી હઈ જનવાનું
નથી આવરણ, અમલ અને ભવદાઈકાને ત્યાગ કરીને આત્માના ગુણોનું
મનન કરે. જે જે ઉપાયોથી આત્માના ગુણો એવટ દેહ, તે તે ઉપ-
ાયોમાં સતત જોઈએ. આત્મારૂપ અલગઅલગના પુણ્યો જીવે તેનાથી
રહે કાટે. આત્માના અનુભવો એવા આત્મારૂપો જીવે કરીને
આત્માના ગુણોનું એવટ દેહ એવટ દેહના અનુભવે એ
પરેપુણ્યોનું આત્મા છે. એવે જીવે દુનિયાની વટલ રહેતું વધે આ-
ત્માના ગુણો એવટદેહને જોડે જોડવા જાણે પુણ્ય કરવાના આ અવરણ
વિરત છે. જો વરુણના દેહમાં જોડે આત્માના અનુભવે પુણ્ય કરવાના
મનુષ્યો એવટ એવટ અલગ ત્યાગ દેહના અનુભવે છે. દેવજા અલગ

પ્રક.	પંક્તિ.	અગુહિ.	શુદ્ધિ.
૯૦	૧૫	પ્રાણો	પ્રાણે.
૯૧	૯	યંત્રે	યંત્રે.
૯૨	૬	અહિસા	હિસા.
૯૩	૨૩	સોટેન્દ્રિય	સોટેન્દ્રિય.
૯૪	૨૫	રકંદવાળી	કંદવાળી.
૯૫	૧	કાયં	કાયમ્.
૯૬	૩૦	પણુ	૦
૯૭	૨	દેશાત્મક	દેશાત્મક.
૧૦૧	૧૦	આશિષ	આશિષ્.
૧૦૩	૨૭	નિધા	નિધા.
૧૦૬	૨૩	સરસ્વતિ	સરસ્વતી.
૧૧૧	૨૨	”	”
૧૧૩	૪	લક્ષ્મીમન્ત	લક્ષ્મીમન્ત.
૧૧૬	૧	ગુચં	ગુચમ્.
૧૧૮	૧૮	ભરતીભૂત	ભરતીભૂત.
૧૨૧	૧-૨	સ્તતઃકિં ।	સ્તતઃકિમ્ ।
”	૩	તતઃકિં	”
”	૪	સ્તતઃકિં	”
”	૫	જાતં	જાતમ્.
૧૨૫	૧૬	પરમેષ્ઠિનાં	પરમેષ્ઠિનામ્.
”	૧૭	વર્ણાત્મસઃ	વર્ણાત્મસઃ
૧૩૦	૬	ગુચં	ગુચમ્.
૧૩૧	૧	આત્માનાં	આત્માનામ્.
૧૪૬	૨૮	કુળજ	કુળજ
૧૪૭	૩૩	કુળમા	કુળમા.
૧૪૮	૨૮	એ સાયનરક્ષા ખટપટોમાં,	એ ખટપટોમાં.
૧૪૯	૧૦	સુરકુળ	સુરકુળ.
૧૫૦	૧૯	પૂર્વો	પૂર્વો.
૧૫૧	૩૦	રમયાનમાં	રમયાનમાં.
૧૫૩	૨૧	સિધ્ધિ	સિધ્ધિ.
૧૫૭	૩૨	કુળ	કુળ.
૧૭૪	૧૬	સ્થાન	સ્થાનિન.
”			સ્થાન્યર્થ.

પ્ર.ક્ર.	પંક્તિ.	અગ્રુદ્ધિ.	શુદ્ધિ.
૧૩૦	૩	ઉપયોગમાં	ઉપયોગમાં.
”	૨૪	સતિ	સતી.
૧૩૪	૮	બીજી	બીજું.
૧૪૬	૧૭-૧૯	જનતા-સખતા	જાત્યા. આત્યા.
૧૪૬	૨૨	જામત	જામત.
૧૪૪	૧	જ્યોતેન્દ્રિય	જ્યોતેન્દ્રિય.
૧૪૬	૧૧	કુલ	કુલ.
૧૬૪	૨૬	તદ્વરા	તદ્વરા.
૧૬૭	૧	કર્મી	કર્મી.
”	૧૧	સંચીયમાન	સંચિત.
”	૨૭	પ્રદોષ	પ્રદોષ.
૧૬૯	૬	પ્રકૃતિ	પ્રકૃતિ.
૧૭૨	૨૮	વિચારોનાં	વિચારોના.
”	૨૯	વારવાં	વારવા.
૧૭૪	૨	ધેર	ધર.
૧૭૮	૨૯	લક્ષ્મીમન્ત	લક્ષ્મીમન્ત.
”	૩૧	લક્ષ્મીમન્તો	લક્ષ્મીમન્તો.
૧૭૯	૨૬	પુનઝાર	પુનઝાર.
”	૨૯	આસક્ત	આસક્ત.
૧૮૮	૩૩	સંમત	સંમતિ.
૧૯૦	૬	તે	તેતે.
૧૯૨	૬	જીદેપુર	જીદેપુર.
૨૦૦	૧૮	પ્રથમ	પ્રથમ.
૨૦૪	૧૭	આનન્દમય	આનન્દમય.
૨૦૬	૩૧	અઘોક્તિક	અઘોક્તિક.
૨૧૨	૩	જૈમિનિય	જૈમિનીય.
”	૨૦	મિમાન્સતા	મિમાન્સતામ્
૨૧૩	૨૭	ઉપયુક્ત	ઉપયુક્ત.
૨૧૬	૬	દયો	દયો.
”	૨૪	પ્રક	પ્રક.
”	૨૭	મિદ્ધ	મિદ્ધ.
૨૧૮	૧	પર્યંત	પર્યંત.

૫૫.	પંક્તિ.	અશુદ્ધિ.	શુદ્ધિ.
૨૧૮	૨૧	ચાચ્છતં	ચાચ્છતં.
૨૧૯	૮	ચયોચ્ચતે	ચયોચ્ચતે.
૨૨૦	૧	રસેન્દ્રિય	રસનેન્દ્રિય.
"	૧૯	પદં	પદમ્.
૨૨૦	૨૦	માધવ	માધવ.
૨૨૧	૪	સ્તિહ	સ્તિવહ.
"	૧૦	વિચતે	વિચતે.
૨૨૨	૨૯	કર્મે	કર્મે.
૨૨૩	૨	વૈજોષિક	વૈજોષિક.
"	૭	ઉક્તં	ઉક્તમ્.
"	૧૨	અપક્ષેપણુ	અપક્ષેપણુ.
"	૨૨	જૈમિનીયા	જૈમિનીયા.
૨૨૪	૯	જૈમિની	જૈમિનીય.
"	૧૪	સામવેદ	સામવેદ.
"	"	અથર્વેદ	અથર્વવેદ.
૨૨૫	૬	ચાવાની	ચાવાનિ.
"	૭	વક	વૃક.
૨૨૬	૧૯	વેદન્ત	વેદાન્ત.
૨૨૮	૩	તેમને	તેમણે.
૨૨૯	૧૧	પૌર્વાત્ય	પૌર્વે.
૨૩૧	૩૪	સંકરાચાર્યના	સંકરાચાર્યની.
૨૩૨	૧૯	સ્વયંભુરમાનુ	સ્વયંભુરમાનુ.
૨૩૩	૨૦	કથ્યું છે	કથ્યું છે.
૨૪૫	૨	પ્રાર્થના	પ્રાર્થના.
૨૪૮	૧૪	આત્મતિ	આત્મતિ.
૨૫૧	૧૨	મનમ	મનમ.
"	૧૮	લગ્ન	લગ્ન.
૨૫૮	૨૨	વિકૃત	વિકૃત.
૨૫૯	૨૯	પણાંથી	પણાંથી.
૨૬૯	૩૧	મિયુન	મિયુન.
૨૮૧	૯	મારાં	મારાં.
૨૮૨	૧૯	કાંઈ	કાંઈ.

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અગ્રુદ્ધિ.	ગુદ્ધિ.
૨૮૩	૨૪	ઉપિત્તં	પ્રથિલં.
૨૮૬	૧૦	કુર્ચિલો	કુર્ચિલો.
૨૮૬	૧૨	રાજાદા ધનનુચા	રાજાદા: ધનનુચા.
"	૨૭	ચેતનમય	ચેતન્યમય.
૨૮૬	૨૪	આવિક	આવિકા.
૨૮૮	૩૧	અનુભાવજ્ઞાનથી	અનુભવજ્ઞાનથી.
૩૦૮	૧૫	ભરિ	ભરિ.
૩૧૭	૧૬	પ્રેષા	પ્રેષા.
૩૨૦	૨	સ્વામીન	સ્વામિન.
૩૨૩	૨૭	કપીત	કપિત.
૩૨૪	૧૮	નિક	નીક.
૩૨૬	૨૬	કૂચન	કૂચના.
૩૩૦	૧૬	કાલ	કાલ્મા.
૩૩૦	૧૬	સસા	સસા.
૩૪૮	૨૪	સાંગનયો	સાંગનયો.
૩૪૮	૫	પ્રજાન્ત	પ્રજાન્ત.
૩૪૮	૮	સરસ્વતિ	સરસ્વતી.
૩૪૪	૧૭	તું સાંભળ !!	તું સાંભળ !!
૩૪૫	૧૧	આનન્દને	આનન્દને.
૩૬૦	૧૧	શીધીક	શિધિક.
૩૭૪	૧૧	પૃથ્વિ	પૃથ્વિને.
"	૧૧	મહત મહત	મહત
૩૮૬	૩૧	વયુ	વયુ.
૩૮૮	૨૩	લઠ	લઠ.
૩૮૮	૦	નયકચેન્દ્ર	નયકચેન્દ્ર.
૩૮૮	૦૦	આદુતિ	આદુતિ.
"	૨૩	આરંભે	આરંભે.
૩૯૮	૧૦	કુન	કુન.
૪૧૧	૮	નન્દન	નન્દન.
૪૧૨	૧૬	નન્દન	નન્દન.
૪૧૦	૧૮	આનન્દ	આનન્દ.
૪૧૦	૨૬	આનન્દની	આનન્દની.
૪૨૦	૨૨	આખોન	આખોની.
૪૨૪	૩	આનન્દ	આનન્દ.
૪૨૬	૩૧	પરિણી	પરિણી.

(૫૫૨)

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ.	અશુદ્ધિ.	શુદ્ધિ.
૪૨૮	૧-૮-૧૪	પરાક્	પરાક્.
૪૩૨	૧૫	પત્રિના	પત્રીના..
૪૪૩	૨૨	ઉપાસર્ગો	ઉપસર્ગો.
૪૫૦	૨૪	વ્રત	વ્રત.
૪૫૧	૧૧	એ	હે.
૪૫૭	૫	ભાતૃ	ભાતૃ.
૪૬૭	૨૪	મિમાંસકો	મીમાંસકો.
૪૬૯	૮	ફરી	ફર.
"	૩૦	બોક્ષો	બોક્ષો.
૪૭૧	૧૧	સંકુચિત	સંકુચિત.
૪૭૭	૧૦	મિથ્યાશ્રુત	મિથ્યાશ્રુત.
૪૮૫	૨	આતમા	આતમા.
૪૮૯	૨૩	શ્વશુર	શ્વશુર.
"	"	શ્વશૂરની	શ્વશૂની.
૪૯૪	૩૩	સહસ્ર	સહસ્ર.
૫૦૦	૧	આસય	આસય.
૫૦૭	૨૬	નિરાનન્દ	નિરાનન્દત્વ.
૫૧૫	૨૨	આ વાક	આ વાકય.
૫૧૭	૩૦	ઉપયુક્ત	ઉપયુક્ત.
૫૨૩	૧૨	કાયબ્ધો	કાયબ્ધો.
૫૨૯	૩	વેરાગ	વેરાગ.
૫૩૬	૨૪	વાસ્તવિક	વાસ્તવિક.
૫૪૪	૧૪	વચાતમે	વચાતમે.
"	૨૪	શુદ્ધે	શુદ્ધે.
"	૨૭	રાંચતીકયા-	ચિત્તદીકયા.

આ સિવાય અન્ય જે સંબંધની અશુદ્ધિ રહી હોય તે સમગ્ર સુધારીને વાંચવું.

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ તરફથી પ્રનટ થયેલ અન્યેનીચર્ચા સ્થગિત થવાનું મળશે.

૧-અમદાવાદ-જૈનબોર્ડ-૩૦ નાનારીસણ.

૨-મુંબઈ-મેસર્સ મેચી હીરણ્ની કુ. કે. પાવનુબી.

૩- " —અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ. કે. મુંબાઈ.

૪-પુણે-સા. વીરવંદ કૃષ્ણાઈ કે. વૈદ્યવર્મા.

મહામહોપાધ્યાય ન્યાયવિશારદ, “શ્રીમદ્ યશોવિજયજી”

તેમનું જીવન અને તેમનું ગુજરાતી સાહિત્ય.

[લેખક—યોગનિષ્ઠ મુનિ શ્રીમદ્ જુહિસાગરજી]

આ નિબંધ વડોદરા ખાતે મળેલી ચોથી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદમાં
ગ્રીષ્મ દિવસે શરૂઆતમાં વચ્ચાવો હતો.

શ્રીમદ્ની અદ્ભુત શક્તિ અને કાર્યોને બાજુવાની તથા અભ્યાસ કર-
વાની જાણાવાણાઓને, આ નિબંધ અપૂર્વ ઉપયોગી છે, એટલુંજ કહેવું
પુરતું છે, કેમકે શ્રીમદ્ વિષે આ નિબંધમાંથી કેટલુંક નવિન બહુવા તથા
અનુભવવા મળે તેમ છે.

નિબંધમાં શું જાણશે ?

(૧) શ્રીમદ્નું ચરિત્ર, અને તે બાજુવાનાં સાધનો, (૨) જન્મસ્થળ અને
સંવત, (૩) બાલ્યાવસ્થા અને અદ્ભુત સ્મરણશક્તિ, (૪) ગુરુએ બોલેલું
સવિધ (૫) સ્વપ્ને નિવેદન (૬) સઘની તેમની પાસે માગણી, (૭) માતાનો
હર્ષ અને પુત્રને સોંપવું, (૮) કાશીમાં વિદ્યાભ્યાસ અને ત્યાંથી વિદ્યાર (૯)
તે વખતની ધર્મસ્થિતિ, (૧૦) શ્રીમદ્ યશોવિજયજી અને શ્રીમાનવિજયજીની
વ્યાખ્યાન કળા, એક બીજાની પર્વદામા જવું અને પ્રસંસા કરવી (૧૧)
સત્યવિજયપત્ન્યાસ આદિ તે વખતના સમકાલીન વિદ્વાન મુનિઓ અને
તેમની સાથેનો સબંધ, (૧૨) ખાતામાં વાદવિવાદ, (૧૩) કાશીના અભ્યા-
પકને રૂ. ૭૦ હજારનું ઘન, (૧૪) છાત્રીવાસે વિદ્યાર, (૧૫) શ્રીમદે પીતવસ
ધારણ કરી હતા કે કેમ ? (૧૬) શ્રીમદ્ આનંદધનજી સાથે થયેલો સંબંધ,
(૧૭) તેમના વ્યાખ્યાનમાં, શ્રીમદ્ આનંદધનજીનું પધારતું, પરસ્પર ગુણગુ-
રાગ, (૧૮) શ્રીમદ્ આનંદધનજીના પ્રસંગથી થયેલ અધ્યાત્મશુદ્ધિ અને
અભ્યાસ, અને સુવર્ણસિદ્ધિની દ્રશ્ય, (૧૯) શ્રીમદ્ના સંસ્કૃત ગુજરાતી,
ગદ્ય, પદ્ય, ૧૦૮ ચંદોનું—બે લાખ શ્લોક પ્રમાણુ લખાણુ, અને અપ્રમદ
ચંદોનાં નામો, (૨૦) કઈ રીતે ગુજરાતી સાહિત્યને પોષ્યું, (૨૧) શ્રીમદ્નો
દેહોત્સર્ગ—કાળ સ્થગ—અને પાદુકા અને તેનો પ્રજ્ઞાવ (૨૨) શ્રીમદ્નો બક્ષિ
પ્રેમ—તેમનાં સ્તવનો, તેનો સાર, (૨૩) શ્રીમદ્ના આધ્યાત્મિક અને બક્ષિના
ચંદો, (૨૪) અનુભવ જ્ઞાનવડે કરેલ પ્રજ્ઞા સ્વરૂપની જાંખી અને તેનું
પ્રમાણ, (૨૫) અભિધાયક દેવીનું પ્રમદ વચન, સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ અને તેનું
પ્રમાણ, (૨૬) શ્રીમદ્નો અહિંસા, સત્ય, ચોરીનિષેધ, બદ્ધચર્ચ, દોષ, અહંકાર,
કપટ, દેવ, નિન્દા અને ત્યાગ ઉપરનો બોધ, (૨૭) સત્યાયો; સ્તવનો, રાસો
વગેરેમાંથી તેમની અનુભવાતી અત્યંતરીક સ્થિતિ, (૨૮) વ્યવહાર ધર્માંચાર્ય
અને શ્રીમદ્ના વિચારો, શ્રીમદ્નો વંશઓપદેશ અને તિશ્તાગ દષ્ટિ, સદન-
શીલતા, ગુરુકુળવાસ તથા આચાર્યની આજ્ઞામાં વર્તવું, (૨૯) શ્રીમદે કયા
વખતે—કયા ચંદો રચ્યા (૩૦) શ્રીમદ્ના ઉપયોગની તીવ્રતા, પ્રમાણિકતા
અને જોનોમાં તેમની પૂજ્યતા, (૩૧) શ્રીમદે ગુર્જર જ્ઞાપમાં અને સંસ્કૃત
ભાષામાં રચેલો કેટલો ચંદો (૩૨) શ્રીમદ્નો વિદ્યાર, ચોમાસાં અને તે કાળે
જેનોની સંખ્યા વગેરે—

લખો.—શ્રી જૈનચેતાંબર બેઝીંગ, ડૉ. નાગેરીસારદ, અમદાવાદ.

